JĪVARĀJA JAINA GRANTHAMĀLĀ No 4
General Editors
Prof Dr A N UPADHYE & Prof Dr HIRALAL JAIN

PRAKRIT GRAMMAR
OF
TRIVIKRAMA

WITH HIS OWN COMMENTARY

OR

PRĀKRTA-ŚABDĀNUŚĀSANAM
SAVRTTIKAM

Critically Edited with Various Readings, an Introduction and Appendices etc

BY

DR P L VAIDYA, M A (Cal), D Litt (Paris)
Retired Professor of Sanskrit and Allied Languages
Nowrosjee Wadia College Poona
Sometime Mayurbhanj Professor and Head of the Department
of Sanskrit and Pali Banaras Hindu University

Published by
JAINA SAMSKRTI SAMRAKSAKA SAMGHA,
SHOLAPUR

1954

Price Rs Ten only

JĪVARĀJA JAINA GRANTHAMĀLĀ

1 *Tiloyapannatti* of Yativrsabha, an Ancient Prākrit Text dealing with Jaina Cosmography, Dogmatics etc Prākrit Text and Hindi Translation, Part I, edited by Drs A N Upadhye and H L Jain Double Crown, pp 38–532, Sholapur 1943 Rs 12

2 *Yasastilaka and Indian Culture*, or Somadeva's Yasastilaka and Aspects of Jainism and Indian Thought and Culture in the 10th Century, by Prof K K Handiqui, Vice-Chancellor, Gauhati University, Double Crown, pp 8–540, Sholapur 1949 Rs 16

3 *Tiloyapannatti*, as above No 1, Part II, with Indices etc, Double Crown, pp 116–540, Sholapur 1951, Rs 16

5 *Pāndavapuranam* of Subhacandra, A Sanskrit Text dealing with the Pāndava Tale with Hindi Translation etc

Printed by S R Sardesai B A LL B Navin Samarth Vidyalaya's Samarth Bharat Press, 41 Budhwar Peth Poona 2
Published by Walchand Devachand Shaha, B A, Hony Secretary, Jaina Samskrti Samraksaka Sangha, Phaltan Galli, Sholapur

श्री

जीवराज-जैन-ग्रन्थमालाया चतुर्थो ग्रन्थ

ग्रन्थमालासपादकौ

प्रा आदिनाथ उपाध्याय: * प्रा हीरालालो जैन:

श्री-त्रिविक्रमदेव-विरचितं

प्राकृतशब्दानुशासनम्

स्वोपज्ञवृत्तियुतम्

तच्च

पाठान्तर-परिशिष्टादिभि समलकृत्य

पुण्यपत्तनस्थ-वाडियाकॉलेजान्निवृत्तेन

तथा काशीविश्वविद्यालयस्थमयूरभञ्जप्राध्यापकपदान्निवृत्तेन

सस्कृत-प्राकृतादि-भाषाप्रधानाध्यापकेन

वैद्योपाह्वश्रीपरशुरामशर्मणा

सपादितम्

प्रकाशक

शोलापुरीय-जैन-संस्कृति-संरक्षक-संघ:

विक्रमसवत् २०११] वीरनिर्वाणसवत् २४८१ [ऐशवीयसवत् १९५४

मूल्यं दश रूपिका:

जीवराज जैन ग्रन्थमालाका परिचय

सोलापूर निवासी ब्रह्मचारी जीवराज गोतमचन्द्रजी दोशी कई वर्षोंसे ससारसे उदासीन होकर धर्मकार्यमे अपनी वृत्ति लगा रहे है। सन् १९४० मे उनकी यह प्रबल इच्छा हो उठी कि अपनी न्यायोपार्जित सपत्तिका उपयोग विशेष रूपसे धर्म और समाजकी उन्नति के कार्यमे करे। तदनुसार उन्होने समस्त भारतका परिभ्रमण कर जैन विद्वानोसे साक्षात् और लिखित सम्मतियाँ इस बातकी सग्रह की कि कौन से कार्य मे सपत्तिका उपयोग किया जाय। स्फुट मतसचय करलेनेके पश्चात् सन् १९४१ के ग्रीष्म कालमे ब्रह्मचारीजीने तीर्थक्षेत्र गजपथा (नाशिक) के शीतल वातावरणमे विद्वानोकी समाज एकत्रित की, और ऊहापोहपूर्वक निर्णयके लिए उक्त विषय प्रस्तुत किया। विद्वत् समेलनके फलस्वरूप ब्रह्मचारीजीने जैन सस्कृति तथा साहित्य के समस्त अगो के सरक्षण, उद्धार और प्रचार के हेतु 'जैन सस्कृति सरक्षक सघ' की स्थापना की, और उसके लिए ३००००) तीस हजारके दानकी घोषणा कर दी। उनकी परिग्रहनिवृत्ति बढती गई, और सन् १९४४ में उन्होने लगभग २०००००) दो लाख की अपनी सपूर्ण सपत्ति सघको ट्रस्ट रूपसे अर्पण की। इसी सघके अतर्गत 'जीवराज जैन ग्रथमाला' का सचालन हो रहा है। प्रस्तुत ग्रथ इसी मालाके चतुर्थ पुष्प है।

ब्रह्मचारी जीवराज गौतमचन्द्रजी

अनुक्रमणिका

GENERAL EDITORS' NOTE

MOST of the Prakrit Grammars perhaps with the exception of Vararuci's *Prākrta-prakāsa*, have enjoyed greater popularity only in a particular region of India This is true of Trivikrama's Prakrit Grammar (*Prakrta Śabdānusāsanam savrttikam*) as well It marks a new epoch of the study of Prakrit grammars in Southern India Thorough as Trivikrama's Grammar is, it immediately attracted eminent authors like Simharāja, Laksmidhara and Appaya Diksita, who commented on his Sūtras mostly drawing on his commentary and thus quite a rich material has grown round about his grammar

Trivikrama s Grammar had already attracted the attention of earliest Prakritists like Pischel, Laddu and others, but a critical edition of it was an urgent desideratum Br Jivarāja Gautamachandraji earnestly desired that a critical edition of it with a Hindi digest should be published in the Jivarāja Jaina Granthamālā which is started under his enlightened patronage Dr P L Vaidya was unquestionably the most worthy choice for editing this grammar He has led the front of Prakrit studies for over a quarter of a century in India, and he is the veritable *pathi krt* in editing Prakrit and Apabhramsa works In him he admirably combines an old Pandita and a modern orientalist, and by these qualities he has enriched the Prakrit studies Dr Vaidya has given to us a model edition, rich with useful Appendices In his learned Introduction he confirms the view that Trivikrama himself is the author of Sūtras, and in addition, he has set forth his mature observations on the principles of text-constitution of Prakrit works

The authorities of the Jivarāja Jaina Granthamālā offer their sincere thanks to Dr P L Vaidya who despite his other heavy work and physical fatigue, completed this critical edition and kindly placed it at their disposal for publication in this Series

The General Editors record their sense of gratitude to Br Jivarāja Gautamachandraji for his enlightened generosity to the members of the Trust Committee and Prabandha-samiti for their active interest in the Series and to Dr P L Vaidya for his willing and accommodative cooperation They trust that this critical edition of Trivikrama's Grammar will give fresh impetus to the study of various problems connected with Middle Indo-Aryan grammar and vocabulary A Hindi Digest of Trivikrama's Grammar is being planned as a companion volume to this edition

Vira Nirvāna Day
26-10-1954

H L JAIN & A N UPADHYE
General Editors

PREFACE

In the month of July 1941, my friend Dr A N Upadhye, Professor of Ardhamāgadhi at the Rajaram College, Kolhapur, wrote to me to say that I should undertake a critical edition of Trivikrama's Prakrit Grammar or Prākrta-Śabdānuśāsana with his own commentary for the Jivarāja Jaina Granthamālā which he, along with Professor Dr Hiralal Jain of Nagpur as Joint General Editor, was about to start at the request and under the patronage of Brahmachari Jivarāja Gautamchandra of Sholapur He wrote to me in that letter that though there were two earlier editions of this work in print, the one in the Grantha Pradarsani Series was incomplete and no longer in the market, and the other in the Chaukhamba Sanskrit Series of Banaras, though available in the market, was not a satisfactory edition, because the text was not critically edited, because there was no information about the manuscripts used, and further because the edition was not formally issued to the public even to this day

It was with some reluctance that I agreed to undertake the edition of this work, chiefly on account of my long acquaintance with the General Editors I never then thought that the work would entail so much time and trouble for me I must however state that the delay in its publication was entirely my fault Of course, the collection of material took some years, but there are three main reasons for this delay First, I had just then finished my work on Puspadanta s Mahāpurāna in Apabhramśa, and my experiences in editing the three big volumes of that work, almost single-handed, brought on me some fatigue Secondly, I was called upon in 1943 to undertake the critical edition of the Karnaparvan of the Mahābhārata in the huge international undertaking of the Bhandarkar Oriental Research Institute, Poona, which has been published only in September 1954 , and thirdly, in 1947, after my retirement from the Nowrosjee Wadia College, Poona, I had to go to the Banaras Hindu University as Mayurbhanj Professor and Head of the Department of

Sanskrit and Pali This Office and the Banaras climate brought on me further fatigue and to some extent ill-health It was only in 1952 that I could devote my time for this work, and had it not been for the constant pressure and encouragement from the General Editors, I might not have completed my task at all

I must express here my deep sense of gratitude to the two General Editors, and Brahmachari Jivarajjee, and more particularly to Dr Upadhye, who supplied to me the transcripts from Madras and Tanjore, a manuscript in Devanāgarī script from Sholapur, collations from the Kolhapur manuscript in old Kannada script, which latter was a laborious task indeed, he further lightened my work of going through the proofs as he throughout read one proof of every page, and made several useful suggestions for the improvement of the work, so much so that the credit of goodness and thoroughness of this edition must go to him I also am glad to express my thanks to the Librarians of the Government Mss Library at Madras, the Saraswati Mahal Library of Tanjore, and to Professor H R R Aiyengar of the Oriental Institute, Mysore, for supplying to me transcripts from their libraries

Before concluding, I must not fail to express my gratitude to the Manager and Staff of the Samarth Bharat Press, Poona, for excellent printing

Poona
1st November 1954

P L Vaidya

INTRODUCTION

THIS edition of Trivikrama s Prakrit Grammar called Prākrtaśabdānusāsana with the Vrtti is based upon the following material

1 PRINTED EDITIONS

G—This is a printed edition of the text in the Grantha Pradarśani Series, Vizagapatam, 1896 It contains only the first chapter of Trivikrama's Grammar This edition is based upon two Mss , one is called क which is a composite Ms prepared partly from a palm-leaf manuscript in the possession of the teacher or father of the Editor, Venkata Ranganatha Śarma, and partly from the Saraswathi Mahal Library at Tanjore , the other is called ख, a palm-leaf manuscript belonging to one Krishnamūrti Śāstri The Editor V R Śarma thought that the Sūtras were in a versified form, and therefore indicated in his Sūtrapātha where the stanza should end. He also used Hemacandra's Prakrit Grammar and Deśināmamāla to check his text In my opinion, he did not hesitate to go beyond his Mss and emended his text so as to make it agree with the contents of Hemacandra's Grammar This fact makes this edition as having no independent critical value

B—This also is a printed edition issued by the Chaukhamba Series of Banaras It is also based on two manuscripts, the provenance of which is not known to me One of these is called क and is incomplete, and the other is called ख, of which the last few folios seem to be missing This edition gives the entire text of Trivikrama's Grammar and has several appendices and a word-index I learn that this edition is based on material collected by the late Dr T K. Laddu of the Government Sanskrit College, Banaras, which, after his death, was edited by the late Professor Batuk Nath Sharma with the collaboration of Professor Baldeva Upadhyaya of Banaras Hindu University This edition is not yet formally issued and so lacks some material information about manuscripts used etc

2 Manuscripts

We have used for this edition two transcripts, one from the Saraswathi Mahal, Tanjore and the other from the Government Mss Library at Madras, and two original manuscripts, one from Kolhapur written in old Kannada script and the other from Sholapur in Devanāgari script There are two more manuscripts of the work in the Oriental Institute, Mysore, from which some portions in transcript were obtained rather late in the progress of this edition, but the portion used does not indicate that my text as based on the above material is much different from the Mysore Mss In this connection I must state that for some classes of works, transcripts, which are no better than new manuscripts, do not offer real help Photographic copies are the best, as the Editor sees with his own eyes what the manuscript records Further, the scribes do not always decipher the original manuscript correctly, nor do they give any help at places, where it is most needed The transcripts which I used for this edition are

M—This is a transcript obtained from the Government Oriental Library, Madras, from its Ms No 15318 (वाल्मीकि-सूत्रम् सवृत्ति) described in their Catalogue as follows

Substance, paper , size 11 × $8\frac{5}{8}$ inches pages 272 Lines 20 on a page Character Devanāgari condition good Appearance new The commentator is Trivikrama breaks off in the fourth pāda of the third adhyāya

There is another manuscript of this work in the Library bearing No 1549 from which the missing portion in the fourth pāda is made good Even this manuscript is in a damaged condition

T—This is a transcript obtained from the Saraswathi Mahal Library at Tanjore There are three manuscripts of this work in the Library bearing Nos 10005 (T_1), 10006 (T_2) and 10007 (T_3) Of these T_1 has 155 folios, and T_2 203 folios, and both are complete T_3 is only fragmentary and has 25 folios. The first two Mss are in Telugu script and T_3 in Grantha script Further T_1 has several missing portions due to the

fact that the palm-leaves are broken and hence portions are lost. T_2 is slightly better preserved, and luckily for us, portions on broken leaves in T_1 could be filled up with the help of T_2 T_3 breaks off at page 69 (गहरो गृध्र) All the three Mss. show peculiarities of these two scripts They make hardly any discrimination between भ and ह and थ and घ Anusvāra and repha often take the place of a double consonant. These peculiarities do not present much difficulty to the editor of a work in Sanskrit, but to the editor of a Prakrit work on the subject of Grammar, they create untold difficulties and confusion in his work

One very interesting point about T_1 and T_2 should be specially noted here After folio 138 in T_1 and 180 in T_2 a portion beginning with °अहरो वार्धि (our Text on page ३२९, (६२५) मणिणाअहरो वार्धि) upto सराहो निद्रा° (our text on page ३३०, (६७४) दर्पोद्धुर । सराहो (६७५) निद्रालु) which constituted the contents of a folio, seems to be added, though it was out of place there It seems to have come there because both T_1 and T_2 were copies of an older Ms with a misplaced folio, and the copyist blindly copied the portion at a wrong place in T_1 and T_2, and naturally missing in its proper place As this very portion is missing in the Banaras edition, it appears that editors or the late Dr T K Laddu had based his text on these manuscripts !

The original Manuscripts used for this edition are

K—This is a palm-leaf manuscript, measuring 14 5 × 1 7 inches It belongs to the collection of Śrī Laksmīsena Bhattāraka Matha, Kolhapur The label on the board is Prākrta Vyākarana in the first line in black ink and Trivikrama Kavi in the second line in red and black ink in Devanāgarī script, and bears No 202 On the other board at the end we have Prākrta Vyākarana in Kannada script It is a well-preserved manuscript, but its appearance is not very old It may be about 200 years old It has 123 folios, 123b being blank On one of the blank leaves of this manuscript, we find the following stanzas on the use of Prakrit dialects, taken apparently from the Sadbhāsācandrikā (Cf BSS edition, page 4, lines 4–8)

अथेदानी भाषाणा स्वरूप विनियोगश्च कथ्यते—

भाषा द्विधा सस्कृता च प्राकृता चेति भेदत ।
कौमारपाणिनीयादिसस्कृता सस्कृता भवेत् ॥
इय तु देवतादीना मुनीना नायकस्य च ।
विप्रक्षत्रियविट्शूद्रमन्त्रिकञ्चुकिनामपि ॥ etc

The entire manuscript is written in old Kannada characters The hand writing is uniform, and the manuscript carefully written throughout Here and there some corrections are made in a different hand in-between the lines and also on the margin The writing is of that usual mode—scratching with stylus and then rubbing with black soot The written portion on a page shows three divisions, with marginal blank space on both the sides and blank space surrounding the two string-holes in-between Each page contains six to seven lines, and each line about sixty letters In this script, it may be noted i and ī, accompanying consonants, are not distinguished for instances, *Vira* and *Vīra* are similarly represented For the nasal conjuncts, anusvāra is used and not parasavarna The fat zero indicates that the following consonant is to be doubled There is no special sign for anunāsika, anusvāra serving the purpose of both The manuscript opens thus

श्रीमत्पचगुरुभ्यो नम ॥ सरस्वत्यै नम ॥ निर्विघ्नमस्तु ॥ श्रीवीरप्राच्याचल° etc

The colophon of the first pāda of the first adhyāya reads thus

इति श्रीमदर्ह(शं)नदित्रैविद्यश्रुतधर[मुनिचद्र]श्रीपादप्रसादाप्तादितसमस्तविद्याप्रभावश्रीविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ प्रथ(स्थ)मस्याध्यायस्य प्रथम पाद ॥

श्रीविक्रम in the above colophon is obviously a slip for Trivikrama The letters put in round brackets are first written and then struck off, and the word Municandra in square brackets is added above the line in a different hand The concluding portion runs thus

इति श्रीमदर्हन्नन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभावश्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ तृतीयस्याध्यायस्य चतुर्थं पाद ।। समाप्तश्च तृतीयोध्याय । सपूर्णं चेद प्राकृतव्याकरण ।। सप्रत्यय° etc , विशन्नन्त etc , वक्तार सतु etc प्राकृतव्याकरण सपून्नं ।। श्रीजिनाय नम । शुभमस्तु । भद्रमस्तु लेखकपाठकयो ।।

Then in a different hand—

अपकर्त्तर्यपि सत शुभानि कर्म्माणि कर्त्तुमीहते ।
धिक्त सदोषकतरि ना यो (नरि ?) योजयत्यशुभ ।।

This verse on the palm-leaf is not covered with black soot

S—This manuscript was procured for me by Dr A N Upadhye from Sholapur It is a modern paper manuscript, and probably prepared from K described above, as the missing portions, mistakes etc are identical in both, though this manuscript has added a number of its own It has got 112 folios, 12½ × 6½ inches with 11 lines to a page and about 38 letters to a line After the last stanza, i e वक्तार सन्तु etc , the manuscript ends thus

प्राकृतव्याकरण सपूर्णं । शुभमस्तु । भद्रमस्तु लेखकपाठकयो । स्वस्ति श्रीमत्सुरासुरवृदवदितपादपाथोजश्रीमन्नेमीश्वरसमुत्पत्तिपवित्रीकृतगौतमगोत्राहृतद्विजश्रीमद्ब्रह्मसूरिशास्त्रितनूजश्रीमद्दोर्बलिजिनदासशास्त्रिणामतेवासिना विजयचद्राभिदे(धे)न जैनक्षत्रियेणालेखीति ।। ॐ शाति ।। प्रभवनामसवत्सरे फाल्गुणमासे प्रथमदिवसे सौम्यवासरे सपूर्णमाहु ।। ग्रथसख्या ३५००

I understand that दोर्बलिजिनदासशास्त्रिन् mentioned in the colophon above died some 25 years back, and his pupil विजयचद्र is still living at Śravana Belgol The manuscript thus is not more than 50–60 years old

CONSTITUTION OF PRAKRIT TEXTS

The work of editing a text in Prakrit requires adoption of certain methods which are considerably different from those applicable to texts in the Sanskrit language Many individual attempts have been made by conscientious editors to enunciate the principles of textual criticism as applicable to Prakrit texts, but they are only partially successful I am making one

more such attempt, having considerable experience of editing Prakrit works, and remembering the difficulties I have experienced These difficulties can be classified as under (i) Want of reliable Manuscripts (ii) Variety of Prakrit Dialects characteristics of which are not easy to determine, (iii) Conflicting directions and statements of Prakrit Grammarians divided into different schools Under the circumstances, it is not easy to evolve a set of principles which could be universally applicable Individual editors are thus left to their own whims and vagaries, and to the principle of eclectics It may be said that time has not yet come to fix up the principles of textual criticism as applicable to Prakrit works My attempt here is to clarify the situation and suggest methods with a view that they may be of some use to future editors

(1) *Dearth of Reliable Manuscripts* —It is not now possible to catch hold of author s autograph copies of works in Prakrit Copies of Prakrit works, found in libraries and private collections, are far removed from their original The scripts in which manuscripts of Prakrit works are found are usually limited to one or two only I know the existence of a Śāradā manuscript of Śākuntala where Prakrit passages are found, I also know of manuscripts of Ānandavardhana s Dhvanyāloka in that script containing stanzas in Prakrit, I know also manuscripts in Bengali script of some Sanskrit dramas containing Prakrit passages, there are similar manuscripts in Telugu or old Kannada, in Tamil and Malayālam but it is rarely that a large number of manuscripts in different scripts is ever used for the editing of a Prakrit work

Copies of manuscripts of every successive degree are usually considerably spoiled by copyists If they happen to be illiterate, they make an attempt to reproduce letters of the original manuscript without understanding the meaning of the text which is beyond their comprehension If they happen to be literate and versed in Sanskrit, they are likely to be faithful in making the copy, but their prejudices are responsible for considerable Sanskritisation of the Prakrit text, and also for bringing the Prakrit text in line with Sanskrit Take the case of Śūdraka's Mṛcchakaṭika, a drama which abounds in Prakrit

passages in a variety of dialects We now hardly have three or four genuine manuscripts of this play in the libraries of the world There are many Prakrit works available only in a single manuscript The question which troubles a conscientious editor, therefore, is, whether we should faithfully reproduce the manuscript, and pass it on as the correct form as understood by or as current in the age of, the author, or, we should use our knowledge of comparative grammar and textual criticism to modify it and bring it into line with modern trends The question, in my opinion, should be solved on the principle of eclectics, as I shall show presently

(2) *The variety of Prakrit Dialects and want of uniformity in their names* —The oldest grammarian of Prakrit dialects is Vararuci No doubt we have some information on the subject available in Bharata's Nātyasāstra (XVII 7–23, 59–63) which we are giving in the seventh appendix to the present volume, but it is extremely scanty The names which Bharata uses for Prakrit dialects seem to be discarded by Hemacandra and Trivikrama Vararuci, thus, is the oldest grammarian of the Prakrit dialects and has obviously influenced the subsequent grammarians of both the schools noted below He according to the existing text-tradition, treats of four dialects, Māhārāstri, Māgadhi, Paiśāci and Śauraseni Some of his commentators have commented on the first eight or nine adhyāyas of his work dealing with principal Prakrit, and ignored the remaining adhyāyas Mārkandeya mentions a still larger number of Prakrit dialects and seems to follow Bharata to some extent Sir George Grierson says that, like Vararuci, Mārkandeya belongs to the Eastern school of Prakrit Grammarians Purusottama and Rāmasarman Tarkavāgisa belong to this school

Canda, Hemacandra, Trivikrama and Śrutsāgara belong to a school which is different from the above school, and according to Grierson, constitutes the Western school of Prakrit Grammarians They classify the Prakrit dialects as Prākrata, (corresponding to Māhārāstri), Sauraseni, Māgadhi, Paiśāci, Cūlikāpaiśāci and Apabhramsa Hemacandra mentions Ārsa Prākrta, meaning thereby Ardhamāgadhi or language of the

Jaina canon Although all these grammarians have modelled their grammars on Pāṇini, they were unable to ignore the variety of forms available in the Prakrit language, and hence unable to fix the form of the language or dialect as Pāṇini has done There is no work of the type of Prātisākhyas for the Prakrit languages, with the result that phonetic values of sounds in Prakrit remained fluid, one using प, ड, ज, and another using फ, ढ, झ for the same sound Besides, almost all grammarians state that the rules framed by them are applicable *generally*, and characteristics of one dialect may be noticeable in another dialect This principle has added to the chaos, initiated by scribes of manuscripts

(3) *Conflicting Directions and Statements of Prakrit Grammarians about the Characteristics of Dialects* associated with the two types mentioned above, are equally responsible for the chaos noticeable in manuscripts and modern editions I give below a list of such rules picked up from Hemacandra and Trivikrama for the present If I bring in the rules of Vararuci, Mārkandeya, Purusottama and Ramaśarman Tarkavāgīśa *vis a-vis* with their rules, one will easily see that the characteristics of Prakrit dialects had either undergone changes as time advanced, or the grammarians were not themselves quite sure about rules they have framed, or the strata of literature analysed by them was not necessarily identical I give below a list of principal rules from Trivikrama and Hemacandra to illustrate my point of view

(1) The word प्राय, generally, occurring in a number of sūtras, e g , 1 3 1 , 1 1 14, 1 3 8, 3 2 63 in Trivikrama and in several sūtras of Hemacandra This word allows a lack of rigidity in their application

(2) The sūtra बहुलम् occurring in both Trivikrama and Hemacandra, which means क्वचित्प्रवृत्ति क्वचिदप्रवृत्ति क्वचिद्विभाषा क्वचिदन्यदेव, and Hemacandra's statement आर्षे तु सर्वे विधयो विकल्प्यन्ते

(3) The word क्वचित् and वा, explicitly and implicitly, occurring in a large number of sūtras, in both Trivikrama and Hemacandra

(4) In compound words the initial letter of the second member is allowed certain changes under the principle वाक्यविभक्त्यपेक्षया अन्त्यत्वमनन्त्यत्वं च

(5) The principle of श्रुतिसुख as against अर्थसुख

(6) The sūtras नो ण and आदेस्तु or वाद्दौ, occurring in Hemacandra and Trivikrama which allow retension of initial न against the compulsory change of न to ण recommended by grammarians of the Eastern School

(7) Application of the rule regarding यश्रुति as in 1 3 10 in Trivikrama and in 1 180 in Hemacandra

(8) Optional doubling of consonants after ए and ओ

(9) Shortening of ए and ओ when followed by a conjunct to इ and उ, giving us एक, एक्क, इक्क

(10) Substitution of one vowel for another under the sūtra अचोऽचाम् in 2 4 71 in Trivikrama's Grammar

In the case of Apabhramsa, in addition to options mentioned above, the following rules create chaos —

(1) प्रायोऽपभ्रंशेऽचोऽच् 3 3 1
(2) ह्रो स्तोरुच्चारलाघवम् 3 4 64
(3) हलस्थेड 3 4 66
(4) बिन्दोरन्ते 3 4 65
(5) तद्व्यत्ययश्च 3 4 69

It is no wonder therefore that a variety of forms, which in no way change the meaning of the term are found in manuscripts

In addition, want of a special sign for the अनुनासिक and for short forms of ए and ओ, have created confusion in manuscripts

Further, scribes and the methods they adopt in preparing manuscripts are responsible for a lot of confusion These peculiarities of scribes are classified as under

(1) Something like the mark of अनुस्वार used to indicate the doubling of the following consonant

(2) Non-doubling of consonants erratically

(3) Confusion in the following pairs of letters

ए and इ, ओ and उ, ओ and वो, ड and ढ, ज and झ ब and व; थ and ध भ and ह, र and ल प and व प and य, ल and ळ च्च and च्छ, त्थ and च्छ

(4) Incorrect application of the rule पूर्वमुपरि वर्गस्य युज, 1 4 94

(5) Aspiration of certain letters which gives ड for ढ, प for फ, ज for झ promiscuously

(6) Copies prepared from dictation

The case of the treatment of न in Prakrit and its dialects is a point on which further discussion is necessary The following note would be found useful by the reader

न *and* ण *in Prakrit* —According to Bharata न initial, medial and conjunct in Sanskrit words is changed to ण except in some local dialects (e g Paiśācī) This rule seems to be observed by all non-Jaina writers and also by some Jaina writers But Hemacandra and Trivikrama, both of whom are Jains, and their followers like Śrutasāgara, have laid down that initial न in Sanskrit words may be optionally changed to ण, while medial न, single and double, should be invariably changed to ण Further, Hemacandra holds that there cannot be न, either initial or medial in Desi words In his Deśināmamālā, page 208, BSS edition, he states

नकारादयस्तु [शब्दा] देश्यामसम्भविन एवेति न निबद्धा । यच्च "वादौ" (१ २२९) इति सूत्रितमस्माभि, तत्संस्कृतभवप्राकृतशब्दापेक्षया न देश्यपेक्षयेति सर्वमवदातम् ।

Hemacandra's view stated in the above passage, is that a Desi word with initial न is impossible or does not exist, that his sūtra वादौ (1 229) refers only to such Prakrit words as are derived from Sanskrit, and hence it does not refer to Deśī words at all

Trivikrama, on the other hand, does not seem to accept the above view of Hemacandra Under 2 4 127 Trivikrama gives निरप्पइ as a धात्वादेश or Deśi root, but adds णत्वे णिरप्पइ, which latter form indicates that he believed that initial न might

occur even in Desi words Words like आरनाळ, अनिळ, अनळ etc , having medial न, are known to exist in early Prakrit works, say, in the Ardhamāgadhi or Ārsa dialect, and accepted as such by Hemacandra They may be regarded as borrowed either from Sanskrit or from local dialects having the influence of Paisāci

It will be seen from the above discussion that Prakrit grammarians of the so salled Western School are not unanimous with regard to the change of न to ण This has resulted in a state of chaos and confusion in MSS , and also in modern editions I would suggest the following course in this respect If the Prakrit work to be edited is a Jaina work, keep initial न if the word can be traced to Sanskrit, and change medial न to ण Monosyllabic words like ण for ननु should be regarded as Deśī words but नूण for नूनम् may have initial न In the case of non-Jaina Prakrit works, have ण for न everywhere Jacobi seems to have framed a rule of his own with reference to न्न occurring medially, that it should be न्न if the Sanskrit word does not contain ण, but should be ण्ण if the original Sanskrit has ण For instance दिन्न from दत्त should retain the dental न, कन्या should be कन्ना but कण should give us कण्ण Grammarians do not give their support to Jacobi's view Manuscripts also do not support the above view, and hence I have now come to the conclusion stated above When this rule is followed, the vagaries of MSS may be ignored

These are in brief the difficulties which the editor of a work written in Prakrits is required to face The causes noted above, and the list of vagaries in manuscripts and scribes look formidable but he has to evolve a system out of this chaos The following principles may guide him to some extent in this respect

(1) Make an effort first to determine whether the work in Prakrit or its dialects belongs to the Jaina or non-Jaina school of thought It is quite possible that non-Jaina works preserved in Jaina Bhondāras may present certain difficulties

(2) Make an effort to determine the dialect or dialects used in the work When the dialect in which the work or

passage is written is determined, proceed to see that the text you adopt conforms to the standard rules of the dialect found in a system of grammar

(3) If the work in Prakrits comes from a Jaina source, the text should conform to the rules of Hemacandra and Trivikrama

(4) If the Prakrit work comes from a non-Jaina source, the text should conform to the rules given by Vararuci, Purusottama, Mārkandeya or Rāmasarman Tarkavāgiśa

(5) The following categories of manuscript vagaries should be ignored while recording variants न and ण अनुस्वार and अनुनासिक, short ए and इ and ओ and उ incorrect application of पूर्वमुपरि वगस्य युज अनुस्वार used to indicate doubling of the following consonant, and letters obtained merely by aspiration

These are my ideas for the guidance of future editors of Prakrit works It does not mean that I have followed them in editing the present text, because I want to know the reaction of scholars engaged in editing such texts to the above set of principles

There are still some ticklish points which deserve elucidation here The rule बहुलम् in both Hemacandra and Trivikrama has to be used with caution The old school of grammarians did not regard this rule as creating chaos, they rather held that it should be interpreted as to yield the doctrine of व्यवस्थितविभाषा The modern editor should follow this principle of व्यवस्थितविभाषा, and evolve certain principles based on eclectics I give here a few specific illustrations of the application of the above doctrine

The grammarians allow for Sanskrit खलु two forms in Prakrit, viz , खु and हु Manuscripts are found to use them promiscuously, but the modern editor should see that हु should not be used, though found in his manuscripts, *after* an anusvāra For, Trivikrama says, under 3 1 54, बहुलाधिकारादनुस्वारात्परो हु न प्रयोक्तव्य Thus, एवं खलु in Sanskrit should be एवं खु and not एवं हु

Similarly, we have for Sanskrit अपि several forms in Prakrit, such as पि, वि, मि अवि We should have in Prakrit किं पि, किमवि and even किं मि and तइ वि, but should not allow किं वि Note in this connection अपेर्वि पदान्ते and अनुस्वारात् पि as found in Purusottama's Prakrtānusāsana, IV 3-4 The same principle should govern our choice for substitutes of इव such इव, पिव, विव, मिव, व, व्व Of these पिव and मिव can be used after an anusvāra, but विव and व should not be, व्व can be used only after a short vowel

The general tendency of the Prakrit languages is not to allow a conjunct consonant at the beginning of a word य्येव or य्येऽव seems to be not quite good, but if the ending vowel of the preceding word happens to be ए or ओ, we may allow the double consonant Thus, we have सो य्येव or सो य्येऽव, सो च्चिअ, ते च्चेअ The variants of such words in manuscripts may be ignored as they do not change the sense of the expression in any way Or, if an editor wants to swell his critical apparatus, he may note all manuscript variants fixing his text according to principles stated above

SUTRAS ON PRAKRIT GRAMMAR EARLIER THAN HEMACANDRA AND TRIVIKRAMA

The following passages are found in Hemacandra's Grammar अत्र केचिद् ऋत्वादिषु (तस्य) द इत्यारब्धवन्त , स तु शौरसेनी-मागधीविषय एव दृश्यते इति नोच्यते, under रुदिते दिना ण्ण 1 209, and केचित्तु केवलानन्तर्यार्थयोणवरणवरि इत्येकमेव सूत्रं कुर्वते तन्मते उभावप्युभयार्थौ under आनन्तर्ये णवरि 2 188 The first of these is reproduced by Trivikrama under णर्दिना रुदिते 1 3 49 in identical terms, and the second under आनन्तर्ये णवरिअ 2 1 46 with a slight change, आहु for कुर्वते These quotations raise an important issue as to what works in the sūtra style Hemacandra had before him On examination I find ऋत्वादिषु तो द in Vararuci, 2 7 I was not able to trace the second either in Vararuci or in Purusottama, both of whom give separate sūtras for णवर and णवरि In my opinion the references do not indicate the existence of Vālmīkisūtras, because Hemacandra and Trivikrama cannot refer to a sage of high antiquity by the slightful term केचित्. Neither the sūtras in Hemacandra can be ascribed to Vālmīki

because Hemacandra calls them his own, nor does Trivikrama state anywhere that the sūtras belong to Vālmiki and Vrtti alone is composed by him On the contrary, Trivikrama, in the introductory stanza 9 says that the sūtras are his own composition (निजसूत्र) and that he writes a commentary to help those who want to understand the correct meaning of the sūtras I feel further that the sūtras in Hemacandra are his own as also in Trivikrama None of them, at any rate Hemacandra, can be accused of plagiarism of the so called Vālmiki-sūtras

Chronologically, the first reference to Vālmikisūtra is found in the following passage from a work *Śambhurahasya* (the genuineness of which is yet to be proved)

को विनिन्देदिमा भाषा भारतीमुग्धभाषिताम् ।
यस्या प्रचेतस पुत्रा व्याकर्ता भगवानृषि ॥ २६७ ॥ १३
गार्ग्यगालवशाकल्यपाणिन्याद्या यथापथ ।
शब्दराशे सस्कृतस्य व्याकतारो महत्तमा ॥ १४ ॥
तथैव प्राकृतादीना षड्भाषाणा महामुनि ।
आदिकाव्यकृदाचार्यो व्याकर्ता लोकविश्रुत ॥ १५ ॥
यथैव रामचरित सस्कृत तेन निर्मितम् ।
तथैव प्राकृतेनापि निर्मित हि सता मुदे ॥ १६ ॥
पाणिन्यादै शिक्षितत्वात्सस्कृती स्याद्यथोत्तमा ।
प्राचेतसव्याकृतत्वात्प्राकृत्यपि तथोत्तमा ॥ १७ ॥
प्राकृत चार्षमेवेद यद्धि वाल्मीकिशिक्षितम् ।
तदनार्षं भवे(वदे ?)द्यो वै प्राकृत स्यात्स एव हि ॥ १८ ॥

The above passage, first cited by K P Trivedi in his Introduction (page 13) to *Sadbhāsacandrikā* has been repeated in *Mallikāmārutam* as from Śambhurahasya from the Vani Vilas Press, Srirangam The work *Śambhurahasya*, from its contents and language, cannot claim a very high antiquity, and may have grown from time to time like the Purānas In my opinion, it may belong to 14th century or later Based on this passage, perhaps, Laksmīdhara wrote in his Sadbhāsācandrikā

वाग्देवी जननी येषा वाल्मीकिर्मूलसूत्रकृत् ।
भाषाप्रयोगास्ते ज्ञेया षड्भाषाचन्द्रिकाध्वना ॥ १५ ॥

There is a manuscript, No 1548, in the Government Mss Library in Madras, called *Vālmikisūtram* The scribe Desikācārya seems to have added the following stanzas at the beginning of this Ms —

येन श्रीरामचरितमधिगम्य सुरर्षित ।
श्रीमद्रामायण प्रोक्त तस्मै वाल्मीकये नम ॥ १ ॥
येन निमलिता ना(गा)व षड्भाषाकृतयो नृणाम् ।
विमल सूक्तकतकस्तस्मै वाल्मीकये नम ॥ २ ॥
स्वान्तस्य काव्येन गिरा च षण्णा
सूत्रैर्नराणा कलुष प्रपश्या ।
पराकरोद्य प्रथम कवीना
वाल्मीकिमेन मुनिमानतोऽस्मि ॥ ३ ॥

These stanzas seems to be the composition of the scribe Deśikācārya who prepared the manuscript on 20th October 1883 (see Dr Upadhye's article Vālmikisūtra A myth, in Bhāratiya Vidyā, Vol II ii pp 160–176) Of the three verses the first two are an imitation of the first two stanzas of Pāniniya Śiksā, and the third an imitation of

योगेन चित्तस्य पदेन वाचा मल शरीरस्य च वैद्यकेन ।
योऽपाकरोत्त प्रवर मुनीना पतञ्जलि प्राञ्जलिरानतोऽस्मि ॥

and as such we should not attach any value to them

Coming to Laksamīdhara's successor, Appaya Diksita, we find the following stanzas in his Prākrta-Mani-Dipa (Mysore, Oriental Research Institute, Publication No 92)

ये त्रिविक्रमदेवेन हेमचन्द्रेण चेरिता ।
लक्ष्मीधरेण च ग्रन्था भोजेन च महीक्षिता ॥ ४ ॥
ये पुष्पवननाथेन ये वा वाररुचा अपि ।
वार्तिकार्णवभाष्याद्या अप्पयज्वकृताश्च ये ॥ ५ ॥
ते विस्तृतत्वाप्रायेण सक्षेपरुचिभिजन ।
अगृहीता विलम्बन्ते सध्यार्ककिरणा इव ॥ ६ ॥
अत प्राकृतशब्दानामन्धे तमसि मज्जताम् ।
प्रकाशनाय क्रियते सक्षिप्ता मणिदीपिका ॥ ७ ॥

It should be noted that Appaya Diksita has mentioned by name Trivikrama, Hemacandra, Bhoja and Vararuci along with

Laksmidhara and Puspavananātha (who to me appears to be no other than Vasantarāja, the author of a commentary on Vararuci), but did not think worth his while to mention Vālmīki, perhaps he did not believe that the sūtras on which Trivikrama wrote a commentary, were composed by Vālmiki

The passage from *Śambhurahasya* quoted above is the first indication or source of the myth that Vālmiki, the author of the Rāmāyana composed the sūtras on Prakrit Grammar As the sūtras of Trivikrama are based on those of Hemacandra, many of them identical and almost all of them giving the same substance, we have to suppose that even Hemacandra must have used the sūtras of Vālmiki, but Hemacandra calls his work of sūtras as स्वोपज्ञवृत्तिसहितम् Trivikrama also says निजसूत्रमार्गमनुजिगमिषताम् The myth therefore of ascribing the sūtras of Trivikrama to Vālmiki must have come into vogue later than the age of Trivikrama, and the passage from *Śambhurahasya* quoted above must also belong to that period If *Śambhurahasya* passage belongs to 14th century A D, Laksmidhara (1541–1565 A D) can well say वाल्मीकिमूलसूत्रकृत् I am prepared to confess that Laksmidhara may not have started the canard but, it must be said, the popularity of his work gave currency to the myth The relative chronology of Hemacandra (1172 A D), Trivikrama (1236–1300 A D), Sinharāja (1300–1400 A D), Laksmidhara (1541–1565 A D) and Appaya Dīksita (1554–1626 A D) should be noted in this connection The champions of the theory that Vālmīki is the author of the sūtras on which Trivikrama wrote the commentary among modern scholars are Hultzsch, K P Trivedi, Nitti-Dolci and editor of the Prakrta-Mani-Dipa, Pischel gave up the theory during his life-time as the late Dr T K Laddu states in his paper on Trivikrama Bhattanāthaswamin and Laddu held that Trivikrama was the author of both sūtras and vrtti Dr A N Upadhye has discussed the point fully and has shown how worthless the theory is

The Sūtrapātha of Trivikrama

Trivkrama's Prākrta-Śabdānuśāsana, as presented in this edition contains 1036 sūtras The sūtrapātha as given in the appendix to Sadbhāsācandrikā by K P Trivedi, contains the

same number of sūtras with णिस्माण णिम्मिअ between 1 2 46 and 1 2 48 which I have omitted, and dropping सप्तम्याश्च 3 4 53 which I have added The text of the sūtras given in *Prakrta-Mani Dipa* has the same number of sūtras It also omits णिस्माण णिम्मिअ of Trivedi, and adds सप्तम्याश्च as I have done. The छन्दश्छायापद्य सूत्रपाठ published by Bhattanāthaswamin omits सप्तम्याश्च

Of these 1036 sūtras of Trivikrama, Simharāja in his *Prākrta-Rūpāvatāra* has commented on 575 sūtras and Laksmīdhara in his *Sadbhāsācandrikā* on 994 sūtras, the latter thus ignoring some 42 sūtras These 1036 sūtras of Trivikrama are divided into three adhyāyas, each adhyāya being again divided into four pādas Trivikrama at one place proudly refers to his work on Prakrit Grammar as द्वादशपदी (on page 306 under 3 4 71) on the analogy of द्वादशाध्यायी system of Pūrvamīmāmsā The Prakrit portion of *Siddha Hema-Śabdānuśāsana* hs only one adhyāya divided into four pādas and contains 1119 sūtras

Comparison of the Sutrapatha of Trivikrama and Hemacandra

Trivikrama's Sūtrapātha contains 1036 sūtras divided into twelve pādas and three adhyāyas, as against 1119 in four pādas of the eighth adhyāya of Hemacandra's *Siddha Hema-Śabdānusāsana* (i–271, ii–218, iii–182 and iv–448) The subject-matter covered by both is almost the same Trivikrama has newly added the following sūtras 1 1 1–16 1 1 38 1 1 45, 1 2 109 (पुआख्याद्या), 1 3 14, 1 3 77 1 3 100, 1 3 105 (गोणाद्या), 1 4 83, 1 4 85 1 4 107, 1 4 120, 1 4 121 (गहिआद्या), 2 1 30 (वरइत्तगा), 2 2 9, 3 1 129, 3 4 65–67 and 3 4 72 (झाडगा), in all 32 Of these, 17 sūtras relate to new technical terms used by Trivikrama, four sūtras relate to the groups of Deśī words for which Hemacandra has only one sūtra in his Grammar and an entire work, the *Desināmamālā*, and the remaining sūtras add a few new words not treated by Hemacandra Thus the subject-matter of 1119 sūtras of Hemacandra has been compressed by Trivikrama in about 1000 sūtras This he was able to do by compressing two or more

sūtras in one There are about 100 sūtras which have identical wording in both Hemacandra and Trivikrama, while there are a few in which Trivikrama has only changed the order of words or Ādeśas given by Hemacandra

Hemacandra wrote his Prakrit Grammar as a continuation of his Sanskrit Grammar The treatment of Sanskrit grammar covered seven adhyāyas, the eighth, the last, being devoted to Prakrits He therefore had to continue the same scheme of adhyāya, pāda, sūtra, anuvrtti and technical terms used in the first seven adhyāyas for the eighth adhyāya also His division of the subject of Prakrit Grammar into four pādas is somewhat better or more systematic than the division adopted by Trivikrama Hemacandra's first pāda (271 sūtras) deals with some preliminaries and treatment of vowels and single consonants, second pāda (218 sūtras) deals with the treatment of conjunct consonants (1–124), Prakrit substitutes for some Sanskrit words (125–144), some suffixes (145–173) the nipātas or Desi words (174) and indeclinables (175–218) the third pāda deals with rules of declension (2–129), rules of syntax (130–137), conjugation and participles (138–182) and the fourth pāda gives the Dhātvādeśas (1–259), and dialects—Śauraseni (260–286), Māgadhi (287–302), Paiśāci (303–324), Cūlikāpaiśācī (325–328) and Apabhramśa (329–448) Barring the huddling up the Dhātvādeśas and dialects into one pāda, we do not find anything faulty in Hemacandra's method of treatment The case with Trivikrama, on the other hand, is different He wrote his grammar of principal Prakrit and its dialects only He had to frame his own terminology (1 1 1–16) He has divided his work into three adhyāyas, each adhyāya having four pādas It was expected of him to arrange the subject-matter more systematically It must be said, however, that the expectation is not fulfilled The invention of technical terms like इ, दि, स ग etc , is not very happy At any rate the introduction of these terms has made his sūtras less clear than those of Hemacandra The rest of his work covers the same field as Hemacandra's work Hemacandra refers to Deśi words under one sūtra only, viz , गोणादय while Trivikrama has six sūtras for the same topic It must go to the

credit of Trivikrama to have classified the Deśi words into six groups His treatment of syntax is scanty, and he unnecessarily splits up the Dhātvādesas into two pādas in two different adhyāyas, without much reason Again Hemacandra arranges the Ādesas according to the initial letter of the Sanskrit root, e g , कथ्, गम्, etc Trivikrama does not seem to have followed any system in arranging his roots Among the list of Desī words, we find a few which are not traceable to Deśināmamālā Such words may be regarded as Trivikrama's contribution In the section on Apabhramsa he has copied *all* the illustrations from Hemacandra, and has added nothing new excepting perhaps the Sanskrit Chāyā, but omitted several illustrations given by Hemacandra

Trivikrama wanted to score a point over Hemacandra first by reducing the number of sūtras, reducing the volume of the text by introducing shorter terms like ह for ह्रस्व, दि for दीघ, स for समास and ग for गण, and bringing all the Deśi words into the fold of grammar for which Hemacandra had to write a special book, the Desināmamālā All this seems to have been done under the influence of the doctrine अधमात्रालाघवेन पुत्रोत्सव मन्यन्ते वैयाकरणा but he seems to be unaware of the fact that a samjñā or technical term has the same value of a *matrā* or half a *mātrā*, irrespective of the number of syllables it contains So दि and दीघ, स and समास have the same metrical value, as सर्वनामस्थान, आर्धधातुक etc For all practical purposes, thus, the volume of Trivikrama's grammar is the same as that of Hemacandra The clarity which Hemacandra's work has, is considerably impaired in Trivikrama's work

Comparison of Trivikrama and Laksmīdhara

The interval between the age of Trivikrama and Laksmīdhara seems to be about two hundred years or so This period created some new myths One of them was that the sūtras on which Trivikrama wrote his commentary, were not his sūtras, but those of Vālmiki, the author of the Rāmāyana, and the second was that Trivikrama's commentary was very difficult and required some elucidation I do not subscribe to the views of Laksmīdhara on both the points I know the

expression निजसूत्रमागमनुजिगमिषताम् is capable of being construed in two ways (i) निजाना स्वीयाना सूत्राणा माग अथ, and (ii) निज स्वाभाविक सूत्राथ, the first construing निज with सूत्र and the second with सूत्रार्थ Hultzsch suggested the latter sense saying that it was natural with South Indians Bhattanāthaswāmin has shown that Hultzsch was wrong, and yet the editor of Appaya Diksita's Prākrta-Mani-Dipa supports it It is this latter sense that gave rise to the myth that Vālmiki was the author of the sūtras I have already discussed the question above and need not repeat my views here Next, Laksmidhara held the view that the text of Trivikrama's Vrtti was difficult and pregnant with sense —

वृत्ति त्रैविक्रमी गूढा व्याचिख्यासन्ति ये बुधा ।
षड्भाषाचन्द्रिका तैस्तद्व्याख्यारूपा विलोक्यताम् ॥ १६ ॥

The above statement of Laksmidhara may be all right if its purpose is to justify his work I however do not find Trivikrama's work difficult Laksmidhara s so called subcommentary, on the other hand, is more difficult For instance, compare Laksmīdhara on pages 16–17 under 1 1 39, page 91 under 2 3 31, and page 259 under 3 2 47, where his text is more difficult, and rendered so intentionally to show off his knowledge of Pūrvamimāmsā In another case, while giving the senses of Deśī words, pages 163–184, he did not correctly understand Trivikrama and his methodology, and has assigned wrong senses, which are not supported by Deśīnāmamālā, which for this purpose is more authentic than even Trivikrama It may be that by the time Laksmidhara wrote his *Sadbhasā-candrikā*, the text of Trivikrama had already become corrupt, but it appears quite clear that he wrongly read Trivikrama's Vrtti, and did not use Hemacandra's great work on Deśī words, which would have given him correct lead in cases of doubt Laksmīdhara's Vārtikas on अपुण्णगा केन, 3 1 132, are a good illustration how he lacked the critical faculty My view is that Laksmīdhara had no genuine acquaintance with Prakrit works, particularly, with literary works, and he wrote his work just to show his acquaintance with the Prakrit Grammar Laksmīdhara, thus, cannot be considered to be a reliable guide to Trivikrama

Personal History and Date of Trivikrama

Like several writers of fame in Indian Literature, Trivikrama leaves but a scanty record about himself and about his date He gives in the introductory and concluding stanzas of the present work some information, and it runs as follows Trivikrama comes of a good family of Bāna His grand father was Ādityavarman His parents are Mallinātha and Laksmī He had a brother named Bhāma (variants सोम, राम, वाम चाम) known for his excellent behaviour and learning Trivikrama seems to have studied under Arhanardi, a master of the sacred literature (of the Jainas), and a monk possessing three lores Trivikrama calls himself to be a good poet (sukavih), although no literary work of his has come down to us The concluding verses of his grammar which however are not found in all the manuscripts (two Tanjore manuscripts do not give them, nor one of the two used for the Banaras edition), but can be surely considered to be his composition (मम in the second verse), state that people should mutter as a sacred mantra his Śabdānuśāsana, dealing with basic forms of words, suffixes, rules of syntax verbal forms and desya words, couched in short sūtras, and with an ample stock of illustrations, for the attainment of their objective Those who appreciate works of art and the logicians will be pleased to read his poem (kāvya, not necessarily the grammar), because the sweetness of words, entering inside, will fatten the ears, the newness of sense in every word, will please a man of good words, and the sentiment or aesthetic feeling will pervade the whole world as if on account of the greatness of the work All persons are capable to express their own ideas Trivikrama, however, is unique in (nicely) expressing his own ideas which faithfully represent his own views, and also in faithfully representing the ideas of others It is a pity that no poetic work of Trivikrama has come down to us to verify the above statement

As regards Trivikrama s religion, we can say definitely that he was a follower of Jainism, as is clear from his salutation to Vira, i e , Mahāvira, in the opening verse The references to Virasena and Jinasena in stanza 4 indicate, equally clearly,

his reverence to these ācāryas, and go to prove that Trivikrama was a follower of the Digambara sect of the Jainas, and his reference to Hemacandra in stanza 11 goes to suggest, that though a follower of Digambara sect, he could easily rise above the sectarian prejudices, which in those days were not as strong as they are to-day

Hemacandra makes some distinction between Ārsa (i e, Ardha-Māgadhi of the Canon of the Śvetāmbara Jainas) and Prakrit (i e, Māhārāstri or Principal Prakrit) Trivikrama also makes reference to Ārsa in stanza 7, but he says that Ārsa and Deśya are *rūdha* forms of the language, they are quite independent, and hence, do not stand in need of grammar tradition alone can give information on these forms On the contrary, the Prakrit languages, the stock of words in which can be traced to siddha and sādhyamāna Sanskrit, can be subjected to rules of grammar and it is this stock of words which is treated in Trivikrama's grammar Trivikrama, quite modestly, says that he has picked up only a few words from the flood of ocean of the writings of Vīrasena and Jinasena In stanza 9, he says he writes a commentary on his own sūtras in order that men should obtain mastery over the subject, and that his commentary follows the traditional methods (of Hemacandra?) Although, Trivikrama says, he has selected only a few words, they will work like a mirror, as such is the greatness of his commentary The method followed in treating the Prakrit forms, is the traditional method adopted by ancient masters down to Ācārya Hemacandra

As to Trivikrama's date, we have equally scanty information He mentions Virasena and Jinasena of Dhavalā and Jayadhavalā fame who belonged to the middle of the 9th century of the Christian era He mentions Hemacandra who died in A D 1172 Trivikrama, thus is later than the last quarter of the 12th century, but not much later than Hemacandra Dr Upadhye holds that he wrote his grammar soon after A D 1236

Luckily for us, we have three works, Simharāja's *Prakrta-Rūpāvatāra*, Laksmidhara's *Sadbhasācandrika*, and Appaya

Diksita's *Prākrta-Mani-Dipa*, which are later than Trivikrama Of these, Appaya Diksita is the youngest, who died in A D 1626, and was a prolific writer His work mentioned above cannot be his last work, but rather a work of his younger days He died at the mature age of 72 Laksmidhara is specifically mentioned in his work, who thus seems to have lived in the last quarter of the 15th century or the first quarter of the 16th century, say, between A D 1475 and 1525. Simharāja is not mentioned either by Laksmīdhara or Appaya Dīksita, but seems to be older or almost a senior contemporary, and may be assigned to the first half of the 15th century All these indications prove that we can safely assign Trivikrama to the latter half of the 13th century

We have no definite data to determine the province of the residence of Trivikrama But his being a follower of Digambara Jainism, the names of his father, brother and teacher, and above all, the popularity of his work and provenance of manuscripts of his work, go to indicate that he must have been a Southerner, probably an Āndhra with close contacts with Karnātaka The inclusion of some Deśya words like द्रोडि सायभोजनम् which cannot be traced to Hemacandra's *Desināmamālā*, and may be traced in the Dravidian languages, goes to confirm the above view

* * * *

The Appendices

There are in this Volume seven appendices The first of these gives the Sūtrapātha of Trivikramaśabdānuśāsana in which Sūtras are given in their natural order, divided into adhyāyas and pādas Below on the same page I have given corresponding sūtras from Hemacandra's Grammar with their pāda and sūtra numbers It is easy for the reader to compare and judge how far Trivikrama has based his sūtras on those of Hemacandra, and what new additions he has made The second appendix gives the sūtras of Trivikrama in the alphabetical order with page references as also the adhyāya, pāda and sūtra number In the third appendix I have given

the so called metrical form of the sūtras of Trivikrama from Bhattanātha Swamin's pamphlet with suitable changes to agree with our sūtra text A special note on this appendix is given below The fourth appendix gives in alphabetical order the first line of the Apabhramsa verses which Trivikrama has taken from Hemacandra s Grammar along with their references to the latter The fifth appendix gives, in alphabetical order, the Deśya or Deśī words found in Trivikrama s work together with suitable re erences to HD or Hemacandra's *Desināmamalā*, whenever possible A special note on this appendix is given below The sixth appendix gives the so-called Dhātvādeśas See also a special note below The seventh appendix gives the text of Metrical Grammar of Prakrits found in Bharata's *Nātyasastra*, XVII 7–25 59–63 The text given is from the GOS edition, Vol II, with some emendations (marked with *) and a summary of his teachings in English for the benefit of the reader who may not be able to follow the text of Bharata

It was possible for me to give a general index of all Prakrit words with their equivalents in Sanskrit but I dropped the idea because we have now several dictionaries of Prakrit available, and the reader can use them with ease

The third appendix gives the sūtras of Trivikrama in a metrical form Although I do not consider that Trivikrama wrote his Prakrit Grammar in verse, I thought it fit to discuss this question, because in the Sanskrit introduction to Trivikrama's Grammar in the Grantha Pradarśanī Series, the learned editor, Pandita Venkata Ranganātha Sharma, and Bhattanātha Swamin in his article on Trivikrama in IA, have stated that the sūtras of Trivikrama are metrical in form See for instance, Pandit Sharma s statement

एवमध्यायत्रयात्मकस्याप्यस्य व्याकरणस्य सर्वाणि सूत्राणि छन्दश्छाया-पन्नानीत्ययमशोऽस्मत्पितृव्यपादाना श्री श्रीनिवासभट्टनाथाचार्यार्यवरगुरूणामुपज्ञा। अत एव एतस्मिन्मुद्रणे सूत्रपाठस्त शोधितमातृकानुसारेणव मुद्रित ॥

It appears that there was some tradition which indicated that Trivikrama's Grammar was written in a metrical form This tradition seems to have been translated into action by

this editor Bhattanātha Swamin also published, at the request of the late Dr T K Laddu, the sūtras in the metrical form in a pamphlet I have reproduced this metrical form of the sūtras with some necessary modification so that the sūtras should agree in wording with those in this edition

I must admit that there have been instances of grammatical sūtras being written in a metrical form Bharata, for instance, wrote his description of the characteristics of the Prakrit Language and its dialects in a metrical form (See Appendix VII to this volume) Mārkandeya wrote his *Prākrta-Sarvasva* in Kārikās Rāmaśarmatarkavāgisa also wrote his *Prākrta-Kalpataru* in a metrical form In all these instances, the versification, though the subject-matter is terse and dry, seem to possess some qualities of verse The topics are treated in a suitable metrical form, and their versification has some characteristics and qualities of musical tunes Trivikrama's sūtras, as given in this appendix, do not possess even a shade of these qualities I must, however, admit that there are some sūtras of Trivikrama, for instance, प्रायो लिति न विकल्प 1 1 14, which lend support to the view that such sūtras have metrical tunes, but the vast majority of the sūtras do not possess any such characteristics There are no introductory nor concluding stanzas Most of the sūtras are put, mechanically, into the form of Āryā or Anustubh metre The sūtras are cut up anywhere, e g , see the stanzas 19, 20, 23, 33, 48, 92, 96, 97, 100, 104, 126, 135 136, 143, 148, 153, 159, 161, 165, 167, 173, 174, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 191, 194, 196, 197, 198 The adhyāya ends and pāda ends have no indication, and the stanza is not completed at such places, e g , see 1 1 , 1 3, 1 4, 2 1, 2 2 2 4, 3 1, 3 2, 3 3, and 3 4 Even the last stanza of the work is left incomplete I would, therefore, request the reader to compare the versification of Trivikrama's sūtras with that of Bharata, Mārkandeya and Rāmāśarma Tarkavāgīśa, and decide for himself whether he agrees with the views of Bhattanāthaswamin

Trivikrama claims for his verification the qualities of a sweet and pleasing sound

विशन्नन्त श्रोत्र पदमधुरिमा मेदुरयति

Let the reader judge for himself whether the metrical form of the sūtras as printed in this appendix would justify this claim ! Even the Kārikās giving the list of anit roots, शक्लृपच्, etc , are more sonorous than the Kārikās of Trivikrama I therefore do not think that Trivikrama ever wrote his sūtras in that form

The fifth Appendix contains some 1600 Deśya or Deśī words which are recorded in Trivikrama's Grammar About the implications of the term Desya or Deśī, the reader is referred to my article *Observations on Hemacandra's Deśīnāmamālā*, ABORI, VIII pp 63–71, and more particularly to Hemacandra's definition of Desi

जे लक्खणे ण सिद्धा ण पसिद्धा सक्कयाहिहाणेसु ।
ण य गउणलक्खणासत्तिसंभवा ते इह णिबद्धा ॥
देसविसेसपसिद्धीइ भण्णमाणा अणन्तया हुन्ति ।
तम्हा अणाइपाइअपयट्टभासाविसेसओ देसी ॥ HD I 3–4

Modern philology has made considerable advance in recent years to find fault with the above definition of the term Deśi , but, we owe to Hemacandra a deep debt of gratitude to have preserved for us a tremendously exhaustive list of such words and their senses It is possible to discover a few more Deśi words, some of which we find incorporated in Trivikrama's Grammar It is easy to prove that Trivikrama has drawn largely upon Hemacandra's vocabulary of such Deśī words, and I have tried to trace as many of such words as was possible for me to do, but I was not able to trace some, because my manuscripts could not give me any clue as to their correct form, or because Trivikrama has added them anew from contemporary sources or sources later than Hemacandra

Trivikrama gives the Deśi words in a classified form as under

(1) वा पुआद्याद्या 1 2 109, saying that it is possible to explain the forms as derived from Sanskrit due to change in the vowel structure स्वराद्यादेशविशेषिता ,

(2) गोणाद्या 1 3 105, saying that he does not attempt to trace the original basic word or its prefixes and suffixes or changes in the form due to dropping or change of letters अनुक्तप्रकृतिप्रत्ययलोपागमवर्णविकारा ,

(3) गहिआद्या 1 4 121, saying that some sort of Etymological explanation can be found for words in the list. निर्वचनगोचरा ,

(4) वरइत्तगास्तृनाद्ये 2 1 30, saying that the words listed have some Taddhita pratyayas or suffixes, coupled with some changes in vowels etc स्वराद्यादेशविशेषिता ,

(5) अपुण्णगा क्तेन 3 1 132, saying that the list contains past passive participles in क्त, either from roots traceable to Sanskrit or Deśi stock क्तप्रत्ययेन सह निपात्यन्ते, and

(6) झाडगास्तु देश्या सिद्धा 3 4 72, saying that the words listed are pure deśi words known to exist in popular literature and no attempt is made to trace them to Sanskrit देशविशेष-व्यवहारादुपलभ्यमाना सिद्धा निष्पन्ना प्रसिद्धा वा It is words listed here which have come down to us in the most corrupt form, and my attempt to trace them to HD have failed in some cases

The Sixth Appendix contains the Dhātvādesas arranged alphabetically It is divided into two parts, Part I giving Sanskrit roots with their Prakrit Substitutes, and Part II giving Prakrit substitutes for Sanskrit roots Hemacandra has given the list of these substitutes in his Grammar in the fourth pāda, and has arranged the roots according to the initial letter in their Sanskrit form such as कथ् गम् etc Trivikrama does not seem to follow any definite principle in giving these substitutes, he has cut them up into 2 4 and 3 1, and also in 3 4 I have collected all the so called substitutes from Trivikrama and given them in the two parts It would not be very difficult for the reader to compare the Prakrit substitutes in Part II with a similar list from Hemacandra's Grammar given at the end on pages 117*–128* of the revised edition of the work published as Appendix to Kumārapāla-carita in Bombay Sanskrit and Prakrit Series, No LX, or on pages 407–416 in its reprint to be soon published

In this connection it should be noted that Hemacandra held that the so-called Dhātvādeśas were in reality roots drawn from the stock of Deśi vocables, and that they were shown technically as substitutes for Sanskrit roots with the simple object that they could, that way, be used to form verbal derivatives with the help of suffixes Note particularly the following passage from Hemacandra

एते चान्यैर्देशीषु पठिता अपि अस्माभिर्धात्वादेशीकृता विविधेषु प्रत्ययेषु प्रतिष्ठन्तामिति। तथा च—वज्जरिओ कथित । वज्जरिऊण कथयित्वा। वज्जरण कथनम्। वज्जरन्तो कथयन्। वज्जरिअव्व कथयितव्यम्। इति रूपसहस्राणि च सिध्यन्ति। संस्कृतधातुवच्च प्रत्ययलोपागमादिविधि ॥ हे॰व्या—4 2

BIBLIOGRAPHY

A—TEXTS ON PRAKRIT GRAMMAR

Audāryacintāmani of Śrutasāgara (Sūtrapātha only) by Bhattanāthaswamin (pp 29–44) No date

Prākrta-Kalpataru of Rāmaśarman Tarkavāgisa, edited by L. Nitti-Dolci, Śākhā I, Paris 1939

Prākrta-Laksanam of Canda, ed by Hœrnle, A S B , Calcutta, 1880

Prākrtaprakasa of Vararuci with the Manoramā Comm of Bhāmaha, ed by E B Cowell, Hertford, England, 1st Edition 1854 , 2nd edition 1868 , Revised edition in Poona Oriental Series by Dr P L Vaidya, Poona, 1931 , with Commentaries Prākrtasamjivani by Vasantarāja, and Subodhinī by Sadānanda, Sarasvati Bhavan Series, Benaras, 1927

Prākrta Mani-Dīpa of Appaya Diksita, Part I, Oriental Research Institute, Mysore, Publication No 92, ed by T T Srinivasagopalacarya with his subcommentary, 1953

Prākrtamañjarī, attributed to Kātyāyann, N S Press, Bombay, 1913

Prakrta-Rūpāvatāra of Simharāja, ed by E Hultzsch, Royal Asiatic Society, Prize Publication Fund, No 1 London, 1909

Prakrta Sarvasva of Mārkandeya, ed by S P Bhattanāthaswamin, Grantha Pradarsani, Vizagapatam, 1927

Prakrtānuśāsana of Purusottama, ed by L Nitti-Dolci, Paris, 1938

Prakrta-Vyākarana of Trivikrama, Adhyāya I, ed in Grantha Pradarśanī, Vizagapatam, 1896

Siddha-Hema Śabdānuśāsana or *Hemacandra's Prakrit Grammar* (HG, हेव्या), ed by R Pischel, Halle, 1877–1880 , BSPS No, LX (Appendix to Kumārapālacarita), ed by S P Pandit , Revised edition, 1936, by Dr P L Vaidya.

Sadbhāsācandrıkā (C) of Laskmıdhara, ed by K P Trıvedı, BSPS, No LXXI, Poona, 1916

Trıvıkrama Sūtrapātha (metrıcal) Publıshed by Bhattanāthaswamın, pages 1–28 No date

B—GENERAL WORKS ON PRAKRIT GRAMMAR

LASSEN C Instıtutıones Lınguae Pracrıticæ, Bonn, 1837

MEHENDALE M A , Hıstorıcal Grammar of Inscrıptıonal Prakrıts, Poona 1948

NITTI-DOLCI L Les Grammarıens Prakrıts, Parıs, 1938

PISCHEL R Grammatık der Prakrıt Sprachen (Grundrıss), Strassburg, 1900

SIRCAR D C A Grammar of the Prakrıt Language, Unıversıty of Calcutta, 1943

SUKUMAR SEN, Comparatıve Grammar of Mıddle Indo Aryan Lınguıstıc Socıety of Indıa, Calcutta 1951

TAGARE G V Hıstorıcal Grammar of Apabhramsa, Poona 1948

C—SELECT ARTICLES AND PAPERS ON PRAKRITS

ALSDORF L A Specımen of Archaıc Jaına-Mahārāstrī, Indıan and Iranıan Studıes presented to G A Grıerson, School of Orıental Studıes, London, VIII, 1936

ALSDORF L Apabhramsa Studıen, Leıpzıg 1937

A BANERJI ŚASTRI The Evolutıon of Māgadhī, Oxford 1922

BHATTANĀTHASWAMIN, Trıvıkrama and hıs followers, IA, XL, pp 219–223

BLOCH TH Vararucı und Hemacandra, Gutersloh 1893

CHATTERJI S K Calcutta Hındusthanı A study of Jargon dıalect, Lahore, 1931

CLERK W E Māgadhı and Ardhamāgadhī, JAOS, XLIV

GHATAGE A M Māhārāṣtrı Language and Lıterature, Journal of the Unı of Bombay, IV, 6, May 1936

GHATAGE A M Introductıon to Ardhamāgadhı, Kolhapur, 1942

GHOSH M M Prakrit Verses of Bharata-Nātyasāstra, IHQ VIII, 1932

GHOSH M M Māhārāstri, a later phase of Śauraseni, Journal of the Dept of Letters, Calcutta University, XXIII, 1933

GRIERSON G A The Prakrit Vibhāsās, JRAS 1918, pp 489–517

GRIERSON G A The Śauraseni and Māgadhi Stabakas of Prākrita-Kalpataru, IA LVI–LVII (Supplement)

GRIERSON G A The Eastern School of Prakrit Grammarians, Sir Asutosh Mukerji Silver Jubilee Vol III ii, pp. 119–141

GRIERSON G A The Prakrit Dhātvādeśas, Mem Asiatic Society of Bengal, VIII, No 2, 1924

GRIERSON G A Paiśāci and Cūlikāpaisacī, IA LII, pp 16–17.

GRIERSON G A The Apabhramśa Stabakas of Prākrita-Kalpataru, IA, LI, pp 13–28 LII, 197 ff

GRIERSON G A Paisāci in Prākrita Kalpataru, IA , pp 114 ff.

GRIERSON G A Apabhramśa according to Mārkandeya and Dhakki Prakrit, JRAS 1913, pp 875–883

GRIERSON G A The Pronunciation of Prakrit Palatals, JRAS 1913, pp 391–396

GRIERSON G A The Brhatkathā in Mārkandeya, JRAS 1913, p 319

HULTZSCH E Neue Beitrage Zur Kenntnis der Śauraseni, ZDMG, 66 (1912) pp 709–726

KATRE S M Prakrit Languages and their Contribution to Indian Culture, Bhāratiya Vidyā Bhavan, Bombay, 1945

LADDU T K Prolegomena Zu Trivikramas Prakrit Grammatik, Halle, 1912 , English translation by P V Ramanujaswamin, ABORI, X, pp 177–218

PISCHEL R Materialen Zur Kenntnis des Apabhramśa, Berlin, 1902

RAMANUJASWAMIN P V Hemacandra and Paiśāci Prakrit, IA 1922, pp 51–54

RANGANATHASWAMIN Paisācī Dialect, IA 1920, p 114

SCHMIDT R Elementarbuch der Śauraseni, Hannover, 1924

UPADHYE A N Kanarese Words in Deśi Lexicons, ABORI, XII, 3, pp 274–284

UPADHYE A N A Note on Trivikrama's Date, ABORI, XIII, pp 171–172

UPADHYE A N Paisāci Language and Literature, ABORI, XXI pp 1–37

UPADHYE A N Vālmikisūtra A Myth, Bhāratīya Vidyā, Vol II ii, pp 160–176

UPADHYE A N Śubhacandra and his Prakrit Grammar, ABORI, XIII, pp 37–58

VAIDYA P L Observations on Hemacandra's Deśīnāmamālā, ABORI, VIII, pp 63–71

VAIDYA P L On the use of Prakrit Dialects in Sanskrit Dramas, ABORI, XXXIII, pp 15–25

WOOLNER A C Introduction to Prakrit, Lahore, 1917

D—MISCELLANEOUS

Deśināmamala (HD) of Hemacandra, ed by R Pischel and G. Buhler, BSS No XVII, Revised edition by P V Ramanujaswami, Poona, 1938

Pāialacchi Nāmamālā of Dhanapāla, ed G Buhler, Gottingen, 1879

श्रीत्रिविक्रमदेव-विरचित

प्राकृतशब्दानुशासनम्

स्वोपज्ञवृत्तियुतम्

॥ श्री ॥

श्रीत्रिविक्रमदेवविरचितं
स्वोपज्ञवृत्तियुतं
प्राकृतशब्दानुशासनम् ।

श्रीवीरप्राच्याचलसमुदितमखिलप्रकाशक वन्दे ।
दिव्यध्वनिपटुदीधितिमहमक्षरपद्धतिप्राप्त्यै ॥ १ ॥
श्रुतभर्तुरर्हनन्दित्रैविद्यमुने पदाम्बुजभ्रमर ।
श्रीबाणसुकुलकमलद्युमणेरादित्यवर्मण पौत्र ॥ २ ॥
श्रीमल्लिनाथपुत्रो लक्ष्मीगर्भामृताम्बुधिसुधांशु ।
भामस्य वृत्तविद्याधाम्नो भ्राता त्रिविक्रम सुकवि ॥ ३ ॥
श्रीवीरसेनजिनसेनार्यादिवच पयोधिपूरात्कतिचित् ।
प्राकृतपदरत्नानि प्रकृतिकृती सुकृतिभूषणाय चिनोति ॥ ४ ॥

Of the six Mss consulted for this edition, K begins • श्रीमत्पचगुरुभ्यो नम ॥ सरस्वत्यै नम ॥ निर्विघ्नमस्तु M begins श्री । प्राकृतव्याकरण त्रैविक्रमीयम् S begins श्रीवीतरागाय नम । शुभमस्तु । निर्विघ्नमस्तु । त्रिविक्रमविरचित प्राकृतव्याकरणम् T श्री । प्राकृतव्याकरणम् । हरि ॐ । शुभमस्तु । ॐ INTRODUCTORY STANZAS 1 (*cd*) S °प्राप्ते for प्राप्त्य, T_1 दिव्यध्वनिपट प्राप्त्यै, T_3 दिव्यध्वन्यपरदीधितिमहमहमक्षर° 2 (*a*) Kशृतभक्तिर्, Mश्रीभर्तुर्, S श्रुतभक्तिर् for श्रुतभर्तुर् T_1 damaged: (*c*) GM श्रीबाणसकुल for श्रीबाणसुकुल (*d*) K °द्युमणिर् corr to °द्युमणेर्, S °द्युमणिर् for °द्युमणेर् K °शर्मण for °वर्मण 3 (*b*) M °गर्भाम्बुधि° for °गर्भामताम्बुधि° (*c*) G सोमस्य, KS रामस्य, T_1 चास्य, T_2 चामस्य, T_3 वामस्य for भामस्य M वृत्ति° for वृत्त° (*d*) M स कवि for सुकवि: 4 (*a*) M °जिनार्यादि° for °जिनसेनार्यादि° (*b*) T_3 वाच्य for °वच° K °पयोधे पारात्, M °पयोविहारात्, S पयोनिधे पारात्, T_3 °पयोनिधे पूरात् for °पयोधिपूरात् K S om कतिचित् (*c*) G प्राकृतकृति। K प्राकृतिकृति, S प्रकृतिकृति T_1 प्रकृतीकृती for प्रकृतिकृती (*d*) T_1 सुकृती for सुकृति° M चिनोमि, T_3 विचिनोति for चिनोति

अनल्पार्थं सुखोच्चारं शब्दं साहित्यजीवितम् ।
स च प्राकृतमेवेति मतं सूत्रानुवर्तिनाम् ॥ ५ ॥

प्राकृतं तत्समं देश्यं तद्भवं चेत्यदस्त्रिधा ।
तत्समं संस्कृतसमं नेयं संस्कृतलक्ष्मणा ॥ ६ ॥

देश्यमार्षं च रूढत्वात्स्वतन्त्रत्वाच्च भूयसा ।
लक्ष्म नापेक्षते, तस्य संप्रदायो हि बोधकः ॥ ७ ॥

प्रकृतेः संस्कृतात्साध्यमानात्सिद्धाच्च यद्भवेत् ।
प्राकृतस्यास्य लक्ष्यानुरोधि लक्ष्म प्रचक्ष्महे ॥ ८ ॥

प्राकृतपदार्थसार्थप्राप्त्यै निजसूत्रमार्गमनुजिगमिषताम् ।
वृत्तिर्यथार्थसिध्यै त्रिविक्रमेणागमक्रमात्क्रियते ॥ ९ ॥

तद्भवतत्समदेश्यप्राकृतरूपाणि पश्यतां विदुषाम् ।
दर्पणतां येयमवनौ वृत्तिस्त्रैविक्रमी जयति ॥ १० ॥

प्राकृतरूपाणि यथा प्राच्यैराहेमचन्द्रार्यात् ।
विवृतानि तथा तानि प्रतिबिम्बन्तीह सर्वाणि ॥ ११ ॥

---

5 (*a*)G अनल्पार्थसुखोच्चार (*b*) B शब्दसाहित्य° for शब्द साहित्य° (*d*) KS सूक्तानु° for सूत्रानु° 6 (*d*) GS °लक्षणात् for °लक्ष्मणा 7. (*a*) Gp देश्यमार्षसत्रक्षत्वात् (sic) (*c*) BT नापेक्ष्यते for नापेक्षते 9 (*a*) K °पदार्थस्यार्थप्राप्त्यै for पदार्थसार्थप्राप्त्यै (*d*) GM °णागमक्रमेण क्रियते, K °णागम क्रियते for °णागमक्रमात्क्रियते 10 (*a*) G तत्समतद्भव°, T_1 तद्भवतत्सदेश्य° for तद्भवतत्सम° (*c*) BM दर्पणतयैवमवनौ, K दर्पणयति येयमवनौ, T_1 दर्पणतमवमवनौ, $T_{2\,3}$ दर्पणतयेयमवनौ (*d*) B जयतु for जयति 11 (*b*)B T_1 प्राच्यैरा हेमचन्द्रास्यात्, G प्राच्यैराहेमचन्द्रमाचार्ये, Gp प्राचेतसहेमचन्द्राद्यात्, S प्राच्चैरा हेमचन्द्रार्यात् (*d*) After सर्वाणि Gp adds छाया गीर्वाणवाण्याः सर्वलोकसमर्चिता । प्रतिभान्ति सदा श्रादा गायत्र्या इव त्रुक्षय ॥१॥ मनुष्याणां हि सर्वेषां वागर्थमनुवर्तते । कवीनां तु समर्थानां वाचमर्थोऽनुवर्तते ॥ २ ॥

सिद्धिर्लोकाच्च ॥ १ ॥

सिद्धिरिह प्रस्तुता प्राकृतशब्दसबन्धिनी परिगृह्यते । सा च लोकाद्भवति । यस्मात् ऋलृवर्णाभ्यामैकारौकाराभ्यामसयुक्तङञकाराभ्या शषाभ्या द्विवचनादिना च रहित शब्दोच्चारो लोकव्यवहारादेवोपलभ्यते, देश्याश्च शब्दा , तस्मात्सिद्धिर्लोकादिति वेदितव्यम् । चकाराद्वक्ष्यमाणाच्च लक्षणादनैकान्ताच्च ॥१॥

अनुक्तमन्यशब्दानुशासनवत् ॥ २ ॥

यदिह स्वरादिसज्ञात्वेन सधिप्रभृतिकार्यत्वेन चानुक्त तदन्यशब्दानुशासनवत् । कौमारजैनेन्द्रपाणिनीयप्रभृतिषु व्याकरणेषु यथोक्त तथैव वेदितव्यम् ॥ २ ॥

सज्ञा प्रत्याहारमयी वा ॥ ३ ॥

इह प्राकृतव्याकरणे सज्ञा प्रत्याहारस्वरूपा व्यवह्रियते । वाग्रहणाद्वक्ष्यमाणाच्च । पुन प्रत्याहारग्रहण भूयोव्यवहारप्रदर्शनार्थम् । यथा—स्वर अच् , ए ओ एङ्, ऐ औ ऐच्, व्यञ्जन हल् , स्वादि सुप् , त्यादि तिङ् ; इत्यादि ॥ ३ ॥

Sūtra 1 K om सिद्धिरिह B om प्रस्तुता BT_1 प्राकृतसबन्धिनी, $KST_{2\ 3}$ प्राकृतशब्दार्थसबन्धिनी, M प्राकृतपदसबन्धिनी for प्राकृतशब्दसबन्धिनी. B गृह्यते, K परिगृह्यंते for परिगृह्यते KS चैकारौकाराभ्यां, M ऐऔभ्या for ऐकारौकाराभ्या B असपृक्त° for असयुक्त , M om असयुक्त° M om. शषाभ्या B om च K विरहित for रहित M वक्ष्यमाणाल्लक्षणात् for वक्ष्यमाणल्लक्षणात् GT_3 अनेका ताल्लक्षणाच्च for अनेकान्ताच्च 2 B om सधिप्रभृतिकार्यत्वेन च $T_{1\ 2}$ °नानुक्तं for चानुक्त $BMT_{1\ 2}$ तत्सर्वमन्य° for तदन्य° KS °पाणिनीयादिव्याक°, T_3 °जैनेन्द्रब्राह्मचन्द्रपाणिनाय° for °पाणिनीयप्रभृतिषु व्याक° $BT_{1\ 2}$ तत्तथैवेति for तथेव 3 T_3 प्रत्याहाररूपा for प्रत्याहारस्वरूपा M वक्ष्यमाणाल्लक्षणाच्च for वक्ष्यमाणाच्च M पुनर्ग्रहण for पुन प्रत्याहारग्रहण G व्यवहारस्य दशनाथम् , T व्यवहारदर्शनार्थम् for व्यवहारप्रदर्शनार्थम्. K स्वादिषु सुप् for स्वादि सुप्

सुप्स्वादिरन्त्यहला ॥ ४ ॥

सुप्सु स्वादिषु विभक्तिषु आदिर्वर्णो वचन वा अन्त्यहला अन्त्यव्यञ्जनेन सह इत्सञ्ज्ञो भवति ।यथा—सु औ जस् , सुस् , अम् औट् शस् , अस् , एव टास् , ङेस् , ङसिस् , ङम् , ङिप् । पञ्चम्या ङस् इति वक्तव्ये ङसिस् इति ङस षष्ठ्यैकवचनस्यासदेहार्थम् ॥ ४ ॥

हो ह्रस्वः ॥ ५ ॥

एकमात्रो यो वर्णो ह्रस्व इति प्रसिद्धस्तस्य ह इति सञ्ज्ञा ॥ ५ ॥

दिर्दीर्घः ॥ ६ ॥

द्विमात्रो यो वर्णो दीर्घ इति रूढस्तस्य दि इति सञ्ज्ञा ॥ ६ ॥

शषसाः शुः ॥ ७ ॥

श ष स इत्येते वर्णा शुसञ्ज्ञका भवन्ति ॥ ७ ॥

सः समास ॥ ८ ॥

समास ससञ्ज्ञको भवति ॥ ८ ॥

---

4 S सुप्स्वादिषु for सुप्सु स्वादिषु K आदिवर्णा for आदिर्वर्णो T सहसञ्ज्ञा भवन्ति for सहेत्सञ्ज्ञो भवति KS om यथा B om एवं B reads टा भ्या भिस् टास्, ङे, भ्या भ्यस् ङेस्, ङसि भ्या भ्यस् ङसिस, ङस् ओस् आम् ङाम्, ङि ओस् सुप् ङिप् for टास् ङिप् B om वक्तव्ये M S इति तु for इति 5 For Sutras 5 and 6, M reads दि दीर्घ हो ह्रस्व , but the order of the Com is as in our text M एकमात्रवर्णो for एकमात्रो यो वर्णो G वर्णा थो, S om वर्णा S हा इति for ह इति T_3 adds भवति after सञ्ज्ञा 6 K M S दि दीर्घ for the Sūtra B GT_1 यो द्विमात्रो, M यो द्विमात्रको for द्विमात्रो यो G प्रसिद्ध for रूढ K M दि, ST दी for दि 7 M शुम् , $T_{1\ 3}$ शु for शु in the Sūtra G इत्येते त्रयो वर्णा for इत्येते वर्णा K M शुसञ्ज्ञा, S सुसञ्ज्ञा for शुसञ्ज्ञका 8 K M S ससञ्ज्ञो for ससञ्ज्ञको

आदिः खुः ॥ ९ ॥

आदिर्वर्ण खुसञ्ज्ञको भवति ॥ ९ ॥

गो गणपरः ॥ १० ॥

आदिरिति वर्तते । गणप्रधानो य आदिशब्द स गसञ्ज्ञको भवति । यथा गुणादिरित्यादौ गुणग इत्यादि ॥ १० ॥

द्वितीयः फुः ॥ ११ ॥

शब्दस्य द्वितीयो वर्ण फुसञ्ज्ञको भवति ॥ ११ ॥

सयुक्त स्तु ॥ १२ ॥

व्यञ्जनेन युक्त सयुक्तम्, तस्य स्तु इति सञ्ज्ञा ॥ १२ ॥

तु विकल्पे ॥ १३ ॥

विकल्पे विभाषाया तु शब्द प्रयुज्यते वाशब्दवत् ॥ १३ ॥

प्रायो लिति न विकल्पः ॥ १४ ॥

य कार्यार्थ सूत्रेऽनुब यते न तु प्रयोगे दृश्यते स इत् । अनुबन्ध इति व्याकरणान्तरे लक्षणम् । ल्कार इत् यस्यासौ लित् । लिति कार्ये विकल्प प्रायो न भवति ॥ १४ ॥

शिति दीर्घः ॥ १५ ॥

शानुबन्धे कार्ये सति पूर्वस्य स्वरस्य दीर्घो भवति । यथा ‘शि श्लुङ् न पुनरि तु [१-१-२८] । अत्र नपुन शब्दे अन्त्यव्यञ्जनस्य शानुबन्धेकारलोपयो पूर्वस्याचो दीर्घ । णउणाइ, णउणा ॥ १५ ॥

---

9 T_1 आदि ओ for the Sūtra G आदिवर्ण, MS om वर्ण S खुसञ्ज्ञो, T_1 असञ्ज्ञको for खुसञ्ज्ञको 10 G आदिरित्यनुवर्तते Gp तस्य गसञ्ज्ञा भवति, K M S स गसञ्ज्ञो भवति 11 M षु for फु in the Sutra M षुसञ्ज्ञो, S फुसञ्ज्ञो for फुसञ्ज्ञको 12 B Gp T सयुक्त स्तु, M सयुक्तस्तु for the Sūtra. G व्यञ्जनेन सयुक्तो वर्ण स्तुसञ्ज्ञको भवति, M व्यञ्जनेन युक्तस्य स्तु इति सञ्ज्ञा 14. T_1 प्रत्ययो for प्रायो in the Sūtra B om प्रयोगे $BT_{1\,2}$ सोऽनुबन्ध इति व्याकरणान्तरे लक्षणम् G यस्य स for यस्यासौ 15 S शीति for शिति in the Sūtra G पूर्वस्याचो for पूर्वस्य स्वरस्य K M S शानुबन्धयोरीकारलोपयो for शानुबन्धेकारलोपयो M om णउणाइ णउणा, B T add पक्षे णउण after णउणा

सानुनासिकोच्चार डित् ॥ १६ ॥

डकारानुबन्ध कार्य सानुनासिकोच्चार भवति। यथा—'कामुकयमुनाचामुण्डातिमुक्तके मो ङ्लुङ्' [१ ३ ११] काउँओ। जउँणा। अत्र मकारस्य डानुबन्धे लोपे शेषस्य स्वरस्य सानुनासिक उच्चार ॥ १६ ॥

बहुलम् ॥ १७ ॥

अधिकारोऽयमा शास्त्रपरिसमाप्ते। यत्प्राकृते लक्षणमुच्यते तद्बहुल भवतीति वेदितव्यम्। ततश्च 'क्वचित्प्रवृत्ति क्वचिदप्रवृत्ति क्वचिद्विभाषा क्वचिदन्यदेव' भवति। तच्च यथास्थान दर्शयिष्याम ॥ १७ ॥

दिर्हौ मिथः से ॥ १८ ॥

से समासे दिर्हौ दीर्घह्रस्वौ मिथ अन्योन्यस्य बहुल भवत। तत्र ह्रस्वस्य दीर्घ —अन्तर्वेदि अन्तावेई। सप्तविंशति सत्तावीसा॥ क्वचिद्विकल्प — वारिमती वारीमई वारिमई। पतिगृह पईहर पइहर। युवतिजन जुवईजणो जुवइजणो। वेणुवन वेणूवण वेणुवण॥ दीर्घस्य ह्रस्व —णिअम्बसिलखलिअवीइमालस्स, नितम्बशिलास्खलितवीचिमालस्य। यमुनातट जउँणअड

16 B यत्कार्य तत् for कार्य K S अनुनासिकोच्चार for सानुनासिकोच्चार S मोत् (?) for मो ङ्लुङ् K S काउओ for काउँओ, in fact Mss do not show the अनुनासिक sign even where it is needed After जउणा G adds अणिउँत्तओ चाउँण्डा K S टानुबन्धो लोप for अनुबन्धे लोपे S अनुनासिक उच्चार G सानुनासिकोच्चार for सानुनासिक उच्चार 17 B प्राकृतलक्षण for प्राकृते लक्षण S om क्वचिदप्रवृत्ति After क्वचिदन्यदेव, G adds विधेर्विधान बहुधा समीक्ष्य चतुर्विध बाहुलक वदन्ति G M om भवति 18 M om से, After मिथ M adds परस्पर B अन्योन्य for अन्योन्यस्य After अन्तावेई B adds अन्तवेई After सत्तावीसा B adds सत्तवीसा B M S om क्वचिद्विकल्प G K वारिमया for वारिमई S om वारिमइ K M पईघरं पइघर for पइहर S om पइहर After जुवइजणो G M add ताम्यति युवतिसार्थक, तम्मइ जुवईसत्थओ (रत्ना १ १६), Gp भम्मइ जुवईसत्थओ इति प्रचुर पाठ After वेणुवण G adds सितासितं सिआसिअ सीआसीअं। भुजयन्त्रं भुअयन्तं भुआयन्तं

जउँणाअड । नदीस्रोत णइसोत्त णईसोत्त । गौरीगृह गोरिघर गोरीघर । वधूमुख वहुमुह वहूमुह ॥१८॥

संधिस्त्वपदे ॥ १९ ॥

संस्कृतोक्त संधि सर्व प्राकृते भवति तु, अपदे एकपदे न भवति । तुशब्दो विकल्पार्थ । व्यासर्षि वासेसी वासइसी । विषमातप विसमाअवो विसमआअवो । कवीश्वर कईसरो कइईसरो । स्वादूदक साऊअअ साउउअअ॥ अपद इति किम् । मुद्धाए मुद्धाइ मुग्धाया । वच्छाओ वच्छाउ वृक्षात् । महइ महति, पूजयतीत्यर्थ ॥ बहुलाधिकारात्क्वचिदेकपदेऽपि ॥ करिष्यति काही काहिइ । द्वितीय बीओ बिइओ ॥ १९ ॥

न यण् ॥ २० ॥

संधिरित्यनुवर्तते । 'इको यणचि' [पा० ६ १ ७७] इति य· संस्कृते यणादेश संधिरुक्त स प्राकृते न भवति । इवर्णस्य यत्वमुवर्णस्य च वत्व न भवतीत्यर्थ ॥ यणिति यवरलाना परिग्रहेऽपि प्राकृते ऋवर्णलृवर्णयो प्रयोगाभावाच्च रलयोरपि निषेध । नखप्रभावल्यरुण णहप्पहावलिअरुणो । संध्यावध्ववगूढ , संझावहुअवऊढो ॥ यणिति किम् । गूढोदरतामरसानुसारिणी, गूढोअरतामरसाणुसारिणी ॥ २० ॥

K जउणअड for जउणअड K om णईसोत्त K गउरिघर for गोरिघर After वहूमुह G adds सखीजन सहीअणो सहिअणो (कर्णपूर कण्णऊर कण्णउर-पीतापीत पीआपीअ पिआपिअ लक्ष्मीपति लच्छीवई लच्छिवई) 19 B M om अपदे S om साउउअअ After इति किम्, G adds (पाओ पाद । पई पति) B S T वच्छाइ वत्सा , K वत्साइ वत्साओ वत्सा B om महति B एक-पदे च for एकपदेऽपि G बीओ बिइओ (बिइज्जो) द्वितीय for द्वितीय बिइओ. 20 B om संधिरित्यनुवर्तते G M यणादेशरूप for यणादेश B T om संधिरुक्त K om च B भवति for भवतीत्यर्थ G ऋलृवर्णाभावात् for ऋलृवर्णयो प्रयोगाभावात् S om °वत्व° After निषेध , G adds (न वेरि-वग्गे वि अवआसो, न वैरिवर्गेऽप्यवकाश) वन्देमि अज्जवइर, वन्दे आर्यवैरम् (वज्रम् ?) B S T om गूढोदरतामरसानुसारिणी K adds गूढोअर in marg

एङः ॥ २१ ॥

नेत्यनुवर्तते । एङित्येदोतौ । एदोतो संस्कृतोक्त संधि प्राकृते न भवति । देवीए आसण । पच्चालादो आगओ । देवो अहिणदणो ॥ अहो अच्छरिअ इत्यादय संस्कृतवदेव ॥२१॥

शेषेऽच्यचः ॥ २२ ॥

युक्तस्य हलो लोपे योऽवशिष्यतेऽच् स शेष , तस्मिन्नचि परे अच संधिर्न भवति । गगन एव गन्धकुटी कुर्वन्ति, गअणे च्चिअ गन्धउडिं कुणन्ति । फणामणिप्रदीपा , फणामणिप्पईवा । ज्योत्स्नापूरितकोश , जोण्हाऊरिअकोसो ॥ बहुलाधिकारात्कचिद्विकल्प । कुम्भकार कुम्भआरो कुम्भारो । सुपुरुष सुउरिसो सूरिसो ॥ कचि संधिरेव । शातवाहन साला-हणो । चक्रवाक चक्काओ ॥ सालवाहणो चक्कवाओ इत्येतौ प्रायोग्रहणा-द्वस्य लोपाभावे भवत । वलोपे तु संधिरेव ॥२२॥

तिङः ॥ २३ ॥

अच इत्यनुवर्तते, अचीति च । तिङिति तिबादिविभक्ति । तिङ्-संबन्धिनोऽच अचि परे संधिर्न भवति । भवतीह, होइ इह । पिबतूदक, पिबउ उदअ ॥२३॥

लोपः ॥ २४ ॥

अच अचि परे बहुल लोपो भवति । त्रिदशेश तिअसीसो । निश्वासोच्छ्वासौ णीसासूसासा ॥ २४ ॥

---

21 S T om एङित्येदोतौ B om पञ्चालादो आगओ After आगओ, G adds लच्चो (?) and K adds उक्कोओ S देहो for देवो K S T अचरिअ for अच्छरिअ 22 M om युक्तस्य B योऽचू शिष्यते for योऽव-शिष्यते M तस्मिन्परे for तस्मिन्नचि परे B गगणे for गअणे B°ऊरिद° for °ऊरिअ K °ओसो for °कोसो Gp विभाषा for विकल्पः B °ग्रहणाच्च वस्य for °ग्रहणाद्वस्य B K M T लोपे for वलोपे M om तु, K च for तु 23 B अच इत्येतदनुवर्तते S $T_{1\ 3}$ अचीति वा for अचीति च तिङ्विभक्ति for तिबादिविभक्ति GM पिज्जउ for पिबउ 24 B णीसासूसासौ, K S $T_{2\ 3}$ णासासूसासो for °सासा.

अन्त्यहलोऽश्रदुदी ॥ २५ ॥

लोप इत्यनुवर्तते। शब्देष्वन्त्यहल अन्त्यव्यञ्जनस्य लोपो भवति। अश्रदुदी श्रदित्यव्ययमुदित्युपसर्ग वर्जयित्वा। यावत् जाव। यशस् जसो। तमस् तमो। जन्मन् जम्मो॥ अश्रदुदीति किम्। श्रद्धा सद्धा। श्रद्धाति सद्दहइ। श्रद्धान सद्दहण। उद्गत उग्गअ। उन्नत उण्णअ॥ समासे तु वाक्यविभक्त्यपेक्षया अन्त्यत्वमनन्त्यत्व च। तेनोभयमपि भवति। सद्भिक्षु सब्भिक्खू सभिक्खू। सज्जन सज्जणो सजणो। एतद्गुणा एअग्गुणा एअगुणा। तद्गुणा तग्गुणा तगुणा॥२५॥

निर्दुरि वा ॥ २६ ॥

निर् दुस् इत्येतयोरुपसर्गयोरन्त्यहलो वा लोपो भवति। नि सह णिस्सह णिसह। निर्घोष णिग्घोसो णिघोसो। दु सह दुस्सहो दूसहो। दु खित दुक्खिओ दुहिओ। दुर्भग दुब्भओ दूहवो॥२६॥

अन्तरि च नाचि ॥ २७ ॥

अन्तर्शब्दे चकारान्निर्दुरोश्च अन्त्यहलोऽचि परे लोपो न भवति। अन्तरङ्गो। णिरवसेस। दुरुत्तर। दुरवगाह॥ क्वचित् अन्ताउवरि इति च दृश्यते॥

शि श्लुङ् नपुनरि तु ॥ २८ ॥

नपुनर्शब्दे अन्त्यव्यञ्जनस्य शानुबन्ध इकार श्लुक् च वा भवति। शित्त्वात्पूर्वस्य दीर्घ। णउणाइ णउणा॥ पक्षे णउण। पुनर्शब्देऽपि पुणाइ इति दृश्यते॥२८॥

---

25 M अश्रदुति, P अश्रदुदि for अश्रदुदी in the Sūtra K आव for जाव K असो for जसो G सद्दहाण for सद्दहण M वाक्यविभक्त्यपेक्षायां for °पेक्षया G चेति for च M om भवति T एअगुणा for एअग्गुणा B M om तद्गुणा तग्गुणा तगुणा 26 G निर् दुर् for निस् दुस् K लोपो वा for वा लोपो B om Sk equivalents नि सह, दु सह, दुखित and दुर्भग G नि सह णिस्सहो णिसहो for नि सह etc B दुब्भवो for दुब्भओ 27 T नाचि for नाचि in the Sūtra After भवति G reads अन्तरात्मा अन्तरप्पा। निरन्तर णिरन्तर G om अन्तरङ्गो M अन्तउपरि, K S अ ताउपरि for अन्ताउवरि G वर्तते for दृश्यते 28 B G M T लुक for श्लुक् B om पक्षे, M om पक्षे णउण. After णउण G K add णउणो M पुणा for पुणाइ

अविद्युति स्त्रियामाल् ॥ २९ ॥

स्त्रीलिङ्गे वर्तमानस्यान्त्यहल आत्व भवति । लानुबन्धान्नित्यम् । अवि-द्युति विद्युच्छब्द वर्जयित्वा । लोपापवाद । सरित् सरिआ । प्रतिपद् पडिवआ । सपद् सपआ ॥ बहुलाधिकारादीवत्स्पृष्टयश्रुतिरपि । सरिया । पडिवया । सपया ॥ अविद्युतीति किम् । विज्जू । विज्जुला ॥२९॥

रो रा ॥ ३० ॥

स्त्रिया वर्तमानस्यान्त्यरेफस्य रा इत्ययमादेशो भवति । गिर्, गिरा । पुर्, पुरा । धुर्, धुरा ॥ ३० ॥

हः क्षुत्ककुभि ॥३१॥

क्षुध् ककुभ् इत्येतयोरन्त्यहलो हकारो भवति । छुहा । कउहा ॥३१॥

धनुषि वा ॥३२॥

ह इत्यनुवर्तते । धनु शब्देऽन्त्यहलो हो वा भवति । धणुह धणु ॥३२॥

सशाशिषि ॥ ३३ ॥

वेत्यनुवर्तते । आशिष्शब्देऽन्त्यहल सशादेशो वा भवति । शित्वा-त्पूर्वस्य दीर्घ । आसीसा आसी ॥ ३३ ॥

स आयुरप्सरसोः ॥ ३४ ॥

वेत्यनुवर्तते । आयुष् अप्सरस् अनयोरन्त्यव्यञ्जनस्य सकारो वा भवति । दीहाउसो दीहाऊ । अच्छरसा अच्छरा ॥ ३४ ॥

---

29 T सरीआ for सरिआ G om सरिया । पडिवया । संपया G अविद्युति किम् for अविद्युतीति किम् 30 S अन्त्यस्य रेफस्य for अन्त्यरेफस्य T om अन्त्य° K M om गिर्, पुर्, धुर् S पू for पुर् S om धुर 31 K M क्षुत् for क्षुध् K ककुप for ककुभ् M हकारादेशो for हकारो 32 M ह इति वर्तते for ह इत्यनु° 33 G सादेशो, M सकारो for सशादेशो M आसिसा for आसीसा K om आसी After आसी G adds पक्षे आत्वम् । आसीआ 34 G M om वेत्यनुवर्तते G om आयुष् अप्सरस् G आउसो आऊ for दीहाउसो दीहाऊ T अच्चरा अच्चरसा अप्परा for अच्छरसा

दिक्प्रावृषि ॥ ३५ ॥

स इति वर्तते । दिक् प्रावृष् इत्येतयोरन्त्यहल सो भवति । योग-विभागान्नित्यम् । दिसा । पाउसो ॥ ३५ ॥

शरदामत् ॥ ३६ ॥

शरत्प्रकाराणामन्त्यहलोऽत्व भवति । शरद, सरओ । भिषक्, भिसओ ॥ ३६ ॥

तु सक्खिणभवन्तजम्मणमहन्ता ॥ ३७ ॥

साक्ष्यादय शब्दा विहितान्त्यव्यञ्जनादेशा वा निपात्यन्ते । सक्खिणो सक्खी । भवन्तो भव । जम्मण जम्मो । महन्तो मह ॥३७॥

यत्तत्सम्यग्विष्वक्पृथक्को मल् ॥ ३८ ॥

यदादीनामव्ययानामन्त्यस्य हलो मकारो भवति । लित्वान्नित्यम् । यत्, ज । तत्, त । सम्यक्, सम्म । विष्वक्, वीसु । पृथक्, पिह ॥३८॥

मोऽचि वा ॥ ३९ ॥

म इति वर्तते । अन्त्यमकारस्याचि परे मकारो वा भवति । लोपाप-वाद । उसहमजिअ च वन्दे । वन्दे उसह अजिअ ॥ ३९ ॥

बिन्दुल् ॥ ४० ॥

शब्दानामन्त्यमकारस्य बिन्दुर्भवति । लित्वान्नित्यम् । फल । वच्छ । सव्व । गिरिं । वहु ॥ ४० ॥

---

35 M दिक्प्रावृषो for दिक् प्रावृष् इत्येतयो 36 Gp reads अल् for अत् in the sutra K om शरद् 37 M T सक्खि-णादय for साक्ष्यादय G M om वा After निपात्यन्ते G M add तुशब्दो विकल्पार्थ G gives साक्षी, भवान्, जन्मन् and महान् before their Pr equivalents 38 B om हलो G M T लित्वान्न विकल्प for लित्वान्नित्यम् B K S om Sk words Gp विस्स for वीसुं Gp पुह for पिह 39 G S T अजअ for अजिअ 40 P reads बिन्दुर्ल् for the sūtra G लित्वान्न विकल्प for लित्वान्नित्यम् G फल भव गिरिं हरिं for फल वहुं K वत्सं for वच्छ T om वच्छ विच्जं for सव्वं

हलि ङञणनाम् ॥ ४१ ॥

म इति निवृत्तम्। ङ ञ ण न इत्येतेषां हलि व्यञ्जने परे बिन्दुर्भवति। ङस्य—पङ्क्ति, पंती। पराङ्मुख परंमुहो॥ञस्य—कञ्चुक, कंचुओ। लाञ्छनम्, लंछण॥ णस्य—षण्मुख, छंमुहो। उत्कण्ठा, उक्कंठा॥ नस्य—सन्ध्या, संझा। विन्ध्य, विंझो॥ ४१॥

स्वरेभ्यो वक्रादौ ॥ ४२ ॥

वक्रादिषु प्रथमादिभ्य स्वरेभ्यो यथादर्शनं बिन्दुर्भवति। वंकं वक्रम्। कुंमलं कुड्मलम्। बुंधणं बुध्नम्। पुंछं पुच्छम्। मुंढा मूर्धा। गुंछं गुच्छम्। कंकोडो कर्कोट। गिंठी गृष्टि। दंसणं दर्शनम्। फंसो स्पर्श। अंसू अश्रु। मंसू श्मश्रु। तंसं त्र्यश्रम्। मंजारो मार्जार। विंछिओ वृश्चिक। एषु प्रथमात्॥ मणंसिणी मनस्विनी। मणंसिला मनःशिला। वअंसो वयस्य। पंसत्थ पार्श्वस्थम्। पडिंसुआ प्रतिश्रुत्। एषु द्वितीयात्॥ उअरिं उपरि। अणिउंतअं अतिमुक्तकम्। अनयोस्तृतीयात्॥ क्वचिच्छन्दःपूरणेऽपि। देवंणाअसुवंत्त देवनागसुवक्त्रम्॥ क्वचित् गिट्ठी, मज्जारो, मणासिला मणोसिला इति च दृश्यते॥ ४२॥

---

41 G ङ्ञणनानाम् for ङञणनाम् in the Sūtra G अन्त्यहल इति for म इति B K S T ङ for ङस्य, ञ for ञस्य, ण for णस्य and न for नस्य B छमुहो for छमुओ K om विन्ध्य 42 K om Sk equivalents of Pr words G कुंपलं, K गुप्पल for कुमल K बुन्धं for बुंधणं B पुंजं, G पुछो for पुंछं B गुजं, G गुछो for गुंछं BT काकाट fror कंकाट B om गिंठा गृष्टि, K गुंठि गृष्टि for गिंठा गृष्टि B om फंसो मूर्धा K om वअंसो G K om पसत्थ पार्श्वस्थम् B पडिसिआ, Gp पडसुआ, M पड्सुआ for पडिंसुआ B उपरिं, K उवरिं for उअरिं Gp K अइमुंतअं for अणिउंतअं B gives the list of words in वक्रादिगण in a versified form as पुच्छाश्रुबुध्नदर्शनकुड्मलपार्श्वस्थगुच्छकाकोटा। पशु (?) श्मश्रुवयस्यप्रतिश्रुदतिमुक्तगृष्टिमार्जारा॥स्पर्शनमनःशिलोपरिमनस्विवृश्चिकमनस्विनीत्र्यश्रा। मूर्धेति च पूतौ तु देवनागोऽपि, G K M give these words in prose K om क्वचित्

क्त्वासुपोस्तु सुणात् ॥ ४३ ॥

क्त्वाप्रत्ययस्य सुपश्च सबन्धिन सुकाराण्णकाराच्च परोबिन्दुर्भवति तु । सुकारात्—वच्छेसु वच्छेसु । अम्हेसु अम्हेसु । तुम्हेसु तुम्हेसु ॥ क्त्वाप्रत्ययस्य णकारात्—काऊण काऊण । काउआण काउआण ॥ सुप सबन्धिनो णकारात्-वच्छेण वच्छेण । वच्छाण वच्छाण । ममाण ममाण । तुम्हाण तुम्हाण ॥ अम्हाण अम्हाण ॥ सुणादिति किम् । करिअ । अग्गिणो ॥४३॥

लुङ् मासादौ ॥ ४४ ॥

वेति वर्तते । बिन्दुरित्यधिकृत । तस्य बि दोरिति षष्ठयन्तपरिणाम । बिन्दोर्मासादिषु लुग्वा भवति । मास मस । मासल मसल । पासू पसू । कास कस । कह कह । इआणि इआणि । दाणि दाणि । कि करेमि किं करेमि । समुह समुह । नूण नूण । एव एव ॥ ४४ ॥

सस्कृतसस्कारे ॥ ४५ ॥

लुगिति वर्तते । सस्कृतसस्कारयोबि दोर्लुग् भवति । योगविभागा-न्नित्यम् । सक्कअ । सक्कारो ॥ ४५ ॥

डे तु किंशुके ॥ ४६ ॥

किंशुके बिन्दो टानुबन्ध एकारो भवति तु । केसुओ किंसुओ ॥४६॥

---

43 B वा बिन्दुर्भवति for बिन्दुर्भवति तु K om तु । सुकारात् S om अम्हेसुं अम्हेसु । तुम्हेसुं तुम्हेसु G क्त्वासबधिन for क्त्वाप्रत्ययस्य K om णकारात् B om काऊण B om सुप संबन्धिनो णकारात् K om ममाण ममाण । तुम्हाण तुम्हाण After अग्गिणो K adds अग्गे 44 G M त्विति for वेति K S बिन्दुरित्यधिकृतस्य बिन्दोरिति M बिन्दुरित्यधिकृत्य बिन्दोरिति M भवति तु for वा भवति G om, करेमि in both places K णूण णूण for नूण नूण G एव्व एव्व K gives Sk equivalents of Pr words at the end while B reads मासादिस्तु तदानीं कथमेवं कि करोमि नूनमिदानीम् । कास्यमांसलसंमुखपांसुलपांसव (?) इत्यादयो हि गण 45 G लुगित्यनुवर्तते for लुगिति वर्तते B M S om योगविभागान्नित्यम् 46 B डेत्, M दे for डे in the sūtra B G M om तु. T किस्सुओ for किंसुओ

वर्गेऽन्त्यः ॥ ४७ ॥

त्वित्यनुवर्तते । बिन्दोर्वर्गे परे प्रत्यासन्नस्तस्यैव वर्गस्यान्त्यो भवति तु । पङ्को पंको । अङ्गण । अंगण । लञ्छण लंछण । सञ्झा संझा । कण्टओ कंटओ । मण्डण मंडण । अन्तर अंतर । पन्थो पंथो । छन्दो छंदो । बन्धू बंधू । कम्पइ कंपइ । आरम्भो आरंभो ॥ वर्ग इति किम् । संसओ ॥ नित्यमिच्छन्त्यन्ये ॥ ४७ ॥

विंशतिषु त्या श्लोपल् ॥ ४८ ॥

विंशतिप्रकारेषु ति इत्यवयवेन सह बिन्दोर्लोपो भवति । शित्त्वात्पूर्वस्य दीर्घ । लित्त्वान्नित्यम् । वीसा विंशति । तीसा त्रिंशत् । तेवीसा त्रयोविंशति । तेत्तीसा त्रयस्त्रिंशत् । दाढा दंष्ट्रा । सीहो सिंह । सिंहो सिंघो इति च दृश्यते ॥ नाम्नि—सिंहदत्तो । सिंहराओ ॥ ४८ ॥

स्नमदामशिरोनभो नरि ॥ ४९ ॥

स्न सान्त नान्त च शब्दरूप नरि पुलिङ्गे प्रयोक्तव्यम् । अदामशिरोनभ । दामन्, शिरस्, नभस् इत्येतान्वर्जयित्वा ॥ सान्त यथा—जसो यश । तमो तम । उरो उर । तेओ तेज । पओ पय ॥ नान्त यथा— जम्मो जन्म । कम्मो कर्म । वम्मो वर्म ॥ अदामशिरोनभ इति किम् । दाम । सिर । णह ॥ यत्र

47 G M त्विति वतते for त्वित्यनुवतते B S परे सति तस्यैव for परे प्रत्याशन्नस्तस्यैव B T om तु, after तु G adds वङ्को वंको After अगण S adds अङ्कण अकण G om पन्थो पथो S T चदो चन्दो for छन्दो छंदो G K S om बन्धू बधू After कपइ K adds चपइ चम्पइ 48 S om श्लोपल् in the Sūtra T शोपल् for श्लोपल् in the Sūtra B इत्यनेन, G इत्यव्ययेन for इत्यवयवेन K S स्यात् for भवति K does not give Sk equivalents of Pr words G om तेवासा तेत्तासा K बावीसा for तेत्तीसा B सिग्घो for सिंघो After दृश्यते B reads an additional sūtra नाम्नि सिंहदन्त । सिंहदन्तो ॥ नाम्नीति किम् । सीहरवो सिग्घरवो G सिंहदन्तो for सिंहदत्तो सिंघरओ K T, संघराओ for सिंहराओ 49 B स्सन T सिन, for स्न॰ in the Sūtra B सन for

सदस् सअ । वयस् वअ, सुमनस् सुमण, शर्म सम्म इति च दृश्यते तद्बहुलाधिकारात् ॥ ४९ ॥

शरत्प्रावृट् ॥ ५० ॥

नरीत्यनुवर्तते । शरत्प्रावृषौ पुसि प्रयोक्तव्यौ । सरओ । पाउसो ॥ ५० ॥

अक्ष्यर्थकुलाद्या वा ॥ ५१ ॥

नरीति वर्तते । अक्षिपर्याया कुलादयश्च शब्दा पुलिङ्गे वा प्रयोक्तव्या । अक्ष्यर्था —एस अच्छी । णच्चाविआइँ तेणम्ह अच्छीइ, नर्तिते तेनास्माकमक्षिणी ॥ अञ्जल्यादिपाठात्स्त्रीलिङ्गेऽपि । एसा अच्छी ॥ चक्खू चक्खूइ । नअणा नअणाइ । लोअणा लोअणाइ ॥ कुलादि —कुलो कुल । वअणो वअण । माहप्पो माहप्प । दुक्खो दुक्ख । भाअणो भाअण । विज्जुला विज्जुलाइ । छन्दो छन्द ॥ कुलादि —कुल, वचन, माहात्म्य, दु ख, भाजन, विद्युत् , छन्दस् इत्यादि ॥ नेत्ता नेत्ताइ, कमला कमलाइ इत्यादि सस्कृतवदेव ॥ ५१ ॥

स्तं B सान्त for सान्त B K om यथा After तम B adds सदो मणो. B नान्त for नान्त B K om यथा G मम्मो for कम्मो, S om कम्मो. S चम्मो for वम्मो B अन्यच्च for यच्च B K om वयस् वअ B om तद् 50 S reads शरत्प्रावृदौ for the Sūtra B M om नरीत्यनुवर्तते, K नरि इति वर्तते B T प्रयोज्यौ for प्रयोक्तव्यौ 51 M कुलाद्या for कुलादय. B T प्रयोज्या for प्रयोक्तव्या G M S अक्ष्यर्थे for अक्ष्यर्था B णच्चाविआइ तेणम्हाणमच्छी G K कुलादि for कुलादि B हाअणा हाअणाइ for भाअणो भाअण, K भाअणाइ for भाअणो G विज्जुणा विज्जुए, M विज्जुणा विज्जुए for विज्जुला विज्जुलाइ B T read कुलादि । कुलगो विद्युच्छन्दोभाजनमाहात्म्यदु ख-वचनानि in place of the list in prose B K M om कमला कमलाइ

क्लीबे गुणगाः ॥ ५२ ॥

वेत्यनुवर्तते। गुणादय शब्दा नपुसके वा प्रयोक्तव्या । गुणाइ गुणा। देवाइ देवा। मण्डलग्ग मण्डलग्गो। खग्ग खग्गो। बिन्दूइ बिन्दुणो। कररुह कररुहो। रुक्खाइ रुक्खा। गुणादय –गुण, देव, मण्डलाग्र, खड्ग, बिन्दु, कररु, रुवृक्ष इत्यादि ॥ ५२ ॥

स्त्रियामिमाञ्जलिगाः ॥ ५३ ॥

इमान्ता अञ्जल्यादयश्च शब्दा स्त्रीलिङ्गे वा प्रयोक्तव्या । एसा गरिमा एस गरिमो। एसा महिमा एस महिमो। एसा णिल्लज्जिमा एस णिल्लज्जिमो। एसा धुत्तिमा एस धुत्तिमो ॥ अञ्जल्यादि –एसा अञ्जली एस अञ्जली। बलीए बलिणा। णिहीए णिहिणा। रस्सीए रस्सिणा। पण्हा पण्हो। अच्छीए अच्छिणा। गण्ठीए गण्ठिणा। कुच्छीए कुच्छिणा। चोरिआ चोरिअ। विहीए विहिणा। पिट्ठी पिट्ठ। पृष्ठमित्वे कृते स्त्रियामेवेत्येके ॥ अञ्जल्यादि –अञ्जलि बलि निधि रश्मि प्रश्न अक्षि ग्रन्थि कुक्षि चौर्य विधि पृष्ठ इत्यादि ॥ इमेति तन्त्रेण त्वादेशस्य डिमा इत्यस्य पृथ्व्यादेरिमनिचश्च सग्रह । त्वादेशस्य स्त्रीत्वमेवेच्छन्त्येके ॥ ५३ ॥

इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-
श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ
प्रथमाध्यायस्य प्रथम पाद ॥ १ ॥

---

52 M om वेत्यनुवर्तते, S त्वनुवतते BT प्रयोज्या for प्रयोक्तव्या B T read गुणदेवमण्डलाग्रा, खड्गो बिन्दुश्च कररुहो वृक्ष for the list 53 M om शब्दा BT प्रयोज्या for प्रयोक्तव्या S om एसा महिमा एस महिमो B T णिल्लच्छिमा for णिल्लज्जिमा B धुत्तिमा धुत्तिमो for धुत्तिमा धुत्तिमो Bp गन्धीए गन्धिणो, K गण्डीए गण्डिणो, M दिट्ठीए दिट्ठिणा for गण्ठीए गण्ठिणा B T read for the list कुक्षिबलनिधिरश्मिप्रश्नाक्षिग्रन्थिचौर्यविधिपृष्ठ Colophon K om देव° T मुनिचन्द्र° for श्रुतधर° in s M B T इति श्रीत्रिविक्रमदेव°, B श्रीविक्रमदेव,° M त्रैविक्रम° for त्रिविक्रम ° M प्रथमस्याध्यायस्य for प्रथमाध्यायस्य

द्वितीयः पादः ॥

निष्प्रती ओत्परी माल्यस्थोर्वा ॥ १ ॥

निर् प्रति इत्येतावुपसर्गौ माल्यशब्दे स्थाधातौ च परे ओत् परि इत्येवरूपौ यथासख्य वा भवत । ओमल्ल णिम्मल्ल निर्माल्यम् । ओमालय वहइ । परिट्टा पइट्टा प्रतिष्ठा । परिट्ठिअ पइट्ठिअ प्रतिष्ठितम् ॥१॥

आदेः ॥ २ ॥

आदेरित्यधिकारोऽयम् 'अस्तोरखोरच' [१ ३ ७] इति सूत्रात्प्रागविशेषेण वेदितव्य ॥ २ ॥

लुगव्ययत्यदाद्यात्तदचः ॥ ३ ॥

अव्ययात्त्यदादेश्च परस्य तदच तयोरेवाव्ययत्यदाद्योरादेरचो बहुल लुग्भवति । अम्हे एत्थ अम्हेत्थ, वयमत्र । जइ इमा जइमा, यदीमा । जइ अह जइह, यद्यहम् ॥ ३ ॥

वालाब्वरण्ये ॥ ४ ॥

लुगित्यनुवर्तते । अलाबू अरण्य इत्येतयोरादेर्लुग्वा भवति । लाऊ अलाऊ । रण्ण अरण्ण ॥ ४ ॥

अपेः पदात् ॥ ५ ॥

वेति वर्तते । पदात्परस्यापीत्युपसर्गस्यादेर्लुग्वा भवति । किं पि किमवि । त पि तमवि । केण वि केणावि । कह पि कहमवि ॥ पदादिति किम् । अवि णाम ॥ ५ ॥

---

1 T1 नीर्प्रती for निष्प्रती in the Sutra B ओपरी for ओत्परी in the Sūtra G K S परयो for परे B ओ for ओत् B om °रूपौ. Gp प्राप्नुत for भवत B om ओमालयं वहइ S वइट्ठिअ for पइट्ठिअ K om निर्माल्यम्, प्रतिष्ठा, प्रतिष्ठितम् 2 Gp om सूत्रात् B T1 2 पृथग्विशेषणं वेदितव्यम् for प्रागविशेषेण वेदितव्य 3 G °त्यदाद्यात्ततदच for त्यदाद्यात्तदच in the Sūtra G त्यदाद्यत् for त्यदादे B T om तदच 4 B om आदे B om बहुल Gp adds वा after बहुलं 5 G अनुवर्तते for वर्तते G अव्ययस्य for उपसर्गस्य

इतेः ॥ ६ ॥

पदादिति वर्तते । पदात्परस्य इतिशब्दस्यादेर्लुग्भवति । योगविभागान्नित्यम् । किमिति किं ति । यदिति ज ति । तदिति त ति । युक्तमिति जुत्त ति ॥ पदादित्येव ॥ इअ विंझगुहाणिलआए, इति विन्ध्यगुहानिलयाया ॥६॥

तोऽचः ॥ ७ ॥

अच स्वरात्परस्य इतिशब्दस्यादेरिकारस्य तकारो भवति । तह त्ति तथेति । झ त्ति झटिति । पिओ त्ति प्रिय इति ॥ अच इति किम् । किं ति ॥ ७ ॥

शोर्लुप्तयवरशोर्दिः ॥ ८ ॥

शो शषसाना लुप्तयवरशो लुप्तयवरशषसानामादे स्वरस्य दिर्दीर्घो भवति । सयोगे उपर्यधो वा वर्तमानाना यवरशषसाना लोपे सति येऽवशिष्टा शषसा तेषामादेरचो दीर्घो भवतीत्यर्थ । शस्य यलोपे—कश्यप कासवो । आवश्यकम् आवासय । पश्यति पासइ ॥ वलोपे—अश्व आसो । विश्वास वीसासो । विश्वसिति वीससइ ॥ रलोपे—विश्राम वीसामो । विश्राम्यति वीसामइ । मिश्रम् मीस । सस्पर्श सफासो ॥ शलोपे—दुश्शासन दूसासणो । मनश्शिला मणासिला ॥ षस्य यलोपे—शिष्य सीसो । पुष्य पूसो । मनुष्य मणूसो ॥ वलोपे—विष्वाण वीसाणो । विष्वक् वीसु ॥ रलोपे—कर्षक कासओ । वर्षा वासा । वर्ष वासो ॥ षलोपे—निष्षिक्त णीसित्तो ॥ सस्य यलोपे-मस्यम् सास । कस्यचित् कासइ ॥ वलोपे—विकस्वर विआसरो । निस्स्व णीसो ॥ रलोपे-

---

6 T₁ इत विन्ध्य° for इति विन्ध्य° 7 B om स्वरात् K S तकारादेशो for तकारो K झडिति for झटिति B S पिअ त्ति for पिओ त्ति 8 Before शो G adds अच इत्यस्य षष्ठ्यन्तविपरिणाम B om लुप्तयवरशो B परस्य for स्वरस्य B T उपर्यधोभावेन वर्तमानाना for उपर्यधो वा वर्त° B T₁ om यवरशषसानां K लोपो भवति for लोपे सति T₂ ये अविशिष्टा for येऽवशिष्टा G कासओ, T कासपो B T वस्य लोपे for वलोपे B वीससिइ for वीससइ B सप्पासो for संफासो After दूसासणो S adds सुदर्शन सुदासणो G विष्वासं वीसाणं for विष्वाण वीसाणो.

उस्र उस्रो । विस्रम्भ वीसम्भो ॥ सलोपे—निस्सह णीसहो ॥ बहुलाधिकाराद्वलोपे क्वचिदन्यस्याच आदेर्दीर्घ । जिह्वा जीहा ॥ 'दीर्घान्न' [१ ४ ८७] इति प्रतिषेधात् 'शेषादेशस्याह्वोऽचोऽखो' [१ ४ ८६] इति सूत्रोक्त द्वित्व न भवति ॥ ८ ॥

हे दक्षिणेऽस्य ॥ ९ ॥

दिरित्यनुवर्तते । दक्षिणशब्दे अस्य अवर्णस्य दीर्घो भवति हे क्षस्य हकारे सति । दाहिणो ॥ हे इति किम् । दक्खिणो ॥ ९ ॥

तु समृद्ध्यादौ ॥ १० ॥

अस्येत्यनुवर्तते । समृद्ध्यादिषु शब्देषु आदेरवर्णस्य दीर्घो भवति तु । सामिद्धी समिद्धी समृद्धि । पाडिसिद्धी पडिसिद्धी प्रतिसिद्धि । सारिच्छो सरिच्छो सदृक्ष । माणसी मणसी मनस्वी । पासुत्तो पसुत्तो प्रसुप्त । पाडिप्फद्धी पडिप्फद्धी प्रतिस्पर्धी । पाडिवआ पडिवआ प्रतिपत् । पावासू पवासू प्रवासी । आहिआई अहिआई अभिजाति । पाअड पअड प्रकटम् । पाअअ पअअ प्रकृतम् । पासिद्धी पसिद्धी प्रसिद्धि । पारकेर परकेर पारक्क परक्क परकीयम् । चाउरन्त चउरन्त चतुरन्तम् । आफसो अफसो अस्पर्श । पावअण पवअण प्रवचनम् । पारोहो परोहो प्ररोह । इत्यादि ॥ १० ॥

K adds भोजन after वीसाणो B T_2 वीस, T_1 वीसी for वीसु G om. वलोपे S पिकस्वर पिकासरो for विकस्वर विआसरो T अन्यस्य च for अन्यस्याच 9 G हि for हे in the Sūtra and Com T दक्षिणे अस्य for दक्षिणेऽस्य in the Sūtra K हे क्षस्य for the Sūtra 10 B om शब्देषु BT माणसिणी मणसिणी मनस्विनी for माणसी मनस्वी BT पाडिप्पद्धी पडिप्पद्धी, G प्रतिस्पर्द्धि, T_2 पाडिप्पत्थी पडिप्पत्थी for पाडिप्फद्धी पडिप्फद्धी. B T आभिआई अभिआई for आहिआई अहिआई K S om पाअड पअडं प्रकटम् G om पाअअ पअअ प्रकृतम् B om पारक्क परक्कं K reads परकरं twice for परक्कं B T आपसो अपंसो for आफंसो अफंसो B T add प्रसिद्धिसदृक्षमनस्विनीप्रसुप्तप्रवासिचतुरन्ता । अभिजात्यस्पर्शप्रवचनप्ररोहपरकीया । प्रतिपत्प्रकटप्रकृता सह प्रतिस्पर्धिना समृध्यादि

स्वमादाविल् ॥ ११ ॥

स्वप्नादिषु शब्देष्वादेरवर्णस्य इत्व भवति । लित्त्वान्नित्यम् । सिविणो सिमिणो स्वप्न । विअण व्यजनम् । विलिअ व्यलीकम् । किविणो कृपण । मिइङ्गो मृदङ्ग । ईसि ईषत् । वेडिसो वेतस । दिण्ण दत्तम् । उत्तिमो उत्तमः। मिरिअ मरिचम् ॥ बहुलाधिकाराण्णत्याभावे दत्ते तु इत्व न भवति । दत्त ॥ ११ ॥

पक्काङ्गारललाटे तु ॥ १२ ॥

पक्क अङ्गार ललाट इत्येतेषु आदेरस्य इत्व भवति तु । पिक्क पक्क । इङ्गारो अङ्गारो । णिडाल णडाल ॥ १२ ॥

सप्तपर्णे फोः ॥ १३ ॥

सप्तपर्णे फो द्वितीयस्य इत्व भवति तु । छत्तिवण्णो छत्तवण्णो ॥ १३ ॥

मध्यमकतमे च ॥ १४ ॥

चकार फोरित्यस्यानुवृत्त्यर्थम् । मध्यमकतमयोर्द्वितीयस्याच्च इत्व भवति । पृथग्योगान्नित्यम् । मज्झिमो । कइमो ॥ १४ ॥

हरे त्वी ॥ १५ ॥

हरशब्दस्यादेरच ईत्व भवति तु । हीरो । हरो ॥ १५ ॥

उल् ध्वनिगवयविष्वचो वः ॥ १६ ॥

ध्वनिगवयविष्वक्शब्देषु वकारसबन्धिन अवर्णस्य उत्व लिद्भवति । झुणी । गउओ । वीसु ॥ १६ ॥

---

11 B T विलीअ for विलिअ G मुइगो, T मइिगो for मिइङ्गो After मरिचम् G adds इत्यादि B S T om दत्ते तु S om दत्तं After दत्तं B T add वेतसकृपणमृदङ्गोत्तमदत्तेषव्यलीकमरिचाश्च। व्यअन (व्यजन ?) मिति स्वप्नादिर्भाषाविद्भि समाख्यात 12 G अवर्णस्य, K S अकारस्य for अस्य T_2 पंक पिंकं for पिक्कं पक्कं G K इङ्गालो अङ्गालो for इङ्गारो अङ्गारो T णीडाळं for णिडालं 13 T_1 सत्तवर्णे in the Sūtra and Com for सप्तपण S छत्तिपण्णो छत्तपण्णो for छत्तिवण्णो छत्तवण्णो 14 G °नुवृत्यर्थं, K S °नुकर्षणार्थम् for °नुवृत्त्यर्थम् T द्वितीयस्यास्य for द्वितीयस्याच्च G इद्भवति for इत्वं भवति K S पृथग्योगो नित्यार्थं, T पृथक्प्रयोगान्नित्यम् 15 T_1 त्वि, T_2 त्वं for त्वी in the Sūtra G अवर्णस्य, T अस्य for अच 16 B T °विष्वचि for °विष्वचो in the Sūtra. B T अस्य for अवर्णस्य B T भुणी, S झाणि for झुणी B T गउआ, K गवुओ for गउओ

ज्ञो णोऽभिज्ञादौ ॥ १७ ॥

उत्वमनुवर्तते । अभिज्ञादिषु ज्ञकारादेशस्य णस्य सबन्धिन अवर्णस्य उत्व भवति । अहिण्णू अभिज्ञ । सव्वण्णू सर्वज्ञ । आगमण्णू आगमज्ञ । कअण्णू कृतज्ञ ॥ ण इति किम् । अहिज्जो अभिज्ञ ॥ अभिज्ञादाविति किम् । पण्णो प्राज्ञ । अहिण्णा अभिज्ञा ॥ येत्रा ज्ञादेशणकारसबन्धिन अस्य उत्व दृश्यते तेऽभिज्ञादय ॥ १७ ॥

स्तावकसास्ने ॥ १८ ॥

स्तावकसास्नाशब्दयोरादेरस्य उत्व भवति । थुवओ । सुण्हा ॥ १८ ॥

चण्डखण्डिते णा वा ॥ १९ ॥

चण्डखण्डितशब्दयोर्णकारेण सहितस्यादेरवर्णस्य उद्भवति तु । चुड चण्ड । खुडिओ खण्डिओ ॥ १९ ॥

प्रथमे प्थोः ॥ २० ॥

प्रथमशब्दे पकारथकारसबन्धिनोऽवर्णस्य युगपत्क्रमेण च उत्व भवति तु । पुढुम पढुम पुढम पढम ॥ २० ॥

आर्याया र्यः श्वश्र्वामूल् ॥ २१ ॥

श्वश्रूवाचिन्यार्याशब्दे र्यकारसबन्धिनोऽवर्णस्य ऊत्व लिद्भवति । अज्जू ॥ श्वश्र्वामिति किम् । अज्जा माता ॥ २१ ॥

---

17 S अस्य for अवर्णस्य G लिद्भवति for भवति B K T अभिण्णू for अहिण्णू B T आअमण्णू for आगमण्णू S अभिजो for अहिज्जो G om अभिज्ञादाविति किम् । पण्णो प्राज्ञ । अहिण्णा अभिज्ञा B T अहिण्णो अभिज्ञ for अहिण्णा अभिज्ञा T एषा for येषां 18 G लिद्भवति for भवति T_3 थुवयो for थुवओ 19 G अस्य for अवर्णस्य G K उत्व वा भवति for उद्भवति B S om तु After चण्डं K S add खुड खडं T_2 खुडिअ खडिअ for खुडिओ खण्डिओ 20 B पथो for प्थो in the Sūtra K पकारथकारयो ,S ष्टो for °थकारसंबन्धिनो . B S om तु B T पुडुम पडुमं पुडमं पडम, S पुढुमं पठुमं पुठम पठम, K पुढुमं for पुढुम etc 21 B S यकार° for र्यकार° T_1 अम्मू, T_2 अजू for अज्जू, B om माता

आसारे तु ॥ २२ ॥

आसारे आदेरवर्णस्य ऊत्व भवति तु । ऊसारो आसारो ॥ २२ ॥

तोऽन्तर्येल् ॥ २३ ॥

अन्तर्शब्दे तकारसबन्धिनोऽवर्णस्य एत्व लिद्भवति । अन्त पुरम् अन्तेउर । अन्तश्चारी अन्तेआरी ॥ क्वचिन्न भवति । अन्तर्गतम् अन्तग्गअ । अन्तोवीसम्भणिवेसिआण अन्तर्विश्रम्भनिवेशितानाम् ॥ २३ ॥

पारावते तु फोः ॥ २४ ॥

पारावतशब्दे फोर्द्वितीयस्यास्य एत्व भवति तु । पारेवओ पारावओ ॥ २४ ॥

उत्करवल्लीद्वारमात्रचः ॥ २५ ॥

उत्करवल्लीद्वारशब्देषु मात्रच्प्रत्यये आदेरवर्णस्य एत्व वा भवति । उक्केरो उक्करो । वेल्ली वल्ली । देर दार । पक्षे दुआर ॥ मात्रच्—एत्तिअमेत्त एत्तिअमत्त एतावन्मात्रम् ॥ बहुलाधिकारान्मात्रशब्देऽपि । भोअणमेत्त भोजनमात्रम् ॥ २५ ॥

शय्यादौ ॥ २६ ॥

शय्यादिष्वादेरवर्णस्य एत्व भवति । पृथग्योगान्नित्यम् । सेज्जा शय्या । एत्थ अत्र । गेज्झ ग्राह्यम् । गेन्दुअ कन्दुकम् ॥ २६ ॥

त्वार्द्रे उदोत् ॥ २७ ॥

आर्द्रशब्दे आदेरवर्णस्य उत्वमोत्व च वा भवत । उल्ल ओल्ल । पक्षे अल्ल अद्द । बाहसलिल्पवहेण ओल्लेइ, बाष्पसलिलप्रवाहेणार्द्रयति ॥ २७ ॥

---

22 Before माता G adds संस्कृते 23 S एत् for एल् in the Sūtra S om लित् K अंतेचारि for अन्तेआरी After अन्तेआरी B adds अन्तसह्यम् अन्तेसहं B अन्तःवीसम्भ°, Gp अन्तावीसम्भ° for अन्तोवीसम्भ° 24 K पारावते for पारावतशब्दे 25 B °द्वारमात्रचि for °मात्रच in the Sūtra T °द्वारशब्दे for °द्वारशब्देषु G °प्रत्ययेऽपि आदे° for °प्रत्यये चादे° T₁ om उक्करं G दुआरं, S वेर, पक्षे वैर, वारं दुआरं for वेल्ली . दुआरं G om मात्रच् B S om एत्तिअमत्त G om बहुलाधिकारात्, 26 After एत्वं T₁ adds नित्य T गेंडुअ for गेन्दुअ 27 B S T वार्द्रे for त्वार्द्रे in the Sūtra. S इदोत् for उदोत् in the Sūtra S इत्वं for उत्वं G भवति for भवत G °पवाहेण for °प्पवहेण

स्वपि ॥ २८ ॥

उदोदित्यनुवर्तते । स्वपिधातोरादेरवर्णस्य उदोतौ भवत । पृथग्योगान्नित्यम् । सुवइ सोवइ ॥ २८ ॥

ओदाल्या पङ्क्तौ ॥ २९ ॥

पङ्क्तौ पङ्क्तिवाचिन्यालीशब्दे आदेरवर्णस्य ओत्व भवति । ओली ॥ पङ्क्ताविति किम् । आली सखी ॥ २९ ॥

फोः परस्परनमस्कारे ॥ ३० ॥

ओदित्यनुवर्तते । परस्परनमस्कारशब्दयो फोर्द्वितीयस्यास्य ओत्व भवति । परोप्पर । णमोक्कारो ॥ ३० ॥

पद्मे मि ॥ ३१ ॥

पद्मशब्दे आदेरवर्णस्य मकारे परे ओत्व भवति । पोम्म ॥ मीति किम् । पदुम ॥ ३१ ॥

त्वर्पौ ॥ ३२ ॥

अर्पौ अर्पयतौ धातावादेरस्य ओद्भवति तु । ओप्पेइ अप्पेइ । ओप्पिअ अप्पिअ ॥ ३२ ॥

ईल् खल्वाटस्त्यानयोरातः ॥ ३३ ॥

खल्वाटस्त्यानयोरादेराकारस्य ईत्व लिद्भवति । खल्लीडो । ठीण॥ सखाअमिति तु 'स्त्य सम खा' [२ ४ १२४] इति खादेशे क्तप्रत्ययान्ते सिद्धम् ॥ ३३ ॥

---

28 G उदोदित वर्तते 29 T₁ दोल्यां for ओदाल्यां in the Sutra B om पङ्क्तौ in Com 31 T₁ मी for मि in the Sūtra G ओद्भवति for ओत्वं भवति G पउम for पदुम 32 B T om अर्पौ G अर्पिधातौ for अर्पयतौ धातौ Gp ओत्वं for ओद् 33 T₁ ई for ईल् in the Sūtra G °स्त्यान आत for °स्त्यानयोरात in the Sūtra. B T₁ अवर्णस्य, G आत for आकारस्य G om लित् After भवति G adds लित्वान्नित्यम् K ठीण थीणं, B थीण for ठीणं B om त after सखाअमिति After खादेशे K S add कृते S adds रूपं after क्तप्रत्ययान्ते

इत्तु सदादौ ॥ ३४ ॥

आत इत्यनुवर्तते । सदा इत्यादिष्वादेराकारस्य इत्वं भवति तु । सइ सआ सदा । कुप्पिसो कुप्पासो कूर्पास । णिसिअरो णिसाअरो निशाकर । इत्यादि ॥ ३४ ॥

आचार्ये चो ह्रश्च ॥ ३५ ॥

आचार्यशब्दे चकारसबन्धिन आतो ह्रो ह्रस्वो भवति । चकारादित्वं च । आअरिओ आइरिओ ॥ ३५ ॥

श्यामाके मः ॥ ३६ ॥

ह्र इत्यनुवर्तते । श्यामाके मकारस्यातो ह्रो ह्रस्वो भवति । सामओ ॥ ३६ ॥

न वाव्ययोत्खातादौ ॥ ३७ ॥

अव्ययेषु उत्खातादिषु च आदेरातो ह्रस्वो न वा भवति । अव्यये-जह जहा यथा । तह तहा तथा । अहव अहवा अथवा । व वा । ह हा इत्यादि ॥ उत्खातादि —उक्खअ उक्खाअ उत्खातम् । कुमरो कुमारो कुमार । खइर खाइर खादिरम् । बलआ बलाआ बलाका । पअअ पाअअ प्राकृतम । चमरो चामरो चामर । कलओ कालाओ कलाद स्वर्णकार । हलिओ हालिओ हालिक कृषीवल । णराओ णाराओ नाराच । तलविण्ट तालविण्ट तालवृन्तम् । ठविओ ठाविओ स्थापित । पट्ठविओ पट्ठाविओ प्रस्थापित । सठविओ सठाविओ सस्थापित । इत्यादि ॥ केचिद् ब्राह्मणपूर्वाह्णयोरपीच्छन्ति । बम्हणो बाम्हणो । पुव्वण्हो पुव्वाण्हो ॥ ३७ ॥

---

34 B T आदित्यनुवर्तते for आत इत्यनुवर्तते S किप्पिसो for कुप्पिसो 35 B K T आचार्ये for आचार्यशब्दे B G om ह्रो B $T_{1\ 3}$ om चकारादित्व च. T_1 आकरिओ for आअरिओ 36 B G T om ह्रो 37 B T अव्यये for अव्ययेषु B T उत्खातादौ for उत्खातादिषु. B om Sk equivalents promiscuously After तथा G adds सिअ सिआ ' स्याद्भव्यचैत्य ' [१ ४ १००] इत्यादिना इत्वम् After तालविंटं G T add तलवेंटं तालवेंटं । तलवोंटं तालवोंटं T_2 तलहंटं तालहंटं for तलविंटं तालविंटं After पुव्वाण्हो B T add उत्खाताव्ययमथवा ह हा यथातथेत्यपि च । प्राकृतकुमारचामरसस्थापिततालवृन्तनाराचा । प्रस्थापितसस्थापितकलादखादिरहालिकबलाका । सयोगे ह्रो न स्याद् ब्राह्मणपूर्वाह्णयोर्दीर्घ

घञि वा ॥ ३८ ॥

घञ्निमित्तो यो वृद्धिरूप आकारस्तस्यादिभूतस्य ह्रस्वो वा भवति । पुनर्वाग्रहणादुत्तरत्र न विकल्प । पवहो पवाहो प्रवाह । पहरो पहारो प्रहार । पअरो पआरो प्रकार प्रचारो वा । पत्थओ पत्थाओ प्रस्ताव ॥ क्वचिन्न भवति । राग राओ । भाग भाओ ॥ ३८ ॥

स्वरस्य बिन्दुमि ॥ ३९ ॥

बि दौ अमि द्वितीयैकवचने च परे स्वरस्य ह्रस्वो भवति । बिन्दौ— मासम् मस । मासलम् मसल। पासु पसू। कास्यम् कस। वाशिक वसिओ । काञ्चनम् कचण । लाञ्छनम् लछण ॥ अमि—गङ्ग । माल । नइ । वहु । वच्छ ॥ ३९ ॥

सयोगे ॥ ४० ॥

सयोगे परे पूर्वस्य स्वरस्य ह्रस्वो भवति । आ—आम्रम् अम्ब । ताम्रम् तम्ब । विरहाग्नि विरहग्गी । अमात्य अमच्चो । काव्यम् कव्व ॥ ई—मुनीन्द्र मुणिन्दो । तीर्थम् तित्थ । शीघ्रम् सिग्घ ॥ ऊ—चूर्णम् चुण्ण । सूत्रम् सुत्त । पूर्वम् पुव्व ॥ ए—नरेन्द्र णरिदो । म्लेच्छ मिलिच्छो ॥ ऐ—दृष्टैकस्तनपट्टम् दिट्ठिक्कत्थणवट्ट ॥ ओ—अधरोष्ठ अहरुट्ठो । नीलोत्पलम् णीलुप्पल ॥ एदोतो क्वचित्स्वरूपेणैव ह्रस्व । एक ऍक्को । नेत्रम् णॅत्त । ग्राह्यम् गॅज्झ । स्तोकम् थोॅक्क । तुण्डम् तोॅण्ड । इत्यादि ॥ ४० ॥

---

38 S घञ्निमित्ते for °निमित्तो B T पत्थाचो for पत्थाओ 39 B यथा for बिन्दौ T_1 पस्सू for पसू T_1 om नइ वहुं वच्छं, T_3 reads नळ बहुं पेच्छ for नइ वच्छ 40 B T अमच्छो for अमच्चो B T चूर्णः चुण्णो for चूर्णं चुण्ण B T °थणपट्ट for थणवट्ट B T स्वरूपेण ह्रस्व for स्वरूपेणैव ह्रस्व No MS gives any mark for short ए and ओ. B थोकं for थोक्क

त्वेदितः ॥ ४१ ॥

सयोग इति वर्तते। आदेरिकारस्य सयोगे परे एत्व तु भवति। पेण्ड पिण्डम्। वम्मेल्ल धम्मिल्लम्। सेन्दूर सिन्दूर सिन्दूरम्। बेल्ल बिल्ल बिल्वम्। वेण्हू विण्हू विष्णु ॥ कचिन्न भवति। चिन्ता ॥ ४१ ॥

मिराया लित् ॥ ४२ ॥

इत इत्यनुवर्तते एदिति च। मिराशब्दे इत एत्व लिद्भवति। मेरा सीमा ॥ ४२ ॥

मूषिकविभीतकहरिद्रापथिपृथिवीप्रतिश्रुत्यत् ॥ ४३ ॥

मूषिकादिष्वादेरिकारस्य अकारादेशो भवति। मूषिक मूसओ। विभीतक वहेडओ। हरिद्रा हलद्दी। पथि पहो। अकारान्ते सत्यपि पथशब्दे पथिशब्दस्य रूपान्तरनिवृत्त्यर्थोऽय योग। पृथिवी पुहवी पुढवी। प्रतिश्रुत् पडसुआ प्रतिध्वनि ॥ ४३ ॥

रस्तित्तिरौ ॥ ४४ ॥

अदित्यनुवर्तते। तित्तिरिशब्दे रसबन्धिन इकारस्य अत्व भवति। तित्तिरो ॥ ४४ ॥

इतौ तो वाक्यादौ ॥ ४५ ॥

वाक्यादिभूते इतिशब्दे तकारसबन्धिन इन अद्भवति। इअ विअसिअ-कुसुमसरो, इति विकसितकुसुमशर ॥ वाक्यादाविति किम्। पिओ त्ति ॥ ॥४५॥

---

41 BT वेण्णू विण्णू for वेण्हू विण्हू 42 B T सीमेति यावत् for सीमा 43 B T अकार for अकारादेशो S पथिशब्दनिवृत्त्यर्थो for पथिशब्दस्य रूपान्तरनिवृत्त्यर्थो B °निवृत्त्यर्थम् for °निवृत्त्यर्थो G पडसुआ for पडसुआ After प्रतिध्वनि K adds इत्यर्थ 44 T रेफसंबन्धिन for रसंबन्धिन G स्यात् for भवति 45 G S इतो तौ for इतौ तो in the Sūtra. B T विअसिअकुमुअसरो for °कुसुमसरो B T विकसितकुमुदसर for °कुसुमशर

तु निर्झरद्विधाकृञोरोन्ना ॥ ४९ ॥

निर्झरशब्दे द्विधाकृञ्शब्दे च आदेरितो नकारेण सह ओत्व तु भवति। ओज्झरो णिज्झरो निर्झर । दोहाकिज्जइ दुहाकिज्जइ द्विधाक्रियते। दोहाइअ दुहाइअ द्विधाकृतम् ॥ कृञिति किम् । दिहागअ द्विधागतम् ॥ ४९ ।

ईतः काश्मीरहरीतक्योर्लालौ ॥ ५० ॥

काश्मीरहरीतकीशब्दयोरीकारस्य आ अ इत्येतौ लितौ यथासङ्ख्येन भवत । कम्हारो । हरडई ॥ ५० ॥

गभीरग इत् ॥ ५१ ॥

ईत इत्यनुवर्तते । गभीरादिष्वादेरीकारस्य इत्व भवति । गहिरो गभीर । सिरिसो शिरीष । आणिअ आनीतम् ॥ स्त्रियामीकारोऽपि दृश्यते। आणीदा भुअणब्भुएक्कजणणी [कर्पूर० १ २५], आनीता भुवनाद्भुतैकजननी॥ गहिअ गृहीतम् । विलिअ व्रीडितम् । विइओ द्वितीय । पईविअ प्रदीपितम् । तइओ तृतीय । जिअओ जीवन् । ओसिअन्तो अवसीदन् । पसिअ प्रसीद। वम्मिओ वल्मीक इत्यादि ॥ तआणिं इति तु तदानींशब्दस्य 'स्वरस्य बिन्दुमि' [१ २ ३९] इति ह्रस्वे सिद्धम् ॥ ५१ ॥

वा पानीयगे ॥ ५२ ॥

पानीयादिष्वादेरीकारस्य इत्व वा भवति । पाणिअ पाणीअ पानीयम् । अलिअ अलीअ अलीकम् । करिस करीस करीषम् । उवणिअ उवणीअ उपनीतम् । जिअइ जीअइ जीवतीत्यादि ॥ ५२ ॥

---

49 Gp त्वीनिर्झर°, T त्वो निर्झर° in the Sūtra S °द्विधाकृञो in the Sūtra B दोहाकिअ दुहाकिअ द्विधाकृतम् for दोहाइअं दुहाइअ K om दुहाइअं S कृडिति for कृञिति G om द्विधागतम् 50 B T यथासंख्यं for यथासंख्येन B कहारो, T_2 कोम्हारो for कम्हारो 51 G इत for ईत in the Sūtra $T_{1\ 2}$ आणीअ for आणिअं After व्रीडितम् G adds किलिअ क्रीडितम् B T_1 पडिवअं, T_3 पडिविअं for पईविअं. G जिअउ जीवतु, K जीअतो for जिअओ जीवन् T_1 पसीअ for पसिअ 52 B T स्यात् for भवति B पाणियं पाणीयं for पाणिअ पाणीअ T_1 कारीसं for करीसं T_1 om उवणिअं

उलृ जीर्णे ॥ ५३ ॥

जीर्णशब्दे ईत ऊत्व भवति । लित्त्वान्न विकल्प । जुण्ण ॥ क्वचिन्न । जिण्णे भोअणमत्ते, जीर्णे भोजनमात्रे ॥ ५३ ॥

तीर्थे ह्यूलृ ॥ ५४ ॥

तीर्थे ईत ऊत्व भवति हि हकारे सति । तूह ॥ हीति किम् । तित्थ ॥ ५४ ॥

विहीनहीने वा ॥ ५५ ॥

विहीनहीनयोरीत ऊत्व वा भवति । विहूण विहीण । हूण हीण ॥ अनयोरिति किम् । पहीणजरमरणा ॥ ५५ ॥

एलृ पीठनीडकीदृशपीयूषविभीतकेदृशापीडे ॥ ५६ ॥

पीठादिष्वादेरीत एत्व भवति । लित्त्वान्न विकल्प । पेढ । नेड । केरिसो । पेऊस । बहेडओ । एरिसो । आमेलो ॥ बहुलाधिकाराच्च पीठनीडयोर्विकल्प । पीढ । नीड ॥ ५६ ॥

त्वदुत उपरिगुरुके ॥ ५७ ॥

उपरिगुरुकयोरादेरुकारस्य अत्व तु भवति । अवरि उवरि । गरुओ गुरुओ ॥ कप्रत्ययपरिग्रहाद्गुरौ न भवति । गुरू ॥ ५७ ॥

---

53 B T लित्त्वान्नित्यम् for लित्त्वान्न विकल्प After क्वचिन्न G adds भवति, T adds स्यात् T_1 om जिण्णे मात्रे 54 G ह्यूत् for ह्यूल् Gp तीर्थशब्दे for तीर्थे T उत्वं for ऊत्व G om भवति T तुह for तूहं 55 BT तु for वा T_1 om विहीनं and हीनम् S वहिण॰ for पहीण॰ S ॰मलणो for मरणा 56 T adds लित् after एत्व B लित्त्वान्नित्यम्, T om लित्त्वान्न विकल्प T_1 पेढं, T_2 पेड for पेढ G नेड्ड for नेडं S आपेलो for आमेलो 57 B अद्भवति तु, T_2 अत्वं भवति तु T_1 om तु G om गुरू

मुकुलादौ ॥ ५८ ॥

उत इत्यनुवर्तते, अदिति च । मुकुलादिष्वादेरुकारस्य अद्भवति । पृथग्योगान्न विकल्प ॥ मउल मुकुलम् । मउड मुकुटम् ॥ मवुट यद्यपि सस्कृते तथाप्यय योगो मुकुटशब्दस्य रूपान्तरनिवृत्त्यर्थ ॥ मउर मुकुरम् । अगरू अगुरु । गलोई गुडूची । गरुई गुर्वी । जहुट्ठिलो युधिष्ठिर । सोअमल्ल सौकुमार्यम् । इत्यादि ॥ बहुलाधिकारात्क्वचिदात्वमपि भवति । विद्रुत विद्दाओ ॥५८॥

रो भ्रुकुटिपुरुषयोरित् ॥ ५९ ॥

अनयो रेफसबन्धिन उकारस्य इत्व भवति । भिउडी । पुरिसो । पउरिस पौरुषम् ॥ ५९ ॥

क्षुत ईत् ॥ ६० ॥

क्षुत उत ईत्व भवति । छीअ ॥ ६० ॥

दोदोऽनुत्साहोत्सन्न ऊच्छसि ॥ ६१ ॥

उदित्युपसर्गस्य उत शकारसकारयो परयोर्दा दकारेण सह ऊत्व भवति उत्साहोत्सन्नशब्दौ वर्जयित्वा । उच्छ्वास ऊसासो । उच्छ्वसिति ऊससइ । उद्गता शुका यस्मिन्स उच्छुक ऊसुओ । उत्सुक ऊसुओ । उत्सव ऊसओ । उत्सरति ऊसरइ । उत्सिक्त ऊसित्तो ॥ अनुत्साहोत्सन्न इति किम् । उच्छाहो । उच्छण्णो ॥ ६१ ॥

---

58 B om मकुटम् B मुक्कर for मुकुरम् B गुलूची T गुरुई for गुर्वी B T_1 om अपि B विदाओ for विद्दाओ 59 T_1 रुत् भ्रुकुटिपुरुषयो , $T_{2\,3}$ र इत् भ्रुकुटिपुरुषयो for the Sūtra B भ्रुकुटी° in the Sūtra B T भ्रुकुटीपुरुषयो for अनयो T_1 पुरीसो for पुरिसो 60 S क्षुम for क्षुत in the Sūtra B इत् for ईत् in the Sūtra After छीअ B T add पक्षे छुअं 61 K तो तो in the Sūtra before correction T दो तो in the Sūtra T उत उदित्युप° B om उत K परयोस्तकारेण before correction B T om दा G om उत्सुक ऊसुओ, K ऊसुवो for ऊसुओ After उच्छण्णो Gp adds शर्सा,त किम् । वुग्गओ उग्गओ

दुरो रलुकि तु ॥ ६२ ॥

ऊदित्यनुवर्तते । दुर् इत्युपसर्गस्य रलुकि रेफलोपे सति आदेरुत ऊद्वा भवति । दूसहो दुसहो दु सह । दूहओ दुहओ दुर्भग ॥ रलुकीति किम् । दुस्सहो विरहो ॥ ६२ ॥

सुभगमुसलयोः ॥ ६३ ॥

ऊदित्यनुवर्तते । सुभगमुसलयोरुत ऊद्वा भवति । सूहओ सुहओ सुभग । मूसल मुसल मुसलम् ॥ ६३ ॥

हश्चौत्कुतूहले ॥ ६४ ॥

कुतूहले आदेरुत ओत्व भवति ह्रश्च तत्सनियोगेन ऊतो ह्रस्वश्च । कोउहल कुऊहल कोउहल्ल कुतूहलम् ॥ ६४ ॥

स्तौ ॥ ६५ ॥

ओदिति वर्तते । स्तौ सयुक्ते परे आदेरुत ओत्व भवति । तुण्डम् तोण्ड । पुष्करम् पोक्खर । कुट्टिमम् कोट्टिम । पुस्तकम् पोत्थअ । मुस्ता मोत्था । मुद्गर- मोग्गरो । पुद्गल पोग्गलो । कुन्दम् कोन्द । व्युत्क्रान्तम् वोक्कन्त ॥ ६५॥

सूक्ष्मेऽद्वोतः ॥ ६६ ॥

सूक्ष्मशब्दे ऊत अत्व वा भवति । सण्ह सुण्ह ॥ ६६ ॥

अल् दुकूले ॥ ६७ ॥

ऊत इत्यनुवर्तते । दुकूले ऊत अल् इत्यादेशो भवति । लकारो नानु- बन्ध । दुअल्ल दुऊल ॥ ६७ ॥

---

62 T om ऊदित्यनुवर्तते B T om दु सह B T om दूहओ दुहओ दुर्भग B T om विरहो 63 B K S T मुसले for °मुसलयो in the Sūtra K त्विल्पनुवर्तते for ऊदित्यनु° G उद्भवति तु for ऊद्वा भवति T_2 सूहवो for सूहओ B T om सुभग B T om मुसलम् 64 T_1 हश्चोत् for हश्चौत् in the Sūtra K कुतूहलशब्दे for कुतूहले K कोदूहल कुदूहल, S कोदूहल B om कोउहल, K कुऊहलं, S कोदुहल्ल for कोउहल्ल 65 B T ओदित्यनुवर्तते for ओदिति वर्तते After तोण्ड G K add मुण्डं मोण्डं S पोत्थओ for पोत्थअ B T मुक्तगर मोत्तअरो for मुद्गर मोग्गरो B T पुद्गर- for पुद्गल K S कुन्त कोन्त for कुन्द कोन्द 67 G वोत for ऊत

ईदुद्व्यूढे ॥ ६८ ॥

उद्व्यूढे ऊत ईत्व वा भवति । उव्वीढ उव्वूढ ॥ ६८ ॥

उल् कण्डूयहनूमद्वातूले ॥ ६९ ॥

कण्डूयतौ धातौ हनूमद्वातूलयोश्च आदेरूत उत्व लिद्भवति । कण्डुअइ । हणुमन्तो । वाउलो ॥ ६९ ॥

वा मधूके ॥ ७० ॥

मधूके ऊत उत्व वा भवति । महुअ महूअ ॥ ७० ॥

इदेन्नूपुरे ॥ ७१ ॥

वेत्यनुवर्तते । नूपुरे ऊन इदेतौ वा भवत । णिउर णेउर णूउर ॥७१॥

ओल् स्थूणातूणमूल्यतूणीरकूर्परगुडूचीकूष्माण्डीताम्बूलीषु ॥ ७२॥

एषु ऊत ओत्व लिद्भवति । थोणा । तोण । मोल्ल । तोणीर । कोप्पर । गलोई । कोहण्डी । तम्बोली ॥ बहुलाधिकारात्स्थूणातूणयोर्विकल्प । थूणा । तूण ॥ ७२ ॥

ऋतोऽत् ॥ ७३ ॥

आदे ऋकारस्य अत्व भवति । घृत घअ । तृण तण । कृत कअ । वृषभ वसहो । मृग मओ ॥ ७३ ॥

आद्वा मृदुत्वमृदुककृशासु ॥ ७४ ॥

ऋत इत्यनुवर्तते । एषु आदे ऋकारस्य आत्व वा भवति । माउत्त मउत्त । माउअ मउअ । कासा कसा ॥ ७४ ॥

---

68 T_1 ईदूद्व्यूढे for the Sūtra 69 B कण्डूयति° for कण्डूय° in the Sūtra 72 Gp splits this Sūtra into two and so reads as follows – ओत् स्थूणातूणे । अनयोरूत ओत्वं वा भवति । थोणा थूणा । तोणं तूणं ॥ कूर्परमूल्यकूष्माण्डताम्बूलगुडूचीतूणारे ॥ एषु ऊत ओद्भवति । पृथग्योगान्न विकल्प । कोप्परं । मोल्लं । कोहंडी । तम्बोलं । गलोई । तोणीरं K कोहण्डी कोहली, T_1 कोम्हडी, T_2 क ण्डी for कोहण्डी 74 K मृदुतादिषु, T_1 मृद्वादिषु, T_2 मृदुत्वादिषु for एषु G T_2 माउत्तणं मउत्तण for माउत्तं मउत्तं K माउक्कं मउक्कं मृदुकम्, S माउकं मउकं S काशा कशा for कासा कसा

इल् कृपगे ॥ ७५ ॥

कृप इत्यादिषु शब्देषु आदे ऋत इत्व भवति । लित्त्वान्न विकल्प । किवो कृप । णिवो नृप । किवा कृपा । किवणो कृपण । किवाणो कृपाण । किसो कृश । किसाणू कृशानु । किई कृति । विसो वृष । मूसिओ मूषिक । किसरो कृसर विलेपविशेष । किच्छ कृच्छ्रम् । किसओ कृषक । तिसिओ तृषित । इसी ऋषि । धिई धृति । विञ्छिओ विञ्छुओ वृश्चिक । वित्त वृत्तम् । वित्ती वृत्ति । पिच्छी पृथ्वी । किच्चा कृत्या । घुसिण घुसृणम् । घिणा घृणा । इद्धी ऋद्धि । समिद्धी समृद्धि । गिद्धी गृद्धि । विद्धकई वृद्धकपि । छिहा स्पृहा । बिसी बृसी । हिअअ हृदयम् । उक्किट्ठ उत्कृष्टम् । मिट्ठ मृष्ट रस एव, अन्यत्र मट्ठ । दिट्ठ दृष्टम् । विइण्हो वितृष्ण । सइ सकृत् । दिट्ठी दृष्टि । गिट्ठी गृष्टि । सिट्ठी सृष्टि । सिआलो शृगाल । वाहित्त व्याहृतम् । बिंहिअ बृंहितम् । तिप्प तृप्रम् । सिट्ठ सृष्टम् । सिङ्गारो शृङ्गार । भिङ्गो भृङ्ग । मिओ मृग । भिऊ भृगु । भिङ्गारो भृङ्गार इत्यादि ॥ ७५ ॥

शृङ्गमृगाङ्कमृत्युधृष्टमसृणेषु वा ॥ ७६ ॥

शृङ्गादिषु ऋत इत्व वा भवति । सिङ्ग सङ्ग । मिअङ्को मअङ्को । मिच्चू मच्चू । धिट्ठो धट्ठो । मसिण मसण ॥ ७६ ॥

पृष्ठेऽनुत्तरपदे ॥ ७७ ॥

पृष्ठशब्दे अनुत्तरपदे ऋत इत्व वा भवति । पिट्ठ पट्ठ ॥ अनुत्तरपद इति किम् । महिवट्ठ महीपृष्ठम् ॥ ७७ ॥

---

75 B T om आदे B T लित्त्वान्नित्यम् for लित्त्वान्न विकल्प B T om विसो वृष T gives Sk equivalents at the end Gp किसरा कृशरा B T om विलेपविशेष G किसिओ कृषिक for किसओ कृषक G om तिसिओ तृषित B विञ्छिओ for विञ्छिओ. B पिही for पिच्छी B किच्छा for किच्चा G adds दुर्गा after कृत्या B गिद्धी for गिद्धी, G गिट्ठी गृष्टि for गिद्धी B K T वृद्धकवि for °कपि B पिहा for छिहा After दृष्टम् G adds हिअ हृतम् B तृप्तम् for तृप्रम् After तृप्रम् G adds दु ख मोघ अधर्म पाप काष्ठ आज्य वा G om मिओ मृग 76 B T स्यात् for भवति 77 G पिट्ठी पिट्ठिपरिट्ठविअ, S पिट्ठ पट्ठि, T पिट्ठी पट्ठ B T महिपट्ठ for महिवट्ठ

उद् वृषभे वुः ॥ ७८ ॥

वृषभे वृ इत्येतस्य उव वा भवति । उसहो वसहो ॥ ७८ ॥

वृन्दारकनिवृत्तयोः ॥ ७९ ॥

उदित्यनुवर्तते । अनयो ऋत उद्वा भवति । वुन्दारओ वन्दारओ । णिउत्त णिअत्त ॥ ७९ ॥

ऋत्वादौ ॥ ८० ॥

ऋत्वादिषु शब्देषु आदे ऋत उत्व भवति । पृथग्योगान्नित्यम् । उऊ ऋतु । उसहो ऋषभ । पाहुड प्राभृतम । पहुडि प्रभृति । मुइ भृति । णिहुअ निभृतम् । परहुअ परभृतम् । विउअ विवृतम । सवुअ संवृतम् । णिउअ निर्वृतम् । णिव्वुइ निर्वृति । णिउत्ती निवृत्ति । पउत्ती प्रवृत्ति । पाउसो प्रावृट् । वुत्तन्तो वृत्तान्त । वुन्द वृन्द । वुन्दावण वृन्दावनम् । पुहई पृथिवी । वुड्ढो वृद्ध । उज्जू ऋजु । मुणाल मृणालम् । पुट्ठो पृष्ट । पउट्ठो प्रवृष्ट । वुट्ठी वृष्टि । परामुट्ठो परामृष्ट । भाउओ भ्रातृक । पिउओ पितृक । जामाउओ जामातृक । माउआ मातृका । इत्यादि ॥ ८० ॥

गौणान्त्यस्य ॥ ८१ ॥

गौणपदस्य योऽन्त्य ऋत तस्य उद्भवति । माउमण्डल मातृमण्डलम् । माउहर मातृगृहम् । पिउहर पितृगृहम् । माउसिआ माउच्छा मातृष्वसा । पिउसिआ पिउच्छा पितृष्वसा । पिउवण पितृवनम् । पिउवइ पितृपति ॥ ८१ ॥

---

78 S इत्यस्यावयवस्य for इत्येतस्य B T स्यात् for भवति 79 B S T om वा K निवृत्त निवत्तं for णिउत्त णिअत्तं 80 K उद् ऋत for ऋत्वादौ for the Sūtra S हुई हति for मुइ भृति T परीहुअ for परहुअ B om विउअ विवृतम् T निउअं निवृतम for विउअं विवृतम् B om णिउअ निर्वृतम् णिव्वुई निर्वृति G पुहवी for पुहई G om वुड्ढो वृद्ध T उजू for उज्जू After ऋजु B adds तैलादित्वाद् द्वित्वम् B T स्पृष्ट for पृष्ट B T वुट्ठी वृष्टि for वुड्ढी वृद्धि T₁ भ्रातृक for भ्रातृक After मातृका B adds पाउड प्राकृतम । प्रत्यादित्वात्तस्य ड 81 B T गौणस्य उपसर्जनस्य, K गौणशब्दस्य उपसर्जनपदस्य अमुख्यस्य, S गौणशब्दस्य for गौणपदस्य B T ऋकार for ऋत B om Sk equivalents T₁ माउमण्डणं for °मण्डलं T₁ om from पिउहरं down to पितृपति BT₁, ₃ माउघर, T₂ माइघरं for माउहर BT om पिउहर

इदुन्मातुः ॥ ८२ ॥

गौणस्य मातृशब्दस्य ऋत इदुतौ भवत । माइहर माउहर मातृगृहम् ॥ क्वचिदगौणस्यापि । माईण माऊण मातृणाम् ॥ ८२ ॥

वृष्टिपृथङ्मृदङ्गनप्तृकवृष्टे ॥ ८३ ॥

इदुदित्यनुवर्तते । वृष्ट्यादिषु ऋत इदुतौ भवत । विट्ठी वुट्ठी वृष्टि । पिह पुह पृथक् । मिअङ्गो मुअङ्गो मृदङ्ग । णत्तिओ णत्तुओ नप्तृक । विट्ठी वुट्ठी वृष्टि ॥ ८३ ॥

तु बृहस्पतौ ॥ ८४ ॥

बृहस्पतौ ऋत इदुतौ तु भवत । बिहप्फई बुहप्फई बहप्फई ॥८४॥

उदूदोल् मृषि ॥ ८५ ॥

मृषाशब्दे ऋत उत्व ओत्व ईत्व च भवति । ल्त्वित्वान्न विकल्प । मुसा मूसा मोसा । मुसावाओ मूसावाओ मोसावाओ मृषावाद ॥ ८५ ॥

वृन्त इदेङ् ॥ ८६ ॥

वृन्ते ऋत इदेङ् वा भवति । ए ओ एङ्, इच्च एङ् च इदेङ् । इत्वमेत्वमोत्वमित्यर्थ । विण्ट वेण्ट वोण्ट ॥ ८६ ॥

ढिरादृते ॥ ८७ ॥

आदृते ऋतो ढिरादेशो भवति । आढिओ ॥ ८७ ॥

---

82 T_1 उदुन्मातु for इदुन्मातु in the Sūtra T_1 मातृकाशब्दस्य for मातृशब्दस्य B माइघर माउघर for माइहर माउहर BT om मातृगृहम् BT_1om माऊण After मातृणाम् Gp adds माइआ माउआ मातृका 83 B वुड्ढी, S उट्ठी for वुट्ठी T_1 पीह for पिह G T_1 मिइङ्गो मुइङ्गो S उट्ठो for वुट्ठो 84 B T om बृहस्पतौ in Com T_1 वीहप्पई उहप्पई for बिहप्फई बुहप्फइ 85 G भवन्ति for भवति B T om मूसावाओ मोसावाओ 86 G इदेदौ वा भवत for इदेङ् वा भवति S om एओ एङ्, इच्च एच्च इदेङ् G इदेडौ for इदेङ् T_1 विंद वेंद वोंदं for विण्ट etc 87 T_1 डीरादृते, $T_{2,3}$ डिरादृते for the Sūtra T डीरादेशो for ढिरादेशो T_1 आडीओ, T_2 आडिओ, for आढिओ

दृप्तेऽरि प्ता ॥ ८८ ॥

दृप्ते ऋतः पकारतकाराभ्यां सह अरि इत्यादेशो भवति । दरिओ । दरिअसीहेण ॥ ८८ ॥

केवलस्य रिः ॥ ८९ ॥

ऋतः केवलस्य व्यञ्जनेनासंपृक्तस्य रि इत्यादेशो भवति । रिद्धी ऋद्धिः । रिच्छो ऋक्षः ॥ ८९ ॥

दृश्यक्सक्किपि ॥ ९० ॥

अक् क्स क्विप् इत्येतदन्ते दृशिधातौ ऋतो रिः भवति । अक्-सरिसो सदृशः ॥ क्स—सरिच्छो सदृक्षः । क्विप्—सरी सदृक् । सरिवण्णो सदृग्वर्णः ॥ एवं एआरिसो । भवारिसो । जारिसो । तारिसो । केरिसो । एरिसो । तुम्हारिसो ॥ अक्सयोः साहचर्यात् यत्तादिविहितः क्विप् इह परिगृह्यते ॥ ९० ॥

ऋत्वृजुऋणऋषिऋषभे वा ॥ ९१ ॥

एषु ऋतो रिः वा भवति । रिऊ उऊ । रिज्जू उज्जू । रिण अण । रिसी इसी । रिसहो उसहो ॥ ९१ ॥

क्लृप्त इलिः ॥ ९२ ॥

क्लृप्त इत्यत्र आदेरृच इलि इत्यादेशो भवति । किलित्तं । किलित्तकुसुमोवआरेसु, क्लृप्तकुसुमोपचारेषु ॥ ९२ ॥

---

88 T_1 दृप्तेरि पता for the Sūtra $T_{1\,2}$ दरीओ for दरिओ T_2 अवसतेण, T_3 दरिअवसंतेण for दरिअसीहेण 89 I_1 री for रि in the Sūtra T री for रि B T_1 om रिद्धी रिद्धि T_1 रीच्छो for रिच्छो 90 Bp दृशि टक् सक क्विपि for the Sūtra B °क्विपि T °सकपि in the Sūtra T_1 टक् for अक् T_1 सक for क्स B T_2 क्विन् for क्विप् G om सरी सदृक् B T सक्क्विनो साहचर्यात् त्यदादीत्यादिसूत्रविहित कन् (T_1 कन्, T_2 क्विन्) इह परिगृह्यते 91 B Γ स्यात् for भवति B Γ रिजू उजू for रिज्जू उज्जू BT उर्ग for अग BΓ उसी for इसी 92 B T om किलित्तकुसुमोवआरेसु down to °पचारेषु K °वहारेसु °पहारेषु for किलित्त वआरेसु पचारेषु

चपेटाकेसरदेवरसैन्यवेदनास्वेचस्त्वित् ॥ ९३ ॥

एषु एच सध्यक्षराणामित्व भवति तु। चविटा चवेटा चपेटा। किसर केसर केसरम्। दिअरो देअरो देवर। सिन्न सेन्न॥ दैत्यादित्वात् [१ २ १०३] सइन्न सैन्यम्। विअणा वेअणा वेदना॥ महिला महेला इत्येतौ तत्समावेव ॥ ९३ ॥

सैन्धवशनैश्चरे ॥ ९४ ॥

एच इत्यनुवर्तते। सैन्धवशनैश्चरयोरादेरेच इत्व भवति। पृथग्योगान्नित्यम्। सिन्धव। सणिच्छरो ॥ ९४ ॥

त्वत्सरोरुहमनोहरप्रकोष्ठातोद्यान्योन्ये वश्च क्तोः ॥ ९५ ॥

एपु एच अत्व तु भवति, तत्सनियोगे यथासभव ककारतकारयोश्च वकारादेश। सररुह सरोरुह। मणहर मणोहर। पवट्ठो पओट्ठो। आवज्ज आओज्ज। अण्णण्ण अण्णोण्ण॥ सिरवेअणा सिरोवेअणा इत्येतौ शिरोवेदनाया साध्यमानसिद्धावस्थयोरेव भवत ॥ ९५ ॥

कौक्षेयक उत् ॥ ९६ ॥

कौक्षेयक आदेरेच उत्व भवति तु। कुच्छेअअ कोच्छेअअ ॥ ९६ ॥

शौण्डगेषु ॥ ९७ ॥

शौण्डादिष्वादेरेच उत्व भवति। योगविभागान्न विकल्प। सुण्डो शौण्ड। सुद्धोअणी शौद्धोदनि। मुञ्जाअणो मौञ्जायन। सुन्देर सुन्दरिअ सौन्दर्यम्। सुगन्धत्तण सौगन्ध्यम्। दुवारिओ दौवारिक। सुवण्णिओ सौवर्णिक। पुलोमी पौलोमी॥ इत्यादि ॥ ९७ ॥

---

93 S °केशर° in the Sūtra 94 K S इद्भवति for इत्व भवति B T सणिच्चरो for सणिच्छरो 95 B T भवति तु for तु भवति B तत्सनियोगेन for °सनियोगे B T कतकारयोश्च for ककारतकारयोश्च After वकारादेश B T add भवति K gives Sk equivalents of all Pr. words in Com 96 K कौक्षेयकस्य for कौक्षेयक 97 B $T_{1\ 3}$ सुडोअणी शाण्डोदनि for सुद्धोअणी शौद्धोदनि B T om सुन्दरिअ

गव्यउदाईत् ॥ ९८ ॥

गोशब्दे एच अउ आई इत्येतौ भवत । गउओ हरस्स । एमा गाइ ॥ ९८ ॥

ऊः स्तेने वा ॥ ९९ ॥

स्तेने सध्यक्षरस्य ऊत्व वा भवति । थूणो थेणो ॥ ९९ ॥

मोच्छ्वासे ॥ १०० ॥

सोच्छ्वासशब्दे एच ऊ भवति । पृथग्योगान्न विकल्प । सूसासो ॥ ॥ १०० ॥

ऐच एद् ॥ १०१ ॥

ऐच ऐकारौकारयो एट एकारोकारौ यथासख्य भवत । ऐ-शैल सेला । त्रैलोक्य तेल्लोक्क । ऐरावण एरावणो । कैलास केलासो । वैद्य वेज्जो । कैटभ केढवो । वैधव्य वेहव्व ॥ ओ—कौमुदी कोमुई । यौवन जोव्वण । कौस्तुभ कोत्थुहो । कौशाम्बी कोसम्बी । क्रौञ्च कोञ्चो । कौशिक कोसिओ ॥ १०१ ॥

अइ तु वैरादौ ॥ १०२ ॥

ऐच इत्यनुवर्तते । वैरादिष्वादेरैच अइ इत्यादेशो भवति तु । वैरम् वइर वेर । वैशपायन वइसपाअणो वेसपाअणो । वैशिकम् वइसिअ वेसिअ । वैश्रवण वइसवणो वेसवणो । चैत्र चइत्तो चेत्तो । कैलास कइलासो केलासो । वैतालिक वइआलिओ वेआलिओ । कैरवम् कइरव केरव । दैवम् दइव देव । इत्यादि ॥ १०२ ॥

---

100 G K ऊद्भवति for ऊ भवति B T पृथग्योगान्नित्यम् for °योगान्न विकल्प 101 S एच in the Sūtra and Com for एद् B कइलासो for केलासो K केडवो for केढवो G काशाम्बो कोसम्बो for कौशाम्बी कोसम्बी 102 K S om वैशपायन वइसपाअणो वेसपाअणो G वैदेशिकं वइदेसिअ वेदेसिअ for वैशिक वेसिअ After कलासो B T add वद्य वइज्जो वेज्जो । कैटभ कइडहो केडहो । वैधव्य वइहव्व वेहव्व After दइव G adds दइव्वं After देव G adds देव्व

दैत्यादौ ॥ १०३ ॥

दैत्यादिष्वादेरैच अइ इत्यादेशो भवति ॥ पृथग्योगान्न विकल्प । दइच्चो दैत्य । दइण्ण दैन्यम् । दइवअ दैवतम् । कइअव कैतवम् । वइअब्भो वैदर्भ । वइसाहो वैशाख । अइसरिअ ऐश्वर्यम् । वइअणणो वैजनन । भइरओ भैरव । वइएसो वैदेश । वइसाणरो वैश्वानर । वइदेहो वैदेह । वइसालो वैशाल । सइर स्वैरम् । चइत्त चैत्यम् ॥ चैत्ये विश्लेषे न भवति । चेइअ ॥ १०३ ॥

नाव्यावः ॥ १०४ ॥

नौशब्दे ऐच आव इत्यादेशो भवति । णावा ॥ १०४ ॥

गौरव आत् ॥ १०५ ॥

गौरवे ऐच आत्व भवति । गारव ॥ १०५ ॥

पौरगे चाउत् ॥ १०६ ॥

पौरादिषु चकाराद्गौरवे च ऐच अउ इत्यादेशो भवति । पउरो पौर । सउरो सौर । मउली मौलि । कउरवो कौरव । गउडो गौड । कउलो कौल । कउसल कौशलम् । पउरिस पौरुषम् । कउच्छेअअ कौक्षेयकम् । सउह सौधम् । मउण मौनम् । गउरव गौरवम् ॥ १०६ ॥

उच्चैर्नीचैसोरअः ॥ १०७ ॥

उच्चैर्नीचै शब्दयोरैच अअ इत्यादेशो भवति । उच्चअ णीचअ ॥ उच्चनीचाभ्या कप्रत्यये सिद्ध तथापि उच्चैर्नीचसो रूपान्तरनिवृत्त्यर्थं वचनम् ॥ १०७ ॥

---

103 T Bp दैत्यगेषु for the Sūtra. B T इत्ययमादेशो for इत्यादेशो B T पृथग्योगान्नित्यम् for °योगान्न विकल्प B T read Sk equivalents first and Pr word thereafter under this Sūtra B S T वइअवणो for वइअणणो After वैशाल G adds विशालाया भव B S T चैत्यविशेषे for चैत्ये विश्लेषे 107 B सिद्धेऽपि for सिद्ध तथापि, G om तथापि B S T उच्चैर्नीचसोस्तु for उच्चैर्नीचसो

ई धैर्ये ॥ १०८ ॥

धैर्ये ऐच ईत्व भवति । धीर । धीर हरइ विसाओ, धैर्य हरति विषाद ॥ १०८ ॥

वा पुआय्याद्याः ॥ १०९ ॥

पुआई इत्यादय शब्दा स्वराद्यादेशविशेषिता वा निपात्यन्ते । (१) पुआई पिशाच उन्मत्तश्च । (२) ऊणदिअ आनन्दितम् । (३) टोबरो तुम्बुरु । (४) माहिवाओ माघवात । (५) सइकोटी शतकोटि । (६) माइन्दो माकन्द । (७) ओन्दुरो उन्दुरु । (८) अलिआ आली । (९) तणसोल्ल तृणशूल्लम् मल्लिकेत्यर्थ । (१०) रिट्ठो अरिष्टो दैत्य काको वा । (११) हुलिअ लघु शीघ्रमित्यर्थ । (१२) किरो किरि । वराह इत्यर्थ । (१३) वामरोरो वामल्लूर वल्मीकम् । (१४) वन्द्र वृन्दम् । (१५) हेरिम्बो हेरम्ब । (१६) चिक्क स्तोकम् । (१७) चलणाओहो चरणायुध ।

---

108 BT om धैर्य हरति विषाद 109 (1) HD 6 80 B पुआयी for पुआई (2) HD 1 141 (3) HD 4 3 B तोब्बरो G टिबरु, T_2 ढोंबरो, T_3 दोबरो for टोबरो (4) HD 6 131 (5) Sk शतकोटि (6) HD 6 128 (7) Sk उन्दुरु G उदुरो (8) HD 1 16 Gp आलिआ (9) HD 5 6 G तणसोल्ली T तळसोल्ल तृणशून्यम् for तणसोल्ल GT मल्लिका for मल्लिकेत्यर्थ (10) HD 7 6 BST अरिट्ठो for रिट्ठो S om काको वा (11) Sk लघुकम् BT दरिअ for हुलिअ (12) HD 2 30 (13) Sk BST वामलूरो, Gp हमलूरो for वामरोरो After वल्माकम् BT add वसो वृक्ष , मूसिओ मूषिक , Gp विसो वृष मूषिक (14) HG 2 79 B T वत वृन्तम्, Gp बिब व्रन्दम् for वन्द्र वृन्दम् (15) HD 8 72 (16) HD 3 21 G चिक्का for चिक्क After स्तोकम् BT add स्पृष्ट च (17) HD 3 7 (चलणाउहो) G चलणाऊहो foı °ओहो

(१८) पुआइणिआ पिशाचिनी । (१९) मूसल मासलम् । (२०) महालवक्खो महालयपक्ष । (२१) चचरिओ चञ्चरीक ॥ १०९ ॥

इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-
श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ
प्रथमाध्यायस्य द्वितीय पाद ॥

---

(18) HD 6 54 B उआणिआ, G पुआइणी, S पुआइणिसा, T_1 पुआइणआ, $T_{2\,3}$ पुआइणीआ for पुआइणिआ After पिशाचिनी BT add उन्मत्ता दु शाला च Gp उन्मत्तादु शील्योर्वयाणिया (19) HD 6 1[illegible]7 After मासलम् BT add मुसळ (20) HD 6 127 BT महळ्ळअपक्खो, S महळ्ळपवखो for महाल्ववखो (21) HD 3 6 BT चंचराओ for चंचरिओ Colophon BKS om from °मदर्हनन्दि down to श्रीमत्, T has only प्रथमाध्यायस्य द्वितीय पाद

तृतीयः पादः ॥

एत् साज्झला त्रयोदशगेऽचः ॥ १ ॥

आदेरित्यनुवर्तते । त्रयोदशादिष्वादेरच साज्झला सस्वरव्यञ्जनेन परेण सह एत्व भवति । तेरह त्रयोदश । थेरो स्थविर , वृद्धो ब्रह्मा वा । एक्कारो अयस्कार । वेइल्ल विचकिलम् ॥ मुद्धविअइल्लपसूणपुञ्जा [कर्पूर० १ १९] इति च दृश्यते ॥ तेवीसा त्रयोविंशति , तेत्तीसा त्रयस्त्रिंशत् । इत्यादि ॥१॥

कदले तु ॥ २ ॥

एत्साज्झलेत्यनुवर्तते । कदले आदेरच परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह एद्भवति तु । केल कअल । केली कअली ॥ २ ॥

कर्णिकारे फोः ॥ ३ ॥

कर्णिकारे फोर्द्वितीयस्याच परेण साज्झला सह एत्व भवति तु । कण्णेरो कण्णिआरो ॥ ३ ॥

नवमालिकाबदरनवफलिकापूगफलपूतर ओल् ॥ ४ ॥

एष्वादेरच परेण साज्झला सह ओत्व भवति । लित्वान्न विकल्प । णोमालिआ नवमालिका । बोर बदरम् । णोहलिआ नवफलिका । पोफल पूगफलम् । पोरो पूतर , अवमो जलजन्तुर्वा ॥ ४ ॥

N B—From this pada onwards, variants form M are included in the Notes 1 M आदित्यनुवर्तते K तेरहा त्रयोदशा for तेरह त्रयोदश $BT_{1\ 2}$ om वृद्ध B वेइल्ल, M पेइल्ल पक्किलम् $T_{1\ 2}$ वेइळ, T_3 वेइळ्ळ for वेइल्ल BT मुद्धविअइल०, T_2, विचिकिल for मुद्धविअइल्ल G ०पुञ्जाइ, T_3 ०विज्जा for ०पुञ्जा After ०पुञ्जा G adds मुग्धविचकिलप्रसूनपुञ्जानि K तेवसि for तेवीसा BT_1 तेतीसा, T_3 तेतिसा for तेत्तीसा 2 T कदळे for कदले in the Sūtra T_1 एत्साज्झल्ल चेत्यनुवर्तते BMT om स in सस्वर० BS एत्व भवति तु for एद्भवति तु M om तु T केळ केळी कअल कअळी for केल कअली 3 $T_{1\ 2}$ कर्णिकारे तु फो for the Sūtra Gp द्वितीयाच परेण सस्वरव्यञ्जनेन for द्वितीयस्याच परेण साज्झला B T om सह B M T तु भवति for भवति तु S T_1 कण्णिआरो for कण्णिआरो 4 K om परेण B om सह $T_{1\ 2}$ तु भवति for भवति BT लित्वान्नियम् for लित्वान्न विकल्प G णोहालिआ T_3 णोहणिआ for णोहलिआ T पोफळ for पोफल M om अवमो जलजन्तुर्वा

तु मयूरचतुर्थचतुर्वारचतुर्दशचतुर्गुणमयूखोलूखललवणसुकुमारोदूखलकुतूहले ॥ ५ ॥

मयूरादिष्वादे स्वरस्य परेण सस्वरव्यञ्जनेन सह ओत्व तु भवति । मोरो मऊरो मयूर । चोत्थो चउत्थो चतुर्थ । चोव्वारो चउव्वारो चतुर्वार । चोद्दह चउद्दह चतुर्दश । चोद्दही चउद्दही चतुर्दशी । चोग्गुणा चउग्गुणो चतुर्गुण । मोहो मऊहो मयूख । ओहल उलूहल उलूखलम् । सोमालो सुउमालो सुकुमार । ओहलो उऊहलो उदूखल । लोण लअण लवणम् । कोहल कुऊहल कुतूहलम् ॥ मोर सस्कृतेऽपीति केचित्, तदप्रसिद्धम् ॥ ५ ॥

निषण्ण उमः ॥ ६ ॥

निषण्णे आदेरच परेण साच्चला सह उम इत्यादेशो भवति तु । णुमण्णो णिसण्णो ॥ ६ ॥

अस्तोरखोरचः ॥ ७ ॥

अधिकारोऽय 'शो सल्' [१ ३ ८७] इति यावत् । यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्याम तदस्तोरसयुक्तस्य अखोरनादेरच परस्य भवतीति वेदितव्यम् ॥ ७ ॥

---

5 B T एष्वादे for मयूरादिष्वादे B $T_{1\ 2}$ om स in सस्वर° T_3 मयूर for मयूर B5 चोद्दहो चउद्दहो for चोद्दह चउद्दह G K चोद्दसा चउद्दसा for चोद्दही चउद्दही K M सामारो सुउमारो for सोमालो T ओहळ for ओहल T_1 उळहल for उलूहल T om ओहलो उऊहलो उदूखल $T_{1\ 2}$ कउहळ T_3 के उहळ for कुऊहल GK कश्चित् for केचित् 6 T om निषण्णे B om सह After सह T adds निषण्णे B T om तु T_1 णीसण्णो for णिसण्णो 7 K S T_2 °क्रमिष्यते for °क्रमिष्याम G अनादौ वर्तमानस्याच for अनादेरच Gp अच स्वरात्परस्य for अच परस्य

प्रायो लुक् कगचजतदपयवाम् ॥ ८ ॥

असंयुक्तानामनादौ वर्तमानानामचः परेषां क ग च ज त द प य व इत्येतेषां प्रायो लुग्भवति । क—लोकः लोओ । शकटः सअडो । तीर्थकरः तित्थअरो ॥ ग—नगरम् णअरं । नगः णओ । मृगाङ्कः मिअङ्को ॥ च—शची सई । कचग्रहः कअग्गहो ॥ ज—गजः गओ । रजतम् रअअं । प्रजापतिः पआवई ॥ त—स्तुतः थुओ । यतिः जई । रतिः रई । रसातलम् रसाअलं ॥ द—नदी णई । मदनः मअणो । गदा गआ ॥ प—रिपुः रिऊ । विपुलम् विउलं । सुपुरुषः सुउरिसो ॥ य—जयः जओ । वियोगः विओओ । नयनम् णअणं ॥ व—लावण्यम् लाअण्णं । वडवानलः वडआणलो ॥ यग्रहणाद्बकारस्यापि । विबुधः विउहो ॥ प्रायोग्रहणात्क्वचिन्न भवति । सुकुसुमं । पआगजलं । सुगओ । अगरू । सचावं । विजणं । सुतारं । विदुरो । सपावं । समवाओ । देवो । दाणवो ॥ अस्तोरित्येव । अक्को । सग्गो । चच्चा । अज्जुणो । धुत्तो । उद्दामो । विप्पो । सव्वं ॥ अखोरित्येव । कुलं । गङ्गा । चरो । जडो । तमा । दआ । परो । वरो ॥ अच इत्येव । सकरो । सगमो । कचणं । वचणा । धणजओ । अतरं । चदणं । कपो । सअवरो ॥ समासे तु वाक्यविभक्त्यपेक्षया

---

8 KS शकट सअड for शकटः सअडो M om नगरम् णअरं After कअग्गहो B adds रचना रअणा After पआवई B adds भजन भअण After गआ B adds वदन वअण After जओ B adds प्रिय पिओ G दवानल दआणलो for वडवानल वडआणलो After वडआणलो BT विविध add विइ (T₁उ) हो, GST om यग्रहणाद बकारस्यापि After बकारस्यापि K adds ग्रहण After सुकुसुम T adds कुभजल T om पआगजल B अगरई for अगरू S पआव for सचाव After सचाव G S add सचापम् K reads देवो दाणवो समवाओ for समवाओ देवो दाणवो BT अको for अक्को After अक्को B T add ससङ्को BT सग्गो for सग्गो After सग्गो B adds सङ्का BT युत्तो for धुत्तो After विप्पो BT add सच्च K सव्वो for सव्व After सव्वB adds अक्को सग्गो After परो T adds पर Tom वरो After वरो T₃ adds जसो । वडण K reads चचल पचण G पचाण for वचणा T अतरिअ for अतर B T °पदत्वमपाप्यते for °मपि विवक्ष्यते,M °मपि स्यात After भवति

भिन्नपदत्वमपि विवक्ष्यते, तेन तत्र यथादर्शनमुभयमपि भवति। सुहकरो सुहअरो सुखकर। आअमिओ आगमिओ आगमिक। जलअरो जलचरो जलचर। सुअणो सुजणो सुजन। बहुअरो बहुतरो बहुतर। सुअहो सुहदो शुभद सुखदो वा। इत्यादि॥ बहुलाधिकारात् क्वचिदादेरपि भवति। चिह्न इण्ह। स पुन सो उणो। न पुन ण उणो। म च सो अ॥ क्वचिच्चस्य ज। पिशाची पिसाजी॥ ८॥

नात्पः॥ ९॥

आदवर्णात्परस्य अनादे प पकारस्य लुङ् न भवति। सवहो शपथ। सावो शाप॥ आदिति किम्। विउलो विपुल। अनादेरिति किम्। परउट्ठो परपुष्ट॥ ९॥

यश्रुतिरः॥ १०॥

आदित्यनुवर्तते। 'प्रायो लुक्कगचज' [१ ३ ८] इत्यादिना लुकि सति योऽवशिष्यते अवर्ण, स अवर्णात्पर लघुप्रयत्नतरयकारश्रुतिर्भवति। शकटम् सयढ। आकर आयरो। प्रकार पयारो। आकाश आयासो। नगरम् णयर। सागर सायरो। वचनम् वयण। आचार आयारो। रजतम् रयय। भाजनम् भायण। प्रजापति पयावई। कृतम् कय। पातालम्

B adds सहचरो सहअरो सहचर T_1 सहचरो सहअरो सहचर सुहकरो सुखकर BT आअओ आगओ आगत for आअमिओ आगमिक After बहुतर B adds वित्तअरो वित्तपरो वित्तपर, धीरअमो धीरयमो धीरतम, गणवारो गणआरो गणवार G इव $T_{1, 2}$, इत्थ, T_3 इद्ध G सो उण for सो उणो G ण उण for णउणो. 9 GM om आद् BT om अनादे BMST om विउलो विपुल। अनादेरिति किम् B T परिउट्ठो परिपुष्ट for परउट्ठो परपुष्ट 10 S आदिति वर्तते for आदित्यनुवर्तते BMT प्रायो लुगित्यादिना for प्रायो लुक्कगचज इत्यादिना B T प्रकाश पआसो for प्रकार पआरो The Mss have no special sign to indicate the यश्रुति, they promiscuously use य or the vowel, we follow the majority of Mss in giving the illustrations G om सागर सायरो G om पाताल पायालं T reads पाताळं

पायाल । पदम् पय । गदा गया । नादवती णायवई । नयनम् णयण । जाया जाया । लावण्यम् लायण्ण ।। अवर्ण इति किम् । सउणो शकुन । पउणो प्रगुण । पउर प्रचुरम् । राईव राजीवम् । रई रति । साऊ स्वादु । वाऊ वायु । कई कपि कविर्वा ।। आदित्येव । विअड विकटम् । देअरो देवर ।। क्वचिद्भवति । पियइ पिबति ।। १० ।।

कामुकयमुनाचामुण्डातिमुक्तके मो ङलुक् ।। ११ ।।

कामुकादिषु मकारस्य लुग्भवति । ङानुबन्धत्वाच्छेषस्य स्वरस्य सानुनासिक उच्चार । कामुक काउँओ । यमुना जउँणा । चामुण्डा चाउँण्डा । अतिमुक्तकम् अइउँतअ ।। क्वचिद् अइमुत्तअ अइमुतअ इति च दृश्यते ।। ११ ।।

खोऽपुष्पकुब्जकर्परकीले कोः ।। १२ ।।

'उकारेणानुबन्धेन स्ववर्ग्या परिगृह्यन्ते' इति व्याकरणान्तरे सिद्धम् । यथा कु कवर्ग । चु चवर्ग । एव टुतुपव ।। अपुष्पवाचिनि कुब्जशब्दे कर्परकील्योश्च को कवर्गस्य खो भवति । खुज्जो ।। पुष्पे तु-बन्धेउ कुज्जपसूण ।। खप्पर । खीलओ ।। १२ ।।

पाआल G om पद पय T₁ पाद for पद G om नादवता णाअवई K S om लावण्यम् लायण्ण G पउओ प्रचुर for पउर प्रचुरम् G T om कविर्वा G दिअरो for देअरो T पीअइ for पियइ 11 G °नासिकोच्चार The Mss have no sign for अनुनासिक, they use अनुस्वार for it B अतिमुक्तक for अतिमुक्तकम् B अइउत्तओ, G अणिउतअ, S अतिउत्तक, T अइउतक for अइउँतअ B अइमुत्तअ for अइमुत्तअ BT om अइमुतअ, B अइमुत्तअ for अइमुतअ B T om अइमुतअ, S अइउत्तअ for अइमुतअ 12 M को कवर्गस्य कुचुटुतुपु इति व्याकरणान्तरसिद्धत्वात् for उकारेण सिद्धम् B °कूर्पर°, T₁ कर्पूर° for °कर्पर° in the Sūtra and Com BT प्रसिद्धम् for सिद्ध BT टुतुपुषु, S टु तु पु for टुतुपव B बन्धुअ, K बन्धूअ for बन्धेउ BT खप्परो for खप्पर B खिलिओ, S खिल्आ, T₁ खीदो, T₂ खलओ for खीलओ

छागशृङ्खलकिराते लकचाः ॥ १३ ॥

कोरित्यनुवर्तते । शृङ्खलकिरातेषु कवर्गस्य ल क च इत्येते यथा-सख्य भवन्ति । छाग छालो । छागी छाली । शङ्खलम् सकल । किरात चिलाओ । पुलिन्दपर्याय एव । कामरूपिणि तु नेष्यते । नमिमो हराकिराअ ॥ १३ ॥

वैकादौ गः ॥ १४ ॥

एकादिषु कोर्गकारो वा भवति । एगो । पक्षे एक्को एओ । आगारिसो आआरिसो आकर्ष । लोगो लोओ लोक । असुगो असुओ असुक । तित्थगरो तित्थअरो तीर्थकर । उज्जोअगरो उज्जोअअरो उद्योतकर । सावगो सावओ श्रावकः । अमुगो अमुओ अमुक । आगारो आआरो आकार । इत्यादि ॥ १४ ॥

खो' कन्दुकमरकतमदकले ॥ १५ ॥

एषु खोरादे कवर्गस्य गो भवति । पृथग्योगान्न विकल्प । गन्दुओ कन्दुक । मरगअ मरकतम् । मदगलो मदकल ॥ १५ ॥

पुन्नागभागिनीचन्द्रिकासु म' ॥ १६ ॥

एषु कोर्मो भवति । पुण्णामो । भामिणी । चन्दिमा ॥ १६ ॥

शीकरे तु भहौ ॥ १७ ॥

शीकरे कवर्गस्य भकारहकारौ तु भवत । सीहरो सीभरो सीअरो ॥ १७ ॥

---

13 G लकच for लकचा in the Sūtra G इत्येतत् for इत्येते G T भवति for भवन्ति G $T_{2\ 3}$ om छागी B° रूपिणस्तु for °रूपिणि तु 14 S उद्योगकर for उद्योतकर M cm इत्यादि 15 M कुमुदक , T_1 कन्तुक° for कन्दुक° in the Sūtra M T °योगा-न्नित्यम् for °योगान्न विकल्प G गेन्दुअ, S गदअ, T गदुअ for गन्दुओ G मयगलो for मदगलो 16 B °भगिनी° for भागिनी° in the Sūtra G T पुण्णामाइ वसन्ते for पुण्णामो 17 M श्रीकरे तु हभौ, S शिखरे तु हभौ for the Sūtra B T को for कवर्गस्य K S हभौ for भकारहकारौ. S सिहरो सिखरो for सीहरो सीअरो

ऊत्व दुर्भगसुभगे वः ॥ १८ ॥

अनयोरत ऊत्वे सति कोर्वकारो भवति । दूहवो । सुहवो ॥ ऊत्व इति किम् । दुहओ सुहओ ॥ १८ ॥

निकषस्फटिकचिकुरे हः ॥ १९ ॥

एषु कवर्गस्य हत्व भवति । णिहसो । फलिहो । चिहुरो ॥ चिहुर संस्कृतेऽपीति भृङ्गाचार्य ॥ १९ ॥

खघथधभाम् ॥ २० ॥

ह इति वर्तते । असयुक्तानामनादौ वर्तमानानामच परेषा ख घ थ ध भ इत्येतेषा प्रायो हकारो भवति । ख—शाखा साहा । मुखम् मुह । लिखति लिहइ ॥ घ—मेघ मेहो । जघनम् जहण । श्लाघते सलाहइ ॥ थ—नाथ णाहो । रथ रहो । मिथुनम् मिहुण । कथयति कहेइ ॥ ध—साधु साहू । सुधा सुहा । बाधते बाहइ ॥ भ—शुभम् सुह । स्वभाव सहावो । स्तनभर थणहरो । शोभते सोहइ ॥ असंयोगेरित्येव । सौख्यम् सोक्ख । आख्याति अक्खइ । अर्घ अग्घो । कथ्यइ कथ्यते । गृद्ध गिद्धो । उद्धरति उद्धरइ । दर्भ दब्भो ॥ लभ्यते लब्भइ ॥ अखोरित्येव । खगो । घटा । थणो । धण । भरो ॥ अच इत्येव । सखो । सघो । कधा । बधो । रभा ॥ प्राय इत्येव । सरिसवखलो सर्षपखल । पलअघणो प्रलयघन । अथिरो अस्थिर । जिणधम्मो जिनधर्म । पणट्ठभवो प्रनष्टभव ॥ २० ॥

---

18 BKST सुभगदुर्भगे in the Sūtra T_1 वा for व in the Sūtra
19 KS को for कवर्गस्य After णिहसो BT add णीहसो After चिहुरो K adds चिकुर G दुर्गाचार्य for भृङ्गाचार्य against Mss on the authority of हेमचन्द्र, T आहुराचार्या 20 K लाहइ for सलाहइ BT कहअ२, G कहइ for कहेइ B K T सुहावो, G सहाओ for सहावो T सुक्ख for सोक्ख After उद्धरइ T adds उद्धइ उद्धाइ GK खभो, S खक्खो for खगो G K S घंटा for घटा G घेणू, T_1 घणो for थणो T om अथिरो अस्थिर G S °भओ for °भवो $T_{1\ 3}$ पणट्ठपहवो प्रनष्टप्रभव for पणट्ठभव

धः पृथकि तु ॥ २१ ॥

पृथक्शब्दे थस्य धकारो भवति तु । पुध पिध पुह पिह ॥ २१ ॥

चोः खचितपिशाचयोः सल्लौ ॥ २२ ॥

त्वित्यनुवर्तते । खचितपिशाचयो चोश्चवर्गस्य सकार–द्विरुक्तलकारौ यथासख्य तु भवत । खसिओ खइओ । पिसल्लो पिसाओ ॥ स्त्रिया क्वचिज्जत्वमपि । पिसाजी ॥ २२ ॥

झो जटिले ॥ २३ ॥

चोरिति वर्तते । जटिले चवर्गस्य झत्व तु भवति । झडिलो जडिलो ॥ २३ ॥

टोर्बडिशादौ लः ॥ २४ ॥

बडिशादौ टवर्गस्य लत्व तु भवति । बलिस बडिस । गुलो गुडो । णल णड । चविलो चविडो । आमेलो आमेडो । णाली णाडी । वेलू वेणू । दालिम दाडिम । फालेइ फाडेइ ॥ बडिशगुडनडचपेटापीडनाडीवेणुदाडिमपाटीति । पाटीति पाटयति इति णिजन्त पटिधातुरिह गृह्यते ॥ २४ ॥

स्फटिके ॥ २५ ॥

टोरित्यनुवर्तते । स्फटिके टवर्गस्य लो भवति । पृथग्योगान्नित्यम् । फलिहो ॥ २५ ॥

लरङ्कोठे ॥ २६ ॥

अङ्कोठे ठोर्लत्व भवति । रित्त्वाद् द्वित्वम् । अङ्कोल्ल ॥ २६ ॥

---

21. S ढ, T_2 थ for ध, $T_{1\ 3}$ damaged G notes that all Mss. used read ढ for ध 22 T_1 खसीओ, T_2 खस्सिओ for खसिओ S विसालो for पिसाओ 23 GT चोरित्यनुवर्तते After वर्तते B adds त्विति च T झटिलो जटिलो for झडिलो 24 M om बडिशादौ Before बडिशादौ B T read त्वित्यनुवर्तते B दाडिव for दाडिम BT पालेइ पाडेइ for फालेइ फाडेइ B °दाडिमा, T दाडिम for °दाडिम B T om पाटीति G पटधातु for पटिधातु 26 B अङ्कोडे in the Sūtra and Com $T_{1\ 2}$ अकोठे, for अङ्कोठे G अङ्कोल्लतेल्लतुप्प, Gp S अङ्कोल्लतेल्ल for अङ्कोल्ल

ढः कैटभशकटसटे ॥ २७ ॥

कैटभशकटसटाशब्दे टोर्ढकारो भवति । केढवो । सअढो । सढा ॥ २७ ॥

ठः ॥ २८ ॥

असयुक्तस्यानादौ स्थितस्याच परस्य ठकारस्य ढो भवति । मठ मढो । कमठ कमढो । शठ सढो । कुठार कुढारो ॥ अस्तोरित्येव । चिट्ठइ ॥ अखोरित्येव । ठाइ ॥ अच इत्येव । कठो ॥ २८ ॥

पिठरे ह्स्तु रश्च ढः ॥ २९ ॥

ठ इति वर्तते । पिठरे ठस्य ह्त्व भवति तु, तत्सनियोगे रस्य च ढत्वम् । पिह्ढो पिढरो पिठर ॥ २९ ॥

लऌ डोऽनुड्डुगे ॥ ३० ॥

अस्तोरखोरच परस्य उकारस्य ळकारो भवति, अनुड्डुगे उड्वादीन् वर्जयित्वा। ळित्वान्न विकल्प । वडवामुखम् वलआमुह । गरुड गरुलो । तडाकम् तलाअ । क्रीडति कीलइ ॥ अस्तोरित्येव । कुड्ड कुड्यम् ॥ अखोरित्येव । डमरुओ डमरुक ॥ अच इत्येव । तोंड तुण्डम् ॥ अनुड्डुग इति किम् । उड्डु । निबिड । गउडो । नाडी । पीडिअ । नीड इत्यादि ॥ ३० ॥

टो डः ॥ ३१ ॥

अस्तोरखोरच परस्य टकारस्य डत्व भवति । भट भडो । नट णडो । घट घडो । घटते घडइ ॥ अस्तोरित्येव । खट्टग खट्वाङ्गम् ॥ अखोरित्येव । टक्को देश ॥ अच इत्येव । घटा ॥ क्वचिन्न भवति । अटति अटइ ॥ ३१ ॥

---

27 G°शब्देषु for °शब्दे B ढत्व, T डत्व for ढकारो B कइढवो for केढवो B सअढ for सअढो 28 B T वर्तमानस्य for स्थितस्य S om मठ मठो 29 G इत्यनुवर्तते for इति वर्तते S रस्य ढ, T डत्वम् for ढत्वम् 30 BMT लित्वान्नित्यम् for लित्वान्न विकल्प B om डमरुक, T डमरुअ for डमरुओ G तडी for नाडी 31 S असयुक्तस्यानादौ वर्तमानस्याच परस्य for अस्तोरखोरच परस्य B T टस्य for टकारस्य After णडो B adds पट पडो B टंको देशे, T टको टक° for टक्को देश

वेतस इति तोः ॥ ३२ ॥

ड इत्यनुवर्तते। वेतसे अत इत्वे सति तोस्तवर्गस्य डो भवति। वेडिसो ॥ इतीति किम्। वेअसो ॥ अत एव विधानात् स्वप्नादौ वेतसस्य अत इत्व वा भवतीति वेदितव्यम् ॥ ३२ ॥

प्रतिगेऽप्रतीपगे ॥ ३३ ॥

तोरित्यनुवर्तते। प्रत्यादिषु तोस्तवर्गस्य डो भवति, अप्रतीपगे प्रतीपादीन्वर्जयित्वा। प्रतिपन्नम् पडिवण्ण। प्रतिभास पडिहासो। प्रतिहार पडिहारो। प्रतिस्पर्द्धी पाडिप्फद्धी। प्रतिनिवृत्तम् पडिणिअत्त। प्रतिकरोति पडिकरेइ। प्रतिपत् पडिवआ। प्रतिश्रुत् पडसुआ। प्रतिमा पडिमा। प्रभृति पहुडि। मृतकम् मडअ। भिन्दिपाल भिण्डिवालो। पताका पडाआ। प्राभृतम् पाहुड। विभीतक बहेडओ। व्यापृत वावडो। कन्दरिका कण्डरिआ औषधविशेष। हरीतकी हरडई। इत्यादि ॥ अप्रतिपग इति किम्। प्रतीपम पईव। प्रतिज्ञा पइण्णा। सप्रति सपइ। प्रतिसमयम् पइसमअ। प्रतिष्ठा पइट्ठा। प्रतिष्ठानम् पइट्ठाण। इत्यादि ॥ ३३ ॥

दशदहोः ॥ ३४ ॥

दशतिदहत्योर्धात्वोस्तवर्गस्य डत्व भवति। डसइ। डहइ ॥ ३४ ॥

---

32 B अत इत्यनु, T₁ स इत्यनु° for ड इत्यनु G इति सति for इत्वे सति 33 B T om तो T₁ पडीहासो for पडिहारो B M T पडिप्पद्धी for पाडिप्फद्धी B पडिणिउत्त, T पडिणिवुत्त for पडिणिअत्त. B K पडिसुआ, T पडिस्सुआ for पडसुआ After वावडो B adds व्याहृत वाडिडो T₁ वावसो for वावडो G कन्दलिका कंदलिआ for कन्दरिका कण्डरिआ T हरीडई for हरडई After पइसमअं B adds प्रतिसमज पइसमजं B K T प्रतिस्थान for प्रतिष्ठानम्

दम्भदरदर्भगर्दभदष्टदशनदग्धदाहदोहददोलादण्डकदने तु ॥ ३५ ॥

दम्भादिषु तवर्गस्य डो भवति तु । डम्भो दम्भो । डरो दरो । डब्भो दब्भो । गड्डहो गद्दहो । डट्ठो दट्ठो । डसण दसण । डड्ढो दड्ढो । डाहो दाहो । डोहल दोहल । डोला दोला । डण्डो दण्डो । कडण कदन । दरशब्दे भयार्थवृत्तावेव । अन्यत्र दरदलिअ ॥ दोहदे दम्भादिसाहचर्यादाद्यस्यैव ॥ ३५ ॥

तुच्छे चच्छौ ॥ ३६ ॥

तुच्छे तवर्गस्य चकारछकारौ तु भवत । चुच्छ छुच्छ ॥ ३६ ॥

टल् त्रसरवृन्ततूवरतगरे ॥ ३७ ॥

एषु तवर्गस्य टकारो भवति। लित्वान्न विकल्प । टसरो । वेण्ट । तालवेण्ट । टूवरो तवर शृङ्गरहितोऽनड्वान्, श्मश्रुरहित पुरुषो वा । टगरो तगर ओषधिविशेषो वृक्षविशेषो वा ॥ ३७ ॥

हः कातरककुदवितस्तिमातुलिङ्गे ॥ ३८ ॥

एषु तवर्गस्य हत्व भवति । काहलो । कउह । विहत्थी । माहुलिङ्ग ॥ मातुलुङ्गस्य तु माउलुङ्ग ॥ ३८ ॥

तु वसतिभरते ॥ ३९ ॥

अनयोस्तवर्गस्य हत्व वा भवति । वसही वसइ । भरहो भरओ ॥ ३९ ॥

---

35 S °धर for °दर° in the Sūtra After °दर्भ° in the Sūtra MT add °गर्भ S कदनेषु for कदने T₁ दर्भादिषु for दम्भादिषु B डसणो दसणो for डसणं दसण After दसणं K adds डट्ठं दट्ठ After दरदलिअ BT add अर्धदलितम् After आद्यस्यैव G adds बहुलाधिकारात् सड्ढो (शब्द) इति तु सिद्धम् 36 G तकारस्य for तवर्गस्य After छुच्छं G adds तुच्छम् 37. M om the Sūtra and Com T डसरो for टसरो S om तालवेण्टं After पुरुषो वा B T add जनको वा S om तगर ओषधिविशेषो वृक्षविशेषो वा G औषध° for ओषधि° 38 M om the Sūtra and Com G °मातुलिङ्गेषु for मातुलिङ्गे in the Sūtra, S °मातुलुंगे in the Sūtra BT काहरो for काहलो B T om मातुलुङ्गस्य तु माउलुङ्गं 39 M om the Sūtra and Com GT वसतिभरते तु for the Sūtra KS तु for वा

लः पलितनिम्बकदम्बे ॥ ४० ॥

एषु तवर्गस्य लो भवति वा। पलिल पलिअ। लिम्बो णिम्बो। कलम्बो कअम्बो ॥ ४० ॥

दोहदप्रदीपशातवाहनातस्याम् ॥ ४१ ॥

दोहदे प्रपूर्वकदीप्यतिधातौ शातवाहने अतस्या च तवर्गस्य लत्व भवति। पृथग्योगान्नित्यम्। दोहलो। पलीवेइ। पलित्त। सालवाहणो सालाहणो। अल्सी ॥ ४१ ॥

रल् सप्तत्यादौ ॥ ४२ ॥

सप्तत्यादौ तवर्गस्य रत्व भवति। लित्वान्नित्यम्। सप्तति सत्तरी। सप्तदश सत्तरह। एकादश एआरह। द्वादश बारह। त्रयोदश तेरह। पञ्चदश पण्णरह। अष्टादश अट्ठारह। गग्गर गद्गदम् इत्यादि ॥ ४२ ॥

अद्रुमे कदल्याम् ॥ ४३ ॥

अद्रुमवाचिनि कदलीशब्दे तो रत्व भवति। करली ॥ अद्रुम इति किम्। कअली केली ॥ ४३ ॥

कदर्थिते खोर्वः ॥ ४४ ॥

कदर्थिते खोरादेस्तवर्गस्य वत्व भवति। कवट्टिओ ॥ ४४ ॥

पीते ले वा ॥ ४५ ॥

व इति वर्तते। पीते स्वार्थिकलकारे सति तोर्वकारो भवति। पीवल पीअल ॥ ल इति किम्। पीओ ॥ ४५ ॥

---

40 G लो निम्बपलितयो, S ल पलितबिम्बकदबे for the Sūtra B° नितम्ब° for निम्ब° in the Sūtra G अनयो for एषु B T om वा B णिलम्बो णिअम्बो for लिम्बो णिम्बो After कअम्बो G adds इत्येतौ कडम्बकदम्बयोर्वत्वलोपयोर्भवत 41 G °सात° in the Sūtra and Com G T प्रपूव दीप्यतौ धातौ, S प्रपूर्वदाप्यतौ धातो for प्रपूर्वकदाप्यतिधातौ B K T डोहलो for दोहलो S om सालाहणो 42 KS सप्तत्यादिषु for सप्तत्यादौ K S लित्वान्न विकल्प for लित्वान्नित्यम् 43 After भवति K adds कदली 44 T कवत्थिओ for कवट्टिओ 45 T पीतले वा for the Sūtra G तोरिति वर्तते, B T व इत्यनुवर्तते for व इति वर्तते B पविलो पीअलो for पीवल पीअल

डो दीपि ॥ ४६ ॥

दीप्यतौ धातौ तवर्गस्य डकारो वा भवति । डिप्पइ दिप्पइ ॥४६॥

ढः पृथिव्यौषधनिशीथे ॥ ४७ ॥

एषु तवर्गस्य ढो वा भवति । पुढवी पुहवी । ओसढ ओसह । णिसीढो णिसीहो ॥ ४७ ॥

प्रथमशिथिलमेथिशिथिरनिषधेषु ॥ ४८ ॥

ढ इति वर्तते । प्रथमादिषु तोर्ढत्व भवति । पृथग्योगान्नित्यम् । पढम पुढम । सिढिल सढिल । मेढी । सिढिरो । णिसढो ॥ ४८ ॥

णर्दिना रुदिते ॥ ४९ ॥

रुदिते तवर्गस्य दि इत्यवयवेन सह णत्व भवति । रित्वाद् द्वित्वम् । रुण्ण ॥ अत्र केचिद् ऋत्वादिषु तो द इत्यारब्धवन्त , तच्छौरसेनीमागधी-विषय एव दृश्यत इति नोच्यते । प्राकृते तु ऋतु उऊ । रजतम् रअअ । एतत् एअ । गत गओ । आगत आगओ । साम्प्रतम् सपअ । यत जओ । तत तओ । कृतम् कअ । हतम् हअ । हताश हआसो । श्रुत सुओ । सुकृती सुकिई । निर्वृति णिव्वुई । तात ताओ । कातर काअरो । द्वितीय दुईओ इत्यादय प्रयोगा भवन्ति । क्वचित्सभवेऽपि 'तद्व्यत्ययश्च' [३ ४ ६९] इति सिद्धम् ॥ ४९ ॥

---

46 T_1 धो दीपि, T_3 घो दीपि for the Sūtra T तवर्गस्य धो भवति for तवर्गस्य डकारो वा भवति T धिप्पइ for डिप्पइ 47 BT °ओषधि° in the Sūtra. T om वा BT ओसढी ओसही for ओसढं ओसहं After णिसीहो T adds निशीथ 48 T °मैथिल° for °मेथि° in the Sūtra. T_2 °शिशिर° for °शिथिर° in the Sūtra T_1 °निषेधेषु for °निषधेषु in the Sūtra T_3 थ इति for ढ इति G om पृथग्योगान्नित्यम् G T om पुढम B T om सढिल T मेढिलो for मेढी G T सिढिलो for सिढिरो T णिसेढो for णिसढो 49 M ना रुदिते, T_1 णो रदिना रुदिते, T_2 णो ररदिना रुदिते, T_3 णौ दिना रुदिते for the Sūtra G om तो T om द B T सुकृति for सुकृती After सुकिई S adds आकृति आकिई B T निर्वृतः णिव्वुओ for निर्वृति णिव्वुई After णिव्वुई G adds निर्वात निव्वाओ G om कातर काअरो T om कतर कअरो B T बाओ for दुईओ B T प्रयोगा बहव संति or प्रयोगा भवन्ति

णो वातिमुक्तके ॥ ५० ॥

अतिमुक्तके तवर्गस्य णत्व वा भवति । अणिउँत्तअ अइउँत्तअ अइमुत्तअ ॥ ५० ॥

गर्भिते ॥ ५१ ॥

ण इत्यनुवर्तते । गर्भिते तवर्गस्य णत्व भवति । पृथग्योगान्नित्यम् । गब्भिणो ॥ ५१ ॥

नः ॥ ५२ ॥

अस्तोरखोरच परस्य नकारस्य णकारो भवति । कनक कणअ । घन वण । माणइ मानयति ॥ ५२ ॥

आदेस्तु ॥ ५३ ॥

न इत्यनुवर्तते । शब्दानामादेर्नकारस्य णत्व भवति तु । नदी णई नइ । नयति णेइ नेइ ॥ अस्तोरित्येव । न्याय नाओ ॥ ५३ ॥

नापिते ण्हः ॥ ५४ ॥

नापिते नकारस्य ण्ह इत्यादेशस्तु भवति । ण्हाविओ णाविओ नाविओ ॥ ५४ ॥

पो वः ॥ ५५ ॥

असयुक्तस्यानादो वर्तमानस्याच परस्य पकारस्य वकार स्यात् प्राय । शपथ सवहो । शाप सावो । उपसर्ग उवसग्गो । प्रदीप पईवो । पापम् पाव । उपमा उवमा । कपिल कविलो । कुणपम् कुणव । कलाप कलावो ।

---

50 After अणिउँत्तअ B adds अणिउत्तअ अइउत्तअ 51 G णमित्यनुवर्तते T om पृथग्योगान्नित्यम् G T गम्भिणो for गब्भिणो 52 K S णो for णकारो T₂ कणक for कणअ T घणंजओ for घणं B माणेइ for माणइ T माणअति मानयन्ति for माणइ मानयति 53 S T णो for णत्वं 54 G वा for तु S om तु G K T om णाविओ 55 Before असयुक्तस्य G reads प्राय , but om it at the end of the sentence G भवति for स्यात् K S T प्रायो भवति for स्यात्प्राय T कुणप कुणवो for कुणप कुणव After महीवालो B T add नरपति नरवई.

कपालम् कवाल । महीपाल महीवालो । गोपायति गोवाअइ । तपति तवइ ॥ अस्तोरित्येव । विप्र विप्पो ॥ अखोरित्येव । पडइ पतति । पढइ पठति ॥ अच इत्येव । कपइ कम्पते ॥ प्राय इत्येव । कपि कई । रिपु रिऊ ॥ एतेन पकारस्य प्राप्तयोर्लोपवकारयोर्यस्मिन्कृते श्रुतिसुखमुत्पद्यते स तत्र विधेय ॥ ५५ ॥

फः पाटिपरिघपरिखापरुषपनसपारिभद्रेषु ॥ ५६ ॥

प इत्यनुवर्तते । णिजन्ते पटिधातौ परिघादिषु च पस्य फत्व भवति । पाटयति फालेइ फाडेइ । परिघ फलिहो । परिखा फलिहा । परुष फरुसो । पनस फणसो ॥ फनस संस्कृतेऽपीति केचित ॥ पारिभद्र फालिहद्दो ॥५६॥

नीपापीडे मो वा ॥ ५७ ॥

नीपे आपीडे च पस्य मो वा भवति । नीमो नीवो । आमेडो आवेडो ॥ ५७ ॥

रल् पापर्द्धौ ॥ ५८ ॥

पापर्द्धौ पस्य रो भवति । लित्वान्न विकल्प । पारद्धी । पापर्द्धि-र्मृगया ॥ ५८ ॥

प्रभूते वः ॥ ५९ ॥

प्रभूते पस्य वो भवति । वहुत्त ॥ ५९ ॥

T गोपयति गोवइ for गोपायति गोवाअइ G om पडइ पतति B पटइ for पडइ T om पढइ पठति B कवि for कपि After एतेन B T add प्रकारेण M पस्य for पकारस्य 56 G om पारि in °पारिभद्रेषु in the Sūtra. M °पुरुष° for परुष in the Sūtra T om च T om फाडेइ T_2 फरिखा फाळिहा for फलिहा K फलुसो for फरुसो S om फनस. केचित् G om इति केचित् T_3 पारिभद्रं for पारिभद्र K पालिभद्दं, T_3 फारिभद्दं for फालिहद्दो 57 G आमेलो, T आमेलो आवेलो for आमेडो 58 BT लित्त्वान्नित्यम् for लित्त्वान्न विकल्प G K om पापर्द्धिर्मृगया

फस्य भहौ वा ॥ ६० ॥

अस्तोरखोरच परस्य फकारस्य भकारहकारौ यथादर्शन व्यवस्थित-विभाषया भवत । क्वचिद् भ । रेफ रेभो । शिफा सिभा ॥ क्वचित्तु ह । मोत्ताहल मुक्ता फलम् ॥ क्वचिदुभावपि । सफलम् सहल सभल । शेफालिका सेहालिआ सेभालिआ । शफरी सहरी सभरी । गुभइ गुहइ गुम्फति ॥ अस्तोरित्येव । पुप्फ पुष्पम् ॥ अखोरित्येव । फणी ॥ अच इत्येव । गुफइ ॥ प्राय इत्येव । कसणफणी कृष्णफणी ॥ ६० ॥

बो वः ॥ ६१ ॥

अस्तोरखोरच परस्य बकारस्य वो भवति । शबल सवलो । अलाबु-अलावू ॥ ६१ ॥

ङ्वयौ कबन्धे ॥ ६२ ॥

कबन्धे वस्य वकारयकारौ भवत । ङित्वात्सानुनासिक उच्चारो वकारस्य । कबन्ध कवँधो कयधो ॥ ६२ ॥

भिसिन्या भः ॥ ६३ ॥

बिसिनीशब्दे बस्य भो भवति । भिसिणी ॥ ६३ ॥

वो भस्य कैटभे ॥ ६४ ॥

कैटभे भस्य वो भवति । कइढवो ॥ ६४ ॥

त्वभिमन्यौ मः ॥ ६५ ॥

व इत्यनुवर्तते । अभिमन्यौ मस्य वो भवति तु । अहिवण्णू अहिमण्णू ॥ ६५ ॥

---

60 M T₃ ह्भौ in the Sūtra M om वा in the Sūtra. T₃ हकारभकारौ for भकारहकारौ BT °विभाषाया for °विभाषया G मुत्ताहलं for मोत्ताहल G सोहलिआ for सेहालिआ B गुहइ गुभइ for गुभइ गुहइ K गुर्फति for गुम्फति BT गुप्फ गुल्फम् for पुप्फ पुष्पम् 61 G K असंयुक्त-स्यानादौ स्थितस्य for अस्तोरखो 62 T बयौ for ङ्वयो in the Sūtra K बकारस्य for बस्य G ङित्वाद्वकारस्यानुनासिक, S ङित्त्वाद्वकार सानु-नासिक for ङित्वा. वकारस्य 63 G M भकारो for भो 64 G K वत्व for वो G केढवो, T केडवो for कइढवो 65 T om तु S om अहिमण्णू.

मन्मथे ॥ ६६ ॥

म इत्यनुवर्तते । मन्मथे आदेर्मस्य वो भवति । पृथग्योगान्नित्यम् । वम्महो ॥ ६६ ॥

तु ढो विषमे ॥ ६७ ॥

विषमशब्दे मस्य ढो भवति । विसढो विसमो ॥ ६७ ॥

यो जर्तीयानीयोत्तरीयकृत्येषु ॥ ६८ ॥

त्वित्यनुवर्तते । तीये अनीये च प्रत्यये उत्तरीयशब्दे कृद्विहितयप्रत्यये च यकारस्य जकारो भवति । रित्वाद् द्वित्वम् । तीये—द्वितीय विइज्जो विइओ । तृतीय तइज्जो तइओ ॥ अनीये—करणीयम् करणिज्ज करणीअ । विस्मयनीयम् विम्हअणिज्ज विम्हअणीअ । यापनीयम् जावणिज्ज जावणीअ । उत्तरीयम् उत्तरिज्ज उत्तरीअ ॥ कृत्ये—पेया पेज्जा पेआ । मेयम् मेज्ज मेअ ॥ ६८ ॥

इन्मयटि ॥ ६९ ॥

य इत्यनुवर्तते । मयट्प्रत्यये यस्य इकारो भवति तु । विषमय विसमइओ विसमओ ॥ ६९ ॥

छायाया होऽकान्तौ ॥ ७० ॥

अकान्तौ वर्तमाने छायाशब्दे यस्य हत्व तु भवति । वच्छस्स छाहा वच्छस्स छाआ । पुद्गलपर्याय ॥ सच्छाह सच्छाअ ॥ अकान्ताविति किम् । मुहच्छाआ । मुखकान्तिरित्यर्थ ॥ ७० ॥

यष्ट्यां लल् ॥ ७१ ॥

यष्ट्या यस्य लत्व भवति । लित्त्वान्न विकल्प । लट्ठी यष्टि । वेलुलट्ठी वेणुयष्टि । चूअलट्ठी चूतयष्टि । महुलट्ठी मधुयष्टि ॥ ७१ ॥

---

66 M म इत्यनुवृत्ति for म इत्यनुवर्तते 67 B डो in the Sūtra and Com B विसडो, T_1 विसवो for विसढो M ढस्तु स्यात् for ढो भवति 68 T नीये for अनीये B M कृद्विहितप्रत्यये, T_1 क्वचिद्विहितप्रत्यये for कृद्विहितयप्रत्यये G om द्वितीय विइज्जो विइओ G कृत्ये for कृत्ये 69 T इम्मयटि for the Sutra S मयटि प्रत्यये for मयट्प्रत्यये 70 M अकान्तिवाचिनि for अकान्तौ वर्तमाने B om तु 71 BT om लित्त्वान्न विकल्प BT वेणुलट्ठी for वेलुलट्ठी T om महुलट्ठी मधुयष्टि

कतिपये वहशौ ॥ ७२ ॥

कतिपये यस्य वत्वहत्वे भवत । ह्रस्वे शिस्त्वात्पूर्वस्य दीर्घ । कइअव कइवाह ॥ ७२ ॥

अर्थपरे तो युष्मदि ॥ ७३ ॥

अर्थपरे युष्मच्छब्दे यस्य तकारो भवति । तुम्हच्चिअ यौष्माकम् । तुम्हकेरो युष्मदीय ॥ अर्थपर इति किम् । जुम्हदम्हप्पअरण, युष्मदस्मत्प्रकरणम् ॥ ७३ ॥

आदेर्जः ॥ ७४ ॥

पदादेर्यस्य जो भवति । यश जसो । यम जमो । युवति जुवई । याति जाइ ॥ आदेरिति किम् । अवअवो । विणओ ॥ बहुलाधिकारात्सोपसर्गस्यानादेरपि । सजोओ सयोग । सजमो सयम । अपजसो अपयश ॥ कचिन्न भवति । प्रयोग पओओ ॥ ७४ ॥

भ्यौ बृहस्पतौ तु बहो ॥ ७५ ॥

बृहस्पतौ वकारहकारयोर्यथासख्य भकारयकारौ तु भवत. । भयप्पई बहप्पई ॥ ७५ ॥

रो डा पर्याणे ॥ ७६ ॥

पर्याणे रेफस्य डा इत्ययमादेशो भवति । पडाआण पल्लाण ॥ ७६ ॥

लो जठरवठरनिष्ठुरे ॥ ७७ ॥

र इति वर्तते । जठरादौ रस्य लत्व वा भवति । जठर जढल जढर । वठर वढलो वढरो । निष्ठुर णिट्ठुलो णिट्ठुरो ॥ भसलशब्दो भ्रमरपर्याय सस्कृतवदेव ॥ ७७ ॥

---

72 B कइवट for कइवाह 73 Before अर्थपरे BT read य इत्यनुवर्तते After भवति B adds तुम्हे च्चिअ यूयमेव for तुम्हच्चिअ K om तुम्हकेरो After तुम्हकेरो T adds तुम्हेविअ 74 After किम् B adds आमओ G अवजसो for अपजसो 75 MT ह्यौ for भ्यौ in the Sutra T बहे for बहो in the Sūtra K M T हकारयकारौ for भकारयकारौ K T om तु M T_1 हअप्पई, T_3 अहप्पई for भयप्पई $T_{1\ 3}$ बिहप्पई for बहप्पई 76 G T पडायाणं, T_3 पड्डाणं for पडाआण 77 T र इत्यनुवर्तते B T om वा T_2 हसळशब्दो for भसलशब्दो B सस्कृत इव, S सस्कृत एव

हरिद्रादौ ॥ ७८ ॥

हरिद्रादिपु रस्य लत्व भवति। पृथग्योगान्नित्यम्। हलद्दी हरिद्रा। इङ्गालो अङ्गार। चलणो चरण। जहुट्ठिलो युधिष्ठिर। सउमालो सुकुमार। सिढिलो शिथिर। सक्कालो सत्कार। मुहलो मुखर। वलुणो वरुण। चिलाओ किरात। लुग्गो रुग्ण। अवद्दाल अपद्वारम्। कलुणो करुण। दलिद्दो दरिद्र। फलिहो परिघ। फलिहा परिखा। दलिद्दाइ दरिद्राति। मच्छलो मत्सर। सवच्छलो सवत्सर। फालिहद्द पारिभद्रम्। दालिद्द दारिद्र्यम्। काहलो कातर। इत्यादि॥ बहुलाधिकारादङ्गारस्य कृतेत्वस्यैव। अन्यत्र अङ्गारो॥ चरणस्य पादार्थवृत्तेरेव। अन्यत्र चरणकरण॥ किराते चकारसनियोग एव। अन्यत्र नमिमो हरकिराअ॥ ७८॥

किरिवेरे ड ॥ ७९ ॥

अनयो रेफस्य डो भवति। किडी किरि, वराहो गर्तो मूषिको गन्धर्वो वा। वेडो वेर, भीरु शरभ करभो मण्डूको दुन्दुभिर्वा॥ ७९॥

खो करवीरे ण ॥ ८० ॥

करवीरे खोरादे रेफस्य णत्व भवति। कणवीरो॥ ८०॥

लो ललाटे च ॥ ८१ ॥

ण इत्यनुवर्तते। ललाटे आदेर्लकारस्य णो भवति। चकार खोरित्यनुवृत्त्यर्थ। णिडाल णडाल॥ ८१॥

---

78 T हळिद्दी for हलद्दी BT जुहुट्ठिलो for जहुट्ठिलो G सुउमालो for सउमालो After सउमालो S T add सोमालो After रुग्ण B adds सपद्दाल संपद्द्वारम् G adds रोगो भुग्गो वा T सपद्दाल सपद्वार for अवद्दाल अपद्वारम् B फालिहद्दो T पाळिहद्दो for फालिहद्द T om अन्यत्र B श्लोकपादार्थ, GMT पदार्थ॰ for पादार्थ॰ B चरणप्पहरण, T चरण दारुणं for चरणकरणं B किरातस्य for किराते. T चकारसयोगे for चकारसनियोगे 79 G किरिभेरे, M S किरिहेरे, $T_{1\ 2}$ किरीबोरे for किरिवेरे in the Sūtra T ढ for ड in the Sūtra T om किरि S om वराहो गन्धवा वा B गर्वो for गता G भेडो भेर॰ T बोढो भीरुभेद for वेडो वेर G om शरभ G करभस्सरो for करभो 80 G रकारस्य, S रस्य for रेफस्य 81 B इति वर्तते, M इत्यनुवृत्ति for इत्यनु वर्तते T om णडालं

लोहललाङ्गललाङ्गूले वा ॥ ८२ ॥

एष्वादेर्लकास्य णो वा भवति। णोहलो लोहलो। लोहल शबर-विशेष। णगल लङ्गल। णगूल लगूल ॥ ८२ ॥

स्थूले रल्लतश्चौत् ॥ ८३ ॥

स्थूले लस्य रत्व लिद्भवति, तत्सनियोगे ऊत आत्व च भवति। थोरो ॥ थूलहद्दो इति तु स्थूरस्य हरिद्रादिलत्वे भविष्यति ॥ ८३ ॥

बो म शबरे ॥ ८४ ॥

शबरे बस्य मो भवति। समरो ॥ ८४ ॥

नीवीस्वप्ने वा ॥ ८५ ॥

अनयोर्वस्य मो वा भवति। नीमी नीवी। सिमिणो सिविणो ॥ ८५ ॥

हस्य घो बिन्दोः ॥ ८६ ॥

बिन्दो परस्य हस्य घत्व वा भवति। सघारो सहारो सहार। सिंघो सिहो सिह ॥ कचिदबिन्दोरपि। दाघो दाह ॥ ८६ ॥

शोः सल् ॥ ८७ ॥

अस्तोरखोरच [१ ३ ७] इति निवृत्तम्। शो शषसाना सकारो भवति। लित्वान्नित्यम्। श—शब्द सद्दो। कुश कुसो। नृशस णिससो। वश वसो। अश्व आसो। श्मश्रू मसू। श्यामा सामा। दश दस। शोभते सोहइ ॥ ष—षण्ड सण्डो। निकष णिहसो। कषाय कसाओ। विष्वक् वीसु। वर्ष वासो। तुष्यति तूसइ। शेष सेसो ॥ ८७ ॥

---

82 BMST लाहल° for लोहल° in the Sūtra M om लाङ्गल° in the Sūtra BT शफरविशेष, Bp G शब्दविशेष for शबरविशेष 83 G रो for रत्व B तत्सनियोगेन for सनियोगे G T om च B थूलहलद्दो for थूलहद्दो B स्थूलशब्दस्य, T स्थूलस्य for स्थूरस्य 86 T हकारस्य for हस्य 87 M om from लित्त्वात् to तूसइ T साल् for सल् BT श्वश्रू for श्मश्रु B ससू, $T_{1\ 2}$ सुस्, T_3 सस्सू for मसू B दशा दसा for दश दस T णीसहो for णिहसो BT_1 वर्षा वासा, T_2 वर्षा वरिसा

प्रत्यूषदिवसदशपाषाणे तु ह ॥ ८८ ॥

शोरित्यनुवर्तते। प्रत्यूषादिषु शषसानां हत्वं भवति तु। पच्चूहो पच्चूसो। दिअहो दिअसो। दह दस। दहमुहो दसमुहो। दहबलो दसबलो। दहरहो दसरहो। एआरह एआरस। बारह बारस। तेरह तेरस। पाहाणो पासाणो॥ ८८ ॥

स्नुषाया ण्ह षो ॥ ८९ ॥

स्नुषाशब्दे षोर्द्वितीयस्य शो ण्ह इत्यादेशस्तु भवति। सुण्हा सुसा स्नुषा॥ ८९ ॥

छल् षट्शमीसुधाशावसप्तपर्णे ॥ ९० ॥

एषु शषसानां छत्वं स्याद्भवति। छट्ठी षष्ठी। छप्पओ षट्पदः। छम्मुहो षण्मुखः। छमी शमी। छुहा सुधा। छावो शावः। छत्तिवण्णो सप्तपर्णः॥ ९० ॥

सिराया वा॥ ९१ ॥

सिराशब्दे शा छो वा भवति। छिरा सिरा॥ ९१ ॥

लुक्पादपीठपादपतनदुर्गादेव्युदुम्बरेऽचान्तर्दः ॥ ९२ ॥

पादपीठादिषु अन्तर्वर्तमानस्य दकारस्य अचा सहितस्य लुग्वा भवति। पावीढ पाअवीढ पादपीठम्। पावडण पाअवडण पादपतनम्। दुग्गावी दुग्गाएवी दुर्गादेवी। उम्बरो उउम्बरो उदुम्बरः॥ अन्तरिति किम्। दुर्गादेव्या आदौ मा भूत्॥ ९२ ॥

---

88 G हकारो for हत्वं M T पच्चूसो for पच्चूसो BT, om एआरस बारस तेरस 89 G om शो 90 Bp T °शाप°, G °शाब° in the Sūtra K छल् षष्ठषट्पदषण्मुखशमी°, M छल् षट्षट्पद° for छल्षट्° in the Sūtra After भवति K adds छट्ठो षष्ठ M छाओ, T छावो शाप for छावो शाव. 91 S शिरायां for सिरायां in the Sūtra and Com 92 T पावीढं for पावीढं T om दुग्गावी B दुग्गाई दुग्गादेई for दुग्गावी दुग्गादेवी K उदुबरो for उउम्बरो G T °देव्यां for °देव्या

व्याकरणप्राकारागते कगोः ॥ ९३ ॥

लुगित्यनुवर्तते। वेति वर्तते अचेति च। व्याकरणादिषु ककारगकार-योरचा सह लुग्वा भवति। वारण वाअरण।। पारो पाआरो। आओ आअओ ॥ ९३ ॥

एवमेवदेवकुलप्रावारकयावज्जीवितावटावर्तमानतावति व ॥ ९४ ॥

एवमेवादिष्वन्तर्वर्तमानस्य वकारस्य अचा सहितस्य लुग्वा भवति। एमेअ एअमेअ। देउल देवउल। पारओ पावारओ। जा जाव। जीअ जीविअ। अडो अवडो। अत्तमाण आवत्तमाण। ता ताव॥ अन्तरित्येव। एवमेवे-त्यन्त्यस्य न स्यात्॥ ९४ ॥

ज्योर्दनुजवधराजकुलभाजनकालायसकिसलयहृदयेषु ॥ ९५ ॥

दनुजवधादिषु ज्योर्जकारयकारयोरचा सहितयोर्लुग्वा भवति। दणुवहो दणुअवहो दनुजवध। राउल राअउल राजकुलम्। भाण भाअण भाजनम्। कालास कालाअस कालायसम्। किसल किसलअ किसलयम्। हिअ हिअअ हृदयम्॥ महण्णवसमा सहिआ जाला ते सहिअएहिं घेप्पन्ति, महार्णवसमा सहृदया यदा ते सहृदयैर्गृह्यन्ते॥ ९५ ॥

---

93 T om लुगित्यनुवर्तते K वेति अचेति च, T_3 लुगि-त्यचेति च for वेति वर्तते अचेति च T सहितयो for सह 94. T_1 °तावती वा, T_2 °तावतिर्वा, T_3 °तावताव for °तावति व in the Sūtra BT एव्व एव्व, S एकमेव for एअमेअ G आत्तमाण for अत्तमाण T आअत्तमाण for आवत्तमाण B T मा भूत् for न स्यात् 95 G K T_3 om °वध° in the Sūtra B G भोजन° for °भाजन° in the Sūtra T_1 °काळायसी° for °कालायस° in the Sūtra G K M T दनुजादिषु for दनुजवधादिषु T_1 सहितस्य यो for सहितयो K राकुलं राजकुलं for राउल राअउलं G भोण भोअण BT_3 महासुसमा, T_1 ममासुसमा for महण्णवसमा T_1 जाद दे, T_2 जदा दे for जाला ते B om. जाला ते सहिअएहिं घेप्पन्ति B ममासुसमा for महार्णवसमा B om यदा ते सहृदयैर्गृह्यन्ते

अपतौ घरो गृहस्य ॥ ९६ ॥

गृहस्य घर इत्यादेशो वा भवति पतिशब्द परो न भवति चेत्। घरो गृहम्। घरसामी गृहस्वामी। राअघर राजगृहम्॥ अपताविति किम्। गहवई गृहपति ॥ ९६ ॥

स्त्रीभगिनीदुहितृवनितानामित्थीबहिणीधूआविलआः ॥ ९७ ॥

स्त्रीप्रभृतीनामित्थीप्रभृतय आदेशा यथासख्य वा भवन्ति। इत्थी थी स्त्री। बहिणी भइणी भगिनी। धूआ दुहिआ दुहिता। विलआ वणिआ वनिता॥ विलयाशब्द सस्कृतेऽपीति केचित् ॥९७॥

उभयाधसोरवहहेट्ठौ ॥ ९८ ॥

उभय अधम् इत्येतयोर्यथासख्य अवह हेट्ठ इत्यादेशौ वा भवत । अवह॥उहअ इत्यपि केचित्। हेट्ठ अह। हेट्ठमग्गो अहमग्गो अधोमाग ॥९८॥

मलिनधृतिपूर्ववैडूर्याणा मइलदिहिपुरिमवेरुलिआः ॥ ९९ ॥

मलिनादीना मइलादय आदेशा यथासख्य वा भवन्ति। मइल मलिण मलिनम्। दिही धिई धृति । पुरिम पुव्व पूर्वम्। वेरुलिअ वेडुज्ज वैडूर्यम् ॥ ९९ ॥

स्मरकट्वोरीसरकारौ ॥ १०० ॥

स्मरकटुशब्दयोरीसरकारौ यथासख्य वा भवत । ईसरो मरो स्मर । कार कडू कटु ॥ १०० ॥

बाहिबाहिरौ बहिसः ॥ १०१ ॥

बहि शब्दस्य बाहिं बाहिर इत्यादेशौ वा भवत । बाहिं बाहिर। बाहिरब्भन्तरकिरिआरोहो, बाह्याभ्यन्तरक्रियारोध ॥ १०१ ॥

---

96 G गृहशब्दस्य for गृहस्य BTom वा Bom भवति 97 Mom the Sūtra and Com B °दूआ° for °धूआ in the Sūtra & Com Tom वा 98 G °हिट्ठौ for हेट्ठौ in the Sūtra G हिट्ठ for हेट्ठ K उभयं for उहअ K अधस् हेट्ठ। अहमग्गो अधोमार्ग for हेट्ठं अह अधोमार्गः 99 G वैदूर्याणां in the Sutra B T °पूरिम° in the Sūtra and Com G वैदूर्यम् for वैडूर्यम् 101 B बहिष for बहिस in the Sūtra

(१०) गोसो गोसर्ग प्रत्यूष। र्गस्य लुक्॥ (११) वोसिरण व्युत्सर्जनम्। व्युदो वो, सृजतीति जस्य र, सस्य ऋत इत्व च॥ (१२) धिरत्थु धिगस्तु। गस्य र॥ (१३) पत्थेवाअ पाथेयम्। थो द्वित्व वकारागमश्च॥ (१४) वेलबो (१५) वडबो विडम्बना। इत एत्, डाल्, नकारस्य लुक च॥ (१६) बुलबुलो बुद्बुद। दकारयोर्ल, संयुक्तयोर्मध्ये उत्वम्॥ (१७) करिल्ल करीरम्। रस्य ल्ल॥ (१८) ऊआ यूका। यो लुक॥ (१९) दोग्ग युग्मम्। योर्दो॥ (२०) वणिआ वन्या प्रियतमा। यकारात्पूर्वमित्वम्॥ (२१) णिव्वहण उद्वहन विवाह। उकारस्य णि॥ (२२) मुव्वहइ उद्वहति। उकारस्य मु॥ (२३) छिच्छि धिक्धिक्। धस्य छ॥ (२४) वाडी वृति। ऋत आत्व तकारस्य डत्वम्॥ (२५) गहिल्लो ग्रहिल। लो द्वित्वम्॥ (२६) गोणिक्को गोनीक गवामनीक समूह। को द्वित्वम्॥ (२७) अइरजुवई आचिरयुवति। अपूर्वेयर्थ॥ (२८) अणरहू नववधू। नकारवकारयोरत्वणत्वे वस्य च र॥ (२९) अमआ असुरा। सुकाररेफयोर्मयौ॥ (३०) पण्णवण्णा (३१) पञ्चावण्णा पञ्चपञ्चाशत। स्नोरादेर्ण, पस्य व, चाशतोर्णा। द्वितीयस्यात आ, चाशतोर्णा॥ (३२) गामहण ग्रामस्थानम्। स्थाकारस्य ह॥ (३३) तेवण्णा त्रिपञ्चाशत्। इत एत्व, चाशतोर्ण॥ (३४) घुसिम घुसृणम। णो म, ऋकारस्य इत्वम्॥

---

(10) HD 2 96 After गोसो B adds गोस्पर्श (11) From Sk व्युत्सजनम K ओसिरण for वोसिरण After व्युत्सर्जनम् S adds भाअ भालं लस्य य (12) From Sk धिगस्तु (13) Sk पाथेयम (14) HD 7 95 (15) HD 7 95 (16) HD 6 95 (बुलबुला) (17) Sk करीर BT किरल्ल for करिल्लं (18) HD 1 139 (19) HD 5 49 (20) HD 5 58 K यात्पूर्वमित्वं for यकारात्पूर्वमित्वम् (21) HD 4 39 (22) Sk उद्वहति (23) Sk धिक धिक् (24) HD 7 43 (25) Sk ग्रहिल (26) HD 2 97 (गोणिक्को) (27) HD 1 48 (28) HD 1 48 (अणुवहुआ) (29) HD 1 15 (30) HD 6 27 (31) Sk पञ्चपञ्चाशत् (32) HD 2 90 (33) Sk त्रिपञ्चाशत् (34) Sk घुसृणं

(३५) उड्डा उटा। टकारस्य ड्ड ॥ (३६) बइल्लो बलीवर्द । दोर्ले, ल्लीवयोरित्वम्॥ (३७) पाउरण (३८) पगुरण प्रावरणम्। द्वितीयस्यात उ, वस्य गुरादेश ॥ (३९) लक्कुडो लगुड । गकारस्य क्क ॥ (४०) आसघो आस्था। स्थाकारस्य सघ ॥ (४१) छेणो स्तेन । स्तोश्छ ॥ (४२) दोसिणी ज्योत्स्ना ज्योर्दो, नात्पूर्वमित्वम्॥ (४३) हिज्जो ह्य । यकारस्य इज्ज ॥ (४४) कक्खडो कर्कश । कशो क्खडौ॥ (४५) तेआलीसा त्रिचत्वारिंशत्। इत ए, चत्वयोरा, रो ल, विंशत्यादिपाठाद्बिन्दोर्लुक्॥ (४६) कत्त कलत्रम्। लस्य साचो लुक् ॥ (४७) कलवू अलाबू । अकारस्य क आकारस्य अ ॥ (४८) नलिअ (४९) निहेलण निलय। इदतोर्व्यत्यय, यो ण, लात्पूर्व हे॥ (५०) णिक्कडो निश्चय। श्चयो कडौ॥ (५१) णिक्कडो निश्चल । चलो कडौ॥ (५२) णिरासो नृशास । शकारस्य रा॥ (५३) णिप्फसो निस्त्रिश । स्त्रिकारस्य फ ॥ (५४) विहुडुओ विधुतुद । तो ड ॥ (५५) वहिओ मथित । मो व ॥ (५६) खड्ड खेलम्। लो ड्ड ॥ (५७) कोलीर कुरुविन्दम् । पद्मरागविशय । उकारयोरोदितौ, रो ल, बिन्दोश्च र॥ (५८) विसग्गा व्युत्सर्ग । व्युदो वि ॥ (५९) सघयण सहननम्। हस्य घ, आदेर्नो य ॥ (६०) घायणो गायन । गो घ ॥ (६१) ढेक्कुणो मत्कुण । मतो ढे॥ (६२) ककुड ककुदम्। दो ड ॥ (६३) सेवाल जम्बालम्। जमो से॥

---

(35) Sk छटा (36) HD 6 91 (37) HD 6 43 (पाउरणी) BT₁ पागुरण, MT₃ पग्गुरण for पगुरण (38) HD 6 43 (39) HD 7 19 (40) Sk आस्था (41) Sk स्तेन G चेणो K थोणी for छेणो (42) HD 5 50 S om दोसिणी, K जोसिणी (43)? S om हिज्जा इज्जा (44) HD 2 11 (45) Sk त्रिचत्वारिंशत् (46) Sk कलत्रम् (47)? Sk अलाबू (48) HD 4 20 (49) HD 4 51 (50) HD 4 29 (51) Sk निश्चल (52) HD (णिराहो) 4 37 (53) Sk निस्त्रिश or निस्पर्श (54) HD (विहुड्डुओ) 7 65 (55) Sk मथित (56) Sk क्रीडा (57) HD (कोलीर) 2 46 B कुरुविन्द for कुरुविन्दम् (58) Sk व्युत्सर्ग (59) HD 8 14 (60) HD 2 108 (61) HD (ढेंकुणो) 4 14 G ढेंकुणो (62) Sk ककुदम् (63) HD 8 43

६४) खुड्डओ क्षुल्लक। लो ड ॥ (६५) वड्ढअरो बृहत्तर। बृहदित्यस्य वड्ढ ॥ (६६) अत्थक्क अकाण्डम्। काण्डयो त्थक्कौ ॥ (६७) आणुअ आननम्। आदेरत उ, द्वितीयस्य नो लुक् ॥ (६८) सगोल सघात। घातयोर्गोल ॥ (६९) सामरी (७०) सामली शाल्मलि। लो लुक् द्वित्वाभावश्च ॥ (७१) हिमोर हिमोदरम्। दो लुक् ॥ (७२) अब्बा अम्बा। बिन्दोर्लुक बो द्वित्वं च ॥ (७३) सिप्पी सूची। ऊत इ, चस्य द्विरुक्त प ॥ (७४) बम्ही वाणी। णो म्ह ॥ (७५) जच्छन्दो स्वच्छन्द। स्वस्य ज ॥ (७६) तलारो तल्वर पुराध्यक्ष। वस्य लुक् ॥ (७७) कुड्ड कुतुकम्। तोर्लुक्, कस्य डो द्विरुक्त ॥ (७८) सीसक्क शिरःपत्रम्। पत्रस्य क्क ॥ (७९) जम्बाल शैवालम्। शै इत्यस्य जम् ॥ (८०) अणुदिअ दिनमुखम्। अनु पश्चात, दिवा दिनम्। नो ण ॥ (८१) मत्थरो सत्तर। बिन्दोर्लुक्। (८२) वित्थर विस्तार। स्तकारस्य ड ॥ (८३) वीली वीची (८४) वाबी च। चो ल, चो ब ॥ (८५) डम्भिआ दाम्भिक। दो ड ॥ (८६) कडप्पो कलाप समूह। लो ड पो द्वित्वं च ॥ (८७) दूसलो दुर्भग। भगो सलो ॥ (८८) गड्ड गण्डम्। डो ड्ड ॥ (८९) पडिसिद्धी प्रतिस्पर्धा। स्पस्य सि आत इ ॥ (९०) वढो वड। डो ढ ॥

---

(64) HD (खुडड) 2 74 B कुडुओ (65) Sk बृहत्तर (66) HG 2 174 (67) HD 1 62 (68) HD 8 4 G सगोल्ली (69) HD (सामरा) 8 23 (70) HD 8 23 (71) Sk हिमोदरम् (72) Sk अम्बा (73) Sk सूची, S सिप्पी (74) Sk ब्राह्मी G वह्नि (75) HD 3 43 (76) HD (तलारो) 5 3 (77) HD 2 33 BT कुड्ड for उड्ड (78) HD 8 34 S om सीसक्क क (79) HD 3 12 (80) HD 1 19 S om from अणुदिव down to चेर्थ under 94 (81) HD 8 4 (82) Sk विस्तर (83) (84) Sk वीची (85) HD 4 8 (86) HD 2.13 (87) HD 5 43 (88) Sk गण्ड (89) HD 6 77 (90) Sk मूढ ?

(९१) डोअणो (९२) टोअलो (९३) डोलो लोचनम्। लो ड ,लनोर्डलौ, अत्रैव चस्य साचो लुक्।। (९४) कत्थइ क्वचित्। चेर्थ ।।(९५) डेट्टुरो दर्दुर । अत ए, दकारयोर्ड ।। (९६) छिल्ल छिद्रम्। द्रो ल्ल ।। (९७) मजरो (९८) वजरो मार्जार । मो वो वा, वक्रादिपाठादनुस्वार , आतो ह्रस्व ।।(९९) गहरो गृध्र । रात्पूर्वमत् ।।(१००) उरओ(१०१) अज्जमो ऋजु । जो र, ऋकारोकारयोरत्, स्वार्थे मश्च।। (१०२) साइआ सारिआ शारिका। रेर्लुक्, अन्त्यस्य आत इआ ।। (१०३) अरणी सरणि । सो लुक्।। (१०४) तणेसी तृणराशि । राकारस्य पूर्वेणाचा सह एत्वम्।। (१०५) दुग्ग दुखम्। स्तोर्ग ।।(१०६) चउक्क चतुष्पथम्। पथस्य क्क ।। (१०७) कलेर रल्योर्व्यत्यय, आत एत्व च ।। (१०८) कक्काल कङ्कालश्च।। इत्यादि ।। १०५ ।।

इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतवरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-
श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ
प्रथमाध्यायस्य तृतीय पाद ।।

---

(91) HD 4 9 (92) HD 4 9 (93) HD 4 11 (94) Sk क्वचित् (95) HD 4 9 (96) HD 3 35 S छह्र for छिल्ल (97) (98) Sk मार्जार (99) HD 2 84 T_3 ends here (100) (101) Sk ऋजु (102) Sk सारिका (103) Sk सरणि (104) HD 5 3 (105) HD 5 53 (106) HD 3 2 (107) HD 2 53 (108) Sk कङ्काल BT कक्काल Colophon B om from मदर्ह down to श्रा°, S श्रीत्रिविक्रमदेवविरचिते प्राकृतव्याकरणे वृत्तौ M T इति प्रथमाध्यायस्य तृतीय पाद

चतुर्थः पादः ॥

स्तोः ॥ १ ॥

अविकारोऽयम् 'ईल् ज्यायाम्' [१ ४ ११०] इति यावत्। यदित ऊर्ध्वमनुक्रमिष्यते तत् स्तो संयुक्तस्य भवतीति वेदितव्यम् ॥ १ ॥

वा रक्ते गः ॥ २ ॥

रक्ते स्तो संयुक्तस्य ग इत्यादेशो वा भवति । रग्गो रत्तो ॥ २ ॥

शुल्के ङ्गः ॥ ३ ॥

शुल्के संयुक्तस्य ङ्ग इत्यादेशो वा भवति । सुङ्ग सुक्क ॥ ३ ॥

कः शक्तमुक्तदष्टमृदुत्वरुग्णेषु ॥ ४ ॥

एषु स्तो ककारो वा भवति । सक्को सत्तो । मुक्को मुत्तो । डक्को डट्ठो । माउक्क मउक्क माउत्तण । लुक्को लुग्गो ॥ ४ ॥

क्ष्वेडकगे खल् ॥ ५ ॥

क्ष्वेडकादिषु संयुक्तस्य खकारो भवति । लित्वान्न विकल्प । क्ष्वेडक खेडओ ॥ क्ष्वेटको विषपर्याय ॥ स्फोटक खोटओ । स्फोटिका खोडिआ॥ ॥ ५ ॥

---

1 M अनुक्रमिष्याम for क्रमिष्यत 2 M om स्तो GK गकारो वा भवति, M गकारो वा स्यात् for ग इत्यादेशा वा भवति 3 M शुष्के ग for the Sūtra Bp T_2 शुष्के for शुल्के in the Sūtra Before शुल्के GK read वेत्युनुवर्तते, M reads वेत्युनुवृत्ति After सुङ्ग G adds पक्षे M सुग्गं for सुङ्ग 4 M स्यात् for भवति BKM om मउक्कं G मउत्तण, K माउत्त for माउत्तण M माइक्क, T माउक्को for माउक्क Gp रुक्को रुग्गो, K om लुग्गो 5 GM क्ष्वेटकगे in the Sūtra GM क्ष्वेटकादिषु for क्ष्वेडकादिषु BT लित्वान्नित्यम् for लित्वान्न विकल्प GM क्ष्वेटक, T क्ष्वेळक for क्ष्वेडक. After पर्याय G adds स्फोटक खोडिओ । क्ष्वोटक खोडओ । स्फेटक खेडओ M खोडिओ, T खोडिओ for खेडओ GMT om स्फोटिका खोडिआ

ष्कस्कोर्नाम्नि ॥ ६ ॥

ख इत्यनुवर्तते । ष्क स्क इत्येतयोर्नाम्नि सज्ञाया खो भवति । पुष्करम् पोक्खर । पुष्करिणी पोक्खरिणी । निष्कम् णिक्ख । स्कन्ध खन्धो । स्कन्धावार खन्धावारो । अवस्कन्द अवक्खन्दो ॥ नाम्नीति किम् । दुक्कर दुष्करम् । णिक्कम्प निष्कम्पम् । णमोक्कारो नमस्कार । सक्कअ सस्कृतम् । सक्कारो सस्कार ॥६॥

वुश्च रुर्वृक्षे ॥ ७ ॥

वृक्षशब्दे सयुक्तस्य खो भवति, तत्सनियोगेन वृकारस्य च रुकार । रुक्खो ॥ स्पृहादित्वाच्छत्वे वच्छो ॥ ७ ॥

क्षः ॥ ८ ॥

क्षकारस्य खो भवति । लक्षणम् लक्खण । क्षय खओ । विचक्षण विअक्खणो ॥ बहुलाधिकारात्क्वचिच्छझावपि । खीण छीण झीण क्षीणम् । छिज्जइ झिज्जइ क्षीयते ॥ ८ ॥

स्थाणावहरे ॥ ९ ॥

स्थाणुशब्दे स्तो खो भवति अहरे हरश्चेद्वाच्यो न भवति । खाणू ॥ अहर इति किम् । थाणू ॥ ९ ॥

स्कन्दतीक्ष्णशुष्के तु खोः ॥१०॥

एषु खोरादे सयुक्तस्य खो भवति तु । खन्दो कन्दो । तिक्ख तिण्ह। सुक्ख सुक्क ॥ १० ॥

---

6 Before ख M reads वेत्यनुवृत्ति M ष्कस्कयो for ष्क स्क इत्येतयो M स्यात् for भवति B णिक्क for णिक्ख B कधो for खन्धो K अवखंदो for अवक्खन्दो T णिक्पो निष्कम्प for णिक्कम्प निष्कम्पम् M सकरो for सक्कारो 7 M स्तो for सयुक्तस्य KS °योगाद्, MT °योगे for °योगेन M om स्पृहादित्वाच्छत्वे वच्छो 8 BT क्षस्य for क्षकारस्य M स्यात् for भवति G छडावपि, K क्वचिच्छकारोपि, M सछावपि for छझावपि K छण खणं for क्षय खओ G डीण for झीणं G डिज्जइ for झिज्जइ M शण हीणं झण्ण खाणं । क्षीयते झिज्जइ for खीण क्षीयते 9 M स्यात् for भवति 10 S om from Sūtra 10 down to Sūtra 22 KM एष्वादे for एषु खोरादे M स्यात् for भवति

स्तम्भे ॥ ११ ॥

खोरित्यनुवर्तते त्विति च । स्तम्भे खो सयुक्तस्य सकारो भवति तु । खम्भो थम्भो । काष्ठादिमय ॥ योगविभाग उत्तरार्थ ॥११॥

थलस्पन्दे ॥ १२ ॥

स्पन्दाभाववृत्तौ स्तम्भे आदे सयुक्तस्य थो लिद् भवति । थम्भो । थम्भिज्जइ ॥१२॥

स्त्यानचतुर्थे च तु ठः ॥ १३ ॥

स्त्यानचतुर्थयोश्चकारादस्पन्दवृत्तौ स्तम्भे च ठत्व भवति तु । ठीण थीण । चउट्ठो चउत्थो । ठम्भो । ठम्भिज्जइ ॥१३॥

ष्टः ॥ १४ ॥

ठ इत्यनुवर्तते । ष्टस्य ठो भवति । योगविभागान्नित्यम । दृष्टि दिट्ठी । मुष्टि मुट्ठी । यष्टि लट्ठी । सौराष्ट्र सोरट्ठ ॥१४॥

विसस्थुलास्थ्यधनार्थे ॥ १५ ॥

विसस्थुलास्थिशब्दयोरधनवाचिन्यर्थशब्द च सयुक्तस्य ठो भवति । विसठुल विसस्थुलम् । अट्ठी अस्थि । अट्ठो अर्थ प्रयोजनम् ॥ अधनार्थ इति किम् । अत्थो ॥१५॥

चः कृत्तिचत्वरे ॥ १६ ॥

कृत्तिचत्वरयो सयुक्तस्य चो भवति । किच्ची कृत्ति । चच्चर चत्वरम् । ॥१६॥

---

11 M इत्यनुवृत्ति for इत्यनुवर्तते After स्तम्भे in Com K M add आदे M om खो K खो for खकारो M खस्तु स्यात् for खकारो भवति तु 12 GMT स्थोस्पन्दे for the Sūtra M om स्पन्दाभाववृत्तौ स्तम्भ T_2 स्पन्दवृत्तौ for स्पन्दाभाववृत्तौ GMT थकारो for थो K om लित् 13 K अनयो for स्त्यानचतुर्थयो M तु स्यात् for भवति तु K ठाण थाण for ठीण थीण ।14 M अनुवृत्ति for अनुवर्तते M स्यात् for भवति K जट्ठी for लट्ठी 15 T_2 अयय° for अधन° M स्यात् for भवति M om अधन इति किम् GT_2 अधनाथ for अधने 16 T om कृत्तिचत्वरयो G कृत्तिचत्वरशब्दयो ,M अनयो for कृत्तिचत्वरयो .

त्योऽचैत्ये ॥ १७ ॥

चैत्यवर्जितस्य त्यस्य चो भवति । सत्यम् सच्च । प्रत्यय पच्चआ । अमात्य अमच्चो ॥ अचैत्य इति किम् । चइत्त ॥१७॥

श्चेर्वृश्चिके ञ्चुर्वा ॥१८॥

वृश्चिके श्चि इत्यस्य ञ्चु इत्ययमादशो भवति। विञ्चुओ विच्छुओ॥१८॥

उत्सवऋक्षोत्सुकसामर्थ्ये छो वा ॥१९॥

एपु स्तो छो वा भवति ॥ पुनर्वाग्रहणादुत्तरत्र न विकल्प ॥ उच्छओ ऊसओ । रिच्छो रिक्खो । उच्छुओ ऊसुओ । सामच्छ सामत्थ ॥१९॥

क्षमाया कौ ॥ २० ॥

छ इत्यनुवर्तते । कौ पृथिव्या वर्तमाने क्षमाशब्दे स्तो छत्व भवति । छमा ॥ लाक्षणिकस्यापि । छमा । काविति किम् । खमा क्षमा क्षान्ति ॥२०॥

क्षण उत्सवे ॥ २१ ॥

उत्सववाचिनि क्षणशब्दे सयुक्तस्य छो भवति । छणो ॥ उत्सव इति किम् । खणो ॥२१॥

स्पृहादौ ॥ २२ ॥

स्पृहादिपु स्तो छो भवति । छिहा स्पृहा । क्षुर छुरो । क्षीरम् छीर । वृक्ष वच्छा । क्षेत्रम् छेत्त । वक्ष वच्छो । कुक्षि कुच्छी । क्षुतम् छुअ । क्षतम् छअ । क्षुण्णम् छुण्ण । कक्ष्या कच्छा । कक्ष कच्छो । मक्षिका माच्छिआ । क्षारम् छार । इक्षु उच्छू । सदृक्ष सारच्छा । अक्षि अच्छी । स्थगित छइओ । दक्ष दच्छो । कौक्षेयकम् कुच्छेअअ । उक्षा उच्छा । सादृश्यम् सारिच्छ । क्षुधा छुहा । लक्ष्मी लच्छी । लक्ष्म लच्छ । इत्यादि ॥२२॥

---

17 KMT चत्यवजिते for °वजितस्य M स्यान्नित्यम् for भवति K om अमात्य अमच्चो 18 M om the Sūtra and Com G विछिओ, T_2विच्छिओ for विच्छुओ K विछिओ विच्छुओ for विच्छुओ 19 M om the Sūtra and Com GKT छत्व for छो 20 M अनुवृत्ति for अनुवर्तते M भूम्या for पृथिव्या K छो for छत्व M स्यात् for भवति BGK om क्षमा K क्षान्तिरित्यर्थ for क्षान्ति 21 GM क्षणे for क्षणशब्दे 22 T क्षुर छुर for क्षुर छुरो BT om वक्ष वच्छो G छीअ for छुअ G क्षुण्णो छुण्णो for क्षुण्ण छुण्णं B कक्षा for कक्ष्या BKT om क्षतं छअ K om कक्ष वच्छो BT इच्छू for उच्छू GKM om लक्ष्म लच्छं.

थ्यश्चत्सप्सामनिश्चले ॥ २३ ॥

अनिश्चले निश्चलवर्जिते थ्य श्च त्स प्स इ येतेषां छो भवति । थ्य—पथ्य पच्छो । मिथ्या मिच्छा॥ श्च—पश्चिम पच्छिमम्। आश्चर्यम् अच्छेर । पश्चात् पच्छा॥ त्स—उत्साह उच्छाहो । मत्सर मच्छरो । संवत्सर संवच्छलो । चिकित्सति चिइच्छइ ॥ प्स—अप्सरस अच्छरा । लिप्सते लिच्छइ । जुगुप्सति जुउच्छइ ॥ अनिश्चल इति किम् । णिच्चलो ॥२३॥

द्यय्यर्यां जः ॥ २४ ॥

एषां जकारो भवति । द्य—मद्यम् मज्ज । अवद्यम् अवज्ज । आतोद्यम् आओज्ज । द्युति जुइ । द्योत जोओ ॥ य्य—शय्या सेज्जा । जय्य जज्जो । क्षय्य खज्जो ॥ र्य—कार्यम् कज्ज । पर्याय पज्जाओ । पर्याप्तम् पज्जत्त ॥२४॥

त्वाभिमन्यौ जर्जौ ॥ २५ ॥

अभिम यौ स्तो नर् न इ येतो तु भवत । रित्वात् द्वित्वम् । अहिमज्जू अहिमजू । पक्षे अहिवण्णू अहिमण्णू ॥२५॥

ध्यह्योर्झल् ॥ २६ ॥

ध्य ह्य इत्येतयोर्झत्व भवति । लित्वान्नित्यम्। ध्य—ध्यान झाण । अध्ययनम् अज्झयण । सध्य सज्झ । वि ध्य विज्झा । उपाध्याय उवज्झाओ ॥ ह्य—सह्य सज्झो । गुह्यम् गुज्झ । ग्राह्यम् गेज्झ । नह्यते णज्झइ ॥२६॥

साध्वसे ॥ २७ ॥

साध्वसे स्तोझा भवति । सज्झम ॥२७॥

---

23 B om अनिश्चले in the Com M om पथ्य पच्छा GT पथ्य पच्छ for पथ्य पच्छो After पच्छो GKM add पथ्या पच्छा KT मच्छलो for मच्छरो G om सवत्सर सवच्छलो After सवच्छलो G adds चिकित्सा चिइच्छा KT जुगुप्सते for °प्सति 24 K द्य य्य र्य इत्येतेषां for एषां M ज for जकार GT om आतोद्यम् आओज्ज GKMT om क्षय्य खज्जो B कच्चं for कज्ज 25 K जज्जो, MT जंजा for जर्जौ in the Sūtra K जज्जौ, MT जजा for जर् ज इत्येतौ BKMT om रित्वात् द्वित्वम् G MT om अहिवण्णू, 26 M स्यात् for भवति M om लित्वान्नित्यम् GK लित्वान्न विकल्प GK om अध्ययनम् अज्झयण 27 Before साध्वसे in the Com M reads ह्य इति वर्तते G साध्वसशब्दे for साध्वसे M स्यात् for भवति GMT सज्झसो for सज्झस

ध्वजे वा ॥ २८ ॥

ध्वजे स्तोर्झो वा भवति । झओ धओ ध्वज ॥२८॥

इन्धौ ॥ २९ ॥

इन्धी दीप्तावित्यस्मिन्धातौ स्तोर्झ इत्यादेशो भवति । समिध्यति समिज्झइ ॥ २९ ॥

र्तस्याधूर्तादौ टः ॥ ३० ॥

र्तस्य टो भवति अधूर्तादौ धूर्तादीन्वर्जयित्वा । कैवर्त केवट्टो। वर्ति वट्टी। वर्तुलम् वट्टुल । संवर्तित संवट्टिओ । प्रवर्तते पअट्टइ । नर्तयति णट्टइ ॥अधूर्तादाविति किम् । धूर्त धुत्तो । वार्ता वत्ता । आर्ति अत्ती । संवर्तनम् संवत्तण। विवर्तनम् विवत्तण । प्रवर्तनम् पवत्तण । आवर्तनम् आवत्तण । मुहूर्त मुहुत्तो मूर्त मुत्तो । आवर्तक आवत्तओ । संवर्तक संवत्तओ । वार्तिक वत्तिओ । वर्तिका वत्तिआ । प्रवर्तक पवत्तओ । मूर्ति मुत्ती । उत्कीर्तित उक्कित्तिओ । निवर्तक णिवत्तओ । निर्वर्तक णिव्वत्तिओ । कीर्ति कित्ती । कार्तिक कत्तिओ ॥ बहुलाधिकारात्—वार्ता वट्टा ॥ ३० ॥

प्रवृत्तसदष्टमृत्तिवृत्तेष्टापत्तनकदर्थितोष्ट्रे ॥ ३१ ॥

एषु स्तो ट्ठत्व भवति । प्रवृत्त पवट्टो । सदष्ट सदट्ठो । मृत्ति मट्टी । वृत्त वट्ट । इष्टा इट्टा । पत्तन पट्टण । कदर्थित कवट्टिओ । उष्ट्र उट्टो ॥ सदष्टोष्ट्रे तु ठत्वापवाद ॥ ३१ ॥

---

28 M स्यात् for वा भवति M om ध्वज 29 M om अस्मिन् G एतस्मिन् for अस्मिन् After आदेशो G adds वा M स्यात् for भवति GMT समिज्झाइ for समिज्झइ G समिध्यते After समिध्यति BK add विज्झइ विध्यते, MT add विज्झाइ 30 S तस्या for तस्य in the Sūtra M om ट in the Sūtra M ढ स्यात् for टो भवति M धूर्तादिवर्ज for अधूर्तादौ, धूर्तादीन् वर्जयित्वा GK पवट्टइ for पअट्टइ KMS om आर्ति अत्ती KMS om प्रवर्तनम् पवत्तण GKM मूर्तम् मुत्त for मूर्त मुत्तो KMS om वत्तिओ वार्तिक After कार्तिक GKM add इत्यादि 31 M स्यात् for भवति KMT कअट्टिओ for कवट्टिओ

वा न्तन्धौ मन्युचिह्नयोः ॥ ३२ ॥

अनयो संयुक्तयोर्यथासख्य न्त न्ध इत्येतावादेशौ वा भवत । मन्तू मण्णू । इन्ध चिण्ह ।. ३२ ॥

डल्फोर्मर्दितविच्छर्दछर्दिकपर्दवितर्दिगर्तसमर्दे ॥ ३३ ॥

एषु फोर्द्वितीयस्य स्तो संयुक्तस्य डत्व लिङ्गयति । मर्दित मड्डिओ । विच्छर्द विच्छड्डो छर्दि छड्डी । कपर्द कवड्डो । वितर्दि विअड्डी । गर्त गड्डो । समर्द समड्डो ॥ ३३ ॥

ढोऽर्धर्द्धिश्रद्धामूर्ध्नि तु ॥ ३४ ॥

फोरित्यनुवर्तते । एषु स्तोर्द्वितीयस्य ढो भवति तु । अर्धम अड्ढ अद्ध । ऋद्धि इड्ढी रिद्धी । श्रद्धा सड्ढा सद्धा । मूर्धा मुड्ढा मुद्धा ॥ ३४ ॥

दग्धविदग्धवृद्धिदंष्ट्रावृद्धे ॥ ३५ ॥

एषु संयुक्तस्य ढो भवति । पृथग्योगान्नित्यम् । दग्ध दड्ढो । विदग्ध विअड्ढो । वृद्धि वुड्ढी । दंष्ट्रा दाढा । वृद्ध वुड्ढो ॥ क्वचिन्न । विद्धकइणिरूविअ, वृद्धकविनिरूपितम् ॥ ३५ ॥

पञ्चदशदत्तपञ्चाशति णः ॥ ३६ ॥

एषु स्तोर्णो भवति । पञ्चदश पण्णरह । दत्त दिण्ण । पञ्चाशत पण्णासा ॥ ३६ ॥

---

32 M इत्येतौ स्याताम for इत्येतावादेशौ वा भवत. After मण्णू G adds चिन्हं After इन्ध K adds इण्ह 33 S दल्पो° for डल्फो° in the Sūtra S विदर्ध° for °विच्छर्द° in the Sūtra M om °छर्दि° in the Sūtra S °क्पर्दि for °कपर्द° in the Sūtra S पो for फो M om लित S विदध विदढो for विच्छर्द विच्छड्डो S कपड्डो for कवड्डो 34 G वर्तते, M अनुवृत्ति for अनुवर्तते S ठो for ढो M स्यात् for भवति तु S अट्ठो for अड्ढ G रिद्धी for इड्ढी 35 M स्यान्नित्य for भवति M om पृथग्योगान्नित्यम्, GK °योगाच्च विकल्प॰ K om Sk equivalents under this Sūtra S क्वचित् for क्वचिन्न T om क्वचिन्न विद्ध निरूपितम् 36 GS णकारो, M ण for णत्व M स्यात् for भवति M पण्णाओ for पण्णासा

ज्ञम्नोः ॥ ३७ ॥

ज्ञ म्न इत्येतयोर्णत्व भवति । ज्ञानम् णाण । सज्ञा सणा । विज्ञानम् विण्णाण ॥ निम्नम् णिण्ण । प्रद्युम्न पज्जुण्णो ॥ ३७ ॥

स्तवे थो वा ॥ ३८ ॥

स्तवे सयुक्तस्य थो वा भवति । थवो तवो ॥ ३८ ॥

रो हश्चोत्साहे ॥ ३९ ॥

थ इति वर्तते वेति च । उत्साहे सयुक्तस्य थो वा भवति तत्सनियोगेन हस्य च रेफ । उत्थारा उच्छाहो ॥ ३९ ॥

स्तः ॥ ४० ॥

स्तस्य थकारो भवति । हस्त हत्थो । स्तुति थुइ । स्तोकम् थोअ । प्रस्तर पत्थरो । स्वस्ति सत्थि ॥ ४० ॥

पर्यस्ते टश्च ॥ ४१ ॥

पर्यस्ते स्तस्य टो भवति । चकारात् थश्च । पल्लट्टो पल्लत्थो ॥ ४१ ॥

वात्मभस्मनि प. ॥ ४२ ॥

आत्मभस्मनो स्नो पो वा भवति । अप्पा अप्पाणो । अत्ता अत्ताणो ॥ भप्पे। भस्सो ॥ ४२ ॥

ड्मक्मोः ॥ ४३ ॥

ड्म क्म इत्येतयो पो भवति । कुड्मल कुप्पल । रुक्मिणी रुप्पिणी ॥ क्वचिद् मोऽपि । रुक्मी रुम्मी रुप्पी ॥ ४३ ॥

---

37 M स्यात् for भवति M om विज्ञानम् विण्णाण M om प्रद्युम्न पज्जुण्णो 38 S थओ for थवो Gp S om तवो 39 GKS अनुवर्तते M अनुवृत्ति for वर्तते M स्याद्वा for वा भवति M तत्सनियोगे GM र for रेफ T उढारो for उत्थारो 40 S स्तकारस्य for स्तस्य M थ स्यात् for थकारो भवति KS पत्थारो प्रस्तार for प्रस्तर पत्थरो 41 S तश्च for टश्च in the Sūtra M स्यात् for भवति M om पल्लत्थो 42 S om वा in the Sūtra and Com G आत्म भस्म इत्येतयो for आत्मभस्मनो G अप्पाणो M om अत्ताणो G अत्तणो,M om अत्तागो 43 G ड्मक्मो , T ग्मक्मो for the Sūtra M अनयो for ड्म क्म इत्येतयो G कुट्मल कुंपल for कुड्मलम् कुप्पलं T गोपि for मोऽपि G रुक्म रुप्प रुक्मम्, M रुक्म रुप्प रुप्पी, T रुग्ग रुप्पं for रुम्मी रुप्पी रुक्मी

ष्पस्पोः फः ॥ ४४ ॥

ष्प स्प इत्येतयो फो भवति। ष्प–पुष्प पुप्फ। शष्प सप्फ। निष्पाव णिप्फावो। निष्पेष णिप्फेसो ॥ स्प–स्पन्दनम् फन्दण। प्रतिस्पर्धी पडिप्फद्धी ॥ ४४ ॥

भीष्मे ॥ ४५ ॥

फ इत्यनुवर्तते। भीष्मे स्तो फत्व भवति। भिप्फो ॥४५॥

श्लेष्मबृहस्पतौ तु फो. ॥४६॥

अनयो फोर्द्वितीयस्य सयुक्तस्य फो भवति तु। सेप्फो सेम्हो। बिहप्फई बहप्पई ॥ ४६ ॥

ग्मो मः ॥ ४७ ॥

ग्मस्य मो भवति तु। युग्मम् जुम्म जुग्ग। तिग्मम् तिग्ग तिम्म ॥४७॥

न्मः ॥ ४८ ॥

न्मस्य मो भवति। पृथग्योगान्नित्यम्। जन्म जम्मो। मन्मथ वम्महो। मन्मन मम्मणो ॥ ४८ ॥

ताम्राम्रयोर्म्बः ॥४९॥

अनयो सयुक्तस्य मकाराक्रान्तो बकारो भवति। ताम्रम् तम्ब। आम्रम् अम्ब ॥ तम्बिर अम्बिर इत्येतौ देश्यौ ॥४९॥

---

44 M फकारो for फो G णिप्फाओ for णिप्फावो M णिप्फासो for णिप्फेसो GT पाडिप्फद्धी, M पाडिप्पत्थी for पडिप्फद्धी 45 GT om फ इत्यनुवर्तते, M फानुवृत्ति M फ स्यात् for फत्व भवति M भिप्पो for भिप्फो 46 S श्रेष्ठ° for श्लेष्म° in the Sūtra M om सयुक्तस्य MS om तु B सेम्महो, G सिलेम्हो, MT सिलिम्हो for सेम्हो GT बुहप्फई बुहस्सई, M बुहप्फई बुहप्पई for बिहप्फइ बहप्पई 47 M म स्यात् for मो भवति तु. 48 K न्म इत्यस्य सयुक्तस्य म इत्यादेश स्यान्नित्यम् for न्मस्य नित्यम् BK मम्महो for वम्महो S om मन्मन मम्मणो GM add मम्मण 49 M स्तो for सयुक्तस्य S मकारादेशो बो for मकाराक्रान्तो बकारो GM बो for बकारो B तंबीरं अबीरं for तम्बिरं अम्बिरं

ऊर्ध्वे भो वा ॥ ५० ॥

उर्ध्वे स्तोभो वा भवति । उब्भ उद्ध ॥ ५० ॥

ह्वः ॥ ५१ ॥

भो वेत्यनुवर्तते । ह्वस्य भो वा भवति । जिह्वा जिब्भा जीहा ॥५१॥

वश्च विह्वले ॥ ५२ ॥

विह्वले सयुक्तस्य वकारस्य भो वा भवति । विब्भलो विहलो ॥ ५२ ।

काश्मीरे म्भः ॥ ५३ ॥

काश्मीरे सयुक्तस्य म्भ इत्यादेशो भवति । कम्भार कम्हार ॥ ५३ ॥

लो वार्द्रे ॥ ५४ ॥

आर्द्रे स्तोर्लत्व वा भवति । पुनर्वाग्रहणादुत्तरत्र न विकल्प ॥ अल्ल उल्ल ओल्ल । अद्द उद्द ओद्द ॥ ५४ ॥

र्यः सौकुमार्यपर्यस्तपर्याणे ॥ ५५ ॥

एषु र्यस्य लो भवति । सौकुमार्यम् सोअमल्ल । पर्यस्तम् पल्लट्ट । पर्याणम् पल्लाण ॥ पल्लङ्को इति तु पल्यङ्कस्य ॥ ५५ ॥

अररीअरिज्जमाश्चर्ये ॥ ५६ ॥

र्य इत्यनुवर्तते । आश्चर्ये र्यस्य अर रीअ रिज्ज इति त्रय आदेशा भवन्ति। अच्छअर अच्छरीअ अच्छरिज्ज ॥ ५६ ॥

---

50 M ऊर्ध्वशब्दे सयुक्तस्य भकारो वा स्यात् for ऊर्ध्व भवति 51 G भ इत्यनुवर्तते, M भानुवृत्ति 52 BT भश्च for वश्च in the Sūtra M स्तो for सयुक्तस्य MT om वकारस्य, M वस्य After वकारस्य GM add च M स्यात् for भवति M भिब्भलो for विब्भलो B विहलो for विहलो 53 MS म्ह for म्भ in the Sūtra M स्तो for सयुक्तस्य M म्ह S म for म्भ After आदेशो GM add वा M स्यात् for भवति KS कम्हारो कम्मारो, M कम्हारा कम्मारा for कम्भार कम्भार 54 G आर्द्रशब्दे for आर्द्रे M स्यात् for भवति T om. उद्द 55 After सौकुमार्ये KS add पर्यक in the Sūtra M स्यात् for भवति KS सोउमल्लं for सोअमल्ल K पल्लत्थ corrected to पल्लट्ट After पल्लट्ट KS add पल्लक After पल्लट्ट MT add पल्लत्थं 56 S अरिअरिज्ज-माश्चय for the Sūtra BM रिअ, Bp रीय for रीअ in the Sūtra and Com B om र्य इत्यनुवर्तते BT अच्चअर अच्चरिअ अच्चरिज्ज for अच्छअर अच्छरिज्ज

डेरो ब्रह्मचर्यसौन्दर्ये च ॥५७॥

ब्रह्मचर्यसौन्दर्ययो चकारादाश्चर्ये च र्यस्य डित् एर इत्यादेशो भवति । बम्हचेर । सुन्देर । अच्छेर ॥ डित्वाट्टिलोप ॥ चौर्यसमत्वात [१ ४ १००] बम्हचरिअ । सुन्दरिअ । अच्छरिअ ॥ ५७ ॥

वा पर्यन्ते ॥५८॥

पर्यन्ते र्यस्य डेरो वा भवति । पेरन्तो पज्जन्तो ॥ ५८ ॥

धैर्ये रः ॥ ५९ ॥

वेत्यनुवर्तते । धैर्ये र्यस्य रो वा भवति । धीर धिज्ज ॥ ५९ ॥

तूर्यदशार्हशौण्डीर्ये ॥ ६० ॥

एषु स्तो रो भवति । पृथग्योगान्नित्यम् ॥ तूर । दसारो । सोण्डीर॥ ॥ ६० ॥

बाष्पे होऽश्रुणि ॥ ६१ ॥

अश्रुवाचिनि बाष्पशब्दे स्तोर्हो भवति । बाहो नेत्रजलम् ॥ अश्रुणीति किम् । बप्फो ऊष्मा ॥ ६१ ॥

कार्षापणे ॥ ६२ ॥

कार्षापणे संयुक्तस्य हो भवति । काहावणो । कहावणो इत्यत्र 'संयोगे' [१ २ ४०] इति पूर्वमेव ह्रस्व , पश्चादादेश । अथवा कर्षापणशब्दात्सिद्धि ॥ ६२ ॥

---

57 S ढेरो for डेरो M om चकारात् S बह्मचेरं for बह्मचेर BT अच्चेर for अच्छर S om डित्वाट्टिलोप BT अच्चरिअ for अच्छरिअ 59 KM om वेत्यनुवर्तते 60 K तूर्यादिषु for एषु S लो for रो M om पृथग्योगात् After दसारो GM add देश T adds दाशाह 61 K बाप्पे for अश्रुवाचिनि बाष्पशब्दे T om नेत्रजलम् 62 B स्तो for संयुक्तस्य KMS कहापणो for काहावणो After काहावणो B adds बहुलाधिकारात्कासावणो S om अथवा M om अथवा सिद्धि After °शब्दात् KST add वा GT सिद्ध for सिद्धि

न वा तीर्थदुःखदक्षिणदीर्घे ॥ ६३ ॥

एषु सयुक्तस्य हत्व न वा भवति। तूह तिथ। दुह दुक्ख। दुहिओ दुक्खिओ। दाहिणो दक्खिणो। दीहो दीहरो दिग्घो ॥६३॥

कूष्माण्ड्या ण्डश्च तु लः ॥ ६४ ॥

कूष्माण्डीशब्दे प्रथमस्य सयुक्तस्य हकारो भवति। ण्ड इत्यस्य लत्व तु भवति। कोहली कोहण्डी। कोहली इत्यत्र 'सयोगे' [१ २ ४०] इति प्रागेव ह्रस्व पश्चाल्लत्वम् ॥ ६४ ॥

त्वथ्वद्वध्वा क्वचिच्चछजझाः ॥ ६५ ॥

त्व थ्व द्व ध्व इत्येतेषा यथासख्य च छ ज झ इत्येते क्वचित्प्रयोगानुसारेण भवन्ति। त्वस्य च —भुक्त्वा भोच्चा। ज्ञात्वा णच्चा। श्रुत्वा सोच्चा॥ थ्वस्य छ —पृथ्वी पिच्छी॥ द्वस्य ज — विद्वान् विज्ज॥ ध्वस्य झ —ध्वनि झुणी। बुद्ध्वा बुज्झा॥ सअलपिच्छीविज्ज, सकलपृथ्वीविद्वान् ॥ ६५ ॥

ह्लो ल्हः ॥ ६६ ॥

ह्लकारस्य लकाराक्रान्तो हकारो भवति। कह्लारम् कल्हार। प्रह्लादः पल्हादो ॥ ६६ ॥

श्मष्मस्मह्मामस्मररश्मौ म्हः ॥ ६७ ॥

श्म ष्म स्म ह्म इत्येतेषा म्ह इत्यादेशो भवति स्मररश्मिशब्दौ वर्जयित्वा। काश्मीर कम्हारो। ग्रीष्म गिम्हो। ऊष्मा उम्हा। विस्मय विम्हओ॥ अस्मादृश अम्हारिसो। ब्रह्मा बम्हा। ब्रह्माण बम्हाणो। ब्रह्मचर्यम् बम्हचेर॥ अस्मररश्माविति किम्। स्मर सरो। रश्मि रस्सी ॥ ६७ ॥

---

63 S om न KS तीह, T_1 तुह, T_2 तिह for तूह. T om दिग्घ 64 M ल for लत्व K S वा for तु M om. कोहली इत्यत्र संयोगे इति 65 S om थ्व in the Sūtra K S त्वादीनां B एतेषां यथासख्य, M एतेषा चत्वार आदेशा for त्व थ्व द्व ध्व इत्येतेषां, S om श्रुत्वा सोच्चा KS पुच्छी for पिच्छी KS विज्जो for विज्ज K बोज्झा for बुज्झा 66 S कहलार for कल्हार GKM पल्हाओ, S पहलाओ for पल्हादो 67 M स्मररश्मिशब्दवर्जं for °शब्दौ वर्जयित्वा KMS काश्मीरा कम्हारा for काश्मीर. कम्हारो K बह्माणो for बह्मणो S बहचेर for बम्हचेर S रसि for रस्सी

पक्ष्मणि ॥ ६८ ॥

म्ह इत्यनुवर्तते । पक्ष्मशब्दे स्तो म्ह इत्यादेशो भवति । पक्ष्माणि पम्हाइ ॥ पम्हललोअणो पक्ष्मल्लोचन ॥ ६८ ॥

श्नष्णस्नह्नह्लक्ष्णां ण्हः ॥ ६९ ॥

एषां ण्ह इत्यादेशो भवति । श्न– प्रश्न पण्हो । शिश्न सिण्हो ॥ ष्ण–विष्णु विण्हू । जिष्णु जिण्हू । कृष्ण किण्हो । उष्णीषम् उण्हीस ॥ स्न– स्नात ण्हाओ । प्रस्नव पण्हओ । ज्योत्स्ना जोण्हा ॥ ह्न–जह्नु जण्हू ॥ ह्ल–पूर्वाह्ण पुव्वण्हो । अपराह्ण अवरण्हो ॥ क्ष्ण–श्लक्ष्णम् सण्ह । तीक्ष्णम् तिण्ह ॥ ६९ ॥

सूक्ष्मे ॥ ७० ॥

सूक्ष्मे संयुक्तस्य ण्हो भवति । सुण्ह । सण्ह ॥७०॥

आश्लिष्टे लधौ ॥ ७१ ॥

आश्लिष्टे संयुक्तयोर्यथासंख्य लधौ भवत । आलिद्धो ॥ ७१ ॥

ठढौ स्तब्धे ॥ ७२ ॥

स्तब्धे संयुक्तयोर्यथासंख्य टढौ भवत । ठड्ढो ॥ ७२ ॥

तो ढो रश्चारब्धे तु ॥ ७३ ॥

आरब्धे स्तो तकारो भवति तु, तत्संनियोगेन रस्य च ढ । आढत्तो आरद्धो ॥ ७३ ॥

सो बृहस्पतिवनस्पत्योः ॥ ७४ ॥

अनयो संयुक्तस्य सकारो भवति तु । बहस्सई बहप्फई । बिहस्सई बिहप्फई । वणस्सई वणप्फई ॥ ७४ ॥

---

68 S om म्ह इत्यनुवर्तते S संयुक्तस्य for स्तो S म्हकारो for म्ह इत्यादेशो 69 KS श्न इत्येतेषां for एषां G वेण्हू for विण्हू M om from कृष्ण down to अवरण्हो GK कण्हो, S किण्हू for किण्हो T जण्णू for जण्हू S om तीक्ष्णम् तिण्हं 70 S om the Sūtra and Com BK om सण्ह 71 M लधौ in the Sūtra and Com S आलंधो for आलिद्धो 72 M om यथासख्यं 73 KS संयुक्तस्य for स्तो GMT तत्संनियोगे for °योगेन 74 S om the Sūtra and Com M om तु T बुहस्सई for बहस्सई MST अहस्सई अहप्पई for बिहस्सई बिहप्फई,

शोर्लुक्खोः स्तम्बसमस्तनिस्पृहपरस्परश्मशानश्मश्रौ ॥ ७५ ॥

स्तम्बादिषु शो शषसाना खोरादौ वर्तमानाना सयुक्तसर्बाधना लुग्भवति । तम्बो । समत्तो । निप्पिहो । परोप्पर । मसाण । मसू ॥७५॥

श्चस्य हरिश्चन्द्रे ॥७६॥

हरिश्चन्द्रे श्चस्य लुग्भवति । हरिअन्दो ॥७६॥

कगटडतदप×क×पशोरुपर्यद्रे ॥७७॥

क ग ट ड त द पाना जिह्वामूलीयपध्मनीययो शो शषसाना च सयुक्तसबन्धिनामुपरिस्थिताना लुग्भवति अद्रे द्रकार वर्जयित्वा । क—भुक्तम् भुत्त। सिक्थम् सित्थ ॥ ग—दुग्धम् दुद्ध । मुग्धम् मुद्ध ॥ ट—षट्पद छप्पओ । कट्फलम् कप्फल ॥ ड—खड्ग खग्गो । षड्ज सज्जो ॥ त—उत्पलम् उप्पल । उत्पात उप्पाओ । द—मद्गु मग्गू । मुद्गर मोग्गरो । उद्विग्न उव्विग्गो ॥ प—सुप्त सुत्तो । गुप्त गुत्तो ॥ ×क—दु खम् दुक्ख ॥ ×प—अन्त पात अन्तप्पाओ ॥ श—निश्चल निच्चलो । श्लक्ष्ण लण्ह । श्च्योतति चुअइ ॥ ष—गोष्ठी गोट्ठी । षष्ठ छट्ठो ॥ स—स्खलित खलिओ । स्नेह णेहो ॥ अद्र इति किम् । समुद्रो । चन्द्रो । भद्र ॥ अद्र इति निषेधोऽय 'धात्र्याद्रे रस्तु' [१ ४ ८०] इति विकल्पिते रेफलोपे प्राप्तो दकारलोपो मा भूदिति ॥७७॥

---

75 K परप्परो, S परप्पलो for परोप्पर B मसु, S मस्सू for मसू 76 GK श्चकारस्य for श्चस्य 77 B om अद्रे S om द्रकार वर्जयित्वा, K द्रकारमात्रवर्जिते सति, M द्र इत्यक्षरवर्ज T द्रे न भवति T om सिक्थ सित्थ, M सिक्थ सित्थो GMT मुग्धा मुद्धा for मुग्धम् मुद्ध T उद्घात for उत्पाद M मद्दल मद्दलो for मद्गु मग्गू T मुद्गर मोग्गर for मुद्गर मोग्गरो KMS om उद्विग्न उव्विग्गो KMS om गुप्त गुत्तो S सात पातः सतप्पाओ for अन्त पात अन्तप्पाओ BK समुद्दो चदा भद्दं for समुद्रो चन्द्रो भद्र B रफलोपेऽप्राप्ते, G रेफलोपे प्राप्तो, M रलोपे प्राप्तो, KT रलोपे प्राप्ते

लवरामवश्च ॥ ७८ ॥

लवरां संयुक्तस्याधो वर्तमानानां चकारादुपरि स्थितानां च लुग्भवति । अधः । ल–श्लक्ष्णम् सण्हं । विक्लवः विक्कओ ॥ व–पक्वः पक्को । विध्वस्तः विद्धत्थो ॥ र–चक्रम् चक्कं । ग्रहः गहो । रात्रिः रत्ती ॥ उपरि । ल–उल्का उक्का । वल्कलम् वक्कलं ॥ व–शब्दः सद्दो । अब्दः अद्दो । लुब्धकः लुद्धओ ॥ र–अर्कः अक्को । तर्कः तक्को ॥७८॥

मनयाम् ॥ ७९ ॥

संयुक्तस्याधो वर्तमानानां मनयां लुग्भवति । म–युग्मम् जुग्गं । रश्मिः रस्सी । स्मरः सरो ॥ न–नग्नः नग्गो । लग्नः लग्गो ॥ य–श्यामा सामा । कुड्यम् कुड्डं ॥ अत्र द्वितीयकल्मषमाल्यादिष्वेतल्लुक्त्रयविधिप्राप्तौ यथादर्शनं लोपः । द्वितीयः बिइओ । द्विगुणः बिउणो । द्वादश बारह । द्वाविंशति बावीसा । द्वात्रिंशत् बत्तीसा । कल्मषम् कम्मसं । शुल्बम् सुव्वं ॥ क्वचित्तु अवः । द्विपः दिवो । द्वीपः दीवो । द्विजातिः दुआई । काव्यम् कव्वं । दिव्यम् दिव्वं । माल्यम् मल्लं । कुल्या कुल्ला ॥ क्वचित्पर्यायेण । उद्विग्नः उव्विग्गो उव्विण्णो ॥ रेफस्य तु सर्वत्रैव ॥ सव्वं । वक्कं । चक्कं ॥ 'सर्वत्र लवरामचन्द्रे' [हे २ ७९] इति कश्चित् । तदयुक्तम् । चन्दो चन्द्रो इति स्वयमेवोदाहृतत्वात्तथाविधप्रयोगदर्शनाच्च उत्तरसूत्रोक्तविकल्प एवाभ्युपगन्तव्यः ॥७९॥

---

78 KS संयुक्तसंबंधिनां for संयुक्तस्य M स्यात् for भवति GKMS पक्कं पिक्कं for पक्वः पिक्को 79 M स्थितानां for वर्तमानानां After लग्गो B adds मग्नः मग्गो B कोड्डं for कुड्डं G °त्रयस्यापि प्राप्तौ, M °त्रयप्राप्तौ, T °त्रयप्राप्तो for °त्रयविधिप्राप्तौ S om द्विपः दिवो B दिआई M दिजाई for दुआई MK उव्विग्गो for उद्विग्गो M उद्विण्णो for उव्विण्णो BGp MT केचित् for कश्चित् BT उत्तरत्र for उत्तर°

धात्रीद्रे रस्तु ॥ ८० ॥

धात्रीशब्दे द्रशब्दे च रेफस्य लुग्भवति तु । धात्री धत्ती धारी ॥ ह्रस्वात्प्रागेत्र रलोपे धाई ॥ द्र—चन्दो चन्द्रो । मन्दो मन्द्रो । रुद्दो रुद्रो । भद्द भद्र । समुद्दो समुद्रो ॥ 'ह्रदे दहयो' [१ ४ ११५] इति ह्रदशब्दस्य दहयो स्थितिपरिवृत्तौ द्रह इति रूपम् । तत्र च दहो इति ॥ केचिन्नेच्छन्ति द्रे रलोपम् । द्रहशब्द सस्कृतेऽपीति केचित् । बोद्रहास्तरुणपुरुषादिवाचका नित्य रेफसयुक्ता देश्या एव । सिक्खन्तु बोद्रहीओ । बोद्रहद्रहम्मि पडिआ । शिक्षन्तु तरुण्य । तरुणह्रदे पतिता ॥८०॥

हस्य मध्याह्ने ॥ ८१ ॥

मध्याह्ने हस्य लुग्वा भवति । मज्झण्णो मज्झण्हो ॥ ८१ ॥

ज्ञो ञोऽविज्ञाने ॥ ८२ ॥

ज्ञकारसबन्धिनो ञकारस्य लुग्भवति तु, अविज्ञाने विज्ञानशब्दे न भवति । ज्ञानम् जाण णाण । सर्वज्ञ सव्वज्जो सव्वण्णो । आत्मज्ञ अप्पज्जो अप्पण्णो । दैवज्ञ दइवज्जो दइवण्णो । इङ्गितज्ञ इङ्गिअज्जो इङ्गिअण्णो । अभिज्ञ अहिज्जो अहिण्णो । मनोज्ञ मणोज्जो मणोण्णो । प्रज्ञा पज्जा पण्णा। आज्ञा अज्जा अण्णा । सज्ञा सज्जा सण्णा ॥ अविज्ञान् इति किम् । विणाण ॥८२॥

द्वोर्द्वारे ॥ ८३ ॥

द्वारे दकारवकारयो पर्यायेण लुग्भवति तु । दार वार ॥ पक्षे । दुवार ॥ ८३ ॥

रात्रौ ॥ ८४ ॥

रात्रिशब्दे सयुक्तस्य लुग्भवति तु । राई रत्ती ॥ ८४ ॥

---

80 M स्यात् for भवति S om मदो मद्रो रुद्दो रुद्रो, T om मंदो मद्रो G M om ह्रदे दहयोरिति GT om द्रे T बोद्रहशब्द for द्रहशब्द S कश्चित् BT द्रहादय for बोद्रहादय, Gp बोद्रहादय 81 K हकारस्य for हस्य M स्यात् for भवति 82 G ज्ञस्य for ज्ञकारस्य M विना शब्दर्थशब्दो for अविज्ञाने भवति GST सव्वण्णू GST °ण्णू for °ण्णो under this Sūtra K अभिज्जो for अहिज्जो K आणा for अण्णा After अण्णा G adds आणा 83 After दुवार B adds देर वेर

रितो द्वित्वम् ॥ ८५ ॥

रेफानुबन्धस्यादेशव्यञ्जनस्य द्वित्वं लिङ्गयति । अङ्कोल्लो अङ्कोल । रुण्ण रुदितम् । करणिज्ज करणीयम् ॥ ८५ ॥

शेषादेशस्याहोऽचोऽखोः ॥ ८६ ॥

द्वित्वमिति वर्तते । सयुक्तयोरेकतरस्य लोपे योऽवशिष्यते स शेष । तस्य सयुक्तादेशस्य च अह्र हकाररेफवर्जितस्य अच स्वरात्परस्य अखो अनादौ वर्तमानस्य द्वित्व लिङ्गयति ॥ शेष –समस्त समत्तो । निस्पृह णिप्पिहो । भुक्तम् भुत्त । दुग्धम् दुद्ध । षट्पद छप्पओ । खड्ग खग्गो । उत्पलम् उप्पल । मुद्गर मुग्गरो । प्राप्त पत्तो । दुर्गम् दुग्ग । दुःखम् दुक्ख । अन्न पान अन्तप्पाओ । निश्चल णिच्चलो । दुष्करम् दुक्कर । विप्लव विप्प-ओ । पक्वम् पक्क । धूर्त धुत्तो । रात्रि रत्ती । युक्तम् जुत्त । युग्मम् जुग्ग । रश्मि रस्सी । नग्न नग्गो । काव्यम् कव्व ॥ आदेश–रक्त रग्गो । सक्त सग्गो । अमात्य अमच्चो । आत्मा अप्पा । आर्या अज्जा । उपाध्याय उव-ज्झाओ । सह्य सज्झो । साध्वसम् सज्झस । बृहस्पति बहप्फई ॥ अह्र इति किम् । विह्वल विहलो । दुःखम् दुह । बाष्प बाहो । रात्री राई । तूर्यम् तूर । धैर्यम् धीर ॥ अच इति किम् । कास्यम् कस । वयस्य वअसो । सन्ध्या सझा । भिन्दिपाल भिण्डिवालो ॥ अखोरिति किम् । स्खलित खलिओ । स्थूल थूरो । स्तम्भ खम्भो ॥ ८६ ॥

---

85 S om the Sūtra BKM अकोल्ल for अकोल्लो K om करणीयम्
86 M अनुवर्तते for वर्तते M अवशिष्ट for अवशिष्यते M om अह्र, M om अच GMS om लित् GKS मोग्गरो for मुग्गरो GKM S om दुर्गम् दुग्गं GKM om युक्तम् जुत्तं GK शक्त for सक्त S अज्जू for अज्जा S बुहप्फई for बहप्फई S अस्तोरिति for अखोरिति

दीर्घात्र ॥ ८७ ॥

शेषादेशस्येति वर्तते । लाक्षणिकादलाक्षणिकाच्च दीर्घात्परयो शेषादेशयो द्वित्व न भवति । लाक्षणिकात्—नि श्वास णीसासो । स्पर्श फासो । दष्ट्रा दाढा । अस्पर्श अप्फासो ॥ लाक्षणिकात्—पार्श्वम् पास । शीर्षम् सीस । ईश्वर ईसरो । द्वेष्य वेसो । लास्यम् लास । आस्यम् आस । प्रेष्य पेसो । निर्माल्यम् ओमाल । आज्ञा आणा । आज्ञप्ति आणत्ती । आज्ञापनम् आणावण ॥ अमच्चो इत्यादिषु 'सयोग'[१ २ ४०] इति आदावेव ह्रस्व , पश्चाल्लोपे द्वित्वम् । अलाक्षणिकात्प्रायो द्वित्वाभाव प्रयोगतोऽनुसर्तव्य ॥ ८७ ॥

कर्णिकारे णो वा ॥ ८८ ॥

कर्णिकारे शेषस्य णस्य द्वित्व वा न भवति । कण्णिआरो कणिआरो ॥ णग्रहणमुत्तरार्थम् ॥ ८८ ॥

धृष्टद्युम्ने ॥ ८९ ॥

धृष्टद्युम्ने आदेशस्य णस्य द्वित्व न भवति । पृथग्योगान्न विकल्प । धट्ठज्जुणो ॥ ८९ ॥

वा से ॥ ९० ॥

से समासे शेषादेशयोर्द्वित्व वा भवति । णइग्गामो णइगामो । कुसुमप्पअरो कुसुमपअरो । देवत्थुई देवथुई । हरक्खन्दा हरखन्दा हरस्कन्दौ । आणालक्खम्भो आणालखम्भो ॥ ९० ॥

---

87 KMST om लाक्षणिकात् K देसो for वेसो GKMT अवमाल्य for निर्माल्यम् K ओमालो for °माल K आणवण for आणावण After आणावणं S adds इत्यादि GKST om लोपे 89 BMT om धृष्टद्युम्ने in Com M स्यान्नित्य for भवति । पृथग्योगान्न विकल्प B धट्ठजुणो 90 M om से in Com BT हरकन्दा हरकदा for °खन्धा हरखधा. K आलाणक्खम्भो for आणाल° T om आणालखमो

प्रमुक्तगे ॥ ९१ ॥

से इति वर्तते वेति च । प्रमुक्तादिषु समासे यथादर्शनं व्यञ्जनस्य द्वित्वं वा भवति । प्रमुक्त पम्मुक्को पमुक्को । सपिपास सप्पिवासो सपिवासो । बद्धफल बद्धप्फलो बद्धफलो । मलयशिखरखण्ड मलयसिहरक्खण्डो मलयसिहरखण्डो । त्रैलोक्यम् तेल्लोक्क तेलोक्क । सपरिताप सप्परितावो सपरितावो । परवश परव्वसो परवसो । प्रतिकूलम् पडिक्कूल पडिकूल । अदर्शनम् अद्दसण अदसण । इत्यादि ॥ आकृतिगणत्वात् प्रफुल्लम् पप्फुल्ल पफुल्ल । सपरिहासम् सप्परिहास सपरिहास । इत्यादि सिद्धम ॥ ९१ ॥

दैवगेषु ॥ ९२ ॥

दैवादिषु यथादर्शनं व्यञ्जनस्य द्वित्वं वा भवति । दैवम् दव्व दइव । व्याकुल वाउल्लो वाउलो । नख णक्खो णहो । नीड णेड्ड णीड । निहित णिहित्तो णिहिओ । मृदुत्व माउक्क माउअ । कुतूहलम् कोउहल्ल कोउहल । स्थूल थुल्लो थोरो । एक एक्को एओ । व्याहृतम् वाहित्त वाहिअ । तूष्णीक तुण्हिक्को तुण्हिओ । मूक मुक्को मूओ । सेवा सेव्वा सेवा । अस्मदीयम् अम्हक्केर अम्हकेर । हूतम् हुत्त हूअ । स्त्यानम् ठिण्ण ठीण । स्थाणु खण्णू खाणू । स इव सो च्चिअ सो चिअ । स एव सो च्चेअ । इत्यादि ॥ ९२ ॥

तैलादौ ॥ ९३ ॥

तैलादिषु यथादर्शनमन्त्यस्यानन्त्यस्य च व्यञ्जनस्य द्वित्वं भवति । पृथग्योगान्नित्यम् ॥ तैलम् तेल्ल । व्रीडा विड्डा । प्रेम पेम्म । स्रोत सोत्त । प्रभूतम् पहुत्त । मण्डूक मण्डुक्को । उलूखलम् ओक्खल । यौवनम जोव्वण । ऋजु उज्जू । विचकिलम् वेइल्ल । इत्यादि ॥ ९३ ॥

---

91 KS om वेति च After पफुल्ल BK add अप्परिहासो अपरिहासो 92 G दैवगेऽस्वा for the Sūtra After दैवादिषु GKM add अनादौ M om यथादर्शन B अम्मक्केर अम्मकेर for अम्हक्केर अम्हकेर After अम्हकेर B adds भूअ भुत्त भूतम् G थिण्ण थीणं for ठिण्ण ठीण After सो चेअ B adds चिअस्सा चिअसा (?) 93 T अन्त्यानन्त्यस्य for अन्त्यस्यानन्त्यस्य च M द्वित्व स्यान्नित्यम् for द्वित्वं भवति M om. पृथग्योगान्नित्यम्, GK °योगान्न विकल्प KMS om उलूखलं ओक्खलं

पूर्वमुपरि वर्गस्य युजः ॥ ९४ ॥

वर्गसबन्धिनो युग्वर्णस्य शेपस्यादेशस्य वा द्वित्वप्रसङ्गे उपरि पूर्वाक्षर भवति । वर्गाणा द्वितीयस्योपरि प्रथम चतुर्थस्योपरि तृतीयमित्यर्थ । व्याख्यानम् वक्खाण । वृक्ष रुक्खो । व्याघ्र वग्घा । अर्घति अग्घइ । मूर्छा मुच्छा । अक्षीणि अच्छीणि । निर्झर णिज्झरो । म यम् मच्झ । निष्ठुर णिट्ठुरो । मुष्टि मुट्ठी । तीर्थम् तित्थ । हस्ती हत्थी । हस्त हत्थो । निर्धन णिद्धणो । आश्लिष्ट आलिद्धो । गुल्फम् गुप्फ । पुष्पम् पुप्फ । निर्भर णिब्भरो । विभ्रम विब्भमो । पिप्पल पिप्फलो ॥ प्रमुक्तादौ [१ ४ ९१] द्वित्वे मलयसिहरक्खण्डो ॥ दैत्यादौ [१ ४ ९२] णक्खो ॥ तैलादौ [१ ४ ९३] ओक्खल ॥ समासे [१ ४ ९०] कइद्धओ कपिध्वज ॥ द्वित्व इत्येव । ख्यात खाओ ॥ ९४ ॥

प्राक्श्लाघाप्लक्षशार्ङ्गे ड्लोऽत् ॥ ९५ ॥

श्लाघादिषु ड्ल डकारलकारयो प्राक् अत् अकारो भवति । श्लाघा सलाहा । प्लक्ष पलक्खो । शाङ्गम् सारङ्ग ॥ ९५ ॥

क्ष्मारत्नेऽन्त्यहलः ॥९६॥

प्रागित्यनुवर्तते, अदिति च । क्ष्माशब्दे रत्नशब्दे च सयुक्तस्यान्त्य-हल अन्त्यव्यञ्जनस्य प्रागत्व भवति । क्ष्मा छमा खमा । रत्नम रअण ॥९६॥

स्नेहाग्न्योर्वा ॥ ९७ ॥

अन्त्यहल इत्यनुवर्तते । स्नेहाग्न्यो सयुक्तस्यान्त्यहल प्रागत्व वा भवति । सणेहो णेहो । अगणी अग्गी ॥ ९७ ॥

---

94 T om प्रथमचतुर्थस्योपरि S om तीर्थम् तित्थ । हस्ती हत्थी । हस्त हत्थो M om विभ्रम विब्भमो B पिप्पल विचूलो, Γ पिप्पलो विचूलो (?), GK om पिप्पल GK विप्फलो विब्भलो for पिप्फलो 95 T पळग्घो for पलक्खो 96 KS क्ष्मारत्नशब्दयो for क्ष्माशब्दे रत्नशब्दे च K om छमा GT om खमा 97 S स्नेहाग्ना वा for the Sūtra S om अन्त्यहल इत्यनुवर्तत, B इति वर्तते, M इत्यनुवृत्ति M सिणेहो for णेहो

र्शर्षतप्तवज्रेष्वित् ॥ ९८ ॥

र्श र्ष इत्येतयोस्तप्ते वज्रे च संयुक्तस्यान्त्यहल प्रागित्वं वा भवति । र्श—आदर्श आअरिसो आअसो । सुदर्शन सुअरिसणो सुदसणो । दर्शनम् दरिसण दसण ॥ र्ष—वर्षम् वरिस वास । वर्षा वरिसा वासा । वर्षशतम् वरिससअ वाससअ । तप्त तविओ तत्तो । वज्र वइर वज्ज ॥ ९८ ॥

हर्षामर्षश्रीह्रीक्रियापरामर्शकृत्स्नदिष्ट्यार्हे ॥ ९९ ॥

हर्षादिषु र्हे ऽन्यत्र च संयुक्तस्यान्त्यहल प्रागित्वं भवति ॥ पृथग्योगा-न्नित्यम् ॥ हर्ष हरिसो । अमर्ष अमरिसो । श्री सिरी । ह्री हिरी । अह्रीक अहिरिओ । क्रिया किरिआ । परामर्श परामरिसो । कृत्स्नम् कसिण । दिष्ट्या दिट्ठिआ ॥ र्ह—अर्ह अरिहो । गर्हा गरिहा । बर्ह बरिहो ॥ ९९ ॥

स्याद्भव्यचैत्यचौर्यसमे यात् ॥ १०० ॥

स्याद् भव्य चैत्य इत्येतेषु चौर्यसमेषु च यकारात्प्रागित्वं भवति। स्यात् सिआ । स्याद्वाद सिआवाओ । भव्य भविओ । चैत्यम् चेइअ । चौर्यसम—चौर्यम् चोरिअ । गाम्भीर्यम् गम्भीरिअ । धैर्यम् धीरिअ । भार्या भारिआ । सौन्दर्यम् सुन्दरिअ । ब्रह्मचर्यम् बम्हचरिअ । सूर्य सूरिओ । शौर्यम् सोरिअ। आचार्य आइरिओ । वर्य वरिओ । वीर्यम् वीरिअ। चर्या चरिआ। स्थैर्यम् थेरिअ । इत्यादि ॥ आकृतिगणत्वात्पर्यङ्कादय । पर्यङ्क पलिअङ्को ॥१००॥

---

98 T शीर्ष° for र्शर्ष° in the Sūtra, Bp °वज्रतप्तेषु in the Sūtra M om आअसो, BT आअस्सो, G आयसो, K आस्सो M om वइर 99 KS पृथग्योगान्न विकल्प , M पृथक्त्वान्नित्यम् M om गरिहा गर्हा । बर्ह बरिहो 100 K स्यादित्यादिषु for स्या इत्येतेषु T चायसमेषु for °समे M चोरिओ for चोरिअ After चोरिअ S adds चोरिआ M om from गाम्भीर्यम् down to the end of the Sūtra S om पर्यङ्कादय GK परिअक्को for पलिअको

लादक्लीबेषु ॥ १०१ ॥

सयुक्तस्य लकारात्प्रागित्व भवति । अक्लीबेषु क्लीबप्रकारेषु न भवति । क्लिन्नम् किलिन्न । क्लिष्टम् किलिट्ठ । क्लृप्तम् किलित्त । प्लुष्टम् पिलुट्ठ । क्लान्तम् किलित । प्लोष पिलोसो । श्लेष्मा सिलिम्हो । श्लेष सिलेसो । शुक्लम् सुकिल । क्लेद किलेओ । क्लेश किलेसो । प्लव पिलवो । अम्लम् अमिल । ग्लायति गिलाअइ । म्लायति मिलाअइ । म्लानम् मिलाण । क्लाम्यति किलम्मइ ॥ अक्लीबेष्विति किम् । क्लीब कीवो । विक्लव विक्कओ । क्लम कमो । प्लव पवो । विप्लव विप्पओ । शुक्लपक्ष सुक्कपक्खो । उत्प्लावयति उप्पावेइ ॥ १०१ ॥

नात्स्वप्ने ॥ १०२ ॥

स्वप्ने सयुक्तस्य नकारात्प्रागित्व भवति । सिविणो सिमिणो ॥१०२॥

स्निग्धे त्वदितौ ॥ १०३ ॥

नादिति वर्तते । स्निग्धे सयुक्तस्य नकारात्प्रागत्वमित्व च तु भवत । सिणिद्ध सणिद्ध । पक्षे णिद्ध ॥ १०३ ॥

कृष्णे वर्णे ॥ १०४ ॥

अदिताविति वर्तते । वर्णवाचिनि कृष्णशब्दे सयुक्तस्यान्त्यहल प्रागदितौ भवत । कसणो कसिणो ॥ वर्ण इति किम् । कण्हो कृष्ण (विष्णु) ॥ १०४ ॥

---

101 GT लादक्लबेषु, M लोऽक्लबेषु for the Sūtra GMT अक्लबेषु क्लबप्रकारेषु K पिलुट्ठ for पिलिट्ठ K किलत for किलिन्न K प्रोष for प्लोष K सुक्लि for सुकिल T पिळवा for पिलेवो B किलामइ for किलम्मइ GKMT अक्लबेषु for अक्लीबेषु GKMT क्लब कओ for क्लीब काओ G om उत्प्लावयति उप्पावेइ S उत्सादयति for उत्प्लावयति 102 M न इत् स्वप्ने for the Sūtra 103 BpT स्निग्धे तु for the Sūtra MS स्निग्धे अदिता for the Sūtra S om नादिति वर्तते S om तु G S om पक्षे S om णिद्ध 104 K कृष्णवर्ण for the Sūtra After कृष्णशब्दे S adds सयुक्तस्य After अदितौ K adds तु M om कृष्ण

अर्हत्युच्च ॥ १०५ ॥

अर्हच्छब्देऽन्त्यहल प्रागुत्वमदितौ च भवन्ति। अरुहो अरहो अरिहो। अरुहन्तो अरहन्तो अरिहन्तो ॥ १०५॥

तन्व्याभे ॥ १०६ ॥

उदित्यनुवर्तते। उकारान्ता ईकारप्रत्ययान्तास्तन्व्याभा, तेषु संयुक्तस्यान्त्यहल प्रागुत्व भवति। तन्वी तणुवी। लघ्वी लहुवी। गुर्वी गुरुवी। पृथ्वी पुहुई। मृद्वी मउई। बह्वी बहुई। पट्वी पटुई। इत्यादि ॥ १०६ ॥

स्नुघ्ने रात् ॥ १०७ ॥

स्रुघ्ने संयुक्तस्य रात्पूर्वमुत्व भवति। सुरग्घ नगरम् ॥१०७॥

एकाचि श्वःस्वे ॥ १०८ ॥

एकस्वरयो श्व स्व इत्येतयो संयुक्तस्यान्त्यहल प्रागुत्व भवति। श्व कृत सुवो कअ। स्वे जना सुवे जणा॥ एकाचीति किम्। स्वजन सअणो ॥१०८॥

वा छद्मपद्ममूर्खद्वारे ॥ १०९ ॥

एषु स्तोरन्त्यहल प्रागुत्व वा भवति। छउम छम्म। पउम पोम्म। मुरुक्खो मुक्खो। दुवार। पक्षे। दार वार देर वेर ॥१०९॥

ईल् ज्यायाम् ॥ ११० ॥

ज्याशब्दे अन्त्यहल प्रागीत्व लिद्भवति। जीआ ॥ ११०॥

---

105 B अरुहितो आरीहितो अरहतो for अरुहन्तो etc 106 S om this Sūtra and Com GMT ङीप्रत्ययान्ता for ईकारप्रत्ययान्ता K लहुवी for लहुई K पिहुई for पुहुई GKMT om पट्वी पटुई 107 S om the Sūtra and Com M om संयुक्तस्य M प्रागुत्व स्यात् for पूर्वमुत्व भवति 108 S om the Sūtra and Com M प्रागुक्त स्यात् for प्रागुत्वं भवति B सजणो for सअणो 109 M स्यात् for भवति B पम्म, T पद्द for पोम्मं G om वारं वेर, M om देर वेर T om वार देर वेर 111 S विपरीतवृत्ति for स्थितिपरिवृत्ति M om भवति

ह्श्च महाराष्ट्रे ह्रोर्व्यत्ययः ॥ १११॥

स्तोरिति निवृत्तम् । महाराष्ट्रशब्दे ह्रो हकाररेफयोर्व्यत्यय स्थितिपरिवृत्तिर्भवति । एकस्य स्थाने एको भवतीत्यर्थ । ह्श्च ह्रस्वश्च दीर्घस्य भवति । मरहट्ठो ॥१११॥

लनोरालाने ॥ ११२ ॥

व्यत्यय इत्यनुवर्तते । आलाने लकारनकारयोर्व्यत्ययो भवति । आणालो ॥ ॥११२॥

वाराणसीकरेण्वा रणोः ॥ ११३ ॥

अनयो रेफणकारयोर्व्यत्ययो भवति । वाणारसी । कणेरू ॥ करेण्वामिति किम् । स्त्रीलिङ्गनिर्देशादन्यत्र न भवति । एसो करेणू ॥११३॥

ललाटे डलोः ॥ ११४ ॥

ललाटे टस्य डत्वे डलयोर्व्यत्ययो भवति । णिडाल णडाल । 'लो ललाटे च' [१ ३ ८१] इति आद्यस्य णत्वमेव ॥११४॥

ह्रदे दहयोः ॥ ११५ ॥

ह्रदे दहयोर्व्यत्ययो भवति । द्रहो दहो ॥११५॥

चलयोरचलपुरे ॥ ११६ ॥

अचलपुरे चलयोर्व्यत्ययो भवति । अलअउर ॥११६॥

ह्ये ह्योर्वा ॥ ११७ ॥

ह्य शब्दे हकारयकारयोर्व्यत्ययो वा भवति । गुह्यम् गुय्ह गुज्झ । सह्य सय्ह सज्झ ॥११७॥

---

112 GKS add आणालखंभो After °खंभो G adds आलानस्तम्भ । स्तम्भ [१ ४ ११] इति खत्वम्, K adds आलानं गजबन्धनस्तम्भ इत्यर्थ 114 K णो ललाटे for the Sūtra After डत्वे G adds सति G om णिडालं 115 M द्हो for दहयो in the Sūtra 116 G अलअपुर, KS अलचपुर for अलअउर 117 M om the Sūtra and Com After गुज्झ BT read गुह्अह After सज्झ BT read सहिअह

लघुके लहोः ॥ ११८ ॥

लघुकशब्दे घस्य हत्वे हलोर्व्यत्ययो वा भवति । हलुओ लहुओ ॥ घस्य व्यत्यये कृते पदादित्वाद् हत्व न भवतीति हत्वकरणम् ॥११८॥

रलोर्हरिताले ॥ ११९ ॥

हरिताले रलोर्व्यत्ययो भवति । हरिआलो हलिआरो ॥११९॥

दर्वीकरनिवहौ दव्वीरयणिहवौ ॥ १२० ॥

एतयोर्यथासख्य दव्वीरअ णिहव इति कृतव्यत्ययविधानौ निपात्येते । दव्वीरओ सर्प । पक्षे दव्वीअरो । णिहवो ॥१२०॥

गहिआद्याः ॥ १२१ ॥

गहिआ इत्यादय शब्दा निर्वचनगोचरा निपात्यन्ते । (१) गहिआ काम्यमाना ग्राह्या काम्यमानत्वात् । ह्रस्व, चौर्यममत्वात्प्राणित्व च ॥ (२) किमिघरवसण कौशेये । कृमिगृहवसन कृमिविहितावरणादेव तत्तन्तो- रुत्पत्ते ॥ (३) णन्दिणी धेनु । नन्दिनीव नन्दिनी ॥ (४) पडिसाओ घर्घरकण्ठ । प्रतिशब्दवत्त्वात् ध्वने प्रतिपादनत्वाद्वा ॥ (५) वइरोडो जार । पतिं रोटयति वञ्चयतीति । पो व । टो ट ॥ (६) अविणअवई अविनयपति ॥ (७) अणडो अनृतम् । प्रत्यादिपाठात् [१ ३ ३३] तस्य ड ॥ (८) अजडो अजट शीघ्रकारित्वात् ॥

118 GS लहा, M लघो for हलो in the Sūtra G S लहो for हलो S om वा T हकरण for हत्वकरणम् 119 M om हरिताले रलोर्व्यत्ययो भवति 120 M दर्वीकरनिवहे तु for the Sūtra B °दव्विअर° in the Sūtra After °णिहवौ in the Sūtra G adds तु S यथा- संभव for यथासख्य M °विधानेन for °विधानौ B दव्विरओ for दव्वीरओ M om पक्षे दव्वीअरो सप After णिहवा G adds णिवहो, T adds णीवाहो, S adds णिहओ 121 (1) HD 2 85 (2) HD 2 33 GT किमिहरवसण for किमिघर° GT काशेयम् for काशेये T_2 देवतरोरुत्पत्ते for तत्तन्तोरुत्पत्ते (3) HD 4 18 (4) HD 4 17 B वडिणाओ K वडिसाओ for पडिसाओ (5) HD 7 42 T आरुकट स्तेये । पति कुटति वञ्चयति for रुट °यतीति (6) HD 1 18 T अविनयवती for °पति (7) HD 1 18 (अणाडो)

(९) छिण्णो छिन्न स्मरशरच्छिन्नत्वात् । (१०) छिण्णालो सदाचारच्छिन्ना लात्यादत्ते इति ॥ (११) छिच्छओ अक्षिक्षत नयनप्रीत्यनर्हत्वात् । अक्ष्णोऽकारस्य लुक् ॥ (१२) मदोली कामपरपराकारणत्वात् । आदेरातोऽत् ॥ (१३) सचारी दूती । प्रीति सचारयतीति ॥ (१४) सहउत्थिआ सहोत्थिना दूती । कार्यानुकूलत्वात् ॥ (१५) मराली दूती । मृदुस्वभावत्वान्मधुरवचनत्वाद्वा ॥ (१६) पेसणआरी दूती प्रेषण करोतीति ॥ (१७) अत्तिहरी दूती । आर्तिहरी सतर्पणशीलत्वात् ॥ (१८) पडिसोत्तो प्रतिकूले । प्रतिमुख स्रोत प्रवाहो यस्यासौ ॥ (१९) पडिक्खरो प्रतिकूले । प्रतिमुख क्षरतीति ॥ (२०) जोओ (२१) दोसणिजन्तो (२२) दोसारअणो (२३) समुद्दणवणीअ चन्द्र । द्योतत इति द्योत । ज्योत्स्नायन्त्रम् । आत इ, जस्य द, नात्प्रागत्वम् । दोषारत्नम् । समुद्रनवनीत मथनोत्थितत्वात् ॥ (२४) चिरिचिरिआ (२५) चिलिचिडिआ धारा । चिरिचिरीति चिलिचिलीति ध्वनिर्यस्या सा तथोक्ता ॥ (२६) समुद्दहर अम्बुगृह जलधारोपचारात् ॥ (२७) तम्बकुसुम कुरबक कुरण्टक च । ताम्रकुसुम नवाति कुसुमत्वात् ॥ (२८) मुहरोमराई भ्रू श्मश्रूर्वा मुखरोमराजि तथाविधस्वरूपत्वात् ॥(२९) थेवो बिन्दु स्तोकत्वात् ॥

---

(9) HD 3 27 (11) HD 1 174 G नयनप्रीत्याहितत्वात्, Gp हृतत्वात्, T °प्रत्याहतत्वात् for नयनप्रीत्यनर्हत्वात् (12) HD 6 142 K om मदोली upto सचारयताति Before मदोली G read सहउत्थिआ सहोत्थिता दूती G मराली for मदोली T अमराळी व ममराळी (13) GKT om सचारी दूती । प्रीति सचारयतीति (14) HD 8 9 (15) 6 142 (16) HD 6 59 T प्रेक्षण for प्रेषण (17) HD 1 35 अतिहारी for अत्तिहरी (18) HD 6 18 G प्रतिकल for प्रतिकूले (19) HD 6 18 पडिसूरो for पडिज्झरो (20) HD 3 40 (21) HD 5 51. (22) SK (23) HD 8 50 K मन्दरान्मथितत्वात् for मथनोत्थितत्वात् (24) HD 3 13 (25) HD 3 13 (26) HD 8 21 K समुद्रगृह for अम्बुगृह After अम्बुगृह G adds समुद्रगृहम् (27) HD 5 9 (28) HD 6 136 S om श्मश्रूर्वा (29) HD 5 29 S थोओ for थेवो.

(३०) धूमद्धअमहिसीआ कृत्तिका धूमध्वजमहिष्य अग्निना सयुक्तत्वात् ॥ (३१) निसारो सैन्य निसरणशीलत्वात् ॥ (३२) अवहोओ विरह । अपभोग भोगाभावत्वात् ॥ (३३) पाओ (३४) पअलाओ फणी । प्राणिघातुकत्वात्पाप । पदानि लायति निगूहतीति पदलाप ॥ (३५) अहिअलो क्रोध । अहिरिव गलति नाशयतीति अहिगल ॥ (३६) सिहिण स्तन । शिखिवत् चूचुकवत्त्वात् । अस्त्यर्थे ण ॥ (३७) थिरण्णेसो यो न क्वचिदपि स्थितिं बध्नाति, स्थिर यथा स्यात्तथा न तिष्ठतीति थिरण्णेसो चपलहृदय ॥ (३८) सूरङ्गो दीप । सूरवदङ्ग यस्यासौ ॥ (३९) जोइक्खो ज्योतिष्क ॥ (४०) पासावओ गवाक्ष । पासो इति प्राकृते चक्षु, तदापतत इति पासावओ ॥ (४१) पासा पश्यतीति पासो अक्षि ॥ (४२) कोप्पो अपराध । आत्मन कोप एवापराध ॥ (४३) उम्मुहो उन्मुख ॥ (४४) उद्दणो उद्ददन । दस्य वस्य च लुक् ॥ (४५) पहट्ठो प्रधृष्ट । गर्वीत्यर्थ ॥ (४६) लम्बा केशा । लम्बन्त इति लम्बा ॥ (४७) वल्लीवत् वेल्ली वल्लरीवत् ॥ (४८) वेल्लरिआ आदेरत ए, स्वार्थे कश्च ॥ (४९) जण्णहरो यज्ञहरो राक्षस । तत्स्वभावत्वात् ॥ (५०) जणउत्तो ग्रामप्रधाननर जनपुत्र । तद्वदाचरतीति ॥ (५१) बम्हहर (५२) आरनाल

---

(30) HD 5 62 S सयुक्तत्वात् for सभुक्तत्वात् (31) HD 7 72 (32) HD 1 35 अवहाओ for अवहोओ (33) HD 6 38 G पावो for पाओ (34) HD 6 72 (35) HD 1 36 GK अहिअलो for अहिवल (36) HD 7 31 B om शिखित्व (37) HD 5 27 G थिरणासो, Gp थिरणासो ST थिरण्णोसो (38) HD 8 41 (39) HD 3 49 (40) HD 6 43 (41) HD 6 75 (42) HD 2 45 (43) HD 1 99 (44) HD 1 99 (45) HD 6 9 (46) HD 7 26 G लम्बो for लम्बा After लम्बा G adds वल्लो (47) HD 7 32 (48) HD 7 32 G विल्लरिआ for वेल्लरिआ (49) HD 3 43 जण्णोहणो S जण्णहलो दक्ष for यज्ञहरो राक्षस (50) HD 3 52 GT ग्रामप्रधान, for °प्रधाननर (51) HD 6 91 (52) HD 1 66 G आरणाल K अम्बुजं for अम्बुजे

(५३) थेरोसण अम्बुजे। ब्रह्मगृहम्। आराद् दूरे समीपे च नालमस्तीति आरनाल। द्वितीयस्यातोऽत्। स्थविरासन स्थविरो ब्रह्मा। आत ओत्॥ (५४) कलिम कन्दोट्ट उत्पले। के लीयते इति कलिम। डिम। कन्दादुट्टीकते उद्गच्छतीति कन्दोट्ट। 'स्तौ' [१ २ ६५] इत्योत्वम्॥ (५५) चन्दोज्ज (५६) रअणिद्धअ कुमुदम्। चन्द्रेणोद्द्योतत इति चन्दोज्ज। रजनिध्वजम्॥ (५७) घरअन्द मुकुरम्। गृहे चन्द्रवदुद्द्योतत इति॥ (५८) आआसतल हर्म्यपृष्ठम्। आकाशतलमिति॥ (५९) आणन्दवडो नववध्वा रक्तारुण वस्त्रम्, प्रथमरजस्वलाया रक्ताक्त पट, आनन्दविषयत्वात्॥ (६०) सूरद्धओ दिवस। सूर्यो ध्वजो यस्य स॥ (६१) पल्लविअ लाक्षारक्तम्। सपल्लवमिव पल्लवितम्॥ (६२) अच्छिवडण निमीलनम्। अक्षिपक्ष्मणा पतनम्॥ (६३) णीसङ्को वृष। निःशङ्क॥ (६४) एलविलो धनवाश्च। चकाराद् वृषश्च॥ (६५) सुहरओ दारिकागृह चटकश्च। सुख रतमस्यास्तीति॥ (६६) हट्टमहट्टो स्वस्थ। हृष्टश्चासौ महार्थश्च॥ (६७) णिम्मीसुओ युवा निश्मश्रुक। आदेरत ई॥ (६८) जहणारोहो ऊरु। जघनेनारुह्यत इति॥ (६९) पल्लट्टजीहो (७०) अउज्झहरो रहस्यभेदी। पर्यस्तजिह्व। गुह्यहर। आदावडागम॥ (७१) णिहुअ निधुवन सुरत निभृतम्॥

---

(53) HD 5 29 (54) HD 2 9 (55) HD 3 4 (56) HD 7 4 KS मुकुर for कुमुदम् K adds सितोत्पल (57)HD 2 107 G घरअदअ (58) HD 1 72 B आआसतअ for °तल G आकाशतलवदाभासत इति for °तल (59) HD 1 72 KM रक्तासक्त वस्त्र for रक्ताक्त पट (60) HD 8 42 (61) HD 6 19 G पल्लवितमिव for सपल्लव (62) HD 1 39 G अक्षिपद्माना for °पक्ष्मणा (63) Sk (64) HD 1 148 GM add ऐलबिलवत् (65) HD 8 56 सुहराओ for सुहरओ T सुमरओ for °सुहरओ (66) HD 8 65 (67) HD 6 32 (68) HD 3 44 GMT जहणरोहो K जहणलाहो for णारोहो (69) HD 6 35 (70) HD 1 42.G अगुज्झहरो, M अउझहरओ for अउज्झहरो (71) HD 4 50

(७२) अब्बुद्धसिरी मनोग्याधिकफलप्राप्ति । अबुद्धश्री । प्रमुक्तादिपाठात् [१ ४ ९१] द्वित्वम् ॥ (७३) बहुजाणो चोरो धूर्तश्च । बहुज्ञान ॥ (७४) परेओ परेत पिशाच ॥ (७५) उज्जल्लो बहुबलवान् । उज्ज्वल । दैवादिपाठात् [१ ४ ९२] द्वित्वम् ॥ (७६) जोई विद्युत् ज्योतिर्वा ॥ (७७) भिङ्ग कृष्ण भृङ्गवन्नीलत्वात् । भिङ्ग सस्कृत इत्येके ॥ (७८) णिअधण परिधानम् । निबध्यत इति निबन्धनम् ॥ (७९) जहणूसुअ चल्लणकम् । जघनाशुकम् । आतो बिन्दुना सह ऊत्वम् ॥ (८०) पाउरण कवच । प्रावरणकत्वात् । आदरत उ (८१) ओअल्लो अपसार कम्पश्च । अपचारे ओअल्लो । तैलादित्वात् [१ ४ ९३] द्वित्वम् ॥ (८२) चवेडी करसपुटाघात ॥ (८३) रइलक्ख रतिलक्ष्य जघनम् ॥ (८४) वावडो कुटुम्बी व्यापृत ॥ (८५) पुरिल्लदेवा दैत्या पुराभवा ॥ (८६) गोसण्णो मूर्ख । गोसज्ञ पशुप्रायत्वात् ॥ (८७) परभत्तो भीरु निष्पीडश्च । पर शत्रुस्तद्भक्तश्च ॥ (८८) चच्चिक्को स्थासक । चर्चिका । को द्वित्व पुस्त्व च ॥ (८९) काल तमिस्र नीलत्वात् ॥ (९०) भट्टिओ विष्णु । भर्तृक जगत्पोषकत्वात् । ऋत इत् ॥ (९१) इन्दग्गिधूम तुहिनम् । इन्द्राग्निधूम ॥ (९२) पत्थर पादताडनम् । प्रस्तरवत्पत्थर दु सहत्वात् ॥

---

(72) HD1 42 (73) HD (बहुणो) 6 97 (74) HD 6 12 (75) HD 1 154 ओज्जल्लो, M उज्जलो for उज्जल्लो (76) HD 3 49 K adds द्योतत इव, M द्योती वा (77) HD 4 104 MS om भिंगं संस्कृत इत्येके (78) HD 4 3 (79) HD 3 45 B जहणूसअ for °णूसुअ (80) HD 6 43. (81) HD 1 165 KS कशादित्वात् for तैलादित्वात् (82) HD 3 3 GK करसपुटघात for °टाघात (83) HD 7 13 (84) HD 7 54. (85)HD 6 55 (86) HD 2 97 S णोसण्णो for गोसण्णो (87) HD (परिब्भतो) 6 72 M परहत्तो for परभत्तो KMS निषिद्धश्च for निष्पीडश्च (88)HG 2 174 M om चर्चिका (89)HD 2 26 (90) HD 6 10. (91) HD 1 80 (92) HD (पत्थरा), 6 8 Gp पद्धरा, M पत्थम for पत्थर

(९३) ओ वा अ ओ अस्तकाल । अपातप ॥ (९४) पिउच्छा (९५) मा उ आ सखी । पितृष्वसेव मातृकेव हितकारित्वात् ॥ (९६) पोरत्थो मत्सरी । पौलस्त्यवत् ॥ (९७) दोसो कोप आत्मदोपत्वात् ॥ (९८) च चा चर्चा तलाहति ॥ (९९) पम्हलो केसर । पक्ष्मलवत् ॥ (१००) खन्धलट्ठी (१०१) खन्धमसो भुजस्कन्धस्य यष्टि । स्कन्ध प्रमृशतीति ॥ (१०२) अग्गिआओ (१०३) तम्बकिमी इन्द्रगोप । अग्निवत्कायाऽस्येति अग्निकाय । ताम्रकृमि ॥ (१०४) विहाडणो अनर्थ । विघाटनम् ॥ (१०५) जोइओ ज्योतिरिङ्गण खद्योत ॥ (१०६) सिञ्जिरो ध्वनि । शिञ्जनमेव ॥ (१०७) जोइसो (१०८) जोअणा (१०९) जोडो (११०) खज्जोओ खद्योते । तारका । ज्योतिष जोइस । द्योतना जोअणा । द्योत जोडो । तस्य ड । खे द्योतत इति खद्योत खज्जोओ ॥ (१११) दरवल्लहो कान्त । दरो भय तत्र वल्लभ । (११२) काअरो कातर वियोग-भीरुत्वात् ॥ (११३) पण्डरङ्गो महेश्वर । धवलाङ्गत्वात् ॥ (११४) भोइओ ग्रामेश । भोग चरतीति भोगिक ॥

---

(93)KD 1 162 G ओआअवो for ओवाअओ G adds ओवाअळो अस्त-काल अवपात अतोपकार (?) ओवायवो ओवायवा अस्तवाल अपातप अपौकार. (?) (94) HD 6 49 B पिउच्चा for पिउच्छा (95) HD 6 148 (96) HD 6 62 पोरच्छो for पोरत्थो (97) HD 5 56 (98) HD 3 19 M चचा for चच्चा (99) HD 6 13 (100) HD 2 71 G खधअट्ठी for °लट्ठी (101) HD 2 71 G मृशतीति for प्रमृशतीति (102) HD. 1 53 आग्गिओ for अग्गिआओ (103) HD 5 6 (104) HD 7 71. B विहडणो for विहाडणो (105) HD 3 50 (106) G सिंजओ for सिंजिरो (107) HD 3 50 B जोइओ, K जोइस for जोइसो (108)HD. 3 50 (109) HD 3 49 B जोअडो for जोडो (110) HD 2 69 B खज्जओ for खज्जोओ (111) HD 6 37 (112) HD 2 58 कायलो, कायरो for काअरो (113) HD 6 23 (114) HD 6 108

(११५) सग्गहो मुक्त। सुष्टु अग्रह स्वग्रह ॥ (११६) सकरो रथ्या। सकीर्यते अत्रेति सकर ॥ (११७) पअरो प्रदर अर्थपर। अर्थे प्रकर्षेण दर ॥ (११८) मइमोहिणी सुरा। मतिमोहिनी ॥ (११९) वाराबासो दर्दुर प्रावृषेण्यत्वात् ॥ (१२०) कमलआस्य कठहश्च। कमलवत्कमल। क मस्तक मलतीति ॥ (१२१) वेणुसाओ (१२२) धुअराओ भ्रमर। वेणुशब्द-स्वच्छन्दो यस्य स वेणुसाओ। सयुक्तस्य लुक्। ध्रुवराग सदा सुस्वरत्वात् ॥ इत्यादि ॥ अस्मिन्गणे लिङ्गव्यत्यय प्रयोगाधीन ॥

इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतवरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-
श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ
प्रथमोऽध्यायस्य चतुर्थ पाद ॥
प्रथमोऽध्याय समाप्त ॥

---

(115) HD 84 M अनुग्रह for अग्रह (116) HD 86 (117) M वअरो S पइरो B अर्थदर, M अर्धम् (118) HD 6 113 (119) HD 5 63 S दुर्धर for दर्दुर (120) HD 2 54 (121) HD 7 78 वेणुणासो for वेणुसाओ (122) HD 5 7 S om सदा Colophon B KMS om from °मदर्हनन्दि to प्रभाव KMS इति प्राकृतव्याकरणवृत्तौ प्रथमस्याध्यायस्य

द्वितीयोऽध्यायः ॥

प्रथमः पादः ॥

मन्तमणवन्तमाआलुआलइरइल्लउल्लइन्ता मतुपः ॥ १ ॥

मतुप्प्रत्ययस्य मन्त मण वन्त मा आलु आल इर इल्ल उल्ल इन्त इत्येते दशादेशा यथाप्रयोग भवन्ति । मन्त—सिरिमन्तो श्रीमान् । पुण्णमन्तो पुण्यवान् ॥ मण—धणमणो धनवान् ॥ वन्त—धणवन्तो धनवान् । भत्तिवन्तो भक्तिमान् ॥ मा—हणुमा हनुमान् । पडमा पटवान् ॥ आलु—णेहालू स्नेहालु । दआलू दयालु । ईसालू ईर्ष्यालु ॥ आल—सद्दालो शब्दवान् । जडालो जटावान् । पडालो पटवान् । रसालो रसवान् । जोण्हालो ज्योत्स्नावान् ॥ इर—गहिरो ग्रहवान् ॥ इल्ल—सोहिल्लो शोभावान् । छाइल्लो छायावान् । धामिल्लो धामवान् ॥ उल्ल—विआरुल्लो विकारवान् । मसुल्लो मासवान् । दप्पुल्लो दर्पवान् ॥ इन्त—कहइन्तो कथावान् । माणइन्तो मानवान् ॥ मतुप इति किम् । धणी । अत्थी ॥ १ ॥

वतुपो डित्तिअमेतल्लुक् चैतत्तद्यदः ॥ २ ॥

एतद् यद् तद् इत्येतेभ्य परस्य परिमाणार्थस्य वतुप्प्रत्ययस्य डित् इत्तिअ इत्यादेशो भवति एतदो लुक् च ॥ एतावत् एत्तिअ । यावत् जित्तिअ । तावत् तित्तिअ ॥ २ ॥

N B - G is not available from this chapter to the end

1 MS °उन्ता for °इन्ता in the Sūtra and Com KMST आदेशा for दशादेशा After धणमणो K adds दुग्गमणो M विहिमणो for धणमणो After धणवन्तो KS add सुहवन्तो हत्थिवन्तो M धणुमा for हणुमा KMS om पडमा पटवान् After आलु KT add भआलू M सिणेहालू for णेहालू M om पडालो पटवान् KS ईसालो, T रस्सालू for रसालो After गहिरो KM add गव्विरो मोहिरो, S adds मोहिरो KS छाहिल्लो for छाइल्लो BT₁ जामिल्लो, KS आमइल्लो, M जाइल्लो, T₂ जमिळ्ळो for धामिल्लो M पिआउल्लो महुल्लो for विआरुल्लो मसुल्लो M उन्त—पउत्तो माणउत्तो for कहइन्तो माणइन्तो S om माणइन्तो S हत्थी for अत्थी 2 M मतुपो for वतुपो Bp डित्तिअमिदमेत° for डित्तिअमेत° in the Sūtra BMST चैतद्यत्तद for चैतत्तद्यद in the Sūtra M एतेभ्य for इत्येतेभ्य M वा भवति for भवति S om from यावत् down to णस्य in Sūtra 4

किमिदमश्च डेत्तिअडित्तिलएद्दहम् ॥ ३ ॥

किमिदम्भ्यां चादेतत्तद्यद्भ्यश्च परस्य वतुप्प्रत्ययस्य डानुबन्धा एत्तिअ इत्तिल एद्दह इत्येते आदेशा भवन्ति । एतावत् एत्तिअ इत्तिल एद्दह । यावत् जेत्तिअ जित्तिल जेद्दह । तावत् तेत्तिअ तित्तिल तेद्दह । कियत् केत्तिअ कित्तिल केद्दह । इयत् एत्तिअ इत्तिल एद्दह ॥ ३ ॥

इकः पथो णस्य ॥ ४ ॥

'पथो ण नित्यम्' इति य पथिन्शब्दात् णप्रत्ययो विहित, तस्य इक इत्यादेशो भवति । पान्थ पहिओ ॥ ४ ॥

खस्य सर्वाङ्गात् ॥ ५ ॥

सर्वाङ्गाद्व्यापिन्यर्थे विहितस्य खप्रत्ययस्य इको भवति । सर्वाङ्गीण सव्वङ्गिओ ॥ ५ ॥

छस्यात्मनो णअः ॥ ६ ॥

आत्मन परस्य छप्रत्ययस्य णअ इत्यादेशो भवति । आत्मीयम् अप्पणअ ॥ ६ ॥

हित्थहास्त्रल॰ ॥ ७ ॥

सप्तम्यन्तात्सर्वनाम्नो विहितस्य त्रळ्प्रत्ययस्य हि त्थ ह इति त्रय आदेशा भवन्ति । यत्र जहिं जत्थ जह । तत्र तहिं तत्थ तह । कुत्र कहिं कत्थ कह । अन्यत्र अण्णहिं अण्णत्थ अण्णह ॥ ७ ॥

---

3 K °डेद्दहम् for एद्दहम् in the Sūtra, M °एद्दहा in the Sūtra K इत्यादेशा for इत्येते आदेशा After आदेशा T adds डितो After भवन्ति K adds एतल्लुक् च । अनुबन्धादन्त्यस्वरादेर्लुक्, M adds लुक् च । डानुबन्धादन्त्यस्य स्वरादेर्लुक् B om form °कियत् down to एद्दह M om इयत् एत्तिअ एद्दह K कियत् केत्तिल्ल कित्तिअ केद्दह for कियत् केद्दह 4 K पथो ण पन्थश्चेति च, MT पथश्चेति य for पथो ण नित्यम् इति य S पथिन्शब्दस्य, MT पथो णप्रत्ययो for पथिन्शब्दात् णप्रत्ययो 5 M सर्वव्यापिन्यर्थ for सर्वाङ्गाद्व्यापिन्यर्थे T अप्पणीअ for अप्पणअं 7 K सप्तम्यन्तान्नाम्नो for सप्तम्यन्तात्सर्वनाम्नो

केर इदमर्थे ॥ ८ ॥

इदमर्थे विहितस्य छप्रत्ययस्य केर इत्यादेशो भवति। युष्मदीय तुम्हकेरो। अस्मदीय अम्हकेरो॥ क्वचिन्न भवति। मदीयपक्ष मइज्जपक्खो। पाणिनीयम् पाणिणीअ ॥ ८ ॥

राजपराड्डिक्कडक्कौ ॥ ९ ॥

राजन् पर इत्येताभ्या परस्य इदमर्थे विहितस्य प्रत्ययस्य डितौ इक्क अक्क इत्येतौ भवत । चकारात्केरश्च। राजकीय राइक्क राअक्क राअकेर। परकीय परिक्क परक्क परकेर ॥ ९ ॥

डेच्चओ युष्मदस्मदोऽणः ॥ १० ॥

युष्मदस्मद्भ्या परस्य इदमर्थस्याण्प्रत्ययस्य डित् एच्चअ इत्यादेशो भवति। यौष्माकम् तुम्हेच्चअ। आस्माकम् अम्हेच्चअ ॥ १० ॥

वर्वतेः ॥ ११ ॥

उपमानार्थे विहितस्य वतिप्रत्ययस्य वर् इत्यादेशो भवति। रित्वाद् द्वित्वम्। महुर व्व पाडलिउत्ते पासाआ, मथुरावत्पाटलिपुत्रे प्रासादा ॥११॥

तैलस्यानङ्कोलाड्डेल्लः ॥ १२ ॥

अङ्कोलवर्जिताच्छब्दात्परस्य तैलस्य डित् एल्ल इत्यादेशो भवति। सुरहिजलेण कडेल्ल, सुरभिजलेन कटुतैलम्॥ अनङ्कोलादिति किम्। अङ्कोलतेल्ल ॥ १२ ॥

त्वस्य तु डिमात्तणौ ॥ १३ ॥

भावार्थे विहितस्य त्वप्रत्ययस्य डित् इमा त्तण इत्यादेशौ तु भवत । पीनत्व पीणिमा पीणत्तण। पुष्पत्व पुप्फिमा पुप्फत्तण॥ पक्षे पीणत्त पुप्फत्त ॥ त्वस्येति किम्। पीणआ पीणदा पीनता॥ १३ ॥

---

8 S om क्वचिन्न भवति M मईअपक्खो for मइज्जपक्खो 9 MS °क्क च, T ढिक्कढक्कौ च for °डक्कौ in the Sūtra KMS इत्यादेशौ क्रमेण भवत for इत्येतौ भवत KMS पारिक्क पारक्कं पारकेर for परिक्कं परकेरं 10 Bp एच्चओ for डेच्चओ in the Sūtra 11 BpT वर्तर्वे, MS वेंवते for the Sūtra B वरा, S वें for वर् in Com 12 S om कडेल्ल, T सुरहेल्ल कडुएल्लं for कडेल्ल 13 M भावार्थस्य for भावार्थ विहितस्य K पुप्फमा for पुप्फिमा S om from पीनत्व down to सव्वदो under the next Sūtra M om पीणदा.

दो त्तो तसः ॥ १४ ॥

त्वित्यनुवर्तते । पञ्चम्यन्तात्सर्वनाम्न परस्य तसिल्प्रत्ययस्य दो त्तो इत्येतौ तु भवत । सव्वदो सव्वत्तो । एअदो एअत्तो । अण्णदो अण्णत्तो । कदो कत्तो । तदो तत्तो । जदो जत्तो । इदो इत्तो ॥ पक्षे सव्वओ इत्यादि ॥ १४ ॥

एकाद्दः सिसिआइआ ॥ १५ ॥

एकशब्दात्परस्य दाप्रत्ययस्य सि सिआ इआ इति त्रय आदेशा भवन्ति तु । एकदा एक्कसि एक्कसिआ एक्कइआ एक्कआ ॥ १५ ॥

ल्हुत्तः कृत्वसुचः ॥ १६ ॥

'वारे कृत्वसुच्' इति विहितस्य कृत्वसुच्प्रत्ययस्य हुत्त इत्यादेशो भवति । ल्त्वान्नित्यम् । सअहुत्तो । सहासहुत्तो । चुम्बिज्जइ सअहुत्तो । उवगूहिज्जइ सहासहुत्तो । रमिआ वि पुणो रमिज्जइ णवत्तणे णत्थि पुणरुत्त । पिअहुत्त इति तु अभिमुखार्थेन हुत्तशब्देन भविष्यति ॥ १६ ॥

भवे डिल्लोल्लडौ ॥ १७ ॥

भवार्थे नाम्न परौ इल्ल उल्ल इत्येतौ डितौ भवत । इल्ल—मातुलानी मामी तत्र भवा मामिल्लिआ । पुरो भव पुरिल्ल । अधो भव हेट्ठिल्ल । उपरि भव उवरिल्ल ॥ उल्ल—आत्मभव अप्पुल्ल । अठ्ठलावपीच्छन्त्यन्ये ॥ १७ ॥

---

14 K नाम्न for सर्वनाम्न M तसप्रत्ययस्य, K तासिप्रत्ययस्य for तसिल्प्रत्ययस्य K M इत्यादेशा for इत्येतौ M एगआ for सव्वओ. 15 M om तु 16 M ल्हुत्व कृत्वस, S ल्हुत्व कृत्वस, T लहुकृत्वस; for the Sūtra KMST वारे कृत्वस् for वारे कृत्वसुच् KMS प्रत्ययस्य कृत्वस for कृत्वसुच्प्रत्ययस्य KS ल्त्वान्न विकल्प for ल्त्वान्नित्यम् B उपगूहिज्जइ for उव° K S सहस्सहुत्तो for सहास° T सअभुत्त सहस्सभुत्त B रमज्जइ for रमिज्जइ M S om from सहासहुत्तो down to णत्थि 17. M डिल्लोल्लड्, T डिल्लोल्लड for °ल्लडौ in the Sūtra M इत्यादेशो for इत्येतौ

स्वार्थे तु कश्च ॥ १८ ॥

स्वार्थे नाम्न पर कप्रत्ययो भवति तु । चकारात् डिल्लोल्लडौ च । चन्द्र चन्दओ । हृदय हिअअअ । इह इहअ । आश्लिष्ट आलिद्धअ ॥ द्विरपि भवति । बहुअअ ॥ ककारोच्चारण पैशाचीभाषार्थम् । वदन वतनक । डि ल्ल—णिज्जिआसोअपल्लविल्लेण, निर्जिताशोकपल्लवेन । पुरिल्लो पुरा पुरो वा ॥ उ ल्ल ड्—पिउल्लो प्रिय । मुहुल्ल मुखम् । हत्थुल्लो हस्त ॥ पक्षे चन्दो इत्यादि ॥ कुत्सादिविशिष्टे तु सस्कृतवदेव क सिद्ध ॥ १८ ॥

उपरे॰ सव्याने ल्लल् ॥ १९ ॥

स्वाथ इ यनुवर्तत । सव्यानार्थे उपरिशब्दात् द्विरुक्तो ला भवति । लित्वान्नित्यम् । उवरिल्लो ॥ सव्यान इति किम् । उवरि ॥ १९ ॥

नवैकाद्वा ॥२०॥

नव एक इत्येताम्या पर स्वार्थे द्विरक्तो लो वा भवति । णवल्लो णवो ॥ एक्कल्लो एक्को ॥ २० ॥

मिश्राल्लिअश् ॥ २१ ॥

मिश्रशब्दात्स्वार्थे लिअ इत्यादेशो वा भवति । शित्त्वात्पूर्वस्य दीर्घ । मीसालिअ मिस्स ॥ २१ ॥

शनैसो ल्डिअ ॥ २२ ॥

शनै शब्दात्स्वार्थे लित् डिच्च इअ इत्यादेशो भवति । सणिअ ॥२२॥

मनाको डअ च वा ॥ २३ ॥

मनाक्शब्दात्स्वार्थे डित् अअ इअ च प्रत्ययौ वा भवत । मणअ मणिअ । पक्षे मणा ॥ २३ ॥

---

18 M चार्थ for स्वाथ in the Sūtra and Com K om पर, MT पर M om तु B द्वित्वेऽपि, T द्विरपि for द्विरपि भवति MST पैशाचिकभाषार्थम् for पैशाचीभाषार्थम् KST वदनक for वतनक K चन्द्रो for चन्दो. 19 Before द्विरुक्तो S reads स्वाथ S om लित्वान्नित्यम्, M लित्वान्न विकल्प M अवरिल्लो for उवरिल्लो M अवरि for उवरि 20 M इत्याभ्या for इत्येताभ्या 21 T लिअट् for लिअश् in the Sūtra M मीसं for मिस्स.

रो दीर्घात् ॥२४॥

वेत्यनुवर्तते । दीर्घशब्दात्स्वार्थे रो वा भवति । दीहर दीह दिग्घ ॥ ॥ २४ ॥

डुमअडमऔल् भ्रुवः ॥२५॥

भ्रूशब्दात्स्वार्थे उमअ अमअ इत्येतौ डितौ लितौ भवत । लित्वा-न्नित्यम् । भुमआ भमआ ॥ २५ ॥

लो वा विद्युत्पत्रपीतान्धात् ॥ २६ ॥

एभ्य पर स्वार्थे लो वा भवति । विज्जुला विज्जू । पत्तल पत्त । पीअल पीअ । अन्धलो अन्धो ॥ २६ ॥

त्वादेः सः ॥ २७ ॥

'तस्य भावस्त्वतलौ' इत्यादिना विहितत्वादे पर स्वार्थे स एव त्वादिर्वा भवति । मृदुत्वेन मउत्तआइ । मृदुतया मउत्तआए । ज्येष्ठतर जेट्ठअरो । कनिष्ठतर कणिट्ठअरो ॥ २७ ॥

इरः शीलाद्यर्थस्य ॥ २८ ॥

शीलधर्मसाध्वर्थेषु विहितस्य प्रत्ययस्य स्थाने इर इत्यादेशो भवति । हसनशील हसिरो । रोदनशील रोइरो । लज्जाशील लज्जिरो । जल्पशील जम्पिरो । वेपनशील वेइरो । उच्छ्वसनशील ऊससिरो ॥ केचिदिर तृन एवाहु । तेषा नमिरगमिरादयो न सिध्यन्ति । तृनोत्तरादिना बाधितत्वात् ॥ ॥ २८ ॥

24 KMS om दाह 25 KM om, लितौ KMS लित्वान्न विकल्प for लित्वान्नित्यम् KS भूमआ, M भुमअं, T हुमआ for भुमआ 26 MT om पर KT विज्जुल्ला for विज्जुला 27 MT भावे त्वतलादिना for तस्य भावस्त्वतलौ इत्यादिना M पर for पर After मउत्तआए M adds त्वादेरिति किम् 28 MS °साध्वर्थ, T शीलधर्मस्वाथ for °साध्यवर्थेषु T भसिरो for हसिरो KS जपिरो for जम्पिरो BT ऊसिरो, S उस्ससिरो for ऊससिरो M केचिदिह आल एवाहु for केचिदिर तृन एवाहु M तेषां मते for तेषां

तुमत्तुआणतूणाः क्त्वः ॥ २९ ॥

क्त्वाप्रत्ययस्य तु अत् आण तूण इति चत्वार आदेशा भवन्ति। तुं—दट्ठु। मोत्तु। भोत्तु॥ अत्—भमिअ। रमिअ॥ तुआण—घेत्तुआण। साउआण॥ 'क्त्वासुपोस्तु सुणात्' [१ १ ४३] इत्यनुस्वारे कृते। घेत्तुआण। सोउआण॥ तूण—घेत्तूण। सोऊण। काऊण॥ अनुस्वारे। घेत्तूण। सोऊण। काऊण॥ वन्दित्ता इति तु सिद्धावस्थाया वलोपे॥२९॥

वरइत्तगास्तृनाद्यैः ॥ ३० ॥

वरइत्त इत्यादय तृनादिप्रत्यये सहिता स्वराद्यादेशविशेषिता बहुल निपात्यन्ते॥ (१) वरइत्तो वरयितृक नूतनवर। ऋतोऽत्, तो द्वित्व च॥ (२) कणइल्लो (३) वाअडो शुक। कणइल्लो। कणई लतावाची देश्य, ततो भवार्थेऽस्त्यर्थे वा डिल्ल। वाअडो। वाचाटे द्वितीयस्यातोऽत्॥ (४) मइलपुत्ती पुष्पवती। मलिनशब्दस्य मइलादेश, तस्मात् पुत्ती॥ (५) दुग्घोट्टो दोग्घोट्टो (६) दूणो द्विप। पिबतेर्घोट्ट। द्वाभ्या पिबतीति। द्विपाने पकारेण सह इत ऊत्। दूणो॥ (७) विरिचरो धाराविरेचनशील॥ (८) सूरल्ली मध्याह्न। सूरादस्त्यर्थे ल्लि॥ (९) वेल्लहलो कोमलो विलासी च। वल्लभात् ल, आदेरत एच्च॥ (१०) सद्दाल नूपुरम्। शब्दादालोऽस्त्यर्थे॥ (११) अल्लिल्लो (१२) फुल्लधओ

---

29 M om तूण—घेत्तूण। सोऊण। काऊण॥ अनुस्वारे T णिहित्ता नन्दित्ता इति for वन्दित्ता इति 30 T om बहुल S om from इत्यादय down to डिल्ल (1) HD 7 44 K नूत्नवर नवो वर for नूतनवर (2) HD 2 21 ( ) Sk वाचाट (4) From मलिन and पोत्त=वस्त्र K मलिनादेशात् मइलात् पुत्ती (5) HD 5 44 M ST om दोग्घोट्टो (6) HD 5 44 (7) HD (विरिंचिरो) 7 93 MT विरिंचिरो for °चरो (8) HD 8 57 T2 सुरल्ली for सूरल्ली (9) HD 7 96 (10) HD 8 10 (11) HD (अल्लो) 1 13 (12) HD (फुल्लधुओ) 6 85 S पुल्लदओ, T पुल्लद्धओ for फुल्लधओ

(१३) रसाओ भ्रमर । एषा क्रमात् अले स्वार्थे डिल्ल ,लो द्वित्व च । पुष्पत्रय पस्य ल । रसमत्तीति रसाओ ॥ (१४) लअणी लअणा (१५) कणई लतायाम् । लताया स्वार्थे डणी डणा च । कनतेर्भातो स्त्रिया डई । शोभावहत्वात् ॥(१६) वहुज्जा कनीयसी श्वश्रू । त्त्रा उक्तेऽर्थे ज्जा । (१७) भाउज्जा भ्रातृवधू । भ्रातुर्जायार्थे ज्जा ॥ (१८) मेहुणिआ मातुलात्मजा स्याली च । मैथुनिका । मिथुनादुक्तेऽर्थे इकण् डाच्च ॥ (१९) रिमिणो रोदनशील । रुदे शीले डिमिण ॥ (२०) पुण्णाली (२१) छिच्छई (२२) अटअणा असती । पुश्चल्या श्चस्य णा । धिक् धिक् छिच्छि । धिग्धिगिति गर्हणा यस्या सा । अस्त्यर्थे टई । अटे शीले अणा । अड-अणा अटनशीला । (२३) चप्पलओ मिथ्याबहुभाषी । चपलात्क , पस्य च द्विरुक्त प ॥ (२४) पिव्व जलम् । पिबतेर्द्विर्ब ॥ (२५) मघोणो मघवा । स्वार्थे ण , अवा त्यस्य ओकार ॥ (२६) सइलासिओ मयूर । सदालासिक नृत्यशीलत्वात् । 'इत्तु सदादौ' [१-२-३४] इत्यनेन सइ ॥ (२७) वाउल्लो प्रलपिता । वाचो डुल्ल ॥ (२८) पलहिअओ मूर्ख । उपलहृदय । उकारस्य लोप ॥ (२९) चण्डिक्को कोप । चण्डात् कोपे डिक्क ॥ (३०) चण्डिज्जो पिशुन कोपश्च । चण्डादुक्तेऽर्थे डिज्ज ॥ (३१) कुम्मणो म्लान । म्लायते कुम्मादेशे ण ॥ (३२) अच्छिहरुल्लो द्वेष्य । अक्ष्णोर्हर , अदर्शनीयत्वात् । अक्षिहरात्स्वार्थे डुल्ल ॥

---

(13) HD (रसाऊ) 7 2 (14) HD 7 27 K लअणं for लअणी (15) HD 2 5 (16) HD (वहुव्वा?) 7 40 KMST वहुच्चा for °ज्जा (17) HD 6 103 M बाहुज्जा for भाउज्जा (18) HD 6 148 (19) HD 7 7 (20) HD 6 53 (21) Sk धिक् धिक् (22) HD 1 18 K om अटनशीला (23) HD 3 20 M चच्चइओ,T छप्फलओ for चप्पलओ M चचलात्क for चपलात्क (24) HD 6 46 (25) Sk मघवन् (26) HD 8 20 (27) HD 7 56 (28) Sk उपलहृदय M पलाहिओ अपहृतहृदय (29) HD 3 2 (30) HD 3 20 K चडिज्जो पिशुनश्च । चकारात्कोपश्च (31) HD 2 40 T कुम्हणो for कुम्मणो (32) HD 1 41

(३३) छाइल्लो रूपवान्। छायाया डिल्लोऽस्त्यर्थे। कान्तिमानित्यर्थ ॥ (३४) कुडुगो कुगो कुडुक्को ल्तागृहम्। कुटादुक्तेऽर्थे डुङ्ग डङ्ग डुक्कश्च ॥ (३५) जरण्डो वृद्ध। जरतेरण्ड ॥ (३६) अच्छिविअच्छी परस्पराकृष्टि। आकर्षति व्याकर्षतीत्यत्र कृषे स्थाने विअच्छी ॥ (३७) धूमरी तुहिनम्। धूमवत् धूमरी। उपमानार्थे री ॥ (३८) सोत्ती तरङ्गिणी। स्रोतसोऽस्त्यर्थे डी। तस्य द्वित्वम् ॥ (३९) अहिसिओ ग्रहशङ्कया रुदित। अभिसीदते उक्तेऽर्थे डिक ॥ (४०) गावी गौ। गो स्त्रिया डावी ॥ (४१) उत्थल्लपत्थल्ला पार्श्वयुगापवृत्ति। उत्स्थलप्रस्थलात्पार्श्वद्वयापवृत्त्यर्थे डा, लो द्वित्व च ॥ (४२) गज्जिलिओ स्पृष्टेऽङ्गे हास पुल्कश्च। अङ्गे स्पृष्टे यो हासो जायते तस्मिन् पुलकार्थे च गर्जतेरिलिअ ॥ (४३) चित्तल रम्यम्। चित्त लातीति ॥ (४४) पाडहुओ प्रतिभू। प्रतिभुव स्वार्थे डुकण्, इतोऽत्व च ॥ (४५) पासणिओ पासाणिओ साक्षी। साक्षात्पार्श्वे नीयतेऽनेनेति पार्श्वान्नीयतेर्डिक ॥ (४६) अवरिज्ज अद्वितीयम्। अवरात् भावार्थे डिज्ज ॥ (४७) लाहिल्ला लम्पट। लाभादुक्तेऽर्थे डिल्ल ॥ (४८) कडिल्ल गहन, दौवारिक, कटिवस्त्रम्, निर्विवरम्, विपक्ष, आशीश्च। कटिशब्दाद् गहनादिष्वर्थेषु डिल्ल ॥

---

(33) HD 3 35 (34) HD 2 31 M S om कुडुगो down to डुक्कश्च (35) HD 3 40 (36) HD 1 41 K कृषे स्थाने अच्छिविअच्छी (37) HD 5 61 K उपमार्थे for उपमानार्थे (38) HD 8 44 (39) HD 1 30 (40) Sk गो (41) HD 1 122 M पार्श्वान्नीयते आनीयते चेत्यर्थे for पार्श्वद्वयापवृत्यथ (42) HD (गजोल्लिअ) 2 100 S गजिलिओ, T गज्जलीओ for गज्जिलिओ (43) HD 3 4 (44) HD (पाडुहुओ) 6 42 KS पाडहुओ, T पालभुओ for पाडहुओ T प्रतिभूमि for प्रतिभू (45) HD 6 41 T पाडणीओ for पासणिओ S साक्षात्कश्चिन्नीयते for साक्षात्पार्श्वे नीयते (46) HD 1 36 T_1 अवरज, T_2 अवरज्ज T अवरादभावार्थे सिज्ज for अवरात् भावार्थे डिज्ज (47) Sk लाभ. (48) HD 2 52 T_1 कडिल्ली, T_2 कडिल्ल S वाहन for गहन

(४९) रूवसिणी रूपवती। रूपादस्त्यर्थे स्त्रियां सिणी ॥(५०) कुडुंगिअ सुरतम्। कुटुम्बादुक्तेऽर्थे डिक ॥ (५१) अन्तरिज्ज रशना कटिसूत्रम्। अन्तरादुक्तेऽर्थे डिज्ज ॥ (५२) अग्रडुक्किअ निपतित कूपाद्यवटेषु। अग्र-टादुक्तेऽर्थे डुक्किअ ॥ (५३) बुड्डिरो महिप। मज्जतेरादेशात् बुड्डात् इर शीलार्थे ॥ (५४) पिप्पिडिअ यत्किंचित्पठितम्। पिडिपिडीत्यनुकरणात्क, आदेर्डिकारस्य लुक्, पो द्वित्व च ॥ (५५) सरिसाहुल्लो सदृश। सदृशात्स्वार्थे हुल्लञ् ॥ (५६) गुमिलो मूढ। मुहेरादेशाद्गुमेरिल ॥ (५७) कज्ज कार्यम्। कृञो डच्च ॥ (५८) घडिअ घडा घडी गोष्ठी। घटिता घटा घटना यस्या सा ॥ (५९) कमणी निश्रेणी ॥ (६०) किरिकिरिआ कर्णोपकर्णिका कुतुक च। कर्णोपकर्णं कर्णपरपराप्राप्त कटुजल्पन तस्मिन्नर्थे कौतुके च किरिकिरीत्यनुकरणात्का ॥ (६१) अण्णइओ सर्वत्रार्थे तृप्त। अर्णवा-दुपमानार्थे डिक ॥ (६२) साहुली शाखा। स्वार्थे डुलि ॥ (६३) जपेक्खिरमग्गिरओ यद् दृष्ट याचते। यद् दृष्टमित्यर्थे जपेक्खिरमिति निपाति-तात्परो याचनशीले मग्गिरओ कप्रत्ययान्त ॥ (६४) गअसाउल्लो विरक्त। गतस्वादनुरक्तेऽर्थे डुल्ल ॥

---

(49) HD 7 9 (50) HD (कुडुच्चिअ) 2 41 (51) HD 1 35 B दशना for रशना (52) HD (अवडक्किओ) 1 47 T अवड्ढक्किअ for अवडु° (53) T पुसिरो for बुड्डिरो From बुड्=मज्ज KST शीले for शीलार्थे (54) HD 6 50 KT पिटिपिटी°, M पिडिपिटी° S पटिपटी° for पिडिपिडी° (55) HD 8 9 T सारीसाभुलो for सरिसाहुलो (56) HD. 2 102 T गुम्मिळो for गुमिलो T मुहादेशात् for मुहेरादेशात् (57) HD 2 2 (58) HD 2 105 T घसिआ घसा for घडिअघडा (59) HD 2 8 (60) HD (किरिइरिआ) 2 61 KM S om कर्णोपकर्ण MT कर्णपरपरया प्रयुक्त प्रकटजल्पन for कर्ण कटुजल्पनम् (61) HD 1 19 Sk अन्नचित (62) HD 8 52 (63) HD 3 44 M यद्यदृष्ट तत्तद्याचते for यद्दृष्टं याचते, T यावद् द्रष्टव्य प्रेक्षितमित्यर्थ for यद्दृष्टमित्यथ (64) HD (गयसाउलो) 2 87. M S om from विरक्त down to सिईढहिल्लो K गतेः स्वादादुक्तेर्थ, T हतस्वादुक्तेर्थ for गतस्वादनुरक्तेऽथ

(६५) सिहण्डहिल्लो बाल। शिखण्डादुक्तेऽर्थे हिल्ल। शिखावानित्यर्थ ॥ (६६) अलवलवसहो धूर्तो दुष्ट पृष्ठवाही बलीवर्द। अलमत्यर्थ बलमस्य वृषभस्येति। बिन्दोर्लुक् ॥ (६७) खुरहखुडी प्रणयकोप। क्षुरवद्धाति तोदयतीति तुदेरादेशात् खुडात् डी ॥ (६८) सीउह्णी सीउग्ग हिमकाले दुर्दिनम्। शीतात् डुह्णिडुग्गौ, तस्य लोप ॥ (६९) वरण्डो वरण प्राकार। वृञो रण्ड ॥ (७०) तत्ती तत्परता। तात्परस्य तात्पर्ये डत्ती ॥ (७१) हीरणा त्रपा। त्रपार्थे णा हीरादेशश्च ॥ (७२) गामरेडो योऽन्तर्भुक्त्वा ग्राम भुङ्क्ते। ग्रामादुक्तेऽर्थे रेड ॥ (७३) लडहा (७४) वेल्लरी विलासवती। लसतेर्डहा सलोपश्च। वेष्टयन्ते विटा अनयेति वेष्टे परो री, ष्टो ल्लश्च ॥ (७५) दुम्मइणी कलहपरा। दुर्मते स्वार्थे स्त्रिया णी ॥ (७६) लज्जालुइणी लज्जावती। लज्जालो स्वार्थे णी ॥ (७७) तण्णाअ आर्द्रम्। तिम्यतेर्डण्णाअ ॥ (७८) चिक्खअणो असहन। नञ्पूर्वात्सहतेर्यण, चिक्खादेशश्च ॥ (७९) वेणिअ वचनीयम्। वचेरुक्तेऽर्थे डेणिअ ॥ (८०) सुण्हसिओ निद्रालु। स्वप्नात् शीले सिय, प्नस्य च ण्ह, आदेरत उ। यद्वा साम्ना सस्कृते निद्रा। 'स्तावकसास्ने' [१ २ १८] इत्युत्वे सति तत शीलार्थे डसिअ ॥

---

(65) HD (सिहंडइल्लो) 8 54 T सिहसहिल्लो (66) HD (अलमल) 1 25 M दुर्दान्त for धूर्त, T om धूर्त B पृष्ठवाची for °वाही T बन्ध for बल (67) HD (खुरहुक्खुडी) 2 76 T_1 खररखुसी, T_2 खरखुडी for खुरहखुडी (68) Sk शीत T_1 सीअह्ण, T_2 सीदट्ट for सीउग्ग (69) HD 7 86 T_1 वराडो, T_2 वरीसो for वराडो (70) HD 5 20 T_2 तत्त (71) HD 8 67 T सीरणा for हीरणा M ह्रिय स्वार्थे णा for त्रपार्थे णा (72) HD (गामरोडो) 2 90 BT ग्रामे for ग्रामं (73) HD 7 17 T_1 रिसभा, T_2 रउभा for लडहा (74) HD 7 76. (75) HD 5 47 M दुम्मलणी for दुम्मइणी (76) Sk B लज्जालुणी for लज्जालुइणी (77) HD (तण्णाय) 5 2 (78) ? (79) HD 7 75. (80) HD 8 39 T_2 सुब्भडिओ M om from यद्वा साम्ना down to डसिअ

(८१) वप्पिओ केदार । उप्यन्तेऽत्रेति वपे पिअ ॥ (८२) बन्धोल्लो मेलक । बन्धेर्डोल्ल ॥ (८३) वारिज्जो विवाह । वृञ इज्जण् । 'अचो ञ्णिति' इति वृद्धि ॥ (८४) साउल्लो (८५) हडहड अनुराग । स्वादेरुक्तेऽर्थे ल्ल । हटत् हडदिति हृदय स्फुरति यत्रेति । तस्य लुक् ॥ (८६) माणसी मायावी मनस्वी च ॥ (८७) कोडिल्लो कोडिओ पिशुन । कुडेर्यातोरिल्लइकौ, उत ओच्च ॥ (८८) अइण्णो आर्तज्ञ । आर्तं जानातीति ॥ (८९) गञ्जोल्लो । गञ्जते परिभवार्थं देश्याद्धातोर्डोल्ल ॥ (९०) वन्दिणो बन्दी । स्वार्थे ण ॥ (९१) तत्तिल्लो तच्छील । तत्ती तत्परता, ततोऽस्त्यर्थे ल, ल्लो द्वित्वम् ॥ (९२) ऊसुम्भिअ रुद्धगलरोदनम् । उत्पूर्वस्य सुम्भतेरुक्तेऽर्थे डिक ॥ (९३) णिउक्को तूष्णीक मूक । निर्युक्त । मस्य लुक्, दैवादिपाठाद् द्वित्व च ॥ (९४) बहल्लो अपस्मार । भ्रमण उक्तेऽर्थे ल ॥ (९५) ठाणिज्ज गौरवम् । स्थानादुक्तेऽर्थे डिज्ज ॥ (९६) उवउञ्जो उपकारी । उपकृञो डुञ्ज ॥ (९७) एक्कल्लो प्रबल । एकादुक्तेऽर्थे ल ॥ (९८) माउसिआ माउच्छा मातृष्वसा । मातु परस्य स्वसु सिआच्छौ ॥ (९९) महल्लो मुखर । महतो डल्ल ॥ (१००) कुच्छिमई गर्भवती । कुक्षेरस्त्यर्थे मट् ॥ (१०१) रिञ्छोली ऋक्षालि नक्षत्रमाला, तद्वत् रिञ्छोली । ऋतो बिन्दु ॥

---

(81) HD (वप्पिणो) 7 85 (82) HD 6 89 (83) HD 7 55 BS इज्जाणा for इज्जण् (84) HD 7 55 (85) HD 8 74 M भगत्, T भटत् for हडत् T₁ स्फुटति for स्फुरति (86) HD 6 147 T माणसिणी माणंसी (87) HD 2 40 T कटेर्यातो for कुडेर्यातो (88) Sk आर्तज्ञ T आवण्णो आपन्न (89) HD (गजिल्लो) 2 83 T गंजालो गुजालो for गञ्जोल्लो (90) Sk T विंदिण्णो विंदी (91) HD 5 3 (92) HD 1 14? (93) HD 4 51 (94) ? S बह्मलो, T वह्मलो for बहल्लो (95) HD 4 5 M ठाणेज्ज, T ठाणेज्जा for ठाणिज्ज (96) HD 1 108 KS उपपूर्वात्कृञो for उपकृञो (97) Sk (98) HD (माअलिआ) 6 131 T माउच्चा for °च्छा T सिआच्चौ for सिआच्छौ (99) HD 6 143 M महुल्लो for महल्लो (100) HD 2 41 (101) HD 7 7 T रिञ्चोली for रिञ्छोली.

(१०२) धोरणी पङ्क्ति । धारावत् धोरणी । आत ओ, उपमार्थे डणी च ॥ (१०३) पडमा दूष्यपटम् । पटादस्त्यर्थे मा ॥ (१०४) जुअणो युवा । स्वार्थे ण ॥ (१०५) करमरी हठहृता स्त्री बन्दी । करेण मृद्यमानादाकृष्यत इत्यर्थे करोपपदाद् मृद्नातेर्डरी ॥ (१०६) दड्ढाली दववर्त्म दवाग्निमार्ग । दग्धात् डाली ॥ (१०७) कुडङ्गो कुडओ लतागृहम् । कुटीशब्दादुक्तेऽर्थे डङ्गडकौ ॥ (१०८) कारिम कृत्रिमम् । कृञो डारिम ॥ (१०९) जघालुओ (११०) जघामओ दूत । जङ्घाया शीघ्रेऽर्थे लुअ-मऔ ॥ (१११) बलामोडी बलात्कार । बलान्मुच्यते यत्रेति ॥ (११२) चक्कल परिवर्तुलम् । चक्राल्ल ॥ (११३) बाउल्ली पुत्रिका कुमारीक्रीडो-चिता सालभञ्जिका । कुमारीर्व्यापारयतीति व्याप्रेर्डुलि ॥ (११४) मत्तवालो मत्त । स्वार्थे वाल ॥ (११५) वहुणिआ ज्येष्ठभ्रातृवधू । वध्वा उक्तेऽर्थे णिआ ॥ (११६) जभणभणो स्वैरभाषण । यद्वा तद्वा भणत्यनिकमिति । आदितृतीयाभ्यामनुस्वार, तलोपश्च ॥ (११७) भाइरो भेज्जलो भेज्जो (११८) ओज्जरो भीरु । भिय शील इत्यर्थे डाइरडेज्जलडेज्जा, त्रसेरा-देशात् ओज्जाच्च र ॥ (११९) आहुड सीत्कार । आहरति आदत्ते प्रिय-हृदयमिति । आहृञो ड ॥ (१२०) काअपिउला कोकिला । काक पितृवत्पोषको यस्या इत्यर्थे काकपितृशब्दात् ला ॥ (१२१) मुहल मुखम् । स्वार्थे ल ॥ (१२२) गत्तडी गायिका । गात्रीशब्दात्स्वार्थे डडी ॥

---

(102) Sk (103) HD (पडवा) 6 6 M दूष्यपटकुटा, T दूष्या पटकुटी for दूष्यपटम् (104) Sk युवन् (105) HD 2 15 T किरिमरी for करमरी M मृद्यमाना कृष्यते, T मर्द्यमाना कृष्यते for मृद्यमानादाकृष्यते (106) Sk दग्वाली (107) HD 2 31 T कुडुङ्को for कुडङ्गो (108) HD 2 27 (109) HD 3 42 (110) HD 3 42 (111) HD 6 92 (112) HD 3 20 T_1 चग्गळ, T_2 चब्भळ for चक्कल (113) HD 6 92 T बाउळ्ळ (114) HD 6 122 (115) HD (वहुण्णी) 7 41 T बहुणाआ for वहुणिआ (116) HD (जभणवो) 3 44 (117) HD 6 107 T भाउरो for भाइरो Tom भेज्जो (118) HD (ओज्जळो) 1 154 S वजोलो, T वोजरो for ओज्जरो (119) HD (आहुड) 1 74 KMS शीत्कृत for सीत्कार (120) HD 2 30 T पुत्रवत् for पितृवत् (121) HD 6 134 (122) HD 2 82.

(१२३) दु द्दो ल णा दुग्धापि या दुह्यते गौरित्यत्रार्थे दुग्धात् दोलणा ॥(१२४) मा भा इ अभयम् । मियो भादेशान्मापूर्वात् इ ॥ (१२५) तो म रि ओ शस्त्र-प्रमार्जक ।तोमरादुक्तेऽर्थे डिक ॥ (१२६) व हु हा डि णी वध्वा उपरि परिणीयते इति वध्वा उक्तेऽर्थे हाडिणी ॥ (१२७) रु अ र इ आ उत्कलिका । रुहरुहिका-शब्दे हकारयोर्लुक् ॥ (१२८) पि उ सि आ पि उ च्छा पितृष्वसा । पितु परस्य स्वसु सिआच्छौ ॥(१२९) पुप्फी पितु परस्य स्वसु फी च ॥ (१३०) अ णु सू आ आसन्नप्रसवा । अनुसूतेरासन्नप्रसवार्थे डा ॥ (१३१) भ च्चो भगिनीसुत । भगिन्या सुतेऽर्थे च्च, भादेशश्च ॥ (१३२) ओ ह ल्ली अप-सृति । सृतेर्हल्ली ॥ (१३३) म म्म क्को गर्व । मर्मण उक्तेऽर्थे क्क ॥ (१३४) म ड प्प रो मधुपर । उतोऽत्, धो डश्च ॥ इत्यादि ॥ कृष्टानुपसर्गघृष्टवाक्य-विद्वस्वाचस्पतिविष्टरश्रव प्रचेत प्रोक्तादीना क्विबादिप्रत्ययान्ताना च अग्निचि-त्सोमसुदित्यादीना सुग्लौ सुम्लौ इत्यादीना च पूर्वविद्वाद्भिरप्रयुक्ताना प्रतीतिवैषम्य-कर प्रयोगो न कर्तव्य । शब्दान्तरैरेव तदर्थोऽभिधेय । यथा—कृष्ट कुशल । वाचस्पति गुरु । विष्टरश्रवा हरि । इत्यादि ॥ घृष्टशब्दस्य सोपसर्गस्य प्रयोग इष्यत एव । मन्दरअडपरिघट्ठ, मन्दरतटपरिघृष्टम् । त दिअसणिघट्ठाण इत्यादि ॥ ३० ॥

अव्ययम् ॥ ३१ ॥

अधिकारोऽयमा पादपरिसमाप्ते । इत पर य वक्ष्यन्ते ते अव्ययसञ्ज्ञका ज्ञातव्या ॥ ३१ ॥

---

(123) HD (दुद्धोलणी) 5 46 (124) HD 6 129 T माहाई for मामाइ (125) HD 5 18 B शस्त्री प्रमार्जक, T शास्त्रप्रमार्जक (126) HD 7 50 T बहुभासिणी for बहुहाडिणी (127) HD 7 8 (128) Sk पितृष्वसा (129) HD (पुप्फा) 6 52 (130) HD 1 23 T_1 अणेपिआ, T_2 अणेडिआ for अणुसूआ (131) Sk ? (132) Sk अपसृति (133) HD 6 143 (134) HD (मडप्फरो) 6 120 S मडुपलो for मडप्परो MT मदस्फुर for मधुपर KM आर्यै कविभि, T पूर्वविद्भि for पूर्ववि-द्वद्भि KMT °वैषम्यपर for °वैषम्यकर KS तदिशश° for दिअस° M °णिहट्ठाण for °णिघट्ठाण Before Sūtra 31 Bp K read अथाव्ययानि. MS अत पर for इत पर

आम अभ्युपगमे ॥ ३२ ॥

आम इत्यव्ययमभ्युपगमे प्रयोज्यम् । आम बहुला वणाली ॥ आम सस्कृतेऽपीति केचित् ॥ ३२ ॥

तं वाक्योपन्यासे ॥ ३३ ॥

त इत्यव्यय वाक्योपन्यासे प्रयोज्यम् । त तिअसबन्दिमोक्ख ॥ ३३ ॥

णइ चेअ चिअ च्च एवार्थे ॥ ३४ ॥

णइ चेअ चिअ च्च इत्येते अवधारणार्थे प्रयोज्या । गइओ णइ । गदित एव ॥ ज चेअ मुउलण लोअणाण अणुबन्ध त चिअ कामिणीण । यदेव मुकुलन लोचनानामनुबन्ध तदेव कामिनीनाम् ॥ दैवादिपाठाद् द्वित्वम् । ते चिअ धण्णा ते चिअ सुउरिसा । त एव धन्यास्त एव सुपुरुषा ॥ सो च्च वअरूवेण । स एव वयोरूपेण ॥ सो च्च सीले । स एव शीले ॥ ३४ ॥

हद्धि निर्वेदे ॥ ३५ ॥

हद्धि इति निर्वेदे प्रयोज्यम् । हाधिक्शब्दवत् हद्धि । हद्धि हो धावह । हा धिक् हो धावत ॥ ३५ ॥

दर अर्धेऽल्पे वा ॥ ३६ ॥

दर इत्यव्ययमर्धार्थे ईषदर्थे वा प्रयोज्यम् । दरविअसिअ अर्धमीषद्वा विकसितम् ॥ ३६ ॥

किणो प्रश्ने ॥ ३७ ॥

किणो इत्यव्यय प्रश्ने वा प्रयोज्यम् । किणो धुवसि, किं धुवसि, किं धूनोषि ॥ ३७ ॥

---

32 KMS अभ्युपगमे आम for the Sūtra K अभ्युपगमेऽपि for °पगमे KMS प्रयोक्तव्यम् for प्रयोज्यम् here and elsewhere 33 B दिअसबादिमोक्खं for तिअस° 35 KM निर्वेदे हद्धि इति for हद्धि इति निवदे B णो धामह for हो धावह 37 Before किणो in Com MS read वेत्यनुवर्तते MS om अव्ययं

मिव पिव विव विअ व व्व इवार्थे ॥ ३८ ॥

मिव पिव विव विअ व व्व इति षडेते इवार्थे वा प्रयोज्या । कमल मिव । चन्दण पिव । हंसो विव । जीवो विअ । उअअस्स व ताविअसीअलस्स, उदकस्येव तापितशीतलस्य । साअरो व्व गहिरो, सागर इव गभीर । साअरो व्व खारओ, सागर इव क्षार ॥ पक्षे णीलुप्पलमाला इव, नीलोत्पलमालेव ॥ ३८ ॥

किर इर हिर किलार्थे ॥ ३९ ॥

किर इर हिर इति त्रयं किलार्थे वा प्रयोज्या । कल्लं किर खलहिअओ । तस्स इर पिअवअस्सो । वाहित्ता हिर देवी ॥ पक्षे । एव्व किल तेण सिविणए भणिअ ॥ ३९ ॥

अम्हो आश्चर्ये ॥ ४० ॥

आश्चर्ये अम्हो इति प्रयोज्यम् । अम्हो तेअस्स गइ । अम्हो कह परिणिमइ ॥ ४० ॥

अब्भो पश्चात्तापसूचनादुःखसंभाषणापराधानन्दादरखेदविस्मयविषादभये ॥ ४१ ॥

अब्भो इति पश्चात्तापादिषु प्रयोज्यम् । पश्चात्तापे -अब्भो तह तेण कअ। अहअ जह कस्स साहेमि ॥ सूचनायाम्—अब्भो दुक्करआरअ । अब्भो आरद्धो ॥ दुःखे—अब्भो दलइ हिअअ ॥ संभाषणे—अब्भो किमिण ॥ अपराधे—अब्भो हरन्ति हिअअ तह विव वेसा भवन्ति जुवईण ॥ आनन्दे—अब्भो सुप्पहाअमिण ॥ आदरे—अब्भो मह सफल जीविअ ॥ खेदे—अब्भो ण जाणामि चित्त ॥ विस्मये—अब्भो कि पि रहस्स मुणन्ति धुत्ता जणब्भहिआ, किमपि रहस्य जानन्ति धूर्ता जनाभ्यधिका ॥ विषादे—अब्भो णासेन्ति धिइ पुलअ वड्ढेन्ति देन्ति रणरणअ, नाशयन्ति धृतिं पुलकं वर्धयन्ति ददति रणरणकम् ॥ भये—अब्भो गइअम्हि तुमे णवरं जइ सा ण जूरिहइ, अब्भो गदितास्मि त्वया नैव रज्येत सा न खेद्यते ॥ ४१ ॥

---

38 KMST om साअरो व्व गहिरो 40 KMS अम्मो for अम्हो in the Sūtra and Com 41 KMS अब्बो, T अबो for अब्भो in the Sūtra and Com

हुं पृच्छादाननिवारणे ॥ ४२ ॥

हु इति पृच्छादिषु प्रयोज्यम्। पृच्छायाम्—हु साहसु सब्भाव॥ दाने—हु गेण्ह अप्पणो विअ॥ निवारणे—हु णिल्लज्ज समोसर॥ ४२॥

वणे निश्चयानुकम्प्यविकल्पे ॥ ४३ ॥

वणे इति निश्चयादौ प्रयोज्यम्। निश्चये—वणे देमि, निश्चय ददामि॥ विकल्पे—वणे होइ ण होइ, भवति वा न भवति॥ अनुकम्प्ये—होइ दासो वणे ण मुच्चइ, भवति दासोऽनुकम्प्यो न मुच्यते॥ ४३॥

संभावने अइ च ॥ ४४ ॥

अइ इति, चकारात् वणे इति च, सभावने प्रयोज्यम्। अइ दिअर किं ण पेच्छसि। णत्थि वणे ज ण देइ विहिपरिणामो॥ ४४॥

आनन्तर्ये णवरिअ ॥ ४५ ॥

णवरिअ इत्यानन्तर्ये प्रयोज्यम्। णवरिअ से रहुवइणो, अनन्तरमस्य रघुपते॥ ४५॥

केवले णवर ॥ ४६ ॥

केवलेऽर्थे णवर इति प्रयोज्यम्। णवर पिआइ चिअ णिव्वडन्ति, केवल प्रियाण्येव निष्पतन्ति पृथग्भवन्ति॥ केचित्तु 'केवलानन्तर्ययोर्णवर-णवरिअ' इत्येकमेव सूत्रमाहु। तन्मते उभावप्युभयार्थौ॥ ४६॥

भन्द ग्रहणार्थे ॥ ४७ ॥

भन्द इति ग्रहणार्थे प्रयोज्यम्। भन्द ओलोएसु म। गृहाणेत्यर्थ॥४७॥

भन्दि विकल्पविषादसत्यनिश्चयपश्चात्तापेषु च ॥ ४८ ॥

भन्दि इति विकल्पादिषु ग्रहणार्थे च प्रयोज्यम्। विकल्पे—भन्दि भोज्ज एत्ताहे, भवेदिदानीम्॥ विषादे—भन्दि चरणे तओ समाणिओ, चरणौ तत समानितौ॥ सत्ये—भन्दि तुह भणिमो॥ निश्चये—सासिज्जइ भन्दि तुह कज्जे॥ पश्चात्तापे—भन्दि सहेहि धरणि॥ ग्रहणार्थे—भन्दि आलोएसु म॥ ४८॥

---

42 T भु for हु 47 M हद for भन्द in the Sūtra and Com 48 K भंदि तुज्झ for भोज्ज

संभाषणरतिकलहे रे अरे ॥ ४९ ॥

सभाषणरतिकलहयार्यथासख्य रे अरे इत्येतौ प्रयोज्यौ । सभाषणे—रे रे हिअअ मडअसरिसा ॥ रतिकलहे—अरे बहुवल्लह मए सम मा करेसु उवहास ॥ ४९ ॥

हरे क्षेपे च ॥ ५० ॥

क्षेपे चकारात्सभाषणरतिकलहयोर्यथासख्य हरे इति प्रयोज्यम् । क्षेपे—हरे णिल्लज्ज ॥ सभाषणे—हरे पुरिसा ॥ रतिकलहे—हरे बहुवल्लह ॥ ५० ॥

धू कुत्सायाम् ॥ ५१ ॥

कुत्साया धू इति प्रयाज्यम् । धू णिल्लज्जो लोओ ॥ ५१ ॥

ऊ गर्हाविस्मयसूचनाक्षेपे ॥ ५२ ॥

गर्हादिषु ऊ इति प्रयोज्यम् । गर्हायाम्—ऊ णिल्लज्ज । विस्मये—ऊ कह मुणिआ अह ॥ सूचने—ऊ केण ण विण्णाअ ॥ प्रक्रान्तवाक्यस्य विपर्यासशङ्कया विनिवर्तनलक्षण आक्षेप । तत्र—ऊ किं मए भणिअ ॥५२॥

पुणरुत्तं कृतकरणे ॥ ५३ ॥

पुणरुत्त इति कृतकरणे प्रयोज्यम् । अइ सुप्पइ पंसुलि णीसहेहिं अङ्गेहिं पुणरुत्त, अयि स्वपिषि पांसुले निःसहैरङ्गैः कृतकरणम् ॥ ५३ ॥

हु खु निश्चयविस्मयवितर्के ॥ ५४ ॥

हु खु इत्येतौ निश्चयादिषु प्रयोज्यो । निश्चये—त पि हु अच्छिण्णसिर, त खु सिरीएँ रहस्स ॥ विस्मये—को खु एसो सहाससिरो ॥ वितर्क ऊह सशयो वा । ऊहे—न हु नवरसग्गहिआ एअ खु हसइ ॥ सशये—जलधरो खु धूमो खु ॥ सभावने चेष्यते—तरिउ ण हु णवर इम । एअ खु तुम हसइ ॥ बहुलाधिकारादनुस्वारात्परा हु न प्रयोक्तव्य ॥ ५४ ॥

---

49 BT भवभासि for उवहास 51 KS थू for धू in the Sūtra and Com 53 K सुव्रते पासुले for स्वपिषि पासुले

णवि वैपरीत्यै ॥ ५५ ॥

णवि इति वैपरीत्ये प्रयोज्यम् । णवि लोअणो ॥ ५५ ॥

वेव्वे विषादभयवारणे ॥ ५६ ॥

वेव्वे इति विषादादौ प्रयोज्यम् । विषादे—उल्लाविरीइ वेव्वेत्ति तीएँ भणिअ ण विम्हरिमो । किमुल्लापयन्त्या उत खिद्यमानया त्वया वेव्वे इति भणित न विस्मराम ॥ भये—वेव्वे पलाइद तेण ॥ वारणे—उल्लाविरीइ वि तुम वेव्वे त्ति मयच्छि किं णेअ ॥ उल्लाविरीइ इति स्वप्रायातम् ॥ ५६ ॥

आमन्त्रणे वेव्वे च ॥ ५७ ॥

वेव्वे इति चामन्त्रणे प्रयोज्यम् । वेव्वे गोले । वेव्वे मुरन्दले वहसि पाणिअ ॥ ५७ ॥

वा सख्या मामि हला हले ॥ ५८ ॥

आमन्त्रण इति वर्तते । सख्या आमन्त्रणेऽर्थे मामि हला हले इति प्रयोज्या । मामि सरिसक्खराण वि । पणग्रह माणस्स हला । हला सउन्दले । हले हआसे ॥ पक्षे । सहि एरिस च्चिअ गई ॥ ५८ ॥

दे सम्मुखीकरणे च ॥ ५९ ॥

समुखीकरणे सख्या आमन्त्रणे च दे इति प्रयोज्यम् । दे पसिअ णिअत्तसु सुन्दरि, यावत्प्रसीद निवर्तस्व सुन्दरि । दे सहि ॥ ५९ ॥

ओ पश्चात्तापसूचने ॥ ६० ॥

पश्चात्तापे सूचनाया च ओ इति प्रयोज्यम् । पश्चात्तापे—ओ पच्चाअन्तिआए ॥ सूचनायाम्—ओ अविणयतत्तिल्लो ॥ परिकल्पार्थे उतादेशेन ओकारेणैव सिद्धम् । ओ विरएमि णहअले ॥ ६० ॥

---

55 M भाअणो for लोअणो 56 B बेव्वे, M बेंबे for वेव्वे in the Sūtra and Com M om उल्लाविरीइ इति स्वप्रायातम् 57 T आमंत्रणेषु in the Sūtra B बेव्वे, T बव्वे for वेव्वे BT बेव्वे मुकुर रेहसि पाणी क्काबा (?) 58 BT सरिसक्खराणि, M सहि सक्खिराण वि for सरिसक्खराण वि BT माण सहला for माणस्स हला 59 M आमन्त्रणकरणे for °मन्त्रणे BT णिवत्तइ T om दे सहि 60 M विकल्पार्थे for परिकल्पार्थे.

अण णाइं नञर्थे ॥ ६१ ॥

नञर्थे अण णाइ इत्येतौ प्रयोज्यौ । अणचिन्तिअ मुणन्ति, अचिन्तित जानन्ति । णाइ करेमि रोस, न करोमि रोपम् ॥ ६१ ॥

निश्चयनिर्धारणे वले ॥ ६२ ॥

निश्चये निर्धारणे च वले इति प्रयोज्यम् । निश्चये—वले सीहो, सिंह एवायम् ॥ निर्धारणे—वले पुरिसो धणनओ खत्तिआण, पुरुषो धनजय एव क्षत्रियाणाम् ॥ ६२ ॥

मणे विमर्शे ॥ ६३ ॥

विमर्शे मणे इति प्रयोक्तव्यम् । मणे सूरो, किस्वित्सूर्य अन्ये मन्ये इत्यर्थमपीच्छन्ति ॥ ६३ ॥

माइ मार्थे ॥ ६४ ॥

माइ इति मार्थे प्रयोक्तव्यम् । माइ काहीअ रोस, मा कार्षीद् रोपम् ॥ ६४ ॥

अलाहि निवारणे ॥ ६५ ॥

अलाहीति निवारणे प्रयोज्यम् । अलाहि विसाएण, अल विपादेन ॥ ६५ ॥

लक्षणे जेण तेण ॥ ६६ ॥

लक्षणे जेण तेण इत्येतौ प्रयोज्यौ । भमररुअ जेण कमलवण । भमररुअ तेण कमलवण ॥ ६६ ॥

त्वोदवापोताः ॥ ६७ ॥

अव अप इत्येतावुपसर्गौ उत इति विकल्पार्थो निपातश्च ओ इति तु प्रयोक्तव्या । ओआरो अवतार अपकारो वा । ओ विरएमि णहत्थले, उत विरचयामि नभ स्थले । पक्षे अवआरो इत्यादि ॥ ६७ ॥

---

63 BT इत्थमपीच्छन्त्यन्ये for अन्ये मन्ये इत्यर्थमपीच्छन्ति 64 B माइ T माउ for माइ in the Sūtra and Com 65 KM अलाहि किं वाइएण लोहेण अल किं वाचिकेन लोभेन for अलाहि विसाएण, अलं विषादेन 67. T अवकार for अवतार KMT णहअले for णहत्थले

उ ओ उपे: ॥ ६८ ॥

उप इत्युपसर्ग उ ओ इति द्विधा प्रयोक्तव्य । उआरो ओआरो उपकार ॥ ६८ ॥

प्रत्येकमः पडिएक्कं पाडिक्कं ॥ ६९ ॥

प्रत्येकमित्यस्यार्थे पाडिएक्क पाडिक्क इति तु प्रयोक्तव्यम् । पाडिएक्क । पाडिक्क ॥ पक्षे पच्चेअ ॥ ६९ ॥

स्वयमोऽर्थे अप्पणा ॥ ७० ॥

स्वयमित्यस्यार्थे अप्पणा इति तु प्रयोक्तव्यम् । विसअ विअसन्ति अप्पणा कमलसरा ॥ पक्षे । सअ चिअ मुणसि करणिज्ज, स्वयमेव जानासि करणीयम् ॥ ७० ॥

एक्कसरिअं झटिति संप्रति ॥ ७१ ॥

झटित्यर्थे सप्रत्यर्थे च एक्कसरिअ इति तु प्रयोज्यम् । एक्कसरिअ झटिति सप्रति वा ॥ पक्षे । झत्ति । सपइ ॥ ७१ ॥

इहरा इतरथा ॥ ७२ ॥

इहरा इति इतरथार्थे प्रयोज्यम् । इहरा नीसामन्नेहिं । पक्षे । इअरहा ॥ ॥ ७२ ॥

मुधा मोरउल्ला ॥ ७३ ॥

मुधार्थे मोरउल्ला इति तु प्रयोज्यम् । मोरउल्ला ॥ पक्षे मुहा ॥ ७३ ॥

अयि ऐ ॥ ७४ ॥

अयि इत्यर्थे ऐ इति तु प्रयोज्यम् । ऐ बीहेइ । ऐ उम्मत्तिए ॥ अत एव वचनादैकारस्यापि प्राकृते प्रयोग ॥ ७४ ॥

---

69 पडिएक्क for पाडिक्क in the Sūtra and Com 70 M स्वय अप्पणो, T स्वयमप्पणा for the Sūtra 72 BT णिसामतेहिं for नीसामन्नेहिं. 74 K बीहेमि for बीहेइ

उअ पश्य ॥ ७५ ॥

पश्य इत्यर्थे उअ इति प्रयोज्यम्। उअ णिच्चलणिप्फन्दा। पक्षे ओअच्छादय पश्यन इत्यर्थ॥ उअह इति च दृश्यते। उअह गोट्ठनज्झम्मि ॥७५॥

इजेराः पादपूरणे ॥ ७६ ॥

इ जे र इत्येते पादपूरणे प्रयोज्या। णअणा इ। अच्छी इ। अण्णेक्क इ। रूअ तु जे गब्भइ। कठमगोनी र॥ अहो हहो हा नाम हे इत्यादय सस्कृनसमत्वेन सिद्धा ॥ ७६ ॥

प्याद्याः ॥ ७७ ॥

प्यादयो नियतार्थवृत्तय प्राकृते प्रयोज्या। पि अपीत्यर्थे ॥ ७७ ॥

इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतवरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-

श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ

द्वितीयाध्यायस्य प्रथम पाद ॥

---

77 MT व्याद्या for प्याद्या in the Sūtra M वि अपीत्यर्थ, T वि अप्यर्थे for पि अपीत्यर्थ Colophon, BKM om from °मदर्ह down to श्रीमत् MT द्वितीयस्याध्यायस्य for द्वितीयाध्यायस्य

द्वितीयः पादः ॥

वीप्सार्थात्तदचि सुपो मस्तु ॥ १ ॥

वीप्सार्थात्पदात्परस्य सुप स्थाने तदचि तस्य वीप्सार्थस्य सबन्धिन्यचि परे मो वा भवति । एकैकम् एक्कमेक्क । एकैकेन एक्कमेक्केण । अङ्गे अङ्गे अङ्गमङ्गम्मि ॥ पक्षे । एक्केक्क इत्यादि ॥ १ ॥

अमः ॥ २ ॥

सुप इत्यनुवर्तते । नाम्न परस्य सुप सबन्धिनोऽम द्वितीयैकवचनस्य स्थाने मकारो भवति । वच्छं । मालं । गिरिं । गोरिं । गामणिं । तरुं । वहुं ॥ २ ॥

श्लुग्जश्शसोः ॥ ३ ॥

नाम्न परयोर्जस् शस् इत्येतयोर्लुग्भवति । शित्वात्पूर्वस्याचो दीर्घ । वच्छा । माला । गिरी । गोरी । गामणी । तरू । वहू चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥ ॥ ३ ॥

णशामः ॥ ४ ॥

नाम्न परस्य षष्ठीबहुवचनस्य आम णश् इत्यादेशो भवति । शित्वात्पूर्वस्य दीर्घ । वच्छाण । वणाण । मालाण । गङ्गाण । गिरीण । दहीण । बुद्धीण । गामणीण । सुधीण । गोरीण । तरूण । महूण । वहूण ॥ 'क्त्वासुपोस्तु सुणात्' [१ १ ४३] इति वानुस्वारे वच्छाणं गिरीणं इत्यादि ॥४॥

---

1 M om वा KS भवति तु for वा भवति KM om एकैकेन B अग्गे अग्गे अग्गमग्गम्मि for अङ्गे अङ्गे अङ्गमङ्गम्मि S पक्षे एकमेक इत्यादि for पक्षे एक्केक्क इत्यादि 2 K गामिणिं for गामणिं After वहुं K adds पेच्छ वा, S adds पेच्छ 3 T om श्लुक् in the Sūtra 4 MS ण for णश् in the Sūtra and Com S om आम M om वहूण KMS om मालाण गङ्गाण, T om मालाण KM om सुधीण, S बुद्धीण for सुधीण After वच्छाण KS add घणाण गङ्गाण

हिं हिँ हि भिसः ॥ ५ ॥

नाम्न परस्य भिस सबिन्दु सानुनासिक केवलश्च हिर्भवति। वच्छेहिं वच्छेहिँ वच्छेहि। वणेहिं वणेहिँ वणेहि। मालाहिं मालाहिँ मालाहि। गिरीहिं गिरीहिँ गिरीहि। बुद्धीहिं बुद्धीहिँ बुद्धीहि। दहीहिं दहीहिँ दहीहि। गामणीहिं गामणीहिँ गामणीहि। गोरीहिं गोरीहिँ गोरीहि। तरूहिं तरूहिँ तरूहि। धेणूहिं धेणूहिँ धेणूहि। वहूहिं वहूहिँ वहूहि। महूहिं महूहिँ महूहि। इत्यादि ॥ ५ ॥

हिंतोत्तोदोदु ङसिस् ॥ ६ ॥

नाम्न परो ङसिस पञ्चमीविभक्ति हिंतो, द्विरुक्तस्तो, दो, दु इति चतुर आदेशानापद्यते। वच्छाहितो 'भिस्भ्यस्सुपि' [२ २ २१] इत्येत्वे वच्छेहितो। वच्छत्तो। वच्छादो। वच्छादु। वृक्षात् वृक्षेभ्यो वा॥ दहीहिंतो दहित्तो। दहीदो। दहीदु॥ गोरीहिंतो। गोरित्तो। गोरीदो। गोरीदु॥ तरूहिंतो। तरुत्तो। तरूदो। तरूदु॥ महूहितो। महुत्तो। महूदो। महूदु॥ धेणूहिंतो। धेणुत्तो। धेणूदो। धेणूदु॥ दो दु इत्यत्र दकारो भाषान्तरार्थ। तेन शौरसेनीमागध्यो—मलअकेदूदो मलअकेदूदु मलयकेतो। पैशाच्या 'तल्तदो' (३ २ ४६) इति तकारार्थम्। गिरीतो॥ एव धनमालागिरिबुद्धिग्रामणीतरुवधूप्रभृतय ॥ ६ ॥

सुंतो भ्यसः ॥ ७ ॥

पञ्चमीबहुवचनस्य सुंतो इत्यादेशो भवति। वच्छासुंतो वच्छेसुंतो। धणासुंतो धणेसुंतो। मालासुंतो। गिरीसुंतो। दहीसुंतो। बुद्धीसुंतो। गामणीसुंतो। इत्यादि ॥ ७ ॥

---

5 KS सानुस्वार, M अनुस्वार for सबिन्दु KM use the sign for anunāsika here only M om धेणूहिं down to इत्यादि 6 KMST भ्यस्येत्वे for भिसभ्यस्सुपि इत्येत्वे KMT वच्छाओ वच्छाउ and similraly for other words for वच्छादो वच्छादु T भाषान्तरार्थं for °रार्थ T om from पैशाच्यां down to प्रभृतय 7 KMT om मालासुतो After गामणीसुतो KM add गोरीसुतो तरूसुतो महूसुंतो वहूसुंतो K वच्छादु for वच्छाउ K धणादु for धणाउ K om गोरीओ गोरित्तो गोरीउ गोरीहिंतो गोरीहि

दिर्दोत्तोदु ङसौ ॥ ८ ॥

पञ्चम्यादेशेषु दो त्तो दु इत्येषु ङसि पञ्चम्येकवचने च परे पूर्वस्याचो दीर्घो भवति । वच्छाओ वच्छत्तो ॥ 'सयोगे' (१ २ ४०) इति दीर्घेऽपि ह्रस्व , तथापि तद्ग्रहण भ्यसि एत्वबाधनार्थम् ॥ टसिनैव सिद्धे दोदुग्रहणमप्येत्वापवादार्थैव ॥ वच्छाउ वच्छाहिंतो वच्छाहि ॥ धणाओ धणत्तो धणाउ धणाहिंतो धणाहि ॥ गिरीओ गिरित्तो गिरीउ गिरीहितो गिरीहि ॥ गोरीओ गोरित्तो गोरीउ गोरीहि ॥ दहीओ दहित्तो दहीउ दहीहितो दहीहि ॥ बुद्धीओ बुद्धित्तो बुद्धीउ बुद्धीहिंतो बुद्धीहि ॥ गामणीओ गामणित्तो गामणीउ गामणीहितो गामणीहि ॥ तरूओ तरुत्तो तरूउ तरूहितो तरूहि ॥ महूओ महुत्तो महूउ महूहितो महूहि ॥ धेणूओ धेणुत्तो धेणूउ धेणूहितो धेणूहि ॥ वहूओ वहुत्तो वहूउ वहूहितो वहूहि ॥ ८ ॥

सोर्लुक् ॥ ९ ॥

नाम्न परस्य सो प्रथमैकवचनस्य लुग्भवति । हे देव । हे गङ्गे । हे गोरि । हे लच्छि । हे गामणि । हे वहु ॥ ९ ॥

ङसोऽस्त्रिया सर् ॥ १० ॥

ङस षष्ठ्येकवचनस्य स इत्यादेशो भवति, अस्त्रिया स्त्रीलिङ्गे न भवति । रित्वाद द्वित्वम् । वच्छस्स । धणस्स । गिरिस्स । दहिस्स । गामणिस्स । तरुस्स । महुस्स ॥ अस्त्रियामिति किम् । गङ्गाए । गोरीए । धेणूए । वहूए ॥ १० ॥

ङेर्म्मिर् ॥ ११ ॥

नाम्न परस्य सप्तम्येकवचनस्यास्त्रिया म्मिर् इत्यादेशो भवति । रित्वाद् द्वित्वम् । वच्छम्मि । धणम्मि । गिरिम्मि । दहिम्मि । तरुम्मि । महुम्मि ॥ अस्त्रियामित्येव । मालाए । बुद्धीए । धेणूए । वहूए ॥ ११ ॥

---

9 KS हे गङ्गा for हे गङ्गे S अहो लच्छि for हे लच्छि 10 M रस्,S सल् for सर in the Sūtra Before ङस in Com KM read नाम्न परस्य M om धणस्स गिरिस्स MS om गोरीए and वहूए T om from Sūtra 11 down to the and fo Com on Sūtra 22 11 S ङेर्म्मिल् for the Sūtra. MS वणम्मि for धणम्मि MS om वहूए

अतो डो विसर्गः ॥ १२ ॥

अकारान्तात्परो विसर्गं डिदोकारो भवति । सर्वत सव्वओ । पुरतः पुरओ । अग्रत अग्गओ ॥ एत्र सिद्धावस्थापेक्षया । भवत भवओ । भवन्त भवन्तो । सन्त सन्तो । कुत कुओ ॥ १२ ॥

सोः ॥ १३ ॥

अत इत्यनुवर्तते । अत परस्य सो स्थाने डो भवति । वच्छो । देवो ॥ १३ ॥

वैतत्तदः ॥ १४ ॥

अदन्ताभ्यामेतत्तद्भ्या परस्य सो डो वा भवति । एसो एस । सो स ॥ १४ ॥

ङसेः श्लुक् ॥ १५ ॥

वेत्यनुवर्तते । अत परस्य ङसे श्लुग्वा भवति । शित्त्वात्पूर्वस्य दीर्घ । वच्छा । घणा ॥ पक्षे । वच्छाहिंतो वच्छत्तो वच्छाओ वच्छाउ वच्छाहि ॥१५॥

ङेर्डे ॥ १६ ॥

अत परस्य सप्तम्येकवचनस्य डिदेत्व वा भवति । वच्छे । घणे ॥ पक्षे । वच्छम्मि । घणम्मि ॥ १६ ॥

ङसिसो हि ॥ १७ ॥

अत परस्य ङासिस पञ्चम्या हि इति वा भवति । वच्छाहि । घणाहि ॥ भ्यासि एत्वे । वच्छेहि । घणेहि ॥ पक्षे हितोत्तोदोदु इत्येते च ॥ १७ ॥

टो डेणल् ॥ १८ ॥

अत परस्य टावचनस्य डित् एण इत्यादेशो भवति । लित्त्वान्नित्यम् ॥ वच्छेण । घणेण ॥ अनुस्वारे । वच्छेण । घणेण ॥ १८ ॥

---

12 M अकारात्परो for अकारान्तात्परो After अग्गओ M adds मार्गत मग्गओ 15 M om वच्छाहि 16 KMS डिवचनस्य for सप्तम्येकवचनस्य. M डित्वं for डिदेत्वं 18 KS लित्त्वान्न विकल्प for लित्त्वान्नित्यम्

दिर्वा भ्यसि ॥ १९ ॥

अत इति पञ्चम्यन्तस्य षष्ठ्यन्तविभक्तिविपरिणाम । अतो भ्यसादेशे सति दि दीर्घो वा भवति । वच्छाहिंतो वच्छोहिंतो । वच्छासुतो वच्छेसुतो । वच्छाहि वच्छेहि ॥ त्तोदोदुषु दीर्घ एव ॥ १९ ॥

शस्येत् ॥ २० ॥

अत शसि परे एद्वा भवति । वच्छे वच्छा पेच्छ ॥ २० ॥

भिस्भ्यस्सुपि ॥ २१ ॥

भिस् भ्यस् सुप् इत्येतेषु परेष्वत एत्व भवति । पृथग्योगान्नित्यम् ॥ भिसि । वच्छेहिं ॥ भ्यसि । वच्छेहिंतो वच्छेसुतो । वच्छेहि ॥ त्तोदोदुषु दीर्घ एव ॥ सुपि । वच्छेसु ॥ २१ ॥

इदुतोर्दिः ॥ २२ ॥

भिस्भ्यस्सुपि परे इदुतो दि दीर्घो भवति । भिसि । गिरीहिं गिरीहि ॥ एव बुद्धीहिं । तरूहिं । धेणूहिं । महूहि ॥ भ्यसि । गिरीहिंतो । गिरीसुतो । गिरीओ । गिरीउ ॥ एव बुद्धीओ । गामणीओ । तरूओ । महूओ आअअ ॥ सुपि । गिरीसु । दहीसु । गामणीसु । तरूसु ठिअ ॥ क्वचिन्न भवति । दिअभूमिसु दाणजलद्दिआइ, द्विजभूमिषु दानजलार्द्रितानि ॥ इदुतोरिति किम् । वच्छेहि । वच्छेसुतो । वच्छेसु ॥ २२ ॥

चतुरो वा ॥ २३ ॥

चतु शब्दस्य उदन्तस्य भिस्भ्यस्सुपि परे दीर्घो वा भवति । चउहि चऊहि । चउहितो चऊहितो । चउसु चऊसु ॥ २३ ॥

---

19 KS भ्यस्यादेशे परे for भ्यसादेशे सति 20 MS om पेच्छ 21 योगविभागान्नित्य for पृथग्योगान्नित्यम् K पक्षे दीर्घापि, M पक्षे दीर्घ for त्तोदोदुषु दीर्घ एव 22 KS सुपि च परे for °सुपि परे M इत्येतेषु परेषु for परे After बुद्धीओ KS add दहीओ After गिरीसु KS add बुद्धीसु K दाणजलोल्लिआइं, S दोण° for दाणजलद्दिआइ

पुंसो जसो डउडओ ॥ २४ ॥

इदुत इत्यस्य पञ्चम्यन्तपरिणाम । पुलिङ्गादिदुत परस्य जस अउ अओ इत्येतौ डितौ वा भवत । अग्गउ अग्गओ । वाअउ वाअओ ॥ पक्षे । अग्गी अग्गिणो । वाऊ वाउणो ॥ पुंसीति किम् । बुद्धीइ । दहीइ ॥ इदुत इत्येव । वच्छा ॥ २४ ॥

डवो उतः ॥ २५ ॥

पुंस इति वर्तते, जस इति च । पुलिङ्गादुत परस्य जस डित् अवो इति वा भवति । वाअवो ॥ पक्षे । वाअओ वाऊ वाउणो ॥ उत इति किम् । वच्छा ॥ पुंस इति किम् । घेणूउ । महूउ ॥ २५ ॥

णो शसश्च ॥ २६ ॥

योगविभागादिदुतौ गृह्येते । इदुत परस्य जस शस व णो इत्यादेशो भवति । गिरिणो तरुणो चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥ पक्षे । गिरी । तरू ॥ पुंस इत्येव । बुद्धी । घेणू । दहीइ । महूइ ॥ २६ ॥

नृनपि ङसिङसोः ॥ २७ ॥

पुल्लिङ्गे नपुंसकलिङ्गे च वर्तमानादिदुत परयोर्ङसिङसोः णो इत्यादेशो वा भवति । गिरिणो तरुणो आगओ विआरो वा ॥ पक्षे ङसि-गिरीओ । तरूओ । दहीओ । महूओ ॥ ङस-गिरिस्स । तरुस्स । दहिस्स । महुस्स ॥ नृनपीति किम् । बुद्धीए । घेणूए ॥ ङसिङसोरिति किम् । गिरी । समिद्धी । दिट्ठ ॥ इदुत इत्येव । कमलं । कमलस्स ॥ २७ ॥

टो णा ॥ २८ ॥

पुंनपुंसके वर्तमानादिदुत परस्य टावचनस्य णा भवति । गिरिणा । दहिणा । गामणिणा । तरुणा । महुणा । खलपुणा ॥ नृनपीत्येव । बुद्धीए । घेणूए ॥ इदुत इत्येव । कमलेण ॥ २८ ॥

---

24 K इत उत for इदुत K om वाअउ वाअओ KS बुद्धीओ घेणूओ for बुद्धीइ घेणूइ M om इदुत इत्येव । वच्छा 25 M om the Sūtra and Com T पुंस इति किं । घेणू । महूइ for घेणूउ महूउ 26 T इतौ for इदुतौ KMS परिगृह्येते for गृह्येते 27 KMS बुद्धीअ घेणूअ for बुद्धीए घेणूए 28 M om the Sūtra and Com T om the Sūtra T पुलिङ्गे नपुंसकलिङ्गे वा for पुंनपुंसके T उत for इदुत

श्नुगनपि सोः ॥ २९ ॥

इदुत परस्य सो शानुबन्धो लुग्भवति । अनपि नपुसकलिङ्गे न भवति । गिरी । बुद्धी । तरू । धेणू ॥ अनपीति किम् । दहिं । महु ॥२९॥

मङ्लुगसबुद्धेर्नपः ॥ ३० ॥

इदुत इति निवृत्तम् । नपो नपुसकलिङ्गात्परस्य सोर्मकारो ङानुबन्धो लुक् च भवति, असबुद्धे आमन्त्रणार्थस्य न भवति । वण । दहि । महु ॥ दहि महु इति तु सिद्धावस्थापेक्षया ॥ बहुलाधिकारादकारान्तान्न लुक् ॥३०॥

श्विशिशिङ् जश्शसोः ॥ ३१ ॥

नप इत्यनुवर्तते । नपुसकात्परौ जस् शस् इत्येतौ श्वि शि शिङ् इति त्रीनादेशानापद्येते शानुबन्धान् । शकारो दीर्घार्थ । ङकार सानुनासिकोच्चारणार्थ । वणाणि वणाइ वणाइँ । गुणाणि गुणाइ गुणाइँ चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥ एव दहिमहुबि द्वादि ॥ नप इत्येव । वच्छा ॥ ३१ ॥

शोशु स्त्रिया तु ॥ ३२ ॥

जश्शसाविति वर्तते । स्त्रिया वर्तमानान्नाम्न परौ जश्शसौ ओत्वमुत्व च शितावापद्येते तु । मालाओ मालाउ । बुद्धीओ बुद्धीउ ॥ एव सहीधेणुवहूप्रभृतय ॥ पक्षे । माला । बुद्धी । सही । धेणू । वहू ॥ स्त्रियामिति किम् । वच्छा ॥ जश्शसाविति किम् । मालाए कअ ॥ ३२ ॥

आदीतः सोश्च ॥ ३३ ॥

स्त्रियामित्यनुवर्तते । स्त्रियामीकारान्तान्नाम्न परस्य सोश्चकाराज्जश्शसोश्च आत्व तु भवति । एसा हसन्तीआ ॥ जस् शस् । गोरीआ रोहन्ति पेच्छ वा ॥ पक्षे । हसन्तीओ । गोरीओ ॥ ३३ ॥

---

29 K नपुसके for नपुसकलिङ्गे 30 After वण K adds दहिं दहि मुहु मुहु S तण for वणं 31 KMS त्रीनादेशान्शानुबन्धानापद्यते for त्रीनादेशानापद्येते शानुबन्धान् 32 MS जस् शस् इति वर्तते for जश्शसाविति वर्तते M om तु in Com MS जश्शमीति किं for जश्शसाविति किम् 33 KM गोरिआ रेहति (चिट्ठति) for गोरीआ रोहन्ति T रोभन्ति for रोहन्ति

ङसे' अशाशिशे ॥ ३४ ॥

स्त्रियां वर्तमानान्नाम्न परस्य ङसे अ आ इ ए इति चत्वार आदेशा शित भवन्ति तु । मालाअ मालाइ मालाए । गोरीअ गोरीआ गोरीइ गोरीए । एवं वणू । वहू ॥ पक्षे । मालाहिंतो । मालत्तो । मालाओ । मालाउ ॥ एवं बुद्धीहिंतो इत्यादि ॥ ३४ ॥

टाङिङसाम् ॥ ३५ ॥

अशाशिश इत्यनुवर्तते । स्त्रियां नाम्न परेषां टा ङि ङस् इत्येतेषां स्थाने अ आ इ ए इत्येते आदेशा शितो भवन्ति । योगविभागान्नित्यम् । जाआअ जाआइ जाआए कअं ठिअं मुह वा ॥ कप्रत्यये । जाइआअ जाइआइ जाइआए । बुद्धिआअ बुद्धिआआ बुद्धिआइ बुद्धिआए ॥ कप्रत्ययाभावे । बुद्धीअ बुद्धीआ बुद्धीइ बुद्धीए कअं ठिअं वअण वा ॥ स्त्रियामिति किम् । वच्छेण । वच्छम्मि । वच्छस्स ॥ ३५ ॥

नात शा ॥ ३६ ॥

स्त्रियां वर्तमानानां नाम्न परेषां टा ङि ङस् इत्येतेषां प्राप्त आ इति शित् आकार आकारान्तान्न भवति । मालाअ मालाइ मालाए कअं ठिअं मुह वा ॥ ३६ ॥

पुंसोऽजातेर्ङीर्वा ॥ ३७ ॥

अजातिवाचिन पुलिङ्गात् स्त्रियां वर्तमानात् ङीप्रत्ययो वा भवति । नीली नीला । काली काला । हसमाणी हसमाणा । सुप्पणही सुप्पणहा । इमीए इमाए । इमीण इमाण । एईए एआए । एईण एआण ॥ अजातेरिति किम् । अआअ अआइ अआए ॥ अप्राप्ते विभाषाविधिरयम् । तेन गौरी कुमारी इत्यादौ संस्कृतवदेव नित्यम् ॥ ३७ ॥

---

34 T सालाअ etc for मालाअ All Mss add मालाआ (T साळाआ) after मालाअ against the Sūtra नात शा below 35 After जाआअ all Mss add जाआआ, After जाइआअ all Mss add जाइआआ against 2 2 36 below K वअण व for वअण वा After वअण वा M adds एव वहूअ इत्यादि M स्त्रियामित्येव for स्त्रियामिति किम् 36 KMS सुहं वा for मुह वा 37 B सहमाणी सहमाणा, T भसम्माणा भसमाणा for हसमाणी हसमाणा BKM अआआ for अआअ T अआ अजा । एलआ एलका for अआअ अआए K अप्राप्ते विधिरयं for अप्राप्ते विभाषाविधिरयम्

ङीप्प्रत्यये ॥ ३८ ॥

वेत्यनुवर्तते । 'टिड्ढाणञ्' [पा० ४ १ १५] इत्यादिसूत्रेण प्रत्ययनिमित्तो यो ङीप्प्रत्ययो विहित स स्त्रिया वर्तमानान्नाम्नो वा भवति । साहणी साहनी । कुरुअरी ॥ पक्षे विकल्पसामर्थ्यादेव टाप् । साहणा । कुरुअरा ॥ ३८ ॥

हरिद्राच्छाये ॥ ३९ ॥

अनयो ङीप् वा भवति । हलद्दी हलद्दा । छाही छाहा ॥ ३९ ॥

किंयत्तदोऽस्वमामि सुपि ॥ ४० ॥

सु-अम्-आम् वर्जिते सुपि परे किंयत्तद्भ्य स्त्रिया ङीप् वा भवति । कीओ काओ । कीए काए । कीसु कासु ॥ जीओ जाओ । जीए जाए । जीसु जासु ॥ तीओ ताओ । तीए ताए । तीसु तासु ॥ अस्वमामीति किम् । का । जा । सा ॥ क । ज । त ॥ काण । जाण । ताण ॥४०॥

स्वसृणात् डाः ॥ ४१ ॥

स्वस्रादे स्त्रिया वर्तमानान् आप्रत्ययो डिद्भवति । लिङ्गान्नित्यम् । ससा । णणन्दा । दुहिआ । दुहिआहि । दुहिआसु ॥ ४१ ॥

डोश्लुकौ तु सबुद्धेः ॥ ४२ ॥

'सो ' [२ २ १३] इति य प्राप्तो डो, यश्च 'श्लुगनपि सो ' [२ २ २९] इति श्लुग् विहित , तौ सबुद्ध्यामन्त्रणार्थस्य सो तु भवत । हे देव, हे देवो ॥ हे अज्ज, हे अज्जो ॥ श्लुक् । हे हरि, हे हरी । हे गुरु, हे गुरू । ह बुद्धि, हे बुद्धी । ह वहु, वहू ॥ जाइविसुद्धेण पहू, जातिविशुद्धेन प्रभो ॥ सबुद्धेरिति किम् । दे कामवा । द गोअरा । रे रे पिलिआ । रे रे णिग्घणिआ ॥ ४२ ॥

---

38 Bp om ङीप् in the Sūtra, T सी for ङीप् in the Sūtra ST अणादिसूत्रेण for टिड्ढाणञ् इत्यादिसूत्रेण B सहमाणी for साहणी K कुलरी for कुरुचरी KMST कुरुचरा for कुरुअरा 39 KS हरिद्राच्छाया for the Sūtra KS ङि for ङीप् 42 KS हे कासवा, हे गोअमा, रे रे पिप्पला, T हे गे अम्मा, रे रे पव्वळ-आ, रे रे णिग्घणिआ for दे ग्घणिआ

ऋदन्ताड्डः ॥ ४३ ॥

सबुद्धेरित्यनुवर्तते । ऋदन्तान्नाम्न परस्य सबुद्धे डित् अत्व तु भवति । हे पिन हे पिअ । हे दात हे दाअ ॥ ४३ ॥

नाम्नि डरम् ॥ ४४ ॥

नाम्नि सज्ञाया ऋदन्तात्परस्य सबुद्धेर्डित् अर इति तु भवति । हे पिन हे पिअर । पक्षे हे पिअ ॥ नाम्नीति किम् । हे कत्तार ॥ ४४ ॥

टापो डे ॥ ४५ ॥

टाबन्तात्परस्य सबुद्धेर्डित् एत्व तु भवति । हे माले । हे अज्जे ॥ पक्षे । हे माला । हे अज्जू इत्यादि ॥ टाप इति किम् । हे पिउच्छा । हे माउच्छा ॥ बहुलाधिकाराक्वचिदोत्वमपि । अम्मो भणामि भणिए ॥ ४५ ॥

ह्रस्वलीदूतः ॥ ४६ ॥

सबुद्धिनिमित्तयोरीदूतोर्ह्रस्वो लिद्भवति । हे णइ । हे लच्छि । हे वहु ॥ ४६ ॥

क्विपः ॥ ४७ ॥

सबुद्धेरिति निवृत्तम् । क्विबन्तयोरीदूतोर्ह्रस्वो भवति । गामणिणा । खलपुणा । गामणिसुतो । खलपुहिं ॥ ४७ ॥

---

43. M om the Sūtra and Com KS हे पिअ हे पिअरं हे मात हे माअ हे माअर for हे पिअ 44 M om the Sūtra and Com K हे पिअर हे पिअ for हे पिअर T पिदर for पिअर 45 M om the Sūtra and Com After हे अज्जे K adds हे पुत्तिए K हे मालि for हे माला S om हे अज्जु T क्वचिदेत्वमपि । अत्ते भणामि भणिए for क्वचिदोत्वमपि अम्मो भणामि भणिए 46 M om the Sūtra and Com 47, K क्विब for the Sūtra K खलपुण KT गामणिसुओ for गामणिसुतो K खलपुमुह, T खळपुअहं for खलपुहिं

उद्दता त्वस्वमामि ॥ ४८ ॥

ऋदन्तानामुत्व भवति तु, अस्वमामि सु-अम्-आम्-वर्जिते, अर्थात्सुपि परे ॥ जसि । भत्तू भत्तुणो भत्तओ भत्तउ । पक्षे भत्तारा ॥ शसि । भत्तू भत्तुणो । पक्षे भत्तारा ॥ टा । भत्तुणा भत्तारेण ॥ भिस् । भत्तूहिं । पक्षे भत्तारेहिं ॥ ङसि । भत्तूहिंतो भत्तुत्तो भत्तूओ भत्तूउ भत्तुणो । पक्षे भत्ताराहिंतो भत्तारत्तो भत्ताराउ भत्तारा भत्ताराहि ॥ ङस् । भत्तुणो भत्तुस्स ॥ पक्षे भत्तारस्स ॥ ङौ । भत्तुम्मि । पक्षे भत्तारे ॥ सुप् । भत्तूसु । पक्षे भत्तारेसु ॥ बहुवचन व्याप्त्यर्थम्, तेन यथादर्शन नाम्नि उत्व वा भवति ॥ जश्शस्-ङसिङस्सु । पिउणो । जामाउणो ॥ टा । माउणा ॥ भिस् । पिऊहिं ॥ सुप् । पिऊसु ॥ पक्षे पिआर इत्यादि ॥ अस्वमामीति किम् । सु । पिआ ॥ अम् । पिअर ॥ आम् । पिअराण ॥ ४८ ॥

आरः सुपि ॥ ४९ ॥

ऋदन्तस्य सुपि परे आर इत्यादेशो वा भवति । भत्तारो । भत्तारा । भत्तार । भत्तारे । भत्तारेण । भत्तारेहि ॥ एवमन्यत्राप्युदाहार्यम् ॥ लुप्तविभक्त्य-पेक्षया भत्तारविहिअ ॥ ४९ ॥

मातुरा अरा ॥ ५० ॥

मातृशब्दस्य आ अरा इत्यादेशौ भवत । माआ माअरा । माआओ माअराओ । माआइ माअराइ । माअ माअर ॥ बहुलाधिकाराज्जनन्यर्थस्य आ, देवतार्थस्य अरा । माआए कुच्छिआए । णमो माअराण ॥ ‘ इदुन्मातु ’ [१ २ ८२] इत्युत्वे माउणि । ‘ उद्दता त्वस्वमामि ’ [२ २ ४८] इत्युत्वे तु माऊण माऊए ॥ समत्तिअ वन्दे ॥ सुपीत्येव । माइदेवो । माइगणो ॥५०॥

---

48 KST om ङौ भत्तुम्मि। पक्षे भत्तारे 50 After मातृशब्दस्य KS add ऋत सुपि परे K om माआइ माअराइ K माईण for माऊण B समेत्तिअ, T समत्तअ for समत्तिअ

सञ्ज्ञायामरः ॥ ५१ ॥

ऋदन्तस्य सञ्ज्ञाया सुपि परे अर इत्यादेशो भवति। पिअरा पिअरो। पिअर पिअरे। पिअरेण पिअरेहिं॥ जामाअरो जामाअरा। जामाअर जामाअरे। जामाअरेण जामाअरेहिं॥ ५१॥

आ सौ वा ॥ ५२ ॥

ऋदन्तस्य सौ परे आत्व वा भवति। पिआ। माआ। जामाआ। भाआ। भत्ता। कत्ता॥ पक्षे। पिअरो। माअरो। जामाअरो। भाअरो। भत्तारो। कत्तारो॥ ५२॥

राज्ञः ॥ ५३ ॥

वेत्यनुवर्तते। राजन्शब्दस्य नलोपे सति अन्त्यस्य सौ परे आत्व वा भवति। राआ। हे राआ॥ पक्षे आणादेशे। राआणो। हे राआणा॥ हे राअ इति शौरसेन्याम्॥ ५३॥

टो णा ॥ ५४ ॥

राज्ञ इत्यनुवर्तते। राजन्शब्दात्परस्य टावचनस्य णा इत्यादेशो वा भवति। राइणा रण्णा॥ पक्षे राएण कअ॥ ५४॥

जश्शस्ङस्ङसिङमा णोश्॥ ५५ ॥

राज्ञः परेषां जस् शस् ङसि ङस् इत्येतेषां णो इत्यादेशः शिद्भवति वा। जस्—राआणो चिट्ठन्ति। पक्षे राआ॥ शस्—राआणो पेच्छ। पक्षे राआ॥ ङसि—राइणो रण्णो आअओ। पक्षे राआहिंतो राअत्तो राआओ राउआ राआ राआहि॥ ङस्—राइणो रण्णो धण। पक्षे राअस्स॥ ५५॥

---

51 M सञ्ज्ञायां र for the Sūtra 52 M सो वा for the Sūtra KM om भत्तारो 53 K om वेत्यनुवर्तते S om सति KMT om हे राआणो 54 °शब्दात्परस्य for शब्दस्य K राआणो for राइणा M om पक्षे 55 T राइत्तो for राअत्तो BM राणो, S राआणो for राइणो

णोणाङिष्विदना जः ॥ ५६ ॥

राजन्शब्दसबन्धिनो जकारस्य अना सहितस्य णो णा इत्यादेशयो ङिवचने च परे इकारो वा भवति । राइणो चिट्ठन्ति पेच्छ आअओ धण वा । राइणा कअ । राइम्मि ठिअ ॥ पक्षे । राआणो । रण्णा । राएण । राअम्मि ॥ ॥ ५६ ॥

इणममामा ॥ ५७ ॥

अना ज इत्यनुवर्तते । राजन्शब्दसबन्धिनो जकारस्य अना सहितस्य अम् आम् इत्येताभ्या सह इण इत्यादेशो वा भवति । राइण पेच्छ वण वा । पक्षे । राअ । राआण ॥ ५७ ॥

भिस्भ्यसाम्सुप्स्वीत् ॥ ५८ ॥

राजन्शब्दस्य अना सहितस्य जस्य भिस् भ्यस् आम् सुप् इत्येतेषु परेषु ईकारो वा भवति । भिस्—राईहि ॥ भ्यस्—राईहितो । राईसुतो । राईहि ॥ आम्—राईण ॥ सुप्—राईसु ॥ पक्षे । राएहिं इत्यादि ॥ ५८ ॥

ङस्ङसिटा णोणोर्ङण् ॥ ५९ ॥

राजन्शब्दस्य अना सहितस्य जस्य ङस्ङसिटावचनाना यौ णो णा इत्यादेशौ तयो परयो ङित् अण् इत्यादेशो वा भवति । रण्णो राइणो वण आअओ वा । रण्णा राइणा कअ ॥ ङस्ङसिटामिति किम् । राआणो चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥ णोणोरिति किम् । राअस्स । राअओ । राएण ॥ ५९ ॥

---

56 T णो णा इत्यादिषु ङिद्वचनपरे for णो णा इत्यादेशयो ङिवचने च परे T om धण 58 M जस्यना सहितस्य for अना सहितस्य जस्य T राआहिं for राएहिं 59 T om जस्य KMT कअ for धण

पुंस्याणो राजवच्चानः ॥ ६० ॥

पुलिङ्गे वर्तमानस्य अन् इत्यस्य स्थाने आण इत्यादेशो वा भवति । पक्षे यथादर्शन राजवत्कार्यं च भवति । आणादेशे च 'सो' [२ २ १३] इत्यादय प्रवर्तन्ते । पक्षे तु राजवत् 'टो णा' [२ २ ५४], 'जश्शसुङसिङसा णोश्' [२ २ ५५], 'इणममामा' [२ २ ५७] इति प्रवर्तन्ते । अप्पाणो अप्पाणा । अप्पाण अप्पाणे । अप्पाणेण अप्पाणेहिं । अप्पाणाओ अप्पाणासुंतो । अप्पाणस्स अप्पाणाण । अप्पाणम्मि अप्पाणेसु ॥ पक्षे राजवत् । अप्पा अप्पो । दे अप्पा दे अप्पो । अप्पाणो चिट्ठन्ति पेच्छ वा । अप्पणा अप्पेहि । अप्पाहिंतो अप्पत्तो अप्पाओ अप्पाउ अप्पा अप्पाहि अप्पासुंतो आअओ । अप्पाणो अप्पाण । अप्पम्मि अप्पेसु ॥ राआणो राआणा । राआण राआणे । राआणेण राआणाहिं । राआणासुंतो राआणाहिंतो । राआणस्स राआणाण । राआणम्मि राआणेसु ॥ पक्षे राआ इत्यादि ॥ एव युवन्-जुवाणो जुवाणा जुवा ॥ ब्रह्मन्—बम्हाणो बम्हा ॥ अध्वन्—अद्धाणो अद्धा ॥ उक्षन्—उच्छाणो उच्छा ॥ ग्रावन्—गावाणो गावा ॥ पूषन्—पूसाणो पूसा ॥ तक्षन्—तक्खाणो तक्खा ॥ मूर्धन्—मुद्धाणो मुद्धा ॥ श्वन्—साणो सा । सुकर्मन्-सुकम्माणो सुकम्मा । पेच्छइ स कह सुकम्माणो, पश्यति स कथ सुकर्मा ॥ पुसीति किम् । शर्मन्—सम्म ॥ ६० ॥

टो वात्मनो णिआ णइआ ॥ ६१ ॥

आत्मन परस्य टावचनस्य णिआ णइआ इत्यादेशौ वा भवत । पुनर्वाग्रहणादुत्तरत्र न विकल्प ॥ अप्पणिआ अप्पणइआ ॥ पक्षे अप्पाणेण अप्पेण ॥ ६१ ॥

---

60 KST om युवन् BM बह्माणो बंह्मा for बम्हाणो बम्हा T om बम्हाणो बम्हा 61 T परस्यैव for परस्य

सर्वादेर्जसोऽतो डे ॥ ६२ ॥

सर्वादेरदन्तात्परस्य जस एत्व डिद्भवति । सव्वे । अण्णे । जे । ते । के । इअरे । अवरे । एए ॥ अत इति किम् । सव्वाओ ॥ ६२ ॥

डेस्त्थस्सिम्मि ॥ ६३ ॥

सर्वादेरित्यनुवर्तते, अत इति च । सर्वादेरदन्तात्परस्य डे स्थाने त्थ स्सिं म्मि इति त्रय आदेशा भवन्ति । सव्वत्थ सव्वस्सि सव्वम्मि । अण्णत्थ अण्णस्सिं अण्णम्मि ॥ एव सर्वत्र ॥ अत इत्येव । अमुम्मि ॥ ६३ ॥

अनिदमेतदस्तु कियत्तदः स्त्रिया च हिं ॥ ६४ ॥

इदमेतद्वर्जितात्सर्वादे परस्य डे हिं इत्यादेशो भवति तु । किंयत्तद्भय स्त्रियामपि । सव्वहिं । अण्णहिं । जहिं । तहि । कहि ॥ पक्षे सव्वत्थ सव्वस्सिं सव्वम्मि इत्यादि ॥ स्त्रिया किम् । किंयत्तद –काहिं । जाहिं । ताहिं ॥ बाहुलकादेव ‘ किंयत्तदोऽस्वमामि सुपि ’ [२ २ ४०] इति ङीप् वा भवति । काए कीए इत्यादि ॥ अनिदमेतद इति किम् । इमस्सि । अस्सिं ॥ ६४ ॥

आमा डेसिं ॥ ६५ ॥

त्वित्यनुवर्तते । सर्वादे परस्याम डित् एसिं इत्यादेशो भवति तु । सव्वेसिं । अण्णेसि । एसि । इमेसिं । एएसि । जेसिं । तेसिं । केसि ॥ पक्षे । सव्वाण । अण्णाण । इत्यादि ॥ आमामिति बहुवचनात्स्त्रीविषयस्यापि ॥ सर्वासाम् सव्वेसिं ॥ एव अण्णेसिं । जेसिं । तेसिं ॥ ६५ ॥

कितद्भ्या सश् ॥ ६६ ॥

किंतद्भ्या परस्याम शित् सकारो वा भवति । कास । तास ॥ पक्षे । केसिं । तेसिं ॥ ६६ ॥

---

62 T ले for डे T एत्व लिद्भवति for एत्व डिद्भवति 63 T वर्तते for अनुवर्तते 64 After काए M adds जाए जीए ताए ताए 65 KM सर्वादेरत परस्य, T सर्वादे परेषां for सर्वाद परस्य 66 MS शस् for सश्

किंयतद्भ्यो ङसः ॥ ६७ ॥

मग् इयनुवर्तते । किंयतद्भ्य परो यो ङस् तस्य सश् इत्यादेशो वा भवति । कास । जास । तास ॥ पक्षे । कस्स । जस्स । तस्स ॥ बहुलाधिकारात् कियत्तद्भ्य स्त्रियामपि । कस्या काम । यस्या जास । तस्या तास ॥ पक्षे । काए । जाए । ताए ॥६७॥

ईतः सेसार् ॥ ६८ ॥

ङस् इति वर्तते। इकारान्तेभ्य किंयत्तद्भ्य परस्य ङस से सार् इति वा भवत । सार् इ यस्य रित्वाद् द्वित्वम् । कीसे । किस्सा ॥ पक्षे । कीअ । कीआ । कीइ । कीए ॥ जीसे । जिस्सा । जीअ । जीआ । जीइ । जीए ॥ तीसे । तिस्सा । तीअ । तीआ । तीइ । तीए ॥ ६८ ॥

डिरिआ डाहे डाला काले ॥ ६९ ॥

कालेऽभिधेये कियत्तद्भ्य परा ङि इआ इत्यादेश आहे आला इत्येतो च डितावादेश्यते वा । कइआ काहे काला ॥ जइआ जाहे जाला ॥ तइआ ताहे ताला ॥ ताला जाअन्ति गुणा जाला ते सहिअएहि घेप्पन्ति (विसमबाणलीला), तदा जायन्ते गुणा यदा ते सहृदयैर्गृह्यन्ते ॥ पक्षे । कहिं कत्थ कस्सिं कम्मि इत्यादि ॥ ६९ ॥

म्हा ङसेः ॥ ७० ॥

किंयत्तद्भ्य परस्य ङसे म्हा इत्यादेशो भवति तु । कम्हा । जम्हा । तम्हा ॥ पक्षे । काओ । जाओ । ताओ ॥ ७० ॥

किमो डीस डिणो ॥ ७१ ॥

किम परस्य ङसे ईस इणो इत्यादेशौ डितौ भवत । कीस किणो ॥ पक्षे । कम्हा । काओ ॥ ७१ ॥

डो तदस्तु ॥ ७२ ॥

तद परस्य ङसे डिदोत्व तु भवति । तो । तम्हा ॥ ७२ ॥

---

67 After तास KM add भण 68 M ईक सेमार् S ईश से सात्, T ईत से सा for the Sūtra KM परो for परस्य 72 MT डो तद for the Sutra

इदमेतत्किंयत्तद्भ्यष्टो डिणा ॥ ७३ ॥

एभ्य सर्वादिभ्योऽदन्तेभ्य परस्य टावचनस्य इणा इति डित् भवति तु। इमिणा इमेण। एदिणा एदेण। किणा केण। जिणा जेण। तिणा तेण ॥ ७३ ॥

क्वचित्सुपि तदो णः ॥ ७४ ॥

सुपि परे तच्छब्दे णो भवति तु, क्वचिल्लक्ष्यानुसारेण। ण पेच्छ, त पश्य ॥ स्त्रियामपि। हत्थुण्णामिअमुही भणइ ण तिअडा, हस्तोन्नामितमुखी भणति ता त्रिजटा ॥ णेण भणिअ, तेन भणितम् ॥ णीए तया ॥ णेहिं कअ, तै कृतम्। णाहि कअ, ताभि कृतम् ॥ ७४ ॥

त्रतसि च किमो ल्कः ॥ ७५ ॥

सुपीत्यनुवर्तते। किंशब्दस्य त्रतसो सुपि च परे लित् को भवति। को के। क के। केण केहि ॥ त्र—क थ कस्सिं ॥ तस्—कत्तो कदो ॥ ७५ ॥

इदम इमः ॥ ७६ ॥

इदम सुपि परे इम इत्यादेशो भवति। इमो इमे। इम इमे। इमेण इमेहिं ॥ स्त्रियामपि। इमा ॥ ७६ ॥

पुंसि सुना त्वयं स्त्रियामिमिआ ॥ ७७ ॥

इदम सुना सहितस्य पुल्लिङ्गे अयमिति स्त्रिया इमिआ इति तु भवति। अय कअकज्जो। इमिआ सण्णिअमाआ ॥ पक्षे। इमो। इमा ॥ ७७ ॥

अत्सुस्सिंहिस्से ॥ ७८ ॥

इदम सुप् ङि भिस् ङस् इत्येतेषु सु स्सिं हि स्स इत्यादेशेष्वापन्नेषु अत्व तु भवति। एसु। अस्सिं। एहि। अस्स ॥ पक्षे। इमेसु। इमस्सिं। इमेहिं। इमाहिं। इमस्स ॥ ७८ ॥

---

74 B हत्था णमिअमुही for हत्थुण्णामिअमुही After तेन भणितम् T adds भणिअ च णाए 77 KM स्त्रीलिङ्गे for स्त्रिया

एत्तो एत्ताहे ङसिनतदः ॥ ८५ ॥

त्वित्यनुवर्तते । एतदो ङसिना सह एत्तो एत्ताहे इत्यादेशौ तु भवत । एत्तो एत्ताहे आगओ ॥ पक्षे । एआहिंतो एअत्तो एआओ एआहि एआउ एआ ॥ ८५ ॥

थे डेत् ॥ ८६ ॥

एतद स्थाने रानुबन्धे थकारे परे डानुबन्धो लानुबन्धश्च एत् भवति। एत्थ ॥ ८६ ॥

एतदो म्मावदितौ वा ॥ ८७ ॥

सप्तम्येकवचनादेशे म्मौ परे एतद एकारस्य अ इ इत्यादेशौ वा भवत । अअम्मि इअम्मि ॥ पक्षे । एअम्मि ॥ ८७ ॥

सुनैस इणमो इण ॥ ८८ ॥

एतद सुना सह एस इणमो इण इत्यादेशा वा भवन्ति । एस सहाओ च्चिअ ससहरस्स, एष स्वभाव एव शशधरस्य ॥ एस गई, एषा गति । सव्वस्स वि एस गई, सर्वस्याप्येषा गति ॥ एस सर, एतत्सर ॥ इणमो । इण ॥ पक्षे । एसा । एओ । एअ ॥ ८८ ॥

तस्सौ सोऽक्लीबे तदश्च ॥ ८९ ॥

तदश्चकारादेतदश्च तकारस्य सौ परे सकारो भवति, अक्लीबे अनपुसके । सो पुरिसो । सा महिला ॥ एसो पिओ । एसा पिआ । एसा मुद्धा ॥ सौ इत्येव । ते, एए चिट्ठन्ति । ताओ, एआओ महिलाओ ॥ अक्लीब इति किम् । त, एअ वण ॥ ८९ ॥

---

88 T सरभस्स for ससहरस्स KMT om एस गई एषा गति, T om एस सर एतत्सर, KMS एस सिर एतच्छिर

सुप्यदसोऽमुः ॥ ९० ॥

अदस स्थाने सुपि परे अमु इत्यादेशो भवति। अमू पुरिसो। अमुणो पुरिसा। अमु वण। अमूइ वणाइ। अमू महिला। अमूओ महिलाओ॥ टा–अमुणा। अमूहिं॥ ङसि–अमूहिंतो अमूओ अमूहि अमूउ अमुत्तो॥ भ्यम्–अमूहिंतो अमूसुंतो॥ ङस्–अमुणो अमुस्स॥ आम्–अमूण॥ ङि–अमुम्मि॥ सुप्–अमूसु॥ ९०॥

अहद्वा सुना ॥ ९१ ॥

अदस सुना सह अहदित्यादेशो भवति तु। तकारस्तावन्मात्रदर्शनार्थ, तेन क्रियामात्र न भवति। अह पुरिसो। अह महिला। अह वण। अह णे हसइ हिअएण मारुअतणओ, असावस्मान् हसति हृदयेन मारुततनय॥ पक्षे। अमू पुरिसो। अमू महिला। अमु वण॥ ९१॥

इआऔ म्मौ ॥ ९२ ॥

अदसो ङिवचनादेशे म्मौ परे इअ अअ इत्यादेशो तु भवत। इअम्मि। अअम्मि॥ ९२॥

॥ इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतवरश्रीपादप्रसादासादितसर्वविद्याप्रभाव-

श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ

द्वितीयाध्यायस्य द्वितीय पाद॥

---

90 KMT om अमूओ महिलाओ Colophon KMS om from °मदर्ह° down to श्रीमत् T has इति द्वितीयाध्यायस्य द्वितीय पाद। श्रीत्यागेशाय नम

तृतीयः पादः ॥

युष्मत्सुना तुवं तु तुम तुह ॥ १ ॥

युष्मच्छब्द सुना सहित तुव तु तुम तुह इत्यादेशाश्चतुर प्राप्नोति। तुव तु तुम तुह दिट्ठो सि ॥ १ ॥

अमा तुमे तुए च ॥ २ ॥

युष्मदित्यनुवर्तते। युष्मच्छब्दोऽमा सह तुमे तुए इत्येतौ, चकारात् तुमादिचतुष्टय चापद्यते। तुमे। तुए ॥ पक्षे। तुवे तु तुम तुह वन्दामि ॥ त इति तु त्वामित्यस्य सिद्धावस्थाया वलोपे ह्रस्वे च ॥२॥

जसा भे तुब्भे तुय्हे उय्हे तुब्भ ॥ ३ ॥

युष्मच्छब्दो जसा सह भे तुब्भे तुय्हे उय्हे तुब्भ इति पञ्चादेशानापद्यते। भे तुब्भे तुम्हे उय्हे तुब्भ चिट्ठह। 'वा ब्भो म्हज्झौ' [२ ३ १४] इति वचनात् तुम्हे तुज्झे तुम्ह तुज्झ इति नव रूपाणि ॥ ३ ॥

शसा वो च ॥ ४ ॥

युष्मच्छब्द शसा सह वो इति, चकारात् भे इत्यादींश्चादेशानापद्यते। वो भे तुब्भे तुम्हे उय्हे तुब्भ तुम्हे तुज्झे तुम्ह तुज्झ इति दश रूपाणि ॥४॥

---

1 M om तु in the Sūtra and Com T तुहि for तुह in the Sūtra and Com KS इति चतुर आदेशानाप्नोति for इत्यादेशाश्चतुर प्राप्नोति After दिट्ठो सि KS add त इति तु सिद्धावस्थाया त्वमित्यस्य वलोपे MT तु इति सिद्धावस्थाया वलोपे 2 M तुमादिचतुष्टय for तुवमादिचतुष्टय K om सिद्धावस्थाया MT तु इति तु त्वामित्यस्य वलोपे ह्रस्वे च S ह्रस्वश्च for ह्रस्वे च 3 KMST हे for भे in the Sūtra and Com here and elsewhere almost regularly MT तुम्हे उम्हे for तुब्भे in the Sūtra T षडादेशान् for पञ्चादेशान् S ओ व्हो मज्झो च for वा ब्भो म्हज्झौ 4 T तुय्भे तुम्हे almost everywhere S ओ for वो in the Sūtra and Com KMST युष्मत् for युष्मच्छब्द KMS हे for भे almost everywhere T इत्यादेशान् for इत्यादींश्चादेशान् After कअ KS add एव दश रूपाणि M एव for इति

टा भे ते दे दि तुमं तुमइ ॥ ५ ॥

युष्मच्छब्द टावचनेन सह भे ते दे दि तुम तुमइ इति षडादेशा-नापद्यते । भे ते दे दि तुम तुमइ कअ ॥ ५ ॥

ङिटाभ्या तुमए तुइ तुए तुमाइ तुमे ॥ ६ ॥

युष्मच्छब्द ङिटाभ्या सह तुमए तुइ तुए तुमाइ तुमे इति पञ्च रूपा-ण्याप्नोति । तुमए तुइ तुए तुमाइ तुमे ठिअ कअ च ॥ ६ ॥

तुब्भ तुहिंतो तुम्ह ङसिना ॥ ७ ॥

युष्मच्छब्द ङसिना सह तुब्भ तुहिंतो तुम्ह इति त्रीणि रूपाण्यापद्यते । तुब्भ तुहिंतो तुम्ह वा आगओ । 'वा ब्भो म्हज्झौ' [२ ३ १४] इति वचनात् तुम्ह तुज्झ ॥ इति पञ्च रूपाणि ॥ ७ ॥

तु तुइ ङिप्ङसो ॥ ८ ॥

ङिप सप्तमीविभक्ति, ङसि पञ्चम्येकवचनम् तयो परयोर्युष्मच्छब्दो यथासख्य तु तुइ इ येतावादेशावापद्यते । सप्तमीङस्योर्यथाप्राप्तमेव । सप्तम्या तु तुम्मि तुसु ॥ ङसो—तुइ तुइत्तो तुइहिंतो तुईओ तुइउ आगओ ॥ ८ ॥

तुव तुम तुह तुब्भ ॥ ९ ॥

ङिप्ङस्मावित्यनुवर्तते । टिपि ङसौ च परे युष्मद तुव तुम तुह तुब्भ इति चत्वारि रूपाण्यापद्यते । टिप्ङस्योर्यथाप्राप्तमेव । ङिपि—तुवम्मि तुमम्मि तुहम्मि तुब्भम्मि । 'वा ब्भो म्हज्झो' [२ ३ १४] इति वचनात् तुम्हम्मि तुज्झम्मि। सुपि—तुवेसु तुमेसु तुहेसु तुब्भेसु तुम्हेसु तुज्झेसु ठिअ । 'क्त्वासुपोस्तु

5 M om तुमइ in the Sūtra but has it in Com MT पञ्च रूपाण्यापद्यते for षडादेशानाप° 6 KMST युष्मत् for युष्मच्छब्द KS रूपाणि प्राप्नोति for रूपाण्याप्नोति 7 T तुम्ह for तुब्भ in the Sūtra and Com T तुय्भ for तुम्ह in the Sūtra and Com T युष्मत् for युष्मच्छब्द 8 M ङिम्ङसो for ङिप्ङसौ in the Sūtra M ङिप्ङसो for सप्तमीङस्यो T ङिपि for सप्तम्यां तु KS om सप्तम्या तु. After तुवेसु KS add तुमेसु K दोद्दुलुकुहि एष्वपि for दोद्दुहिंतसुतेष्वपि.

सुणात्' [१ १ ४३] इत्यनुस्वारे तुवेसु इत्यादि । ङसौ—तुवाहिंतो तुमाहिंतो तुहाहिंतो तुब्भाहिंतो । 'वा ब्भो म्हज्झौ' [२ ३ १४] इति वचनात् तुम्हाहिंतो तुज्झाहिंतो ॥ एव तुवत्तो तुमत्तो तुहत्तो तुब्भत्तो तुम्हत्तो तुज्झत्तो । इति दोदुहिंतसतेष्वप्युदाहार्यम् ॥ तत्तो इति तु त्वत्त इत्यस्य वलोपे ॥ ९ ॥

भिसा भेतुब्भेह्युब्भेह्युय्हेहितुय्हेहि ॥ १० ॥

युष्मद् भिसा सह भे तुब्भेहि उब्भेहि उय्हेहि तुय्हेहि इति पञ्च रूपाण्यापद्यते । भे तुब्भेहि उब्भेहि उय्हेहि तुय्हेहि कअ ॥ 'वा ब्भो म्हज्झौ' [२ ३ १४] इति वचनात् तुम्हेहि तुज्झेहि उम्हेहि उज्झेहि । एव नव रूपाणि ॥ १० ॥

उम्होय्हतुय्हतुब्भ भ्यसि ॥ ११ ॥

भ्यसि परे युष्मद् उम्ह उय्ह तुय्ह तुब्भ इति चत्वारि रूपाण्यापद्यते । भ्यसस्तु यथाप्राप्तमेव । उम्हाहिंतो उय्हाहिंतो तुय्हाहिंतो तुब्भाहिंतो आगओ ॥ 'वा ब्भो म्हज्झौ' [२ ३ १४] इति वचनात् तुम्हाहिंतो तुज्झाहिंतो । उम्हत्तो उय्हत्तो तुय्हत्तो तुब्भत्तो तुम्हत्तो तुज्झत्तो इत्यादि ॥ एव दोदुहिंतसुतेष्वप्युदाहार्यम् ॥ ११ ॥

तुब्भोब्भोय्हतइतुहतुहतुम्हतुवतुमतुमेतुमाइतुमोदेतेदितुइए ङसा॥१२॥

युष्मद् ङसा सह तुब्भ उब्भ उय्ह तइ तुह तुह तुम्ह तुव तुम तुमे तुमाइ तुमो दे ते दि ति तु इ ए इत्यष्टादशादेशानापद्यते । 'वा ब्भो म्हज्झौ' [२ ३ १४]इति वचनात् तुम्ह तुज्झ उम्ह उज्झ इति द्वाविंशतिरूपाणि ॥१२॥

तुम्हाणतुब्भंतुब्भाणतुमाणतुवाणतुहाणतुब्भवोभे त्वामा ॥ १३ ॥

युष्मदामा सह तुम्हाण तुब्भ तुब्भाण तुमाण तुवाण तुहाण तुब्भ वो भे त्वा इति दशादेशानापद्यते । तुम्हाण तुब्भ । 'वा ब्भो म्हज्झौ' [२ ३ १४] इति वचनात् तुम्ह तुज्झ तुब्भाण तुम्हाण तुज्झाण तुब्भ तुम्ह तुज्झ वो भे त्वा ॥ 'क्त्वासुपोस्तु सुणात्' [१ १ ४३] इत्यनुस्वारे तुम्हाण तुब्भाण तुज्झाण तुमाण तुवाण तुहाण ॥ एव त्रयोविंशतिरूपाणि ॥ १३ ॥

---

11 MS तुम्हो for उम्हो in the Sūtra and Com 12 KS तुब्भ तुम्ह उब्भ उम्ह for तुब्भ उम्ह उय्ह After ए KS add धर्ण

वा ब्भो म्हज्झौ ॥ १४ ॥

युष्मदादेशसबन्धिनो द्विरुक्तस्य भकारस्य म्ह ज्झ इत्यादेशौ वा भवत । तच्च यथास्थानमुदाहृतमेव ॥ १४ ॥

अस्मत्सुना अम्हिहमहअमहमहम्म्यम्मि ॥ १५ ॥

अस्मच्छब्द सुना प्रथमैकवचनेन सह अम्हि ह अहअ अह अहम्मि अम्मि इति षडादेशानाप्नोति । अम्मि करेमि, अह करोमि । तेण ह दिट्ठो, तेनाह दृष्ट । अहअ जप्पामि, अह जल्पामि । अह गमिस्स, अह गमिष्यामि । अज्ज अहम्मि हासिआ, अद्याह हासिता । न अम्मि कुविआ, नाह कुपिता ॥ १५ ॥

मो भे वअ जसा ॥ १६ ॥

अस्मदित्यनुवर्तते । जसा महास्मच्छब्द मो मे वअ इति त्रीनादेशानापद्यते । मो भणामो इत्यादि ॥ १६ ॥

अम्हे अम्हो अम्ह ॥ १७ ॥

अस्मच्छब्द जसा सह अम्हे अम्हो अम्ह इति त्रीनादेशानापद्यते । योगविभाग उत्तरार्थ ॥ अम्हे इत्यादि ॥ १७ ॥

णे च शसा ॥ १८ ॥

शसा सहास्मच्छब्द णे इति, चकारात् अम्हे इत्यादि त्रीनादेशाश्चापद्यते । णे अम्हे पेच्छ इत्यादि ॥ १८ ॥

म णे णं मि मिम ममम्मि अहं मम्हाम्ह अमा ॥ १९ ॥

अस्मच्छब्द अमा सह म णे ण मि मिम मम अम्मि अह मम्ह अम्ह इति दशादेशानापद्यते ॥ म पेच्छ इत्यादि ॥ १९ ॥

---

14 After उदाहृतमेव S adds in margin अस्मच्छब्द॰ 15 KS सहित for सह KS ॰देशानापद्यते for ॰देशानाप्नोति KS अज्जम्मि हासिआ for अज्ज अहम्मि हासिआ 16 M मो हे वअ भणिमो for मो भणामो इत्यादि 17 KM अस्मज्जसा सह for अस्मच्छब्द जसा सह KMS अम्हे अम्हो अम्ह पेच्छामो for अम्हे पेच्छामो इत्यादि 18 KM इत्यादेशाश्चापद्यते for इत्यादि त्रीनादेशानापद्यते After णे KM add अम्हो अम्ह 19 KS ण मे etc पेच्छ for म पेच्छ इत्यादि

मि मइ ममाइ मए मे ङिटा ॥ २० ॥

ङियचनेन टावचनेन सहास्मच्छब्द मि मइ ममाइ मए मे इति पञ्चा-देशानापद्यते। मि ठिअ कअ वा इत्यादि ॥ २० ॥

ममं णे मआइ ममए टा ॥ २१ ॥

टावचनेन सहास्मच्छब्द मम णे मआइ ममए इति चतुर आदेशा-नापद्यते। मम कअ इत्यादि ॥ २१ ॥

णेऽम्हेह्यम्हाह्यम्हेऽम्ह भिसा ॥ २२ ॥

भिसा सहास्मच्छब्द णे अम्हेहि अम्हाहि अम्हे अम्ह इति पञ्चा-देशानापद्यते। णे कअ इत्यादि ॥ २२ ॥

मइ मम मह मज्झ ङसौ ॥ २३ ॥

ङसौ पञ्चम्येकवचने परे अस्मच्छब्द मइ मम मह मज्झ इति चतुर आदेशानापद्यते। ङसेस्तु यथाप्राप्तमेव। मईहिंतो मइत्तो मईओ मईउ। एव ममाहिंतो ममत्तो ममाउ ममाहि ममा॥ एव महाहिंतो महत्तो मज्झाहिंतो मज्झत्तो इत्यादि ॥ २३ ॥

अम्ह मम भ्यसि ॥ २४ ॥

भ्यसि पञ्चमीबहुवचने परे अस्मच्छब्द अम्ह मम इत्यादेशावापद्यते। अम्हाहिंतो अम्हेहिंतो अम्हत्तो अम्हाओ अम्हाउ अम्हासुतो अम्हेसुतो अम्हाहिं अम्हेहिं। ममाहिंतो ममेहिंतो ममत्तो ममाओ ममाउ ममासुतो ममाहिं ॥ २४ ॥

अम्हं मज्झ मज्झ मइ मह मह मे च ङसा ॥ २५ ॥

ङसा सह अस्मच्छब्द अम्ह मज्झ मज्झ मइ मह मह मे इति सप्ता-देशान्, चकारादम्हममौ चापद्यते॥ अम्ह इत्यादि ॥ २५ ॥

---

24 KMS om अम्हेहिंतो

अम्हे अम्हो अम्हाण ममाण महाण मज्झाण मज्झाम्हाम्हं णे णो आमा ॥ २६ ॥

आमा सह अस्मच्छब्द अम्हे अम्हो अम्हाण ममाण महाण मज्झाण मज्झ अम्ह अम्ह णे णो इत्येकादशादेशानाप्नोति। अम्हे वण इत्यादि। 'क्त्वासुपोस्तु सुणात्' [१ १ ४३] इत्यनुस्वारे। अम्हाणं॥ एवं पञ्चदश रूपाणि ॥ २६ ॥

अम्ह मम मज्झ मह ङिपि ॥ २७ ॥

सप्तमीविभक्तौ परत अस्मच्छब्द अम्ह मम मज्झ मह इति चतुर आदेशानापद्यते। ङिपो यथाप्राप्तमेव। ङि—अम्हम्मि ममम्मि मज्झम्मि महम्मि॥ सुप्—अम्हेसु ममेसु मज्झेसु महेसु॥ एत्वविकल्पमते अम्हसु ममसु मज्झसु महसु॥ आत्वमपीच्छन्त्यन्ये। अम्हासु ममासु मज्झासु महासु॥ 'क्त्वासुपोस्तु सुणात्' [१ १ ४३] इत्यनुस्वारे। अम्हेसुं ममेसुं मज्झेसुं महेसुं। अम्हसुं ममसुं मज्झसुं महसुं। अम्हासुं ममासुं मज्झासुं महासुं॥ एवमष्टादश रूपाणि ॥ २७ ॥

चतुरो जश्शस्भ्या चउरो चत्तारो चत्तारि ॥ २८ ॥

चतुश्शब्दस्य जश्शस्भ्या सह चउरो चत्तारो चत्तारि इति त्रय आदेशा भवन्ति। चउरो चत्तारो चत्तारि चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥ २८ ॥

तिण्णि त्रेः ॥ २९ ॥

जश्शस्भ्यामिति वर्तते। त्रिशब्दस्य जश्शस्भ्या सह तिण्णि इत्यादेशो भवति। तिण्णि पुरिसा महिला वणाणि वा चिट्ठन्ति पेच्छ वा ॥ २९ ॥

दोण्णि दुवे बेण्णि द्वेः ॥ ३० ॥

द्विशब्दस्य जश्शस्भ्या सह दोण्णि दुवे बेण्णि इति त्रय आदेशा भवन्ति। दोण्णि दुवे बेण्णि महिला चिट्ठन्ति पेच्छ वा॥ 'संयोगे' [१ २ ४०] इति ह्रस्वे। दुण्णि। बिण्णि ॥ ३० ॥

---

27. KS read ङिपि before सप्तमीविभक्तौ K आत्वमिच्छन्त्यन्ये, S आत्वमपीच्छत्यन्य for आत्वमपीच्छन्त्यन्ये 29 KMS अनुवर्तते for वर्तते. 30 S om पेच्छ वा

दो बे टादौ च ॥ ३१ ॥

द्वेरिति वर्तते । द्विशब्दस्य **टादौ** तृतीयादौ विभक्तौ परत **दो बे** इत्यादेशौ भवत । चकाराज्जश्शस्भ्या सहितस्य च । दोहिं बेहि कअ । दोहितो बेहिंतो आगओ । दोण्ण बेण्ण धण । दोसु बेसु ठिअ ॥ जश्शस्भ्याम् । दो बे ठिआ पेच्छ वा ॥ ३१ ॥

ति त्रेः ॥ ३२ ॥

टादावित्यनुवर्तते । त्रिशब्दस्य टादौ परे ति इत्यादेशो भवति । तिहिं कअ, त्रिभि कृत तिसृभिर्वा । तिहिंतो आगओ, त्रिभ्य तिसृभ्यो वा आगत । तिण धण, त्रयाणा तिसृणा वा धनम् । तिसु ठिअ, त्रिषु तिसृषु वा स्थितम् ॥ ३२ ॥

ण्ह ण्हं संख्याया आमोऽविंशतिगे ॥ ३३ ॥

सख्याशब्दात्परस्याम ण्ह ण्ह इत्यादेशौ भवत , अविंशतिगे विंशत्यादीन्वर्जयित्वा । दोण्ह तिण्ह । दोण्ह तिण्ह । चउण्ह चउण्ह । पञ्चण्ह पञ्चण्ह । छण्ह छण्ह । सत्तण्ह सत्तण्ह । अट्ठण्ह अट्ठण्ह । नवण्ह नवण्ह । दसण्ह दसण्ह । पण्णारहण्ह पण्णारहण्ह । अट्ठारहण्ह अट्ठारहण्ह । कइण्ह कइण्ह । कतीनाम् ॥ अविंशतिगे इति किम् । वीसाण । तिसाण ॥३३॥

द्विवचनस्य बहुवचनम् ॥ ३४ ॥

सर्वासा विभक्तीना स्वादीना तिङादीना च द्विवचनस्य स्थाने बहुवचन भवति । दोण्णि कुणन्ति, द्वौ कुरुत । दोहिं । दोसुतो । दोण्ह दोसु ॥ दो पाआ, द्वौ पादौ । दोण्णि हत्था, द्वौ हस्तौ । दुवे णअणा, द्वे नयने । बेण्णि कण्णा, द्वौ कर्णौ ॥ ३४ ॥

ङेसो ङम् ॥ ३५ ॥

ङेस् चतुर्थी विभक्ति , ङम् षष्ठीविभक्ति । ङेस' स्थाने ङम् भवति । मुणिस्स, मुणीणं भोअण देहि ॥ णमो देवस्स, देवाण ॥ ३५ ॥

---

31 K दो दे टादौ च, S दो वे दावौ च for the Sūtra 33 **KM** अट्ठरसण्ह समसाहसाण कइण्हं for अट्ठारहण्ह कइण्ह

तादर्थ्ये ङेस्तु ॥ ३६ ॥

तादर्थ्ये विहितस्य ङे चतुर्थ्येकवचनस्य स्थाने ङस् षष्ठी तु भवति । देवस्स देवाअ, देवार्थमित्यर्थ ॥ ङेरिति किम् । देवाण ॥ ३६ ॥

वधाड्डाइ च ॥ ३७ ॥

त्वित्यनुवर्तते । वधशब्दात्परस्य ङे स्थाने डित् आइ इत्यादेश षष्ठी चतुर्थी च भवति । वहाइ वहस्स वहाअ । वधार्थमित्यर्थ ॥ ३७ ॥

क्वचिदसादेः ॥ ३८ ॥

अस् द्वितीयाविभक्ति । असादीना विभक्तीना स्थाने षष्ठीविभक्ति क्वचिद्भवति । सीमधरस्स वन्दे, सीमधर वन्दे । तिस्सा मुहस्स भरिमो, तस्या मुख स्मराम । अत्र द्वितीयाया ॥ वणस्स लद्ध, वनेन लब्धम् । तेसिमेस-मणाइण्ण, तैरेतदनाचीर्णम् । अत्र तृतीयाया ॥ चोरस्स बीहइ, चोरा-द्बिभेति । इमाण पाअन्तमहिआण इअराइ लहुअक्खराइ ति, एभ्य पादान्त-सहितेभ्य इतराणि लघ्वक्षराणि । अत्र पञ्चम्या ॥ वणसिरिपट्ठीऍ कबरि व्व, वनश्रीपृष्ठे कबरीव । अत्र सप्तम्या ॥ ३८ ॥

अस्टासोर्डिप् ॥ ३९ ॥

अस् द्वितीया, टास् तृतीया, तयो स्थाने डिप् सप्तमी क्वचिद्भवति तु । गामे वहामि, णअरे णआमि, ग्राम वहामि, नगर नयामि । अत्र द्वितीयाया ॥ तेसु अलकिआ पुहवी, तैरलकृता पृथिवी । अत्र तृतीयाया ॥ ३९ ॥

---

37 S डायि for डाइ in the Sūtra 38 KS तिस्सा मुहस्स सरिमो, M तिस्सा मुह सरिमो for तिस्सा मुहस्स भरिमो KS धणस्स लद्धो for धणस्स लद्धं After लद्धं KMS add चिरस्स मुक्का चिरेण मुक्ता KMS इअ-राण जाण लहुअक्खराइं पाअन्तिमित्रसहिआण, इतरेभ्य एभ्य पादान्तेन सहितेभ्य इतराणि लघ्वक्षराणि for इमाण लघ्वक्षराणि S लघ्वक्षराणीत्यर्थ M वणसि-रिवट्टीअ for °वट्ठीए 39 S ङिस् for ङिप् in the Sūtra. KS तिह तेसु अलंकिआ पुहुवी for तेसुं अलंकिआ पुहवी

ङसिसष्टाश्च ॥ ४० ॥

ङसिस पञ्चम्या स्थाने टास् तृतीया, चकारात्सप्तमी च क्वचिद्भवति। चोरेण बीहइ, चोराद्बिभेति। अन्तेउरे रमिअ आगओ, अन्त पुराद्रन्त्वागत ॥ ४० ॥

ङिपोऽस् ॥ ४१ ॥

ङिप सप्तम्या स्थाने अस् द्वितीया क्वचिद्भवति। विज्जुज्जोअ भरइ रइ, विद्युद्द्योते स्मरति रतिम् ॥ ४१ ॥

लुक्क्यङोर्यस्य तु ॥ ४२ ॥

क्यङन्तस्य द्विवचनात् क्यषन्तस्य च सबन्धिनो यस्य लुग् भवति तु। क्यङ्—गुरूअइ गुरूइ, अगुरुर्गुरुर्भवति, गुरुरिवाचरति वा॥ क्यष्—धमधमाअइ धमधमाइ। लोहिआअइ लोहिआइ ॥ ४२ ॥

॥ इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-
श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ
द्वितीयाध्यायस्य तृतीय पाद ॥

---

41 S ङेसोप् for the Sūtra S हरइ for भरइ 42 KMS गुरुआइ गुरुआअइ for गुरूअइ गुरूइ Colophon KSM om from °मदर्ह down to श्रीमत् KMST द्वितीयस्याध्यायस्य for द्वितीयाध्यायस्य

चतुर्थः पादः ॥

लटस्तिप्ताविजेच् ॥ १ ॥

लट् वर्तमान तत्सबन्धिन प्रथमपुरुषस्य एकत्वे वर्तमानौ यौ परस्मैपदात्मपदत्वेन विहितौ तिप् तङ् इत्येतौ प्रत्येक इच् एच् च इत्येतौ भवत । चकारौ 'हुरचिति'[३ १ ५]इति विशेषणार्थौ । हसइ हसए । रमइ रमए ॥१॥

सिप्थास्सेसि ॥ २ ॥

लट इत्यनुवर्तते । परस्मैपदात्मनेपदयोर्मध्यमपुरुषस्य एकत्वे वर्तमानौ सिप् थास् इत्येतौ प्रत्येक से सि इत्येतौ तु भवत । हससे हससि । रमसे रमसि ॥ २ ॥

मिर्मिबिटौ ॥ ३ ॥

लट परस्मैपदामनेपदोत्तमपुरुपैकवचनत्वे वर्तमानो मिप् इट् इत्येतौ प्रत्येक मि इनि भवत । हसामि । रमामि ॥ बहुलाधिकारात् मिबिटोरादेशस्य मेरिकारस्य लोपश्च । बहु वण्णिउ न सक्क, बहु वर्णितु न शक्नोमि । न मर, न म्रिये ॥ ३ ॥

झिझौ न्ति न्ते इरे ॥ ४ ॥

लट प्रथमपुरुषस्य बहुत्वे वर्तमानौ झि झ इत्येतौ प्रत्येक न्ति न्ते इरे इति त्रीनादेशानापद्येते । हसन्ति हसन्ते । रमन्ति रमन्ते । हसिज्जन्ति हसिज्जन्ते । रमिज्जन्ति रमिज्जन्ते । गज्जन्ते खे मेहा । उप्पज्जन्ते कइहिअअसाअरे कव्वरअणाइ । दोण्णि वि ण पहुप्पिरे बाहू, द्वावपि न प्रभवतो बाहू ॥ क्वचिदेकत्वे इरे । सूसइरे ताण तारिसो कण्ठो, शुष्यति तासा तादृश कण्ठ ॥ ४ ॥

---

1 MST इच्चेच् for इजेच् in the Sūtra T वर्तमानात् for वर्तमानं MST त for तङ् T इत्यादेशौ for इत्येतौ S एच्च भवत for एच्च इत्येतौ भवत S विशेषणार्थं for विशेषणार्थौ 2 KM मध्यमपुरुषैकत्वे for °षस्य एकत्वे. After वर्तमानौ M adds यौ M इत्यादेशौ for इत्येतौ M om तु 3 ST मि for मिर् in the Sūtra and Com T om प्रत्येकं M इकारलोपश्च for इकारस्य लोपश्च After सक्क M adds आइं दीसंति सरअपिडाइं 4 BT om. दोण्णि वि ण and द्वावपि न S om रमन्ति रमन्ते T om कइ णाइं K om. तारिसो T कर्ण for कण्ठ

थध्वमित्थाहच्चौ ॥ ५ ॥

लटो मध्यमपुरुषबहुत्वे वर्तमानौ थ ध्वम् इत्येतौ प्रत्येक इत्था हच् इत्यादेशावापद्येते । हसित्था हसह । रमित्था रमह ॥ बहुलाधिकारात् इत्था अन्यत्रापि । ज ज ते रोइत्था, यद्यत्ते रोचते ॥ हच् इति चकार 'इहहचो' [३ २ ५] इति विशेषणार्थं ॥ ५ ॥

मो म मु मस्महिङ् ॥ ६ ॥

लट उत्तमपुरुषबहुत्वे वर्तमानौ मस् महिङ् इत्येतौ प्रत्येक मो म मु इति त्रीनादेशानापद्येते । हसामो हसाम हसामु । रमामो रमाम रमामु ॥ ६ ॥

अत एवैच् से ॥ ७ ॥

लट प्रथमपुरुषस्य एकत्वे य एच्, यश्च मध्यमपुरुषैकत्वे विहित से, तौ अकारान्तादेव भवत , नान्यस्मात् । हसए हससे । तुवरए तुवरसे । करए करसे ॥ अत इति किम् । ठाइ ठासि । वसुआइ वसुआसि । होइ होसि ॥ ७ ॥

त्वस्तेर्म्हम्होम्हि ममोमिना ॥ ८ ॥

अस्तेर्धातो स्थाने म मो मि इत्येतै सह यथासख्य म्ह म्हो म्हि इत्यादेशा भवन्ति तु । गअ म्ह गअ म्हो गअ म्हि, गता स्म । एस म्हि, एषोऽस्मि । मुकारस्याग्रहणादप्रयोग एव तस्येत्यवसीयते । पक्षे । अत्थि अम्हे । अत्थि अह ॥ ८ ॥

मिना ल्सि ॥ ९ ॥

अस्तेरित्यनुवर्तते । अस्तेर्धातो सिना मध्यमपुरुषैकवचनादेशेन सह सि इत्यादेशो लिङ्भवति । णिट्ठुरो ज सि, निष्ठुरो यदसि ॥ सिनेति किम् । सेआदेशे सति । अत्थि तुम ॥ ९ ॥

---

5 S हसेत्था for हसित्था B ज ते for जं जं ते, B यत्ते for यद्यत्ते 6 S °पुरुषस्य बहुत्वे for पुरुषबहुत्वे 7 After एकत्वे S adds विहितो B वसुजाइ वसुजासि, S वसुजाइ for वसुआइ वसुआसि After वसुआसि K adds उद्धाइ उद्धासि, S adds उद्दासि, T adds उट्टाइ उट्टासि 8 K इत्यादेश for इत्येतै M om तु 9 M सिनाल् for the Sūtra.

तिडाऽत्थि ॥ १० ॥

अस्तेस्तिडा तिबादिना सह अत्थि इत्यादेशो भवति। अत्थि सो। अत्थि ते। अत्थि तुम। अत्थि तुम्हे। अत्थि अह। अत्थि अम्हे ॥ १० ॥

णिजदेदावावे ॥ ११ ॥

धातो प्रेरणार्थे विहितो यो णिच्प्रत्यय, स अत् एत् आव आवे इति चतुर आदेशानाप्नोति। नकारस्तावन्मात्रत्वप्रदर्शनार्थ। अत्—दरिसइ॥ एत्—कारेइ ॥ आव—कारावइ ॥ आवे—कारावेइ ॥ हासावइ हासइ हासावेइ हासेइ ॥ उवसमावइ उवसमेइ ॥ बहुलाधिकारात्क्वचिदेन्नास्ति। जाणइ जाणावइ जाणावेइ ॥ क्वचिदावे नास्ति। धावइ धावेइ धावावइ ॥ ११ ॥

शुष्यादेरविर्वा ॥ १२ ॥

णिजित्यनुवर्तते। शुष्यादिणिच अवि इति वा भवति। शोषित सोसाविअ सोसिअ ॥ तोषित तोसाविअ तोसिअ ॥ १२ ॥

भ्रमेराडः ॥ १३ ॥

भ्रमेर्धातो परो णिच् आड इति वा भवति। भमाडइ ॥ पक्षे। भामइ भामेइ भमावइ भमावेइ ॥ १३ ॥

लुगाविल् भावकर्मक्ते ॥ १४ ॥

भावकर्मविहिते प्रत्यये क्तप्रत्यये च परे णिच् लुक् आवि इत्यादेशाचाप्नोति। लित्त्वान्न विकल्प ॥ भावकर्मणो। कारिअइ काराविअइ कारिज्जइ काराविज्जइ। हासिअइ हासाविअइ हासिज्जइ हासाविज्जइ ॥ क्ते। कारिअ काराविअ। हासिअ हासाविअ। खामिअ खामाविअ ॥ १४ ॥

---

10 M तिडा अत्थि for the Sūtra 11 S तावन्मात्रदर्शनार्थं for तावन्मात्रत्वप्रदर्शनार्थं M करावेइ for कारावइ After उवसमावइ K adds उवसमावेइ K आणावेइ for जाणइ जाणावेइ B थावइ थावेइ थावावइ for धावइ धावेइ M om धावावइ 12 S शुष्यादि in the Sūtra M शुष्यादिर्णिच् for शुष्यादिणिच 13 MS om भामइ भामेइ 14 MS om क्तप्रत्यये MST लुकं for लुक् KMS इत्यादेशं चाप्नोति for इत्यादेशावाप्नोति M कारीअइ करावीअइ for कारिअइ काराविअइ MS हसाविअइ for हासा° S खमविअं for खामाविअं

अदेल्लुक्यात्खोरतः ॥ १५ ॥

अत् एत् लुक् इत्येतेषु णिच स्थाने विहितेषु खोरादेरत अकारस्य आत् आत्व भवति । अत्—पाडइ । मारइ ॥ एत्—कारेइ । मारेइ । खामेइ ॥ लुक्—कारिअइ कारिज्जइ । खामिअइ खामिज्जइ । अदेल्लुगिति किम् । काराविअ कारिअ । काराविअइ काराविज्जइ ॥ खोरिति किम् । सगामेइ ॥ इह व्यवहितस्य मा भूत् ॥ कारिअ । इह अन्त्यस्य मा भूत् ॥ अत इति किम् । आसेइ ॥ केचित्तु आवे आवि इत्येतयोरपि आदेरत आत्वमिच्छन्ति । कारवेइ । हासाविओ जणो सामलङ्गीए ॥ १५ ॥

तु मौ ॥ १६ ॥

अत इत्यनुवर्तते आदिति च । अदन्ताद्धातो मो लडुत्तमपुरुषैक-वचनादेशे परे सति आद्भवति तु । हसामि हसमि । जाणामि जाणमि । लिहामि लिहमि ॥ अत इत्येव । होमि ॥ १६ ॥

मोममुष्विच्च ॥ १७ ॥

वित्यनुवर्तते । आकारान्ताद्धातो मो म मु इत्येतेषु परेषु अत इत्व चकारादात्व च भवति तु । भणिमो भणामो । भणिम भणाम । भणिमु भणामु ॥ पक्षे । भणमो भणम भणमु ॥ 'वा लड्लोट्ठतृषु' [२ ४ २०] इत्येत्वे तु । भणेमो भणेम भणेमु ॥ अत इत्येव । होमो ॥ १७ ॥

क्ते ॥ १८ ॥

इदित्यनुवर्तते । क्तप्रत्यये परे अत इत्व भवति । हसिअ । पढिअ नमिअ ॥ हासिअ । पाढिअ। नामिअ ॥णअ गअ इत्यादि तु सिद्धावस्थापेक्षया ॥ अत इत्येव । लूअ । हूअ ॥ १८ ॥

---

15 KMS कराविज्जइ कराविअइ for कारा° M om लुक्-कारिअइ, S लुक् कारावइ कारेज्जइ B सगामइ for सगामेइ KMS कारावइ, T कारावेइ for कारवेइ M दूसेइ for आसेइ 16 M om तु in the Sūtra M om परे सति M om तु in Com M जाणेमि for जाणमि 17 KS भणिमु for भणेमो भणेम भणेमु 18 BT पसिअ for पढिअं, B पासिअं, T पसिअ for पाढिअ B नअअ,M णाअ, T भअ for णअ

एच्च क्त्वातुतव्यभविष्यति ॥ १९ ॥

क्त्वातुतव्येषु भविष्यत्कालविहिते च प्रत्यये परत अत एत्व चकारादित्व च भवति । क्त्वा–हसेऊण हसिऊण ॥ तुम्–हसेउ ॥ तव्य–हसेअव्व हसि-अव्व ॥ भविष्यत्–हसेहिइ हसिहिइ । अत इत्येव । जाउण । काऊण ॥१९॥

वा लट्लोट्छतृषु ॥ २० ॥

एदित्यनुवर्तते । लट् वर्तमान, लोट् पञ्चमी, तयो शतृप्रत्यये च परत अत एत्व वा भवति । लट्–हसेइ हसइ । हसेम हसिम ॥ लोट्–हसेउ हसउ । सुणेउ सुणउ ॥ शतृ–हसेन्तो ॥ क्वचिन्न भवति । जअइ ॥ क्वचिदात्वमपि । सुणाइ ॥ २० ॥

ज्जा ज्जे ॥ २१ ॥

ज्जा ज्ज इत्येतयो परयोरत एत्व भवति । हसेज्जा हसेज्ज ॥ अत इत्येव । होज्जा होज्ज ॥ २१ ॥

भूतार्थस्य सी हीअ ही ॥ २२ ॥

भूतार्थे विहितो योऽनद्यतनादिप्रत्यय स भूतार्थ , लुङ् लङ् लिट्, तस्य स्थाने सी हीअ ही इति त्रय आदेशा भवन्ति । उत्तरत्र 'हल ईअ' (२ २ २३) इति विधानात्स्वरान्तादेवाय विधि । कासी काहीअ काही, अकार्षीत् अकरोत् चकार वा ॥ एव ठासी ठाहीअ ठाही ॥ २२ ॥

हल ईअ ॥ २३ ॥

भूतार्थस्येत्यनुवर्तते । हलन्ताद्धातो परस्य भूतार्थस्य लुङादिप्रत्ययस्य ईअ इत्यादेशो भवति । भुवीअ, अभूत् अभवत् बभूव वा ॥ एव आसीअ, आसिष्ट आस्त आसाचक्रे वा ॥ गहीअ, अग्रहीत् अगृह्णात् जग्राह वा ॥२३॥

---

19 K om काऊण KST om जाऊण. 20 S वर्तमाना, T वर्तमानो for °मान KS जलइ for जअइ 21 S om अत 22 BS सि हिअ हि for सी हीअ ही in the Sūtra K makes no distinction between short and long इ KMS लुङादिप्रत्यय , B अनद्यतनादि प्रत्यय° for अनद्यतनादिप्रत्यय KS make no distinction between short and long इ in the verbal forms under this Sūtra After चकार B om वा 23 M om भूतार्थस्य B हुईअ for भुवीअ M गेण्हीअ for गहीअ

अहेस्यासी तेनास्तेः ॥ २४ ॥

अस्तेर्धातो तेन भूतार्थेन प्रत्ययेन सह अहेसि आसि इत्यादेशौ भवत । अहेसि सो तुम अह वा । जे अहेसि, ये आसन् । एव आसि ॥ ॥ २४ ॥

भविष्यति हिरादिः ॥ २५ ॥

भविष्यदर्थविहितप्रत्यये परत तस्यैवादि हि इति प्रयोक्तव्य । होहिइ, भविष्यति भविता वा । होहिन्ति । होहिसि होहित्था । होहिम । हसिहिइ । काहिइ ॥ २५ ॥

हा सा मिमोमुमे वा ॥ २६ ॥

भविष्यतीत्यनुवर्तते आदिरिति च । भविष्यत्यर्थे उत्तमपुरुषादेशेषु परेषु तेषामेवादि हा सा इत्येतौ वा प्रयोक्तव्यौ । पक्षे हिरपि । होहामि होस्सामि । होहामो होस्सामो । होहामु होस्सामु । होहाम होस्साम । होहिमो होहिमु होहिमि होहिम ॥ क्वचित्तु हा न भवति । हसिहिमो हसिस्सामो । हसिहिमु हसिस्सामु । हसिहिम हसिस्साम ॥ २६ ॥

हिस्सा हित्था मुमोमस्य ॥ २७ ॥

वेत्यनुवर्तते । भविष्यति काले मु मो म इत्येतेषा स्थाने हिस्सा हित्था इत्येतौ धातो परतो वा प्रयोक्तव्यौ । होहिस्सा होहित्था ॥ पक्षे । होहिमु होहिमो होहिम ॥ क्वचित्तथा न भवति । होस्सामो इत्यादि ॥ २७ ॥

---

25 KS om परत, M परे for परत K होहिमि for होहिम After होहिम K adds होहिमो 26 KST हास्सा, M हा सा for हा सा in the Sūtra and Com K भविष्यदर्थ for भविष्यत्यर्थे K इत्येतावादेशौ for इत्येतौ MS om from हसिस्सामो down to हसिस्साम 27 After होहित्था KM add हसिहिस्सा हसिहित्था M om क्वचिन् तथा न भवति । होस्सामो इत्यादि S om इत्यादि

डच्छ दृशिगम इजादौ हिलुक्च वा ॥ २८ ॥

दृश् गम् इत्याभ्या धातुभ्या भविष्यदादिपु इच् इत्यादिषु परेपु डित् अच्छ इत्यय वा भवति, हेश्च लुग्वा भवति। डित्त्वादन्त्यानादेर्लुक् ॥ दच्छिइ दच्छिहिइ। दच्छिन्ति दच्छिहिन्ति। दच्छिसि दच्छिहिसि। दच्छित्था दच्छिहित्था। दच्छिह दच्छिहिह। दच्छिमि दच्छिहिमि। दच्छिहामि दच्छिस्सामि। दच्छिस्स दच्छिहिस्स। दच्छिमो दच्छिहिमो। दच्छिहामो दच्छिस्सामो। दच्छिहिस्सा दच्छिहित्था। दच्छिम दच्छिहिम। दच्छिहाम दच्छिस्साम। दच्छिमु दच्छिहिमु। दच्छिहामु दच्छिस्सामु॥ एव गच्छिइ गच्छिहिइ। गच्छिन्ति गच्छिहिन्ति। गच्छिसि गच्छिहिसि। गच्छित्था गच्छिहित्था। गच्छिह गच्छिहिह। गच्छिमि गच्छिहिमि। गच्छिहामि गच्छिस्सामि। गच्छिस्स गच्छिहिस्स। गच्छिमो गच्छिहिमो। गच्छिहामो गच्छिस्सामो। गच्छिहिस्सा गच्छिहित्था। गच्छिन गच्छिहिम। गच्छिहाम गच्छिस्साम। गच्छिमु गच्छिहिमु। गच्छिहामु गच्छिस्सामु॥ २८ ॥

भिदिविदिच्छिदो डेच्छ ॥ २९ ॥

हिलुक् च वेत्यनुवर्तते, इजादाविति च। भिद् विद् छिद् इत्येतेभ्यो धातुभ्यो भविष्यदर्थेपु तिबाद्यादेशेपु परेपु डित् एच्छ इत्यय वा भवति, हिलुक् च वा। भिदि—भेच्छिहि भेच्छिहिइ। भेच्छिन्ति भेच्छिहिन्ति। भेच्छिसि भेच्छिहिसि। भेच्छित्था भेच्छिहित्था। भेच्छिह भेच्छिहिह। भेच्छिम भेच्छिहिम। भेच्छिमि भेच्छिहिमि। भेच्छिहामि भेच्छिस्सामि। भेच्छिस्स भेच्छिहिस्स। भेच्छिमो भेच्छिहिमो। भेच्छिहामो भेच्छिस्सामो। भेच्छिहिस्सा भेच्छिहित्था॥ एव मम्बोरपि॥ विदि—वेच्छिहि वेच्छिहिइ। वेच्छिन्ति वेच्छि-

28 KS इजादिषु परेषु for इच् इत्यादिषु परेषु S अत्याचादे for अन्त्याजादे KS दच्छिस्सि दच्छिहिस्सि for दच्छिसि दच्छिहिसि KMS दच्छं, T दच्छि for दच्छिहिस्सं S दच्छिहामु for दच्छिहिमु MST गच्छ for गच्छिहिस्स See under Sūtra 31 below 29 The Mss use ह and भ promiscuously K om भेच्छिहिस्सं, MS भेच्छं for भेच्छिहिस्स KMST वेच्छं for वेच्छिहिस्सं

हिन्ति । वच्छिसि वेच्छिहिसि । वोच्छिथा वेच्छिहित्था । वेच्छिह वेच्छिहिह । वेच्छिमि वेच्छिहिमि । वेच्छिहामि वेच्छिस्सामि । वेच्छिस्स वेच्छिहिस्स । वेच्छिमो वेच्छिहिमो । वेच्छिहिमो । वेच्छिहामो वेच्छिस्सामो । वेच्छिहिस्सा वेच्छिहित्था ॥ एव मम्वोरपि ॥ छिदिर्—छेच्छिहि छेच्छिहिइ । छेच्छिन्ति छेच्छिहिन्ति । छेच्छिसि छेच्छिहिसि । छेच्छित्था छेच्छिहित्था । छेच्छिह छेच्छिहिह । छेच्छिम छेच्छिहिम । छेच्छिमि छेच्छिहिमि । छेच्छिहामि छेच्छिस्सामि । छेच्छिस्स छेच्छिहिस्स । छेच्छिमो छेच्छिहिमो । छेच्छिहामो छेच्छिस्सामो । छेच्छिहिस्सा छेच्छिहित्था ॥ एव एम्वोरपि ॥ २९ ॥

डोच्छ वचिमुचिरुदिश्रुभुजः ॥ ३० ॥

वचि मुचि रुदि श्रु भुजि इत्येतेभ्यो धातुभ्यो भविष्यदर्थेषु तिबाद्यादेशेषु इजादिषु परेषु डित् ओच्छ इति वा भवति, हिलुक् च वा । वचि—वोच्छिइ वोच्छिहिइ । वोच्छिन्ति वोच्छिहिन्ति । वोच्छिसि वोच्छिहिसि । वोच्छित्था वोच्छिहित्था । वोच्छिह वोच्छिहिह । वोच्छिमि वोच्छिहिमि । वोच्छिहामि वोच्छिस्सामि । वोच्छिस्स वोच्छिहिस्स । वोच्छिमो वोच्छिहिमो । वोच्छिहामो वोच्छिस्सामो । वोच्छित्था वोच्छिहित्था ॥ एव मम्वोरपि ॥ मुचि—मोच्छिहि मोच्छिहिइ । मोच्छिन्ति मोच्छिहिन्ति । मोच्छिसि मोच्छिहिसि । मोच्छित्था मोच्छिहित्था । मोच्छिह मोच्छिहिह । मोच्छिमि मोच्छिहिमि । मोच्छिहामि मोच्छिस्सामि । मोच्छिस्स मोच्छिहिस्स । मोच्छिमो मोच्छिहिमो । मोच्छिहामो मोच्छिस्सामो । मोच्छित्था मोच्छिहित्था ॥ एव मम्वोरपि ॥ रुदि—रोच्छिहि रोच्छिहिइ । रोच्छिन्ति रोच्छिहिन्ति ॥ एव स्सादिष्वपि ॥ श्रु—सोच्छिहि सोच्छिहिइ । सोच्छिन्ति सोच्छिहिन्ति । सोच्छिसि सोच्छिहिसि ॥ एवमिडादिष्वपि ॥ भुजि—भोच्छिहि भोच्छिहिइ । भोच्छिन्ति भोच्छिहिन्ति । भोच्छिसि भोच्छिहिसि ॥ एवमिडादिष्वपि ॥ ३० ॥

KMS om वेच्छिहिमो KS छेच्छ for छेच्छिहिस्स M om from छेच्छित्था down to the end of this Sūtra 30 KMT वोच्छ, S ओच्छ for वोच्छिहिस्स KMST मोच्छं for मोच्छिहिस्सं KMST छेच्छं for छेच्छिहिस्स 31 S उत्तमपुरुषादेक° for °पुरुषैक° S om तु K वा for तु M om गच्छ गमिष्यामि

इं मेश्छात्ततः ॥ ३१ ॥

भविष्यति दृशादिभ्यो धातुभ्य परत पूर्वसूत्रैस्त्रिभिरुक्ताना डच्छडेच्छडोच्छाना यश्छकार तत परस्य मे उत्तमपुरुषैकवचनादेशस्य स्थाने डित् अं इत्यादेशस्तु भवति । दच्छ द्रक्ष्यामि । गच्छ गमिष्यामि । सगच्छ सगस्ये । मेच्छ मेत्स्यामि । वेच्छ वेदिष्यामि । छेच्छ छेत्स्यामि । वोच्छ वक्ष्यामि । मोच्छ मोक्ष्यामि । रोच्छ रोदिष्यामि । सोच्छ श्रोष्यामि । भोच्छ भोक्ष्ये ॥ पक्षे दच्छिमि दच्छिहिमि दच्छिहामि दच्छिस्सामि दच्छिस्स ॥ एव गमादिष्वप्युदाहार्यम् ॥ छात्तत इति किम् । हि हा स्सा इत्येतेभ्य परो मा भूत् । गच्छिहिमि गच्छिहामि गच्छिस्सामि ॥ ३१ ॥

कृदो हं ॥ ३२ ॥

मेरित्यनुवर्तने । करोतेर्ददातेश्च परतो भविष्यति विहितस्य मे स्थाने हं इति वा प्रयोक्तव्य । काहं । दाहं ॥ पक्षे काहिमि दाहिमि इत्यादि ॥३२॥

सँ ॥ ३३ ॥

धातो परो भविष्यति काले मे स्थाने सँ इति वा भवति ॥ रित्वाद् द्वित्वम् । होस्स हविस्स ॥ पक्षे होहिमि होहामि होस्सामि इत्यादि ॥३३॥

त्विज्जाल्लिङ ॥ ३४ ॥

लिङ् सप्तम्यादेशात् जा इत्यस्मात्पर इकार तु प्रयोक्तव्य । होज्जा होज्जाइ भवेत् ॥ वाधिकारे पुनस्तुग्रहणादुत्तरत्र न विकल्प ॥ ३४ ॥

एकस्मिन् प्रथमादेर्विध्यादिषु दु सु मु ॥ ३५ ॥

विध्यादिषु विधिनिमन्त्रणामन्त्रणाधीष्टसप्रश्नप्रार्थनेषु वर्तमानाना प्रथमादे प्रथमादिपुरुषाणामेकत्वे वर्तमानाना प्रत्ययाना स्थाने यथासख्य दु सु मु इत्यादेशा स्यु । हसउ सा । हससु तुम । हसामु अह । पेच्छउ पेच्छसु पेच्छामु ॥ दकारोच्चारण भाषान्तरार्थम् ॥ ३५ ॥

---

32 M भविष्यति काले for भविष्यति 33 M om the Sūtra K सर्, S शस् for the Sūtra MT सं, K सर्, S स for सँ After हसिस्सं MT add किलइस्सं 34 KS होज्जइ होज्जं, M होज्जइ होज्ज for होज्जा होज्जाइ B विकल्प for न विकल्प 35 S एकस्तु for एकस्मिन् in the Sūtra KM भवन्ति for स्यु M हसउ सो for हसउ सा

बहौ न्तु ह मो ॥ ३६ ॥

विध्यादिष्वर्थेषु विहिताना प्रथममध्यमोत्तमपुरुषाणा बहुत्वे वर्तमानाना प्रत्ययाना स्थाने यथासख्य न्तु ह मो इत्यादेशा भवन्ति । हसन्तु, हसन्तु हसेयुर्वा ॥ हसह, हसत हसेत वा ॥ हसामो, हसाम हसेम वा ॥ एव तुवरन्तु तुवरह तुवरामो ॥ एव सर्वधातुष्वप्युदाहार्यम् ॥ ३६ ॥

सोस्तु हि ॥ ३७ ॥

विध्यादिष्वर्थेषु सोर्मध्यमपुरुषैकवचनस्य स्थाने हि इत्यादेश स्यात् तु । देहि देसु । होहि होसु ॥ ३७ ॥

लुगिज्जहीज्जस्विज्जेऽतः ॥ ३८ ॥

सोरित्यनुवर्तते विति च । अत अकारात्परस्य सो स्थाने लुक् इज्जहि इज्जसु इज्जे इति त्रयश्चादेशा भवन्ति तु ॥ हस हसिज्जइ हसिज्जसु हसिज्जे ॥ पक्षे हससु । अत इति किम् । होसु । ठाहि ॥ ३८ ॥

लड्लटोश्च जर्जारौ ॥ ३९ ॥

लड्लटोर्वर्तमानभविष्यतोश्चकाराद्विध्यादिषु च विहितस्य प्रत्ययस्य स्थाने ज जा इत्येतौ रितौ तु भवत ॥ रित्वाद् द्वित्वम् । लट्—हसेज्ज हसेज्जा । पढेज्ज पढेज्जा । सुणेज्ज सुणेज्जा ॥ पक्षे हसइ । पढइ । सुणइ ॥ लृट्—पढेज्ज पढेज्जा । सुणेज्ज सुणेज्जा ॥ पक्षे पढिहिइ । सुणिहिइ ॥ विध्यादिषु--हसेज्ज हसेज्जा, हसतु हसेद्वा ॥ पक्षे हसउ ॥ एव सर्वत्र पुरुषेषु वचनेषु च अन्येषामपि लकाराणामिच्छन्ति ॥ होज्ज होज्जा, भवति भवेत् भवतु अभवत् अभूत् बभूव भूयात् भविता भविष्यति अभविष्यद्वेत्यर्थ ॥३९॥

---

36 T om एव सर्वधातुष्वप्युदाहार्यम् KMS ऊह्यम् for उदाहार्यम् 37 KMS सेस्तु for सोस्तु in the Sūtra KMS से for सो . S भवति तु for स्यात्तु 38 K सेरित्यनुवर्तते, MS सेरिति वर्तते for सोरित्यनुवर्तते KMS से for सो K त्रय आदेशा भवति तु for त्रयश्चादेशा भवन्ति 39 M जर्जार्, S जल् जाल् for जर्जारौ in the Sūtra KS सर्वपुरुषेषु for सर्वत्र पुरुषेषु KM om होज्ज होज्जा

मध्ये चाजन्तात् ॥ ४० ॥

जर्जारावित्यनुवर्तते । अजन्ताद्धातो प्रकृतिप्रत्यययोर्मध्ये चकारात्प्रत्ययाना च स्थाने जर् जार् इत्येतौ भवत ल्ड्ल्टोर्विध्यादिषु च । होज्जइ होज्जाइ । होज्ज होज्जा । होज्जहिमि होज्जाहिमि ॥ विध्यादिषु--होज्जइ होज्जाइ । होज्ज होज्जा । भवतु भवेद्वा ॥ पक्षे होइ ॥ अजन्तादिति किम् । हसेज्ज हसेज्जा । तुवरिज्ज तुवरिज्जा ॥ ४० ॥

माणन्तौल् च लङ' ॥ ४१ ॥

लङ क्रियातिपत्ते यौ तिप्तौ तत्स्थाने माण न्त इत्येतौ चकारात जर्जारौ च भवत ॥ लित्वान्न विकल्प ॥ होमाणो होन्तो होज्ज होज्जा । अभविष्यदित्यर्थ ॥ ४१ ॥

शतृशानचोः ॥ ४२ ॥

माणन्तौ इत्यनुवर्तते । शतृ शानच् इत्येतयो प्रत्यययो स्थाने माण न्त इत्येतौ प्रत्येक भवत । शतृ--हसमाणो हसन्तो । शानच्--सहमाणो सहन्तो ॥ ४२ ॥

स्त्रियामी च ॥ ४३ ॥

स्त्रिया वर्तमानयो शतृशानचो स्थाने ईत्व चकारान्माणन्तौ च भवत । हसई हसमाणा हसन्ती ॥ वेवई वेवमाणा वेवन्ती ॥ ४३ ॥

---

40 S जल् जाल् इत्यनुवर्तते for जर्जारावित्यनु° After होज्जाहिमि KMT add होज्ज होज्जा होज्जहामि होज्जस्सामि होज्जस्म होहिमि इत्यादि KMST तुवरेज्ज तुवरेज्जा for तुवरिज्ज तुवरिज्जा 41 B क्रियादिवृत्ते for °तिपत्ते K जल्जालौ, M जर् जार् इति, S जल्जाल्, T जजार् for जर्जारौ M om यौ तिप्तौ तत् M लित्वाच्चि त्यम् S om from होमाणो down to °त्यर्थ After होन्तो M adds हसमाण हसत हसेज्ज हसेज्जा अहसिष्यत् 42 KST शतृशानच for the Sūtra KS om Com on this Sūtra 43 KS om the Sūtra and स्त्रियां in Com

घेत् तुंतव्यक्त्वासु ग्रहेः ॥ ४४ ॥

तुतव्यक्त्वाप्रत्ययेषु परतो ग्रहेर्धातोर्घेत् इति भवति। तुम्–घेत्तु ॥ तव्य–घेत्तव्व ॥ क्त्वा–घेत्तुआण घेत्तूण ॥ क्वचिन्न भवति। गहिउ। गेण्हिअ ॥ ४४ ॥

अन्त्यस्य वचिमुचिरुदिश्रुभुजा डोत् ॥ ४५ ॥

तुतव्यक्त्वास्वित्यनुवर्तते। वचि मुचि रुदि श्रु भुजि इत्येतेषा धातूनामन्त्यस्य तुतव्यक्त्वाप्रत्ययेषु ओत् इत्यादेशो डित् भवति ॥ वचि–वोत्तु। वोत्तव्व। वोत्तुआण वोत्तूण ॥ मुचि–मोत्तु। मोत्तव्व। मोत्तुआण। मोत्तूण ॥ रुदि–रोत्तु। रोत्तव्व। रोत्तुआण रोत्तूण ॥ श्रु–सोत्तु। सोत्तव्व। सोत्तुआण सोत्तूण ॥ भुजि -भोत्तु। भोत्तव्व। भोत्तुआण भोत्तूण ॥ ४५ ॥

ता ट्ठो दृशः ॥ ४६ ॥

अन्त्यस्येत्यनुवर्तते। दृशो धातोरन्त्यस्य तुतव्यक्त्वासु परत तेषामेव प्रत्ययानामादिना तकारेण सह द्विरुक्तष्ठकारो भवति दट्ठु। दट्ठव्व। दट्ठुआण दट्ठूण ॥ ४६ ॥

आ भूतभविष्यति च कृञः ॥ ४७ ॥

कृञोऽन्त्यस्य आ इत्यादेशो भवति भूतभविष्यत्प्रत्यये, चकारात् तुतव्यक्त्वासु च परत। काहीअ, अकार्षीत् अकरोत् चकार वा ॥ काहिइ, करिष्यति कर्ता वा ॥ तुम्- काउ ॥ तव्य--काअव्व ॥ क्त्वा -काउआण काऊण ॥ ४७ ॥

---

44 T गृह्धिधातु for ग्रहेर्धातो MS वा भवति for भवति T घेआण for घेत्तूण M om गहिउ S गिहिउ for गहिउ KMS om गेण्हिअ, T गण्हिअ 45 MS °क्त्वा इत्यनुवर्तते for °क्त्वास्वित्यनु After प्रत्ययेषु M adds परेषु B om from श्रु down to सोत्तूण 46 T ठा for ट्ठो in the Sūtra KM दृशेर्धातो for दृशो धातो 47 KS काहि for काहीअ

नमोद्विजरुदा वः ॥ ४८ ॥

नमते उद्विजते रुदेश्च अन्त्यस्य वकारो भवति । णवइ । उव्विवइ उव्वेइ । रुवइ रोवइ ॥ ४८ ॥

चर् नृतिमदिव्रजाम् ॥ ४९ ॥

नृत मद व्रज इत्येतेषां धातूनामन्त्यस्य चकारो भवति ॥ रित्वाद् द्वित्वम् ॥ णच्चइ । मच्चइ । वच्चइ ॥ ४९ ॥

छर् गमिष्यमासाम् ॥ ५० ॥

गम इष यम आस इत्येतेषामन्त्यस्य छो भवति ॥ रित्वाद् द्वित्वम् ॥ गच्छइ । इच्छइ । जच्छइ । अच्छइ ॥ ५० ॥

रुधो न्धम्भौ ॥ ५१ ॥

रुधेरन्त्यस्य न्ध म्भ इत्येतौ भवतः । रुन्धइ । रुम्भइ ॥ ५१ ॥

युधबुधगृधक्रुधसिधमुहां च ज्झः ॥ ५२ ॥

युध बुध गृध क्रुध सिध मुह इत्येतेषां चकाराद्रुधेश्चान्त्यस्य द्विरुक्तो झकारो भवति । जुज्झइ । बुज्झइ । गिज्झइ । कुज्झइ । सिज्झइ । मुज्झइ । रुज्झइ ॥ ५२ ॥

जर् स्विदाम् ॥ ५३ ॥

स्विदिप्रकाराणां धातूनामन्त्यस्य जो भवति ॥ रित्वाद् द्वित्वम् ॥ सिज्जइ ॥ सव्वङ्गसिरीए सपज्जइ, सर्वाङ्गश्रिया सपद्यते ॥ खिज्जइ ॥ बहुवचन प्रयोगानुसरणार्थम् ॥ ५३ ॥

---

48 MT रोदिते, S रुदिते for रुदे T उप्पिइ उप्पेवो for उव्विवइ उव्वेइ KS रवइ for रुवइ 49 MT चर नृतमदव्रजां for the Sūtra S चल् for चर् in the Sūtra M चकारो रिद् भवति for चकारो भवति M om रित्वाद् द्वित्वम् 50 S छल्, T छरि for छर् in the Sutra T इत्येषा for इत्येतेषां After इत्येतेषां K adds धातूनाम् M छकारो रिद् भवति for छो भवति M om रित्वाद द्वित्वम् KT यच्छइ for जच्छइ 51 S रुदो नन्तो for the Sūtra 52 T_1 प्रध for गृध in the Sūtra T_2 दुहा for °मुहां in the Sūtra and Com M झर् for ज्झ° in the Sūtra M झो for झकारो 53 T जरि स्विदां for the Sūtra S जल् for जर् in the Sūtra M जो रिद् भवति for जो भवति M om. रित्वाद् द्वित्वम् K सव्वगसिरिए for °सिराए

छिदिभिदो न्दः ॥ ५४ ॥

छिदिभिदोरन्त्यस्य न्द इत्यादेशो भवति । छिन्दइ । भिन्दइ ॥५४॥

ढः कथिवर्धाम् ॥ ५५ ॥

कथतेर्वर्धतेश्चान्त्यस्य ढत्व भवति । कढइ । वड्ढइ ॥ बहुवचनाद् वृधे कृतगुणस्य वर्धेश्चाविशेषेण ग्रहणम् ॥ ५५ ॥

वेष्टेः ॥ ५६ ॥

ढ इति वर्तते । वेष्ट वेष्टने इत्यस्य धातो 'कगटड' [१ ४ ७७] इत्यादिना षलोपे टस्य ढो भवति । वेढइ । वेढिज्जइ ॥ ५६ ॥

समुदो लर् ॥ ५७ ॥

सम् उद् इत्युपसर्गाभ्या परस्य वेष्टेरन्त्यस्य लकारो रित् भवति । सवेल्लइ । उव्वेल्लइ ॥ बहुलाधिकारादुत परस्यापि वा ढ । उव्वेल्लइ ॥ उव्वेढइ ॥ ५७ ॥

खादधावि लुक् ॥ ५८ ॥

खादतौ धावतौ चान्त्यस्य लुग्भवति । खाइ खाअइ ॥ खाओ खाइओ ॥ धाइ धाअइ ॥ धाओ धाइओ ॥ बहुलाधिकाराद्वर्तमानभविष्यद्विध्याद्येकवचन एव भवति । तेनेह न भवति । खादन्ति । धावन्ति ॥ क्वचित् 'धावइ पुरओ' इति च दृश्यते ॥ ५८ ॥

---

54 MT ण्ड for न्द in the Sūtra and Com 55 M ढर् कृषिवर्ध्यो, T ढ कथवर्धाम् for the Sūtra S ठ for ढ in the Sūtra and Com KM कड्ढइ for कढइ M अविशेषग्रहण for अविशेषेण ग्रहणम् 56 S ठ इति for ढ इति M अन्त्यस्य for टस्य S वेडइ for वेढइ 57 M रत्, S लल् for लर् in the Sūtra MS लिद् for रिद् S om वा S ड for ढ 58 M खादधाव्योर्लुक् for the Sūtra M खादतेर्धावतेश्च for खादतौ धावतौ च K om धाइओ After खाअइ MT add खाहिइ खाउ After धाअइ MT add धाहिइ धाउ MT क्वचित्तु for क्वचित्

रः सृजि ॥ ५९ ॥

सृजिधातोरन्त्यस्य रत्वं भवति। विसरइ। ओसरइ। ओसरामि ॥ ॥ ५९ ॥

डः सीदपति ॥ ६० ॥

सीदतौ पततौ च अन्त्यस्य डत्वं भवति। सडइ पडइ ॥ ६० ॥

मीलेः प्रादेर्द्वे तु ॥ ६१ ॥

प्रादेरुपसर्गात्परस्य मीलेरन्त्यस्य द्वे रूपे तु भवत। पमिल्लइ। पमीलइ। निमिल्लइ निमीलइ। समिल्लइ। समीलइ। उम्मिल्लइ उम्मीलइ॥ प्रादेरिति किम्। मीलइ ॥ ६१ ॥

चलस्फुटे ॥ ६२ ॥

द्वे इत्यनुवर्तते। चलतौ स्फुटतौ च अन्त्यस्य द्वे रूपे तु भवत। चल्लइ चलइ। फुट्टइ फुडइ ॥ ६२ ॥

शकगे ॥ ६३ ॥

शकादिषु धातुष्वन्त्यस्य द्वे रूपे भवत ॥ योगविभागान्नित्यम् ॥ शक—सक्कइ। मृग—मग्गइ। लग—लग्गइ। षिच—सिच्चइ। अट—अट्टइ। लुट—लुट्टइ। त्रुट—तुट्टइ। कुप—कुप्पइ। जिम—जिम्मइ। णश—णस्सइ। इत्यादि ॥ ६३ ॥

---

59 T नीसरइ वोसरइ वोसिरामि for विसरइ ओसरइ ओसिरामि 60 M ड सदपति for the Sūtra M सीदते पततेश्च for सीदतौ पततौ च 61 S मिले for माले in the Sūtra, Com. and illustrations T om तु in the Sūtra M पमलइ for पमिल्लइ. M om संमिल्लइ संमीलइ 62 MST चलस्फुटि for the Sūtra M द्वेतिवर्तते for द्वे इत्यनुवर्तते M द्वित्वं भवति for द्वे रूपे भवत B स्फुटितौ for स्फुटतौ BM फुड्डइ for फुट्टइ 63 M द्वित्व भवति द्वे for रूपे भवत KS तस तस्सइ for णश-णस्सइ S वच वंचइ for सिच सिञ्चइ T कुट-कुट्टइ for त्रुट तुट्टइ. T जम जम्मइ for जिम जिम्मइ

उवर्णस्यावः ॥ ६४ ॥

धातोरन्त्यस्य उवर्णस्य अव इत्यादेशो भवति । ह्नुङ्--निन्हवइ । च्युु--चवइ । रु--रवइ । कु--कवइ । सु--सवइ । पसवइ ॥ ६४ ॥

योरेङ् ॥ ६५ ॥

इश्च उश्च यु तस्य । तयोर्धात्वोरिवर्णोवर्णयो एङ् एदोतौ यथासंख्य भवत । इवर्णस्य एकार , उवर्णस्य ओकार । जेऊण जित्वा । नेऊण नीत्वा । नेइ नयति । उड्डेइ उड्डयति । सोऊण श्रुत्वा ॥ क्वचिन्न भवति । नीओ । उड्डीणो ॥ ६५ ॥

अर उः ॥ ६६ ॥

ऋवर्णस्य धातोरन्त्यस्य अर इत्यादेशो भवति । करइ । वरइ । वरइ । सरइ । भरइ । मरइ । तरइ । जरइ ॥ ६६ ॥

अरि वृषाम् ॥ ६७ ॥

वृषप्रकाराणा धातूनामृवर्णस्य अरि इत्यादेशो भवति । वृष--वरिसइ॥ मृष--मरिसइ ॥ कृष करिसइ ॥ हृष--हरिसइ ॥ बहुवचन प्रयोगानुसरणार्थम् ॥ ६७ ॥

रुषगेऽचो दिः ॥ ६८ ॥

रुषादिधातुष्वचो दीर्घो भवति । रुष--रूसइ ॥ शुष--सूसइ ॥ दुष--दूसइ ॥ तुष--तूसइ ॥ पुष--पूसइ ॥ शिष--सीसइ ॥ इत्यादि ॥ ६८ ॥

---

64 T उवर्णस्य वा for the Sūtra 65 M योरेदोत् for the Sūtra M om एङ् M om इवर्णस्य एकार उवर्णस्य ओकार T ओ for ओकार S चेऊग चेत्वा for जेऊग जित्वा T नेंति उड्डेंति for नयति उड्डयति 66 T अर इ for the Sūtra T रीवर्णस्य for ऋवर्णस्य 68 MS रुषगे दि , T रुषगे चोदित for the Sūtra K दिर्दीर्घा for दीर्घो

हलोऽक् ॥ ६९ ॥

हलन्ताद्धातो पर अगागमो भवति ॥ ककारोऽन्तविध्यर्थ ॥ हसइ । भमइ । रमइ । गच्छइ । भुञ्जइ । उवसमइ । पावइ । सिञ्चइ । रुन्धइ । मुसइ । वहइ । सहइ ॥ शसूप्रभृतीना प्राय प्रयोगो न भवति ॥ ६९ ॥

त्वनतः ॥ ७० ॥

अगिति वर्तते । अकारान्तवर्जिताद्धातो पर अगागमो भवति तु । पाअइ पाइ । ठाअइ ठाइ । वाअइ वाइ । धाअइ धाइ । जाअइ जाइ । झाअइ झाइ । भाअइ भाइ, बिभेति भाति वा । जम्भाअइ जम्भाइ, जम्भते । उव्वाअइ उव्वाइ, उद्वाति । मिलाअइ मिलाइ, म्लायते । विक्केअइ विक्केइ, विक्रीणीते ॥ अनत इति किम् । चिइच्छइ चिकित्सते ॥ ७० ॥

अचोऽचाम् ॥ ७१ ॥

धातुषु अचा स्थाने अचो बहुल भवन्ति । हवइ हिवइ । चिणइ चुणइ । सद्दहण सद्दहाण । धावइ धुवइ । रुवइ रोवइ ॥ क्वचिन्नित्यम् । जेइ । चेइ । देइ । लेइ । विहेइ । नासइ ॥ ७१ ॥

णो ह्रश्च चिजिपूश्रुधूस्तुहुलूभ्यः ॥ ७२ ॥

चि जि पू श्रु धू स्तु हु लू इत्येतेभ्य परो ण इत्यागमो भवति, तत्सनियोगेन ह्रश्च, दीर्घस्य च ह्रस्व । चिणइ । जिणइ । पुणइ । सुणइ । धुणइ । थुणइ । हुणइ । लुणइ ॥ बहुलाधिकारात् क्वचिद्विकल्प ॥ उच्चेणइ उच्चेइ । जिणिऊण जेऊण । जिणइ जेणइ । सुणिऊण सोऊण ॥ ७२ ॥

---

69 S om भुञ्जइ T भवइ for वहइ 70 MT अकारान्तवर्जितादजन्ताद्धातो for °वर्जिताद्धातो S om तु T om ठाअइ ठाइ K काअइ काइ for झाअइ झाइ KS विक्कोअइ विक्कोइ for विक्केअइ विक्केइ T om from अनत इति down to स्थाने under the next Sūtra After चिइच्छइ M adds जुउच्छइ M om चिकित्सते 71 BS धवइ for धावइ STom जेइ चेइ Tom नासइ K देहि लेहि for देइ लेइ 72 MT इत्येभ्य for इत्येतेभ्य ST °संनियोगे for °योगेन M उच्चिणइ for उच्चेणइ T om from पुणइ down to जेणइ K जअइ for जेणइ S om from थुणइ down to the end of the Sūtra

भावकर्मणि तु वर्यग्लुक् च ॥ ७३ ॥

भावे कर्मणि च वर्तमानेभ्य चिजिपूश्रुधूस्तुहुद्धृभ्य परो वकारागमो भवति तु । तत्सनियोगेन यक्प्रत्ययस्य लुक् ॥ रित्वाद् द्वित्वम् ॥ चिव्वइ चिणिज्जइ । जिव्वइ जिणिज्जइ । पुव्वइ पुणिज्जइ । सुव्वइ सुणिज्जइ । धुव्वइ धुणिज्जइ । एव भविष्यति चिव्विहिइ चिणिज्जहिइ । इत्यादि ॥७३॥

मर्चेः ॥ ७४ ॥

भावकर्मणीत्यनुवर्तते । चिनोते परो भावकर्मणि मागमो रिद् भवति । तत्सनियोगेन यग्लुक् च । चिम्मइ । पक्षे चिव्वइ चिणिज्जइ ॥ भविष्यति—चिम्महिइ, चिव्वहिइ, चिणिज्जहिइ ॥ ७४ ॥

अन्त्यस्य हनखनोः ॥ ७५ ॥

मरिति वर्तते । हन खन इत्येतयो अन्त्यस्य भावकर्मणि मागमो रिद् भवति तु ।तत्सनियोगेन यग्लुक् च । हम्मइ हणिज्जइ । खम्मइ खणिज्जइ॥ भविष्यति—हम्मिहिइ हणिज्जहिइ । खम्मिहिइ खणिज्जहिइ ॥ बहुलाधिकारात् हन्ते कर्तर्यपि । हम्मइ, हन्तीत्यर्थ ॥ क्वचिन्न भवति । हन्तव्व । हन्तूण । हओ ॥७५॥

दुहलिहवहरुहा भरत उच्च ॥ ७६ ॥

दुह लिह वह रुह इत्येषामन्त्यस्य भकारो रिद् भवति तु । तत्सनियोगेन यग्लुक् च । वहेरत उकारश्च । दुब्भइ दुहिज्जइ । लिब्भइ लिहिज्जइ । वब्भइ वहिज्जइ । रुब्भइ रुहिज्जइ ॥ भविष्यति—दुब्भिहिइ दुहिज्जहिइ । इत्यादि ॥ ७६ ॥

---

73 S om the Sūtra K वर्भावकर्मणि तु यग्लुक्, M वर्भावकर्मणि यग्लुक् च for the Sūtra T यत् लुक् for यग्लुक् in the Sūtra and Com here and elsewhere under the following Sūtras upto Sūtra 90 S om भावे K om च M om from तत्संनियोगे down to पुणिज्जइ T तत्सानघौ for तत्सनियोगेन 74 T मञ्चो for the Sūtra MST तत्सनियोगे for °योगेन under this Sūtra and elsewhere up to Sūtra 82 KMS चिम्मिहिइ, T चिव्विहइ for चिम्महिइ KM om चिव्वहिइ 75 K अनुवर्तते for वर्तते MS om रिद् After भवति तु K adds रित्वाद् द्वित्वम् 76 M हर् for भर् in the Sūtra KMS वहते for वहे K ऊकारश्च for उकारश्च

दहेर्झर् ॥ ७७ ॥

अन्त्यस्येत्यनुवर्तते । दहेरन्त्यस्य भावकर्मणि झकारो रिद् भवति तु । तत्सनियोगेन यग्लुक् च । डज्झइ डहिज्जइ ॥ भविष्यति—डज्झिहिइ डहिज्जहिइ ॥ ७७ ॥

बन्धो न्धः ॥ ७८ ॥

झरित्यनुवर्तते । बन्धेर्धातो न्ध इत्यस्य भावकर्मणि झर् इत्यादेशो भवति तु । तत्सनियोगेन यग्लुक् च । बज्झइ बन्धिज्जइ ॥ भविष्यति - बन्धिहिइ बान्धिज्जहिइ ॥ ७८ ॥

रुध उपसमनोः ॥ ७९ ॥

उप सम् अनु इत्येतेभ्य परस्य रुन्धेरन्त्यस्य भावकर्मणि झर् भवति तु । तत्सनियोगेन यग्लुक् च । उवरुज्झइ । सरुज्झइ । अणुरुज्झइ ॥ पक्षे उवरुन्धिज्जइ । सरुन्धिज्जइ । अणुरुन्धिज्जइ ॥ भविष्यति—उवरुज्झहिइ । सरुज्झहिइ । इत्यादि ॥ ७९ ॥

द्वे गमिगे ॥ ८० ॥

गमादौ धातोरन्त्यस्य भावकर्मणि द्वे रूपे भवत । तत्सनियोगेन यक्प्रत्ययस्य लुक् च । गम—गम्मइ गमिज्जइ ॥ हस—हस्सइ हसिज्जइ ॥ भण—भण्णइ भणिज्जइ ॥ लुभ—लुब्भइ लुभिज्जइ ॥ कथ—कत्थइ कहिज्जइ ॥ कुप—कुप्पइ कुविज्जइ ॥ भुज—भुज्जइ भुजिज्जइ ॥ रुद—रुव्वइ रुविज्जइ ॥ 'नमोद्विजरुदाम्' [२ ४ ४८] इति कृतवकारादेशो रुदिरत्र पठ्यते ॥ भविष्यति—गम्मिहिइ गच्छिज्जहिइ । इत्यादि ॥ ८० ॥

---

77 S झल् for झर in the Sūtra 78 KMS झरिति भवति for झर इत्यादेशो भवति K बज्झिहिइ बधिज्जिहिइ for बन्धिहिइ बन्धिज्जहिइ 79 KM रुवे for रुन्धे K उवरुज्झिहिइ for उवरुज्झहिइ KS om. संरुज्झहिइ 80 KS om लुब्भ इ लुभिज्जइ M लुभइ for लुब्भइ BK om पठ्यते

ईर हृकृतॄज्ञाम् ॥ ८१ ॥

हृञ् कृञ् तॄ ज़ॄ इत्येतेषामन्त्यस्य भावकर्मणि ईर इत्यादेशो भवति तु। तत्सनियोगेन यग्लुक् च। हीरइ हरिज्जइ। कीरइ करिज्जइ। तीरइ तरिज्जइ। जीरइ जरिज्जइ ॥ ८१ ॥

अर्जेविढप्पः ॥ ८२ ॥

अन्त्यस्येति निवृत्तम्। अर्जेविढप्प इत्यादेशो भावकर्मणि भवति तु। तत्सनियोगेन यग्लुक् च। विढप्पइ। पक्षे अज्जिज्जइ विढप्पिज्जइ ॥ ८२ ॥

आरभ आढप्पः ॥ ८३ ॥

आरभतेर्भावकर्मणि आढप्प इत्यादेशो भवति तु, यग्लुक् च। आढप्पइ। पक्षे आरभिज्जइ आढप्पिज्जइ ॥ ८३ ॥

णप्पणज्जौ ज्ञः ॥ ८४ ॥

जानातेर्भावकर्मणि णप्प णज्ज इत्यादेशौ तु भवत, यग्लुक् च। णप्पइ। णज्जइ ॥ पक्षे जाणिज्जइ। मुणिज्जइ ॥ 'ज्ञम्नो' [१ ४ ३७] इति णत्वे णाइज्जइ ॥ नञ्पूर्वस्य अणाइज्जइ ॥ ८४ ॥

सिप्प. सिचस्निहोः ॥ ८५ ॥

सिञ्चते स्निह्यतेश्च भावकर्मणि सिप्प इत्यादेशो भवति तु, यग्लुक् च। सिप्पइ सिच्यते स्निह्यते वा ॥ पक्षे सिञ्चिज्जइ। णेहिज्जइ ॥ ८५ ॥

वाहिप्पो व्याहृः ॥ ८६ ॥

व्याहरतेर्भावकर्मणि वाहिप्प इत्यादेशो भवति तु, यग्लुक् च। वाहिप्पइ ॥ पक्षे वाहरिज्जइ ॥ ८६ ॥

---

81 K हृस्कृञ for हृकृ in the Sūtra S हिरज्जइ for हरिज्जइ K जिरिज्जइ for जरिज्जइ 82 BK विडप्प for विढप्प in the Sūtra T om विढप्पिज्जइ K विडविज्जइ for विढप्पिज्जइ 83 MS आडप्प for आढप्प in the Sūtra and Com KS आरभे for आरभते T आरभिज्जइ आढविज्जइ for आरभिज्जइ आढप्पिज्जइ 84 T om तु T जणिज्जइ for मुणिज्जइ 85 M om the Sūtra and Com, but gives illustrations KMST om पक्षे सिञ्चिज्जइ णेहिज्जइ B णिहहिज्जइ for णेहिज्जइ 86 KS वाहिप्पिज्जइ for पक्षे वाहरिज्जइ T om पक्षे

ग्रहेर्घेप्पः ॥ ८७ ॥

ग्रहेर्भावकर्मणि घेप्प इत्यादेशो भवति तु, यग्लुक् च। घेप्पइ ॥ पक्षे गेण्हिज्जइ ॥ ८७ ॥

छिप्पः स्पृशतेः ॥ ८८ ॥

स्पृशतेर्भावकर्मणि छिप्प इत्यादेशो भवति तु, यग्लुक् च। छिप्पइ ॥ पक्षे छिविज्जइ ॥ ८८ ॥

दीसल् दृशेः ॥ ८९ ॥

दृशेर्भावकर्मणि दीस इत्यादेशो लिद् भवति, यग्लुक् च। दीसइ ॥ ॥ ८९ ॥

वचेरुञ्चः ॥ ९० ॥

वचेर्भावकर्मणि उञ्च इत्यादेशो भवति तु, यग्लुक् च। उच्चइ ॥ पक्षे वइज्जइ ॥ ९० ॥

ईअइज्जौ यक् ॥ ९१ ॥

अपवादनिमित्तोऽय विधि। भावकर्मणि विहितो यो यक्प्रत्यय स ईअ इज्ज इत्यादेशावापद्यते। हसीअइ हसिज्जइ। हसीअन्तो हसिज्जन्तो। हसीअमाणो हसिज्जमाणो॥ पढीअइ पढिज्जइ। होईअइ होइज्जइ॥ बहुलाधिकारात् क्वचिद् यगपि विकल्पेन भवति। तेण लहिज्ज। तेण लहिज्जेज्ज॥ मए णवेज्ज। मए णविज्जेज्ज॥ तेण अच्छिज्ज। तेण अच्छिज्जेज्ज। तेण अच्छीअइ ॥ ९१ ॥

---

87 KST om पक्षे 88 T चिप्प for छिप्प in the Sūtra Com and illustrations KS om पक्षे KMS छिप्पिज्जइ for छिविज्जइ 90 K पचेड्वंच्च, M पचे पुच, S पचेल् ञ्च, T वचेर्वुञ्च for the Sūtra KMS पचते for वचे K उच्च, M पुच, T वुञ्च for उञ्च K उञ्चइ, M पुचइ, T वुञ्चइ for उञ्चइ KMST om पक्षे वइज्जइ 91 Bp इअइज्जौ यक्, M ईयज्जौ यक् for the Sūtra Bp KS अपवादनिर्मुक्त, M °वादविनिर्मुक्त for अपवादनिमित्त B पटीअइ पाटज्जइ, K पडिअइ पडिज्जइ for पढीअइ पढिज्जइ K om मए णवेज्ज

स्पृहदूञोः सिहदूमौ णिचोः ॥ ९२ ॥

णिजन्तयो स्पृहदूञो धात्वो सिह दूम इत्यादेशौ यथासख्य भवत । सिहइ । दूमइ ॥ ९२ ॥

निवृपतोर्णिहोडो वा ॥ ९३ ॥

णिचोरित्यनुवर्तते। निपूर्वस्य वृञ पतेश्च धात्वोर्णिजन्तयो स्थाने णिहोड इत्यादेशो वा भवति। णिहोडइ निवारयति पातयति वा। पक्षे णिवारेइ। पाडेइ ॥ ९३ ॥

धवलोद्घटोर्दुमोग्गौ ॥ ९४ ॥

वेत्यनुवर्तते। धवलयतेरुत्पूर्वस्य घटयतेश्च णिजन्तयोर्दुम उग्ग इत्यादेशौ यथासख्य भवतो वा। दुमइ। उग्गइ॥ पक्षे धवलेइ। उग्घाडेइ॥ 'अचोऽचाम्' [२ ४ ७१] इति दुमोऽत्वे दमिअ धवलिअ ॥ ९४ ॥

भ्रमवेष्टयोस्तालिअण्टपरिआलौ ॥ ९५ ॥

भ्रमयतिवेष्टयत्योर्णिजन्तयो तालिअण्ट परिआल इत्येतौ यथासख्य वा भवत । तालिअण्टइ॥ पक्षे भमाडइ। भमाडेइ। भामइ। भामावइ। भामावेइ॥ वेष्टे —परिआलइ॥ पक्षे। वेढइ ॥ ९५ ॥

रावो रञ्जयतेः ॥ ९६ ॥

रञ्जयतेर्णिजन्तस्य राव इत्यादेशो वा भवति। रावेइ। पक्षे रञ्जेइ॥९६॥

---

92 Bp स्पृहवूञो, M स्पृहदशो in the Sūtra, Com and illustrations, T स्पृहदशे in the Sūtra and Com, for स्पृहदूञो in the Sūtra S धूमेइ for दूमइ 93 M निवृधोर्निवो धो वा for the Sūtra 94 MS वा भवत यथासंख्यं for यथासख्य वा भवत S om from दुमइ down to the end of the Sūtra M दुम्मइ, T दुग्गइ for दुमइ T दुमेरित्वे for दुमोऽत्वे T उदूमिअ for दमिअ 95 S om the Sūtra KM इत्यादेशौ for इत्येतौ T भमडेइ for भमाडेइ KT भमावइ भमावेइ for भामावइ भामावेइ K वरिआलइ वरिजालइ वेडेइ for परिआलइ॥ पक्षे वेढइ 96 T om वा MST om पक्षे

तुलिडोल्योरोहामरक्खोलौ ॥ ९७ ॥

णिजन्तयो तुलयतिदोलयत्योश्च नामधात्वोर्यथासङ्ख्यम् ओहाम रक्खोल इत्येतौ वा भवत । ओहामइ । रक्खोलइ । पक्षे तुलइ ॥ डोल्इ ॥ ९७ ॥

आसंघः सभावे' ॥ ९८ ॥

सभावयतेर्णिजन्तस्य आसघ इति वा भवति । आसघइ ॥ पक्षे सभावेइ, सभावयति ॥ ९८ ॥

अर्पेरल्लिवपणामचच्चुप्पाः ॥ ९९ ॥

णिजन्तस्यार्पयते अल्लिव पणाम चच्चुप्प इति त्रय आदेशा वा भवन्ति । अल्लिवइ । पणामइ । चच्चुप्पइ ॥ पक्षे अप्पेइ ओप्पेइ ॥ ९९ ॥

गुलुगुच्छोत्थङ्घोव्वेल्लोल्लाला उन्नमेः ॥ १०० ॥

णिजन्तस्य नमेरुत्पूर्वस्य गुलुगुच्छ उत्थङ्घ उव्वेल्ल उल्लाल इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु । गुलुगुच्छइ । उत्थङ्घइ उव्वेल्लइ उल्लालइ ॥ पक्षे उण्णवेइ ॥ १०० ॥

प्रकाशेर्णुव्वः ॥ १०१ ॥

णिजन्तस्य प्रकाशेर्णुव्व इति वा भवति । णुव्वइ ॥ पक्ष पआसेइ ॥ ॥ १०१ ॥

णिहुवः कमे' ॥ १०२ ॥

कमे स्वार्थे णिजन्तस्य णिहुव इत्यादेशो वा भवति । णिहुवइ ॥ पक्षे कामेइ ॥ १०२ ॥

---

97 M तुलिदोलो°, S तुरिदोलो°, T_1 तुलिरोलो°, T_2 तुलिलोरो° for तुलिडोल्यो° in the Sūtra M तुलयतेदालयतेश्च for तुलयतिदोलयत्योश्च S om पक्षे तुलइ T तोलइ for डोलइ 98 K इत्यादेशो वा, M इत्यादेशो for इति वा K om सभावेइ, MS om पक्षे सभावेइ 99 MT_2 °चुञ्चुप्पा for चच्चुप्पा in the Sūtra and Com S °चंचप्पा, T_1 °चचुप्पा in the Sūtra M om वा 100 S गुलुगुद°, T_1 गुलुगुच° for गुलुगुच्छ° in the Sūtra K नमयते for नमे M om तु KS उन्नावइ, T उन्नामइ for उण्णवेइ 101 T णुप्प for णुव्व in the Sūtra and Com ST om पक्षे 102 M भुव कमे, T_1 णिभुव कामे for the Sūtra T_2 कामे. for कमे in the Sūtra MS om पक्षे T कमेइ for कामेइ

नशेर्विप्पगालनासवपलावहारवविउडाः ॥ १०३ ॥

नाशयतेर्णिजन्तस्य विप्पगाल नासव पलाव हारव विउड इति पञ्चादेशा वा भवन्ति । विप्पगालइ । नासवइ । पलावइ । हारवइ । विउडइ ॥ पक्षे णासेइ ॥ १०३ ॥

वल आरोपे ॥ १०४ ॥

णिजन्तस्यारोपेर्वल इत्यादेशो वा भवति । वलइ ॥ पक्षे आरोवेइ ॥ ॥ १०४ ॥

विरेचेरोल्लुङ्डोल्लुङ्डपल्लत्थाः ॥ १०५ ॥

विरेचयतेर्णिजन्तस्य ओल्लुङ्ड उल्लुङ्ड पल्लत्थ इति त्रय आदेशा वा भवन्ति । ओल्लुङ्डइ । उल्लुङ्डइ । पल्लत्थइ ॥ पक्षे विरेअइ ॥ १०५ ॥

कम्पेर्विच्छोलः ॥ १०६ ॥

कम्पयतेर्णिजन्तस्य विच्छोल इति वा भवति । विच्छोलइ ॥ पक्षे कम्पेइ ॥ १०६ ॥

रोमन्थेरोग्गालवग्गालौ ॥ १०७ ॥

रोमन्थेर्नामधातोर्णिजन्तस्य ओग्गाल वग्गाल इत्यादेशौ वा भवत । ओग्गालइ । वग्गालइ ॥ पक्षे रोमन्थेइ ॥ १०७ ॥

प्लावेरोव्वालपव्वालौ ॥ १०८ ॥

प्लावयतेर्णिजन्तस्य ओव्वाल पव्वाल इत्यादेशौ वा भवत । ओव्वालइ । पव्वालइ ॥ पक्षे पावेइ ॥ १०८ ॥

---

103 T om पक्षे 104 S आलोपे, T आलोपो for आरोपे in the Sūtra S आलोपे for आरोपे KMT om पक्षे M om आरोवेइ 105 M om the Sūtra and Com upto णिजन्तस्य T ओल्लुंडोल्लुंड° in the Sūtra and Com T om पक्षे 107 MS om पक्षे T om पक्षे T om पक्षे रोमन्थेइ 108 S प्लावे, T प्लवयते for प्लावयते ST om पक्षे

मिश्रेर्मीसालमेलवौ ॥ १०९ ॥

मिश्रयतेर्णिजन्तस्य मीसाल मेलव इत्यादेशौ वा भवत । मीसालइ । मेलवइ ॥ पक्षे मीसेइ ॥ १०९ ॥

छादेर्नूमनुमोव्वालडक्कपव्वालमतुमा. ॥ ११० ॥

छादयतेर्णिजन्तस्य नूम नुम उव्वाल डक्क पव्वाल सतुम इति षडादेशा वा भवन्ति । नूमइ नुमइ ॥ णत्वे णूमइ णुमइ ॥ उव्वालेइ । डक्केइ । पव्वालेइ । सतुमइ ॥ पक्षे छाएइ ॥ ११० ॥

अच्चुक्कवोक्कौ विज्ञापे' ॥ १११ ॥

विज्ञापेर्णिजन्तस्य अच्चुक्क वोक्क इत्यादेशौ वा भवत । अच्चुक्कइ वोक्कइ ॥ पक्षे विण्णावेइ ॥ १११ ॥

परिवाडो घटे. ॥ ११२ ॥

घटयतेर्णिजन्तस्य परिवाट इत्यादेशो वा भवति । परिवाडेइ ॥ पक्षे घडेइ ॥ ११२ ॥

दृशेर्दावदक्खवदंसाः ॥ ११३ ॥

दर्शयतेर्णिजन्तस्य दाव दक्खव दस इति त्रय आदेशा वा भवन्ति । दावइ । दक्खवइ । दसइ ॥ पक्षे दरिसइ ॥ ११३ ॥

प्रस्थापेः पेट्ठवपेड्डवौ ॥ ११४ ॥

प्रस्थापयतेर्णिजन्तस्य पेट्ठव पेड्डव इत्यादेशौ वा भवत । पेट्ठवइ । पेड्डवइ ॥ पक्षे पट्ठावेइ ॥ ११४ ॥

---

109 Bp KS विलास°, M वालास° for मीसाल in the Sūtra and Com KS विलासइ for मीमालइ T om पक्षे KST मिस्सेइ for मीसेइ 110 T_2 °ढक्क° for डक्क in the Sūtra KS T om पक्षे BT छअइ for छाएइ 111 KMS विज्ञप्ते for विज्ञापे in the Sūtra and Com T अपुक्कपोक्कौ for अच्चुक्कवोक्कौ in the Sūtra, Com and illustrations KMST om पक्षे B विण्णावेइ, T विण्णवइ for विण्णावेइ 112 T परिवाढो for परिवाडो in the Sūtra, Com and illustrations T om पक्षे T घटेइ for घडेइ 113 T °दस्सा in the Sūtra and Com T om पक्षे 114 M पेडढव°, T पेण्डव° for पेड्डव° in the Sūtra, Com and illustrations KS पट्ठावइ for पट्ठावेइ

यापेर्जवः ॥ ११५ ॥

यापयतेर्णिजन्तस्य जव इत्यादेशो वा भवति । जवइ ॥ पक्षे जावेइ ॥ ॥ ११५ ॥

विकोशेः पक्खोडः ॥ ११६ ॥

विकोशयतेर्नामधातोर्णिजन्तस्य पक्खोड इत्यादेशो वा भवति । पक्खोडइ ।। पक्षे विओसेइ ॥ ११६ ॥

गुण्ठ उध्दूलेः ॥ ११७ ॥

उध्दूलयतेर्णिजन्तस्य गुण्ठ इत्यादेशो वा भवति । गुण्ठइ ॥ पक्षे उध्दूलेइ ॥ ११७ ॥

तडेराहोडविहोडौ ॥ ११८ ॥

ताडयतेर्णिजन्तस्य आहोड विहोड इत्यादेशौ वा भवत । आहोडइ । विहोडइ ॥ पक्षे ताडेइ ॥ ११८ ॥

ह्लादेरवअच्छलणिचश्च ॥ ११९ ॥

ह्लादयतेर्णिजन्तस्याणिजन्तस्य च अवअच्छ इत्यादेशो लिद् भवति । अवअच्छइ, ह्लादते ह्लादयति वा ।। ११९ ॥

निर्मेर्निम्मवनिम्माणौ ॥ १२० ॥

निर्पूर्वस्य मिमीतेर्धातो निम्मव निम्माण इत्यादेशौ वा भवत । निम्मवइ । निम्माणइ ॥ 'आदेस्तु' [१ ३ ५३] इति णत्वे णिम्मवइ । णिम्माणइ ॥ पक्षे णिम्मइ ॥ १२० ॥

---

115 KMST om पक्षे T जावइ for जावेइ 116 T विक्रोशे for विकोशे in the Sūtra T विक्रोशयते for विकोशयते KMST om पक्षे here and also elsewhere promiscuously The variants are no longer recorded 117 K गुट्ठइ for गुण्ठइ K उद्दूलइ, T उद्धूलइ for उद्धूलेइ 118 T om पक्षे ताडेइ 120 S निर्मो, T निम्मो for निर्मे in the Sūtra T om णिम्माणइ KST om पक्षे णिम्मइ

आल्लीडोल्लिः ॥ १२१ ॥

आङ्पूर्वस्य लीयते अल्लि इत्यादेशो भवति । अल्लिइ । अल्लिअइ ॥ अल्लीणो ॥ १२१ ॥

क्रियः कीणः ॥ १२२ ॥

क्रीणाते कीण इत्यादेशो भवति । कीणइ ॥ १२२ ॥

केर् च वेः ॥ १२३ ॥

वीत्युपसर्गात्परस्य क्रीणाते केर् इति भवति । चकारात कीणश्च ॥ रित्त्वाद् द्वित्वम् ॥ विक्केइ । विक्कीणइ ॥ १२३ ॥

स्त्यः सम' खा ॥ १२४ ॥

स्त्यै ष्ट्यै शब्दसघातयो इत्यस्य स्त्यायते सपूर्वस्य खा इत्यादेशो भवति । सखाइ । सखाअइ । सखाअ ॥ १२४ ॥

ध्मो धुमोदः ॥ १२५ ॥

ध्मा शब्दाग्निसयोगयो इत्यस्य धातो उद परस्य धुमा इत्यादेशो भवति । उद्धुमाइ ॥ १२५ ॥

स्थष्ठकुकुरौ ॥ १२६ ॥

उद परस्य ष्ठा गतिनिवृत्तौ इत्यस्य धातो ठ कुकुर इत्यादेशौ भवत । उट्ठइ । उक्कुरइ ॥ १२६ ॥

---

121 T आल्लीडोऽल्ली for the Sūtra M अल्ली for अल्लि in the Sūtra and Com T अल्ली for अल्लि MT अल्लीइ अल्लीअइ for अल्लिइ अल्लिअइ B आल्लिणो for अल्लीणो 122 T क्रीय for क्रिय in the Sūtra MS किण in the Sūtra, Com and illustrations 123 T om the Sūtra and Com

निरप्पथक्कठाचिट्ठाः ॥ १२७ ॥

स्थ इत्यनुवर्तते। तिष्ठते निरप्प थक्क ठा चिट्ठा इति चत्वार आदेशा भवन्ति। निरप्पइ॥ णत्वे णिरप्पइ॥ थक्कइ। ठाइ। चिट्ठाइ। ठाण। पट्ठाओ। उट्ठाओ। पट्ठाविओ। उट्ठाविओ। चिट्ठिऊण॥ बहुलाधिकारात् **थिअं**। थाण। पत्थिओ। उत्थिओ। थाऊण ॥ १२७ ॥

विस्मरः पम्हसवीसरौ ॥ १२८ ॥

विस्मरते पम्हस वीसर इत्यादेशौ भवत। पम्हसइ। वीसरइ॥ **पक्षे** विम्हइ॥ 'श्मष्म' [१-४-६७] इति स्मस्य म्हत्वे 'अर उ' [२ ४ ६६] इति ऋवर्णस्य रादेशे च सेत्स्यति॥ १२८॥

कृपौ णिजवहः ॥ १२९ ॥

कृप कृपायामित्यस्य धातो अवह इत्यादेशो णिजन्तो भवति। **अव-हावेइ**, कृपा करोतीत्यर्थ ॥ १२९ ॥

जाणमुणौ ज्ञः ॥ १३० ॥

ज्ञा अवबोधने इत्यस्य धातो जाण मुण इत्यादेशौ भवत। जाणइ। मुणइ॥ बहुलाधिकारात्क्वचिद्विकल्प। जाणिअ मुणिअ णाअ ज्ञातम्॥ जाणिऊण णाऊण ज्ञात्वा। जाणणं णाण ज्ञानम्॥ मणइ इति तु मन्यतेरेव। ॥ १३० ॥

धो दह श्रदः ॥ १३१ ॥

श्रदित्यव्ययात्परस्य डुधाञ् धारणपोषणयो इत्यस्य धातो दह इत्यादेशो भवति। सद्दहइ। सद्दहमाणो जीवो। सद्दहण होइ सम्मत्त ॥१३१॥

---

127 K °ढक्क°, S °डक्क° for °थक्क in the Sūtra and Com K तिष्ठतेर्धातो for तिष्ठते K ढक्कइ, S डक्कइ for थक्कइ KM पट्ठिओ for पट्ठाओ M उट्ठिओ for उट्ठाओ 128 S विस्मर पम्हिरवीसरौ, T विस्मु पम्हुसवीसरौ for the Sūtra 129 T अवहवेइ for अवहावेइ. 130 KMST om मुणिअ

स्पृशिश्छिवालुक्खफरिसफासफमालिहच्छिहान् ॥ १३२ ॥

स्पृश स्पर्शने इत्यस्य स्पृशति छिअ आलुक्ख फरिस फास फस आलिह छिह इति सप्तादेशानापद्यते । छिअइ । आलुक्खइ । फरिसइ । फासइ । फसइ । आलिहइ । छिहइ ॥ १३२ ॥

फक्कस्थक्कः ॥ १३३ ॥

फक्कते थक्क इत्यादेशो भवति । थक्कइ ॥ १३३ ॥

श्लाघः सलाहः ॥ १३४ ॥

श्लाघृ कत्थने इत्यस्य धातो सलाह इत्यादेशो भवति । सलाहइ ॥ १३४ ॥

थिप्पस्तृपः ॥ १३५ ॥

तृप प्रीणने इत्यस्य धातो थिप्प इत्यादेशो भवति । थिप्पइ ॥ १३५ ॥

भियो भाबिहौ ॥ १३६ ॥

ञिभी भये इत्यस्य धातो भा बिह इत्यादेशौ भवत । भाइ भाअइ । भाइअ ॥ बिहइ । बिहिअ ॥ भीअ इति तु सिद्धावस्थायाम् ॥ १३६ ॥

भुजिरण्णभुञ्जकम्मसमाणचमडचड्डजेमजिमान् ॥ १३७ ॥

भुज पालनाभ्यवहारयो इत्यस्य धातु अण्ण भुञ्ज कम्म समाण चमड चड्ड जेम जिम इत्यष्टादेशानापद्यते । अण्णइ । भुञ्जइ । कम्मइ । समाणइ । चमडइ । चड्डइ । जेमइ । जिमइ ॥ १३७ ॥

---

132 T आलुख° for आलुक्ख° in the Sūtra. S °फस्स° for °फस° in the Sūtra Com and illustrations. B om छिहइ 133 MS पक्क for फक्क in the Sūtra 134 S सलाघ for सलाह in the Sūtra 135 Bp KS छिप्पस्तृप for the Sūtra BM इत्यस्माद्धातो for इत्यस्य धातो K छिप्प, S छप्प for थिप्प K छिप्पइ for थिप्पइ 137 MST अण्ह° for अण्ण° in the Sūtra, Com and illustrations

जृम्भेऽवेर्जम्भा ॥ १३८ ॥

जृभी गात्रविनामे इत्यस्य धातो जम्भा इत्यादेशो भवति । अवे वि इत्युपसर्गात्परस्य न भवति । जम्भाइ । जम्भाअइ ॥ अवेरिति किम् । केलिपसरो विअम्भइ ॥ १३८ ॥

जुञ्जजुज्जजुप्पा युजेः ॥ १३९ ॥

युजिर्योगे इत्यस्य धातो जुञ्ज जुज्ज जुप्प इति त्रय आदेशा भवन्ति । जुञ्जइ । जुज्जइ । जुप्पइ ॥ १३९ ॥

जनो जाजम्मौ ॥ १४० ॥

जनी प्रादुर्भावे इत्यस्य जा जम्म इत्यादेशौ भवत । जाइ । जाअइ । जम्मइ ॥ १४० ॥

उत्थल उच्चलेः ॥ १४१ ॥

उत्पूर्वस्य चल गतावित्यस्य धातो उत्थल इत्यादेशो भवति । उत्थलइ ॥ १४१ ॥

घूर्णेघुम्मपहल्लघोलघुलाः ॥ १४२ ॥

घूर्ण भ्रमणे इत्यस्य धातो घुम्म पहल्ल घोल घुल इति चत्वार आदेशा भवन्ति । घुम्मइ । पहल्लइ । घोलइ । घुलइ ॥ १४२ ॥

लिम्पो लिपः ॥ १४३ ॥

लिपेर्धातो लिम्प इत्यादेशो भवति । लिम्पइ ॥ १४३ ॥

शदेर्झडपक्खोडौ ॥ १४४ ॥

शद्लृ शातने इत्यस्य झड पक्खोड इत्यादेशौ भवत । झडइ । पक्खोडइ ॥ १४४ ॥

---

138 KMS जृभोऽवेजभा, T जृभेविजभा for the Sūtra KS विजभइ for विअम्भइ 140 After इत्यस्य S adds धातो 141 S उच्छल उच्छले for the Sūtra BKM उत्थले for उच्चले in the Sūtra S शल गतौ for चल गतौ S उच्छलइ for उत्थलइ 143 S लिम्पो लिप for the Sūtra S लिप्पइ for लिम्पइ 144 S सदे for शदे in the Sūtra

नेः सदेर्मज्जः ॥ १४५ ॥

निपूर्वस्य षद्लृ विशरणगत्यवसादने इत्यस्य मज्ज इत्यादेशो भवति। अत्ता एत्थ णुमज्जइ, श्वश्रूरत्र निषीदति ॥ १४५ ॥

पुच्छः पृच्छेः ॥ १४६ ॥

पृच्छते पुच्छ इत्यादेशो भवति । पुच्छइ ॥ १४६ ॥

गण्ठो ग्रन्थेः ॥ १४७ ॥

ग्रन्थेर्गण्ठ इत्यादेशो भवति । गण्ठइ ॥ १४७ ॥

तुवरजअडौ त्वरेः ॥ १४८ ॥

त्वरे तुवर जअड इत्यादेशौ भवत । तुवरइ । जअडइ । तुवरन्तो । जअडन्तो ॥ १४८ ॥

अतिङि तुरः ॥ १४९ ॥

त्वरेरित्यनुवर्तते । तिङ्वर्जिते प्रत्यये परत त्वरे तुर इत्यादेशो भवति । तुरिओ । तुरन्तो ॥ अतिङीति किम् । तुवरइ ॥ १४९ ॥

तूरः शतृतिङि ॥ १५० ॥

शतृप्रत्यये तिङि च परे त्वरते तूर इत्यादेशो भवति । तूरन्तो । तूरइ ॥ १५० ॥

पर्यसः पल्लट्टपल्लोट्टपल्हत्थाः ॥ १५१ ॥

परिपूर्व असु क्षेपणे इत्यय धातु पल्लट्ट पल्लोट्ट पल्हत्थ इति त्रीनादेशानापद्यते । पल्लट्टइ । पल्लोट्टइ । पल्हत्थइ ॥ १५१ ॥

---

145 S शदे for सदे in the Sūtra B om the Com on the Sūtra M अत्था for अत्ता 147 After गण्ठइ KMS adds गठी 148 MT °जअडौ for °जअडौ in the Sūtra, Com and illustrations 150 S शतृतिङो for शतृतिङि in the Sūtra 151 B पर्यसे for पर्यस in the Sūtra B पलोट्ट for पल्लोट्ट° in the Sūtra K पर्यस for परिपूर्व असु क्षेपणे इत्यय धातु KM om त्रीन्

मृद्नातेर्मलपरिहट्टखुड्डपन्नाडचड्डमड्डमडाः ॥ १५२ ॥

मृद्नाते मल परिहट्ट खुड्ड पन्नाड चड्ड मड्ड मड इति सप्तादेशा भवन्ति। मलइ । परिहट्टइ । खुड्डइ । पन्नाडइ । चड्डइ । मड्डइ । मडइ ॥ १५२ ॥

दृशिरोअक्खणिअच्छावअच्छचज्जावअज्झपुलअपुलोअदेक्खावअक्ख-पेच्छावआसपासणिअसच्चवावक्खान् ॥ १५३ ॥

दृशिर् प्रेक्षणे इत्यय धातु ओअक्ख णिअच्छ अवअच्छ चज्ज अवअज्झ पुलअ पुलोअ देक्ख अवअक्ख पेच्छ अवआस पास णिअ सच्चव अवक्ख इति पञ्चदशादेशानापद्यते। ओअक्खइ। णिअच्छइ। अवअच्छइ। चज्जइ। अवज्झइ। पुलअइ। पुलोअइ। देक्खइ। अवअक्खइ। पेच्छइ। अवआसइ। पासइ। णिअइ। सच्चवइ। अवअक्खइ। णिज्झअइ इति तु निपूर्वस्य ध्यायतेर्दर्शनार्थस्य ॥१५३॥

झरपज्झरपच्चड्डखिरणिड्डुअणिब्बलाः क्षरेः ॥ १५४ ॥

क्षरते झर पज्झर पच्चड्ड खिर णिड्डुअ णिब्बल इति षडादेशा भवन्ति। झरइ। पज्झरइ। पच्चड्डइ। खिरइ। णिडड्डुअइ। णिब्बलइ ॥१५४॥

कासेरवाद्वासः ॥ १५५ ॥

अवात्परस्य कासे वास इत्यादेशो भवति। ओवासइ ॥ १५५ ॥

न्यसेर्णिमणुमौ ॥ १५६ ॥

अस्यतेर्निपूर्वस्य णिम णुम इत्यादेशौ भवत । णिमइ। णुमइ ॥१५६॥

---

152 S om the Sūtra KT °खुट्ट° for °खुड्ड° in the Sūtra T खुट्ट खुट्टइ for खुड्ड खुड्डइ M मढइ for मडइ 153 T दृश प्रेक्षणे for दृशिर प्रेक्षणे K अवअज्झइ for अवअच्छइ 154 T °पच्छड्ड° for °पच्चड्ड° in the Sūtra, Com and illustrations K °णिद्दुअ° for °णिड्डुअ in the Sūtra and Com M °णीदुअ for °णिड्डुअ° in the Sūtra M णिद्दुअइ for णिड्डअइ 155 T काशे for कासे in the Sūtra, and Com 156 MST न्यसो for न्यसे in the Sūtra.

ग्रहेर्णिरुवारगेण्हबलहरपग्गाहिपच्चुआः ॥ १५७ ॥

ग्रह उपादाने इत्यस्य धातो णिरुवार गेण्ह बल हर पग्ग अहिपच्चुअ इति षडादेशा भवन्ति । णिरुवारइ । गेण्हइ । बलइ । हरइ । पग्गइ । अहिपच्चुअइ ॥१५७॥

॥ इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसर्वविद्याप्रभाव-
श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ

द्वितीयाध्यायस्य चतुर्थ पाद ॥

द्वितीयोऽध्याय समाप्त ॥

---

157 T °पट्ट° for °पग्ग° in the Sūtra, Com and illustrations. M अहिवच्चअइ for अहिपच्चुअइ Colophon KST om from °मदर्ह down to श्रीमत् S °व्याकरणे वृत्तौ T द्वितीयस्याध्यायस्य

तृतीयोऽध्यायः ॥

प्रथमः पादः ॥

होहुवहवा भुवेस्तु ॥ १ ॥

भुवेर्धातो हो हुव हव इति त्रय आदेशा भवन्ति तु । होइ । होन्ति । हुवइ हुवन्ति । हवइ हवन्ति ॥ पक्षे भवइ ॥ परिहीणविहवो भविउ पभवइ ॥ परिभवइ । सभवइ ॥ क्वचिद् यदपि । उभअहुत्त ॥ १ ॥

पृथक्स्पष्टे णिव्वडः ॥ २ ॥

भुवेरित्यनुवर्तते । पृथग्भूते स्पष्टे च कर्तरि भुवे णिव्वड इत्यादेशो भवति । णिव्वडइ, पृथक् स्पष्टो वा भवतीत्यर्थ ॥ २ ॥

प्रभौ हुप्पः ॥ ३ ॥

त्वित्यनुवर्तते । प्रभुकर्तृकस्य भुवो हुप्प इत्यादेशो भवति तु ॥ अङ्गे वि न पहुप्पइ ॥ पक्षे । पहवइ प्रभवति ॥ ३ ॥

हु क्ते ॥ ४ ॥

भुव क्तप्रत्यये परे हु इत्यादेशो भवति । हुअ ॥ ४ ॥

हुरचिति ॥ ५ ॥

चिद्वर्जिते प्रत्यये परे हु इत्यादेशो रिद् भवति तु । हुति । होन्ति । हुओ ॥ अचिनीति किम् । होइ ॥ ५ ॥

---

1 S होहुवहावा for होहुवहवा in the Sūtra K भवेस्तु M भवे- for भुवेस्तु in the Sūtra KM भवे for भुवे BT हरिहाणविभवो for परिहाणविहवो B परभइ, S पहवइ, MT वहइ for पभवइ B उभइ M उब्भवअइ T उब्भुअइ for उभअ S हुत, T हत for हुत्त 2 T णिबन्ध for णिव्वड in the Sūtra, Com and illustrat crs K णिब्बडइ for णिव्वडइ 3 BT अगे वि अ न for अङ्गे वि न 4 M हूक्ते T हूर्त for the Sūtra M हूअ, S हुति for हुअ 5 S om the Sūtra and Com upto हुओ T om रिद् T om हुओ

आघ्राक्षिस्नामाइग्घणिज्झराब्बुत्ताः ॥ ६ ॥

आजिघ्रतिक्षयतिस्नातीना धातूनाम् आइग्घ णिज्झर अब्बुत्त इत्यादेशा यथासख्य भवन्ति तु । आइग्घइ आजिघ्रति । णिज्झरइ क्षयति । अब्बुत्तइ स्नाति ॥ पक्षे । अग्घाइ । खअइ । ण्हाइ ॥ ६ ॥

रा वेर्लियः ॥ ७ ॥

लीङ् श्लेषणे इत्यस्य धातो वि इत्युपसर्गात्परस्य रा इत्यादेशो भवति तु । विराइ । विराअइ । विलिज्जइ ॥ ७ ॥

निना ल्हिक्कणिलुक्कणिलिअलिक्कलुक्कणिरग्घाः ॥ ८ ॥

लिय इत्यनुवर्तते । नि इत्युपसर्गेण सह लीयते ल्हिक्क णिलुक्क णिलिअ लिक्क लुक्क णिरग्घ इति षडादेशा भवन्ति तु । ल्हिक्कइ । णिलुक्कइ । णिलिअइ । लिक्कइ । लुक्कइ । णिरग्घइ ॥ पक्षे । णिलिज्जइ ॥ ८ ॥

सारः प्रहृः ॥ ९ ॥

प्रहरते सार इत्यादेशो भवति तु । सारइ ॥ पक्षे । पहरइ ॥ ९ ॥

प्रसृतेरुवेल्लवअल्लौ ॥ १० ॥

प्रसरते उवेल्ल वअल्ल इत्यादेशौ भवत । उवेल्लइ । वअल्लइ । पसरइ ॥ १० ॥

महमहो गन्धे ॥ ११ ॥

प्रसरतेर्गन्धविषये महमह इत्यादेशो भवति तु । महमहइ मालईगन्धो ॥ गन्ध इति किम् । पसरइ ॥ ११ ॥

---

6 M °जि° for °क्षि° in the Sūtra MT °अब्भुत्ता in the Sūtra and Com S °अब्भत्ता in the Sūtra and Com M °जयति°, T °क्षियति° for °क्षयति° M झिज्जइ जयति, T क्षियति for क्षयति M om पक्षे here and elsewhere and hence the omission is not recorded hereafter S अब्भंतइ for अब्बुत्तइ 7 M लीय for लिय in the Sūtra 8 M °णिलीअ, T णिलीय° in the Sūtra and Com MT णरग्घा for णिरग्घा in the Sūtra, Com and illustrations 9 M वर्तते for अनुवर्तते 10 S अवेल्ल° for उवेल्ल° in the Sūtra T उव्वेल्लपअल्लौ in the Sūtra Com and illustrations 11 T षाडईगधो for मालईगन्धो After °गन्धो M add S पक्षे पसरइ गधो

झरझूरसुमरविम्हरहरहललुढपअरपम्हुहाः स्मरतेः ॥ १२ ॥

स्मरते झर झूर सुमर विम्हर हर हल लुढ पअर पम्हुह इति नवादेशा भवन्ति तु । झरइ । झूरइ । सुमरइ । विम्हरइ । हरइ । हलइ । लुढइ । पअरइ । पम्हुहइ ॥ पक्षे । सरइ ॥ १२ ॥

व्याप्रेराअड्डः ॥ १३ ॥

व्याप्रियते आअड्ड इत्यादेशो भवति तु ॥ आअड्डइ । वावरइ ॥१३॥

निस्सुर्निहरनिलदाढवरहाढाः ॥ १४ ॥

नि सरते निहर निल दाढ वरहाढ इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु । निहरइ । निलइ । दाढइ । वरहाढइ । नीसरइ ॥ १४ ॥

जाग्रेर्जग्गः ॥ १५ ॥

जागृ निद्राक्षये इत्यस्य धातो जग्ग इत्यादेशो भवति तु । जग्गइ । जागरइ ॥ १५ ॥

पट्टघोट्टडल्लपिज्जाः पिबेः ॥ १६ ॥

पिब इति विहितादेशस्य पा पाने इत्यस्य धातो पट्ट घोट्ट डल्ल पिज्ज इत्यादेशाश्चत्वारो भवन्ति तु । पट्टइ । घोट्टइ । डल्लइ । पिज्जइ ॥ पक्षे । पिवइ ॥ १६ ॥

---

12 Bp S °जूर for झूर in the Sūtra, Com and illustrations KM °लढ° for °लुढ° in the Sūtra, Com and illustrations S पम्हहा for °पम्हुहा in the Sūtra M विस्मरते for स्मरते in the Sūtra 13 MT आअड्ढ, S आअड in the Sūtra, Com and illustrations KS वावारइ, M वारइ for वावरइ 14 M नीहरनील° in the Sūtra, and Com I °धाढ° for दाढ° in the Sūtra, Com and illustrations S वरहाडा in the Sūtra K नाहरइ for णिहरइ 15 K जाग्रतेर्जम्म for the Sūtra Mss om तु in Com promiscuously and hence not noted henceforward 16 KM इति चत्वार आदेशा भवन्ति T पीवइ for पिवइ

धुवो धूञः ॥ १७ ॥

धूञ कम्पने इत्यस्य धातो धुव इत्यादेशो भवति तु। धुवइ। धुणइ ॥ १७ ॥

हणः शृणोतेः ॥ १८ ॥

श्रु श्रवणे इत्यादेशो भवति तु। हणइ। सुणइ ॥ १८ ॥

म्लैर्वापव्वाओ ॥ १९ ॥

म्लै गात्रविनामे इत्यय धातु वा पव्वाअ इत्यादेशावापद्यते तु। वाइ। पव्वाअइ। मिलाइ ॥ १९ ॥

कृञः कुणः ॥ २० ॥

डुकृञ् करणे इत्यस्य धातो कुण इत्यादेशो भवति तु। कुणइ। करइ ॥ २० ॥

काणेक्षिते णिआरः ॥ २१ ॥

कृञ इत्यनुवर्तते। कृञ काणेक्षितविषये णिआर इत्यादेशो भवति तु। णिआरइ, काणेक्षित करोतीत्यर्थ ॥ २१ ॥

निष्टम्भे णिट्ठुहः ॥ २२ ॥

निष्टम्भविषयस्य कृञ णिट्ठुह इत्यादेशो भवति तु। णिट्ठुइ, निष्टम्भ करोतीत्यर्थ ॥ २२ ॥

श्रमे वापम्फः ॥ २३ ॥

श्रमविषयस्य कृञ वापम्फ इत्यादेशो भवति तु। वापम्फइ, श्रम करोति ॥ २३ ॥

---

17 S धुवो धूङ for the Sūtra वङ् कम्पने for धूञ् कम्पने 18 T हुण for हण in the Sūtra, Com and illustrations 19 T मम्लैर्वापम्वायौ for the Sūtra K °पव्वाओ in the Sūtra T उप्पाअइ for पव्वाअइ. 20 S कृङ कुण for the Sūtra 21 T काणेक्षिके for °क्षिते in the Sūtra and Com Bp णिअर, S णीआर for णिआर in the Sūtra S कृङ् for कृञ्, KM °विषयस्य for °विषये 23 T वावफ for वापम्फ in the Sūtra, Com and illustrations

सदाणोऽवष्टम्भे ॥ २४ ॥

अवष्टम्भविषयस्य कृञ सदाण इत्यादेशो भवति तु । सदाणइ, अवष्टम्भ करोति ॥ २४ ॥

णिव्वोलो मन्युनौष्ठमालिन्ये ॥ २५ ॥

मन्युना करणेन यदोष्ठमालिन्य तद्विषये कृञो णिव्वोल इत्यादेशो भवति । णिव्वोलइ, मन्युना ओष्ठ मलिन करोति ॥ २५ ॥

गुललश्चाटौ ॥ २६ ॥

चाटुविषयस्य कृञो गुलल इत्यादेशो भवति । गुललइ, चाटु करोतीत्यर्थ ॥ २६ ॥

पअल्लो लम्बनशैथिल्ययोः ॥ २७ ॥

लम्बनशैथिल्यविषयस्य कृञ पअल्ल इत्यादेशो भवति । पअल्लइ, लम्बयति शैथिल्य करोति वा ॥ २७ ॥

क्षुरे कम्मः ॥ २८ ॥

क्षुरविषयस्य कृञ कम्म इत्यादेशो भवति तु । कम्मइ, क्षुर करोति ॥ २८ ॥

णिलुञ्छो निष्पाताच्छोटे ॥ २९ ॥

निष्पतनविषयस्य आच्छोटनविषयस्य च कृञ णिलुञ्छ इत्यादेशो भवति तु ॥ णिलुञ्छइ, निष्पतति आच्छोटयति वा ॥ २९ ॥

---

24 B सद्दाणो for सदाणो in the Sūtra, Com and illustrations 25 KM णिब्बोलो for णिव्वोलो in the Sūtra, Com and illustrations After °मालिन्ये B adds करोति 26 T गुग्ल for गुलल in the Sūtra T गुल्लइ for गुललइ 27 M लब° for लम्बन° in the Sūtra M om from पअल्लइ down to the end of Com 28 M om the Sūtra and Com upto तु M करोतीत्यर्थ for करोति 29 B णिलुञ्छो in the Sūtra, Com and illustrations K निष्पातविषयस्य for निष्पतनविषयस्य K आच्छोटविषयस्य for आच्छोटन° K om च

साहट्टसाहरौ संवुः ॥ ३० ॥

सपूर्वस्य वृणोते साहट्ट साहर इत्यादेशौ तु भवत । साहट्टइ । साहरइ । सवरइ ॥ ३० ॥

ओहिरोग्घौ निद्रः ॥ ३१ ॥

निपूर्वस्य द्रै स्वप्ने इत्यस्य धातो ओहिर उग्घ इत्यादेशौ तु भवत । ओहिरइ । उग्घइ । णिद्दाइ ॥ ३१ ॥

उद्व ओरुम्मावसुऔ ॥ ३२ ॥

उत्पूर्वस्य वा गतिगन्धनयो इत्यस्य वातो ओरुम्मा वसुआ इत्यादेशौ तु भवत । ओरुम्माइ । वसुआइ । उव्वाइ ॥ ३२ ॥

रुवो रुञ्जरुण्टौ ॥ ३३ ॥

रु शब्दे इत्येतस्य रौतेर्धातो रुञ्ज रुण्ट इत्यादेशौ तु भवत । रुञ्जइ । रुण्टइ । रुवइ ॥ ३३ ॥

कोक्कवोक्कौ व्याहृः ॥ ३४ ॥

व्याहरते कोक्क वोक्क इत्यादेशौ तु भवत । कोक्कइ । वोक्कइ । वाहरइ ॥ ३४ ॥

संनाम आदृङः ॥ ३५ ॥

आद्रियते सनाम इत्यादेशो भवति तु । सनामइ आढरइ ॥ ३५ ॥

ओहरौसरावक्तरेस्तु ॥ ३६ ॥

अवपूर्वस्य तॄ प्लवनतरणयो इत्यस्य धातो ओहर ओसर इत्यादेशौ तु भवत । ओहरइ । ओसरइ ॥ त्वधिकारे पुनस्तुग्रहणमधिकारस्यानुस्मरणार्थम् ॥ ३६ ॥

---

31 T ओहीरोग्घौ for ओहिरोग्घौ in the Sūtra T ओहीर for ओहिर T ओहीरइ for ओहिरइ 32 B °वसऔ, KMS °वसूआ for °वसुऔ in the Sūtra 34 °पोक्को for वोक्कौ in the Sūtra Com and illustrations 36 M ओहु° for ओहर° in the Sūtra, Com and illustrations M त्विकरणे for त्वधिकारे Bp °कर्षणार्थं for °नुस्मरणार्थम्

शकेस्तरतीरपारचआः ॥ ३७ ॥

शक्लृ शक्तौ इत्यस्य धातो तर तीर पार चअ इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु । तरइ । तीरइ । पारइ । चअइ ॥ पक्षे सक्कइ ॥ तरतेरपि तरइ ॥ तीर पार कर्मसमाप्तौ इत्यनयोरपि । तीरइ । पारइ ॥ यजेरपि । चअइ ॥३७॥

सोल्लपउल्लौ पचेः ॥ ३८ ॥

डुपचष् पाके इत्यस्य धातो सोल्ल पउल्ल इत्यादेशौ तु भवत । सोल्लइ । पउल्लइ । पअइ ॥ ३८ ॥

वेअडः खचेः ॥ ३९ ॥

खचतेर्वेअड इत्यादेशो भवति तु । वेअडइ । खअइ ॥ ३९ ॥

णिब्बलो मुचेर्दुःखे ॥ ४० ॥

दु खविषयस्य मुच्लृ मोक्षणे इत्यस्य धातो णिब्बल इत्यादेशो भवति तु । णिब्बलइ, दु ख मुञ्चतीत्यर्थ ॥ ४० ॥

अवहेडमेल्लणिल्लुञ्छोसिक्कदिसडरेअवछण्डाः ॥ ४१ ॥

मुचेरित्यनुवर्तते । मुञ्चते अवहेट मेल्ल णिल्लुञ्छ उसिक्क दिसड रेअव छण्ड इति सप्तादेशा भवन्ति वा । अवहेडइ । मेल्लइ । णिल्लुञ्छइ । उसिक्कइ । दिसडइ । रेअवइ । छण्डइ ॥ पक्षे । मुअइ ॥ ४१ ॥

सिञ्चसिप्पौ सिचेः ॥ ४२ ॥

सिञ्चते सिञ्च सिप्प इत्यादेशौ तु भवत । सिञ्चइ । सिप्पइ । सेअइ ॥ ४२ ॥

---

37 ST °तिर° for तीर° in the Sūtra, Com and illustrations T om त्यजेरपि After चअइ B adds त्योऽचैत्ये इति त्यस्य च जलोपश्च 38 ST °पउलौ for °पउल्लौ in the Sūtra, Com and illustrations 39 KST खचइ for खअइ 41 BKS °मोल्ल° for °मेल्ल° in the Sūtra, Com and illustrations Bp °णिलुञ्छ° for °णिल्लुञ्छ° in the Sūtra MS °धसाड°, T °थसाड° in the Sūtra, Com and illustrations T चड्डा for °छण्डा in the Sūtra, Com and illustrations KST वर्तते for अनुवर्तते 42 MS °सिंपौ for °सिप्पौ in the Sūtra, Com and illustrations

रचेर्विडविड्डावहोग्गहाः ॥ ४३ ॥

रचि प्रतियत्ने इत्यस्य धातो विडविड्ड अवह उग्गह इति त्रय आदेशा भवन्ति तु । विडविड्डइ । अवहइ । उग्गहइ । रअइ ॥ ४३ ॥

केवलाअसारवसमारोवहत्थाः समारचेः ॥ ४४ ॥

समारचे केवलाअ सारव समार उवहत्थ इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु । केवलाअइ । सारवइ । समारइ । उवहत्थइ । समारअइ ॥ ४४ ॥

मस्जेराउड्डणिउड्डबुड्डखुप्पाः ॥ ४५ ॥

टुमस्जी शुद्धौ इत्यस्य धातो आउड्ड णिउड्ड बुड्ड खुप्प इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु । आउड्डइ । णिउड्डइ । बुड्डइ । खुप्पइ । मज्जइ ॥ ४५ ॥

अनुव्रजतेः पडिअग्गः ॥ ४६ ॥

व्रज गतौ इत्यस्य धातो अनुपूर्वस्य पडिअग्ग इत्यादेशो भवति तु । पडिअग्गइ । अणुवअइ ॥ ४६ ॥

वञ्चेर्वेहववेलवजूरवोम्मच्छाः ॥ ४७ ॥

वञ्चते वेहव वेलव जूरव उम्मच्छ इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु । वेहवइ । वेलवइ । जूरवइ । उम्मच्छइ । वञ्चइ ॥ ४७ ॥

---

43 Bp KM °होग्गहा, S °होंटहा in the Sūtra. ST प्रयत्ने for प्रतियत्ने KM उग्गह उग्गहइ 44 M केलाअ° for केवलाअ° in the Sūtra, Com and illustrations T om समारअइ 45 S मजे for मस्जे in the Sūtra and Com K °कुप्पा, S °कुपा for खुप्पा in the Sūtra 46 T पडिअक्ष for पडिअग्ग in the Sūtra, Com and illustrations M अणुवज्जइ, T अणुवच्चइ for °वअइ 47 M वचते in the Sūtra S °जारव°, T °झारव in the Sūtra, Com and illustrations M °उमच्छा in the Sūtra and Com

रोसाणोबुसलुहलुच्छपुच्छफुसफुस्सघसहुला मार्ष्टेः ॥ ४८ ॥

मृजू शुद्धौ इत्यस्य धातो रोसाण उबुस लुह लुच्छ पुच्छ फुस फुस्स घस हुल इति नवादेशा भवन्ति तु। रोसाणइ। उबुसइ। लुहइ। लुच्छइ। पुच्छइ। फुसइ। फुस्सइ। घसइ। हुलइ॥ पक्षे। मज्जइ॥ ४८॥

भञ्जेर्वेमअमुसुमूरमूरपविरज्जसूरसूडकरञ्जनिरञ्जविराः ॥ ४९ ॥

भञ्जी आमर्दने इत्यस्य धातो वेमअ मुसुमूर मूर पविरज्ज सूर सूड करञ्ज निरञ्ज विर इति नवादेशा भवन्ति तु। वेमअइ। मुसुमूरइ। मूरइ। पविरज्जइ। सूरइ। सूडइ। करञ्जइ। निरञ्जइ। विरइ॥ पक्षे। भञ्जइ॥४९॥

गर्जेर्बुक्कः ॥ ५० ॥

गर्जते बुक्क इत्यादेशो भवति तु। बुक्कइ॥ गज्जइ॥ ५०॥

डिक्को वृषे ॥ ५१ ॥

वृषकर्तृकस्य गर्जते डिक्क इत्यादेशो वा भवति। डिक्कइ, वृषो गर्जतीत्यर्थ ॥ ५१ ॥

तिजेरोसुक्कः ॥ ५२ ॥

तिज निशातने इत्यस्य धातो ओसुक्क इत्यादेशो भवति तु। ओसुक्कइ। तेअइ। तेअण ॥ ५२ ॥

आरोलवमालौ पुञ्जेः ॥ ५३ ॥

पुञ्जे आरोल वमाल इत्यादेशौ वा भवत। आरोलइ। वमालइ। पुञ्जइ ॥ ५३ ॥

---

48 T उग्घुस° for उबुस in the Sūtra, Com and illustrations MT °लुछपुछ° for °लुच्छपुच्छ° in the Sūtra, Com and illustrations M °पुस°, T पुस्स for फुस in the Sūtra Com and illustrations T om °घस° in the Sūtra, Com and illustrations 49 T वेअमअ° for वेमअ° in the Sūtra S °परिरज° for °पविरज्ज° in the Sūtra, Com and illustrations T °नीरज° for °निरज्ज° in the Sūtra, Com and illustrations 50 S गर्जतेर्भुक, T गर्जतेर्बुक्क for the Sūtra S भुकइ for बुक्कइ।52 B निशाने for निशातने. 53 Bp वमूलौ for °वमालौ in the Sūtra MST पुजिरारोल वमाल इत्यादेशावापद्यते

कम्मवमुपभुजि ॥ ५४ ॥

उपपूर्वको भुजि कम्मव इत्यादेशमापद्यते तु । कम्मवइ । उवभुञ्जइ॥५४॥

विडवमर्जिः ॥ ५५ ॥

अर्जि विडव इत्यादेशमापद्यते तु । विडवइ । अज्जइ ॥ ५५ ॥

लज्जेर्जीहः ॥ ५६ ॥

ओलस्जी व्रीडायाम् इत्यस्य धातो जीह इत्यादेशो भवति तु । जीहइ । लज्जइ ॥ ५६ ॥

राजेः सहरेहच्छज्जरिराग्घाः ॥ ५७ ॥

राज् दीप्तौ इत्यस्य धातो सह रेह छज्ज रिर अग्घ इति पञ्चादेशा भवन्ति तु । सहइ । रेहइ । छज्जइ । रिरइ । अग्घइ । राअइ ॥ ५७ ॥

घटेर्गडः ॥ ५८ ॥

घटतेर्गड इत्यादेशो भवति तु । गडइ । घडइ ॥ ५८ ॥

समो गलः ॥ ५९ ॥

सम परस्य घटतेर्गल इत्यादेशो भवति तु । सगलइ । सघडइ॥५९॥

हासेन स्फुटतेर्मुरः ॥ ६० ॥

हासेन करणेन प्रयुज्यमानो य स्फुट विकसने इति धातु तस्य मुर इत्यादेशो भवति तु । मुरइ, हासेन स्फुटतीत्यर्थ ॥ ६० ॥

मण्डेष्टिविडिक्करिडचिञ्चचिञ्चिल्लचिञ्चआः ॥ ६१ ॥

मडि भूषायाम् । इत्यस्य धातो टिविडिक्क रिड चिञ्च चिञ्चिल्ल चिञ्चअ इति पञ्चादेशा वा भवन्ति । टिविडिक्कइ । रिडइ । चिञ्चइ । चिञ्चिल्लइ । चिञ्चअइ ॥ पक्षे । मण्डइ ॥ ६१ ॥

---

55 B पिडव in the Sūtra Com and illustrations S पिढवइ for विडवइ 56 M लस्जे for लज्जे in the Sūtra T लज्ज for ओलस्जी 57 MT °रीर° for रिर° in the Sūtra, Com and illustrations 58 T गढ for गड in the Sūtra and Com 59 S सघल्इ for सघडइ 60 T विकासने for विकसने M इत्ययं for इति BS इत्यस्य धातो तस्य for इति धातु तस्य 61 M टिविढिक्क° for टिविडिक्क° in the Sūtra, Com and illustrations T °राड° for °रिड° in the Sūtra, Com and illustrations T °चिच्छिल्ल° in the Sūtra, and Com

तुडिरुल्लुकणिल्लुकोल्लूरोक्खुडलुक्कतोडखुट्टखुडान् ॥ ६२ ॥

तुड तोडने इत्यय धातु उल्लुक्क णिल्लुक उल्लूर उक्खुड लुक्क तोड खुट्ट खुड इत्यष्टादेशानापद्यते । उल्लुक्कइ । णिलुक्कइ । उल्लूरइ । उक्खुडइ । लुक्कइ । तोडइ । खुट्टइ । खुडइ ॥ पक्षे । तुडइ ॥ तुट्टइ इति तु त्रुटे शकादि-द्वित्वे [२ ४ ६३] भविष्यति ॥ ६२ ॥

घुसलविरोलौ मन्थेः ॥ ६३ ॥

मन्थ विलोडने इत्यस्य धातो घुसल विरोल इत्यादेशौ तु भवत । घुसलइ । विरोलइ । मन्थइ ॥ ६३ ॥

ढंसोत्थङ्घौ विवृतिरुध्योः ॥ ६४ ॥

विपूर्वस्य वृतु वर्तने इत्यस्य, रुधि आवरणे इत्यस्य च धातो क्रमेण ढस उत्थङ्घ इत्यादेशौ तु भवत । ढसइ ॥ पक्षे । विवट्टइ ॥ उत्थङ्घइ । पक्षे । रुन्धइ ॥ ६४ ॥

णिहर आक्रन्देः ॥ ६५ ॥

आङ्पूर्वस्य क्रन्दे णिहर इत्यादेशो भवति तु। णिहरइ । अक्कन्दइ॥ ६५॥

ओअन्दोद्दालौ छिदेराङा ॥ ६६ ॥

छिदिर् द्वैधीकरणे इत्यस्य धातो आङा सहितस्य ओअन्द उद्दाल इत्यादेशौ तु भवत । ओअन्दइ । उद्दालइ ॥ अच्छिन्दइ ॥ ६६ ॥

णिल्लूरल्लूरणिव्वरणिच्छल्लदुहावणिज्झोडाः ॥ ६७ ॥

छिदेरिति वर्तते । छिदे णिल्लूर ल्लूर णिव्वर णिच्छल्ल दुहाव णिज्झोड इति षडादेशा वा भवन्ति । णिल्लूरइ । ल्लूरइ । णिव्वरइ । णिच्छल्लइ । दुहावइ । णिज्झोडइ ॥ पक्षे । छिन्दइ ॥ ६७ ॥

62 M णिलुक्क° for °णिल्लुक° the Sūtra, Com and illustrations T °तोढ° for तोड° in the Sūtra K °खुट्टकुड्डान्, S °खुटकुडान् in the Sūtra KMS कुड्ड for खुड KMS कुड्डइ for कुडइ 63 K °विलोलौ for विरोलौ in the Sūtra 64 S डस° T ढस्स° for ढस in the Sūtra, Com and illustrations T °उत्थग्घौ in the Sūtra, Com and illustrations 65 MT णीहर for णिहर in the Sūtra Com and illustrations KM कंदते for क्रन्दे 67 K °णिव्बर°, M °णिव्वल°, T °णिप्पल° in the Sūtra, Com and illustrations

अड्डः क्वथेः ॥ ६८ ॥

क्वथ निष्पाके इत्यस्य धातो अड्ड इत्यादेशो भवति तु। अड्डइ। कढइ ॥ ६८ ॥

कथेर्वज्जरपज्जरसग्घसाससाहचवजप्पपिसुणबोल्लोव्वालाः ॥ ६९ ॥

कथयते वज्जर पज्जर सग्घ सास साह चव जप्प पिसुण बोल्ल उव्वाल इति दशादेशा वा भवन्ति। वज्जरइ। पज्जरइ। सग्घइ। सासइ। साहइ। चवइ। जप्पइ। पिसुणइ। बोल्लइ। उव्वालइ॥ पक्षे। कहइ ॥ ६९ ॥

दुःखे णिव्वरः ॥ ७० ॥

दु खविषयस्य कथयते णिव्वर इत्यादेशो भवति तु। णिव्वरइ, दु ख कथयतीत्यर्थ ॥ ७० ॥

निषेधेर्हक्कः ॥ ७१ ॥

निपूर्वस्य षिधू शास्त्रे माङ्गल्ये च इत्यस्य धातो हक्क इत्यादेशो भवति तु। हक्कइ। णिसेहइ ॥ ७१ ॥

जूरः क्रुधेः ॥ ७२ ॥

कुप क्रुध रुष इति त्रय क्रुध्यति, तस्य जूर इत्यादेशो भवति। जूरइ। कुज्झइ ॥ ७२ ॥

विसूरश्च खिदेः ॥ ७३ ॥

खिद दैन्ये इत्यस्य धातो विसूर इत्यादेश, चकारात् जूरश्च वा भवति। विसूरइ। जूरइ। खिज्जइ ॥ ७३ ॥

तड्डवविरल्लतडतड्डास्तनेः ॥ ७४ ॥

तनु विस्तारे इत्यस्य धातो तड्डव विरल्ल तड तड्ड इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु। तड्डवइ। विरल्लइ। तडइ। तड्डइ। तणइ ॥ ७४ ॥

---

68 B कहइ, KS कढइ, M कत्थइ for कढइ 69 MT °सीस°, S °सिर° for °सास° MT °जंप° for °जप्प° MT °विसुण° for °पिसुण° T °उप्पाला for °उव्वाला in the Sūtra, Com and illustrations 70 T णिब्बर for णिव्वर in the Sūtra Com and illustrations 72 M जूर कुप for the Sūtra M खुज्जइ for कुज्झइ 74 M om °तड° in the Sūtra

निरः पद्यतेर्वलः ॥ ७५ ॥

निर्पूर्वस्य पद गतौ इत्यस्य धातो वल इत्यादेशो भवति वा । णिव्व-ल्इ । णिवज्जइ ॥ ७५ ॥

संतपा झङ्खः ॥ ७६ ॥

सपूर्वस्य तप्यते झङ्ख इत्यादेशो भवति तु । बहुवचनात् नि श्व-सितिविलपत्युपालभतीना च । झङ्खइ, सतप्यते, नि श्वसिति, विलपति उपालभते ना ।। पक्षे सतवइ । णीससइ । विलवइ । उवालहइ ॥ ७६ ॥

ओअग्गसमाणौ व्यापिसमाप्योः ॥ ७७ ॥

व्याप्नोति समाप्नोति इत्यनयो यथासख्यम् ओअग्ग समाण इत्यादेशौ तु भवत । ओअग्गइ । समाणइ ॥ पक्षे । वावेइ व्याप्नोति । समावेइ समाप्नोति ॥ ७७ ॥

णिरवो बुभुक्ष्याक्षिप्योः ॥ ७८ ॥

बुभुक्षेराचारे क्विबन्तस्य आङ्पूर्वस्य च क्षिपते णिरव इत्यादेशो भवति तु । णिरवइ, बुभुक्षते आक्षिपति वा ॥ बुभुक्खइ । अक्खिवइ ॥ ७८ ॥

क्षिपिरड्डक्खपरिहुलघत्तछुहफेल्लणोल्लसोल्लगल्लत्थान् ॥ ७९ ॥

क्षिप प्रेरणे इत्यय धातु अड्डक्ख परि हुल घत्त छुह फेल्ल णोल्ल सोल्ल गल्लत्थ इति नवादेशानापद्यते तु । अड्डक्खइ । परिइ । हुलइ । घत्तइ । छुहइ । फेल्लइ । णोल्लइ । सोल्लइ । गल्लत्थइ ॥ पक्षे । खिवइ ॥ ७९ ॥

उत्क्षिपिरुत्थग्घोसिक्कहक्खुवाल्लत्थगुलुगुञ्छाब्भुत्तान् ॥ ८० ॥

उत्क्षिपति उत्थग्घ उसिक्क हक्खुव अल्लत्थ गुलुगुञ्छ अब्भुत्त इति षडादेशानापद्यते तु । उत्थग्घइ । उसिक्कइ । हक्खुवइ । अल्लत्थइ । गुलु-गुञ्छइ । अब्भुत्तइ ॥ पक्षे । उक्खिवइ ॥ ८० ॥

---

76 S झक , T झक्ख for झख in the Sūtra S झक in Com S झक्कइ for झंखइ 78 KS णिवरो, S णिल्वो, T णीरवो for णिरवो in the Sūtra, Com and illustrations M om आचारे क्विबन्तस्य 79 T °गलत्थान् in the Sūtra, Com and illustrations

वेपेराअब्बआअज्झौ ॥ ८१ ॥

टुवेपृ कम्पने इत्यस्य धातो आअब्ब आअज्झ इत्यादेशौ तु भवत । आअब्बइ । आअज्झइ । वेवइ ॥ ८१ ॥

विरणडौ गुपेः ॥ ८२ ॥

गुप व्याकुलत्वे इत्यस्य धातो विर णड इत्यादेशौ तु भवत । विरइ । णडइ । गुप्पइ ॥ ८२ ॥

चच्चारवेलवावुपालभेः ॥ ८३ ॥

उपाङ्पूर्वस्य डुलभष् प्राप्तौ इत्यस्य धातो चच्चार वेलव इत्यादेशौ तु भवत । चच्चारइ । वेलवइ । उवालम्भइ ॥ ८३ ॥

खउरपड्डुहौ क्षुभेः ॥ ८४ ॥

क्षुभ्यते खउर पड्डुह इत्यादेशौ तु भवत । खउरइ । पड्डुहइ । खुब्भइ ॥ ८४ ॥

प्रदीपेः सधुक्काब्बुत्ततेअवसंधुमाः ॥ ८५ ॥

प्रपूर्वस्य दीप्यते सधुक्क अब्बुत्त तेअव सधुम इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु । सधुक्कइ । अब्बुत्तइ । तेअवइ । सधुमइ ॥ पक्षे । पलीवइ॥८५॥

अल्लिअ उपसर्पेः ॥ ८६ ॥

उपपूर्वस्य सृप गतौ इत्यस्य धातो अल्लिअ इत्यादेशो भवति तु । अल्लिअइ । उवसप्पइ ॥ ८६ ॥

कमवसलिसलोट्टाः स्वपेः ॥ ८७ ॥

ञिष्वप् शये इत्यस्य धातो कमवस लिस लोट्ट इति त्रय आदेशा भवन्ति तु । कमवसइ । लिसइ । लोट्टइ ॥ पक्षे । सुवइ । सोवइ ॥ ८७ ॥

---

81 MT आअम्ब° in the Sūtra, Com and illustrations 83 M चच्चारपेलवमुपालभे for the Sūtra S चचार°, T पच्चार° in the Sūtra, Com and illustrations 84 M °पत्थुहौ for °पड्डुहौ in the Sūtra 85 MS °अब्भुत्त°, T °अब्भुक्क° for °अब्बुत्त° in the Sūtra MST °सदुमा for सधुमा in the Sūtra, Com and illustrations 86 S अल्लिक in the Sūtra, Com and illustrations MT सृप्लृ for सृप

बडबडो विलपेः ॥ ८८ ॥

लप व्यक्ताया वाचि इत्यस्य धातोर्विपूर्वस्य बडबड इत्यादेशो भवति तु । बडबडइ । विलवइ ॥ ‘सतपा झङ्ख’ [३ १ ७६] इति विनि-श्वसित्यादीना बहुवचनग्रहणात् झङ्खइ ॥ ८८ ॥

रभिराडो रम्भडवौ ॥ ८९ ॥

आङ परो रभ राभस्ये इत्यय वातु रम्भ डव इत्यादेशावापद्यते तु । आरम्भइ । आडवइ । आरहइ ॥ ८९ ॥

भाराक्रान्ते नमेर्निसुडः ॥ ९० ॥

णमु प्रह्वत्वे शब्दे इत्यस्य धातोर्भाराक्रान्ते कर्तरि निसुड इत्यादेशो भवति तु । निसुडइ, भाराक्रान्तो नमतीत्यर्थ ॥ ९० ॥

उब्भाववेल्लणिसरकोड्डुमसक्खुड्डखेड्डमोट्टाअकिलिकिञ्चा रमतेः॥९१॥

रमु क्रीडायाम् इत्यस्य धातो उब्भाव वेल्ल णिसर कोड्डुम सक्खुड्ड खेड्ड मोट्टाअ किलिकिञ्च इत्यष्टादेशा भवन्ति तु । उब्भावइ । वेल्लइ । णिसरइ । कोड्डुमइ । सक्खुड्डइ । खेड्डइ । मोट्टाअइ । किलिकिञ्चइ ॥ पक्षे । रमइ ॥ ९१ ॥

पडिसापरिसामौ शमेः ॥ ९२ ॥

शमु उपशमे इत्यस्य धातो पडिसा परिसाम इत्यादेशौ वा भवत । पडिसाइ । परिसामइ । समइ ॥ ९२ ॥

लुभेः सभावः ॥ ९३ ॥

लुभ गार्ध्ये इत्यस्य धातो सभाव इत्यादेशो भवति तु । सभावइ । लुब्भइ ॥ ९३ ॥

---

88 KMS चडचडो T वडवड्डो for बडबडो in the Sūtra KMS चडचडइ for बडबडइ T झघइ for झखइ 89 T रभढवो for रम्भडवौ in the Sūtra, Com and illustrations K om आरहइ 90 MT निसुढ in the Sūtra, Com and illustrations 91 M णीसर°, for °णिसर, M °सखुड° for सक्खुड्ड° in the Sūtra, Com and illustrations 93 K लुब्भावइ for लुब्भइ

आक्रामिरोहावोत्थारच्छुन्दान् ॥ ९४ ॥

आङ्पूर्वस्य क्रमु पादविक्षेपे इत्यय धातु ओहाव उत्थार छुन्द इत्यादेशान्नीनापद्यते । ओहावइ । उत्थारइ । छुन्दइ । अक्कमइ ॥ ९४ ॥

विश्रमेर्णिप्पा ॥ ९५ ॥

श्रमु तपसि खेदे च इत्यस्य धातोर्विपूर्वस्य णिप्पा इत्यादेशो भवति तु । णिप्पाइ । वीसमइ ॥ ९५ ॥

ढुण्ढुल्लढुमडण्डल्लभमाडभम्मभमुडतलअण्टझण्टगुमटिरिटिल्लपरिपरघमचक्कमभमडघसझम्पडुसा भ्रमेः ॥ ९६ ॥

भ्रमु अनवस्थाने इत्यस्य ढुण्ढुल्ल ढुम डण्डल्ल भमाड भम्म भमुड तलअण्ट झण्ट गुम टिरिटिल्ल परि पर घम चक्कम भमड घस झम्प डुस इत्यष्टादशादेशा वा भवन्ति । ढुण्ढुल्लइ । ढुमइ । डण्डल्लइ । भमाडइ । भम्मइ । भमुडइ । तलअण्टइ । झण्टइ । गुमइ । टिरिटिल्लइ । परिइ । परइ । घमइ । चक्कमइ । भमडइ । घसइ । झम्पइ । डुसइ ॥ पक्षे । भमइ ॥ ९६ ॥

गमिरणुवज्जावज्जसाक्कुसोक्कुसाइच्छाईअवहरावसेहवडअवरिअलवरिअल्लवोल्लणिरिणासवच्छड्डणिणणिम्महपच्छन्दणिलुक्करम्भणिणिवहान् ॥ ९७ ॥

गम्लृ गतौ इत्यय धातु अणुवज्ज अवज्जस अक्कुस उक्कुस अइच्छ अई अवहर अवसेह वडअ वरिअल वरिअल्ल वोल्ल णिरिणास वच्छड्ड णिण णिम्मह पच्छन्द णिलुक्क रम्भ णि णिवह इत्येकविंशतिमादेशानापद्यते वा । अणुवज्जइ । अवज्जसइ । अक्कुसइ । उक्कुसइ । अइच्छइ । अईइ । अवहरइ ।अवसेहइ । वडअइ । वरिअलइ । वरिअल्लइ । वोल्लइ । णिरिणासइ । वच्छड्डइ । णिणइ । णिम्महइ । पच्छन्दइ । णिलुक्कइ । रहइ । णिइ । णिवहइ ॥ पक्षे । गच्छइ ॥ हम्मइ, णिहम्मइ, आहम्मइ इत्यादि तु हम्म गतौ इत्यस्य भविष्यति ॥ ९७ ॥

---

94 M °छदान् for °च्छुन्दान् in the Sūtra, Com and illustrations T पदविक्षेपे for पाद° 96 M ढुढुल्ल°, S ढुडुल्ल° M °भुम for °भम्म° B °चक्कमु° for °चक्कम° in the Sūtra, Com and illustrations After इत्यस्य K adds धातो 97 M °वढव°, T °पडअ° for वडव° KM °वच्चड्ड°, S °वचड° for °वच्छड्ड° K °णिल्लक्क° for °णिलक्क° M °रह° for °रम्भ° M °णी° for °णि° in the Sūtra Com and illustrations

प्रत्यागमागमाभ्यागमा पल्लोट्टाहिपच्चुओम्मच्छाः ॥ ९८ ॥

प्रत्यागमे आगमे अभ्यागमेश्च यथासख्य पल्लोट्ट अहिपच्चुअ उम्मच्छ इत्यादेशा भवन्ति तु । पल्लोट्टइ, पच्चागमइ, प्रत्यागच्छति । अहिपच्चुअइ, आअच्छइ, आगच्छति । उम्मच्छइ, अब्भागच्छइ, अभ्यागच्छति ॥ ९८ ॥

रिहरिग्गौ प्रविशेः ॥ ९९ ॥

प्रविशते रिह रिग्ग इत्यादेशौ तु भवत । रिहइ । रिग्गइ । पविसइ ॥ ९९ ॥

सगमोऽब्भिडः ॥ १०० ॥

सगच्छते अब्भिड इत्यादेशो भवति तु । अब्भिडइ । सगच्छइ ॥ १०० ॥

डिप्पणिड्डुहौ विगलेः ॥ १०१ ॥

विपूर्वस्य गलते डिप्प णिड्डुह इत्यादेशौ तु भवत । डिप्पइ । णिड्डुहइ । विगलइ ॥ १०१ ॥

णिवहणिरिणासणिरिणिज्जरोञ्चचड्डाः पिषेः ॥ १०२ ॥

पिष्लृ सचूर्णने इत्यस्य धातो णिवह णिरिणास णिरिणिज्ज रोञ्च चड्ड इति पञ्चादेशा भवन्ति तु । णिवहइ । णिरिणासइ । णिरिणिज्जइ । रोञ्चइ । चड्डइ ॥ पक्षे । पिसइ ॥ १०२ ॥

वलेर्वम्फः ॥ १०३ ॥

वलतेर्वम्फ इत्यादेशो भवति तु । वम्फइ । वलइ ॥ १०३ ॥

---

98 M °अहिपच्छअ°, T °अहिवच्चुअ° for °अहिपच्चुअ° S °ओअच्छा , T °ओमच्चा for उम्मच्छा in the Sutra, Com and illustrations KT आगच्छइ for आअच्छइ 99 M रिहरिंगौ, T रिअरिजौ for रिहरिग्गौ in the Sutra Com and illustrations 100 MT सगमेरब्भिड for the Sūtra B अब्विड for अब्भिड in the Sūtra Com and illustrations 101 M णिप्पणिछुहा T थिप्पणिट्ठुहौ, for डिप्पणिड्डुहौ in the Sutra, Com and illustrations 102 M णीवह° for णिवह° in the Sūtra KS °लोंच° for °रोञ्च° in the Sūtra

भ्रशेः पिड्डपिट्टछुक्कछुल्लपुट्टपुडाः ॥ १०४ ॥

भ्रशेरित्यस्य धातो पिड्ड पिट्ट छुक्क छुल्ल पुट्ट पुड इत्येते षडादेशा भवन्ति तु । पिड्डइ । पिट्टइ । छुक्कइ । छुल्लइ । पुट्टइ । पुडइ ॥ पक्षे भसइ ॥ १०४ ॥

भषेर्बुक्कः ॥ १०५ ॥

भषते बुक्क इत्यदेशो भवति तु । बुक्कइ । भसइ ॥ १०५ ॥

पुरग्घवाग्घोडाहिरेमाग्गुमाद्धुमाः ॥ १०६ ॥

पॄ पालनपूरणयो इत्यस्य धातो अग्घव अग्घोड अहिरेम अग्गुम अद्धुम इति पञ्चादेशा भवन्ति तु । अग्घवइ । अग्घोडइ । अहिरेमइ । अग्गु-मइ । अद्धुमइ ॥ पक्षे । पूरइ ॥ १०६ ॥

आहाहिलघवच्चाहिलक्खमहसिहाचिल्लुम्पचम्पा काङ्क्षेः ॥ १०७ ॥

काङ्क्षते आह अहिलघ वच्च अहिलक्ख मह सिह चिल्लुम्प चम्प इत्यष्टादेशा वा भवन्ति । आहइ । अहिलघइ । वच्चइ । अहिलक्खइ । महइ । सिहइ । चिल्लुम्पइ । चम्पइ ॥ पक्षे । कखइ ॥ १०७ ॥

नशिरवहरावसेहणिवहपडिसासेहणिरिणासान् ॥ १०८ ॥

नश्यति अवहर अवसेह णिवह पडिसा सेह णिरिणास इति षडा-देशानापद्यते वा । अवहरइ । अवसेहइ । णिवहइ । पडिसाइ । सेहइ । णिरि-णासइ ॥ पक्षे । णासइ ॥ १०८ ॥

साअड्ढाणच्छकड्ढाच्छाअञ्छाणञ्छाः कृषः ॥ १०९ ॥

कृष विलेखने इत्यस्य धातो साअड्ढ अणच्छ कड्ढ अच्छ आअञ्छ आणञ्छ इति षडादेशा वा भवन्ति । साअड्ढइ । अणच्छइ । कड्ढइ । अच्छइ । आअञ्छइ । आणञ्छइ ॥ पक्षे करिसइ ॥ १०९ ॥

---

104 K भ्रमे for भ्रशे Bp KM °चुक्कचुल्ल° for °छुक्कछुल्ल° Bp K °घट्टघाडा M फुट्फुडा, T °पट्टपुडा for °पुट्टपुडा in the Sūtra Com and illustrations K भ्रशु पतने इत्यस्य for भ्रशे 105 S भुक्क for बुक्क in the Sūtra, T हर्षते for भषते 107 T °विल्प° for °चिल्लुम्प° MS °चंफा for °चम्पा in the Sūtra Com and illustrations 108 KST पक्षे नस्सइ for नासइ 109 K °थाअड्ढ° for °आअञ्छ° in the Sūtra and Com K आअट्टइ for आअञ्छइ

असावक्खोडः ॥ ११० ॥

असिविषयस्य कर्षते अक्खोड इत्यादेशो वा भवति। अक्खोडइ, असिं कोषात्कर्षति ॥ ११० ॥

उल्लसेरूसलोसुम्भारोअणिल्लसगुञ्जोल्लपुलआआः ॥ १११ ॥

उत्पूर्वस्य लष कान्तौ इत्यस्य धातो ऊसल उसुम्भ आरोअ णिल्लस गुञ्जोल्ल पुलआअ इति षडादेशा वा भवन्ति। ऊसलइ। उसुम्भइ। आरोअइ। णिल्लसइ। गुञ्जोल्लइ ॥ ह्रस्वे। गुञ्जुल्लइ। पुलआअइ ॥ पक्षे उल्लसइ ॥ १११ ॥

संदिशोऽप्पाहः ॥ ११२ ॥

सपूर्वस्य दिश अतिसर्जने इत्यस्य धातो अप्पाह इत्यादेशो वा भवति। अप्पाहइ। सदिसइ ॥ ११२ ॥

ग्रसेर्घिसः ॥ ११३ ॥

ग्रस अदने इत्यस्य धातो घिस इत्यादेशो भवति। घिसइ। गसइ ॥ ११३ ॥

भासेर्भिसः ॥ ११४ ॥

भासृ दीप्तौ इत्यस्य धातो भिस इत्यादेशो भवति। भिसइ। भासइ ॥ ११४ ॥

प्रतीक्षेर्विहिरविरमालसामआः ॥ ११५ ॥

प्रतिपूर्वस्य ईक्ष दर्शने इत्यस्य धातो विहिर विरमाल सामअ इति त्रय आदेशा भवन्ति तु। विहिरइ। विरमालइ। सामअइ ॥ पक्षे। पडिक्खइ ॥ ११५ ॥

स्रसेर्ल्हसडिम्भौ ॥ ११६ ॥

स्रसु अवस्रसने इत्यस्य धातो ल्हस डिम्भ इत्यादेशौ तु भवत। ल्हसइ। परिल्हसइ। परिल्हसण। डिम्भइ। ससइ ॥ ११६ ॥

---

111 T °आरोध° for आरोअ S °धलआआ for °पुलआआ in the Sūtra, Com and illustrations BT गुजल्लइ for गुञ्जुल्लइ 113 MS ग्रसु for ग्रस 114 Bp भासुबिस for the Sūtra 115 S विहर°, T विहीर° for विहिर° in the Sūtra

मृक्षेश्चोप्पडः ॥ ११७ ॥

मृक्षते चोप्पड इत्यादेशस्तु भवति । चोप्पडइ । मक्खइ ॥ ११७ ॥

विसट्टो दलेः ॥ ११८ ॥

दलते विसट्ट इत्यादेशस्तु भवति । विसट्टइ । दलइ ॥ ११८ ॥

त्रसेर्वज्जडरौ ॥ ११९ ॥

त्रसते वज्ज डर इत्यादेशौ तु भवत । वज्जइ । डरइ । तसइ ॥११९॥

वोज्जो वीजेश्च ॥ १२० ॥

वीज व्यजने इत्यस्य धातो चकारात् त्रसेश्च वोज्ज इत्यादेशो भवति तु । वोज्जइ ॥ पक्षे । वीजइ । तसइ ॥ १२० ॥

गवेषेर्घत्तगमेसडुण्डुल्लडण्डोलाः ॥ १२१ ॥

गवेषे घत गमेस डुण्टुल्ल डण्डोल इति चत्वार आदेशा भवन्ति तु । घत्तइ । गमेसइ । डुण्डुल्लइ । डण्डोलइ ॥ पक्षे । गवेसइ ॥ १२१ ॥

तक्षेश्चञ्छरम्परम्फाः ॥ १२२ ॥

तक्षू तनूकरणे इत्यस्य धातो चञ्छ रम्प रम्फ इति त्रय आदेशा भवन्ति तु । चञ्छइ । रम्पइ । रम्फइ ॥ स्पृहादिपाठात् छत्वे च तच्छइ ॥ तक्खइ॥१२२॥

हसेर्गुञ्जः ॥ १२३ ॥

हसते गुञ्ज इत्यादेशो भवति तु । गुञ्जइ । हसइ ॥ १२३ ॥

दहेरहिऊलालुक्खौ ॥ १२४ ॥

दह भस्मीकरणे इत्ययम् अहिऊल आलुक्ख इत्यादेशावाप्नोति । अहिऊलइ । आलुक्खइ । दहइ ॥ १२४ ॥

---

117 B मृक्षेश्चोव्वड, K मुहेश्चोव्वड, S मुच्चेश्चोव्वड, for the Sūtra K मुह्यते for मृक्षते BKS चोव्वडइ for चोप्पडइ K मुज्झइ for मक्खइ 118 T विदले for दलते KS इत्यादेशो भवति तु for इत्यादेशस्तु भवति 120 S वज्जो विजश्च, T वोज्जो व्यजेश्च for the Sūtra 121 M °ढढोल्ला, T °ढिंडोला in the Sūtra, Com and illustrations 122 M °रछा for °रम्फा in the Sūtra BK चच्छइ for तच्छइ 124 S °आलुभौ in the Sūtra, अलुल्ल in Com, but आलुक्खइ as illustrations K डहइ for दहइ

विकसेः कोआसवोसग्गौ ॥ १२५ ॥

विकसते कोआस वोसग्ग इत्यादेशौ तु भवत । कोआसइ । वोसग्गइ । विअसइ ॥ १२५ ॥

श्लिषोऽवआससामग्गपरिअन्ताः ॥ १२६ ॥

श्लिष आलिङ्गने इत्यस्य धातो अवआस सामग्ग परिअन्त इति त्रय आदेशा भवन्ति तु । अवआसइ । सामग्गइ । परिअन्तइ । सिलिसइ ॥१२६॥

जुगुप्सतेर्दुगुञ्छझूणदुगुच्छाः ॥ १२७ ॥

जुगुप्सते दुगुञ्छ झूण दुगुच्छ इति त्रय आदेशा भवन्ति तु । दुगुञ्छइ । झूणइ । दुगुच्छइ । जुउच्छइ ॥ १२७ ॥

वलग्गचडमारुहे. ॥ १२८ ॥

रुह् बीजजन्मनि प्रादुर्भावे च इत्यस्य धातो आङ्पूर्वस्य वलग्ग चड इत्यादेशौ तु भवत । वलग्गइ । चडइ । आरुहइ ॥ १२८ ॥

हुल्लो लक्ष्यात् स्खलेः ॥ १२९ ॥

लक्ष्यविषयस्य स्खलते हुल्ल इत्यादेशो वा भवति । हुल्लइ । लक्ष्यात् स्खलतीत्यर्थ ॥ १२९ ॥

गाहोऽवाद्वाहः ॥ १३० ॥

अवात् परस्य गाहू विलोडने इत्यस्य धातो वाह इत्यादेशो भवति तु । ओवाहइ । ओगाहइ ॥ १३० ॥

गुम्मगुम्मडौ मुहेः ॥ १३१ ॥

मुह वैचित्त्ये इत्यस्य धातो गुम्म गुम्मड इत्यादेशौ तु भवत । गुम्मइ । गुम्मडइ । मुज्झइ ॥ १३१ ॥

---

125 T °वोसट्टौ for °वोसग्गौ in the Sūtra T वोसट्टइ for वोसग्गइ 127 MT दुगुच्छझुणदुगुछा जुगुप्से for the Sūtra S °झाण° for °झूण° in the Sūtra, Com and illustrations 128 S °जड° for °चड° in the Sūtra, Com and illustrations KMS om प्रादुर्भावे च 129 KM स्खलते for स्खलेः in the Sūtra and Com 130 MT om ओगाहइ

अपुण्णगा' क्तेन ॥ १३२ ॥

अपुण्णादय शब्दा क्तप्रत्ययेन सह निपात्यन्ते। (१) अ पु ण्ण आक्रान्तम्। (२) उ म्म च्छ असबद्ध क्रोधेन भङ्ग्या च यद्भणितम्। (३) उ ल्लु क्को (४) ओ स ण्णो (५) मु रु ओ त्रुटित। (६) प ह ट्ट अविरत-दृष्टम्। (७) गु ज्ज णि अ (८) पे ज्ज लि अ सघटितम्। (९) स उ लि ओ (१०) ग ळ त्थ लि ओ (११) उ रु सो ल्लो प्रेरित। (१२) उ क्खि ण्ण अवकीर्णम्। (१३) वो स ट्टो (१४) वि हि सि हि ओ विकसित। (१५) उ द्ध रि अ अर्दित। (१६) क मि ओ उपसर्पित। (१७) क ड त रि अ छिन्न छिद्रित च। (१८) सु ढि ओ श्रान्त। (१९) प रि हा इ अ परिक्षीणम्। (२०) णि क्क ज्जो (२१) अ णि क ज्जो (२२) उ क्क ग्गो (२३) त ड ह डि ओ अनवस्थित।

---

132 (1) HD (अप्फुण्ण पूर्णम्) 1 20, HG 4 258 T अप्पण (2) HD 1 125 BC अम्मच्छ (3) HD 1 92 B उल्लुक्को, C उल्लोग (4) HD 1 156 B आसण्णो (5) HD (मुरिअ) 6 135 Bp KS गुरुओ C मरिओ, M मुरओ (6) HD (पहट्टो दृप्त) 6 9 M पहत्त, T पट्ट (7) HD (गुजेल्लिअ) 2 92 BC गुजलिअ (8) HD (पेज्जल प्रमाण) 6 57 KS पङ्कलिअ, M पडलिअ T पघलिअ (9) HD (सउलिअ) 8 12 B सउत्रिओ C पसल्लिओ (10) HD 2 87 B गल्लडिलओ C गळद्धओ, K गल्लडलिओ, S गालद्दालिओ, T गलइत्थिलिओ After this K adds उद्दम्मिते C उद्दमल्लो (11) HD (°ल्ल) 1 108 (12) HD 1 130 B उक्खिण C उक्खणो (13) HD (°ट्ट) 7 81 BC ओसट्टो, K om, M वोसट्टो T वोसटो (14) HD (विहसिब्विअ) 7 61 K om (15) HD (उद्दरिअ) 1 100 K उद्दवओ, MS उत्थविओ, T_1 उद्धवीअ T_2 उद्धविअ After this KMS add अधित्त (16) HD 2 3 K कविओ, S किमिओ (17) HD 2 20 BK कडत्तरिअ, C कडद्दरिअ, T कसत्तरिअ (18) HD 8 36 B सुदिओ, KM S सुडिओ, T सुथिओ (19) HD (परिहाओ) 6 25 BT परहाइअ After this KMS add परिहण (cf HD 6 21) (20) HD 4 33 S णिकजो T णिकज्जो (21) HD 4 33 S अणेकजो, T अणेअज्जो (22) HD 1 B मुक्कज्जो K अच्चग्गो, M अच्चेगो, S अच्चगो, T उच्चग्गो (23) HD (तडफडिअ) 5 9 KS चडहडिओ, T तहसिओ Bp अनुत्थित, S अनुस्थित for अनवस्थित

(२४) उद्धओ श्रान्त । (२५) उब्भग्गो मुण्डित । (२६) उच्चुल्लो उद्विग्न । (२७) उच्छूरण उच्छिष्टम् । (२८) उव्विल चकित क्लान्त वा । (२९) पहोइअ (३०) अकासिअ पर्याप्तम् । (३१) णाल (३२) गोरिहिअ । (३३) हित्थो (३४) डड्डो त्रस्त । (३५) उप्पित्थो क्रुद्धश्च । (३६) णिविड्डो सुप्तोत्थित । (३७) ओमिस अप्रवृत्तम् । (३८) उग्घक्क प्रलपितम् । (३९) उप्पिअ हृत रोषित विमुक्त च । (४०) ओहरण (४१) जिग्घिअ (४२) ओअग्घिअ आघ्रातम् । (४३) ऊसविअ उद्भ्रान्तम् । (४४) आहित्थो रुद्धो गलितश्च । (४५) णिसुड्ढो निपातित । (४६) णिव्वूठो । (४७) उम्मण्डो उद्धत । (४८) उल्लुण्डिअ

---

(24) HD (उद्धाओ श्रान्त) 1 124 S अघओ BT शान्त for श्रान्त (25) HD (उब्भग्गो गुण्ठित) 1 95 BK उव्वग्गो, C पुव्वग्गो, S उब्भग्गो T मण्डित for मुण्डित (26) HD (उच्चुल्ल) 1 127 Bp K उच्छुग्गो, C उच्चल्लो M उच्छल्लो, S उडुग्गो (27) HD (उद्धरण) 1 106 BT उच्चुरण, M उच्छुरण (28) HD (उप्पित्थ ?) 1 129 C उव्विड, M उव्विल्ल, T उप्पिण (29) HD 6 26 B पओहिअ, C वहइअ, M पहोडअ (30) HD (अकासि) 1 8 B अकारिअ, C आकासिअ, KS अरासिअ, M परासिअ (31) C णाली, T णिल (32) BG गोरडित, M गोरहित, S गोरिहित, T गोट्टित (33) HD 8 67 BT हिड्डो, C हिद्धो (34) BG डट्ठो, M ढड्ढो, S डडो, T ढट्ठो (35) HD 1 129 BK उव्विड्डो, C उव्विव्वो, M उव्विथो, S उव्वित्थो (36) HD (णिविद्धो) 4 48 B णिविट्ठो, Bp णिव्विडो (37) C ओमसो, S अमिस, T ओमिस (38) C उव्वीक्को S उग्घक, T उप्पुत्त (39) HD (उप्पित्थ ?) 1 129 KS उग्घिअ (40) HD 1 174 MT ओहरस S om (41) HD 3 46 BKS णि घअ, C णिमिअ, T दीघिअ (42) HD (ओअग्गिअं) 1 172 BC ओअघिअ, M om, S ओअघिअ, T ओअविअ (43) HD 1 143 (44) HD 1 76 BK आहिद्धो (45) HD 4 36 HG 4 258 (निसुड्ढो), M निसुधो, S निसुग्गो, T रिसुडो (46) HD 4 33 BT णिच्चूडो C णिच्चुड्डो, S णिउडो (47) HD 1 124 BK उम्मडो C उम्मड्डो, M उम्मढो (48) B उड्डिअ, K उल्लुविड्डिअ, M उल्लडिअ

(४९) जूसिअ क्षिप्तम् । (५०) णिज्जो । (५१) लवओ (५२) लिहओ (५३) लुक्को सुप्त । (५४) उज्जाणिअ वक्रित निम्नीकृत च । (५५) ऊढ त्यक्तम् । (५६) उज्जरिअ शुष्क निम्नीकृत च । (५७) फुड्ड स्पृष्टम् । (५८) डिढओ जलान्त पातित । (५९) ओसरिओ आकीर्ण अक्षिनिकोचात्सकुचितश्च । (६०) गुलिअ मथितम् । (६१) उम्मरिअ (६२) गुत्थिअ उन्मूलितम् । (६३) उड्डाहिअ (६४) परिच्चूड (६५) उग्गाहिअ उत्क्षिप्तम् । (६६) हासिअ दत्तम् । (६७) हेसिअ (६८) दुदुमिअ रसितम् । (६९) चित्तविओ परितोषित । (७०) पल्लोट्ट (७१) झसिअ (७२) पल्हत्थ पर्यस्तम् । (७३) पम्हुट्ठो प्रमुषित प्रमृष्टश्च । (७४) ओलेहडो प्रवृद्ध अन्यसक्तश्च । (७५) ओट्टअ (७६) ओआमिअ अभिभूतम् । (७७) रुमिल्ल अभिलषितम् ।

(49) B जूसअ, K सेसिअ, MS रोसिअ T झेसिअ (50) HD 4 25 S णिच्चो (51) C लववो M लओ (52) HD (लिहिओ) 7 28 B णिहओ, C णिहवो, KM लिगओ, S om (53) HD (लुको) 7 23 M लक्को After this ST add लुअ (54) HD 1 111 BK उज्झाणिअ After this T adds उणिअ (55) C जड, M लुअ (56) HD 1 133 B उज्झरिअं, C उज्झिअ (57) B पुड्ड, C घड S घड्ड, T पुस्स (58) HD (ढिंढयं) 4 15 C डिडवो, M दिढ (59) HD 1 171 C ओसडिओ (60) M गुरुअ, T मीलित for मथितम् (61) HD 1 100 T, उम्मरीअ (62) M गुठिअ, S गुडिअ, T गुडअ (63) B उडाहिअ, M उड्डाहिअ, S उंडाहिअ (64) C परिच्चिअ K वच्चच्छड, M वच्चच्छध, S वच्चच्छड, T परच्छडं (65) HD 1 137 C उगाहिअ, उडाहिअ, उदाहिअ KS उम्माहिअ (66) B आसिअ, T हसिअ (67) Sk ह्रेषितम् KMS om (68) HD 5 45 (69) C चित्तविअओ, K रित्तविओ, S रितविओ, T वित्तविओ, (70) HD 6 35 C परोट्ट (71) HD 3 62 B झुसिअ, C झपिअ (72) B पल्हत्थ C पल्लित्त (73) C अम्हत्तो M वल्हुड्ढो, S पमुडो After प्रमृष्टश्च KMST add गअ आघूर्णितम् (74) HD 1 172 B आवेहडो, C ओवेवओ (75) B ओट्टल, Bp ओजल, C ओअम्मओ, S ओंढअ, T ओजअ (76) HD (ओहाइओ) 1 156 C ओहामिओ, S ओआहअ (77) C रगिल्लं, S चमिल्ल, T जहिल्ल

(७८) पच्चुडरिअ प्रत्युद्रतम् । (७९) अक्कन्तो प्रवृद्ध । (८०) ओअल्लो छन्न । (८१) करमो क्षीग । (८२) कडो उपरत क्षीणश्च । (८३) पेक्कि अ वृपरटितम् । (८४) अङ्किअ आलिङ्गितम् । (८५) अविअ उक्तम् । (८६) उद्धुसिअ (८७) उल्लुसिअ (८८) चिमिण (८९) उलुकुसिअ (९०) ऊसलिअ रोमाञ्चितम् । (९१) असङ्गिओ सक्त । (९२) आरेइअ मुकुलित मुक्त भ्रान्त पुलकित च । (९३) उच्छ ण्डिअ शरादिव्यथितम् अपहृत च । (९४) चण्टिअ छन्नम् । (९५) ऊससिअ (९६) ऊसअ उपधानीकृतम् । (९७) आविअ प्रोतम् । (९८) अवहट्टो दर्पित । (९९) आरद्धो वृद्धिं गत गृहायातश्च । (१००) घुत्तिअअ (१०१) घुसिणिअ अन्विष्टम् । (१०२) घुग्घुस्सिअ अशङ्क भणितम् ।

---

(78) HD उच्चुलउलिअ ? 1 121 HD notes उप्पिलवेलिअ (as from Tr), B उच्चुडरिअ, C वच्छुद्दलिओ, K पड्डरिअ, M पप्पुद्धरिअ, T पच्चुडरीअ (79) HD (अक्कन्त) 1 9 S अकतो, T अकत्तो (80) HD (=पर्यस्त) 1 165 C जअल्लो, M ओअळो, S ओअल्लो (81) HD 2 6. (82) HD 2 5 BC कथो, T कघो (83) KS पक्खिअ, M फोकिअ, T फेंकिअ (84) HD 1 11 (85) HD 1 10 MS अपिअ (86) B उद्धुसिअ, C उलुओसिअ उद्दुसिअ, T उडुहिअ (87) HD (उल्लसिअ) 1 115 B उल्लुसिअ, T उल्लसिअ (88) HD (चिमिणो) 3 11 KS विमिण, M om (89) HD (°कासिअ) 1 115 KS दुलुकुसिअ, T उल्लुकुसिअ, M om (90) HD 1 141 K ऊसरिअ, MS ऊसलिल (91) HD 1 55 B अहसगिओ, T असगिओ (92) HD 1 77 C आरोइअ. (93) HD 1 112 B ओच्छ ण्डिअ, C ओच्छन्दिअ, K उच्छड्डिअ, S उच्छण्डिअ B शरीरादि° for शरादि° T अवभृत for अपहृत (94) B छण्डिअ, M चढिअ, T चकभिअ (95) B ऊससिअ, C ऊसुम्मिअ, T ऊसासअ (96) HD 1 140 B ऊसिअ (97) HD 1.76 B आलिअ, M आपिअ, T आसीअ (98) HD 1 23 B अवहिट्टो, S अवहच्छो, T_1 अवहोट्टो, T_2 अवहेट्टो (99) HD 1 75 C आरोद्धो, S आरधो KS गुहायातश्च, T ग्रहा° for गृहायातश्च (100) HD (घुत्तिअ) 2 109 B उडिअ (101) HD 2 109 B घसणिअ, KS घुसिणअ, M घुसणिअ (102) HD 2 109 C घुग्घुस्सुअ, MS घुग्घुसुअं.

(१०३) उल्लूढो (१०४) उच्चप्पो आरूढ । (१०५) खवलिओ कुपित । (१०६) चक्कडिअ प्रीणितम् । (१०७) उव्वत्तो गलितो विरक्तश्च । (१०८) गुडिओ सनद्ध । (१०९) गुम्मइओ आपूरित स्खलित आमूलात्सञ्चलित मूढ विघटितश्च । (११०) पडिरिग्गअ भग्नम् । (१११) परिअड्डिअ प्रकटितम् । (११२) परिअट्टलिअ परिच्छिन्नम् । (११३) ओप्प मृष्टम् । (११४) कोज्झरिअ पूरितम् । (११५) उम्मल्ल घनीभूतम् । (११६) वेल्लाइअ (११७) खटइअ सकुचितम् । (११८) झण्टिअ प्रहतम् । (११९) अणुअज्झिओ प्रयात प्रतिजागरितश्च । (१२०) णज्झर दलितम् । (१२१) उलुहुलिओ अवितृप्त । (१२२) वप्पिअ (खप्पिअ ?) (१२३) आरोग्गिअ भुक्तम् (१२४) उब्भालण (१२५) उच्छुण्ण (१२६) अहिरेइअ (१२७) उद्धुमाअ (१२८) अप्पुण्ण परिपूर्णम् ।

---

(103) HD 1 100 B उट्टूडो (104) HD 1 100 B उच्छूडो, C उच्छूढो, KM उच्चओ, S उचओ (105) HD 2 72 B आविलिओ, K खविलिओ, T अवलिओ (106) HD (चक्खडिअ) 3 6 B कडिअ, T_1 चकसअ, T_2 चकडिअ (107) HD 1 129 B उप्पत्तो, KM उत्तत्तो, S उत्ततो T उपतो (108) T गुढओ (109) HD 2 103 T गम्मइओ (110) HD (पडिरजिअ) 6 32 K पडिरिग्गिअ, M पडिरिभिअ, S पडिरगिअ, T विसिरिटिअ (111) M परिअत्तिअ, S परिअत्थिअ (112) HD 6 36 C परिअट्टविअ B परिच्छन्न for परिच्छिन्नम् (113) HD (ओप्पा) 1 148 (114) HD (कोज्झरिअ) 2 50 (115) HD 1 91 C ओम्मल (116) HD 7 79 B वेल्लइअ (117) HD 2 72 B घडइअ (118) HD 3 55 C झदिअ, MS झडिअ (119) HD (अणुवज्जिअ) 1 41 C अणुझिअओ, T अणुअज्झओ (120) HD (णज्झरो) 4 19 C पज्जतर, T णज्झरि (121) HD (उलुहलिओ) 1 117 CKMS उलुहुलअ, T उलुभुलिओ (122) खप्पिअ ? HD (खरिअ) 2 67 M खप्पिअ, T_1 पप्पिअ, T_2 पपिअ (123) HD 1 69 B आरोग्गिरिअ, C आरोग्गारिअ (124) HD 1 103 B उग्गालण, C उह्लअ (125) B उघण, उसुण्ण, T उप्पणि (126) B अहिरोइअ, T अहिरेहिइअ (127) C अदुमाअ, S उद्दुमाअ, T उड्डमाअ (128) HD (अप्फुण्णं) 1 20 M अप्फुण्णं S अग्घण्ण

(१२९) पच्चावेणिओ समुखमागत ।(१३०) दुग्गुच्छ भ्रमितम् । (१३१) वट्टाविअ समापितम् ।(१३२) पारद्ध अभिपीडितम् । (१३३) उद्दालिअ रणद्रुतम् ।(१३४) उज्झमाण पलायितम् । (१३५) विडत्त अर्जितम् (१३६) छिक्क स्पृष्टम् । (१३७) थेणिल्लअ हृतम् ।(१३८) विउलो आविग्न ।(१३९) साणिअ (१४०) तिक्खालिअ शातम् । (१४१) सोहिल्ल (१४२) पक्क (१४३) समराइअ (१४४) आइप्पण पिष्टम् । (१४५) ओत्थअ (१४६) ओसविअ अवसन्नम् । (१४७) पडिसारिअ स्मृतम् । (१४८) पेण्डइअ पिण्डितम् । (१४९) उग्गहिओ निपुणगृहीत विरचितश्च । (१५०) गमिअ अवधूतम् । (१५१) उद्दच्छिओ निषिद्ध ।(१५२) णिग्गिण्णो निर्गत ।(१५३) किवाडो स्खलित । (१५४) लोट्टो अत्यासक्त स्मृतश्च ।

---

(129) HD (पच्चोवणी) 6 24 C S पच्छाणिओ, T_1 उच्चावेणिओ (130) B दुगुच्छ, C अग्गुच्छ, S दुगुछ (131) C पड्डाविअ, M पट्टविअ, S वटाविअं, T वस्साविअ (132) HD 6 77 C बारड्ड, S पारव T पराद्धि (133) HD (उद्दलिअ) 1 100 C उद्दारिअ KS रणहृत, MT रणभूत for रणद्रुतम् (134) HD (उज्झमण) 1 103 (135) B विट्टिअ, C विट्टित, M पिढत्त (136) HD 3 36 (137) HD (थेणिल्लिअ) 5 32 B वेणिल्लअ C पणिल्लअ T भृत for हृतम् (138) HD (विओलो) 7 63 C पिउओ, K विउरो (139) HD (साणइअ) 8 13 T साणिअअ (140) HD 5 13 B णिक्खालिअ, C णिक्खाविओ, K भिक्खालिअ, M हिक्खालिअ S भिक्कालिअ BKMS श्रात, T (अ)वशात for शातम् (141) C सोहिअ, K साहित्र, T सोरिल्लि (142) HD (पक्को)6 64 MS पक (143) T सराइअ for समराइअ (144) HD 1 78 K आइप्पपण, M आइ०वरण, S आइपपण, (145) HD (ओत्थओ) 1 151 (146) HD (ओसव्विअ) 1 168 BT ओसप्पिअ (147) HD 6 33 T पाडिसारिअ (148) HD (पेड) 6 81 B वेंटइअ, C वडइअ, MS पेड्डइअ (149) HD (उग्गहिअ) 1 104 C अग्गहिओ, M उग्गविओ (150) C गविअ for गमिअ (151) B उद्दुच्छिओ, C विडुच्छओ, K ओद्दच्छिओ, MT_1 उद्धच्छिओ, T_2 उड्डुच्छिओ (152) HD 4 36 B णिगिण्णो, C णग्गट्टो, KMS णिग्गिणो, T णिट्टिण्णो (153) HD (किबोडो) 2 31 C किपाडो, KS कवाडो (154) HD (लोढो) 7 29 C लोट्ठो, KS om , T लोट्टा

(१५५) पविरजिओ स्निग्ध।(१५६) हुरहुण्डिअ (१५७) उद्धूलिअ (१५८) ओसत्त अवनतम् (१५९) ओज्झरिअ प्रक्षिप्त विक्षिप्त च। (१६०) विस्सुओ (१६१) ववहिओ उन्मत्त।(१६२) परिक्खाइअअ परिक्षीणम्। (१६३) ठिक्क (१६४) हेलुअ क्षुतम्। (१६५) थमिअ विस्मृतम्। (१६६) अज्झसिअ (१६७) अवडाहिअ (१६८) उक्कास उत्कृष्टम्। (१६९) हल्लप्फलिअ त्वरितम् (१७०) उद्दारिअ उत्खातम्। (१७१) अट्टट्टो यात। (१७२) उल्लिक्क दुश्चेष्टितम्। (१७३) उच्छड्डिअ मुषितम् (१७४) वोग्गिण्ण (१७५) परिअम्मिअ अलकृतम्। (१७६) उक्किअ प्रसृतम्। (१७७) झत्थो (१७८) ल्हिक्को (१७९) मोओ (१८०) सत्थो गत।

---

(155) HD 6 74 B पविरजवो, KS om , M परिराजिओ, T परिमाजिओ (156) B उवडिअ, KS om , T गुरुहुव्विअ (157) B उद्दूलिअ, C उद्दूविअ, KS om (158) Sk अवसक्तम् B ओणअ, KS om (159) HD (उज्झरिअ) 1 133 KS om (160) KS om, M अप्पुओ, T_1 विप्सुओ, T_2 पिप्सुओ (161) Sk व्यवहित B अविहिओ, KS om , T पवहिओ (162) Sk परिक्षायितम् KS om , M परिभाउअ, T परिगाहिअ (163) HD 3 36 C चिक्क, KS om , (164) HD 8 72 B पिलुअ, KS om , M छेलुअ, T_1 हेलुहअ, T_2 हेलहअ (165) HD 5 25. B पविग्घं, KMS om (166) HD 1 30 C उज्झासिअ, KS om , M अज्झासिअ, T अज्झास्सिअ (167) HD 1 47 KS om, T अवाविअ After अवडाहिअ S adds लोट्टिरो (cf HD 7 25)अत्यासक्त (168) HD. (उक्कासिअ) 1 114 BM उक्कोस उत्कृष्टम्, KS om (169) HD 8 59 B हलपविअ, C हल्लपविअ, K पहुल्लकरिअ or पहुल्लपरिअ, M om , S पहुल्लपलिअ T हल्लफलिअ (170) HD (उद्दरिअ) 1 110 M om, S उद्दालिअ, (171) HD 1 10 C आरिट्टो, K अट्टग्गो, M om , S अट्टगो (172) M om, T अल्लिक्क (173) HD (उच्छडिअ) 1 112 C उच्चादिअ, M om, S उच्छेदिअ, T उड्डिअ (174) B उगिअ, K दोग्गीर्ण, S दोग्गिण (175) Sk परिकर्मितम्. B पट्टिअम्मिअ, M परिअमिअ (176) CT उक्कअ for उक्किअ (177) HD (झत्थं) 3 61 B गत्तो, KS झत्तो, T कत्थो (178) T ल्हिक्को for ल्हिक्को. (179) HD 6 148 B om (180) HD 1 8 B सत्तो, C गावो, K अच्छो, S अत्थो

(१८१) खसिअ (१८२) उच्छुरिअ (१८३) पडिहत्थो आपूर्णम्। (१८४) णिज्जर जीर्ण खिन्न च। (१८५) उज्जल्लो (१८६) उच्छुल्लो (१८७) उब्बालो (१८८) अवाहिओ। (१८९) उत्तप्पो अभ्यासितम्। (१९०) ओइल्लअ (१९०अ) उक्कुण्ड निप्रलब्ध। (१९१) उद्धच्छो लिप्तम्। (१९२) छूहिअ पार्श्वपरावृत्तम्। (१९३) अणग्गपल्लइ पुनरुक्तम्। (१९४) अण्णसअ आस्तृतम्। (१९५) उप्पड्डिअ नष्टम्। (१९६) अणहप्पणअ भर्त्सितम्। (१९७) उज्झरिओ (१९८) उग्घओ। (१९९) विमइओ। (२००) मइओ (२०१) पइओ विस्तीर्ण। (२०२) कुद्दो (२०३) वामो (२०४) अवगदो (२०५) पइण्णो (२०६) धुत्तो आक्रान्तम्।

---

(181) M om खसिअ (182) HD (उच्छुर) 1 90 B विच्छुरिअ, K उच्छूरित, M om S उदूरित (183) HD 6 19 B पडिहत्थ अपूर्वम् (184) HD (णिज्झर) 4 26 S णिउर, S om जीर्ण (1 85) HG 2 174 HD 1 97 B उच्चल्लो, T अल्लो (186) HD 1 131 BT उप्पल्लो, K उच्छणो, M उच्छुण्णो, S उच्छूणो, T2 उच्चुण्णो (187) HD (ओब्बालो) 1 102 B उव्वालो, C उग्यल्लो, S ओब्बोलो, T उबोलो (188) B अजडिओ, T अवानिओ (189) HD 1 131 B उत्तत्तो, T om (190) HD (ओइल्ल) 1 158 CM ओअल्लअ (190 A) HD (उक्कुडो) 1 91 B उक्कुड्ड, C उक्कद, M उक्कुड्ढ, T कूट (191) HD (उद्धत्थो) 1 96 B उद्दच्छो, C उडबो, M उड्ढच्छो, T उद्धचो (192) HD 3 30 B छूहिअ, M छुहित (193) अपिट्ठवल्ह, T अणग्गपल्लग्गं (194) B अण्णासअ T अस्मृत for आस्तृतम् (195) C अपडिअ, S उप्प-डिअ, T इच्छड्ढिअ (196) HD 1 48 BC अणहवणअ, T अणहप्पाणिअ (197) HD (उज्झरिअ) 1 133 C उक्करिओ KMT उज्जरिओ (198) HD (उग्घाओ) 1 126 C ओघिओ, T उग्घओसिओ (199) HD (विमइअ) 7 71 C मरिओ, T घिमइओ (200) HD (मइअ भर्त्सितम्) 6 114 B मइचो, M om, S तुइओ, T मगुओ (201) HD (पइअ भर्त्सितम्) 6 64 T चइओ (202)HD (कुद्द) 2 34 C रुद्धो, S कुदो (203) HD 7 47 KS पवामो, M पवामो, T पामो (204) HD (अवगद, 1 30 C अवगळो (205) HD 6 7 C वेण्णो (206) HD 5 58.

(२०७) ओक्खलिअ (२०८) ओरम्पिअ (२०९) उक्खण्डिअ त्रुटितम् खण्डितमित्यर्थ । (२१०) अण्ण (२११) कप्परिअ आरोपितम्।(२१२) आहविओ चूर्णितम्। (२१३) उल्लुण्टिअ (२१४) दुहअ (२१५) उत्थिअ (२१६) उक्कासिअ (२१७) ओत्थरिअ रणलब्धम्। (२१८) ओमहिअ पुरस्कृतम्। (२१९) वक्खलिअ उत्सङ्गितम्। (२२०) उअक्किअ पुञ्जीकृतम्। (२२१) पिण्डइअ प्रशान्तम्। (२२२) उलुहुण्डिअ हेषितम्। (२२४) हेक्किअ (२२५) हीसमण उन्नतम्, उत्तम चुम्बित च। (२२६) मुम्मिअ (२२७) मुल्लिअ शीलितम्। (२२८) महुरालिअ (२२९) णिस्सीमिओ निर्वासित । (२३०) विक्खिणणो अवकीर्ण । (२३१) णिरित्तो नत । (२३२) गुम्मिओ मूलोत्सन्नम्।

(207) HD (ओक्खण्डिअ) 1 112 C उक्करिअ, S ओंखलिअ, T ओक्खपिअ (208) HD 1 171 B ओरपिअ, C उरविअ, M आरपिअ (209) HD 1 112 C उक्कडिअ, K उक्खुंटिअ, MS उक्खुट्टिअ, T इक्कुडिअं. (210) KMST om, HD does not give this word (211) HD 2 20 B कव्वरिअ, KS कपरिअ आरोपित (212) B अहविओ, C आटविओ, S अहदिओ K घूर्णित , M चूर्णितं, S पूर्णित for चूर्णितम् (213) HD 1 109 BT उल्लुट्टिअ, उल्लुअ, M उल्लड्ढिअ, S टलटिअ (214) HD (दुहओ) 5 45 C धुहअ, T लुहअ, (215) C ओउल्लिअ, KMS उत्थित (216) HD 1 114 C उक्कोसिअ, M उक्कासिअ (217) HD (ओत्थरिओ) 1 169 B ओदरिअ, C उच्चरिअ, K ओच्छरिअ, M ओचरिअ, ST ओत्थरिओ (218) T ओघहिअ for ओमहिअ (219) HD (वक्कल्लय) 7 46 C वणनत्तडिअ, K वझलत, M पक्कलिअ, S वज्झलअ T वक्कलअ (220) HD 1 107 C वलक्किअ उग्यक्किअ, S उआकिअ T उअगिअ (221) HD 6 54 C पिड्डइअ, M वेंठइअ, S पेड्डइअ T पेंडइअ (222) HD (उलुउण्डिअ) 1 119 M उलुउडिअ, S उलुहुडिल, T उल्लुहुल्लिअ (224) CM हक्किअ, T हेगिअ (225) HD 8 68 B हिसमण, C हेसमण, T हिसमणि (226) T गुट्टिअ for मुम्मिअ (227) M मुल्ल T गुल्लि S सिलित for शीलितम् (228) HD 6 125 M मुहरालिअ (229) Sk नि सीमित B णिस्सिमिओ (230) HD (विक्खिणण) 7 88 KS विक्खिणो HD अवतीर्ण for अवकीर्ण (231) HD णिरिंको) 4 30 T णिरिक्को B नृत्त for नत (232) B गुम्मुओ मूलोत्पन्न for गुम्मिओ मूलोत्सन्न

(२३३) णि रुत्त निश्चितम् । (२३४) पक्कड्डिअ प्रस्फुरितम् । (२३५) खण्डिओ मद्यासक्त । (२३६) वेड्डिओ वेष्टित ।(२३७) वोलीणो अतिक्रान्त । (२३८) णिम्मिओ स्थापित । (२३९) लक्खिओ (२४०) मिओ विघटित । (२४१) णिच्चणिओ जलधौत । (२४२) चक्खिअ आस्वादितम् । (२४३) तुच्छअ रञ्जितम् । (२४४) रेक्किअ आक्षिप्तम् । (२४५) परड्डो भीत पतित पीडितश्च । (२४६) पडिअग्गिअ वर्धापित परिभुक्त च । (२४७) उच्छुल्लो विधारित । (२४८) णडिओ वञ्चित । (२४९) ओसक्किओ (२५०) सग्गओ (२५१) फसुलो मुक्त । (२५२) गुमिलो मूढ स्खलित आपूर्णश्च । (२५३) ससोसिओ चूर्णित भीत आरूढ उद्विग्नश्च । (२५४) उच्चल्लो (२५५) अज्झसिअ दृष्टम् । इत्यादि ॥ १३२ ॥

---

(233) HD 4 30 T णीरुत्ता (234) HD (पक्खड्डिअ) 6 20 M पक्कडिअ, S पकडिअ, T पक्कसाअ, (235) HD 2 78 B ओण्डिओ Bp T अन्यासक्त for मद्यासक्त (236) M वेंडिओ for वेड्डिओ (237) B वोरिणो for वोलीणो (238) B जणिम्मिओ, M णिमिओ, T णिराओ (239) M लक्खओ, S लखओ (240) S मिवो for मिओ (241) ? (242) From चक्ख (243) HD 5 15 B तुत्थअं, M उत्थअ (244) HD (रेंकिअ) B किक्किअ, MT रेंकिअ S लेक्किअं (245) M वरदो, S परटो, T परग्गो (246) HD 6 74 M पडिअंटिअ, S पडिअगिअ, T पढिघट्टिअ (274) HD 1 131 M उच्छल्लो, S उदूदुल्लो, T उच्छुलो T विदारित for विधारित (248) HD 4 10 B णिाडिओ (249) HD (ओसक्की) 1 149 B इसक्किआ, C ऊरिसकिओ, M ओसिक्किओ, S इसिकिओ, T ऊसक्किओ (250) HD (सग्गहो or सगहो) 8 4 C नगओ, M सगओ (251) HD (फसुलो) 6 82 B पुसुलो, C पसुलो, S घुसुलो (252) HD (गुमिल) 2 102 B मुमिलो, C गमिदो, T उमिलो (253) BC ससाओ KST सशोषित चूर्णम् for चूर्णित (254) B om , C उत्तुर्वा, S उचल्लो (255) HD 1 30 B उज्झासिअ B om दृष्टम्

धातवोऽर्थान्तरेष्वपि ॥ १३३ ॥

उक्तेभ्योऽर्थेभ्योऽर्थान्तरेष्वपि धातवो वर्तन्ते। वलि प्राणने पठित, खादनेऽपि वर्तते। वलइ खादति प्राणन करोति वा॥ एव कलि सख्याने मज्ञाने च। कलइ जानाति सख्यान करोति वा॥ गिरिर्गतौ प्रवेशे च। गिरइ प्रविशति गच्छति वा॥ काक्षते पम्फ आदेश प्राकृते। पम्फइ इच्छति खादति वा॥ पङ्कते (?) थक्क आदेश। थक्कइ नीचा गतिं करोति विलम्बयति वा॥ विलप्युपालम्भिसतपिनिश्वसा झखादेश। झखइ विल्पति उपालभते सतपति नि श्वसिति वा॥ केचित्कैश्चिदुपसर्गैर्नित्यम्। पहरइ युध्यते। सहरइ सवृणोति। अणुहरइ सदृशो भवति। णीहरइ पुरीषोत्सर्ग करोति। विहरइ क्रीडति। आहरइ खादति। पडिहरइ पुन पूरयति। परिहरइ त्यजति। उपहरइ पूजयति। वाहरइ आह्वयति। पवसइ देशान्तर गच्छति। उच्छुवइ चोरयति। उल्लुहइ नि सरति॥ १३३॥

इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ तृतीयाध्यायस्य प्रथम पाद ॥

---

133 S ओलइ for वलइ B सस्थान, K सज्ञान for सज्ञान K प्रवेशेपि for प्रवेशे च M फफ for पम्फ M फफइ for पम्फइ K काक्षति for इच्छति S om इच्छति T_1 विकते T_2 निक्कते for पङ्कते Bp निजा for नीचा After नि श्वसिति KMS add भाषते B णिहरइ for णीहरइ KM उच्चुवइ, S उच्चव्वइ for उच्छुवइ K चटति, S चडति, T चट्टति for चोरयति B उल्लुहरइ, T उल्लरइ for उल्लुहइ Colophon M om from °मदर्ह down to श्रीमत् MS तृतीयस्याध्यायस्य for तृतीयाध्यायस्य

द्वितीयः पादः ॥

दस्तस्य शौरसेन्यामखावचोऽस्तोः ॥ १ ॥

शौरसेन्या भाषाया तकारस्य अखौ अनादौ वर्तमानस्य अच परस्य अस्तो असयुक्तस्य दकारो भवति । तदो पूरिदपदिण्णेण मारुदिणा मन्तिदो । एतस्मात् एदाहि । सतत सदद ॥ अखाविति किम् । तथा तहा । तधा करेध । तरइ ॥ अच इति किम् । चिन्ता । मन्तिद ॥ अस्तोरिति किम् । मत्तो । अय्यउत्तो । असभाविदसक्कार । हला सउन्तले ॥ १ ॥

अधः क्वचित् ॥ २ ॥

तस्येत्यनुवर्तते । शौरसेन्या सयोगे अधो वर्तमानस्य तस्य दकारो भवति, क्वचिल्लक्ष्यानुसारेण । महन्दो । अन्देउर ॥ २ ॥

तावति खोर्वा ॥ ३ ॥

शौरसन्या तावच्छब्दे खो आदेस्तकारस्य दो वा भवति । दाव । ताव ॥ ३ ॥

थो धः ॥ ४ ॥

वेत्यनुवर्तते । शौरसेन्या थस्य धो वा भवति । कधेदि कहेदि, कथयति । कध कह, कथम् । पिध पिह, पृथक् । कधा कहा, कथा । अखावित्येव । थाम । थेव ॥ अच इत्येव । कन्था ॥ अस्तोरित्येव । तित्थं तीर्थम् ॥ ४ ॥

---

1 B read तकारस्य after असयुक्तस्य B पूरिदपडिण्णेण for °पदिण्णेण After एदाहि KS add पदाओ पताक BT करथा for करेध K om तरइ M करइ for तरइ KS om अय्यउत्तो M असभाविदसकार, T °सकर for °सक्कार B सउन्दले, T सउद्दले for सउन्तले 2 B सयोगेऽध· क्वचित् for the Sūtra KT अथ for अध in the Sūtra After लक्ष्यानुसारेण BT read महन्दा T महद्दो for महन्दो After महन्दो M adds नमन्दो T अदेप्पारि for अन्देउर 4 S धो द for the Sūtra BT थाम for थाम T किथा for कन्था T सत्थ for तित्थं

इहहचोर्हस्य ॥ ५ ॥

शौरसेन्यामिहशब्दस्य 'थध्मित्थाहचौ [२ ४ ५] इति विहितस्य हच्प्रत्ययस्य च हकारस्य धकारो वा भवति। इध इह। होध होह। परित्ताअध परित्ताअह ॥ ५ ॥

भुवो भः ॥ ६ ॥

हस्येत्यनुवर्तते। शौरसेन्या भुवादेशस्य हकारस्य भकारो वा भवति। भोदि होदि भुवदि हुवदि हवदि ॥ ६ ॥

अन्त्यादिदेति मो णः ॥ ७ ॥

शौरसेन्यामन्त्यान्मकारात्परो णकारागमो वा भवति इदेति इकारे एकारे च परे। जुत्त णिम जुत्तमिण, युक्तमिदम्। सरिस णिम सरिसमिण, सदृशमिदम्। किं णेद किमेद, किमेतत्। एव णेद एवमेद, एवमेतत् ॥७॥

र्यो य्यः ॥ ८ ॥

शौरसेन्या र्यस्य स्थाने य्य इत्यय वा भवति। अय्यउत्तो। पय्याउलीकिदम्हि। सुय्यो। कय्यपरवसो ॥ पक्षे। अज्जउत्तो। पज्जाउलीकिद म्हि। सुज्जो। कज्जपरवसो ॥ ८ ॥

पूर्वस्य पुरवः ॥ ९ ॥

शौरसेन्या पूर्वशब्दस्य पुरव इत्यादेशो वा भवति। अपुरवमेद। पक्षे। अपुव्वमेद ॥ ९ ॥

इअदूणौ क्त्वः ॥ १० ॥

शौरसेन्या क्त्वाप्रत्ययस्य इअ दूण इत्यादेशौ वा भवत। भविअ होदूण। पढिअ पढिदूण। रमिअ रमिदूण ॥ होत्ता भोत्ता पढित्ता रन्ता इति सिद्धावस्थाया वलोपे ॥ १० ॥

---

6 T भुवो हा for the Sūtra BT भवति for हवदि 7 K युत्त णिमं for जुत्त णिम K om जुत्तमिण K om सरिसमिणं 8 K om स्थाने K इति वा for इत्यय वा After सुय्यो K adds सूर्य। पक्षे सुज्जो ST om वय्यपरवसो K पज्जाउलीकद म्हि for °किद म्हि K om सुज्जो 9 B पुरवमेद, M अपुरव णाडअ for अपुरवमेद, B पुव्वमेद for अपुव्वमेद 10 KMS इअऊणौ क्त्व for the Sūtra KM इअ ऊण for इअ दूण K भोऊण for भोदूण KT सोत्ता भोत्ता इति तु for होत्ता भोत्ता पढित्ता रन्ता इति MT कत्ता for रता T मरिअ मारिदूण for रमिअ रमिदूण

कृगमोर्डदुअः ॥ ११ ॥

कृञ् गम् इत्याभ्या परस्य क्त्वाप्रत्ययस्य डित् अदुअ इत्यादेशो वा भवति। कदुअ। गदुअ। करिअ। गमिअ। करिदूण। गमिदूण ॥ ११ ॥

इदानीमो ल्दाणि ॥ १२ ॥

शौरसेन्यामिदानीम स्थाने दाणि इत्यादेशो लिद्भवति। लित्वान्न विकल्प । अणन्दरकरणिज्ज दाणि आणवेदु अय्यो ।'तव्यत्ययश्च' [३ ४ ६९] इति सूत्रात् प्राकृतेऽपि। अण्ण दाणि होइ ॥ १२ ॥

तस्मात्ता ॥ १३ ॥

शौरसेन्या तस्माच्छब्द ता इत्यादेशमापद्यते। ता जाव पविसामि। ता अल एदिणा माणेण ॥ १३ ॥

णं नन्वर्थे ॥ १४ ॥

शौरसेन्या नन्वर्थं ण इति निपात प्रयोक्तव्य । ण अफलोदअ। ण अय्यमिस्सेहि पुढम एव्व आणत्त । ण भव मे अग्गदो चलदि ॥ १४ ॥

अम्महे हर्षे ॥ १५ ॥

शौरसेन्या अम्महे इति निपातो हर्षे प्रयोज्य । अम्महे एदाए उम्मिलाए सुपरिघडिदो भव ॥ १५ ॥

हीही वैदूषके ॥ १६ ॥

शौरसेन्या विदूषकसबन्धिनि हर्षे हीही इति निपात प्रयोक्तव्य । हीही सपण्णा मणोरहा पिअवअस्सस्स ॥ १६ ॥

---

11 KM इत्येताभ्या for इत्याभ्या KMS करिऊण गमिऊण for करिदूण गमिदूण After गमिदूण KMS add गच्छिऊण 12 KST om लिद्. K अणतर for अणन्दर° BT अणतर for अण्ण T om दाणि 13 T तस्मात्ता for the Sūtra 14 BT पढम for पुढम 15 T अम्हहे for अम्महे in the Sūtra, Com and illustrations KMS एक्काए for एदाए 16 B विदूषके for वैदूषके T मणोरधा for मणोरहा

हीमाणहे निर्वेदविस्मये ।। १७ ।।

शौरसेन्या हीमाणहे इति निपात निर्वेदे विस्मये च प्रयोक्तव्य । नि र्वे दे–हीमाणहे परिस्सन्ता अम्हे एदेण णिअविहिणो दुव्विलसिदेण, परिश्रान्ता वयमेतेन निजविधेर्दुर्विलसितेन ।। वि स्म ये–हीमाणहे जीव तवच्छा मे जणणी ।। १७ ।।

एवार्थे एव्व ।। १८ ।।

शौरसेन्यामेवार्थे एव्व इति निपात प्रयोज्य । मह एव्व भणन्तस्स । सो एव्व देसो ।। १८ ।।

हञ्जे चेटयाह्वाने ।। १९ ।।

शौरसेन्या हञ्जे इति निपात चेट्याह्वाने प्रयोज्य । हञ्जे चदुरिए ।। ।। १९ ।।

अतो ङसेर्दुदोश् ।। २० ।।

शौरसेन्यामकारात्परस्य ङसे दु दो इत्येतौ शितौ भवत । दूरादु । दूरादो एव्व ।। २० ।।

आत्सावामन्त्र्य इनो नः ।। २१ ।।

शौरसेन्यामिनो नकारस्य आमन्त्र्ये सौ परे आत्व वा भवति । हो कञ्चुइआ । हो तवस्सिआ । हो मणस्सिआ ।। २१ ।।

मः ।। २२ ।।

शौरसेन्यामामन्त्र्ये सौ परे नकारस्य मकारो वा भवति । हो राअ । हो पिअवम्म । हो सुकम्म । भअव कुसुमाउह ।। पक्षे । सअललोअन्तआरि भअव हुदवह ।। २२ ।।

---

17 KS om शौरसेन्या K om निर्वेदे KMS परिस्सतो हगे for परिस्सन्ता अम्हे T जीविदवच्छा जवितवच्छा 18 KS ग्येव्व इति MT येव्व इति for एव्व इति MST सो ग्येव एसो for सो एव्व देसो 19 KMS चउरिए for चदुरिए 20 T दूरादो येव्व for दूरादो एव्व 21 B हे for हो KMST हो तवास्सि हो मण स्सि for हो तवस्सिआ हो मणस्सिआ S मणंसि for मणस्सिआ 22 B हे for हो throughout B om हे सुकम्म B सअललोअ-अहिभर्वं हुदवह

भवताम् ॥ २३ ॥

आमन्त्र्य इति निवृत्तम् । शौरसेन्या भवत्प्रकाराणा सौ परे नकारस्य मो भवति । किं भव हिअएण चिन्तेदि, कि भवान् हृदयेन चिन्तयति । एदु भव, पज्जलिदो भअव हुदासणो, एतु भवान्, प्रज्वलितो भगवान्हुताशन । मघव पाकसासणो, मघवान् पाकशासन । कअव करेमि काह च, कृतवान् करोमि करिष्यामि च ॥ २३ ॥

भविष्यति स्सिः ॥ २४ ॥

शौरसेन्या भविष्यदर्थे विहिते प्रत्यये परे स्सि इति भवति । हिस्सादीनामपवाद । भविस्सिदि । करिस्सिदि । गच्छिस्सिदि ॥ २४ ॥

इचेचोर्दट् ॥ २५ ॥

'लटस्तिसाविजेच्' [२ ४ १] इति वर्तमाने प्रथमपुरुषैकवचनस्थाने विहितयोरिचेचोर्दकारागमो भवति । टित्त्वादादि । रमदि रमदे । हसदि हसदे । गच्छदि गच्छदे । होदि । देदि । णेदि ॥ २५ ॥

शेषं प्राकृतवत् ॥ २६ ॥

शौरसेन्यामिह प्रकरणे यत्कार्यमुक्त ततोऽन्यत्प्राकृतवदेव भवति । 'दिहौ मिथ से' [१ १ १८] इत्यारभ्य 'दस्तस्य शौरसेन्यामखावचोऽस्तो' [३ २ १] इति सूत्रात् प्राग् यानि सूत्राणि, तेषु यान्युदाहरणानि तानि तदवस्थान्येव शौरसेन्या भवन्तीति विभाग प्रतिसूत्रमभ्यूह्य दर्शनीय । यथा—अन्तावेई । जुवईजणो । मणसिला इत्यादि ॥ २६ ॥

---

23 KS मकारो for मो ST कि एद भव for कि भव S पज्जालिदो for पज्जलिदो B महव for मघव B पाअसासणो for पाक° 24 KMS हिस्साह्यादीनामपवाद for हिस्सादीनामपवाद T om करिस्सिदि गच्छिस्सिदि 25 BS इजेचोर्दट् for the Sūtra KMT °विचेच् for °विजेच् BS °रिजेचो for °रिचेचो B टित्त्वादनुक्तमन्यन्यायेनादे for टित्त्वादादि After हसदे KMS add अच्छदे अच्छदि After होदि KMS add होदे 26 M अन्दावेदि । जुवदिजणो । मणसिला for अन्तावेई . मणसिला S मणसिला for मणसिला

मागध्या शौरसेनीवत् ॥ २७ ॥

शेषमिति वर्तते । मागध्या यद्वक्ष्यते ततोऽन्यच्छौरसेनीवद् द्रष्टव्यम् । तत्र ‘ दस्तस्य शौरसेन्यामखावचोऽस्तो ’ [३ २ १] विशदु आउत्ते शामिपशादाअ ॥ ‘अध क्वचित्’ [३ २ २] अले किं एशे महन्दे कलकले, किमेष महान्कलकल ॥ ‘ तावति खोर्वा ’ [३ २ ३] मालेध वा मुञ्चेध वा, अय दाव से आगमे ॥ ‘थो ध ’ [३ २ ४] अले कुम्भीलआ कधेहि ॥ ‘इहहचोर्हस्य’ [३ २ ५] ओशलध अय्या ओशलध ॥ ‘भुवो भ ’ [३ २ ६] भोदि ॥ ‘ अन्त्यादिदेति मो ण ’ [३ २ ७] जुत्त णिम । शलिश णिम ॥ ‘ र्यो य्य ’ [३ २ ८] अय्य, एशे खु कुमाले मलअकेदू ॥ ‘ पूर्वस्य पुरव ’ [३ २ ९] एशे अपुल्वे ॥ ‘ इअदूणौ क्त्व ’ [३ २ १०] कि खु शोहणे बम्हणे त्ति कलिअ लञ्ञा पदिग्गहे दिण्णे ॥ ‘कृगमोर्डदुअ ’ [३ २ ११] कदुअ । गदुअ ॥ ‘इदानीमो ल्दाणि’ [३ २ १२] शुणध दाणि, हगे शक्कावदालतित्थवाशी धीवले ॥ ‘ तस्मात्ता ’ [३ २ १३] ता जाव उवविशामि ॥ ‘ण नन्वर्थे’ [३ २ १४] ण अवशलोवशप्पणीआ लाआणो शुणीअन्ते ॥ ‘अम्महे हर्षे’ [३ २ १५] अम्महे एदाए उम्मिलाए शुपलिघटिदे भव ॥ ‘हीही वैदूषके’ [३ २ १६] हीही कोशम्बाणअरी एशा ॥ ‘हीमाणहे निर्वेदविस्मये’ [३ २ १७] निर्वेदे यथा विक्रान्तभीमे राक्षस – हीमाणहे पलिश्शन्ता हगे एदेण णिअविहिणो दुव्विलशिदेण ॥ विस्मये यथा उदात्तराघवे राक्षस –हीमाणहे जीवन्तवच्छा मे जणणी ॥ ‘एवार्थे य्येव’ [३ २ १८]

---

27 B मागध्या for मागध्या in the Sūtra K om शेषामिति वर्तते B पशीदद्दु भावमिश्शे for पविशदु दाअ K माउत्ते, S माउते for आउत्ते B सयोगेऽध क्वचित् for अध क्वचित्. K om किमेष महान्कलकल KM ज दाव, T अअ दाव for अय दाव K अम्मा for अय्या B पुरवे for अपुलवे KS इअऊणो for इअदूणौ. BMS बम्हणे शे त्ति for बम्हणे त्ति K लण्णा for लञ्ञा B शक्कावदालभन्तलवाशी for शक्कावदालतित्थवाशी M om °तित्थ ° K पविशामि for उवविशामि T om शुणीअन्ते B विदूषके for वैदूषके T om from ही ही

मए एव्व ॥ 'हञ्जे चेट्याह्वाने' [३ २ १९] हञ्जे चदुलिए ॥ 'अतो डसेर्दु-दोश्' [३ २ २०] अह पि भागुलाअणादो मुद्द पावेमि ॥ 'आत्सावामन्त्र्य इनो न' [३ २ २१] हे कञ्चुइआ ॥ 'म' [३ २ २२] हे लाअ ॥ 'भवताम्' [३ २ २३] एदु भव शमणे भअव महावीले ॥ 'भविष्यति स्सि' [३ २ २४] कहि णु एदे लुहिलप्पिए भविश्शिदि ॥ 'इचेचोर्दट्' [३ २ २५] अमच्चलक्कशे पेक्खिदु इदो एव्व आअच्छदि ॥ अले किं एशे महन्दे कलकले शुणीअदि ॥ 'शेप प्राकृतवत्' [३ २ २६] मागध्यामपि 'दिहौ मिथ से' [१ १ १८] इत्यारभ्य 'दस्तस्य शौरसेन्यामखावचोऽस्तो' [३ २ १] इत्यस्य प्राग् यानि सूत्राणि, तेषु यान्युदाहरणानि सन्ति, तेषु मध्ये अमूनि तदवस्थान्येवेति विभाग स्वयमभ्यूह्य दर्शनीय ॥ २७ ॥

त्वाड्डाहो डसः ॥ २८ ॥

मागध्यामित्यनुवर्तते । मागध्या आत् अवर्णात्परस्य ङस डित् आह इत्यादेशो भवति तु । हगे न एलिशाह कम्माह काली, अह न ईदृशस्य कर्मण कारी । भअदत्तशोणिदाह कुम्भे, भगदत्तशोणितस्य कुम्भ ॥ पक्षे । भीमशेणश्श पश्चादो आहिण्डीअदि । हिडिम्बाए घडुक्कअशोए ण उव-शमदि ॥ २८ ॥

आमो डाहङ् ॥ २९ ॥

मागध्यामवर्णात्परस्य आमो डाहादेशो डिद्वा भवति । डित्त्वात्सानु-नासिक उच्चार । शअणाहँ मुह, स्वजनाना मुखम् ॥ पक्षे णलिन्दाण । शअणाण ॥ व्यत्ययात्प्राकृतेऽपि डाहङ् । तुम्हाह । अम्हाह । सरिसाह । कम्माह ॥ २९ ॥

वैदूषके down to एशा B शवाहणअरी for कोशम्बा णअरी B यथा राक्षसी for यथा विक्रान्तभीमे राक्षस K चउलिये, M चउलिके, T चदुलिके for चदुलिए BK हगे वि for अह पि B भव महावले for भअव महावीले B इजेचो for इचेचो T पेः किदु for पेक्खिदु 28 M वर्तते for अनुवर्तते M om तु K आहिदाअदि for आहिण्डीअदि BT कुटुबअशोए for घडुक्कअशोए 29 KMT आमो डित् for the Sūtra B मुह for मुहं B न डाहङ् for णलिन्दाण KMS om शअणाण

सौ पुंस्येलतः ॥ ३० ॥

मागध्या पुलिङ्गे अकारस्य एकारो भवति सौ परे । लित्वान्न विकल्प । एष मेष , एशे मेशे । एष पुरुष , एशे पुलिशे ॥ अत इति किम् । निधि णिही ॥ पुसीति किम् । ज । जल ॥ ३० ॥

हगेऽहंवयमोः ॥ ३१ ॥

मागध्यामहवयमो स्थाने हगे इत्यादेशो भवति । हगे शक्कावआलतित्थ- वाशी धीवले । हगे शपत्ता, वय सप्राप्ता ॥ ३१ ॥

छोऽनादौ श्चः ॥ ३२ ॥

मागध्यामनादौ वर्तमानस्य छकारस्य शकाराक्रान्तश्चकारो भवति । गच्छ गच्छ, गश्च गश्च । उच्छलति उश्चलदि । पिच्छिल पिश्चिले ॥ लाक्षणिकस्यापि । आपन्नवत्सल आवण्णवच्छलो आवण्णवश्चले । तिर्यक् प्रेक्षते, तिरिच्छि पेच्छइ, तिलिश्चि पेश्चदि ॥ अनादाविति किम् । छाले ॥ ३२ ॥

क्षः ᳵकः ॥ ३३ ॥

मागध्यामनादौ वर्तमानस्य क्षकारस्य जिह्वामूलीयाक्रान्तककारो भवति । यक्ष यᳵके । राक्षस लᳵकशे ॥ अनादावित्येव । खए ॥ ३३ ॥

स्कः प्रेक्षाचक्षेः ॥ ३४ ॥

मागध्या प्रेक्षतेराचक्षतेश्च क्षस्य सकाराक्रान्त ककारो भवति । क्षःᳵक [३ २ ३३] इत्यस्यापवाद । पेस्कदि । आअस्कादि ॥ ३४ ॥

---

30 K एसे मेसे for एशे मेशे KS णिहि(ही) After णिही KS add झलि। पुसीति किं। जल, MT add कली KS om ज T om जल 31 शक्कावदालभ-तलवाशी KS °वासि for °वाशी 32 T om the Sūtra and Com BT पिश्चिलो for पिश्चिले KS तिरिच्छ पेच्छइ तिरिश्च पेश्चदि for तिरिच्छि पेश्चदि 33 KMS क्षष्क for the Sūtra, i e these Mss do not use the sign of जिह्वामूलीय here and also in the Com K यष्के लष्कशे for यᳵके लᳵकशे M om खले, K खए क्षय , S खअजले, T खयकाले for खए 34 B om क्षस्य

सः सषोः संयोगेऽग्रीष्मे ॥ ३५ ॥

मागध्या सकारषकारयो सयोगे वर्तमानयो सकारो भवति, अग्रीष्मे ग्रीष्मशब्दे न भवति । ऊर्ध्वलोपाद्यपवाद । स –पस्खलदि । हस्ती । बहस्पदी । मस्कली । विस्मये ॥ ष –शुष्कदारु शुस्कदालु । कष्ट कस्त । शष्पकवल शस्पकवले । धनुष्काण्ड धणुस्काण्ड ॥ अग्रीष्म इति किम् । गिम्हवाशले ॥ ३५ ॥

स्रो. श्लौ ॥ ३६ ॥

मागध्या स्रो सकाररेफयो शकारलकारौ यथासख्य भवत । स – सम शमे । हस हशे । स्रुति शुदी । शोभनम् शोहण ॥ र –नर नले । कर कले ॥ उभये–सारस शालशे । पुरुष पुलिशे ॥ ३६ ॥

न्यण्यज्ञञ्जा ञ् ॥ ३७ ॥

मागध्या न्य ण्य ज्ञ ञ्ज इत्येषा ञ्ञ ञकारो भवति । रित्वाद् द्वित्वम् । न्य–अभिमन्युकुमार अहिमञ्ञुकुमाले । कन्यका कञ्ञआ । सामान्य शामञ्ञ॥ ण्य–पुण्यवान् पुञ्ञवन्ते । अब्रह्मण्यम् अब्बम्हञ्ञ ॥ ज्ञ–प्रज्ञा पञ्ञा ॥ ञ्ज– अञ्जलि अञ्ञली । धनञ्जय धणञ्ञए । पानञ्जल पाअञ्ञले ॥ ३७ ॥

जो व्रजेः॥ ३८ ॥

मागध्या व्रजतेर्जकारस्य ञ् भवति । यस्यापवाद । वञ्ञदि । वञ्ञदे ॥ ३८ ॥

जयद्या यः ॥ ३९ ॥

मागध्या जकारयकारद्यकाराणा यकारो भवति । ज–जानाति याणादि । जनपद यणवए । दुर्जन दुय्यणे । गर्जति गय्यदि ॥ य–यानपात्र याणवत्त ॥ द्य–मद्य मय्य । अद्य किल विद्याधर आगत , अय्य किल विय्याहले आअदे ॥ यस्य यत्वविधान 'आदेर्ज ' [१ ३ ७४] इत्यस्य बाधनार्थम् ॥ ३९ ॥

---

35 T हस्ते for हस्ती KT सुस्कदालु for शुस्कदालु B धनुष्कुण्डं धणु-स्कुण्ड T धनुष्खडी धनुस्खडी 36 ST श्रुति शुदी for स्रुति शुदी K om. कर कले MT प्राञ्जलि• पञ्ञली S पाङ्जल पङ्ले for पानजल पाअञ्ञले 38. T ञ् व्रजे for the Sūtra MS छस्यापवाद , T छापवाद for यस्यापवाद M om अय्य किल विय्याहले आअदे B विय्याहरे for विय्याहले T बाधार्थं for बाधनार्थम्

ष्टट्टौ स्टम् ॥ ४० ॥

मागध्या षकाराक्रान्त ठकार, द्विरुक्त टकारश्च सकाराक्रान्त टकारमापद्यते। ष्ठ—सुष्ठु कृत शुस्टु कद। कोष्ठागार कोस्टागाल॥ ट्ट—पट्ट पस्ट। भट्टारिका भस्टालिआ। भट्ट भस्टे। भट्टिनी भस्टिणी ॥ ४० ॥

स्थर्थौ स्तम् ॥ ४१ ॥

मागध्या स्थ र्थ इत्येतौ सकाराक्रान्त तकारमापद्येते। स्थ—उपस्थित उवस्तिदे। सुस्थित शुस्तिदे॥ र्थ—अर्थपति अस्तवदी। सार्थवाह शस्तवाहे ॥ ४१ ॥

चिष्ठस्तिष्ठस्य ॥ ४२ ॥

मागध्या स्थाधातोर्य तिष्ठ इत्यादेश तस्य चिष्ठ इत्यादेशो भवति। चिष्ठदि। चिष्ठदे॥ ४२ ॥

नो नणोः पैशाच्याम् ॥ ४३ ॥

पैशाच्या भाषाया नकारणकारयोर्नकारो भवति। पनमत पनयप्पकुवित, प्रणमत प्रणयप्रकुपितम्। गुनगनजुत्तो गुणगणयुक्त। गुनेन। गुणेन॥ नकारस्य नकारकरण णत्वबाधनार्थम् ॥ ४३ ॥

न्यण्यज्ञा ञर् ॥ ४४ ॥

पैशाच्या न्य ण्य ज्ञ इत्येतेषा ञकारो भवति। रित्त्वाद् द्वित्वम्। न्य—कन्यका कञ्ञका। अभिमन्यु अभिमञ्ञू॥ ण्य—पुण्यकर्मा पुञ्ञकम्मो। पुण्याहम् पुञ्ञाह॥ ज्ञ—प्रज्ञा पञ्ञा। सर्वज्ञ सव्वञ्ञो। विज्ञ विञ्ञो। सज्ञानम् सञ्ञाण ॥ ४४ ॥

---

40 B ष्टट्टौ स्थम्, MST ष्टट्टौ स्तम् for the Sūtra BM थकारमापद्यते, T तकारमापद्यते for टकारमापद्यते B शुस्थु for शुस्टु B कोस्थागार, KS गोस्टागाल B पस्थ, T पस्त for पस्ट B भस्तालिआ, T भस्तारिका for भस्टालिआ B भस्थे for भस्टे B भस्थिना for भस्टिणी
41 तकाराक्रान्त सकार for सकाराक्रान्त तकार K सुस्तिदे for शुस्तिदे.
42 B चिट्ठ for चिष्ठ in the Sūtra, Com and illustrations T om चिष्ठदि 43 पनयप्पकुविअ for °प्पकुपित 44 After पञ्ञा KMS add सञ्ञा ञानी विञ्ञान and om from सर्वज्ञ down to सञ्ञाण After सव्वञ्ञो T adds ञानी विञ्ञानी

राज्ञो ज्ञो वा चिञ् ॥ ४५ ॥

पैशाच्या राजन्शब्दसबन्धिनो ज्ञकारस्य चिञ् इत्यादेशो वा भवति। राचिञा लपित। रञ्ञा लपित। राचिञो धन। रञ्ञो धन॥ ज्ञ इति किम्। राजा ॥ ४५ ॥

तलतदोः ॥ ४६ ॥

पैशाच्या तकारदकारयोस्तकारो भवति। लित्वान्न विकल्प। त— भगवती भअवती। सततम् सतत ॥ द—मतनपरवसो। तामोतरो। वतनक। मालातो। मालातु। सिरीतो सिरीतु। तरीतो तरीतु। तरूतो तरूतु। वधूतो वधूतु। होतु। रमतु॥ तकारस्य तकारविधानन तेनाकारग नार्थम्। तेन पताका वेतिसो इत्यादि सिद्ध भवति ॥ ४६ ॥

शषोः सः ॥ ४७ ॥

पैशाच्या शकारषकारयो सो भवति। श—सोभन। ससी। सखो। सङ्का। सक्को॥ ष—विसमो। किसनो कृष्ण। विसेसो॥ 'न प्रायो लुक्कादि-च्छलृषट्छम्यन्तसूत्रोक्तम्' [३ २ ६३] इत्यस्य बाधकस्य बाधनार्थोऽय योग ॥ ४७ ॥

लो ळः ॥ ४८ ॥

पैशाच्या लकारस्य ळकारो भवति। सीळ। कुळ। जळ। फळ कमळ ॥ ४८ ॥

---

45 K लविञ for लपित 46 After पैशाच्या KMS add भाषाया After भगवती KS add पव्वती सतत KMS गिरीतो गिरीतु for सिरीतो सिरातु KST नरीतो नरीतु M नतीतो नतातु for तरीतो तरीतु K इति for इत्यादि 47 K सोहन for सोभन K om सङ्का M किसिनो T कसनो, for किसनो B बाधनार्थेऽय for बाधनार्थोऽयं 48 KS om कमळ.

दुस्तिर्यादृशगे ॥ ४९ ॥

पैशाच्या यादृश इत्यादिषु दृ इत्यस्य स्थाने ति इत्यादेशो भवति। यादृश यातिसो। भवादृश भवातिसो। तादृश तातिसो। अस्मादृश अम्हातिसो। अन्यादृश अञ्ञातिसो। ईदृश ईतिसो। कीदृश केतिसो। एतादृश एतातिसो। इत्यादि ॥ ४९ ॥

र्यस्नष्टा रिअसिनसिटाः क्वचित् ॥ ५० ॥

पैशाच्या र्य स्न ष्ट इत्येतेषां यथासंख्य रिअ सिन सिट इत्यादेशा क्वचिद्भवन्ति। भार्या भारिआ। स्नान सिनान। कष्ट कसिट ॥ क्वचिदिति किम्। अय्यो। सुसा। भट्टो ॥ ५० ॥

टोस्तु तु ॥ ५१ ॥

पैशाच्या टु इत्यस्य तु इति भवति तु। कुटुम्बक कुतुम्बक ॥ ५१ ॥

यः पो हृदये ॥ ५२ ॥

पैशाच्या हृदयशब्दे यस्य पो भवति। हितपक। किं पि हितपके अत्थ चिन्तयमानी ॥ ५२ ॥

टा नेन तदिदमोः ॥ ५३ ॥

पैशाच्या तदिदमो स्थाने टावचनेन सह नेन इत्यादेशो भवति। नेन, तेन अनेन वा ॥ ५३ ॥

नाए स्त्रियाम् ॥ ५४ ॥

पैशाच्या तदिदमो टावचनेन सह नाए इत्यादेश स्त्रिया भवति। पूचितो च नाए पातवकुसुमपतानेन। नाए, तया अनया वा ॥ ५४ ॥

---

49 B एतिसो for ईतिसो MT om from कीदृश down to एतातिसो 50 B र्यस्नष्टा for र्यस्नष्टा in the Sūtra S हठे for भट्टो 52 B किंपि किंपि for किं पि 54 B om पूचितो च नाए वातवकुसुमपतानेन (पूजितश्च तया पादपकुसुमप्रदानेन)

ङसेस्तोतुशतः।। ॥ ५५ ॥

पैशाच्याम् अकारात्परस्य ङसे तो तु इत्येतौ भवत । शित्त्वा-त्पूर्वस्य दार्घ । ताव तीए तूरातो एव्व तिट्ठो। तुवातो तुवातु। ममातो ममातु ॥ ५५ ॥

तङिजेचः ॥ ५६ ॥

पैशाच्या लट प्रथमपुरुषैकवचनादेशयो इच् एच् इत्येतयो तकारागम टिद्भवति। टकार आदिविध्यर्थ । रमति रमते। हसति हसते। गच्छति गच्छते। होति । नेति ॥ ५६ ॥

एय्य एव भविष्यति ॥ ५७ ॥

पैशाच्यामिजेचो स्थाने भविष्यति एय्य इत्ययमेव भवति न तु स्सि। त तट्ठून चिन्तित रञ्जा का एसा हुवेय्य, ता दृष्ट्वा चिन्तित राज्ञा कैषा भविष्यति॥ ५७ ॥

इय्यो यकः ॥ ५८ ॥

पैशाच्या यक्प्रत्ययस्य इय्य इत्यादेशो भवति। निय्यते। गिय्यते। रमिय्यते। पठिय्यते ॥ ५८ ॥

कृञो डीरः ॥ ५९ ॥

पैशाच्या कृञ परस्य यक डित् ईर इत्यादेशो भवति । पुथुमतसने सव्वस्स य्येव समान कीरते, प्रथमदर्शने सर्वस्यैव समान क्रियते ॥ ५९ ॥

---

55 MS तूरातो तूरातु for तुवातो तुवातु BMS om ताव तीए तूरातो एव्व तिट्ठो (तावत् तया दूरादेव दृष्ट) T य्येव्व for एव्व 56 ST तङिचेच for the Sūtra B om नेति After नेति T adds तेति 57 T om न तु स्सि B तत्थून for तट्ठून T om from त तट्ठून down to भविष्यति 58 T om the Sūtra and Com B नीइय्यते गीइय्यते for निय्यते गिय्यते 59 T om the Sūtra and Com up to भवति B पढमदसने, M पुडुम-तंसने, T पुडमतसने for पुथुमतसने

क्त्वा तूनं ॥ ६० ॥

पैशाच्यां क्त्वाप्रत्ययः तून इत्यादेशमापद्यते। गन्तून। रन्तून। मन्तून। हसितून। पठितून। कथितून ॥ ६० ॥

ष्ट्वः ट्ठूनत्थूनौ ॥ ६१ ॥

पैशाच्यां षत्वे कृते ष्ट्वा इति सिद्धस्य क्त्वाप्रत्ययस्य स्थाने ट्ठून त्थून इत्यादेशौ भवतः। तट्ठून तत्थून। नट्ठून नत्थून ॥ ६१ ॥

शेषं शौरसेनीवत् ॥ ६२ ॥

पैशाच्यां यदुक्तं ततोऽन्यच्छौरसेनीवद्भवति। अध ससरीरो भगवं मकरद्धजो एत्थ परिभमन्तो हुवेय्य। एवंविधाए भगवतीए कथं तापस-वेसगहनं कतं। ईतिसं अतिट्ठपुरवं महाधनं तट्ठून भअवं अक्किम वरं अच्छसे राअस्स। चदावलोकातो रचनीए तूरातो एव्व तिट्ठो सो आगच्छमानो राजा ॥ ६२ ॥

न प्रायो लुगादिच्छलृषट्शम्यन्तसूत्रोक्तम् ॥ ६३ ॥

पैशाच्यां 'प्रायो लुक्कगजदतदपयवाम्' [१ ३ ८] इत्यारभ्य 'छलृषट्छमीसुधाशावसप्तपर्णे' [१ ३ ९०] इति यावन्ति सूत्राणि तैर्यदुक्तं कार्यं तन्न भवति। मकरकेतू। मगधपुत्तवचनं। विजयसेनेन लपितं। मतं। पापं। आयुधं। देवरो ॥ एवमन्यसूत्राणामप्युदाहरणानि द्रष्टव्यानि ॥ ६३ ॥

रो लस्तु चूलिकापैशाच्याम् ॥ ६४ ॥

चूलिकापैशाच्यां भाषायां रेफस्य लकारो भवति तु ॥
पनमत पनयप्पकुपितकालीचलनक्कलक्कपतिपिपं।
तससु नखतप्पनेसुं एकातसतनुयलं लुद्दं ॥

---

60 KS om गन्तून 61 KS ठून थून, T धून थून for ट्ठून त्थून T नच्चून for नत्थून 62 After पैशाच्यां KM add भाषायां B एव्व for हुवेय्य B एतातिस for ईतिसं B om from भअवं down to राजा S अकिम for अक्किम 63 After पैशाच्यां KM add भाषायां MS सगरपुत्तवचनं, T सकरपुत्त° for मगधपुत्त° 64 S लो लस्तु for रो लस्तु in the Sūtra B °चलनग्गलग्गपतिबिम्ब for °चलनक्कलक्कपतिपिम्प MS °चलनकलक° for चलनक्कलक्क° T लुद्द for लुद्दं

नलो नरो। सलो सरो ॥ ६४ ॥

गजडदबघझढधभा कचटतपखछठथफाः ॥ ६५ ॥

चूलिकापैशाचिके ग ज ड द ब घ झ ढ ध भ इत्येतेषा यथासख्य क च ट त प ख छ ठ थ फ इत्येते लितो भवन्ति। नगरम् नकल। मार्गण मक्कनो। मेघ मेखो। घन खनो। व्याघ्र वक्खो। राजा राचा। जीमूत चीमूतो। जर्जरम् चच्चल। निर्झर निच्छलो। झर्झर छच्छलो। तडागम् तटाक। डमरुक टमलुको। मण्डलम् मण्टल। गाढम् काठ। ढक्का ठक्का। षण्ड सण्टो। मदन मतनो। दामोदर तामोतलो। मन्दर मन्तलो। मधुरम् मथुल। धारा थाला। बान्धव पन्थवो। बालक पालको। रभस रफसो। रम्भा लम्फा। भगवती फकवती। नियोजितम् नियोचित॥ क्वचि-ल्लाक्षणिकस्यापि। प्रतिमा पडिमा पटिमा। दंष्ट्रा दाढा ताठा॥ ६५॥

अन्येषामादियुजि न ॥ ६६ ॥

अन्येषामाचार्याणा मते ग ज ड द ब घ झ ढ भ इत्येषामादौ स्थिताना युजिधातौ च क च ट त प ख छ ठ थ फा न भवन्ति। गती। घम्मो। जनो। झल्लरी। डमरुको। ढक्का। दान। धूळी। बालो। फाल॥ युज्—नियोजित॥ अन्येषामिति किम्। कती। नियोचित॥ ६६॥

शेषं प्राग्वत् ॥ ६७ ॥

चूलिकापैशाचिके 'रो लस्तु' [३ २ ६४] इत्यादि यदुक्त, ततोऽन्यत् प्राग्वत् प्राक्तनपैशाचिकवद्भवति। 'नो णनो' [३ २ ४३] नयन। फनी॥ एवमन्यदपि॥ ६७॥

॥ इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-
श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ
तृतीयाध्यायस्य द्वितीय पाद ॥

---

65 KS नकर for नकल KS जर्जर चच्छलो KMS om दामोदर तामोतलो KS om मधुरम् मथुल KMS रभस लफस B रम्फा for लम्फा KMS om नियोजितम् नियोचित T om क्वचिल्लाक्ष° ताठा 66 T om the Sūtra and Com K भाल for फाल 67 B प्राक्तनपेशाचीवद् for °पैशाचिकवद् Colophon KMST इति प्राकृतव्याकरणवृत्तौ तृतीयस्याध्यायस्य द्वितीय पाद

तृतीयः पादः ॥

प्रायोऽपभ्रंशेऽचोऽच् ॥ १ ॥

अपभ्रंशे अच स्थाने प्राय अच् अ यो भवति । कउ काउ । वेणा वेणी । बाह बाहा बाहु । पट्ठ पुट्ठ पृष्ठम् । तणु तिणु तुण तृणम् । एकिदु सुकृदु सिकिउ सुकृतम् । लिह लिहा लेह लेखा । गउर गोर ॥ प्रायो-ग्रहणाद्यश्चापभ्रंशे विशेषो वक्ष्यते, तस्यापि कचित्प्राकृतवच्छौरसेनीवच्च कार्यं भवति ॥ १ ॥

अचोऽस्तवोऽखौ कखतथपफा गघदधबभान् ॥ २ ॥

अपभ्रंश इत्यनुवर्तते । अपभ्रंशे अच परे अस्तव असयुक्ता अखौ अनादौ वर्तमाना क ख त थ प फ इत्येते वर्णा ग घ द ध ब भ इत्येतान् प्रायो यथासख्यमापद्यन्ते ॥ २ ॥

कस्य ग ।

ज दिट्ठउँ सोमग्गहणु असइहिँ हसिउँ णिसकु ।
पियमाणुसविच्छोहगरु गिलि गिलि राहु मियकु ॥ १ ॥
[= हे ३९६ १]

[यद् दृष्ट सोमग्रहणमसतीभिर्हसित नि शङ्कम् ।
प्रियमनुष्यविक्षोभकर गिल गिल राहो मृगाङ्कम् ॥]

---

1 S om प्राय in Com MT क्वु कावु for कउ काउ Bp पिट्ठा for पुट्ठं KS पिट्ठि पिट्ठी, M पट्ठी पिट्ठी for पट्ठ पुट्ठ M तुणा T तृणु for तुणु KS सुकिउ for सुकिदु KS सुकुउ, M om, T सुकि for सुकृदु S सकिउ for सिकिउ MT लीहा for लिह KMS गउरि गोरि for गउरं गोर T अपभ्रंशेऽपि for °भ्रंशे M वक्तव्य for कार्य 2 M अचोना-दावाखौ for अचोऽस्तवोऽखौ in the Sūtra T °पफा for °पफा in the Sūtra KS om कस्य ग St 1 T दिट्ठइ for दिट्ठउँ M सहिहिं, T सईहि KS नासकु for णिसकु T °माणस° for °माणुस° KS °विच्छहगरु for विच्छोहगरु KMS गिलु गिलु for गिलि गिलि S मिअका for मिअकु BT °मानस° for °मनुष्य° KS °मानुषविक्षोभगात्र (Corr to कर्तु) for °मनुष्यविक्षोभकर KMS गिलु गिलु for गिलि गिलि

खस्य घ ।

अम्मिएँ सत्थावत्थेहि सुधिँ चिन्तिज्जइ माणु ।
पिएँ दिट्ठे हल्लोहलेँण को चेअइ अप्पाणु ॥ २ ॥
[= हे ३९६ २]

[अम्ब स्वस्थावस्थै सुखेन चिन्त्यते मान ।
प्रिये दृष्टे सुखपारवश्येन कश्चेतयत्यात्मानम् ॥]

तथपफाना दधबभा ।

सबधु करेप्पिणु कधिदुँ मइँ तसु पर सभलउँ जम्मु ।
जासु न चाउ न चारभडी न य पम्हुट्ठउ धम्मु ॥ ३ ॥
[= हे ३९६ ३]

[शपथ कृत्वा कथित मया तस्य पर सफल जन्म ।
यस्य न त्यागो न चारभटी न च प्रमुष्टो धर्म ॥]

अच इति किम् । गिलि गिलि राहु मियकु [१] ॥ अस्तव इति किम् । एव हिं अक्खिहि सावणु [हे = ३५७ २] ॥ अखाविति किम् । सबधु करेप्पिणु [३] ॥ प्रायोऽधिकारात्क्वचिन्न भवति ।

जइ केवँइ पावीसु पिउ अकिआ कोड्डु करीसुँ ।
पाणिउँ नवइ सरावि जिवँ सव्वगे पइसीसुँ ॥ ४ ॥
[= हे ३९६ ४]

[यदि कथचित्प्राप्स्यामि प्रियमकृतानि कौतुकानि करिष्यामि ।
पानीय नवे शरावे यथा सर्वाङ्गे प्रवेक्ष्यामि ॥]

St 2 B अम्मीए, MS अम्मिये for अम्मिए M सुघ S सुघे, T सुग्गे for सुधिँ M हेल्लोहलेण for हल्लोहलेण M वेअइ for चेअइ B हल्लोहलेन for सुखपारवश्येन M चिन्त्यता for चेतयति St 3 KS कविउ for कधिदुँ KS मए for मइँ KS परु for पर MS पब्भट्ठउ, T वम्हुट्ठउ for पम्हुट्ठउ ST शौर्यं for आरभटी KMS प्रमृष्टो for प्रमुष्टो KMS गिलु गिलु for गिलि गिलि KS क्वचिद् भवति for क्वचिन्न भवति St 4 M जलक्वळवापासु for जइ केबइ पावासु KS कुड्डलि करिसु for कोड्ड करासु S जव for जिवँ KS पविसु for पइसासु B अकृत कौतुक for अकृतानि कौतुकानि B सर्वाङ्गेण प्रविशामि for सर्वाङ्गे प्रवेक्ष्यामि

उअ कणिआरु पफुल्लिअउ कचणकतिपयासु ।
गोरीवयणविणिज्जिअउ ण सेवइ वणवासु ॥ ५ ॥
[= हे ३९६ ५]

[पश्य कर्णिकार प्रफुल्लित काञ्चनकान्तिप्रकाश ।
गौरीवदनविनिर्जितो ननु सेवते वनवासम् ॥]

तु मो ड्वम् ॥ ३ ॥

अपभ्रंशे अच पर असयुक्त अनादौ वर्तमानो मकारो वत्वमापद्यते तु । ङित्वात्सानुनासिक । कॅवलु कमलु । भॅवरु भमरु ॥ लाक्षणिकस्यापि । जिवॅ । आवॅ ॥ तिवॅ ॥ अच इत्येव । समाणेइ लोउ ॥ असयुक्त इत्येव । तसु पर सभलउँ जम्मु [३] ॥ अखावित्येव । मअणु ॥ ३ ॥

ह्मो म्हम् ॥ ४ ॥

अपभ्रंशे ह्म इत्यय मकाराक्रान्तहकारमापद्यते तु । म्ह इति 'श्मष्म-ह्मामस्मरस्मश्मौ म्ह' [१ ४ ६७] इति प्राकृतलक्षणविहितोऽत्र गृह्यते, सस्कृते तस्यासभवात् । गिम्हो गिह्मो । बम्हणो बह्मणो ॥ ४ ॥

बम्ह तेँ विरला के वि नर जे सव्वगछइल्ल ।
जे वक्का ते वचयर जे उज्जुअ तेँ बइल्ल ॥ ६ ॥
[= हे ४१२ १]

[ब्रह्मस्ते विरला केऽपि नरा ये सर्वाङ्गच्छेका ।
ये वक्रास्ते वञ्चकतरा ये ऋजुकास्ते बलीवर्दा ॥]

रो लुकमधः ॥ ५ ॥

अपभ्रंशे सयोगस्याधो वर्तमानो रेफो लुक लोपमाप्नोति तु । पिउ प्रिउ प्रिय ॥ जइ केवँइ पावीसु पिउ [४] ॥ ५ ॥ पक्षे—

St 5 KMS om उअ and पश्य 3 KMS तु मो ड्व for the Sūtra S सानुनासिक उच्चार for सानुनासिक MT जाव ताव for आवँ तिवँ KMS अम्माणेइ । सलाइ for समाणेइ लोउ T मअवणु for मअणु 4 KMS हकाराक्रा त मकार for मकाराक्रान्तं हकारं KMS तदसभवात् for तस्यासभवात् KMST om St 5 5 MS om तु K om पिउ प्रिउ प्रिय

जइ भग्गा पारक्कडा तो सहि मज्झु प्रिएण ।
अह भग्गा अम्हहतणा तो ते मारिअडेण ॥ ७ ॥
[=हे ३७९ २]

[यदि भग्ना परकीयास्तत साखि मम प्रियेण ।
अथ भग्ना अस्मदीयास्ततस्तेन मारितेन ॥]

क्वचिदभूतोऽपि ॥ ६ ॥

अपभ्रंशे क्वचिदविद्यमानोऽपि रेफो भवति । व्रासु व्यास ॥ ६ ॥
व्रासु महारिसि एँउँ भणइ जइ सुइसत्थु पमाणु ।
मायहँ चलण नवताह दिवे॑ दिवे॑ गगण्हाणु ॥ ८ ॥
[=हे ३९९ १]

[व्यासो महर्षिरेतद्भणति यदि श्रुतिशास्त्र प्रमाणम् ।
मातृणा चरणौ नमता दिवा दिवा गङ्गास्नानम् ॥]

क्वचिदिति किम् । वासेण वि भारहखभि बद्धु, व्यासेनापि भारत-स्तम्भे बद्धम् । [=हे ३९९]

विपदापत्संपदि द इ ॥ ७ ॥

अपभ्रंशे विपद् आपद् सपद् इत्येतेषा दकारस्य इकारो भवति । विवइ । आवइ । सपइ ॥ प्रायोऽधिकारात् । गुणहिँ न सपय कित्ति पर [४५] ॥७॥

St 7 K भद्दा, S भटा for भग्गा MS पारकेडा, T परकेरडा for पारक्कडा MS ते for तो K पिएण for प्रिएण KS जम्हहतणा for अम्हहतणा KMS यदि भर्ता परकीयस्ते सखि मम प्रियेण । अथ भर्तास्मत्सबन्धी तदा तेन मारितेन (S छूरितेन) for the छाया 6 St 8 M व्रासमहारिसि for व्रासु महा° KS सुइसद्दु for सुइसत्थु KS माएहि चलगे णवह दिणे दिणे M मायहे दिणे दिणे for मायहँ दिवे दिवे K व्यासमहषि for व्यासो महर्षि T मातुश्चरणौ for मातृणा चरणा KS दिन दिन, M दिने दिने for दिवा दिवा KS हारइ खबि, M हारइ खहि, T हारहखच्छ for भारहखभि K भद्दा, M बद्धा, S भंधा for बद्धु KT बद्धा for बद्धम् 7 M इत्येतेषु for इत्येतेषा T दस्य for दकारस्य After सपइ K adds विपत्, आपत्, सपत् KS read here the full stanza गुणहि न सपअ कित्ति पर फल लिहिआ भुजति । केसरि ण लहइ बद्दिअ वि गअ लक्खेहि घेप्पति ॥ छाया गुणैर्न सपत् कार्ति केवल फलानि लिखितानि भुजते । केसरी न लभते विंशतिकपर्दानपि गजा लक्षैर्गृह्यते

कथं यथा तथा डिहडिधडिमडेमास्थादेः ॥ ८ ॥

अपभ्रंशे कथ यथा तथा इत्येतेषु थादेरवयवस्य इह इध इम एम इत्येते चत्वार आदेशा डितो भवन्ति । किह किध किम केम, कथम् । जिह जिध जिम जेम, यथा । तिह तिध तिम तेम, तथा ॥ ८ ॥

बिबाहरि तणु रअणवणु किह ठिउ सिरिआणद ।
निरुवमरसु पिए पिअवि जणु सेसहों दिण्णी मुद्द ॥ ९ ॥
[= हे ४०१ ३]

[बिम्बाधरे तनू रदनव्रण कथ स्थित श्रियानन्द ।
निरुपमरस प्रियेण पीत्वेव शेषस्य दत्ता मुद्रा ॥]

केम समप्पउ दुट्ठु दिणु किध रअणी छुडु होइ ।
णववहुदसणलालसउ वहइ मणोरह सो इ ॥ १० ॥
[= हे ४०१ १]

[कथ समाप्यता दुष्ट दिन कथ रजनी क्षिप्र भवति ।
नववधूदर्शनलालसो वहति मनोरथासोऽपि ॥]

ओ गोरीमुहणिज्जिअउ वद्दलि लुक्कु मिअकु ।
अन्नु वि जो परिहविअतणु सो किम भमइ निसकु ॥ ११ ॥
[= हे ४०१ २]

[अहो गौरीमुखनिर्जितो मेघेषु निलीनो मृगाङ्क ।
अन्योऽपि य परिभूततनु स कथ भ्रमति नि शङ्कम् ॥]

---

8 KS om from किह down to तथा St 9 B सिरिअ ․दु, KS सिरिआणादा, M सिरिआणादु for सिरिआणद K पीएवि for पिअवि B मुद्दु, KMS मुद्दा for मुद्द KMS श्रिया ज्ञात, T श्रियानद for श्रियानन्द St 10 B रअणी चुडु होइ, KS रजणी जद्द होइ, M रजणी जुडु होइ, T रअणी चुडु मोउ for रअणी छुडु होइ KMS मणोरहसोद for मणोरह सोइ B रजनी यदि भवतु, KS जडे भवतु M जडीभवतु KMST मनोरथस्रोत for मनोरथान्सोऽपि St 11 M दुद्दिणि, S वचाणि for वद्दलि M लीणु for लुक्कु T वहइ for भमइ After निसकु MT add ओ सूचनायाम्

भण सहि निहुअउँ तेम मइँ जइ पिउ दिट्ठु सदोसु ।
जेम ण जाणइ मज्झु मणु पक्खावडिअ तासु ॥ १२ ॥
[= हे ४०१ ४]

[भण सखि निभृत तथा मा यदि प्रियो दृष्ट सदोष ।
यथा न जानाति मम मन पक्षपाति तस्य ॥]

जिम जिम वकिम लोअणह णिरु सावँलि सिक्खेइ ।
तिम तिम वम्मह्नु णिअअ सर खरपत्थरि तिक्खेइ ॥ १३ ॥
[= हे ३४४ १]

[यथा यथा वक्रिमाण लोचनयोर्नितरा श्यामला शिक्षते ।
तथा तथा मन्मथो निजाञ्शरा खरप्रस्तरे तीक्ष्णयति ॥]

मइँ जाणिउँ पिअविरहिअह क वि धर होइ विआलि ।
णवर मिअङ्कु वि तिह तवइ जिह दिणयरु खयगालि ॥ १४ ॥
[= हे ४०१ ५]

[मया ज्ञात प्रियविरहिताना कापि धरा भवति विकाले ।
केवल मृगाङ्कोऽपि तथा तपति यथा दिनकर क्षयकाले ॥]

एव जिधतिधौ उदाहार्यौ ॥

दादेर्डेहो यादृक्तादृक्कीदृगीदृशाम् ॥ ९ ॥

अपभ्रशे यादृगादीना दादेरवयवस्य डित् एह इत्यादेशो भवति । सर्वत्र डित्त्वाट्टिलोप ॥ ९ ॥

St 12 K भणु सह णिभुज for भण सहि णिहुअउँ S जामइ for जाणइ KS पक्खावडिअदु M पक्खावडिअउ, T पक्खापडिअउ for पक्खावडिअ KS तासा, M तसु for तासु K नया मया यदि for तथा मा यदि KM पक्षपातीत, T पक्षपातित St 13 KS वकिमु for वकिम KS णिअर for णिरु KS सखेइ for सिक्खेइ B सरा for सर KS श्यामलापि संक्षयति for श्यामला शिक्षते St 14 BKMS read line 1 as line 2 and line 2 as line 1 in the text and also in the छाया KS मए for मइँ KM खअकालि, S खअकारि for खअगालि K प्रियविरहिणीना for °विरहिताना BKS अपराह्णे KS after correction विकाले 9 M °दृशा for °दृशाम् in the Sūtra, KMS om सर्वत्र डित्त्वाट्टिलोप

मइँ भणिअउ बलिराउ तुहुँ केहउ मग्गणु एहु।
जेहु तेहु नवि होइ वढ सइँ नारायणु एहु ॥ १५ ॥
[= हे ४०२ १]

[मया भणितो बलिराज त्व, कीदृङ् मार्गण ईदृक्।
यादृक्तादृङ् न भवति मूढ स्वय नारायण एष ॥]

ङइसोऽताम् ॥ १० ॥

अपभ्रशे यादृशादीनामकारान्ताना यादृश तादृश कीदृश ईदृश इति रूपाणा दादेरवयवस्य ङित् अइस इत्यादेशो भवति । जइसु । तइसु । कइसु । अइसु ॥ १० ॥

यावत्तावत्युंमहिमा वादेः ॥ ११ ॥

अपभ्रशे यावत् तावत् इत्यव्यययोर्वकारादेरवयवस्य उ महि म इति त्रय आदेशा भवन्ति ॥ ११ ॥

तिलहँ तिलत्तणु ताउँ पर जाउँ न नेह गलन्ति।
नेहि पणट्ठइ ते ज्जि तिल तिल फिट्टवि खल होन्ति ॥ १६ ॥
[= हे ४०६ २]

[तिलाना तिलत्व तावत्पर यावन्न स्नेहा गलन्ति।
स्नेहे प्रनष्टे त एव तिलास्तिला भ्रष्ट्वा खला भवन्ति ॥]

जामहिँ विसमी कज्जगइ जीवहँ मज्झे एइ।
तामहिँ अच्छउ इयरु जणु सुयणु वि अतरु देइ ॥ १७ ॥
[= हे ४०६ ३]

St 15 K बलिराज for बलिराउ K केहुउ, S केहुओ for केहउ KS भण्यते for भणितो 10 KS यादृगादीनां for यादृशादीना KMST जइसो तइसो कइसो अइसो for जइसु etc St 16 KS तिलाह for तिलह S गअति for गलंति KMS तिल पिट्ठवि, T तिल ावट्टा for तिल फिट्टवि KS तिलास्तिलपिष्टवद् भ्रष्टा भवति T तिलभ्रष्टा for तिला भ्रष्ट्वा 11 M has been damaged from this Sūtra onwards and hence variants are noted wherever possible St 17 T कम्मगइ for कज्जगइ KS जीवह मज्झ for मज्झे KS इअरजणु for इअरु जणु KS सुजणु जि for सुअणु वि KST इतरजन सुजन एवातर ददाति for इतरो जन, सुजनोऽपि अन्तर ददाति.

[यावद्विषमा कार्यगतिर्जीवाना मध्ये एति ।
तावदास्तामितरो जन , सुजनोऽप्यन्तर ददाति ।।]

जाम न निवडइ कुभअडि सीहचवेडचडक्क ।
ताम समत्तहँ मयगलह पइ पइ वज्जइ ढक्क ।। १८ ।।
[=हे ४०६ १]

[यावन्न निपतति कुम्भतटे सिहचपेटादृढाघात ।
तावत्समस्ताना मदकलाना पदे पदे वाद्यते ढक्का ।।]

डेत्तुलडेवडावियत्कियति च व्यादेर्वतुपः ।। १२ ।।

इयत्कियदित्येतयोश्चकाराद्यावत्तावतोश्च परिमाणार्थे विहितो यो वतुप्प्रत्यय तस्य व्यादेर्वकारादेर्यकारादेश्चावयवस्य एतुल एवड इत्यादेशौ डितौ भवत । एत्तुलो। केत्तुलो। एवडो। केवडो ।। १२ ।।

जेवडु अतरु पट्टणगामह तेवडु अतरु रावणरामह ।। १९ ।।
[= हे ४०७ १]

[यावदन्तर पत्तनग्रामयो , तावदन्तर रावणराम्यो ।।]

डेत्तहे त्रलः ।। १३ ।।

अपभ्रंशे सर्वादे सप्तम्यर्थे त्रल्प्रत्ययस्य डित् एत्तहे इत्यादेशो भवति । जेत्तहे। तेत्तहे ।। १३ ।।

जेत्तहेँ तेत्तहेँ वारि घरि लच्छि विसठुल धाइ ।
पिअपब्भट्ठ व गोरडी णिच्चल कहिँ वि ण ठाइ ।। १९ ।।
[= हे ४३६ १]

[यत्र तत्र द्वारे गृहे लक्ष्मीर्विसष्ठुला धावति ।
प्रियप्रभ्रष्टेव गौरी निश्चला कुत्रापि न तिष्ठति ।।]

St 18 KS °चवेडा ढक्का for °चवेडचडक्क KM समत्थाण मदकलाण for समत्तहं मयगलह KST °चपेटा दृढपात for °चपेटा दृढाघात 12 After केवडो KS add जेवडो तेवडो St 19 All Mss read जेवड्डु अतरु रावणराहवह तेवड्डु अतरु पट्टणगावह KS रावणराघवयो for रावणरामयो 13 St 19 KS थाइ for धाइ KS पब्भट्ठेव for पब्भट्ठ व KS कांता for गौरी

यत्तदोर्डेत्तु ॥ १४ ॥

त्रल् इत्यनुवर्तते। यत् तत् आभ्या परस्य त्रप्रत्ययस्य डित् एत्तु इत्ययमादेशो भवति। जेत्तु ठिदो, यत्र स्थित। तेत्तु ठिदो, तत्र स्थित ॥१४॥

कुत्रात्रे च डेत्थु ॥ १५ ॥

अपभ्रंशे कुत्र अत्र इत्येतयो स्थितस्य चकारात् यत्तदो परस्य त्रल्प्रत्ययस्य डित् एत्थु इत्यादेशो भवति। केथु। एत्थु। जेत्थु। तेत्थु ॥१५॥

जइ सो घडिदि प्रयावदी केत्थु वि लेप्पिणु सिक्खु।
जेत्थु वि तेत्थु वि एत्थु जगि भण तो तहि सरिक्खु ॥ २० ॥
[= हे ४०४ १]

[यदि स घटयति प्रजापति कुत्रापि लात्वा शिक्षाम्।
यत्रापि तत्राप्यत्र जगति भण तर्हि तस्या सदृक्ष ॥]

त्वतलौ प्पणम् ॥ १६ ॥

अपभ्रंशे भावेऽर्थे विहितौ त्वतल्प्रत्ययौ प्पण इत्यादेशमापद्येते। पडुप्पण पटुत्व पटुता वा। सुक्कप्पण, शुक्लत्व शुक्लता वा ॥ १६ ॥

साहु वि लोउ तडप्फडइ वड्डप्पणहों तणेण।
वड्डप्पणु परि पाविअइ हत्थि मोक्कलडेण ॥ २१ ॥
[= हे ३६६ १]

[सर्वोऽपि लोक उत्ताम्यति बृहत्त्वस्यार्थे।
बृहत्त्व पर प्राप्यते हस्तेन मुक्तन ॥]

तडप्फडइ इति तु औत्सुक्ये शब्दानुकरणे देशी धातु ॥

---

14 KS अपभ्रंशे यत्तभ्या परस्य for यत् तत् आभ्या परस्य K तेत्त for तेत्तु 15 After तेत्थु K adds Sk equivalents कुत्र अत्र St 20 K पडइ for घडिदि K पआवई for प्रयावदी K जइ for जगि KS सहि for तहि KMST सादृश्य for सदृक्ष 16 K om अपभ्रंशे St 21 B वड्डत्तणहो for वड्डप्पणहो S om वड्डपणहों तणेण S पर for परि KS हत्थेण मुक्कलडेण for हत्थें मोक्कलडेण KS सर्वोपि लोकस्तडपडायते महत्त्वस्य तादर्थ्यन (S तावदथन) KS महत्ता पर प्राप्यते KM तडपड इत्यौत्सुक्ये for तडप्फड इति तु औत्सुक्ये B शब्दानुशासने for शब्दानुकरणे B देशीयात्, K देश्ये धातु, S देश्यो धातु for देशी धातु

तव्यस्य एव्वइएव्वउएव्वाः ॥ १७ ॥

अपभ्रंशे तव्यप्रत्ययस्य एव्वइ एव्वउ एव्व इति त्रय आदेशा भवन्ति। जेव्वइ जेव्वउ जेव्व, जेतव्य ॥ १७ ॥

एउँ गृण्हेप्पिणु ध्रु मइ जइ प्रिउ उव्वारिज्जइ ।
महु करिएव्वउँ किं पि न वि मरिएव्वउँ पर देज्जइ ॥ २२ ॥
[= हे ४३८ १]

[एतद् गृहीत्वा यन्मया यदि प्रिय उद्वार्यते ।
मम कर्तव्य किमपि नापि मर्तव्य पर दीयते ॥]

देसुच्चाडणु सिहिकढणु घणकुट्टणु ज लोइ ।
मजिट्ठएँ अइरत्तिए सव्वु सहेव्वउँ होइ ॥ २३ ॥
[= हे ४३८ २]

[देशोच्चाटन शिखिक्कथन घनकुट्टन यल्लोके ।
मञ्जिष्ठयातिरक्तया सर्व सोढव्य भवति ॥]

सोएव्वा पर वारिआ पुप्फवईहिँ समाणु ।
जग्गेव्वा पुणु को धरइ जइ सो वेउ पमाणु ॥ २४ ॥
[= हे ४३८ ३]

[स्वपितव्य पर वारित पुष्पवतीभि समम् ।
जागर्तव्य पुन को धरति यदि स वेद प्रमाणम् ॥]

---

17 St 22 KS एम गृहेप्पिणु ज मइ पिअ उव्वारिज्जइ । सबध करेव्विणु किं पि णइ वरि (S मरि) एव्वइ पर दिज्जइ After उद्वार्यते KS add निषिध्यते KS शपथं कृत्वा किमपि नास्ति for मम कर्तव्य किमपि नास्ति St 23 K मजिठ्ठाए, S मजठ्ठाए for मजिट्ठएँ K अइरित्तिण, S अइरिंतिण for अइरत्तिए KS घनकूटन for घनकुट्टन KS अतिरिक्तया for अतिरक्तया St 24 B सोएव्व, K सोएव्व for सोएव्वा KST परि for पर B जग्गेव्व for जग्गेव्वा S दरइ for धरइ KS वेदु for वेउ K सुप्तव्य, S स्वप्तव्य for स्वपितव्य K जागरितव्यं for जागर्तव्य

क्त्व इ इउ इवि अवि ॥ १८ ॥

अपभ्रंशे क्त्वाप्रत्ययस्य इ इउ इवि अवि इति चत्वार आदेशा भवन्ति। करइ, करिउ, करिवि, करवि, कृत्वा ॥ १८ ॥

इ—

हिअडा जइ वेरिअ घणा तो किं अब्भि चडाहुं ।
अम्हह बे हत्थडा जइ पुणु मारि मराहुं ॥ २५ ॥
[= हे ४३९ १]

[हृदय यदि वैरिणो धनास्तत्किमभ्रे आरोहाम ।
अस्माकं द्वौ हस्तौ यदि पुनर्मारयित्वा म्रियामहे ॥]

इउ—

अम्मि पओहर वज्जमा निच्चु जें संमुह ठन्ति ।
महु थक्कहोँ समरंगणि गयघड भजिउ जन्ति ॥ २६ ॥
[= हे ३९५ ५]

[मातः पयोधरौ वज्रमयौ नित्यं यौ संमुखं तिष्ठतः ।
मम स्थितस्य समराङ्गणे गजघटा भक्त्वा याति ॥

इवि—

रक्खइ सा विसहारिणी बे कर चुंबिवि जीउ ।
पडिबिम्बिअमुंजालु जलु जेहिँ अडोहिउँ पीउँ ॥ २७ ॥
[= हे ४३९ २]

---

18 KS इपि अपि for इवि अवि in the Sūtra, Com and illustrations K करइपि करअपि for करिवि करवि St 25 S हिअड for हिअडा K महि चडाहहुं, S तुहि जहाहु for अब्भि चडाहुं KS अम्हह पि for अम्हह KS तदा किमत्रेमारोहामा for तत्किमभ्रे आरोहाम St 26 K अम्हि पअउहर वज्जवा णिच्च for अम्मि पओहर वज्जमा निच्चु K महु कंतासा समरंगणइ for महु थक्कहोँ समरंगणि KS भंजिदु for भजिउ K साहसिनौ for वज्रमयौ KMST कातस्य for स्थितस्य St 27 S विसहारिण for विसहारिणी KS ते करजुप्पि जिउ for बे कर चुंबिवि जीउ KMS जेहिमालोडिवि पिउ for जेहिँ अडोहिउँ पीउँ K विषधारिणी तौ करौ for विषहारिणी द्वौ करौ KMS याभ्यामालोड्य पीतम् for याभ्यामनवगाह्य पीतम्

[रक्षति सा विषहारिणी द्वौ करौ चुम्बित्वा जीवम् ।
प्रतिबिम्बितमुञ्जाल जल याम्यामनवगाह्य पीतम् ॥]

अवि—

बाह विछोडवि जाहि तुहुँ हउँ तेवँइ को दोसु ।
हिअअट्ठिउ जइ नीसरहि जाणउँ मुज सरोसु ॥ २८ ॥
[= हे ४३९ ३]

[बाहू विच्छोड्य यासि त्व भवतु तथा को दोष ।
हृदयस्थितो यदि नि सरसि जानामि मुञ्ज सरोष ॥]

एप्प्येप्पिण्वेव्येविणु ॥ १९ ॥

अपभ्रशे क्त्वाप्रत्ययस्य एप्पि एप्पिणु एवि एविणु इति चत्वार आदेशा भवन्ति । करेप्पि करेप्पिणु करेवि करेविणु, कृत्वा ॥ १९ ॥

जेप्पि असेसु कसाअबलु देप्पिणु अभउँ जअस्सु ।
लेवि महव्वअ सिवु लहहिं झाएविणु तत्तस्सु ॥ २९ ॥
[= हे ४४० १]

[जित्वाशेष कषायबल दत्वाभय जगत ।
लात्वा महाव्रतानि शिव लभन्ते ध्यात्वा तत्त्वम् ॥]

पृथग्योग उत्तरार्थ ॥

St 28 KS बाह विछोडपि जाहिउ तुह भमतू मइ को दोसु K हिअइ ट्ठिउ for हिअअट्ठिउ KMS मुचसु रोसु for मुज सरोसु KS बाहू विछोडय यासि त्व भ्रमन् तदा मयि को दोष KS हृदये स्थित for हृदयस्थित KS मुच रोषं for मुञ्ज सरोष 19 BKMS एपि एपिणु for एपि एविणु in the Sūtra, Com and illustrations BK करएप्पि करएपिणु करएपि करएपिणु for करेप्पि करेविणु St 29 KS अहउ for अभउँ KMS लेपि for लेवि KS झेपिणु for झाएविणु K लभस्व for लात्वा

तुम एवमणाणहमणहिं च ॥ २० ॥

अपभ्रंशे तुमुन्प्रत्ययस्य एव अण अणह अणहिं इत्येते चत्वार, चकारात् एप्पि एप्पिणु एवि एविणु इत्येते च चत्वार, एवमष्टादेशा भवन्ति । करेव करण करणह करणहि करेप्पि करेप्पिणु करेवि करेविणु, कर्तुम् ॥ २० ॥

देव दुक्करु निअअधणु करण न तउ पडिहाइ ।
एमइ सुहुँ भुजणहँ मणु पर भुजणहिँ न जाइ ॥ ३० ॥
[= हे ४४१ १]

[दातु दुष्कर निजकधन कर्तुं न तप प्रतिभाति ।
एवमेव सुख भोक्तु मन पर भोक्तु न याति ॥]
जेप्पि चएप्पिणु सअल धर लेविणु तउ पालेवि ।
विणु सते तित्थेसरेँण को सक्कइ भुवणे वि ॥ ३१ ॥
[= हे ४४१ २]

[जेतु त्यक्तु सकला धरा लातु तप पालयितुम् ।
विना शान्तिना तीर्थेश्वरेण क शक्नोति भुवनेऽपि ॥]

गमेस्त्वेप्येपिण्वोरेलुक् ॥ २१ ॥

अपभ्रंशे गमेर्धातो परयो एप्पि एप्पिणु इत्यादेशयोरेकारस्य लुग्भवति तु । गपि गपिणु गमेप्पि गमेप्पिणु, गत्वा ॥ २१ ॥

---

20 KMST तुम प्रत्ययस्य for तुमुन्प्रत्ययस्य KS एपि एपिणु for एवि एविणु K करएव करअग करअणह करअणहिं करएपि करएप्पि करएप्पिणु करएपिणु for करेव करेविणु St 30 K णिअवणु for णिअअधणु K पडिभाइ for पडिहाइ K एव for एमइ K निजवन for निजकधन KMST भोक्तुमना for भोक्तु St 31 KS घर for धर. KS पालेपि for पालेवि KS विउसतित्थोसरें, M विणु सते तित्थेसरें for विणु सतें तित्थेसरेँण KS हुवणे for भुवणे K परिपालयितु for पालयितुम् KMST शांतेन for शान्तिना

गपिणु वाणारसिहि नर अह उज्जेणिहि गपि ।
मुअ पप्पुवन्ति परम पउ दिव्वतरइँ म जपि ॥ ३२ ॥
[= हे ४४२ १]

[गत्वा वाराणस्या नरा अथ उज्जयिन्या गत्वा ।
मृताः प्राप्नुवन्ति परम पद दिव्यान्तराणि मा जल्प ॥]

पक्षे

गग गमेप्पिणु जो मरइ जो सिवतित्थु गमेप्पि ।
कीडदि तिदसावासगउ सअलउ लोउ जएप्पि ॥ ३३ ॥
[= हे ४४२ २]

[गङ्गा गत्वा यो म्रियते य शिवतीर्थ गत्वा ।
क्रीडति त्रिदशावासगत सकल लोक जित्वा ॥]

तृनो णअल् ॥ २२ ॥

अपभ्रंशे तृन प्रत्ययस्य लित् णअ इत्यादेशो भवति । होणउ भविता । सुणउ श्रोता ॥ २२ ॥

[हत्थि मारणउ लोउ बोल्लणउ ।
पडहु वज्जणउ सुणउ भसणउ ॥ ३४ ॥
[= हे ४४३ १]

[हस्ती मारयिता लोक कथयिता ।
पटहो वादयिता शुनको भषिता ॥]

---

21 St 32 KS मुअ पावइ परमु पउ for मुअ पप्पुवति परम पउ BKS दिव्वंतरइ न जपि for दिव्वतर इँम जपि KMS दिव्यतरेण यदपि for दिव्यान्तराणि मा जल्प St 33 S मुअइ for मरइ KS कीलदि for कीडदि B सो जएप्पि, KS सो जमलोउ जणेप्पि for सअलउ लोउ जएप्पि B सोऽद्य लोक जित्वा, KMS स यमलोक जित्वा for सकल लोक जित्वा 22 KS तृणो णल्, M तृनो णल् for the Sūtra. KMS अण for णअ St 34 K पटहु for पडहु K मारणशील भाषणशाल वादनशील भषणशील for मारयिता कथयिता वादयिता भषिता

ङस्य युष्मदादेर्डारः ॥ २३ ॥

अपभ्रंशे युष्मदादिभ्य परस्य ङस्य डित् आर इत्यादेशो भवति । तुम्हारु युष्मदीय । अम्हारु अस्मदीय ॥ २३ ॥

सदेसे काइँ तुम्हारेण ज सगहोँ न मिलिज्जइ ।
सुविणतरि पिएँ पाणिएँण पिअ पिआस किं छिज्जइ ॥ ३५ ॥
[= हे ४३४ १]

[सदेशेन किं त्वदीयेन यत्संगस्य न मिल्यते ।
स्वप्नान्तरे पीतेन पानीयेन प्रिय पिपासा किं छिद्यते ॥]

दिक्खि अम्हारा कतु । बहिणि अम्हारा कतु [११९] ॥

जणि जणु न नइ नावइ नाइ इवार्थे ॥ २४ ॥

अपभ्रंशे इवार्थे जणि जणु न नइ नावइ नाइ इति षडादेशा भवन्ति । चदु जणि, चदु जणु, चदु न, चदु नइ, चदु नावइ, चदु नाइ, चन्द्र इव ॥ २४ ॥

जणि—

चपअकुपलमज्झि सहि भसलु पइट्ठउ ।
सोहइ इदनील जणि कणइ उविट्ठउ ॥ ३६ ॥
[= हे ४४४ ४]

---

23 St 35 KS सदेशइ ताइ, M भणिए काइ for सदसें काइँ KS सुवणतरि for सुविणतरि B पिआस, KMS पिआसा for पिवास KS om प्रिय in the छाया KS देक्खि, M दिट्ठ for दिक्खि After कंतु K adds छाया as दृष्टोऽस्मदीय कान्त 24 M om नाइ in the Sūtra St 36 B चंपअकुभमज्झि KM चपहकुसुमहो मज्झि, S जपहकुसुमहो मज्झि for चंपअकुपलमज्झि K पहट्टइ for पइट्ठउ KMS इदुणालु for इदणीलु K कणइ बइट्ठउ M कणइ उपइट्ठउ for कणइ उविट्ठउ KS उपरिष्ठ for उपविष्ट

[चम्पककुड्मलमध्ये सखि भ्रमर प्रविष्ट ।
शोभते इन्द्रनील इव कनके उपविष्ट ॥]

जणु—

निरुवमरसु पिए पिअवि जणु [९] ॥ प्रागेव व्याख्यातम् ॥

न—

मुहकबरिबध तहेँ सोह धरहिँ
न मल्लजुज्झु ससिराहु करहिँ ।
तहेँ सोहहिँ कुरल भमरउलतुलिअ
न तिमिरडिंभ खेल्लति मिलिअ ॥३७॥
[= हे ३८२ १]

[मुखकबरीबन्धौ तस्या शोभा धरत
इव मल्लयुद्ध शशिराहू कुरुत ।
तस्या शोभन्ते कुरला भ्रमरकुलतुलिता
इव तिमिरडिम्भा क्रीडन्ति मिलित्वा ॥]

नइ—

रविअत्थमणसमाउलेँण कण्ठट्ठिअउ ण छिण्णु ।
चक्के खडु मुणालिअहि नइ जीवग्गलु दिन्नु ॥ ३८ ॥
[= हे ४४४ १]

[रव्यस्तमनसमाकुलेन कण्ठस्थितो न छिन्न ।
चक्रेण खण्डो मृणालिकाया इव जीवार्गलो दत्त ॥]

K पिएवि for पिअवि St 37 KS णहे for तहे KS धरइ for धरहिँ KS सहइहि for सोहइ KS कुरुल for कुरल KS भवेवहुलअ for भमरउलतुलिअ KMS खेलति for खेल्लंति KS तस्या राजति कुतलानीव for तस्या शोभन्ते कुरला KM मिलिता for मिलित्वा St 38 KS रविअत्तमअसमाइलेइ for रविअत्थमणसमाउलेण KS कडिट्ठिउ for कठट्ठिअउ. KS णिच्छिण्णु (Corr to ण छिण्णु) for ण छिण्णु KS चक्केण for चक्कें. K कठे स्थित for कण्ठस्थित

नावइ—

पेक्खेविणु मुहुँ जिणवरह दीहरणअणसलोणु ।
नावइ गरुमच्छरभरिउँ जलणि पवेसइ लोणु ॥ ३९ ॥
[दृष्ट्वा मुख जिनवराणा दीर्घनयनसलावण्यम् ।
इव गुरुमत्सरभरित ज्वलने प्रविशति लवणम् ॥]

नाइ—

वलआवलिनिवडणभएँण धण उद्धब्भुअ जाइ ।
वल्लभविरहमहादहहु गाह गवेसइ नाइ ॥ ४० ॥
[= हे ४४४ २]
[वलयावलीनिपतनभयेन धन्या ऊर्ध्वभुजा याति ।
वल्लभविरहमहाह्रदस्य गाधत्वमन्विष्यतीव ॥]

तणेण रेसिं रेसि तेहिं केहिं तादर्थ्ये॥ २५ ॥

अपभ्रंशे तादर्थ्ये द्योत्ये तणेण रेसिं रेसि तेहि केहि इति पञ्च निपाताः प्रयोक्तव्या । रामतणेण रामरेसिं रामरेसि रामतेहिं रामकेहिं णमोक्कारो, रामार्थं नमस्कार ॥ २५ ॥

ढोल्ला एँह परिहासडी अइ भण कवणइ देसि ।
हउँ झिज्जउँ तउकेहिँ पिअ तुहुँ पुणु अन्नहिरेसि ॥ ४१ ॥
[= हे ४२५ १]

St.39 B पेक्खीविणु, KS पेक्खेप्पिणु, M देविणु for पक्खेविणु B अदीरह-घण सलोणु, KS डीहरनअनसलोणु, M दीहरअणसलोणु for दीहरणअणसलोणु K गुरुमच्छरहरिउ for गरुमच्छरभरिउँ K पविसइ for पवेसइ B अदार्घघन-सलावण्य, K MS दर्घिनयनस्यलावण्य for दार्घनयनसलावण्यम KMS लावर्ण्य for लवणम् St 40 KMS धण्णा for धण KS उद्धहुअ for उद्धब्भुअ. B वल्हधूमह अस्स KS वल्हु for वल्लह° KMS °महद्दहओ for °महादहहु. B गाहप्पण for गाह B वल्लभधूमादस्य KMS गाधं for गाधत्व B गवेषयत इव for अन्विष्यतीव 25 B तेसि तेसि for रेसिं रेसि in the Sūtra, Com and illustrations M om द्योत्ये n Com St 41 KS एस for एह KMS अननकणहे देहि KS झिज्जउ हउ for हउ झिज्जउँ B एता परिहासिकामयि भण कस्मै न ददासि KM एतां परिहासिकां न न कस्यै दशासि for एष परिहास अयि भण कस्मिन्देशे K क्षीये अह तवार्थे प्रिय

[विट एष परिहास अयि भण कस्मिन्देशे ।
अह क्षीये तवार्थे प्रिय त्व पुनरन्यस्या अर्थे ॥]

वड्डप्पणहो तणेण [२१] ॥ एव रेहिरेसिमावुदाहार्यौ ॥

स्वार्थे डुः पुनर्विनाध्रुवमः ॥ २६ ॥

अपभ्रशे पुन विना ध्रुवम् इत्येतेभ्य पर स्वार्थे डित् **उप्रत्ययो** भवति । पुणु होइ, पुनर्भवति । पावु विणु, पाप विना । ध्रुवु जम्मु, ध्रुव जन्म ॥ २६ ॥

सुमरिज्जइ त वल्लहउँ ज वीसरइ मणाउँ ।
जहिँ पुणु सुमरणु जाउँ गउँ तहोँ णहहोँ किं णाउँ ॥ ४२ ॥
[= हे ४२६ १]

[स्मर्यते तद्वल्लभं यद्विस्मरति मनाक् ।
यस्य पुन स्मरण जात गत तस्य स्नेहस्य कि नाम ॥]

चचलु जीविउँ ध्रुवु मरणु पिअ रूसिज्जइ काइ ।
होसहिँ दिअहा रूसणा दिव्वइँ वरिससयाइ ॥ ४३ ॥
[= हे ४१८ ३]

[चञ्चल जीवित ध्रुव मरण प्रिय रुष्यते कथम् ।
भविष्यन्ति दिवसा रूषणा दिव्यानि वर्षशतानि ॥]

डेडाववश्यमः ॥ २७ ॥

स्वार्थ इत्यनुवर्तते । अपभ्रशे अवश्यम परौ ए अ इत्येतौ **डितौ** प्रत्ययौ भवत । अवसे, अवस, अवश्यम् ॥ २७ ॥

---

26 KST om पुणु होइ down to ध्रुव जन्म St 42 KMS सु वल्लहउ for त वल्लहउँ K गदु णेहहो कधिं नाम for गउँ तहोँ णेहहोँ किं णाउँ KMS यस्मिन्पुन स्मरण यावद्गत for यस्य पुन स्मरण जात गत After किं नाम KMS add विणु जुज्झेण लोहु St 43 KS ध्रुउ for ध्रुवु KMS रोषयोग्या for रूषणा 27 M डेमडाववश्यम for the Sūtra M एम अ, M ए आ for ए अ KS om स्वार्थ इत्यनुवर्तते K आवासें । आवास अवश्यं for अवसें अवश्यम् S om अवसें श्यम्

जिब्भिंदिउ नायउँ वसि करहुँ जसु अधिन्नइँ अन्नइँ ।
मूलि विणट्ठइ तुंबिणिहे अवसे सुक्कहिँ पण्णइ ॥ ४४ ॥
[=हे ४२७ १]

[जिह्वेन्द्रियं नायकं वशे कुरुत यस्य अधीनान्यन्यानि ।
मूले विनष्टे तुम्बिन्या अवश्यं शुष्यन्ति पर्णानि ॥]

अवस न सुअहिँ सुहच्छिअइ [१४०] ॥

परमेक्कशसोर्डडि ॥ २८ ॥

अपभ्रंशे परम् एकशस् इत्याभ्यां परौ स्वार्थे डितौ अ इ इत्येतौ यथासंख्यं भवतः । पर परम् । एक्कसि एकशः ॥ २८ ॥

गुणहिँ न संपइ कित्ति पर फल लिहिआ भुंजंति ।
केसरि लहइ न बोड्डिअ वि गय लक्खेंहिँ घेप्पंति ॥ ४५ ॥
[=हे ३३५ १]

[गुणैर्न संपत्कीर्तिः परं फलानि लिखितानि भुञ्जन्ति ।
केसरी न लभते कपर्दिकामपि गजा लक्षैर्गृह्यन्ते ॥]

एक्कसि सीलकलंकिअहँ देज्जहिँ पच्छित्ताइं ।
जो पुणु खंडइ अणुदिअहु तसु पच्छित्ते काइं ॥ ४६ ॥
[=हे ४२८ १]

St 44 KS जिम्हिंदिउ for जिब्भिंदिउ T वहु करहु for वसिकरहुँ S करहि for करहुँ KMS अगाइ for अन्नाइ S वणट्ठइ for विणट्ठइ KS सुक्खह वण्णाइ M Γ सुक्खहिं वण्णाइं for सुक्कहिँ पण्णइ KMS अगानि for अन्यानि KS सुअइहिं, M सुहाहिं for सुअहिँ KMS सुहच्छिअहि for सुहच्छिअइ After °च्छिअइ KMS add अवश्यं न स्वपन्ति 28 KMS इत्येताभ्यां for इत्याभ्यां KS om पर एक्कसि St 45 KS गुणेहिँ for गुणहिँ K सपिअ, S सपेअ for संपइ K ओड्डिअ, M बोदिअ, S ऑडिअ, T पोड्डिअ for बोड्डिअ KS लक्खइ for लक्खेंहिँ KS भुजंते for भुञ्जन्ति KMS कपर्दकविंशतिमपि T विंशतिकपर्दानपि for कपर्दिकामपि St 46 KS दिज्जहिं पच्छिइ ताव, M दिज्जहि पच्छिनावइ for देज्जहिँ पच्छित्ताइं KS तसु पइतावें काइ for तसु

[एकश शीलकलङ्कितानां दीयन्ते प्रायश्चित्तानि ।
य पुन खण्डयत्यनुदिवस तस्य प्रायश्चित्तेन किम् ॥]

अडडडुल्लाः स्वार्थिककलुक् च ॥ २९ ॥

अपभ्रंशे नामत परत अ इति, अअ उल्ल इत्येतौ च डितौ प्रत्ययौ भवत , तत्सनियोगेन स्वार्थिकस्य कप्रत्ययस्य लोपश्च । बलउ, बलडु, बलुल्लु, बलम् ॥ २९ ॥

विरहाणलजालकरालिअउ पहिउ पथि ज दिट्ठउ ।
त मेलवि सव्वहिँ पथिअहिँ सो ज्जि किअउ अग्गिट्ठउ ॥ ४७ ॥
[= हे ४२९ १]

[विरहानलज्वालाकरालित पथिक पथि यदा दृष्ट ।
तदा मिलित्वा सर्वैं पथिकै स एव कृतोऽग्निष्ठ ॥]

महु कन्तहु बे दोसडा हेल्लि म जपहि आलु ।
देतहोँ हउँ पर उव्वरिअ जुज्झतहोँ करवालु ॥ ४८ ॥
[= हे ३७९ १]

[मम कान्तस्य द्वौ दोषौ हे सखि मा जल्प मिथ्या ।
ददतोऽहं परमुर्वरिता युध्यमानस्य करवाल ॥]

एक्क कुडुल्ली पचहिँ रुद्धी [७६] ॥

प्रच्छित्तें काइ KMS पश्चात्तापा दीयते for दीयन्ते प्रायश्चित्तानि KMST तस्य पश्चात्तापेन कि for तस्य प्रायश्चित्तेन किम् 29 KMS नाम्न for नामत T भवति for भवत KMS om बलउ बलम् St 47 K पथि पथअ जो दिट्ठउ, M पथि पथिअ अदिट्ठइ, S पथि पथअ जा दिट्ठउ for पहिउ पथि ज दिट्ठउ K तनोश्चवि, M त तमोलवि, S तमोच्चवि, T तममेल्लवि for तं मेल्लवि KS पथअहिं for पथिअहि KMS सो व अ कउ अग्गिट्ठउ KMST त मुक्त्वा सर्वे पान्थै for तदा मिलित्वा सर्व पथिक M निष्ठ , S निघ्न , T अग्निष्ठक for अग्निष्ठ St 48 KS कातहो for कतहु KS दोसड for दोसडा BKS हेलि म झखहि आलु for हेल्लि म जपहि आलु K परमर्वरि जुज्झतहो M परिजुज्झतहो for पर उव्वरिअ जुज्झतहोँ KMST मा विल्प असत्य for मा जल्प मिथ्या K परमवशिष्टामुपरि युध्यत , M परेषामुपरि युध्यत for परमुर्वरिता युध्यमानस्य K एक्क कुडुची पचहि रुम्भा, M एक्क कुडबा चपहि रुम्भा, S एक्क कुडुबा पचहि रुद्धा

ङीतः स्त्रियाम् ॥ ३१ ॥

अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानान्नाम्न इत प्राक्तनसूत्रद्वयविहितप्रत्ययान्तात्परो ङीप्रत्ययो भवति ॥ ३१ ॥

पहिआ दिट्ठी गोरडी दिट्ठी मग्गु निअत ।
असूसासे कंचुअ तिंतुव्वाण करत ॥ ५१ ॥
[=हे ४३१ १]

[पथिक दृष्टा गौरी दृष्टा मार्ग पश्यन्ती ।
अश्रूच्छ्वासै कञ्चुक तिमितोद्वात कुर्वती ॥]

अदन्ताड्डा ॥ ३२ ॥

अपभ्रंशे अडडडुल्लाना मध्ये य अकारान्त प्रत्यय तदन्तन्नाम्न स्त्रिया वर्तमानात् डाप्रत्ययो भवति । टयपवाद ॥ ३२ ॥

पिउ आगअउ पत्तहॅं झुणि कण्णडइ पइट्ठ ।
तहॅं विरहहॅं नासतहॅं धूलडिआ वि न दिट्ठ ॥ ५२ ॥
[=हे ४३२ १]

[प्रिय आगत प्रासस्य ध्वनि कर्णे प्रविष्ट ।
तस्य विरहस्य नश्यत धूलिरपि न दृष्टा ॥]

---

31 St 51 BT वहिआ for पहिआ T दिट्ठा for दिट्ठी B तुट्ठा for दिट्ठी KS निअतो for निअत B असुसाए K असूसासिह, M असूसासेह, S असूसासेहि B क चूआ, KMST कचुआ for कचुअ B तोतुवाण करत, K तिंतुप्पाण करता, MS कितुपाण करता for तिंतुव्वाण करत, KST तिमितशुष्क, M तिमिरशुष्क for तिमितोद्वात After St 51 KMST add एक्क कुडुल्ली पचहि रुद्धी 32 T डा for डा in the Sūtra K अडअलाना मध्ये, T अडुल्लाना मध्ये for अडडडुल्लाना मध्ये St 52 K पिदु, T पिहु for पिउ K आअदु M आअड for आगअउ K सुवत्ताडी, M सुपत्तडी, T पत्तडि for पत्तहो KS झणु for झुणि KMS कण्णडइ, T कर्णधइ for कण्णइ KS घूलइआ वि ण दित्ता, M धूलहि वि ण दिट्ठा, T धूलडिआ वि विनट्ठ KS सुवार्ताध्वनि , M सुखार्ता for प्रासस्य ध्वनि

इदतोऽति ॥ ३३ ॥

अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानस्य नाम्नो योऽकारस्तस्य अति अकारे प्रत्यये परे इकारो भवति । धूलडिआ वि न दिट्ठ [५२] ॥ स्त्रियामित्येव । झुणि कण्णडइ पइट्ठ [५२] ॥ ३३ ॥

इदानीमेञ्वहि ॥ ३४ ॥

अपभ्रंशे इदानीम स्थाने एञ्वहि इति भवति । एँञ्वहि होइ, इदानीं भवति ॥ ३४ ॥

हरि नच्चाविउ पंगणइ विम्हइ पाडिउ लोउ ।
एञ्वहि राहपओहरह ज भावइ त होउ ॥ ५३ ॥
[= हे ४२० २]

[हरिर्नर्तित प्राङ्गणे विस्मये पातितो लोक ।
इदानीं राधापयोधरयोर्यद्भवति तद्भवतु ॥]

एव जि ॥ ३५ ॥

अपभ्रंशे एवशब्दस्थाने जि इति भवति । रामु जि, राम एव ॥३५॥

जाउ म जतउ पल्लवह देक्खउँ कइ पय देइ ।
हिअइ तिरिच्छी हउँ जि पर पिउ डबरइँ करेइ ॥ ५४ ॥
[= हे ४२० १]

[यातु, मा यान्त पल्लवथ, पश्यामि कति पदानि ददाति ।
हृदये तिरश्चीना अहमेव, पर प्रियो डम्बराणि करोति ॥]

---

33 KM ण दिट्ठा for न दिट्ठ K झणि कन्नडइ पइट्ठ for झुणि कण्णइ पइट्ठ 34 MT एवहि for एञ्वहि in the Sūtra St 53 K णच्चादिदु for णच्चाविउ M वगणइ for पंगणइ KS वम्हइ पाडिदु लोदु for विम्हइ पाडिउ लोउ MT एवहि for एञ्वहि KS त तोइ for त होउ KT यद्भावि तद्भवतु, M यद्भाति तद्भवतु for यद्भवति तद्भवतु 35 T om the Sūtra and its Com down to डबरइ in stanza 54 K एवशब्दो जि इति for एवशब्दस्थाने जि इति KM om रामु जि राम एव St 54 KS पल्लवउं for पल्लवह M कउ वअ for कइ पय KS तिरिच्छा for तिरिच्छी K करोइ for करेइ KM मा यातु पल्लवक for मा यान्त पल्लवथ KS तिर्यग्भूता for तिरश्चीना.

एवमेम ॥ ३६ ॥

एव इत्यव्यय एम इति भवति। एम रामु कुणइ, एव राम करोति ॥ ३६ ॥

पियसगमि कउ निद्दडी पियहों परोक्खहों केम।
मह बिण्णि वि विण्णासिअ निद्द न एम न तेम ॥ ५५ ॥
[= हे ४१८ १]

[प्रियसगमे कुतो निद्रा प्रियस्य परोक्षस्य कथम्।
मम द्वे अपि विनाशिते, निद्रा न एव न तथा ॥]

नहि नाहि ॥ ३७ ॥

नहि इत्यव्यय नाहि इति भवति। नाहि धम्मु, न हि धर्म ॥३७॥

एत्तहेँ मेह पिअन्ति जलु एत्तहेँ वडवाणलु आवट्टइ।
पेक्खु गहीरिम साअरहों एक्क वि कणिअ नाहि ओहट्टइ ॥ ५६ ॥
[= हे ४१९ ४]

[इतो मेघा पिबन्ति जलमितो वडवानल आवर्तते।
पश्य गभीरत्व सागरस्य एकापि कणिका नहि अपहीयते ॥]

प्रत्युत पच्चलिउ ॥ ३८ ॥

प्रत्युत इत्यव्यय पच्चलिउ इति भवति। पच्चलिउ सुघु, प्रत्युत सुखम् ॥ ३८ ॥

---

36 T एम for एम in the Sūtra KM om from एम रामु down to करोति St 55 KS णिद्दइ, T निद्दासि for णिद्दडी KM मइ बे वि विनासिअ निद्दड एम न जिअ तेम (M एमह जाअ) for the second half of stanza 55 KS मया द्वे अपि नाशिते for मम द्वे अपि विनाशिते KMS नैव निद्रा न जायते तथा for निद्रा नैव न तथा 37 KM om नाहि धम्मु नहि धर्म St 56 KS आवत्तइ T आवग्गइ for आवट्टइ M om the second and 3rd lines of Stanza 56 KMS कणिआ for कणिअ K नाहि-हिइ, M नाहिहिअ, T ओहग्गइ for ओहट्टइ KST आवर्तयति for अपहीयते 38 B पच्छलिउ, K पच्चल्लिउ, for पच्चलिउ in the Sūtra, Com and illustrations

सव्वसलोणी गोरडी नवखी क वि विसगंठि ।
भडु पच्चलिउ सो मरइ जासु न लग्गइ कंठि ॥ ५७ ॥
[=हे ४२० ३]

[सर्वसलावण्या गौरी नवीना कापि विषग्रन्थि ।
भट प्रत्युत स म्रियते यस्य न लगति कण्ठे ॥]

ग्रन्थिरित्यत्र ' लिङ्गमतन्त्रम् ' [३ ४ ६७] इति सूत्रात्स्त्रीलिङ्गता ॥

एवमेव एमइ ॥ ३९ ॥

एवमेव इत्यव्यय एमइ इति भवति । एमइ लोगु, एवमेव लोक ॥३९॥

अंगहिँ अंगु न मिलिउँ हलि अहरे अहरु न पत्तु ।
पिअ जोअन्तिहेँ मुहकमॅलु एमइ सुरउ समत्तु ॥ ५८ ॥
[=हे ३३२ २]

[अङ्गैरङ्ग न मिलित सखि अधरेण अधरो न प्राप्त ।
प्रियस्य पश्यन्त्या मुखकमल एवमेव सुरत समाप्तम् ॥]

समं समाणु ॥ ४० ॥

सम इत्यव्यय समाणु इति भवति । रामेण समाणु,रामेण समम् ॥४०॥

कन्तु ज सीहहोँ उवमिअइ त मह्नु खडिउ माणु ।
सीहु अरक्खअ गअ हणइ पिउ पयरक्खसमाणु ॥ ५९ ॥
[=हे ४१८ २]

[कान्तो यत्सिहस्योपमीयते तन्मम खण्डितो मान ।
सिंहोऽरक्षकान्गजान्हन्ति प्रिय पदरक्षै समम् ॥]

St 57 K पडु for भडु K सर्वसमलावण्या for सर्वसलावण्या K नवका यापि, M नवका कापि for नवीना कापि M विषमग्रथि for विषग्रन्थि 39 KM om एमइ लोगु, एवमेव लोक St 58 M अगहे for अगहिँ M अहि for हलि KMST पिअहो निअतिहे for पिअ जोअंतिहेँ KM एवइ सुरतु for एमइ सुरउ KS हला for सखि 40 KM om रामेण समाणु रामेण समम् St 59 KS कतु ह सीहहो हुवमिअइ for कतु जं सीहहोँ उवमिअइ KMT पररक्खसमाणु for पयरक्खसमाणु KS य for यत् KMT पररक्षासम for पदरक्षै समम्

किल किर ॥ ४१ ॥

अपभ्रंशे किल इत्यव्यय किर इति भवति ॥ ४१ ॥

न किर खाइ न पिअइ न विद्दवइ धम्मि न वेच्चइ रूअडउ ।
इह किवणु न जाणइ जह जमहौं खणेंण पहुच्चइ दूअडउ ॥ ६० ॥

[= हे ४१९ १]

[न किल खादति न पिबति न विद्रवति धर्मे न व्ययति रूपकम् ।
इह कृपणो न जानाति यथा यमस्य क्षणेन प्रभवति दूत ॥]

पग्गिम प्राइम प्राउ प्राइव प्रायसः ॥ ४२ ॥

प्रायस् इत्यव्यय अपभ्रंशे पग्गिम प्राइम प्राउ प्राइव इति चतुर्धा प्रयोज्यम् । पग्गिम चवलु, प्रायश्चपल इत्यादि ॥ ४२ ॥

एसी पिउ रूसेसुँ हउँ रुट्ठी मइँ अणुणेइ ।
पग्गिम एइँ मणोरहइँ दुक्करु दइवु करेइ ॥ ६१ ॥

[= हे ४१४ ४]

[एष्यति प्रिय रुष्याम्यह रुष्टा मामनुनयति ।
प्राय एतान्मनोरथान्दुष्कर दैव कारयति ॥]

प्राइम मुणिहँ वि भतडी ते मणिअडा गणन्ति ।
अखइ निरामइ परमपइ अज्ज वि पउ न लहन्ति ॥ ६२ ॥

[= हे ४१४ २]

41 St 60 M रूअड्ड इ for रूअडउ M जिह for जह KM ड्डअडउ, T दूआसउ for दूअडउ K प्रयच्छति for व्ययति KM प्रभविष्यति, T पर्याप्नोति for प्रभवति 42 MT प्रायश for प्रायस in the Sūtra KM om. पग्गिम चवलु, प्रायश्चपल इत्यादि St. 61 KS एसेइ, M एसिइ for एसी KM रूसेउ for रूसेसुँ KM रुट्ठि मइ for रुट्ठी मइँ KM एअ मणोरहअ for एइँ मणोरहइँ KM दुक्खर दइउ करोइ K प्रायश for प्राय K दुष्करान्करोति दैव St 62 KM प्राइव, T प्राइव for प्राइम KS तंतडी, M हंतडी for भंतडी KM अक्खइ for अखइ KMT लउ for पउ K प्रायशो for प्राय K विभ्रांति T विश्राति for अपि भ्रान्ति K मणीन्मानयंति for मणीन्गणयन्ति K अद्यापि लय न लक्ष्यते for अद्यापि पद न लभन्ते.

[प्रायो मुनीनामपि भ्रान्ति ते मणीन्गणयन्ति ।
अक्षये निरामये परमपदे अद्यापि पद न लभन्ते ।।]

अन्ने ते दीहर लोअण अन्नु त भुअजुअलु ।
अन्नु सु घणथणहारु अन्नु जि मुहकमॅलु ।
अन्नु सु केसकलाउ अन्नु जि प्राउ विहि ।
जेण णिअबिणि घडिअ स गुणलाअण्णणिहि ।। ६३ ।।
[= हे ४१४ १]

[अन्ये ते दीर्घे लोचने अन्यत्तद् भुजयुगलम् ।
अन्य स घनस्तनभार अन्यदेव मुखकमलम् ।
अन्य स केशकलाप अन्य एव प्रायो विधि ।
येन नितम्बिनी घटिता सा गुणलावण्यनिधि ।।]

असुजले प्राइन गोरिअहें सहि उव्वत्ता नअणसर ।
ते समुह सपेसिआ देन्ति तिरिच्छी घत्त पर ।। ६४ ।।
[= हे ४१४ ३]

[अश्रुजलेन प्रायो गौर्या सखि उद्वान्ते नयनसरसी ।
ते समुख संप्रेषिते ददतस्तिर्यग्घात परम् ।।]

दिवा दिवे ।। ४३ ।।

दिवा इत्यव्यय दिवे इति भवति । दिवें दिवें गगण्हाणु [८]।।**४३।।**

सह सहु ।। ४४ ।।

सह इत्यव्यय सहु इति भवति ।। ४४ ।।

St 63 KT अन्नु for अन्ने K हुअजअलु, M हुअजअल for भुअजुअलु KMT थणभारु for थणहारु K केसकलाउ **पिहु, T** केसकलापु सु for सु केसकलाउ KS विहु for विहि K एहु **सगुणलाअण्ण-णिहि,** M सा गुणलाअण्णगहि for स गुणलाअण्णणिहि T **घनस्तनहर for** घनस्तनभार KM सद्गुणलावण्यनिधि for सा गुण° St 64 K **गोरिहिहे,** M गोरडिए for गोरिअहें M उव्वत्ता, T उप्पता for उव्वंता K **णअणसरे** for °सर K उद्वाता आर्द्रा नयनशरा , M उद्वास्ता, T उद्भांता **नयनशरा** for उद्वान्ते नयनसरसी KT संमुखं प्रेषिता ददति तिर्यक्क्षेपं परं

जइ पवसने सहुँ न गय न मुअ विओए तस्सु ।
लज्जिज्जइ सदेसडा देती सुहअजणस्सु ॥ ६५ ॥
[= हे ४१९ ३]

[यदि प्रवसता सह न गता न मृता वियोगेन तस्य ।
लज्जते सदेशान्ददती सुभगजनस्य ॥]

मा म ॥ ४५ ॥

मा इत्यव्यय म इति भवति । म धणि करहि विसाउ ॥ ४५ ॥
[= हे ३८५ १]

प्रायोग्रहणात्

माणि पणट्ठइ जइ ण तणु तो देसडा चइज्ज ।
मा दुज्जणकरपल्लवेँहिँ दसिज्जन्तु भमेज्ज ॥ ६६ ॥
[= हे ४१८ ४]

[माने प्रनष्टे यदि न तनु ततो देश त्यजेत् ।
मा दुर्जनकरपल्लवैर्दर्श्यमानो भ्रमेत् ॥]

कुतः कउ कहंतिहु ॥ ४६ ॥

अपभ्रंशे कुत इत्यव्यय कउ कहतिहु इति च भवति । कउ गदु, कहतिहु गदु, कुतो गत ॥ ४६ ॥

St 65 M जदि for जइ B पवसते, KM पवसतेण, T पविसिंतेन for पवसंतें. B गयअ, K मुअ, T मअ for गय B सदेहसडा for सदेसडा B दिंतेहिं; KMT देंतिहिं for देंती KMT सह न मृता KM लक्ष्यते for लज्जते M सुभगजनवस्य for °जनस्य 45 KM करउ for करहि After विसाउ KT add मा धन्ये कुरु विषाद St 66 तो तं देसु जइज्ज for तो देसडा चइज्ज MT हमेज्जा for भमेज्ज K तदा त देशं त्यजेत् for ततो देश त्यजेत् 46 M कहु for कउ in the Sūtra, Com and illustrations B कहुतिहु in the Sūtra and Com K om कउ गदु कुतो गत

महु कन्तहोँ गुट्ठट्ठिअहोँ कउ झुपडा वलन्ति ।
अह रिउरुहिरे उल्लवइ अह अप्पणे न भंति ॥ ६७ ॥
[=हे ४१६ १]

[मम कान्तस्य गोष्ठस्थितस्य कुत कुटीरकानि ज्वलन्ति ।
अथ रिपुरुधिरेणार्द्रयति अथात्मीयेन न भ्रान्ति ॥]

धूमु कहतिहु उट्ठिअउ [७०] ॥

अथवा मनागहवइ मणाउ ॥ ४७ ॥

अथवा मनाक् इत्येतौ अहवइ मणाउ इति भवत । अहवइ ण सुह ताहु, अथवा न सुख तस्य । कि पि मणाउ महु पिअहोॅ [६९] ॥ किमपि मनाङ् मम प्रियस्य ॥४७॥

जाइज्जइ ताहिँ देसडइ लब्भइ पिअहोॅ पमाणु ।
जइ आवइ तो आणिअइ अहवइ त जि निवाणु ॥ ६८ ॥
[=हे ४१९ २]

[गम्यते तत्र देशे लभ्यते प्रियस्य प्रमाणम् ।
यद्यागच्छति तदानीयते अथवा तदेव निर्वाणम् ॥]

विहवि पणट्ठइ वकडउ रिद्धिएँ जणसामण्णु ।
किं पि मणाउ महु पिअहोँ ससि अणुहरइ न अण्णु ॥ ६९ ॥
[=हे ४१८ ६]

[विभवे प्रनष्टे वक्र ऋद्धौ जनसामान्य ।
किमपि मनाङ् मम प्रियस्य शशी अनुहरति नान्य ॥]

St. 67 M मम for महु KM गोट्ठट्ठिअहो for गुट्ठ° KM कहुं झंपडअ for कउ झुपडा KM °रुहिरे दुजतइ अह अप्पाणिं ण हति for रिपुरुधिरेण भ्रान्ति KMT तृणकुटीरका for कुटीरकानि KMT विध्यापयति for आद्रयति K यथात्मीयेन for अथात्मीयेन K उट्ठिउ for उट्ठिअउ after which it gives its छाया 47 M अभवइ for अहवइ in the Sutra KM तासा for तस्य KM om from किंपि मणाउं down to the छाया of St 68 St 69 B रिद्धी, KS रिद्धिहि for रिद्धिएँ K ऋद्धिभि for ऋद्धौ

इतसेत्तहे ॥ ४८ ॥

इतस् इत्यव्यय एत्तहे इति भवति । एत्त हैं मेह पिअन्ति जलु [५६] ॥ ४८ ॥

पश्चात्पच्छइ ॥ ४९ ॥

अपभ्रंशे पश्चादित्यव्यय पच्छइ इति भवति । पच्छइ होइ विहाणु [१२८] ॥ ४९ ॥

ततस्तदा तो ॥ ५० ॥

ततस् तदा इत्यैतौ तो इति भवत । तो गदु, ततो गत , तदा गतो वा । जइ भग्गा पारक्कडा तो सहि मज्झु पिएण [७] ॥ ५० ॥

त्वनुसाहावन्यथासर्वौ ॥ ५१ ॥

अन्यथा सर्व इत्येतौ अनु साह इति यथासख्य तु भवत । अनु कदु, अन्यथा कृतम् ॥ ५१ ॥

विरहाणलजालकरालिअउ पहिउ को वि बुड्डिवि ठिअउ ।
अनु सिसिरकालि सीअलजलहु धूमु कहतिहु उट्ठिअउ ॥ ७० ॥
[विरहानलज्वालाकरालित पथिक कोऽपि निमज्य स्थित ।
अन्यथा शिशिरकाले शीतलजलाद्धूम कुत उत्थित ॥]

पक्षे अन्नहा ॥ साहु वि लोउ तडप्फडइ [२१] ॥

किं काइकवणौ ॥ ५२ ॥

अपभ्रंशे किंशब्द काइ कवण इत्यादेशावापद्यते ॥ ५२ ॥

---

48 After जलु B adds इतो मेघा पिबन्ति जलम् 49 पच्छ in the Sutra and Com , T पच्छिइ, in the Sūtra Com and illustrations After विहाणु adds पश्चाद्भवति विभातम् 50 KM om तो गदु गतो वा KMT give here St 7 in full with पारक्केडा for पारक्कडा and प्रिएण for पिएण 51 KM om अनु कदु कृतम् St 70 KM °करालिअदु for °करालिअउ. B ठिअओ for ठिअउ B सीअलजलु for °जलहु B उट्ठिअओ for उट्ठिअउ. After तडप्फडइ B adds साधुरपि तडफडायते (ताम्यति)

जइ सु न आवइ दूइ घर काइँ अहो मुहु तुज्झु ।
वअणु जु खण्डइ तउ सहिए सो पिउ होइ न मज्झु ॥ ७१ ॥
[=हे ३६७ १]

[यदि स नायाति दूति गृह किमधो मुख तव ।
वचन य खण्डयति तव सखि स प्रियो भवति न मम ॥]

काइँ न दूरे पेक्खइ [=हे ३४९ १] । ताहँ पराई कवण घिण [४८]॥
॥ ५२ ॥

उन्नविच्चवुत्ता विषण्णवर्त्मोक्ताः ॥ ५३ ॥

विषण्ण वर्त्म उक्त इत्येते उन्न विच्च वुत्त इति यथासख्य भवन्ति ।
॥ ५३ ॥

मइँ वुत्तउँ तुहुँ धुरु धरहि कसुरेसि विमुक्कइ ।
पइँ विणु धवल न चडइ भरु एमइ उन्नउ काइ ॥ ७२ ॥
[=हे ४२१ १]

[मया उक्तम्—त्व धुर धर, कस्य कृते विमुच्यते ।
त्वया विना धवल न आरोहति भर , एवमेव विषण्ण किम् ॥]

ज मणु विच्चि न माइ [११८] ॥

अत्खुः परपरस्य ॥ ५४ ॥

अपभ्रंशे परस्परशब्दस्य खु आदि अद्भवति ॥ ५४ ॥

St 71 K आअइ for आवइ KM तुह वि सहि for तउ सहिए K यदि न समायाति for यदि स नायाति K तवापि सखि for तव सखि KM दूरे देक्खइ for दूरे पेक्खइ 53 M पुन्नपिच्चपित्ता for उन्नविच्चवुत्ता in the Sūtra and Com ,T अन्न for उन्न in the Sūtra and Com ,T अत्ता for वुत्ता in the Sūtra and Com M पद्म for वर्त्म St 72 KM तहु धुरु धर for तुहुँ धुरु धर B क्सरेहिं विगुत्ताइ for कसुरेसि विमुक्कइ M विमुक्काइ for विमुक्कइ KM तइ विणु for पइँ विणु KM एवइ for एमइ K कस्याथ विमुच्यते for कस्य कृते विमुच्यते KM जे मणु विच्चइ न माइ for ज मणु विच्चि न माइ 54 T अत्खु परस्य for the Sūtra T परस्य for परस्परशब्दस्य

ते मुग्गडा हराविआ जे परिविट्ठा ताहं।
अवरोप्परु जोअताहं सामिउ गञ्जिउ जाहं ॥ ७३ ॥

[= हे ४०९ १]

[ते मुद्गा हारिता ये परिविष्टास्तेषाम्।
परस्पर पश्यता स्वामी परिभूतो येषाम् ॥]

अन्यादृशस्याण्णाइसावराइसौ ॥ ५५ ॥

अपभ्रंशे अन्यादृशस्य अण्णाइस अवराइस इत्यादेशौ भवत। अण्णाइसु। अवराइसु ॥ ५५ ॥

वहिल्लगाः शीघ्रादीनाम् ॥ ५६ ॥

अपभ्रंशे शीघ्रादीना वहिल्लादय आदेशा प्रायो भवन्ति ॥ ५६ ॥
शीघ्रस्य वहिल्ल —

एक्कु कइह वि न आवहि अन्नु वहिल्लउ जाहि।
मइँ मित्तडा प्रमाणिअउ पइँ जेहउ खलु नाहि ॥ ७४ ॥

[= हे ४२२ १]

[एक कदाचिदपि नायासि, अन्यत शीघ्र यासि।
मया मित्र प्रमाणित त्व यथा खलो नहि ॥]

अस्मिन्गणे कस्य किं भवति। तथाहि—

St.73 KT परविट्ठा for परिविट्ठा KM अवअताहं for जोअताहं KM इंजिउ for भजिउ KMT ते मुग्धा ये पर प्रविष्टा for ते मुद्गा परिविष्टा 55 T °अपराइसौ for °अवराइसौ in the Sūtra and Com 56 St 74 KM एक्कु कईवि ण आअहि for एक्कु कइह वि ण आवहि KMT महि मित्तडअ पवाण्णिअउ तइ (M तउ) जेहउ for मइँ मित्तडा पमाणिअउ पइँ जेहउ KM मित्र प्रमाणितं for मित्र प्रमाणितं KMT त्वया यादृक् खलो नहि for त्व यथा खलो नहि K om अस्मिन्गणे कस्य किं भवति

झकटकस्य घग्घल —

जिम सुउरिस तिम घग्घलइँ जिम नइ तिम वलणाइ ।
जिम डोंगर तिम कोट्टरइँ हिआ विसूरहि काइ ॥ ७५ ॥
[= हे ४२२ २]

[यत्र सुपुरुषास्तत्र झकटका , यत्र नदी तत्र वलनानि ।
यत्र पर्वतास्तत्र कोटराणि हृदय खिद्यसे किम् ॥]

रम्यस्य रवण्ण —

सरिहिँ न सरेँहिँ सरवरहिँ नवि उज्जाणवणेहिं ।
देस रवण्णा होन्ति वढ निवसन्तेँहिँ सुअणेहि ॥ ७६ ॥
[= हे ४२२ १०]

[सरिद्भिर्न सरोभिर्न सरोवरै नापि उद्यानवनै ।
देशा रम्या भवन्ति मूढ निवसद्भि सज्जनै ॥]

यद्यद् दृष्ट तत्तद् इत्यस्य जाइट्ठिआ—

अह रच्चसि जाइट्ठिअएँ हिअडा मुद्धसहाव ।
लोहे फुट्टणएण जिम घणा सहेसहि ताव ॥ ७७ ॥
[= हे ४२२ १७]

[अथ रज्यसे यद्यद्दृष्ट तत्र हृदय मुग्धस्वभाव ।
लोहेन स्फुटता यथा घना सहिष्यसे तावत् ॥]

KMS कटकस्य घघल , T झघटकस्य घग्घल for झकटकस्य घग्घल St 75 KMT घघलाइ for घग्घलइ M कोडराइ for कोट्टरइँ KM यथा सुपुरुषास्तथा कटका for यत्र सुपुरुषास्तत्र झकटका (कलहा) M तथा वनानि for तत्र वलनानि KM यथा for यत्र St 76 KT न सरिहि न सरवरेहि for सरिहिँन सरेँहिँन सरवरहिँ KM न सरिद्भिर्न सरोवरै for सरिद्भिर्न सरोभिर्न सरोवरै K जाइड्डिआ, T जाइठिआ for जाइट्ठिआ here and in illustration below K अइरच्चसि for अह रच्चसि K हिअअ मुद्धसहावा for हिअडा मुद्धसहाव KM पट्टणएण for फुट्टणएण KSM घण for घणा K अधिरज्यसे, M अयि रज्यसे for अथ रज्यसे. KM लोभेन स्फुटशीलेन यथा घनान् सहिष्यसे तापान् T स्फुटनशीलेन for स्फुटता.

पृथक्पृथक् इत्यस्य जुअजुअ —

एक कुडुल्ली पचहिँ रुद्धी तहँ पचहँ वि जुअजुअ बुद्धी ।
बहिणिएँ त घरु कह किवँ नन्दउ जेत्थु कुडुबउँ अप्पणछदउ ॥७८॥
[हे = ४२२ १२]

[एका कुटी पञ्चभी रुद्धा तेषा पञ्चानामपि पृथक्पृथग्बुद्धि ।
भगिनि तद्गृह कथ नन्दता यत्र कुटुम्बक आत्मच्छन्दकम् ॥]

भयस्य द्रवक —

दिवेँहिँ विढत्तउँ खाहि वढ सचि म एक्कु वि द्रम्मु ।
को वि द्रवक्कउ सो पडइ जेण समप्पइ जम्मु ॥ ७९ ॥
[= हे ४२२ ४]

[दिवसैरर्जित खाद मूढ सचिनु मा एकमपि द्रम्मम् ।
किमपि भय तत्पतति येन समाप्यते जन्म ॥]

मा भैषीरित्यस्य स्त्रीलिङ्गे मब्भीसडी—

सत्थावत्थहँ आलवणु साहु वि लोउ करेइ ।
आदन्नह मब्भीसडी जो सज्जणु सो देइ ॥ ८० ॥
[हे = ४२२ १६]

[स्वस्थावस्थानामालपन सर्वोऽपि लोक करोति ।
आर्ताना मा भैषीरिति य सज्जन स ददाति ॥]

St 78 KM रुद्धा for रुद्धी KM तहु पचहु for तहँ पचहँ KM कहिं किम for कह किवँ KM नददु for नदउ KM अप्पणछदु KM एतद् गृहं for तद् गृह M आत्मच्छदक for °च्छन्दकम् K डवक्क for द्रवक्क here and in illustration St 79 KS म सचिणु एकु वि दम्मु for सचि म एक्कु वि द्रम्मु K डवक्कउ, M डवरु for द्रवक्कउ KM मा सचिनु एकमपि मुहूर्तं for सचिनु मा एकमपि द्रम्मम् M प्रतिभयेन समाप्यते for येन समाप्यते KMT स्त्रीवन्मब्भीसडी for स्त्रीलिङ्गे मब्भीसडी St 80 K अथावत्थह for सत्थावत्थहँ M आलपणु for आलवणु KMT सीदतह for आदन्नह KMT सीदता for आर्ताना KMT °रित्यभयय for °रिति य

अवस्कन्दस्य दडवड —

चलेँहिँ चलतेँहिँ लोअणेँहिँ जे तइँ दिट्ठा बालि ।
तहिँ मअरद्धअदडवडउ पडइ अपूरइ कालि ॥ ८१ ॥
[= हे ४२२ १४]

[चलैश्चञ्चलैर्लोचनैर्ये त्वया दृष्टा बाले ।
तेषु मकरध्वजावस्कन्द पतत्यपूर्णे काले ॥]

आत्मीयस्य अप्पण —

फोडेन्ति जे हिअडउँ अप्पणउ [४९] ॥

गाढस्य निच्चट्ट —

विहवे कस्सु थिरत्तणउँ जोव्वणि कस्सु मरट्टु ।
सो लेखडउ पठाविअउ जो लग्गइ निच्चट्टु ॥ ८२ ॥
[= हे ४२२ ६]

[विभवे कस्य स्थिरत्व यौवने कस्य गर्व ।
स लेख प्रस्थाप्यता यो लगति गाढम् ॥]

क्रीडाया खेड्ड —

खेड्डय कयमम्हेहिँ निच्छय कि पयपह ।
अणुरत्ताउ भत्ताउ अम्हे मा चय सामिअ ॥ ८३ ॥
[= हे ४२२ ९]

St. 81 KMS वलतेहि for चलतेँहिँ KM वडइ for पडइ M आपूरिअकालि for अपूरइ कालि KSM वलद्भ्या for चञ्चलै M आपूरिते for अपूरिते KT आत्मीयस्य अप्पणअ K फोडति for फोडेंति St 82 K लेहडउ पडाविवइ for लेखडउ पठाविअउ M पठापिउ for पठाविअउ KM प्रस्थाप्यते for प्रस्थाप्यता St 83 KM खेड्डकं for खेड्डय KS पवहअ for पयपह KM हत्ताउ for भत्ताउ K प्रवदत, M प्रवदथ for प्रजल्पत K असडल्लु, MS असट्टलु for असड्ढलु K मरघट्ट for मअरद्दट्ट KMT वरहिणु for वरिहिणु KM दूरट्ठिअह for दूरठिआहँ KM कस्मिन् for कुत्र in छाया

[क्रीडा कृतास्माभिर्निश्चय कि प्रजल्पत ।
अनुरक्तान्भक्तानस्मान्मा त्यज स्वामिन् ॥]

असाधारणस्य असड्ढल —

कहिँ ससहरु कहिँ मअरहरु कहिँ बरिहिणु कहिँ मेहु ।
दूरठिआहँ वि सज्जणह होइ असड्ढलु नेहु ॥ ८४ ॥
[= हे ४२२ ७]

[कुत्र शशधर कुत्र मकरगृह कुत्र बर्हिण कुत्र मेघ ।
दूरस्थितानामपि सज्जनाना भवत्यसाधारण स्नेह ॥]

नवस्य नवख —

नवखी क वि विसगठि [५७] ॥

मूढस्य नालिअवढौ—

जो पुणु मणि जि खसिफसिहूअउ चिंतइ देइ न द्रम्मु न रूअउ ।
रइवसभमिरु करग्गुल्लालिउ घरहिँ जि कोतु गुणइ सो नालिउ॥८५॥
[= हे ४२२ १३]

[य पुनर्मनस्येव व्याकुलीभूत-
श्चिन्तयति ददाति न द्रम्म न रूपकम् ।
रतिवशभ्रमणशील कराग्रोल्लालित
गृहेष्वेव कुन्त गुणयति स मूढ ॥]

दिवेँहिं विढत्तउँ खाहि वढ [७७] ॥

St 85 KM मणिए महतडउ, T मणि ए रसप्फसिहु for मणि जि खसफसिहूअउ KSM दम्मु for द्रम्मु T रइअउ for रूअउ KM करग्गल्लासिदु for करग्गुल्लालिउ KS घरेहिं for घरहँ K भ्रातभूत, M भ्रातोभूत for व्याकुलाभूत KM कराग्रोल्लासितं for °ग्रोल्लालितं

अस्पृश्यसंसर्गस्य विट्टाल —

जे छड्डेविणु रअणनिहि अप्पउँ तडि घल्लन्ति ।
तहँ सखहँ विट्टालु पर फुक्किज्जंत भमन्ति ॥ ८६ ॥
[= हे ४२२ ३]

[ये त्यक्त्वा रत्ननिधिमात्मानं तटे क्षिपन्ति ।
तेषां शंखानामस्पृश्यसंसर्ग , परं फूत्क्रियमाणा भ्रमन्ति ॥]

अद्भुतस्य ढक्करि —

हिअडा पइँ बहु बोल्लिअउँ महु अग्गइ सयवार ।
फुट्टिसु पिऍं पवसंति हउँ भंडय ढक्करिसार ॥ ८७ ॥
[= हे ४२२ ११]

[हृदय त्वया बहु उक्तं ममाग्रे शतवारम् ।
स्फुटिष्यामि प्रिये प्रवसति अहं, भण्डक अद्भुतसार ॥]

कौतुकस्य कोड्ड —

कुजरु अन्नहँ तरुवरह कोड्डेँण घल्लइ हत्थु ।
मणु पुणु एक्कहिँ सल्लइहिँ जइ पुच्छह परमत्थु ॥ ८८ ॥
[= हे ४२२ ८]

[कुञ्जरोऽन्येषु तरुवरेषु कौतुकेन क्षिपति हस्तम् ।
मनः पुनरेकस्यां शल्लक्यां यदि पृच्छत परमार्थम् ॥]

हे सखीत्यस्य हेल्लि —

हेल्लि म जंपहि आलु [४८] ॥

K विश्शलु for विट्टाल everywhere, T विर्गाल for विट्टाल St 86 KS जे पुणु मुचिवि for जे छड्डेविणु KS हुक्किज्जंत for फुक्किज्जत KS ये पुनर्मुक्त्वा for ये त्यक्त्वा T भ्रांत्क्रियमाणा for फूत्क्रियमाणा KS ढकरि, T डक्कारी for ढक्करि St 87 KMS हिअडा तुइ (M तुह) बहु बोल्लिअ for first half KMS अगदु for अग्गउ KMS फुट्टिउ for फुट्टिसु KMS हडय for भडय M स्फुटिष्ये for स्फुटिष्यामि St 88 KS कुंजर for कुंजरु KMS कोडे झलइ हत्थु for कोड्डेंण घल्लइ हत्थु T हेल्ली for हेल्लि BT झक्खइ for जंपहि

यदेश्छुड्डु ––

विहि विणडउ पीडन्तु गह म धणि करहि विसाउ ।
सपइ कड्ढउँ वेस जिम छुडु अग्घइ ववसाउ ॥ ८९ ॥
[= हे ३८५ १]

[विधिर्विनटतु पीडयन्तु ग्रहा मा धन्ये कुरु विषादम् ।
सपद कर्षामि वेश्येव यदि अर्घति व्यवसायम् ॥]

सबन्धिन केरतणौ ––

गअउ सु केसरि पिअहु जलु निच्चिंतइ हरिणाइ ।
जसु केरएँ हुंकारडए मुहहु पडन्ति तिणाइ ॥ ९० ॥
[= हे ४२२ १५]

[गत स केसरी पिबत जल निश्चिन्ता हरिणा ।
यस्य सबन्धिना हुकारेण मुखात्पतन्ति तृणानि ॥]

जइ भग्गा अम्हहतणा [७] ॥

दृष्टेर्द्रेहि ––

एक्कमेक्कउँ जइ वि पेक्खइ हरि सुट्ठु सव्वायरेँण ।
तो वि द्रेहि जहिँ कहिँ वि राही ।
को सक्कइ सवरेवि दड्ढनअणा नेहे पलुट्टा ॥ ९१ ॥
[= हे ४२२ ५]

St 89 KS करहु for करहि KMT वेश्या यथा for वेश्येव KS व्यवसाय for व्यवसायम् KMT केरतणौ संबंधिन for सबन्धिन केरतणौ St 90 KS स for सु KS पिअहि for पिअहु T निच्चिंतउ for निच्चितइ KS केरय, M करअ for केरए KM हुंकारेण for हुंकारडए KMS तुणाइ for तिणाइं KM अम्हतणा for अम्हहंतणा KM दशो देहि for दृष्टेर्द्रेहि St 91 KS जोएइ for पेक्खइ KS तउ वि, M तहि for तो वि KMS देहि for द्रेहि T संकइ for सक्कइ KMT दद्धण्ण अणेहिं चलुट्टा (T पलुग्गा) for दड्ढनअणा नेहे पलुट्टा

[एकमेक यद्यपि प्रेक्षते हरि सुष्ठु सर्वादरेण ।
तथापि दृष्टिर्यत्र कुत्रापि राधा ।
क शक्नोति संवरीतु दग्धनयने स्नेहेन पर्यस्ते ॥]

हुहुरुघिग्घिगाः शब्दचेष्टानुकृत्यो. ॥ ५७ ॥

अपभ्रंशे हुहुर्वादय शब्दानुकरणे घिग्घिगादयश्चेष्टानुकरणे यथासंख्य प्रयोक्तव्या ॥ ५७ ॥

मइँ जाणिउँ बुड्डीसुँ हउँ पेम्मद्रहि हुहुरु त्ति ।
णवरि अचिंतिअ सपडिअ विप्पिअनाव झडत्ति ॥ ९२ ॥
[= हे ४२३ १]

[मया ज्ञात मङ्क्ष्यामि अह प्रेमह्रदे हुहुरु इति ।
केवलमचिन्तिता सपतिता विप्रियनौर्झटिति ॥]

आदिग्रहणात् —

खज्जइ न कसरक्केंहिं पिज्जइ नउ घुटेहिं ।
एमइ होइ सुहच्छडी पिएँ दिट्ठे नअणेहिं ॥ ९३ ॥
[= हे ४२३ २]

[खाद्यते न कसरत्कै पीयते न घुण्टै ।
एवमेव भवति सुखासिका प्रिये दृष्टे नयनाभ्याम् ॥]

इति शब्दानुकरणम् ॥

KMT स्नेहेन प्रतिमुखमागते for स्नेहेन पर्यस्ते 57 K °घग्घिगा, M घुघिणा, T घुग्घगा for घिग्घिघा in the Sūtra K घुघुप्यादय, M घुन्यादय for घिग्घिगादय St 92 KS बुड्डीसउ for बुड्डीसु KS पम्मद्दहि for °द्रहि KMS संपडइ for सपडिअ KS पिअनो for विप्पिअनाव KS मज्जिष्यामि for मंक्ष्यामि KS इति अनतरमपि चितित सपतति प्रियनौ झडिति for the second half St 93 M om stanza down to सुखासिका in the छाया K खज्जइ नउ करसक्केहिं पज्जइ नहि घुट्टेहिं for the first half T घुग्गेहिं for घुंटेहि K एवहि for एमहि K सुहझडी for सुहच्छडी K करसत्कृतै for कसरत्कै

अज्जु वि नाहु महु जि घरि सिद्धत्था वन्देइ ।
ताउँ जि विरहु गवक्खेँहिँ मक्कडघिग्घिउ देइ ॥ ९४ ॥
[= हे ४२३ ३]

[अद्यापि नाथो ममैव गृहे सिद्धार्थान्वन्दते ।
तावदेव विरहो गवाक्षेभ्यो मर्कटविभीषिका ददाति ॥]

आदिग्रहणात्—

सिरि जर खडी लोअडी गलि मणिअडा न वीस ।
तो वि गोट्ठडा कराविआ मुद्धएँ उट्ठबईस ॥ ९५ ॥
[= हे ४२३ ४]

[शिरसि जरा, खण्डिता लोमपुटी, गले मणयो न विंशति ।
तथापि गोष्ठस्था कारिता मुग्धया उत्तिष्ठोपविश ॥]

इति चेष्टानुकरणम् ॥

अनर्थका घइमादयः ॥ ५८ ॥

अपभ्रंशे घइ इत्यादयो निपाता अनर्थका प्रयुज्यन्ते ॥५८॥

St 94 KMT मक्कड घुग्घिउ for मक्कडघिग्घिउ KM गवाक्षे मर्कटभीषिका(M भाषिता)विकार ददाति for गवाक्षेभ्यो मर्कटविभीषिकां ददाति St 95 KMS लोअअ for लोअडी KM मणिगण अडवीस, (M विसा for मणिअडा न वीस KM गोइट्ठ for गोट्ठडा KMS कराविय for कराविआ KMS मुद्दये दुट्ठबईस for मुद्धएँ उट्ठबईस KMT खंडा लोचका for खण्डिता लोमपुटी KM मणिगणा विंशति for मणयो न विंशति BKM ततोपि for तथापि 58 K घइआदय for घइमादय in the Sūtra.

पेम्मडि पच्छायावडा पिउ कलहिअउ विआलि ।
घइँ विवरीरी बुद्धडी होइ विणासहों कालि ॥ ९६ ॥
[= हे ४२४ १]

[प्रेम्णि पश्चात्ताप , प्रिय कलहायितो विकाले ।
खलु विपरीता बुद्धिर्भवति विनाशस्य काले ॥]

आदिग्रहणात् खाइ इत्यादि ॥

॥ इति श्रीमदर्हन्नन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसर्वविद्याप्रभाव-
श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ
तृतीयाध्यायस्य तृतीय पाद ॥

St 96 K पच्छालाउ पिउ for पच्छायावडा KS विवरीरा वद्दडी, T विवरीई बुद्धडी for विवरीरी बुद्धडी KMS कलहितोऽपराह्ने, T काले पराह्ने for कलहायितो विकाले M आदिग्रहणात् काइ इत्यादि for आदिग्रहणात्खाइ इत्यादि Colophon B इति श्रीत्रिविक्रम वृत्तौ, KT इति प्राकृत व्याकरणवृत्तौ, M इति व्याकरणवृत्तौ KT तृतीयस्याध्यायस्य, M तृतीयस्य for तृतीयाध्यायस्य

चतुर्थः पादः ॥

दिहौ सुपि ॥ १ ॥

अपभ्रंश इत्यनुवर्तते । अपभ्रंशे सुपि परे नाम्नोऽन्त्यस्य स्वरस्य दिहौ दीर्घह्रस्वौ प्रायो भवत । रामु रामू, राम ॥ १ ॥

सौ—

ढोल्ला सावँला धण चपअवण्णी ।
णाइ सुवण्णरेह कसवट्टइ दिण्णी ॥ ९७ ॥

[= हे ३३० १]

[विट श्यामलो धन्या चम्पकवर्णा ।
इव सुवर्णरेखा कषपट्टे दत्ता ॥]

[Before the beginning of Sūtra 1, Ms क which was used for the Banaras Edition (our B in Critical Notes), and T₁ and T₂ have the following passage प्राकृत, शौरसेनी, मागधी, पैशाची, चूलिकापैशाची, अपभ्रंश इति षड् भाषा । आसामित्थंकारं शेषातिदेश —शौरसेनीशेष प्राकृतवत्, मागधीशेष शौरसेनीवत्, पैशाचीशेषमपि शौरसेनीवत्, चूलिकापैशाचीशेषं पैशाचीवत्, अपभ्रंशे तु प्राय शौरसेनीवत् कार्यम्, लिङ्गातन्त्रता च, शेष प्राकृतवत् । शौरसेन्यामिह प्रकरणे यत्कार्यमुक्त ततोऽन्यत् प्राकृतवदेव भवति । 'दिहौ मिथ से ' इत्यारभ्य 'दस्तस्य शौरसेन्यामखावचोऽस्तो ' इति सूत्रात् प्राग् यानि सूत्राणि, तेषु यान्युदाहरणानि, तान्येव शौरसेन्यां भवन्तीति विभाग प्रतिसूत्रमभ्यूह्य दर्शनीय To this passage, T_1 and T_2 add further the following मागध्या शौरसेनीवत्, पैशाच्या शेष शौरसेनीवत्, चूलिकापैशाच्यां शेषं प्राग्वत्, अपभ्रंशे शौरसेनीवत्, शेषं सस्कृतवत्]

1 M दीहौ सुपि T दिहौ सरफ (?) for the Sūtra M om अपभ्रंश इत्यनुवर्तते M नाम्न्यतस्य, T नाम्नोन्यस्य for नाम्नोऽन्त्यस्य M प्रायेण for प्रायो KM om रामु रामू राम KS om सौ St 97 M सामळा T सावीळा for सावँला K चपावण्णी, S चंदावणी for चंपअवण्णी KS कसणवट्टइ, M कषपट्ट for कसवट्टइ M चपकपर्णा, S पचकवर्णा for °वर्णा KS कषणपट्टे for कषपट्टे

आमन्त्ये—

ढोल्ला मइँ तुहुँ वारिआ मा करु दीहा माणु।
निद्दएँ गमिही रत्तडी दडवड होइ विहाणु॥ ९८॥
[=हे ३३० २]

[विट मया त्व वारितो मा कुरु दीर्घं मानम्।
निद्रया गमिष्यति रात्रि शीघ्र भवति प्रभातम्॥]

स्त्रियाम्—

बिट्टिए मई भणिय तुहुँ मा करु वकी दिट्ठी।
पुत्ति सकण्णी भल्लि जिम मारइ हिअइ बइट्ठि॥ ९९॥
[=हे ३३० ३]

[पुत्रि मया भणिता त्व मा कुरु वक्रा दृष्टिम्।
पुत्रि सकर्णा भल्लिर्यथा मारयति हृदये प्रविष्टा॥]

जसि—

एइ ति घोडा एह थलि एइ ति निसिआ खग्ग।
एत्थु मुणीसिम जाणिअइ जे णवि वालइ वग्ग॥ १००॥
[=हे ३३० ४]

[एते ते घोटका एषा स्थली एते ते निशिता खड्गा।
अत्र मनुष्यत्व ज्ञायते ये नापि वल्यन्ति वल्गा॥]

एव विभक्त्यन्तरेष्वप्युदाहार्यम्॥

St 98 KS तु, M तुह, T तुभ for तुहुँ KT कुरु for करु M om from करु down to वारित in the छाया T णिद्देण गमइ for णिद्दएँ गमिही St 99 KS सुआ for बिट्टिए K भणिदु for भणिय KS कुरु for करु T सगण्णी for सकण्णी K हल्लि for भल्लि KS मारदि हिअइ पइट्ठी for मारइ हिअइ बइट्ठी KST हे शिशो for पुत्रि KST सकर्णी for सकर्णा K प्रतिष्ठा for प्रविष्टा St 100 KM एइ ते for एइ ति KT ते निसिआ खग्गा for ति निसिआ खग्ग K मणसिम for मुणीसिम K विचालदु for वि वालइ M पग्ग for वग्ग T_2 एके ते for एते ते KS अत्र मनस्विता पौरुषं, M अत्र पौरुष for मनुष्यत्वं KS विचलति for वलयन्ति

स्वम्यत उत् ॥ २ ॥

अपभ्रंशे स्वमो परयोरत उकारो भवति । रामु । घडु । पडु ॥ २ ॥

दहमुहु भुवणभअकरु तोसिअसकरु णिग्गउ रहवरि चडिअउ ।
चउमुहु छम्मुहु झाइवि एक्कहिँ लाइवि णावइ दइवे घडिअउ ॥ १०१ ॥
[= हे ३३१ १]

[दशमुखो भुवनभयकरस्तोषितशकरो निर्गतो रथोपरि आरूढ ।
चतुर्मुख षण्मुख ध्यात्वा एकत्र लगित्वा इव दैवेन घटित ॥]

ओत्सौ पुंसि तु ॥ ३ ॥

अपभ्रंशे पुसि वर्तमानस्य नाम्नोऽकारस्य सौ परे ओत्व वा भवति । रामो । घडो । पडो ॥ ३ ॥

अगलिअनेहनिवट्टाह जोअणलक्खु वि जाउ ।
वरिससएण वि जो मिलइ सहि सो सोक्खहँ ठाउ ॥ १०२ ॥
[= हे ३३२ १]

[अगलितस्नेहनिर्वृताना योजनलक्षमपि यातु ।
वर्षशतेनापि यो मिलति सखि स सौख्याना स्थानम् ॥]

पुसीति किम् । अगाहिँ अगु न मिलिउँ हलि [५८] ॥

---

2 After अपभ्रंशे K adds अकारस्य, but om अत KM om रामु घडु पडु St 101 KS भमकरु for °भअकरु KS णिग्गदु, T णिग्गइ for णिग्गउ KS रहउवरि, M रहपरि for रहवरि K देवे घडिउ for दइवें घडिअउ 3 K ओ सौ पुंसि तु T ओ सौ पुंसि for the Sūtra. M om सौ परे in Com KMS om रामो घडो पडो, St. 102 KS °णेहणवत्ताह, T °णेहनिवग्गाहं for °नेहनिवट्टाह KS जोअणलक्ख वि जाअदु, M °लक्ख वि जाइ for °लक्खु वि जाउ KS ठाणु, M ठाइ for ठाउ MT अकलित° for अगलित° K स्नेहोनुवृत्ताना, M स्नेहनिवृत्तानां for °स्नेहनिर्वृताना KT °लक्षमपि जायता for °लक्षमपि यातु KS मिलिअदु for मिलिउ

ए भिसि ॥ ४ ॥

अपभ्रंशे अकारस्य भिसि परे एत्व तु भवति । रामेहिं । घडेहिं ॥ गुणहिँ न सपइ कित्ति पर [४५] ॥ ४ ॥

टि ॥ ५ ॥

अपभ्रंशे अत टावचने परे एकारो भवति । पृथग्योगान्न विकल्प ॥ रामेण । घडेण ॥ ५ ॥

जे महु दिण्णा दिअहडा दइए पवसन्तेण ।
ताण गणन्तिएँ अगुलिउ जज्जरिआउ नहेण ॥ १०३ ॥
[= हे ३३३ १]

[ये मम दत्ता दिवसा दयितेन प्रवसता ।
तान्गणयन्त्या अङ्गु यो जर्जरिता नखेन ॥]

ङिनेच ॥ ६ ॥

अपभ्रंशे अकारस्य ङिना सह इकार एकारश्च भवति । रामि रामे । घडि घडे ॥ ६ ॥

साअरु उप्परि तणु धरइ तलि घल्लइ रयणाइ ।
सामि सुभिच्चु वि परिहरइ समाणेइ खलाइ ॥ १०४ ॥
[= हे ३३४ १]

[सागर उपरि तृण वरति तले क्षिपति रत्नानि ।
स्वामी सुभृत्यमपि परिहरति समानयति खलान् ॥]

---

4 M एकारो for एत्व KM om रामेहिं घडेहि KMT gives the whole stanza गुणहिँ न सपइ here along with its छाया (K ओड्डिअ = विंशतिकपर्दान्) 5 M om अत KM om रामेण घडेण St 103 M मइ for महु, but मम in छाया KS दिअसडा for दिअहडा KS गणतिहे for गणतिए KT तेषां गणयत्या for तान्गणयन्त्या 6 M om अकारस्य KM om रामि रामे घडि घडे St 104 KS उवरि तणु धरइ for उप्परि तणु धरइ K झल्लइ for घल्लइ KST सहिच्चु for सुभिच्चु T कीरे क्षिपति रत्न for तले क्षिपति रत्नानि

ङसेर्हे हु ॥ ७ ॥

अत इति पञ्चम्यन्तविपरिणाम । अपभ्रंशे अकारात्परस्य ङसे हे हु इत्यादेशौ भवत ।

वच्छहेँ गिण्हइ फलइँ जणु कडु पल्लव वज्जेइ ।
तो वि महद्दुमु सुअणु जिम ते उच्छगि करेइ ॥ १०५ ॥
[= हे ३३६ १]

[वृक्षाद् गृह्णाति फलानि जन कटून्पल्लवान्वर्जयति ।
तथापि महाद्रुम सुजनो यथा तानुत्सङ्गे करोति ॥]

वच्छहु गेण्हइ, वृक्षाद् गृह्णाति ॥

भ्यसो हुं ॥ ८ ॥

अपभ्रंशे अकारात्परस्य भ्यस पञ्चमीबहुवचनस्य हु इत्यादेशो भवति ॥ ८ ॥

दूरुड्डाणे पडिउ खलु अप्पणु जणु मारेइ ।
जिह गिरिसिंगहुँ पडिअ सिल अन्नु वि चूरु करेइ ॥१०६॥
[= हे ३३७ १]

[दूरोड्डाणेन पतित खल आत्मान जन (च) मारयति ।
यथा गिरिशृङ्गेभ्य पतिता शिला अन्यदपि चूर्णं करोति ॥]

सुस्सुहो ङसः ॥ ९ ॥

अपभ्रंशे अत परस्य ङस सु स्सु हो इति त्रय आदेशा भवन्ति । रामसु । रामस्सु । रामहो ॥ ९ ॥

---

7 KST पचम्यत परिणाम for पञ्चम्यन्तविपरिणाम St 105 T वच्छउ for वच्छहेँ KS गेण्हइ for गिण्हइ B फलाइ for फलइँ KS दुच्छगि for उच्छंगि. KS ततोपि for तथापि T सुमनो for सुजना 8 St 106 KS दूरुड्डअणहु पडिडु, T दूरुग्घाए पडिउ for दूरुड्डाणें पडिउ M जह for जिह KS दूरोड्डा-नात्, MT दूरोड्डयनात् for दूरोड्डानेन M पतिता शिला अन्यदपि चूर्णं कुर्वंति for पतिता शिला करोति 9 KM om रामसु रामस्सु रामहो.

जो गुण गोवइ अप्पणा पअडा करइ परस्सु ।
तसु हउँ कलिजुगि दुल्लहहोँ बलि किज्जउ सुअणस्सु ॥ १०७ ॥
(=हे ३३८ १]

[यो गुणान्गोपायत्यात्मन प्रकटान्करोति परस्य ।
तस्याह कलियुगे दुर्लभस्य बलिं करोमि सुजनस्य ॥]

आमो हं ॥ १० ॥

अपभ्रंशे अकारात्परस्याम ह इत्यादेशो भवति ॥ १० ॥

तणहँ तइज्जी भगि नवि ते अवडयडि वसति ।
अह जणु लग्गिवि उत्तरइ अह सह सँई मज्जन्ति ॥ १०८ ॥
[=हे ३३९ १]

[तृणाना तृतीया भङ्गिर्नापि तेनावटतटे वसन्ति ।
अथ जनो लगित्वा उत्तरति अथ सह स्वय मज्जन्ति ॥]

टो णानुस्वारौ ॥ ११ ॥

अपभ्रंशे अत परस्य टावचनस्य णत्वमनुस्वारश्च भवत । दइए पवसन्तेण [१०३] ॥ ११ ॥

एं चेदुतः ॥ १२ ॥

अपभ्रंशे इकारादुकाराच्च परस्य टावचनस्य ए इति, चकारात् णानुस्वारौ च भवन्ति ॥ १२ ॥

ए—

अग्गिए उण्हउँ होइ जग वाए सीअलु तेवँ ।
जो पुणु अग्गिए सीअला तसु उण्हत्तणु केवँ ॥ १०९ ॥
[=हे ३४३ १]

St 107 KS गुग णवइ अप्पगमु for गुग गोवइ अप्पणा KS कालिजुइ for कलिजुगि KMT बलि क्रिये सुजनस्य 10 St 108 K हगि, T हग्गि for भगि K न अ for न वि KS दुत्तरइ, M अईइ for उत्तरइ M तृणादीनां for तृगाना K भगिन for भङ्गिर्नापि KMS तानि for तेन M अपरतटे न सति for अवटतटे वसन्ति 12 K एम् चेडिदुत for the Sūtra KS भवत for भवन्ति St 109 KS उण्हदु होइ जिम for उण्हउँ हाइ जगु KS सीअलु तसु K उण्ग भवति for उष्णे भवति K om जगत् KST यथा वा वायुना सीतल तथा

[अग्निना उष्ण भवति जगत् वातेन शीतल तथा ।
य पुनरग्निना शीतलस्तस्य उष्णत्व कथम् ।।]

णानुस्वारौ—

विप्पिअआरउ जइ वि पिउ तोँ वि त आणहि अज्जु ।
अग्गिण दड्ढा जइ वि घरु तो तें अग्गिं कज्जु ।। ११० ।।
[= हे ३४३ २]

[विप्रियकारको यद्यपि प्रिय तथापि त आनयाद्य ।
अग्निना दग्ध यद्यपि गृह तथापि तेनाग्निना कार्यम् ।।]

एवमुकारान्तादप्युदाहार्यम् ।।

हिं हे ङिङस्योः ।। १३ ।।

अपभ्रंशे इदुद्भ्या परयो ङि ङसि इत्येतयो हिं हे इत्यादेशौ क्रमेण भवत ।। १३ ।।

ङेर्हिं—

अह विरलपहाउ जि कलिहि धम्मु ।। १११ ।।
[= हे ३४१ ३]

[अथ विरलप्रभाव एव कलौ धर्म ।]

ङसेर्हें—

गिरिहें सिलायलु तरुहें फलु घेप्पइ नीसावन्नु ।
घरु मेल्लेप्पिणु माणुसह तो वि न रुच्चइ रन्नु ।। ११२ ।।
[= हे ३४१ १]

[गिरे शिलातल तरो फल गृह्यते नि सामान्यम् ।
गृह मुक्त्वा मनुष्याणा तथापि न रोचतेऽरण्यम् ।।

St 110 K पिदु for पिउ MT तो तं आणइ अज्जु for तोँ वि तं आणहि अज्जु K ततोपि for तथापि in both places KMT एवमुकारादपि for एवमुकारान्तादपि उदाहार्यम् 13 M ङिङ्से for ङिङ्स्यो in the Sūtra KS इत्येतावादेशौ यथासंख्य भवत for इत्यादेशौ क्रमेण भवत St 111 KS अह विरइ पहाउ करिहि धम्मु, M अह विरहं पहाउ जीविह धम्मु KMT do not give the छाया of St.111 St.112 K णूसावण्णु for नीसावन्नु M पुरु for घरु but गृह in छाया K मोल्लेप्पिण for मेल्लेप्पिणु K मानुषाणां for मनुष्याणां

हु भ्यसः ॥ १४ ॥

इदुत परस्य भ्यस हु इत्यादेशो भवति ॥ १४ ॥

तरुहुँ वि वक्कलु फलु मुणि वि परिहणु असणु लहन्ति ।
सामिहुँ एत्तिउँ अग्गलउँ आअरु भिच्च गृहन्ति ॥ ११३ ॥
[= हे ३४१ २]

[तरुभ्योऽपि वल्कल फल मुनयोऽपि परिधानमशन लभन्ते ।
स्वामिभ्य एतावदधिक आदर भृत्या गृह्णन्ति ॥]

आमो हं च ॥ १५ ॥

अपभ्रशे इदुद्भ्या परस्य आमो हं इति, चकारात् हु इति चादेशौ भवत ॥ १५ ॥

दइवु घडावइ वणि तरुहुँ सउणिहँ पक्कफलाइ ।
सो वरि सुक्खु पइट्ठ णवि कण्णहिँ खलवअणाइ ॥ ११४ ॥
[= हे ३४० १]

[दैव घटयति वने तरूणा शकुनीना पक्कफलानि ।
तद्वर सुख प्रविष्टानि नापि कर्णयो खलवचनानि ॥]

प्रायोग्रहणात्कचित्सुपोऽपि हु—

धवलु विसूरइ सामिअहोँ गरुआ भरु पिक्खेवि ।
हउं किँ न जुत्तउ दुहुँ दिसिहिँ खडइँ दोण्णि करेवि ॥ ११५ ॥
[= हे ३४० २]

[धवलो विषीदति स्वामिनो गुरु भार प्रेक्ष्य ।
अह किं न युक्तो द्वयोर्दिशो खण्डे द्वे कृत्वा ॥]

---

14 M om भ्यस in Com St 113 KS आमिहुं एत्तहु for सामिहुँ एत्तउँ KS हिच्च for भिच्च 15 M इदुत्परस्य for इदुभ्यां परस्य St 114 KS सो पर सुक्ख, MT सो परि सुक्खु for सो वरि सुक्खु T कण्णडि for कण्णहिँ KS तत्पर सुख प्रविष्टानामपि for तद्वरं सुखं प्रविष्टानि नापि St 115 KS गरुअउ हरु पेक्खेवि, T गरु सागरु पेक्खेवि M जत्तउ for जुत्तउ KS दुहुं दिसहुं for दुहुँ दिसिहिँ K करेइ for करेवि KMS खिद्यति for विषीदति KS गुरुकं भर दृष्ट्वा for गुरुं भार प्रेक्ष्य M द्वयोर्देशयोः

ङसो लुक् ॥ १६ ॥

अपभ्रंशे ङस षष्ठीविभक्ते प्रायो लुग्भवति । राम रामा, रामस्य रामाणा वा ॥ १६ ॥

सगरसऍहिँ वि जो वण्णिअइ देक्खु अम्हारा कतु ।
अइमत्तह चत्तकुसह गअ कुभइँ दारन्तु ॥ ११६ ॥
[= हे ३४५ १]

[सगरशतेष्वपि यो वर्ण्यते पश्यास्माक कान्तम् ।
। अतिमत्ताना त्यक्ताङ्कुशाना गजाना कुम्भान्दारयन्तम् ॥]

सुससोः । १७ ॥

सुस् प्रथमा, अस् द्वितीया, तयोरपभ्रंशे नित्य लुग्भवति । राम रामा, राम रामा राम रामानिति वा ॥ एइ ति घोडा [१००] ॥ अत्र स्वम्जसा लोप । जिम जिम वकिम लोअणह [१३] ॥ अत्र स्वम्शसा लोप ॥ १७ ॥

हो जसामन्त्र्ये ॥ १८ ॥

अपभ्रंशे आमन्त्र्येऽर्थे वर्तमानान्नाम्न परो जस् हो इति भवति । लोपापवाद । हे रामहो, हे रामाहो, हे रामा ।

---

16 BKMST ङ्मो लुक् for the Sūtra BKMST ङ्मो for ङसो in Com KMS om राम रामा, रामस्य रामाणा वा St 116 M सगामसअहिं, S सगरसमहिं for सगरसऍहिँ KS जा वण्णिअइ दक्खु अम्हिरा कतु for जो वण्णिअइ KS कुभ for कुभइ 17. M सुसयो सुस्, S शुसो for the Sūtra BKMS give the stanza एइ ति घोडा here in full with its छाया K मणस्सिम, S मणसिम. KS चालइ for वालइ KS वग्ग BKST give the stanza जिम जिम वकिम here in full with its छाया KS णिअरा सावल्लि for णिरू सावॅलि 18 T भो for हो in the Sūtra, Com and illustrations. KST om हे रामहो, हे रामाहो, हे रामा

तरुणहो तरुणिहो मुणिउँ मइँ करहु म अप्पहों घाउ ॥ ११७ ॥
[=हे ३४६.१]

[हे तरुणा हे तरुण्य, ज्ञात मया मा कुरुतात्मनो घातम् ॥]

हिं भिस्सुपोः ॥ १९ ॥

अपभ्रंशे भिस्सुपो हिं इत्यादेशो भवति । गुणहिँ न सपइ [४५] ॥ इत्यादि ॥ १९ ॥

सुप्—

भाईरहि जिम भारइ मग्गेँहिँ तिहिँ वि पअट्टइ ॥ ११८ ॥
[=हे ३४७ १]

[भागीरथी यथा भारते मार्गेषु त्रिष्वपि प्रवर्तते ॥]

स्त्रिया ङेर्हि ॥ २० ॥

अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानान्नाम्न परस्य ङिवचनस्य हि भवति ॥२०॥

वायसु उड्डावन्तिअएँ पिउ दिट्ठउ सहस त्ति ।
अद्धा वलया महिहि गअ अद्धा फुट्ट तड त्ति ॥ ११९ ॥
[=हे ३५२ १]

[वायसमुड्डापयन्त्या प्रियो दृष्ट सहसेति ।
अर्धानि वलयानि मह्या गतानि अर्धानि स्फुटितानि तडिति ॥]

ङसूङस्योर्हे ॥ २१ ॥

स्त्रियामित्यनुवर्तते । अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानान्नाम्न पर ङस् ङसि षष्ठ्येकवचन पञ्चम्येकवचन च हे इत्यादेशमापद्येते ॥ २१ ॥

St 117 K मुणिअउ मइ, S मुणिगउ मइ for मुणिउँ मइँ M अप्पणो खाउ for अप्पहोँ घाउ 19 T हि for हिं in the Sūtra and Com St 118 KS पम्मट्टइ for पवट्टइ KM भारति for भारते M वर्तते for प्रवर्तते 20 BS स्त्रियां ङे, M स्त्रियां ङि for the Sutra M ङसुवचनस्य for ङिवचनस्य St 119 KS उड्डावेंतिअ, T उस्सावंतिअए for उड्डावतिअएँ S वलअ for वलआ T अड्डा for अद्धा. K पुडअ तडित्ति, S घडअ तडत्ति T पुट्ट तडत्ति KMT उड्डाययन्त्या for उड्डापयन्त्या 21 Bp ङसुङसेर्हे MT ङसुङसे हे, S ङसुङसे हे for the Sūtra KS नाम्न परस्य ङस षष्ठ्येकवचनस्य ङसे पंचम्येकवचनस्य च हे इत्यादेशो भवति for नाम्न मापद्येते

ङस्—

तुच्छमज्झहेँ तुच्छरोमावलिहेँ तुच्छराय तुच्छयरहासहेँ ।
पिअवयणु अलहन्तिहेँ तुच्छकाय वम्महनिवासहेँ ।
अन्नु जु तुच्छउँ तहेँ धणहेँ त अक्खणह न जाइ ।
कडरि थणन्तरु मुद्धडहेँ ज मणु विच्चि न माइ ॥ १२० ॥
[=हे ३५० १]

[तुच्छमध्याया तुच्छरोमावल्यास्तुच्छरागायास्तुच्छतरहासाया ।
प्रियवचनमलभमानायास्तुच्छकायायास्तुच्छमन्मथनिवासाया ।
अन्यद्यत्तुच्छ तस्या धन्यायास्तदाख्यातु न याति ।
कूट स्तनान्तर मुग्धाया यन्मनो वर्त्मनि न माति ॥]

ङसे । बालहेँ जाया विसम थण [४८] ॥

हुमाम्भ्यसोः ॥ २२ ॥

अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानान्नाम्न परयो आम् भ्यस् इत्येतयो हु इत्यादेशो भवति । वअसाहु जइ भट्टु, वयस्याना यदि भर्ता, वयस्याभ्यो वा ॥ २२ ॥

St 120 M Corrupt for the stanza KS तुच्छअररोमावलिहे for तुच्छरोमावलिहेँ KS तुच्छअहे, T तुच्छगअ for तुच्छराय KS तुच्छकाअहे for तुच्छकाय T मुहनिवासहे for वम्महनिवासहेँ KST तुच्छ for तुच्छउँ KS धण्णहे, T अगहे for धणहेँ KS तु for त T अक्खह for अक्खणह KS कडइ, T कडेहर for कडरि BT जे मणु, KS हे मणु for जं मणु KS विच्च for विच्चि KS तुच्छतर-रोमावल्या T तुच्छाच्छरोमावल्या KST तुच्छगताया कायाया S om कायाया B कूटे S करत् T कुटरे for कूट KS यत्र मनविस्तारो न मामि, T यत्र मनोपि न माति for यन्मनो वर्त्मनि न माति KST ङसि for ङसे KST give the stanza फोडेंति जे and its छाया here (with महिलहे for बालहे, जाअहि for जाआ T घृण for घिण) The छाया runs स्फोटयतो ये हृदयमात्मीयं तेभ्यो परकीया का घृणा । रक्षथ हे लोका आत्मानं महिलाया जायेते विषमौ स्तनौ इत्यादि 22 ST हुंमाभ्यस for the Sūtra. KST om वअसाहुं जइ वा

भल्ला हुआ जु मारिआ बहिणि महारा कतु ।
लज्जिजन्त वअसिअहुँ जइ भग्गा घरु एन्तु ॥ १२१ ॥
[= हे ३५१ १]

[सम्यग्भूत यन्मारितो भगिनि मदीय कान्त ।
अलज्जिष्य वयस्याभ्यो यदि भग्नो गृहमैष्यत् ॥]

उदोतौ जश्शसः ॥ २३ ॥

अपभ्रंशे स्त्रिया वर्तमानान्नाम्न परस्य जस शसश्च प्रत्येक उदोतौ भवत । लोपापवाद । ॥ २३ ॥ जस —अगुलिउ जज्जरिआओँ नहेण [१०१] ॥ शस —

सुदरसव्वगाउ विलासिणीओँ पेच्छन्ताण ॥ १२२ ॥
[= हे ३४८ १]

[सुदरसर्वाङ्गथो विलासिनी प्रेक्षमाणानाम् ॥]

वचनभेदान्न यथासख्यम् , उदोताविति द्विवचनात् जश्शस इति षष्ठ्येकवचनाच्च ॥

इं नपि ॥ २४ ॥

जश्शस इति वर्तते । अपभ्रंशे नपि नपुसके वर्तमानान्नाम्न परयोर्जश्शसो इ इत्यादेशो भवति ॥ २४ ॥

St 121 K हल्लाहु अज्जु स मारिदु, S हलाहु अज्जु for भल्ला हुआ जु मारिआ KS अम्हारा for महारा KS वअसाहुं जइ भग्गो for वअसिअहुं जइ भग्गा KS लहुअतु, M पुरु एंतु for घरु एतु KS मारित for मारितो KS अलज्जिष्यते, T अलज्जिष्यत for अलज्जिष्यं KS वयस्यानां, T वयस्याभ्य वयस्यानां for वयस्याभ्य KS यदि भर्ता गृहमागमिष्यत् After ऐष्यत् S adds वयस्याभ्यो वा 23 St 122. B सुन्देरसव्वगाउ KS सुदरु सताउ विलासिणीओ छत्तेण सुदरसक्ता विलासिन्याश्छत्रेण for the stanza and its छाया KS द्विवचननिर्देशात् . निर्देशाच्च for द्विवचनात् वचनाच्च MT om from उदोताविति down to वचनाच्च

कमलॅइं मेल्लवि अलिउलइ करिगंडाइँ महन्ति ।
असुलहमेच्छण जाहँ भलि ते णवि दूर गणन्ति ॥ १२३ ॥
[= हे ३५३ १]

[कमलानि मुक्त्वा अलिकुलानि करिगण्डानि काक्षन्ति ।
असुलभ वाञ्छितु येषामभ्यास ते नापि दूर गणयन्ति ॥]

कान्तस्यात उ स्वमोः ॥ २५ ॥

नपीति वर्तते । अपभ्रंशे नपुंसकलिङ्गे वर्तमानस्य नाम्नो य ककारस्तदन्त्यस्याकारस्य स्वमो परयो उ इत्यादेशो भवति । अन्नु जु तुच्छउँ तहें [१२०] ॥ २५ ॥

भग्गउँ देक्खिवि निअय बलु बलु पसरिअउँ परस्सु ।
उम्मिल्लइ ससिरेह जिम करि करवालु पिअस्सु ॥ १२४ ॥
[= हे ३५४ १]

[भग्न दृष्ट्वा निज बल बल प्रसृत परस्य ।
उन्मीलति शशिरेखा यथा करे करवाल प्रियस्य ॥]

सर्वगात् ङि हिं ॥ २६ ॥

अपभ्रंशे सर्वगात्सर्वादेरकारान्तात्पर ङिवचन हिं इति भवति ॥२६॥

जहिँ खण्डिज्जइ सरिण सरु छिज्जइ खग्गिण खग्गु ।
तहिँ तहविहि भडघडनिवहि कतु पयासइ मग्गु ॥ १२५ ॥
[= हे ३५७ १]

St 123 KMS असुहलु वछण जाह तलि (M चलि) for असुलहमेच्छण जाहँ भलि K गजगडान् for करिगण्डानि B असुलभान् for असुलभं 25 S मांतस्य for कान्तस्य in the Sūtra S यो मकार for य ककार K om अन्नु जु तुच्छउ तहें St 124 M corrupt T अपसरिउ for पसरिउ K ससिरेहु, S ससिलेहु for ससिरेह 26 St 125 KS तहिँ तिहविहिं, M तहिं तेहइ for तहविहि M भडरणनिवहि for भडघडनिवहि K बध्यते for विध्यते K भटाश्वनिवहे, M corrupt, S भटास्वानिवहे,

[यस्मिन्खण्ड्यते शरेण शरो विध्यते खड्गेन खड्ग ।
तस्मिंस्तथाविधे भटघटानिवहे कान्त प्रकाशयति मार्गम् ॥]

ङसिर्हे ॥ २७ ॥

सर्गादेरकारान्तात्परस्मिन् ङसि पञ्चम्येकवचन हे इति भवति । जह होंतउ आगओ, तह होंतउ आगओ, यस्माद् भवानागत , तस्माद्भवानागत ॥ २७ ॥

तु किमो डिह ॥ २८ ॥

अपभ्रंशे किंशब्दादकारान्तात्पर ङसिवचन डित् इह इति भवति तु । किह आगओ। पक्षे, कह आगओ, कस्मादागत ॥ २८ ॥

जइ तुह तुट्टउ नेहडा मइँ सहुँ नवि तिलतार।
त किह वकेंहिँ लोअणेंहिँ जोइज्जउँ सअवार ॥ १२६ ॥
[=हे ३५६ १]

[यदि तव त्रुटित स्नेहो मया सह नापि तिलमात्र ।
तत्कस्माद्वक्राभ्या लोचनाभ्या विलोक्ये शतवारम् ॥]

ङसः सुश् यत्तत्किंभ्यः ॥ २९ ॥

अपभ्रंशे यत् तत् किम् इत्येतेभ्य अकारान्तेभ्य परस्य ङस स्थाने सुश् इत्यादेशो भवति तु । शित्त्वात्पूर्वस्य दीर्घ ॥ २९ ॥

T भटाश्वीनिवहे for भटघटानिवहे 27 M ङसि हों, S ङसि हिं, T ङसि हां for the Sūtra T हां इति for हं इति 28 S डिहि, T डिहे for डिह in the Sūtra T डित् इहे for डित् इह St 126 B तुहु for तुह KS तट्टिदु तु णोहदु (?) for तुट्टउ नेहडा KS तिलआर, K तिलकार for तिलतार K किहि, S किहे for किह K जोहिज्जइ सहवार, S जोहिणिज्जइ सहि वार KS तिलकार, M लेश , T कणलेश as छाया for तिलमात्रम् KS शतवारान विलोक्यते for विलोक्ये शतवारम्

कतु महारउ हलि सहिए निच्छइँ रूसइ जासु ।
अत्थिहिँ सत्थिहिँ हत्थिहिँ वि ठाउ वि फेडइ तासु ॥ १२७ ॥
[= हे ३५८ १]

[कान्तोऽस्माक हे सखि निश्चयेन रुष्यति यस्य ।
अस्त्रै शस्त्रैर्हस्तैरपि स्थानमपि स्फोटयति तस्य ॥]

जीविउँ कासु न वल्लहउँ धणु पुणु कासु न इट्टु ।
दोण्णि वि अवसरनिवडिअइ तिणसम गणइ विसिट्ठु ॥ १२८ ॥
[= हे ३५८.२]

[जीवित कस्य न वल्लभ धन पुन कस्य नेष्टम् ।
द्वे अप्यवसरनिपतिते तृणसमे गणयति विशिष्ट ॥]

पक्षे । तसु हउँ कलिजुगि [१०७] ॥ इत्यादि ॥

स्त्रियां डहे ॥ ३० ॥

अपभ्रशे स्त्रीलिङ्गे वर्तमानेभ्यो यत्तत्किंभ्य परस्य ङसो डित् अहे इत्यादेशो भवति तु । जहे केरउ, यस्या सबन्धि ॥ ३० ॥

यत्तद् ध्रुं त्रुं स्वमोः ॥ ३१ ॥

अपभ्रशे यत्तदित्येतौ यथासख्य ध्रु त्रु इत्यादेशावापद्येते स्वमो परयो ॥ ३१ ॥

St 127 KS कतु अम्हारउ हेल्लि for कतु महारउ हलि सहिए KS णिच्चए for निच्छइँ M रोसइ for रूसइ KS डाउ वि थंठइ तासु for ठाउ वि फेडइ तासु KS स्थानमेव डलति तस्य for स्थानमपि स्फोटयति तस्य St 128 KS जीविडु for जीविउ K तणु for धणु KS बेण्णि वि अवसरपडिआ for दोण्णि वि अवसरनिवडिअइ KS तिणसमइ for तिणसम S जीवितु for जीवितं KS कलिजुइ for कलिजुगि 30 After जहे केरउ KMS add तहे केरउ कहे केरउ 31 KS ध्रु त्रु for ध्रुं त्रुं in the Sūtra, Com and illustrations.

प्रगणि चिट्ठदि नाहु ध्रु त्रु रणि करदि न भ्रति ॥ १२९ ॥
[=हे ३६० १]

[प्राङ्गणे तिष्ठति नाथो यत्तद्रणे करोति न भ्रान्ति ॥]

पक्षे । त बोल्लिअइ जु निव्वहइ [=हे ३६०] ॥

इदम इमु नपुंसके ॥ ३२ ॥

अपभ्रंशे नपुसके वर्तमानस्य इदशब्दस्य स्वमो परयो इमु इत्यादेशो भवति । इमु कुलु तुह तणउ । इमु कुलु देक्ख । इद कुल तव सबन्धि । इद कुल पश्य ॥ ३२ ॥

एतदेहएहोएहु स्त्रीनृनपि ॥ ३३ ॥

अपभ्रंशे स्त्रीनृनपि स्त्रीलिङ्गे पुलिङ्गे नपुसकलिङ्गे च वर्तमान एतच्छब्द स्वमो परयो यथासख्यम् एह एहो एहु इति भवति ॥ ३३ ॥

एह कुमारी एहो वरु एहु मणोरहठाणु ।
इअ वढह चिन्तन्ताह पच्छइ होइ विहाणु ॥ १३० ॥
[=हे ३६२ १]

[एषा कुमारी एष वर एतन्मनोरथस्थानम् ।
इति मूढाना चिन्तयता पश्चाद्भवति विभातम् ॥]

जश्शसोरेइ ॥ ३४ ॥

अपभ्रंशे एतदो जश्शसो परयो एइ इति भवति । एइ ति घोड [१००] ॥ एइ पेच्छ, एतान्पश्य ॥ ३४ ॥

St 129 KS पगणि for प्रंगणि KS धृं तृ for ध्रुं त्रु KS त बोल्लिअ ज पहइ, T त बोल्लिअ ज वहइ for त बोल्लिअइ जु निव्वहइ 32 M om the Sūtra and Com up to भवति KS इ for इमु in the Sūtra and Com KS तुह भणउ for तुह तणउं KS देइ for देक्ख KS do not give the Sk equivalents 33 St 130 KMS एहु कुमारी for एह कुमारी KS एहु वड्ढ चिंततहो, K एहउ वढ चिंतताहं for इअ वढह चिंतताह KS एतन्मूढ चिन्तयत for इति मूढाना चिन्तयतां KS विभ्राति for विभातं 34 M om the Sūtra and Com K om एइ पेच्छ एतान्पश्य

ओइ अदसः ॥ ३५ ॥

अपभ्रंशे अदस्शब्दस्य जश्शसो परयो ओइ इत्यादेशो भवति। **ओइ,** अमी अमून् वा ॥ ३५ ॥

जइ पुच्छह घर वड्डाइ तो वड्डा घर ओइ।
विहल्अिजणअब्भुद्धरणु कन्तु कुडीरइ जोइ ॥ १३१ ॥
[= हे ३६४ १]

[यदि पृच्छथ गृहान्बृहता तद् बृहन्तो गृहा अमी।
निह्वलितजनाभ्युद्धरण कान्त कुटीरके पश्य ॥]

इदम आअ. ॥ ३६ ॥

अपभ्रंशे इदम सुपि परे आअ इत्यादेशो भवति। आउ पुंरिसु, **अय** पुरुष ॥ ३६ ॥

आअँ लोअहों लोअणइँ जाई सरइँ न भन्ति।
अप्पिएँ दिट्ठइ मउलिअहिँ पिएँ दिट्ठइ विअसन्ति ॥ १३२ ॥
[= हे ३६५ १]

[इमानि लोकस्य लोचनानि जातिं स्मरन्ति न भ्रान्ति ।
अप्रिये दृष्टे मुकुलयन्ति प्रिये दृष्टे विकसन्ति ॥]

सोसउ म सोसउ च्चिअ उअही वडवाणलस्स किं तेण।
ज जलइ जले जलणो आएण वि किं न पज्जत्त ॥१३३॥
[= हे ३६५ २]

---

35 M om the Sūtra K om ओइ अमी अमून्वा St 131 M corrupt KS पुच्छहु घर वड्डइ for पुच्छह घर वड्डाहँ KS विव्हलजणअब्भूधरणु कंतु कुडाइ(S कुडारइ) जोहि for the second half S पृच्छति for पृच्छथ KS विह्वलजना° for विह्वलितजना° 36 KS आय for आअ in the Sūtra and Com St 132 KS जाइसराइ for जाईसरइँ KST इमे लोकस्य लोचने जातिस्मरे न भ्राति KMS मुकुलायेते for मुकुलयन्ति KMS विकसत॰ for विकसन्ति St 133 KS सूसउ म सूसउ जि for सोसउ म सोसउ च्चिअ. KS वडवाणलस्सु for °स्स K जो जलइ for जं जलइ KS जलणु for जलणो K अलु णवि, S आणवि for आएण वि K पज्जत्तु, S पेज्जंतं for पज्जत्तं.

[शुष्यतु मा शुष्यतु एव उदधिर्वडवानलस्य किं तेन ।
यज्ज्वलति जले ज्वलन अनेनापि किं न पर्याप्तम् ।।]
आअहों दड्ढकलेवरहों ज वाहिउ त सारु ।
जइ उट्ठब्भइ तो कुहइ अह डज्झइ तो छारु ।। १३४ ।।
[= हे ३६५ ३]

[अस्य दग्धकलेवरस्य यद्वाहित तत्सारम् ।
यद्युत्तभ्यते तत्कुथति अथ दह्यते तत्क्षार ।।]

सौ युष्मदस्तुहुं ।। ३७ ।।

अपभ्रंशे युष्मद सौ परे तुहु इत्यादेशो भवति । तुहु, त्वम् ।।३७।।
भमर म रुंणझुणि रण्णडइ सा दिसि जोइ म रोइ ।
सा मालइ देसतरिअ जसु तुहुँ मरहि विओइ ।। १३५ ।।
[= हे ३६८ १]

[भ्रमर मा रुवीहि अरण्ये ता दिश पश्य मा रोदी ।
सा मालती देशान्तरिता यस्यास्त्व म्रियसे वियोगे ।।]

तुम्हे तुम्हइ जश्शसोः ।। ३८ ।।

अपभ्रंशे युष्मद जश्शसो परयो तुम्हे तुम्हइ इत्यादेशौ भवत । वचनभेदान्न यथासख्यम् । तुम्हे तुम्हइ जाणह, यूय युष्मान् जानीथ । तुम्हे तुम्हइ पेच्छह, यूय युष्मान्पश्यत ।। ३८ ।।

भिसा तुम्हेहिं ।। ३९ ।।

अपभ्रंशे युष्मदो भिसा सह तुम्हेहिं इत्यादेशो भवति ।। ३९ ।।

St 134 K उत्थभइ, S उत्थंभइ for उट्ठब्भइ S कुंथइ for कुहइ. KS तो छाऊ for तो छारु KST तदा क्षारं for तत्क्षार 37 M om the Sūtra K om तुहुं त्वम् St 135 KS भमरु म रुणुवउ कुणु रण्णइ सा दिस जोइ म रोइ (S म रोइ) for the first half of the stanza. KS मा रुणु एवं कुरु, M मा रणरण कुरु for मा रुवीहि KS वियोगे म्रियसे for म्रियसे वियोगे 38 KS om अपभ्रंशे KS चिट्ठह for जाणह KS तिष्ठत for जानीत KS पेच्छउ पश्यामि for पेच्छह पश्यत 39 K भिंसो युष्मदा सह for युष्मदो भिसा सह

तुम्हेहिँ अम्हेंहिँ ज किअउँ दिट्ठउँ बहुअजणेण।
त तेवड्डउ समरभरु णिज्जिउ एक्कखणेण ॥ १३६ ॥

[=हे ३७१ १]

युष्माभिरस्माभिर्यत्कृत दृष्ट तद्बहुजनेन।
तत्तावान्समरभरो निर्जित एकक्षणेन ॥]

ङयम्टा पइं तइं ॥ ४० ॥

अपभ्रंशे ङि अम् टा इत्येतै सह युष्मद पइ तइ इत्यादेशौ भवत। पइ तइ, त्वा त्वया त्वयि वा ॥ ४० ॥

ङिना—

मइँ पइँ बेहिँ वि रणगयहिं को जयसिरि तक्केइ।
केसहिँ लेप्पिणु जमघरिणि भण सुहुँ को थक्केइ ॥ १३७ ॥

[=हे ३७० ३]

[मयि त्वयि द्वयोरपि रणगतयो को जयश्रिय तर्कयति।
केशेषु लात्वा यमगृहिणीं भण सुख कस्तिष्ठति ॥]

अमा—

पइँ मेल्लन्तिहेँ मह्नु मरणु मइँ मेल्लन्तहोँ तुज्झु।
सारस जसु जो वेग्गला सो वि किदन्तहोँ सज्झु ॥ १३८ ॥

[=हे ३७० ४]

St 136 K दिट्ठउं for दिट्ठउँ K सोउवड समद भद; S सो ताउं वड समद भद K दृष्टं बहुजनेन for दृष्टं तद् बहुजनेन KST स तावान्समरभर for तत्तावान् समरभर 40 M corrupt K om. पइं तइं वा St 137 KS एवेहिं for बेहिँ वि KST लेविणु for लेप्पिणु KS भगसु सुहु को ठाइ for भण सुहुं को थक्केइ K जयं for जयश्रिय After तिष्ठति KS add एव तइ St 138 K सारसु जसु जो वेग्गलु, M सारस जसु जो विगला, ST सो रसु जो वेग्गला for सारस जसु जो वेग्गला KS कुदंदहो for किदतहोँ KMS सरस यस्य योधिक for सारस यस्य यो दूर KS om तव तइं

[त्वां मुञ्चन्त्या मम मरणं मा मुञ्चतस्तव ।
सारस यस्य यो दूरं सोऽपि कृतान्तस्य साध्य ॥]

एव तइ ॥ टा—

पइँ मुक्काहँ वि वरतरु फिट्टइ पत्तत्तण न पत्ताण ।
तुह पुणु छाया जइ होज्ज कह वि तो तेहिँ पत्तेहिं ॥ १३९ ॥
[= हे ३७० १]

[त्वया मुक्तानामपि वरतरो भ्रश्यति पत्रत्व न पत्राणाम् ।
तव पुनच्छाया यदि भवेत्कथमपि तत्तै पत्रै ॥]

महु हिअउँ तइ ताए तुह स वि अन्ने विनडिज्जइ ।
पिअ काइँ करउँ हउँ काइँ तुहुँ मच्छे मच्छु गिलिज्जइ ॥ १४० ॥
[= हे ३७० २]

[मम हृदय त्वया तया तव साप्यन्येन विनाट्यते ।
प्रिय किं करोम्यहं किं त्व मत्स्येन मत्स्यो गिल्यते ॥]

तुज्झ तुध्र तउ ङसिङसा ॥ ४१ ॥

अपभ्रंशे युष्मदो ङसिना ङसा च सह तुज्झ तुध्र तउ इति त्रय आदेशा भवन्ति। तुज्झ होंतउ आगदो। तुध्र होतउ आअदो। तउ होतउ आगदो ॥ ङसा—

तउ गुणसपइ तुज्झ मदि तुध्र अणुत्तर खन्ति ।
जइ उप्पत्तिं अन्न जण महिमडलि सिक्खन्ति ॥ १४१ ॥
[= हे ३७२ १]

St 139 M Corrupt KS मुक्कह for मुक्काहँ KS, पत्तत्तणउ for पत्तत्तणं B ता तेहिं, KS तउ तेहि for तो तेहिं KST तावत्तै पत्रै for तत्तै पत्रै St 140 M corrupt KS पि नडिज्जइ for विनडिज्जइ S om second half K अन्येनापि नाट्यते for अन्येन विनाट्यते 41 M तुज्झ तुज्झं तउ, S तज्झु तुथु तुइ, T तुज्झु तुस्स तुइ for तुज्झ तुध्र तउ in the Sūtra, Com and illustrations St.141 KST तुइ गुण सपदिइ तुज्झू मदि तुथु अ अनुत्तर (T अनतर) खति for the first half KS जइ उप्पज्जन्ति अण्ण गण (S जण) for जइ उप्पत्तिं अण्ण जण K तत्र for तव K शिक्षयति for शिक्षन्ते

[तव गुणसपद तव मतिं तवानुत्तरा क्षान्तिम्
यद्युपेत्यान्ये जना महीमण्डले शिक्षन्ते ॥]

सुपा तुम्हासु ॥ ४२ ॥

युष्मद सुपा सह तुम्हासु इत्यादेशो भवति। तुम्हासु ठिअ, युष्मासु स्थितम् ॥ ४२ ॥

तुम्हहमाम्भ्यस्भ्याम् ॥ ४३ ॥

युष्मद आमा भ्यसा च सह तुम्हह इत्यादेशो भवति। तुम्हह केरउ धणु, युष्माक सबन्धि धनम्। तुम्हह होन्तउ आगदो, युष्मभ्य भवन्नागत ॥ ४३ ॥

अस्मदोऽम्हह ॥ ४४ ॥

अपभ्रशे अस्मद आम्भ्यस्भ्या सह अम्हह इत्यादेशो भवति। अह भग्गा अम्हहतणा [७] ॥ अम्हह होन्तउ आगदो, अस्मद् भवन्नागत ॥ ॥ ४४ ॥

सौ हउं ॥ ४५ ॥

अस्मद इत्यनुवर्तते। अपभ्रशे अस्मद सौ परे हउ इत्यादेशो भवति। तसु हउँ कलिजुगि दुल्लहहोँ [१०७] ॥ ४५ ॥

मइं ङ्यम्टा ॥ ४६ ॥

अस्मद ङि अम् टा इत्येतै सह मइ इत्यादेशो भवति। मइ मयि मा मया वा ॥ ङिना—मइँ पइँ बेहिँ वि रणगयहिँ [१३७] ॥ अमा—मइँ मेल्लन्तहोँ तुज्झु [१३८] ॥ टा—मइँ जाणिउँ पिअ विरहिअह [१४] ॥ ॥ ४६ ॥

---

43 KS तुम्हह करेउ धणु, तुम्हह ताउ आगदो। युष्माके (?) करोमि घनं। युष्मत्तावदागत for तुम्हह आगत 44 K अस्मदेम्हहं for the Sūtra. K om अपभ्रंशे 45 M om the Com upto कलिजुगि 46 K जाणिदु पिअविरइअहं for जाणिउँ हिअह

ङसूङसिना महु मज्झु ॥ ४७ ॥

अपभ्रंशे अस्मद ङस ङसिना च सह महु मज्झु इत्यादेशौ भवत । वचनभेदान्न यथासंख्यम् । महु कतहौँ बे दोसडा [४८] ॥ जइ भग्गा पारक्कडा तो सहि मज्झु पिएण [७] ॥ महु होन्तउ आगदो, मद् भवन्नागत । मज्झु होन्तउ आगदो, मद् भवन्नागत ॥ ४७ ॥

अम्हइं अम्हे जश्शसोः ॥ ४८ ॥

अपभ्रंशे अस्मद जश्शसो परयो अम्हइँ अम्हे इत्यादेशौ प्रत्येक भवत ॥ ४८ ॥

अबणु लाइवि जे गया पहिअ पराआ के वि ।
अवस न सुअहिँ सुहच्छिअइ जिम अम्हइं तिम ते वि ॥ १४२ ॥
[= हे ३७६ २]

[अम्लत्व लगयित्वा ये गता पथिका परकीया केऽपि ।
अवश्य न स्वपन्ति सुखासिकाया यथा वय तथा तेऽपि ॥]

अम्हे थोवा रिउ बहुअ कायर एम भणन्ति ।
मुद्धि निहालहि गअणअलु कइ जण जोण्ह करन्ति ॥ १४३ ॥
[= हे ३७६ १]

[वय स्तोका रिपवो बहव कातरा एव भणन्ति ।
मुग्धे निभालय गगनतल कति जना ज्योत्स्ना कुर्वन्ति ॥]

अम्हे देक्खहु, अम्हइ देक्खहु, वय पश्याम ॥

---

47 KS महु मज्झु ङसिङसा for the Sūtra K मह for महु in the Sūtra KS मह्रा for भग्गा KS सुहि for सहि B महु कतउ आगदो, मम कान्त आगत for महु होतउ आगत K आगओ for आगदो KS om मद् भवन्नागत 48 St 142 M corrupt K तबं अम्हासु लाइवि पथिअ परक्का केपि, S तब अम्हसु लाइवि जे गया पथिक परंका केपि for the first line KS अवस सुअहिं न सुहच्चिअहि जिम अम्हइ तिम तेपि for the second line T अवसु सुअहिं 1 e om न but has it in the छाया KS आम्रमस्मासु लगइत्वा for अम्लत्व लगयित्वा St 143 S थोआ for थोवा K विअउ बहु for रिउ बहुअ S गअणुअलि for गअणअलु K पश्य for निभालय K दक्खइ for देक्खइ

भिसाम्हेहिं ॥ ४९ ॥

अस्मदो भिसा सह अम्हेहिं इत्यादेशो भवति। तुम्हेंहिँ अम्हेंहिँ जं किअउँ [१३६] ॥ ४९ ॥

सुपाम्हासु ॥ ५० ॥

अपभ्रंशे अस्मद सुपा सह अम्हासु इत्यादेशो भवति। अम्हासु ठिअ, अस्मासु स्थितम् ॥ ५० ॥

लटो हिं वा झझ्योः ॥ ५१ ॥

लटो वर्तमानाया विभक्ते प्रथमपुरुषबहुवचनयो परस्मैपदात्मनेपदयो स्थाने अपभ्रंशे हिं इत्यादेशो वा भवति। होहिं हुवहिं हवहिं, भवन्ति ॥ पक्षे। न्ति न्ते इरे च ॥ मुहकबरिबध तहेँ सोह धरहिँ [३७] ॥ ५१ ॥

हि थास्सिपोः ॥ ५२ ॥

लटो मध्यमपुरुषैकवचनयो थास्सिपो अपभ्रंशे हि इत्यादेशो वा भवति। होहि हवहि हुवहि, भवसि ॥ पक्षे से सि च ॥ ५२ ॥

बप्पीहा पिउ पिउ करवि केत्तिउँ रुअहि हआस।
तुह जलि मह पुणु वल्लहइ बिहुँ वि न पूरिअ आस ॥ १४४ ॥
[= हे ३८३ १]

[चातक पिउ पिउ कृत्वा कियद्रोदिषि हताश।
तव जले मम पुनर्वल्लभे द्वयोरपि न पूरिता आशा ॥]

पिउ पिउ इति तु पिबामीत्यस्य वा, प्रिय प्रिय इत्यस्य वा सिद्धमपभ्रंशे ॥

---

50 M om अपभ्रंशे 51 K सोह for सोह After धरहिँ MT add न मल्लजुज्झु ससिराहु करहिं S om पक्षे न्ति न्ते इरे च 52 MT हि सिसिपो for the Sūtra M damaged from मध्यमपुरुषैक onwards, giving only a few words and sentences here and there The variants, if available, are noted in the sequel St 144 KS अप्पिह पिदु पिउ करवि for बप्पीहा पिउ पिउ करवि KS हआसु for हआस KS जल for जलि KS बेह वि for बिहुं वि KS इत्यनुकरणं कृत्वा, T इत्यनुकार कृत्वा for इति तु पिबामीत्यस्य वा

आत्मनेपदे—

बप्पीहा काइँ बोल्लिएण निग्घिण वारइवार ।
साअरि भरिअइ विमलजलि लहहि न एक्क वि धार ॥ १४५ ॥
[= हे ३८३ २]

[चातक किमुक्तेन निर्घृण वारवारम् ।
सागरे भृते विमलजलेन लभसे नैकामपि धाराम् ॥]

सप्तम्याश्च ॥ ५३ ॥

अपभ्रंशे सप्तम्या लिङो मध्यमपुरुषैकवचनयो थास्सिपो हि इत्यादेशो भवति ॥ ५३ ॥

आअहिँ जम्महिँ अन्नहिँ वि गोरि सु दिज्जहि कन्तु ।
गअ मत्तहँ चत्तङ्कुसह जो अब्भिडइ हसन्तु ॥ १४६ ॥
[= हे ३८३ ३]

[अस्मिञ्जन्मन्यन्यस्मिन्नपि गौरि त दद्या कान्तम् ।
गजाना मत्ताना त्यक्ताङ्कुशाना य संमुख गच्छति हसन् ॥]

पक्षे । हससि इत्यादि ॥ ५३ ॥

हु थध्वमोः ॥ ५४ ॥

लटो मध्यमपुरुषस्य बहुत्वे वर्तमानयो परस्मैपदात्मनेपदयो थ ध्वम् इत्येतयो हु इत्यादेशो भवति । होहु हवहु हुवहु, भवथ ॥ ५४ ॥

St 145 K बोल्लिय, S ओल्लिय for बोल्लिएण KS वारउ वारउ for वारइवार S हरिल्लइ, T हरिअइ for भरिअइ KS एग्गु वि धार for एक्क वि धार. K निल्लग्ग for निर्घृण KS भरिते for भृते 53 B reads सप्तम्यां च for the Sūtra BT om the Com on this Sūtra M om अपभ्रंशे, though the rest of Com is illegible St 146 M om the stanza KS आहिं जम्मि महु (S हुहु) अण्णहिं वि गोरि सु वेज्जहि कतु, T आमि आहिं कममि महु अन्नेहिं पि गारी देज्जहि कतु for the first line K गज for गअ K जोअति जाइ हसतु for जो अब्भिडइ हसतु K गौरि स ददिथा कान्त for गारि त दद्या का तम् K वेज्जउ for हससि. 54 After भवति KS add वा, M adds होउ हवउ

बलिअब्भत्थणि महुमहणु लहुईहूआ सोइ ।
जइ इच्छहु वड्डत्तणउँ देहु म मग्गहु कोइ ॥ १४७ ॥
[= हे ३८४ १]

[बल्यभ्यर्थने मधुमथनो लघुकीभूत सोऽपि ।
यदीच्छथ बृहत्त्व दत्थ मा याचध्व कमपि ॥]

पक्षे । इच्छह इत्यादि ॥

उँ मिबिटोः ॥ ५५ ॥

लट उत्तमपुरुषस्यैकत्वे वर्तमानयो परस्मैपदात्मनेपदयो मिप् इट् इत्येतयो उँ इत्यादेशो वा भवति । सपइ कड्ढउँ वेस जिम [८७] बलि किज्जउँ सुअणस्सु [१०७] पक्षे । कड्ढमीत्यादि ॥

हुं मस्महिडोः ॥ ५६ ॥

लट उत्तमपुरुषस्य बहुत्वे वर्तमानयो मस् महिङ् इत्येतयो हु इत्यादेशो वा भवति । होहु हवहु हुवहु, भवाम ॥ ५६ ॥

खग्गविसाहिउँ जहिँ लहहुँ पिअ तहिँ देसहिँ जाहु ।
रणदुब्भिक्खे भग्गाइ विणु जुज्झे न वलाहु ॥ १४८ ॥
[= हे ३८६ १]

[खड्गविसाधित यस्मिल्लभामहे प्रिय तस्मिन्देशे याम ।
रणदुर्भिक्षेण भग्ना विना युद्धेन न वलामहे ॥]

पक्षे । लहिमु इत्यादि ॥

St 147 M om the Stanza S बलिबधणि for बलिअब्भत्थणि KS इच्छहु वड्डत्तणु T इच्छइ वड्डत्तणइ for इच्छहु वड्डत्तणउँ KS देह for देहु KS कं वि for कोइ KS लघूभूत for लघुकीभूत KS महत्त्व T ब्रह्मत्व for बृहत्त्व KS ददत T ददथ for दत्थ BT इच्छहे for इच्छह 55 K उमिबिटो, T इ मिबिडो for the Sūtra M इ for उ in the Sūtra the remaining part missing K उ for उ in Com T कड्ढइं for कड्ढउ T सुधणस्सु for सुअणस्सु After सुअणस्सु KS add the छाया बलि क्रिये सज्जनस्य 56 K om वा KST om होहुं भवाम St 148 M om the Sūtra KS °विसाहिदु for विसाहिउँ KS पिउ for पिअ KS°दुब्भिक्खइ मग्ग विणु जुज्झु णिबलाहु for °दुब्भिक्खे वलाहुं K°विसाधितुं, T °विलासित for खड्गविसाधित KS प्रिय for प्रिये KST °दुर्भिक्षे भग्ना विना युद्ध (T युद्धेन) स्थाने न लाभ (नैव लाभ) for the second half

इदुदेत्स्वहेः ॥ ५७ ॥

पञ्चम्या स्व हि इति यौ मध्यमपुरुषैकवचनादेशौ तयोरपभ्रंशे इ उ ए इत्येते त्रय आदेशा वा भवन्ति। होइ होउ होए, भव। इत्यादि ॥५७॥

इ—

कुंजर सुमरि म सल्लइउ सरला सास म मेल्लि।
कवल जँ पाविअ विहिवसिण ते चरि माणु म मेल्लि ॥ १४९ ॥
[= हे ३८७ १]

[कुञ्जर स्मर मा सल्लकी सरलान् श्वासान्मा मुञ्च।
कवला ये प्राप्ता विधिवशेन तांश्चर मान मा मुञ्च ॥]

उ—

भमरा एत्थु वि लिंबडइ कें वि दियहडा विलम्बु।
घणपत्तलु छायाबहलु फुल्लइ जाम कलम्बु ॥ १५० ॥
[= हे ३८७ २]

[भ्रमर अत्रापि निम्बे कानपि दिवसान्विलम्बस्व।
घनपत्रवाश्छायाबहल फुल्लति यावत्कदम्ब ॥]

ए—

प्रिय एवहिँ करेँ सेल्लु करि छड्डहि तुहुँ करवालु।
ज कावालिय बप्पुडा लेहिँ अभग्गु कवालु ॥ १५१ ॥
[= हे ३८७ ३]

---

57 KS om वा KST om होइ इत्यादि St 149. KS सुमरिवि सल्लइइ for सुमरि म सल्लइउ K कमल जे for कवल जि K माण for माणु KS स्मृत्वा सल्लकीं for स्मर मा सल्लकी St 150. KS निंबडइ for लिंबडइ KS दिअह for दिअहडा T जामु for जाम KS घनपत्रच्छायाबहुला for घन बहल S घल्लति for फुल्लति St 151 KS पिअ एवहि खल्लु करे छड्डेहि तुहु करवालु for the first line K जो for जे. S वग्घड for बप्पुडा KS लहि अहग्गु कवालु for लहिँ अभग्गु कवालु KS इदानीं खेलां कुरु for इदानीं कुरु कुन्तं करे KS वराद्गा for वराका K मेल्लहि for सुमरहि

[प्रिय इदानीं कुरु कुन्त करे, मुञ्च त्व करवालम् ।
यत्कापालिका वराका लान्त्यभग्न कपालम् ॥]

पक्षे । सुमरहि इत्यादि ॥

स्यस्य सो लृटि ॥ ५८ ॥

लृटि भविष्यति यो विहित स्यप् तस्य स इत्यादेशो भवति । होसइ, भविष्यति ॥ ५८ ॥

दिअहा जन्ति झडप्पडहि पडहिँ मणोरह पच्छि ।
ज अच्छइ त माणिअइ होसइ करतु म अच्छि ॥ १५२ ॥
[= हे ३८८ १]

[दिवसा यान्ति झटिति पतन्ति मनोरथा पश्चात् ।
यदस्ति तन्मान्यते भविष्यति (इति) कुर्वन्मास्स्व ॥]

पक्षे । होहिइ ॥

पर्याप्तौ भुव' पहुच्चः ॥ ५९ ॥

अपभ्रंशे भुवो धातो पर्याप्तावर्थे वर्तमानस्य पहुच्च इत्यादेशो भवति ॥५९॥

अइतुगत्तणु ज थणह सो छेयउ न हु लाहु ।
सहि जइ केवँइ तुडिवसेँण अहरि पहुच्चइ नाहु ॥ १५३ ॥
[= हे ३९० १]

[अतितुङ्गत्व यत्स्तनयो स च्छेदो न खलु लाभ ।
सखि यदि कथमपि त्रुटिवशेनाधरे प्रभवति नाथ ॥]

---

58 KS स शपो लृटि, T सस्य पो लृटि for the Sūtra KT लृटि भविष्यन्ती तस्या परतो यो विहित स्यप् तस्य स इत्यादेशो भवति वा for लृटि भवति St 152 M om the stanza K दिअहा गंति झडप्पडिति for दिअहा जंति झडप्पडहिं K मणूरह for मणोरह KS जं एच्छइ तं माणि (S वण्णि) पिअ for जं अच्छइ त माणिअइ KS करंतु T किरतु for करतु KS झडफडिति for झटिति KS यदास्ते तन्मान प्रियो for यदस्ति तन्मान्यते 59 KS पर्यापो भुवो हुच्च, T परियाप्तौ हुवे पुच्व for the Sūtra K हुच्च, T उप्प for पहुच्च St 153 KS सो छेअ म णहु लिहु for सो छेयउ न हु लाहु K केवं वि, S केवल वि for केवँइ KST कथमपि स्पर्धा (T स्पर्श) वशेन अधरे पर्याप्नोति नाथ for कथमपि त्रुटिवशेन अधरे प्रभवति नाथ--

व्रजेर्वञ्ञः ॥ ६० ॥

अपभ्रंशे व्रजेर्धातोर्वञ्ञ इत्यादेशो भवति। वञ्ञइ। वञ्ञेप्पि। वञ्ञेप्पिगु ॥ ६० ॥

ब्रूञो ब्रुवः ॥ ६१ ॥

अपभ्रंशे ब्रूञो धातो ब्रुव इत्यादेशो वा भवति। न सुहासिउ किं पि ब्रुवइ, न सुभाषित किमपि ब्रवीति ॥ ६१ ॥ पक्षे—

एत्तउँ बोप्पिगु सउणि ठिउ पुणु दूसासणु बोप्पि।
तो हउँ जाणउँ एहों हरि जइ महु अग्गइ बोप्पि ॥ १५४ ॥
[= हे ३९१ १]

[एतावदुक्त्वा शकुनि स्थित पुनर्दु शासन उक्त्वा।
ततोऽह जानामि एप हरिर्यदि ममाग्रे उक्तवान् ॥]

क्रियेः कीसु ॥ ६२ ॥

क्रिये इत्यस्य क्रियापदस्यापभ्रंशे कीसु इत्यादेशो भवति ॥ ६२ ॥

सन्ता भोग जु परिहरइ तसु कन्तहों बलि कीसु।
तसु दइवेण जि मुण्डियउँ जसु खल्लिहडउँ सीसु ॥ १५५ ॥
[= हे ३८९ १]

---

60 K व्रजेड्वञ S व्रजेवड, T वृजेवृञ for the Sūtra K ड्वञ् इत्यादेशो for वञ्ञ इत्यादेशो K उञेइ उञेप्पि उञेप्पिणु, T वुञइ वुञइ वुञेप्पिणु for वञ्ञइ etc 61 KS ब्रूञो ड्वच (S लूच) for the Sūtra K K ड्वच S लूच for ब्रुव KS om वा KS ऊचइ सुहासिदु किंपि, T प्रवइ सुहासिउ कपि ब्रूइ for न सुहासिउ किं पि ब्रुवइ K ब्रूत सुभाषित किमपि for न सुभा ब्रवीति St 154 K एत्तिउ for एत्तउँ B बोप्पिणु S जोप्पिणु for बोप्पिणु KS अउणि for सउणि K जाणदु for जाणउँ KS सुहु for महु K उक्त्वा for उक्तवान् 62 St 155 KST तसु देवेण वि मुडिअ (T मुडिअइ) जसु खल्लिहडउ (T खल्लाढउ) सीस for the second half KS कांतस्य बलि क्रियते for कान्तस्य बलि क्रिये (करोमि) KST देवेनापि for दैवेनैव T विमथित for मुण्डित KS सुमणस्सु for सुअणस्सु After सुअणस्सु B adds the छाया बलि करोमि सुजनस्स

[सतो भोगान्य परिहरति तस्य कान्तस्य बलिं क्रिये (करोमि) ।
तस्य दैवेनैव मुण्डित यस्य खल्वाट शीर्षम् ॥]

पक्षे साध्यमानावस्थात अय प्रयोग क्रिये इति सस्कृतपदादेव। बलि किज्जइ सुअणस्सु [१०५] ॥ ६२ ॥

पस्सगण्हौ दृशिग्रहोः ॥ ६३ ॥

अपभ्रंशे दृशिर् ग्रह इत्येनयोर्धात्वो पस्स गण्ह इत्यादेशौ यथासख्य भवत । पस्सदि पश्यति । पढ गण्हेप्पिणु व्रतु, पठ गृहीत्वा व्रतम् ॥६३॥

तक्षाद्याश्छोल्लादीन् ॥ ६४ ॥

अपभ्रंशे तक्षिप्रभृतयो धातव छोल्ल इत्यादीनादेशानापद्यन्ते ॥६४॥

जिम तिम तिक्खा लेवि कर जइ ससि छे ल्लिज्जन्तु ।
तो जइ गोरिहे मुहकमलि सरिसिम का वि लहन्तु ॥ १५६ ॥
[= हे ३९५ १]

[यथा तथा तीक्ष्णान् लात्वा करान् यदि शशी अतक्षिष्यत ।
ततो जगति गौर्या मुखकमलेन सदृशता कामप्यलप्स्यत ॥]

आदिग्रहणाद्देशीषु ये क्रियाशब्दा उपलभ्यन्ते ते उदाहार्या ।

चुडुल्लउ चुण्णीहोइसइ मुद्धि कवोलि निहित्तउ ।
सासाणलजालझलक्किअउ बाहसलिलसंसित्तउ ॥ १५७ ॥
[= हे ३९५ २]

---

63 S पसगृण्हा दृशिगृह्रो for the Sūtra KS दृशि ग्रह for दृशिर् ग्रह S गृण्ह for गण्ह KST पस्सदि पश्यु तुहु गृण्हेप्पिणु (T गृण्हविण्णु) द्रुप (T ध्रुव) for प स्सदि व्रतम 64 St 156 जिम जिम for जिम तिम KS तिक्खावेइ for तिक्खालेवि KS छोल्लिज्जत for छोल्लिज्जन्तु KS गोलिहे मुहकवल सारिसिम का वि लहत for the second line KST तदा यदि गार्या मुखकमलसदृशतां कामपि अलप्स्यति for the second half of the छाया St 157 M om the stanza KS चुण्णा होइस for चुण्णीहोइसइ KS मुद्दी for मुद्धि KS सास्थानलजालझलुक्किअउ, T विसानलजालझुलुक्किअ for सासाणलजालझलुक्कि अउ, KTS चूडकं हस्ताभरणकं चूर्णीभवति स्वय कपोले निहित for the first line of the छाया KS °दग्ध for °दग्धो KS °संसिक्ते for °ससिक्त

[चूडकश्चूर्णीभविष्यति मुग्धे कपोले निहित ।
श्वासानलज्वालादग्धो बाष्पसलिलसंसिक्त ॥]
हिअइ खुडुक्कइ गोरडी गयणि घुडुक्कइ मेहु ।
वासारत्तपवासुअह विसमा सकडु एहु ॥ १५८ ॥
[= हे ३९५ ४]

[हृदये खुट्शब्द करोति गौरी गगने घडघडायते मेघ ।
वर्षारात्रिप्रवासिना विषम सकटमेतत् ॥]

अम्मि पओहर वज्जमा [२६] ॥

पुत्तें जाए कवणु गुणु अवगुणु कवणु मुएण ।
जा बप्पीकी भुहडी चम्पिज्जइ अवरेण ॥ १५९ ॥
[= हे ३९५ ३]

[पुत्रेण जातेन को गुणोऽवगुण को मृतेन ।
यत्पैतृकी भूमिराक्रम्यतेऽपरेण ॥]
त तेत्तिउँ जलु सायरहों सो तेवडु वित्थारु ।
तिसहेँ निवारणु पलु वि न वि पर धुट्ठुअइ असार ॥ १६० ॥
[= हे ३९५ ७]

[तत्तावज्जल सागरस्य स तावान्विस्तार ।
तृषाया निवारण पलमपि नैव पर शब्दायतेऽसार ॥]

St 158 M om the stanza KS हिअउ for हिअइ KT कुडुक्कइ, S कुडुंतइ for खुडुक्कइ KT खुडुक्कइ, S खुडुक्कइ for घुडुक्कइ KS हृदयं खुट्टत्करोति प्रिया गमने खुडुखुडायते मेघ for the first line of the छाया KST give the stanza अम्मि पओहर and its छाया here, KS reading पउहरा वज्जवज्ज निच्च जे शमुह ठत्ति । महु कंतहो समरंगणि गजघड भंजिदु जंति St 159 M om the stanza KS मएण for मुएण KST आवहि पिहु भुमिहडी (S भुविहडि, T भूहडी) for जा बप्पीकी भुंहडी KS यावत्पितृभूराक्रम्यते परेण for यत्पैतृकी भूमिराक्रम्यते परेण St 160 M om the stanza KS तं ताउ, T त तेउ for तं तेत्तिउ KS निवारणु for निवारणु KS धुधुवइ, T धुंधुडुवइ for धुट्ठुअइ KS स तावद्विस्तार for स तावान् विस्तार B धूमायते, KS धुंधुमायते असार शब्दायते for शब्दायते असार

ह्रोः स्तोरुच्चारलाघवम् ॥ ६५ ॥

ह्रो हकाररेफयो स्तो सयुक्तस्य उच्चारलाघवमपभ्रशे प्रायो भवति। **वहिणि** अम्हारा कन्तु [११९] ॥ सिरु ल्हसिउ खधस्सु [१६२] जइ सो घडिदि प्रयावदी [२०] ॥ अन्नु जि प्राउँ [६३] ॥ **चचल्लु** जीविदु ध्रुवु मरणु [४३] ॥ ६५ ॥

बिन्दोरन्ते ॥ ६६ ॥

अपभ्रशे पदान्ते वर्तमानस्य बिन्दोरुच्चारलाघव प्रायो भवति। **अन्नु** ज्जु तुच्छउँ तहेँ धणहेँ [१२०] ॥ बलि किज्जउँ सुअणस्सु [१०७] ॥ दइवु घडावइ वणि तरुहुँ [११४] ॥ तरुहुँ वि वक्कलु [११३] ॥ खग्गविसाहिउँ जहिँ लहहुँ [१४८] ॥ तणहॅ तइज्जी भगि न **वि** [१०८] ॥ ६६ ॥

हलुस्थैङः ॥ ६७ ॥

अपभ्रशे व्यञ्जनेषु स्थितस्यैङ एदोतो उच्चारलाघव प्रायो भवति। **सुधँ** चिन्तिज्जइ माणु [२] ॥ तसु हउँ कलिजुगि दुल्लहहोँ [१०५] ॥

लिङ्गमतन्त्रम् ॥ ६८ ॥

अपभ्रशे लिङ्गमतन्त्र व्यभिचारि प्रायो भवति। गयकुम्भइँ दारन्तु [११६] ॥ अत्र पुलिङ्गस्य नपुसकत्वम् ॥

अब्भा लग्गा डुगरिहिँ पहिउ रडन्तउ जाइ।
जो एहा गिरिगिलणमणु सो किं धणहेँ घणाइ ॥ १६१ ॥
[= हे ४४५ १]

---

65 S प्रआवइ for प्रयावदी B om अन्नु जि down to मरणु 66 After धणहेँ KS add तु अक्खणह K देउ, ST देवु for दइवु 67 S चिंतिज्जइ for चिन्तिज्जइ 68 St. 161 KS अंता लग्गा डोंगरइ for अब्भा लग्गा डुगरिहिँ T वहिउ for पहिउ KS रुदंतउ for रडन्तउ KS जो (S जा) एम विहुगिलणमणु for जो एहा गिरिगिलणमणु BKT धणाइ for घणाइ KS य एवविधं गि (S ग) लितुमना KS धनायते गणयति, T धनायते रणायति

[अभ्राणि लग्नानि पर्वतेषु पथिको रुदन्याति ।
य एव गिरिगिलनमना स किं धन्याया घृणायते ॥]

अत्र अब्मा इति नपुसकस्य पुस्त्वम् ॥

पाइ विलग्गी अत्रडी सिरु ल्हसिउ खन्धस्सु ।
तो वि कडारइ हत्थडउ बलि किज्जउँ कतस्सु ॥ १६२ ॥
[= हे ४४५ २]

[पादे विलग्नमन्त्र शिर स्रस्त स्कन्धात् ।
तथापि कटारे हस्त बलिं करोमि कान्तस्य ॥]

अत्र अत्रडी इति नपुसकस्य स्त्रीत्वम् ॥

सिरि चडिआ खन्ति फलइँ पुणु डालइँ मोडन्ति ।
तो वि महद्दुम सउणाह अवराहिउ न करन्ति ॥ १६३ ॥
[= हे ४४५ ३]

[शिरसि आरूढा खादन्ति फलानि पुन, शाखा भञ्जन्ति ।
तथापि महाद्रुमा शकुनीनामपराधिता न कुर्वन्ति ॥]

अत्र डालइ इत्यत्र स्त्रीलिङ्गस्य नपुसकत्वम् ॥

शौरसेनीवत् ॥ ६९ ॥

अपभ्रंशे प्राय शौरसेनीवत्कार्यं भवति ॥ ६९ ॥

St 162 KS अतडी for अत्रडी KS ल्हसिदु for ल्हसिउं. KS तोपि काडारइ हदडउ for तो वि कडारइ हत्थडउ KS विलग्नगात्र for बिलग्नमन्त्र KS ततोपि कडार हस्ते for तथापि कटारे हस्त KS बलि क्रिये कातस्य for बलिं करोमि कान्तस्य K अत्रस्य for अत्रडी इति St 163 KS सिद for सिरि KST फलाइ for फलइँ K डाल, S डालउ for डालइँ KST तो वि महद्दुमु सउणि (T सउण) अवराहिं न करति for the second line of the stanza KS शिरश्चटित्वा for शिरसि आरूढा KS मोटयति for भञ्जन्ति KST ततोपि महद्रुमा शकुनिन अपराधिनो न कुर्वंति for the second line of the छाया

सीसि सेहरु खणु विणिम्मविदु
खणु कठि पालबु किदु रदिएँ।
विहिदु खणु मुडमालिअ ज पणऍण
त नमहु कुसुमदामकोदडु कामहों॥ १६४॥
[=हे ४४६ १]

[शीर्षे शेखर क्षण विनिर्मापित
क्षण कण्ठे प्रालम्ब कृतो रत्या।
विहित क्षण मुण्टमालिका यत्प्रणयेन
तन्नमत कुसुमदामकोदण्डं कामस्य॥]

तद्वयन्ययश्च ॥ ७० ॥

तदिति प्राकृताना द्योतकम्। तेषा प्राकृतादिभाषालक्षणाना प्रायो व्यत्ययश्च भवति। यथा मागध्या तिष्ठश्चिष्ठ इत्युक्त, तथा प्राकृतपैशाचीशौरसेनीष्वपि भवति। चिष्ठदि॥ अपभ्रंशे रेफस्याधो लोपो वोक्त, मागध्यामपि भवति। शदमाणुशमशभालके कुभशहश्र वशाहिँ शचिदे, शतमानुषमासभारक कुम्भसहस्र वसाया सचितम्॥ इत्याद्यन्यदपि द्रष्टव्यम्। न केवल भाषालक्षणाना तिडाद्यादेशानामपि व्यत्ययो भवति। ये वर्तमानकाले प्रसिद्धास्ते भूतेऽपि भवन्ति। अह पेच्छइ रहुतणओ, अथ प्रेक्षाचक्रे रघुतनय॥ आभासइ रयणीअरे, आबभाषे रजनीचरान्। भूते प्रसिद्धा वर्तमानेऽपि भवन्ति। सोहीअ एस चण्डो, शृणोत्येष चण्ट ॥ ७० ॥

---

69 St 164 B ससि for सीसि K खाण विणिम्मिदु, S खाणु विणमिदु for खणु विणिम्मविदु S रथिए for रदिएँ B मुडमालिए for मुडमालिअ T नमह for नमहु K विनिमित for विनिर्मापित K मूर्धमालिका for मुण्डमालिका 70 KS चिस्टदि for चिष्ठदि KS °माशभा(S शा)-अणे for °मशभालके KS °सहस्सवशाइ शचिदे K om the छाया of this passage After रघुतनय KS add इत्यर्थ KS आहसइ रआणिअरे for आहासइ रअणीअरे S adds इत्यर्थ KS चडा for चण्डो

शेषं संस्कृतवत् ॥ ७१ ॥

शेषं यदत्र प्राकृतादिभाषालक्षणं द्वादशपदीनिबद्धं ततोऽन्यत् संस्कृतवदेव भवति। रामाअ पोप्फाणि, रामाय पुष्पाणि।

हेट्ठट्ठियसूरनिवारणाय छत्तं अहो इव वहन्ती।
जअइ ससेसा वराहसासदूरुक्खया पुहवी॥
[=हे ४४८ १]

[अध स्थितसूर्यनिवारणाय छत्रमध इव वहन्ती।
जयति सशेषा वराहश्वासदूरोत्क्षिप्ता पृथिवी॥]

अत्र चतुर्थ्या आदेशो नोक्त, स च संस्कृतवदेव। उरसि सरसि सिरसि इत्यादय सिद्धावस्थायाम्॥ ७१॥

झाडगास्तु देश्या सिद्धा ७२ ॥

झाडादय शब्दा देश्या देशविशेषव्यवहारादुपलभ्यमाना सिद्धा निष्पन्ना प्रसिद्धा वा वेदितव्या। (१) झाड लतादिगहनम्॥ (२) गोप्पी (३) सप्पत्तिआ बाला॥ (४) गोडी (५) गाडी (६) गोजी मञ्जरी। (७) एक्कग (८) ओहस (९) भद्दसिरी चन्दनम्॥ (१०) आडोरो

---

71 T द्वादशपदनिबद्ध for द्वादशपदीनिबद्ध K हेडट्ठिअ°, S हेदाडअ° for हेट्ठट्ठिअ° ST om from छत्त अधो down to पृथिवी in the छाया After संस्कृतवदेव K adds भवति BKS तरुसरसि सिरसि for उरसि सरसि सिरसि 72 S जाडगास्तु for झाडगास्तु in The Sūtra (1) HD 3 57 S रूढ, T झाडा for झाड S लतादिगमन for °गहनम् (2) Sk गोपी (?) MT गोंपी, S गोंपि for गोप्पी (3) HD (सपत्तिआ) 8 18 MS सपत्तिआ (4) HD (गोठी) 2 95 K गोंडि, S गोट्टि (5) ? K णडि, S गोंडि (6) HD 2 95 KS गोंजि (7) HD 1 144 BKT एक्कग्ग, M एकग (8) HD (ओहरिस चन्दनघर्षणशिला) 1 169 BT ओहस्स (9) HD 6 102 K भद्दसरि, MS भद्दसिरा (10) HD (आणूवो ?) 1 64 S आदोरो

(११) मोरत्तओ (१२) मोरो (१३) पाणाअओ श्वपच ॥ (१४) डुछरअ भूषा कपर्दानाम्, कपर्दै कृतमाभरणमित्यर्थ ॥ (१५) सोमाल (१६)सोछ मासम् ॥ (१७) ढट्टो मर्म ॥ (१८) मोट्टणो भृतक ॥ (१९) गोड्ड स्तनयोरुपरि रचितो वासोग्रन्थि ॥ (२०) भावई गृहिणी ॥ (२१) दुक्खित्तो कम्प ॥ (२२) परिहालो जलनिर्गम ॥ (२३) पड ग्रामसीमास्थानम् ॥ (२४) गोजा कलशी ॥ (२५) पडिपल्लिलो विहित-पूज ॥ (२६) गन्धपिसाओ गान्धिक ॥ (२७) ओहिअ अधोमुखम् ॥ (२८) असारा कदली ॥ (२९) करइल्लो शुष्कमहीज ॥ (३०) वपझओ भार ॥ (३१) दुप्परिअल्ल अशक्यम् ॥ (३२) वेड्डूणी (३३) पिच्छुल्ल (३४) विद्दुणा (३५) सारोवहि (३६) सिणी

---

(11) HD 6 140 MS मोरतओ T मोरीतओ (12) HD 6 140 BK मारो (13) HD 6 38 BKM पणाअओ, T पाणअओ (14) HD (उल्लरय्) 1 110 BKM डुल्लरअ BT कपद for कपर्दै (15) HD 8 44 (16) HD 8 44 (17) HD (वट्टा) 7 31 ? K छट्टा चम, M छटो मर्म, S छंढो वर्म, T पट्टो वर्त्म (18) HD (भुत्तूणो, भोत्तूणो) 6 106 B छोट्टणो, M भोट्टुण S भट्टुणो, T भोग्गरणो KM भृतक, T भूतक (19) HD (गेडुअ) 2 93 M मोंड, S गोद T गेंड Bp KMS वासोग्रथिरुपरि कुचयो for स्तनयो ग्रन्थि (20) HD (भावइआ धार्मिकगृहिणी) 6 104. M भारई, T_1 गएई, T_2 गवाई (21) ? K दुक्खिते, MS दु खिते, T उक्खित्ते कपा (22) HD 6 29 T परिहारो (23) ? T पठम (24) HD (गोआ) 2 89 T गोपा (25) HD (पडिएल्लिओ ?) 6 32 T पडिपड्डिरो (26) HD 2 87 T गवविसाओ BM ग्रान्थिक, K गन्विक for गान्धिक (27) HD (ओहुर ?) 1 157 KS ओखिअ, T ओसिअ (28) HD 1 12 (29) HD 2 17 S करइल्लि (30) ? B वेज्झओ Bp वपझओ, M व पज्झआ (31) HD 5 55 BKMS उप्परिअल्ल (32) HD (वेलूणा वेलणय इति केचित्) 7 65 B वेड्डणा, T वेड्डणि (33) HD (पिच्छिल्ली) 6 74 B om the word and wrongly gives पिच्छिल as the meaning of वेड्डूणी, M पिच्छल, T विच्छिल (34) HD 7 65 B om and wrongly reads पन्था, K वधा, M पथा, T विधा (35) ? B रासारोवहो, T सिरोवहा (36) ? KMS सिणि

(३७) वेल्लूरा (३८) मतक्खर लज्जा ॥ (३९) कोण्णाअ म्लानम् ॥ (४०) खन्दजी स्थूलेन्धनवह्नि ॥ (४१) ऊसाअत्तो खेदेन शिथिल ॥ (४२) उत्ताणफल एरण्ड ॥ (४३) चदुरूढो (४४) हालो शातवाहन ॥ (४५) पउलिअ शूलप्रोत मासम् ॥ (४६) माडा समकालम् ॥ (४७) खडरिअ कलुषम् ॥ (४८) बहुराणो असिधारा ॥ (४९) बव्वाडो दक्षिणो हस्त ॥ (५०) खब्बणो दक्ष ॥ (५१) खड्ड (५२) वेडो (५३) बोड्डर श्मश्रु ॥ (५४) उइत्तण निवसनम् ॥ (५५) सअगाह झटिति ॥ (५६) खल्लिरी (५७) खल्लिरिआ सकेत ॥ (५८) रद्धी (५९) वड्डअ प्रधानम् ॥ (६०) गअणरई मेघ ॥ (६१) तिगच्छी (६२) तिगआ पुष्परज ॥ (६३) तड शिरोहीनम् ॥ (६४) पादुग्गो सभ्य ॥ (६५) तिविटी सूची ॥ (६६) पत्तल तीक्ष्णम् ॥ (६७) कूर भक्तम् ॥

(37) HD (वेलूणा as under 32 above) 7 65 T वेड्डरा (38) HD (मतक्ख) 6 141 B मतत्तखर, KM मततखर, S मततखर (39) ? M कोंणाअ, T कोण्णाय B मान ,KM मान for म्लानम् (40) HD (खदग्गी) 2 70 S खदजि, T खमयग्गि (41) HD (ऊसाअत्तो) 1 141 BK दुक्खा अत्तो, MS दुक्खाअत (42) HD (उत्ताणपत्तय) 1 120 T उत्ताणवत्ती (43) HD (चउरचिंधो) 3 7 B चउरइडो,M चउरइढो (44) HD 8 66 (45) from पउलइ पचति, HD 6 29 T चउलिअ (46) ? M पाडा, S माढा T अमिअ (47) HD (खरडिअ रूक्षम्) 2 79 T खउरअ (48) HD (बहुराणा) 6 91 (49) HD 6 89 B बप्पोड्डेण, KS पप्पोण, T बप्पोड्डेड (50) HD (खवो, खव्वो वामकर) 2 77 S खद्दण्णो (51) HD 2 66 S खड, T कड्डो (52) HD (बेड्डा) 6 95 (53) HD 6 95 B बोड्डर, M बोंदर, T बोर (54) HD (उइतण) 1 103 M उइतण, T ओअत्तण (55) HD (सयराह) 8 11 M सहराह (56) HD 2 70 T खल्लरी (57) HD 2 70 B खिल्लिरिआ, M खिंलिरीआ, T वल्लरीआ (58) HD 7 2 BK रज्जी, M रजी, S रजि, T रड्डी (59) HD 7 29 B वद्दअ, M अवअ, T वडअ (60) HD 2 88 (61) HD (तिगिच्छी) 5 12 M निंमकी, T तिगिच्छि (62) HD (तिंगिआ) 5 12 T तीडिआ (63) HD 5 19 T तढ (64) HD (पाउग्गिओ) 6 42 M पादुग्गो T पाइग्गो (65) HD (पुटिका तिविडा सूचीति केचित्) 5 12 M तिविई (66) HD 6 14 (67) HD 2 43

(६८) गोड्ड (६९) चिक्खिल्ल (७०) कच्छर (७१) महिड (७२) बहल (७३) रेण (७४) पणओ (७५) डडरिआ (७६) डडा (७७) दोहणी पङ्क, कर्दम इत्यर्थ ।। (७८) छिविओ (७९) छोहो (८०) पग्गेज्झो (८१) विज्झड्डो चय, समूह इत्यर्थ ।। (८२) निअत्थ परिहित वस्त्रम् ।। (८३) निड्डरिआ भाद्रपदसितदशम्या कश्चिदुत्सवविशेष ।। (८४) खोड्डी (८५) तालफली दासी ।। (८६) छिच्छिणरमण (८७) ओलुक्की (८८) हद्विण चक्षु स्थगनक्रीटा ।। (८९) पुसुल विसवाद ।। (९०) अवअण्ह उलूखलम् ।। (९१) सराहओ (९२) किक्किडी सर्प ।। (९३) सइलत (९४) सइ दिट्ठ मनोरथेनैव सघटना ।। (९५) ओसा

---

(68) HD (गेड्ड) 2 104 M गोंड, T गेड्डी (69) HD (चिक्खल्लो) 3 11 MS चिक्खिल, T चिक्खिल्ली (70) HD (कच्छरो) 2 2 BK कचरो, M कचर, T कच्छरी (71) HD (महेड्डो) 6 119 B महिड्डं, T महेप्पी (72) HD 6 89 B बलाह, KM बलह, T बहुली (73) HD (रेणी) 7 9, T रेओ (74) HD 6 7 (75) HD (ढढरिओ) 4 15 B उड्ढरिआ, T ढड्ढरीआ T (76) HD (ढढो) 4 16 B डड्ढा M दडा T टड्ढा (77) HD 5 48 KM कर्दमपर्याय for कर्दम इत्यर्थ (78) HD (छिवओ) 3 36 BK विच्छिओ M विछिओ (79) HD 3 39 T छोओ (80) HD (पग्गेज्जो) 6 15 M पगेज्झो (81) HD (विच्छड्डो) 7 32 B विज्झडा, M विंझडो, T विचुसो वव (?) समूह इत्यर्थ (82) HD 4 3? B णिअडी स्नानम्, HD 4 26 णिअडी (Sk निक्रृति) दम्भ, KS निअत्थि, M निअई (83) HD 4 45 BK नड्डरिआ, MS नडुरिआ, T नेस्सुरीआ (84) HD (खोट्टी) 2 77 BK सोड्डी, M सोडी, T खोड्ढ (85) HD (तालप्फली) 5 11 BK ताणफली, T₁ तालपाला (86) HD छिछटरमण 3 30 B चिच्छिणरमण, M चिंछिणरमण, T शिन्छरणमणी (87) HD (ओलुकी छन्नरमण, नष्ट्वा यत्र शिशव क्रीडन्ति) 1 153 B ओलुको T उलुकी (88) HD (गदीणी) 2 83 B हविण, T गधीणी (89) ? M पुसल, T भसुल (90) HD (अवअण्णो) 1 26 S अवहण (91) HD 8 12 S सराहवो (92) HD (किक्किडी) 2 32 K किक्कडी, S किक्डा, I किकडी (93) HD (सइलभ) 8 18 B सइलत्त, T सिउलीही (94) HD 8 91 BT सइदड्ड, KM सइदड, S सइरड (95) HD 1 164 T ओधा

(९६) ओ ग्गि वो (९७) सि ण्हा नीहार ॥ (९८) णि अ स ण परिधानम् ॥ (९९) झु त्ति स्रोत ॥ (१००) सि ड्डा (१०१) सि ह डो सुप्तनासिकानाद ॥ (१०२) णे व च्छ ण (१०३) णि य च्छ ण अवतारणम् ॥ (१०४) अ ल्ल ओ कृतपरिचय ॥ (१०५) अ डा (१०६) स डा प्रलम्बा केशा ॥ (१०७) घ ग्घ त्थ ण खेद ॥ (१०८) च द्द य डा आ अर्धप्रावृतदेहा ॥ (१०९) त ल प्फ ल शालि ॥ (११०) त रि टी अनुष्णो वायु ॥ (१११) वे प्पो (११२ स पु ओ पिशाचाक्रान्त ॥ (११३) की ला (११४) कु कु ला (११५) अ द्ध घ र णी (११६) ब हु धा रि णी नववधू ॥ (११७) व त्ती (११८) व ई (११९) वे ला मर्यादा ॥ (१२०) णि ग्घ ट्टो कौशलोपेत ॥ (१२१) व ज्जा (१२२) प ज्जा अधिकार ॥ (१२३) झ डी

---

(96) HD (ओग्गीओ) 1 149 S ओग्गिओ, T अेजीहा (97) HD 8 53 K सिणा, (98) HD 4 38 (99) HD 3 38 M झति HD छेद for स्त्रोत (100) HD (सिढा) 8 29 M सिंटा, T सिण्णा (101) HD (सिबाडी ?) 8 29 B सिहिडो, T सवाडो (102) HD 4 40 KS दिणवछण, M दिवछण, (103) HD 4 40 KS णिबनछण M णिवछण (104) HD 1 12 B लबओ (105) ? T सअडा (106) HD (सढा) 8 46 B प्रलम्बकेशा, S प्रलबकेश (107) HD (घुग्घुच्छगय) 2 110 B घग्घवग, M घघग T घत्थण M खेदख for खेद (108) HD 3 7 B बड्डयड्डाआ KM वड्डवडाआ S वडवडाआ, T छड्डवडाआ Cf बटयटात in Marathi (109) HD (तलप्फलो) 5 7 KMS तलफल, T तलच्छल (110) HD (तिरिड्डी) 5 12 T तीरिडा HD उष्णवात for अनुष्णो वायु (111) HD 7 74 M वेंपो, T वेप्फा (112) HD (सिंपुअ) 8 30 (113) HD 2 33 BK MS ıकला (114) HD 2 33 BKMS कुलकुला (कुक्कुला ?) (115) ? B अद्धरणा M अधरणा T हत्थत्थरणी (116) HD 7 50 T बहुधारणी (117) HD 7 31 M वती, T वर्ती (118) Sk वृति T वइ (119) Sk T वेढा (120) HD (णिग्घट्टो) 4 34 S णिग्घटो, T णिच्चट्टो (121) HD 7 3? KS पज्जा, M पजा T वजा (122) HD 6 1 KS षजा, M वजा, T वज्जा (123) HD (निरन्तरवृष्टि or झाडी ?) 3 53 KS जडी, T जालि

(१२४) झल्लरी गुल्म ॥ (१२५) मुकुडी (१२६) मुचमुडो जूट ॥ (१२७) णिक्कसरिओ गलितसार ॥ (१२८) झटिलिआ चक्रमणम् ॥ (१२९) सखोडी व्यतिकर ॥ (१३०) सिलिंपो (१३१) चिल्लो (१३२) चुल्लो (१३३) चेडो (१३४) लिंको (१३५) टहरो बाल ॥ (१३६) हण दूरम् ॥ (१३७) चिड्डिरिआ (१३८) तुगी रात्रि ॥ (१३९) कुहिण कूर्परम् ॥ (१४०) विआलो (१४१) वेल्लू (१४२) दुइहणो (१४३) लम्मिक्को (१४४) कमलो (१४५) कुविलो (१४६) णिरिक्को (१४७) ओच्छल्लो (१४८) कुसुमाल्लो दरयु, चोर इत्यर्थ ॥ (१४९) अहेल्लो ईश्वर ॥ (१५०) वणी पर्याप्ति गुप्तिर्वा ॥ (१५१) ककअसुकओ अल्पसुकृतलभ्य ॥ (१५२) पझामुरो प्रजया, वृद्ध इत्यर्थ ॥

---

(124) ? (125) HD (मुक्कुडी) 6 117 T मुकुडी (126) HD मुक्कुम्डो or मुग्घुम्डो राशि ?) 6 136 B मुचुमुत्तो, KS मुचुमुहो, M मुचुमुल्लो, T मुकिमुडो BK कूट for जूट (127) HD (णिक्खसरिओ) 4 41 T णिक्कसिरओ (128) HD (झटलिआ) 3 55 BK झट्टिलिआ, S झढलिआ (129) HD (सघोडी) 8 8 BK सुखोडा (130) HD (सिलिंबो) 8 30 BK सिलिप्पो T सलिमचो (131) HD 3 10 (132) HD 3 22 T om चुल्लो (133) HD 3 10 BM जेडो (134) HD 7 22 BST लिक्को (135) HD 4 8 B जाल, KS चाला, MS जाला (136) HD 8 59 BKMS णह for हण (137) HD (विड्डिरिल्ला) 7 67 B विट्टि-रिआ M विटिरिआ, T त्रिप्पिरिआ (138) HD 5 14 T तुग्गी (139) HD (कुहिणी) 2 62 S कहिण, T कुहीण (140) HD 7 90 (141) HD 7 94 (142) Sk ? B दुइहणो, M दुठह ,T उच्चुहणो (143) HD (लपिक्खो) 7 19 BKMS अम्मिक्को (144) HD (कलमो) 2 20 (145) HD (कुभिलो) 2 66 BM कुविलो, T कुविल्लो (146) HD (णिरक्को) 4 49 MS णिरिंको, T णिरको (147) HD (उच्छल्लो or ओच्छल्लो) 1 101 B वच्छल्लो, M वछलो, T ओच्चड्डो (148) HD 2 10 Bp वेरी, K वैर for चार (149) HD (अहिल्लो) 1 10 B (अहल्लो), M अहिली (150) HD 5 62 T यणी (151) HD (जकअसुकओ) 3 45 (152) ? MS झामरो, T झामुरो

(१५३) पुडरिआ उत्कलिका ॥ (१५४) हत्थ शीघ्रम् ॥ (१५५) पिडिल्लिको क्रूर ॥ (१५६) सचुल्लो पिशुन ॥ (१५७) जोव्वणजोअ (१५८) जोव्वणिर (१५९) जोव्वणणी जरा ॥ (१६०) पडिणिअसण निशि प्रावरणम् ॥ (१६१) पडिवेसो विक्षेप ॥ (१६२) पडिक्किआ प्रतिकृति ॥ (१६३) पडुज्जइणी तरुणी ॥ (१६४) कुणिआ (१६५) कुच्छिणी (१६६) कडदिणारो वृतिविवरम् ॥ (१६७) देवरिअ सुतजन्मनि तूर्यम्, पुत्रोत्सवे वाद्यमान तूर्यमित्यर्थ ॥ (१६८) अक्खवाआ दिक् ॥ (१६९) मेक्ख पार्श्वक्षेत्राद्यम् ॥ (१७०) पाहिआवटा ललना ॥ (१७१) पीडरई चौर्येण वधू, चौर्येण स्वीकृता भार्येत्यर्थ ॥ (१७२) ओरल्ली गभीरदीर्घरव ॥ (१७३) पोअग्गो निभय ॥ (१७४) उक्कट्टी (१७५) णेलच्छिआ

---

(153) HD (पुम्पुरिआ) 6 55 ST पुडराआ (154) HD 8 39 B हद्द, T हथ (155) ? K पिडिल्लिका, M पिडिलिका S पडिल्लिका, T पडिल्लिरो (156) HD (सभुल्लो) 8 7 B सचुल्लो, T सिचिल्लो (157) HD (जोव्वणवेअ) 3 51 (158) HD (जोव्वणणार) 3 51 BT जोव्वणिणी (159) HD (जोव्वणोवय ?) 3 51 B जोणिर B जार for जरा (160) HD 6 36 B चिडिणिअसण, K पिडिणिअसण (161) HD 6 21 KMS पडिवेसा Bp विकोप for विक्षेप (162) HD (पडिक्कओ) प्रतिक्रिया) 6 19 KS पडिकिआ (163) HD (पडुजुवई) 6 31 S पडुज्जअणि, T वसुज्जयणी (164) HD 24 After कुणिआ BT add कुविआ, HD does not record it (165) HD (कुच्छिल्ल) 2 24 K कुच्छिण्णि, S कुंधिणि (166) HD (कठदाणारो) 2 24 B कडडिणारो, K कटदिणारो or कलदिणारो S कडुछिणालो B प्रतिविवर, K प्रतिविपर for वृतिविवरम् (167) HD (थेवरिअ) 5 29 K सुजन्मनि for सुतजन्मनि (168) HD (अक्खवाया) 1 35 M अखवाआ, T अक्खपाआ (169) ? B मिक्ख M मेंख (170) ? MS पाहिवाअडा लवना (171) HD 6 51 BKMS पिडरइ (172) HD 1 154 B आरल्ली, M आरली (173) HD (पोअडो) 6 61 M पोअगो, T वोअगो (174) HD (उक्कदी) 1 87 M उकटि (175) HD (णोलिच्छी) 4 44 BT णलच्छिआ, K णिलच्छिआ, M णिलकिआ.

(१७६) डोक्को कूपतुला, निपानादेर्जलोन्नयनयन्त्रम् ॥ (१७७) काअजी (१७८) काणड्डी (१७९) बक्करो परिहास ॥ (१८०) खोडो धार्मिक ॥ (१८१) उच्छलओ (१८२) पउड (१८३) मेठिअ (१८४) उप्पद्द (१८५) थेट्टो गृहम् ॥ (१८६) उलुहतो (१८७) डको (१८८) वसतुडो (१८९) बुक्कणो काक ॥ (१९०) मामा (१९१) मामी मातुलभार्या ॥ (१९२) चचुप्पर मिथ्या ॥ (१९३) चुक्को मुष्टि ॥ (१९४) पुल्ली (१९५) अल्ली (१९६) चित्तओ व्याघ्र ॥ (१९७) चडआणा (१९८) लुच्छी कुन्तला ॥ (१९९) गणसमो रतो गोष्ठयाम् ॥ (२००) तित्ती सार ॥ (२०१) डाली शाखा ॥ (२०२) ठाणो अहकार ॥ (२०३) णामुक्कसिअ कार्यम् ॥ (२०४) पेआल

---

(176) HD (डोओ) 4 11 or HD (डुघो दारुहस्त) 4 11 from Telugu डोका BM डोको T डोक्का KM वनादेर्जलानयनयंत्र for निपानादे यन्त्रम् (177) HD (कायदा) 2 28 B काअबा (178) HD (काणद्धा) 2 28 M काणडी, T काणट्टी (179) HD (बक्कर) 6 89 MS वकरो T वक्कारो (180) HD 2 80 B खाडो, T खेसो (181) HD (उत्थल्लिअ) 1 107 M ‿छलवो, T ओत्थलओ (182) HD (पउढ) 6 4 KMS तृदुढ (?) (183) ? T मेलिअ (184) ? B अप्पद, S उप्पित्थ, T पउत्थ. (185) ? KMS थजो (?), T थेट्टो (186) HD 1 109 B उलुहत्तो (187) HD (ढको) 4 13 B डक्को, T ढको (188) HD (वसभुद्धो) 7 49 B वसुतुट्टो, T वसतुट्टो (189) HD 6 94 M बुकणो, T पुक्कणो (190) HD 6 112 (191) HD 6 112 (192) HD (चचप्पर) 3 4 M चचुपर, T_1 वपुप्परी T_2 चपुप्परी (193) HD 3 14 B reads मुष्टि after तित्ती (200) (194) HD 6 79 BKMS पुत्ती (195) HD (अलिअल्ली) 1 56 or (अरिअल्ली) 1 24 (196) ? B चित्ती, M चिंती Cf. चित्ता in Marathi ((197) HD (चडो) 3 1 B चणअणा, T चंडआणा (198) ? KS लुचा T लुप्पी (199) HD 2 86 B गणसमा, KS गणसवे (200) HD 5 11 KST तिति, M तती (201) HD 4 9 T वाली (202) HD 4 5 B ठाणा (203) HD (णामोक्क°) 4 25 MS णामुंक° (204) HD 6 57 S पेअल

(२०५) पिंजल प्रमाणम् ।। (२०६) गहणी (२०७) गहेरो (२०८) मुहुलो बन्दी ।। (२०९) लाइल्लो बलीवर्द ।। (२१०) मुकरुडो (२११) मुगुरुडो (२१२) घुग्घुरुडो राशि ।। (२१३) आवसण (२१४) आअलण रतिगृहम् ।। (२१५) उवसट्टो सारथि ।। (२१६) उवसेरो रत्यार्ह ।। (२१७) उणिआ कृसरा ।। (२१८) अवरिज्ज (२१९) अहोरण उत्तरीयम् ।। (२२०) अविरिक्क (२२१) अजणिक्क (२२२) दोडि (२२३) दोवेलि सायभोजनम् ।। (२२४) अइरिप्पो कथाबन्ध ।। (२२५) पिडरवो तैलादीना विक्रेता वणिक् ।। (२२६) सुदुम्मणिआ रूपवती ।। (२२७) उम्मल्ला तृष्णा ।। (२२८) वेड सुरापिष्टम् ।। (२२९) चडिआसो आटोप ।। (२३०) माला ज्योत्स्ना ।। (२३१) दरदरो उल्लास ।। (२३२) उव्वेल कौशलम् ।।

---

(205) ? BT om this word M पेजिल (206) HD 2 84 T गमणा (207) HD (गहरी गृध्र) 2 84 KS गेहरो (लो) M गेहेरो (208) ? T मुहुओ (209) HD 7 19 B बइल्लो (HD 6 91) T वाउल्लो (210) HD (मुक्कुरुडो) 6 136 S मुक्कुरुडो, T मुरुतुरुडो (211) ? A variant of (210) above (212) HD (घुघुरुडो) 2 109 M घवरुडो राशि पक्षी (213) HD (आलयण) 1 66 T आवसणी (214)HD (आलयण) 1 66 (215) ? M हवसटो, T उपसग्गो (216) HD (उवसेर रतियोग्य ?) 1 104 M उरसेरा (217) HD (उण्हिआ) 1 88 (218) HD (अवरिज्जो अद्वितीय) 1 36 BM om the word (219) HD 1 25 B om the word BT इत्तिरिअ, K उत्तरिअ for उत्तरायम् (220) HD (अवरिक्को क्षणरहित निरवसर) 2 20 B अणिरिक्क, S अवणिक्क (221) ? B अक्षणिक (222) ? B om the word (223) HD 5 50 B देवली (224) HD (अइरिंपो) 1 26 BT अइरिवा, K अइरिप्पा (225) HD (पेडइओ कणादिविक्रेता) 6 59 BT बेडउओ (226) HD 8 40 B असदुम्मणिआ (सदुम्मणिएति शीलाङ्क) (227) HD 1 94 KMS उम्मल्लो पिंड (2) सुरापिष्ट (228) HD (वेंढसुरा कलुष सुरा) 7 78 BKMS पिड (229) HD (चडिआरो) 3 5 T विडिआसो (230) HD 6 128 M माळु (231) HD 5 37 S दरकरो, T दरीकरो (232) ? B उव्वल, M रवेल T उप्पोल्ल

(२३३) आसाओ पीडा, प्रहारेण जाता पीडेत्यर्थ ॥ (२३४) णिच्छड्डो (२३५) णिग्घोरो निर्दय ॥ (२३६) आरतिओ मालाकार ॥ (२३७) लासअविम्हओ (२३८) सिण्ठो (२३९) आलत्थओ केकी ॥ (२४०) उड्डो कूपादिखनक ॥ (२४१) ऊसारो गर्त (२४२) उत्रलडतो चूडावलयम् ॥ (२४३) हिल्ला सिकता ॥ (२४४) हिक्का (२४५) उप्पक्किआ रजकी ॥ (२४६) हिंडोली रक्षणयन्त्र केदारस्य ॥ (२४७) आलसो (२४८) अलिणो वृश्चिक ॥ (२४९) आरिल्लो बन्व ॥ (२५०) जमण बालशिखा ॥ (२५१) मरट्टो गर्व ॥ (२५२) किलिणी (२५३) कुहणो (२५४) साही (२५५) पाणट्टी (२५६) पत्तण्णी प्रतोली, रथ्येत्यर्थ ॥ (२५७) मलओ गिर्येकदेश ॥ (२५८) उग्गालो (२५९) ठिठोली तनुस्रोत, सुस्वल्पजलस्रवणमित्यर्थ ॥ (२६०) कड

---

(233) HD (ओसाओ) 1 152 M आमालो (234) HD (णिच्छुडो) 4 3‾ B णिच्चड्डो M णिंचिडो T णिच्चेडो (235) HD 4 37 T णिघोरा (236) HD (आरमिओ) 1 71 M आरानिओ T आरयतिओ (237) HD (लामयविहओ) 7 21 B सअविम्हओ, KS सहविहओ, M सहविम्हओ (238) HD (सिंढो) 8 20 KM मिंटो, T मिट्टो (239) HD (आलत्थो) 1 65 M आलत्रओ (240) HD 1 85 M कूपादिकारक for °खनक (241) HD 1 140 BK इसारो (242) HD (उवलभत्ता or उवलमग्गा ?) 1 120 B उवलहृतो, M उवलड्डुतो, T उवलहृतो (243) HD (हिला or भिल्ला) 8 65 M हिला, T भित्रा (244) HD 8 66 KS किक्का M किका (Cf किंकिअ वत्रल in HD 2 31) (245) HD (उप्फुकिआ) 1 114 K उपाक्कआ M उपाकआ T उप्पिकिआ (246) HD (हिंडोल हिंडोलत्र) 8 69 B हिड्डोली T हिडोली HD क्षेत्रे मृगनिषेधरव, क्षेत्ररक्षणयन्त्रमिति कीचत् (247) HD (आलासो) 1 61 B आसलो (248) HD 1 11 B अलिणेओ, K अल्लीणो or अल्लिणो, T आलीणो (249) HD 1 63 BK जरिल्लो (250) HD (जवण) 3 41 (251) HD 6 120 T मरटो (252) HD (किलणा) 2 31 B किरिणा (253) HD (कुहिणी) 2 62 T कुहुण (254) HD 8 6 S साहि (255) HD (पाणद्धी) 6 39 B पाणल्ला, T वाणट्ठा (256) Sk T वत्तणी (257) HD 6 144 S वलयो (258) HD (ओग्गालो) 1 151 Cf ओघळ in Marathi (259) HD 3 27 B छिंव्वोली (260) ?

(२६१) पडोहर पश्चिमाङ्गणम् ।। (२६२) सरिवओ (२६३) सरेवाओ हस ।। (२६४) कुट्टमिओ महिप (२६५) पहणी समुखागतिनिरोव ।। (२६६) केआ केली ।। (२६७) तित्ती (२६८) कील स्तोकम् ।। (२६९) उक्कासारो भीरु ।। (२७०) भाउल आषाढे कात्यायन्या उत्सवविशेष ।। (२७१) भगलअ अप्रियम् ।। (२७२) कोत्थुअवत्थ (२७३) कोसलो (२७४) कणआ नीवी ।। (२७५) छिहडहिल्लो (२७६) आअ दावि ।।(२७७) हड्डुव कलह ।। (२७८) छवडी चर्म ।। (२७९) कहोडो तरुण ।। (२८०) फेणवडो वरुण ।। (२८१) उअहारी दोहनकारी ।। (२८२) खड्डगो छाया ।। (२८३) जोइओ व्याध ।। (२८४) कोलब पिठरम् ।। (२८५) वेखासो (२८६) वेखासओ विरूप ।। (२८७) सरली (२८८) अरल चीरी ।। (२८९) सगा

---

(261) HD 6 22 HD गृहपश्चिमाङ्गणम् (262) HD (मरेवओ) 8 48 B णरिवाओ (263) HD (सरेवओ) 8 48 (264) HD (कट्टमिओ) 2 15 S कुटमिओ, T कुट्टिमिओ Bp मूषक for महिष (265) HD 6 5 T वहणी HD समुखागतनिरोध for °गतिनिरोध (266) HD (केआ रज्जु) 2 44 (267) HD (तित्ती सारम्) 5 11 B तिंती (268) HD 2 21 S किलं (269) ? S उक्कासारो, T पुक्कासरो (270) HD (भाउअ) 6 103 (271) HD (भभल) 6 110 KS भगलअ, T भहआल (272) HD (कुत्थुहवत्थ) 2 38 S कोथुहवत्थ (273) HD (कोसल) 2 38 (274) ? (275) HD (सिहडहिल्लो) 8 54 B छिहट्टहिल्लो, S छिहल्लहिल्लो T छिगडहिल्लो (276) HD (आअ दार्घम्) 1 73 BpT पूआ (277) HD (भडणं) 6 101 S हडव, T हडव (278) HD 3 25 (279) HD (कहेडो) 2 13 (280) HD (फेणबंधो) 6 85 BK पिणवडो, M पिणवढो, S पणवडो (281) HD 1 108 (282) HD (खड्डग) 2 68 (283) HD (जोडिओ) 3 49 B वोइओ, M बोइओ, T जोइधी Bp व्याधि for व्याध (284) HD (कोलबो) 2 47 (285) HD (विक्खासो) 7 63 M वेखाओ, S वेभासो, T पेक्खासो (286) A variant of (285) BK तेखासओ, S तेखासवो (287) HD 8 2 (288) HD 1 52 KMS अरला (289) HD 8 2 B सग्गा, K सग्गी, S सगि

(२९०) सडी वल्का, प्रग्रह इत्यर्थ ॥ (२९१) कराइणी (२९२) णिउत्तउ, शाल्मलिरित्यर्थ ॥ (२९३) मोडी भगिनी ॥ (२९४) कुतो शुक ॥ (२९५) णिडो (२९६) त्रिच्छुओ पिशाच ॥ (२९७) कउह नित्यम् ॥ (२९८) पसडी कनकम् ॥ (२९९) अलमजुलो (३००) चुचुमालिओ (३०१) मड्डो अलस ॥ (३०२) सिअणअ (३०३) कडसी पितृवनम्, श्मशानमित्यर्थ ॥ (३०४) अवडओ (३०५) अडो आराम ॥ (३०६) वाडुबी भूषाश्वस्य ॥ (३०७) भल्लुकी (३०८) खिंखिणी (३०९) मुरुडी (३१०) भसआ (३११) बहुरा (३१२) सअली क्रोष्ट्री ॥ (३१३) जाई (३१४) मब्भक्खर (३१५) मई (३१६) सबिस (३१७) पच्चुच्छाहण मदिरा, सुरेत्यर्थ ॥ (३१८) पडिच्छिरो

---

(290) HD 8 2 B सडी, S सिडि B उल्का for वल्का (291) HD 2 18 BKS राइणी (292) णिप्पत्तओ ? (293) ? (294) HD 2 21 KS शक्र for शुक (295) HD 4 25 (296) ? KS विंचुओ, M विछुआ T विप्पुओ (297) HD 2 5 B काह, S कडह (298) HD 6 10 B वसड्डी, M वसडी, T वसवि (299) HD 1 46 B अलुमज्जालो, M अलुमजालो (300) HD (चुचुमाली) 3 18 T चुच्चुमालिओ (301) HD (मट्टो) 6 112 BK मडो (302) HD (सीअणअ) 8 55 M सिअसअ S सिअणिअ, T विअणअ (303) HD 2 6 T कड्डि (304) HD 1 20, 53 B अपडओ, T अवडि (305) Sk अवट ? T अढो (306) HD (पाडुच्ची) 6 39 BK वाडुब्बा, T पाडुहही (307) HD 6 101 BK हलुक्की, MS हलुकी, T हलुज Cf भालू in Marathi (308) HD 2 74 B कुविक्खिणी, M कुविंखिणी, T खिंखण (309) HD (मुरुडिआ) 6 101 B चुरुड्डी, M चुरुडी, T हुरुस (310) HD (भसुआ) 6 101 T हसआ (311) HD (बहुरावा) 6 91 T_1 पुहुना, T_2 पुहुरा (312) सिआली ? Sk शृगाला B सलरी, S सललि, T सलली (313) HD 3 45 B अई, KS आई (314) ? T मत्तक्खरी (315) HD 6 113 S दुई, T मइ (316) HD (सविस) 8 4 S सखिस, T सळिस (317) HD (पच्चुच्छुहणी) 6 35 B पच्चुट्टाहण, K पच्चुत्थाहण, M पचुठाहण S पच्चुच्छाहण, T पच्चुच्चुहण (318) HD (पडित्थिरो) 6 20 B पडिच्छको, M पडिछिको

(३१९) सच्छिओ सदृश ।। (३२०) तारत्तरो मुहूर्त ।। (३२१) पडज्ञाली (३२२) डेडुरी क्रीडा ।। (३२३) पडारो गोप ।। (३२४) पेटलो रस ।। (३२५) पसवटक अवलोक ।। (३२६) बोल्लो (३२७) हलबोलो (३२८) रोलो (३२९) वअलो (३३०) मलहलो (३३१) मअल कलकल ।। दैयादिपाठात् द्वित्वे (३३२) हल्लबोलो ।। (३३३) एक्कघरिल्लो देवर ।। (३३४) ओसिक्खओ गतिविघात ।। (३३५) खडीधारा अत्युष्णोदकधारा ।। (३३६) पडसुगा (३३७) पथर (३३८) वलिअ (३३९) पिहलो ज्या, मौर्व्यात्यर्थ ।। (३४०) पाणाओ पाणिद्वयाघात ।। (३४१) णिहसो वल्मीकम ।। (३४२) पइल्लो अधन ।। (३४३) वलविओ (३४४) वटलसरो वपवान् ।। (३४५) पिंजुरुओ भेरण्ट ।। (३४६) णिहल कुलम् ।। (३४७) अलिअल्लिका कस्तूरी ।। (३४८) अणरामअ अरति ।। (३४९) छिवि‍अ

---

(319) HD (सच्छहो) 8 9 MS सछिओ (320) HD 5 10 MS तारतरो (321) ? KMS पडडाला T पोड्डाली (322) ? KS डेडुवी, T गीडुई (323) HD (पेडारो) 6 58 B पडारा T पेड्डारो (324) HD 6 58 B पेड्डलो, K पिडलो (325) HD 6 30 K पसवदक, M पसवडक, T पसवक (326) HD (बोलो) 8 90 B जोल्लो, M जोंलो (327) HD ६ 64 BT हलिबेलो (328) HD 7 15 (329) HD (वयलो) 7 84 B सोअलो, T पअलो, (330) HD (मलहरो) 6 120 T महल्लहरो (331) HD (मट्टलो) 6 142 T मय (332) HD 8 64 B हल्लिबोलो (333) HD 1 146 B एक्कपलिल्लो, K एक्कगुरिल्लो, M एक्कघलिल्लो, T एक्वरिल्लो (334) HD (ओसिक्खिअ) 1 173 (335) HD (खवीधारो) 2 72 B खड्डीयारा, T सधीधारा (336) HD (पडसुआ) 6 14 B पड्डसुगा, S पडसुरा, T_1 चुडसुआ, T_2 पुडुसुआ (337) HD (पत्थर ऋजु) 6 10 M पथर, S पद्धर, T पडव (338) HD (वलिआ) 7 34 (339) ? (340) HD (पाणाली) 6 40 B पाणालो M प्राणिद्वया° for पाणिद्वया (341) HD 4 25 (342) HD (पच्चलो असहन ?) 6 69 B पत्थत्थो S पढल्लो, T मिल्लो, (343) ? T बलिविओ, (344) ? B वलडसरो T वलसरो (345) HD (पिंजरुडो) 6 50 B विज्जुरओ, M विजुरओ T विरुहो, BS तेरुड, K तरुद, T हेरुडा (346) HD (णिहूण कुल) 4 27 (347) HD 1 56 B वलअल्लिका, T अलअल्ली (348) HD (अणरामओ) 1 45 (349) HD 3 27 B छिवअ, M भिरिअ, S छिविल

(३५०) अगुलिज इक्षुशकलम्॥ (३५१) अण्णोलो दिनमुखम् ॥(३५२) अवअणिओ अन्त्य ॥(३५३) सढअ (३५४) गड्डहो (३५५) सफ कुमुदम्॥(३५६) गमरोइ (३५७) छुप्पलअ शेखरकम् ॥ (३५८) पिहुण पुच्छम् ॥ (३५९) अजणिआ (३६०) अजणइसिआ तापिच्छम् ॥ (३६१) करळ्ळ अरुष्कम् ॥ (३६२) डडसिओ ग्रामतरु ॥ (३६३) पव्वचलक्को अशक्त ॥ (३६४) उच्चतो गाढ ॥ (३६५) गोरप्पडिआ (३६६) रमडिआ (३६७) बम्हाणी गोधा ॥ (३६८) छाहो गगनम् ॥ (३६९) अणत्त निर्माल्यम् ॥ (३७०) पत्थण (३७१) करअडी स्थूलवस्त्रम् ॥ (३७२) अडउज्झिअ विपरीतरतम् ॥ (३७३) णज्झर विमलम् ॥(३७४) अलिमार(३७५)पिउल क्षीरम् ॥(३७६)चुच्चुलिअ

(350) HD (अगलिअ) 1 28 B अगालिअ,M अजलिअ, T अगलिअ (351) HD (अणोलय) 1 19 B अणोलो (352) HD 1 44 B अवणिओ T अबअणिणओ (353) HD (सटच) 8 3 KT सडअ (354) HD (गद्दह) 2 43 KT गड्डहो S गडहो (355) HD 8 1 KST सफ (356) ? MS गमरोइ, T अमरोइ (357) HD (चुप्पलो, चुमलो शेखर) 3 16 K छुचपुलअ, M छुपुलअ S चुफुलअ cf चुमळ in Marathi (358) HD (पहुण) 6 56 KS पिहुणा T मिहुणे पिंछ (359) HD 1 37 KMS अअणिआ (360) HD 1 37 S अजअणसिआ तबध (?), T जणसिआ M कपिय for तापिच्छम् (361) HD (करिल्ल ?) 2 10 or करइल्ली) 2 17 T रल्ली (HD रल्ला प्रियगू 7 1) (362) HD (ढटसिओ)4 15 (363) HD. (पच्चबलोको आसक्त) 6 34 K पव्वच्चलक्को MS पवचलको, T पव्ववक्को (364) HD (उच्चत्थो दृढ) 1 97 M उचतो, T उच्चत्तो (365) HD. (गोरफिडी) 2 98 S गोरपडिआ, T गोरप्पसिआ (366) HD. (रप्फडिआ) 7 4 T_1 दुहसिआ T_2 रहसिआ, (367) HD (बम्हणी) 6 90 B बम्हणी S बम्हाहि (368) HD (छाही) 3 26 M गमन, T गहन for गगनम् (369) HD (अणत्त) 1 10 T_1 अणात्थ, T_2 अनात्त (370) ? M पवण, T पत्थणी (371) HD (करयरी) 2 16 M करसडी, T करडी, (372) HD 1 42 B अडडाग्घिअ, M अडउधिज, T अडअइजूझिअ (373) HD (णज्झरो) 4 19 T णज्झरी (374) HD (अलिआर) 1 23. (375) ? B पिउलिं, T पिउणिं (376) HD (चुचुलि) 2 23 B चुच्चिलिअं, M चुचिलिअ, T चुलिट (?)

(३७७) चुचुलिआरो चुलुकम्।।(३७८) मोरद (३७९) मोरअ (३८०) अवगो अपामार्ग ।। (३८१) पम्हुर अपमृत्यु ।। (३८२) कामकिसोरो गर्दभ ।। (३८३) छाइल्लो (३८४) जुण्णो वैदग्ध्यवान् (३८५) छेओ इति तु विदग्धार्थकस्य छेकशब्दस्य भविष्यति।। (३८६) सुलोसो कौसुम्भनिरसनम् ।। (३८७) अहिरिओ विच्छाय ।। (३८८) फलस कार्पास ।। (३८९) चुल्लोडओ ज्येष्ठ ।। (३९०) थोओ (३९१) सुज्झुओ रजक ।। (३९२) आअर (३९३) कडत (३९४) अरहड मुसलम् ।। (३९५) णिहुण व्यापार ।। (३९६) भित्त (३९७) भित्तर गृहद्वारम् ।। (३९८) चक्कग्गहो मकर ।। (३९९) भहलओ (४००) जभलो (४०१) परिअडी मूर्ख ।। (४०२) अक्को दूत ।। (४०३) कल्लो ह्री ।।

---

(377) HD (चुचुलिपूरो) 2 18 M चुचिलिआरो, T चुचुलिपूरो (378) HD (मउरदो) 6 118 K मोरद S मोरड T मेरमद (379) ? (380) HD (आवगो) 1 62, B आवगो, K अवग्गो, M अवगो, T आपगो (381) HD 6 3 M पंचुर T वप्पुरी (382) HD 2 30 (383) HD 3 35 T चिइल्लो (384) HD 3 47 B जुल्लो (385) Sk छेक (386) HD (सुलस) 8 37 BK सुलोसो, T सुलेसो (387) HD (अहिरीओ) 1 27 (388) HD (फलही) 6 82 (389) HD 3 17 KS चुलोडओ, T चुल्लोलओ (390) HD 5 32 B ताओ T थेओ (391) HD (सुज्झओ) 8 56 BKS सुघओ, S सुखओ, T सुज्झुओ (392) HD (आअर उदूखलम्) 1,74 T आअरी (393) HD 2 56 BT कडत्त (394) HD 1 32 (395) HD 4 26 (396) HD 6 110 BK हित्त, M हिव S हित, T भित्ति (397) HD 1 105 B पित्तर, KS हित्तर, M हिनर, T भित्तरी (398) HD, (पक्कग्गहो) 6 23 T वज्झहाओ (399) HD (भभलो) 6 110, B हहलअ, KMT हहलओ, S हहहलवो (400) HD 3 41 BKM जहलो, S जहहलो, T जिहलो (401) HD 6 73 S परिहडी (402) HD 1 6 S अको (403) ?

(४०४) कण्णाराम अवतस ॥ (४०५) सरिवाओ आसार ॥ (४०६) मादलिआ (४०७) सुव्विजा माता ॥ (४०८) सोअ स्वाप ॥ (४०९) सोआलो उपयाचितकमभीष्टसिद्धये दत्तम्, ममास्मिन्मनोरथार्थे सति पूजादिकमिद विधास्यामीत्युद्दिष्टार्थप्राप्तिपर्यन्त यत्किंचिद् द्रविणादिकमन्यस्य हस्ते दत्त तदित्यर्थ ॥ (४१०) अहिम्म अतिरिक्तम् ॥ (४११) वउवलओ विषरहितो भुजग ॥ (४१२) सिंहलओ यन्त्र वस्त्रादेर्धूपस्य ॥ (४१३) सोअणो मल्ल ॥ (४१४) सिंदूरिआ राज्यम् ॥ (४१५) सोवण अन्त पुरम् ॥ (४१६) असगअ प्रावरणम् ॥ (४१७) उच्चड शोर्येण क्रियते यच्चरितम् ॥ (४१८) दडवण आज्यम् ॥ (४१९) उप्पिगरिआ हस्तोत्क्षेप ॥ (४२०) भगोठण व्रणितम् ॥ (४२१) उप्पा मण्यादेर्मार्जनम् ॥ (४२२) उप्पुलपोलिअ त्वरा कौतुकेन ॥

---

(404) Sk कर्णारामम् HD (कण्णवाल) 2 23 KS कण्णा। रामं (?) अवतस, M हिंक राराम ?, T कण्णामामी अपतीस (?) (405) HD 8 12 K सिरिवाओ T_1 कुसार for आसार (406) HD 6 131 T मातलिआ (407) HD (सुव्विआ) 8 38 B सुविज्जा, T सुखिआ (408) HD 8 44 (409) HD (सेआलुओ) 8 44 (410) ? S om this word (411) HD (वइवलओ) 7 51 S om this word (412) HD (सीहलयं) 8 34 KMS सिहइआ, T सिहहलओ (413) HD (सोवणो) 8 58 (414) HD (सिंदुरय) 8 54 B तिंदूरिआ, KMS सिदूरिआ, T सुदरीआ (415) HD 8 58 BKS सोवण्ण (416) HD (असगय) 1 34 B असग्गअ, T असिग्गअ (417) HD (उच्चड्ड) 1 106 B उच्चड, M उवड, T_1 उच्चुडं, T_2 उच्चड्ड (418) ? B उवण, K उत्थवण, M डडवण, T उत्थवणी (419) HD (उप्पिगालिआ करोत्सग) 1 118 M उंपिंगरिआ, T उप्पग्गलिआ (420) ? B भगोडणं, T सिगोत्थण KMS प्रणीत for व्रणितम् (421) HD (ओप्पा) 1 148 M उपा T मह्यादेर्मार्जन for मण्यादे° (422) HD (उच्चुलउलिअ) 1 121 M उपुलपोलिअ, T उप्पिलवेलिअ

(४२३) अहिहरअ देवगृहम् ॥ (४२४) सविड्डाणा आभिजात्यम् ॥ (४२५) अगिला (४२६) हेला (४२७) उव्वत्ताल अविच्छिन्नस्वररोदनम् ॥ (४२८) अवसरिओ विरह ॥ (४२९) उप्पालओ रणरणकम् ॥ (४३०) माला डाकिनी ॥ (४३१) पिउप्पो राहु ॥ (४३२) अब्भपिसाओ (४३३) गहकल्लोलो इत्येतावभ्रपिशाचग्रहकल्लोलयोर्भवत ॥ (४३४) उत्तिरिविडिअ उपर्युपरिस्थानम् ॥ (४३५) सण्णिअ (४३६) विरण्णिअ आर्द्रम् ॥ (४३७) वणपक्कसावओ शरभ ॥ (४३८) विच्छेओ विलास ॥ (४३९) उस्सा गाव ॥ (४४०) लसुअ तैलम् ॥ (४४१) वाउत्तो विट ॥ (४४२) उप्पिणिर शून्यम् ॥ (४४३) दुब्भो (४४४) दमदडो भ्रमर ॥ (४४५) मुहिअ यन्मृषा क्रियते ॥ (४४६) आमेलो (४४७) आअल्लो (४४८) आलोल केशबन्धनम् (४४९) वालप्प पुच्छम् ॥ (४५०) कइलबइल्लो स्वेच्छोत्थायी बलीवर्द ॥(४५१) डडर ईर्ष्याकलह ॥(४५२) कोच्चप्प अलीकहितकरणम् ॥ (४५३) पेड्ड

(423) HD (हर) 1 57 (424) HD (सत्तिअणा) 8 16 KMS सत्तिड्डाणा, T सत्तिपुण्णा (425) HD (= अवज्ञा) 1 17 K अगिल्ला (426) HD (= वेग) 8 71 (427) HD (उव्वेत्ताल) 1 101 B उच्चत्ताल, S उच्चताल. (428) Sk अपसर T अवसिरिओ (429) ? KS उप्पा हल्लओ (probably two words), T उप्पाहुलओ (430) HD (= ज्योत्स्ना) 6 128 (431) HD 7 65 M पिउपो, पिंडपो (432) Sk अभ्रपिशाच (433) Sk ग्रहकल्लोल (434) HD (उत्तिरिविडा) 1 122 BK उक्करिविडिअ, S [illegible], T उत्तिरीविडिअ (435) HD 8 5 (436) HD (विरल्लिअ) 7 71 (437) HD 7 52 BT पणपक्कसावओ, M चणपकसावअ (438) HD 7 90 B पिच्छेओ, K विच्छाओ, S विच्छोओ (439) Sk उस्रा (440) HD 7 18 KS असुअ (441) HD 7 88 K पिउत्तो, S विउतो (442) ? KS दुविण्णर, T उप्पिणिर (443) HD (घगो ?) 5 57 BT उण्हो, S दुक्खो (444) ? BT दयगंडो (445) HD 6 134 S महिअ (446) HD 1 62 (447) HD (आमोडो ?) 1 62 BKST आअल्लो (448) ? (449) HD 7 57 BK वालच्चं, S जालच्च, T वलप्प (450) HD 2 25 (451) HD (ढढरो) 4 16 S डड्डर, T ढढर (452) HD 2 48 B कोचप्पी, M कोच्चच्छ, T कोच्चाप्पि B अलकहितकरण for अलीक° (453) HD (A variant of पोट्ट) 6 60 M पेठ

(४५४) मज्झिमगड उदरम् ।। (४५५) झरको तृणमनुष्य ।। (४५६) खोहत्त आहत पाणिभ्या जलम् ।। (४५७) अट्टलो अनपराध ।। (४५८) उरणि पशु ।। (४५९) खरण्णा त्रिरमा भू ।। (४६०) खप्परो (४६१) खरडिओ रूक्ष ।। (४६२) कुभी (४६२ अ) पोट्टलिक सुवर्णादिकमन्तर्निवाय बहिर्बद्ध कर्पटकखण्डमित्यर्थ ।। (४६३) गज्जणसद्दो मृगनिषेधरव ।। (४६४) चुप्पा मेदुर ।। (४६५) उज्झ अरम्यम् ।। (४६६) पारमरो रक्ष ।। (४६७) उत्तालो (४६८) वालिओ (४६९) णाओ (४७०) मड्डलो (४७१) पित्तई (४७२) पूणो गर्वित ।। (४७३) चुडुली उल्का ।। (४७४) महई पितृमन्दिरम् ।। (४७५) झडुली (४७६) झडली (४७७) हित्त (४७८) मुरई असती ।। (४७९) कुई (४८०) डेडी बलाका ।। (४८१) णीसारो (४८२) थलओ मण्डप ।। (४८३) पल (४८४) मलो (४८५) णिवाओ प्रस्वेद ।।

---

(454) HD 6 125 B मज्झिमडड T मज्झडिमगडि (455) HD 3 55 B झरको, T झारको (456) Sk क्षोभ ? S खोअत, T कोंधिगी (?) (457) ? Cf अट्टल, extremely clever in Marathi (458) HD (उररी) 1 88 (459) Sk खर (?) (460) HD 2 69 S खपरो (461) HD (खरडिअ) 2 79 KT करडिओ (462) HD (कुटी वस्त्रनिबद्ध द्रव्यम्) 2 34 (462 A) पोट्टल ? K कुभेपोट्टलिक, S कुभिपोट्टलिक, T कुभिपोट्टलिकी (463) HD 2 88 S जगणशदो, T गणसद्दो (464) HD (= सस्नेह ?) 3 15 BK चुच्चो, M चुचो, S चच्चो (465) HD (ओज्झ) 1 148 B उज्झु अरण्य, M उझ (466) HD (पारपरो) 6 44 (467) HD (उत्तप्पो ?) 1 131 B उत्तातो, T उत्तारो (468) ? T किलिओ (469) HD 4 23 S णावो (470) Sk मद ? B मड्डुलो (471) HD 7 91 B पित्तेई, T चित्तइ (472) ? from पूर्ण ? BKS यूणो, T सुणो (473) HD 3 15 B चुडूली, T चुडिलं Cf चूड in Marathi (474) HD (महण ?) 6 114 (475) HD 3 61 (476) HD 3 54 (477) ? KS हृत, T भिगि ? (478) HD 6 135 M तुरई, T मुरर KM आसन for असती (479) ? (480) HD (ढेंकी) 4 15 BK डोडी, T ढेढ (481) HD 4 41 B णसारा, KS णिसारो (482) HD 5 25 B थलओ (483) HD 6 1 B पली, K फलं (484) HD 6 111 B मोलो, T मलोलो (485) HD 4 34 S णिवावो.

(४८६) मरो केशसचय ॥ (४८७) चारवाओ ग्रीष्मवात ॥ (४८८) गिंडिली ऐक्षव दलम् ॥ (४८९) इदगिधूम तुहिनम् ॥ (४९०) पाडुकी (४९१) रोहिआ व्रणिशिबिका ॥ (४९२) रोरली कृष्णश्रावण-चतुर्दशी ॥ (४९३) भाअलो जात्यतुरग ॥ (४९४) वेडिओ (४९५) वहओ मणिकार ॥ (४९६) रोप्पलो (४९७) पारावरो वातायनम् ॥ (४९८) तलपत्त योनि वराङ्गम् ॥ (४९९) छिच्छअणो असोढा ॥ (५००) अणिभ मुखम् ॥ (५०१) दिरिआ (५०२) जीविअमई कामुकाकर्षिणी मृगी ॥ (५०३) धम्मअ 'वम्मअ पुरुप दुर्गापुरो हत्वा-सृजो बली', दुर्गापुरत पुरुप हत्वा विधीयमानो रक्तबलिरित्यर्थ ॥ (५०४) मुग्गुओ (५०५) मुग्गुसो (५०६) वग्गोरओ नकुल ॥

---

(486) HD 4 1 B ठरआरो, S उमरो, T + आरो (487) HD 3 9 B चरवाओ (488) HD (गडीरी) 2 82 B गिड्डिली, KS गिड्डिरी, T गेंडरी Cf गडेरी in Marathi 489) HD 1 80 B इदगिलीधूमो, T इदगिरीधूमी (490) HD (पाडुकी) 6 39 BKS पशडुकी, T पासुकी (491) HD (रोडी व्रणिशिबिका) 7 15 B रोहिआउ BKMST प्राणिशिबिका for व्रणि° (492) ? B रोररी (493) HD 6 104 BKS हाअलो, T भायालो (494) HD 7 77 B वेढिओ, KS वेडओ, M वेढओ (495) वेअडिओ ? HD 7 77 (496) ? KS रोप्पालो (रो), M रोंपारो, T वोप्पचओ (497) HD 6 43 B वारावरो, T पारावारओ (498) HD (तलवत्तो) 5 21 T कलवत्ती (499) HD (छिक्कोअणो) 3 29 B छच्छअणो, M छिछअणो, T पिच्छअणो KS आसोढा, M आणसोढा for असोढा (500) HD (अणिह) 1 51 T अणह T मुखल for मुखम् (501) ? B दिरिलेआ, M दिरिलआ, ST दरिआ (502) HD (जीवयमई) 3 46 M breaks off at जीविअ and hence variants from this manuscript are not noted KS यामुगावर्षिणी (?) मृगी, HD मृगाकर्षणहेतुर्व्याधमृगी for कामुकाकर्षिणी मृगी (503) HD 5 63 BT समय HD has: चोरा दुर्गापुरतो हत्वा पुरुष तदङ्गरुधिरेण। गहने कुर्वन्ति बलिं धर्मार्थं धम्मअ त तु (504) HD (मुगुसो, मुग्गसो) 6 118 BT लुगुओ, KS गुग्गुओ (505) HD 6 118 B लग्गुसो, K गुग्गुसो, T लुग्गुसो (506) HD (वग्गोओ) 7 40 KS वग्गोपओ K बकुल for नकुल

(५०७) दूसल उद्वेग ॥ (५०८) चप्फल मिथ्यावच ॥ (५०९) उज्जोगल्ल भट ॥ (५१०) घग्घर जघने वस्त्रविशेष ॥ (५११) घणवाहिओ इन्द्र ॥ (५१२) सेआलिआ दूर्वा ॥ (५१३) राडी (५१४) वग्घसिअ रणम् ॥ (५१५) मुडी नीरगी ॥ (५१६) अवकुम्मा णिका (५१७) धमो विलास ॥ (५१८) सिंधुवणओ हताश ॥ (५१९) तोमरी लता ॥ (५२०) वक्कड (५२१) वद्दल मेघतिमिरम् ॥ (५२२) हरण (५२३) महारअण वस्त्रम् ॥ (५२४) आणक्को तिर्यक् ॥ (५२५) भडो सुतासुतो दौहित्र ॥ (५२६) णिआणिका (५२७) णिंदणिआ कुतृणलुञ्चनम्, क्षेत्रात् कुतृणापनयनमित्यर्थ ॥ (५२८) छेलिआ अल्पपुष्पा स्रक् ॥ (५२९) अक्कोडो (५३०) बकडो अज छाग ॥ (५३१) कुल्हो शृगाल ॥ (५३२) सणिओ साक्षी ॥ (५३३) पडअसाइमा (५३४) पसाइमा पत्रपुटी शबरमूर्धनि ॥ (५३५) अबडो निष्ठुर ॥ (५३६) जवो (५३७) कालणो (५३८) तोलणो पुमान् ॥

---

(507) HD (दूसलो दुर्भग) 5 43 B उसली (508) HD 3 20 B वप्फला, KS चपल (509) ? KS हठ for भट (510) HD 2 107 B घाघरी, T घर्घरी (511) HD (घणवाही) 2 107 BT1 घुणिवाओ, T2 घणिवाहवो (512) HD (सेआली) 8 27 S सेअलिआ (513) HD 7 4 (514)? B वम्मडिअ, S वगसिअ, T वग्वंडीअ (?) (515) HD 6 133 BT मुडी After नीरगी KS add अवगुठनशील (516) ? (517)? BT विशाल for विलास (518) HD (सिंदुवणो अग्नि) 8 32 (519) HD 5 17 BT तोमारा (520) HD 7 35 KS वक्कल (521) HD 7 35 BT वड्ल, S वटल (522) ? B हेरण (523) ? KS महारणअ (524) HD (आणिक्क तिर्यक्सुरतम्) 1 61 (525) HD 1 109 BKS हडो (526) HD 4 35 B णिआणि (527) HD (णिंदिणी) 4 35 HD कुतृणोद्धरण for कुतृणलुञ्चनम् (528) HD (छेली) 3 31 (529) HD 1 12 (530) ? BT om Cf बकरा and बकरी in Marathi (531) HD 2 34 BT कुल्हो Cf कोल्हा in Marathi (532) HD 8 47 (533) पडसाडिआ ? BT पडअसाइआ S पओअसाइमा (534) HD (पसाइआ) 6 2 (535) HD 1 16 BT अबरो (536) Sk युवा ? B जपो (537) HD (कालओ धूर्त) 2 28 B कालो (538) HD 5 17 KS लोलणो

(५३९) पलसू सेवा ॥ (५४०) राअल्लो (५४१) रल्ला (५४२) राला प्रियगव ॥ (५४३) वीलणी पिच्छिलम् ॥ (५४४) खेआलुअ हासो हासे सति हसितमित्यर्थ ॥ (५४५) धारा रणमुख्म् ॥(५४६) गेड्डा यव ॥ (५४७) थक्को प्रसञ्जनम् ॥ (५४८) अइराणी (५४९) घुघुमारा (५५०) एराणी शक्रवल्लभा, इन्द्राणीत्यर्थ ॥ (५५१) अवआरो लोकयात्रा ॥ (५५२) गोविओ अल्पजल्पन ॥ (५५३) तामरो सुन्दर ॥ (५५४) गोत्तण्हाण पित्रोर्जलाञ्जलि ॥ (५५५) खड्डिको (५५६) पोलिओ (५५७) सोरि सौनिक ॥ (५५८) पऊढ दीर्घमन्दिरम् ॥ (५५९) सेआलो (५६०) कुडिओ (५६१) सेट्ठी ग्रामेश ॥ (५६२) चिरिआ कुटी ॥ (५६३) पुअई (५६४) पुइओ (५६५) पाणो (५६६) गाणो चाण्डाल ॥ (५६७) इक्कुसी नीलाब्जम्, नीलोत्पलमित्यर्थ ॥ (५६८) थसलो

---

(539) HD 6 3 B पलस्सेवा, S पुसु सेवा (540) HD (राअला) 7 1 K राअणो, S राअणा (541) HD 7 1 BT रल्लरा (542) HD 7 1 B राडा (543) HD (वीलण) 7 73 B वीलणि, KS पालण T विच्छिल for पिच्छिलम् (544) HD (खेआलू) नि,सह, असहन इत्यन्ये) 2 77 BT खेआणुअ (545) HD 5 59 BT सारो (546) HD (गेड्ड) 2 104 KS गोडो दवा (?) (547) HD (=अवसर) 5 24 (548) HD 1 58 (549) HD 5 6 BT धुमारा, K दुधुमारी, S बुबुमारी (550) HD 1 147 B एकेराणी (551) HD (अवयारो माघमासुत्सवविशेष) 1 32 (552) HD 2 97 KS अल्पो जन्मना for अल्पजल्पन (553) HD (तामर रम्यम्) 5 10 KS वामरो सुन्दरा (554) HD 2 93 B गोत्तण्हाणी (555) HD (खड्डिको) 2 70 KS खेड्रिको (556) HD 6 62 (557) HD (सउरी शकुनिक) 8 8 KS सूडी (558) HD 6 4 BT वऊढ KS पद्ढं (559) HD 8 58 (560) HD 2 37 BT कुसिओ KS कुड्डिओ (561) HD 8 42 K सेट्टी (562) HD (चिरया) 3 11 B चिरीअ, S जिलिआ (563) ? KS उअई (564) ? KS ऊइओ, T पुळओ (565) HD 6 38 (566) A variant of (565) B वाणो (567) HD (इक्कुम) 1 79 K कइसी, S कइस (568) HD (थसलो) 5 58

(५६९) थासो (५७०) घसल (५७१) धुरिअ पृथु ॥ (५७२) पच्चूहो (५७३) णेसरो सूर्य ॥ (५७४) गोहो ग्राम्यजनाग्रणी ॥ (५७५) अगुत्थल अगुलीयकम् ॥ (५७६) अहद्धो स्नेहरहित (५७७) वप्पिवअ (५७८) पल्लवाअ क्षेत्रम् ॥ (५७९) अज्झोलिआ पुन पुनर्या दुह्यते ॥ (५८०) खुड्ड (५८१) खुडिआ स्वल्पक रतम् ॥ (५८२) चिरिक्का चार्मण वारिभाण्डम् ॥ (५८३) डोबरुओ गुरुहारिक ॥ (५८४) पच्चुअ दीर्घम् ॥ (५८५) पोइओ ज्योतिरिङ्गण ॥ (५८६) मत्तल्ली (५८७) मिलाओ (५८८) मड्डा (५८९) पिणाओ (५९०) दरमत्ता (५९१) अक्कसालो बलात्कार ॥ (५९२) बलअणी वृति ॥ (५९३) पाडिग्गहो (५९४) पोरवग्गो विश्राम ॥ (५९५) णदणो (५९६) परिअभओ कर्मकृत् ॥ (५९७) अवज्झसो (५९८) दोहासल कटि ॥ (५९९) पाडिअज्झो पतिगृहान्नेता पितृगृह वधूम् ॥

---

(569) HD (थसो) 5 25 KS थाहो or धाहो (570) HD 5 25 (571) HD 5 62 BT धुरीअ (572) HD 6 5 B पच्चुहो (573) HD 4 44 S णिसरो (574) HD 2 89 (575) HD 1 31 KS अगुल्हि or अगुत्थि (576) HD (अअखो) 1 13 BT अअहयो (577) HD (वप्पिणो) 7 85 or HD (वप्पाडिय) 7 48 KS वच्छिचय, T विप्पिवअ (578) HD 6 26 BT वल्लवाअ, KS वचलाअ (579) HD (अज्झोल्ली दुग्धदोह्या धेनु, या पुन पुनदुह्यते) 1 7 B अझोज्झलिओ, KS अज्झोलिओ पुन पुनर्यदूह्यते (580) HD 2 74 (581) HD (खुड्डिअ) 2 72 KS स्वल्पक तरु for स्वल्पक रतम् (582) HD 3 21 K रिरिहा, S गिरिहा (583) ? KS टोव्वरुओ, T डेवचरुओ (584) HD (पच्चुहिअ ?) 6 25 B वप्पुअ (585) HD (पोइओ का दविक, खद्योत इत्यन्ये) 6 63 B वोइओ (586) HD 6 113 (587) HD (मिणाय) 6 113 (588) HD 6 140 KS मुडू (589) HD 6 49 B पिणा (उओ अणु) ओ (?) KS विणाई (590) HD 5 37 (591) HD (अक्कसाला) 1 58 K अकयालो (592) HD 7 43 B बअलणी (593) HD (पाडिअग्गो) 6 44 BT पडिग्गहो KS वाडिग्गहो (594) HD (पारुअग्गो) 6 44 (592) HD 4 19 KS णदण्णो (596) ? BT xxx अओ (597) HD (अवज्झस) 1 56 KS अवज्जुसो (598) HD 5 50 (599) HD 6 43 KS पाडिअझो

(६००) झुत्ती रजस्वला ॥ (६०१) तग्ग सूत्रम् ॥ (६०२) कुड हव्यधम ॥ (६०३) हुलुविआ प्रसवपरा ॥ (६०४) चिरओ कुल्या, अल्पा कृत्रिमा सरित् ॥ (६०५) हेआल अहिभोगा-हस्तेन विनिवारणम् ॥ (६०६) गहण निर्जलस्थानम् ॥ (६०७) वलुकी कर्कटी ॥ (६०८) कली शात्रव ॥ (६०९) अमलो ध्वस्ततेजा ॥ (६१०) ववडओ द्विज, विप्र ॥ (६११) रोलो दरिद्र ॥ (६१२) बेआल अन्धकार ॥ (६१३) हर तृणम् ॥ (६१४) वल्लक भीषणम् ॥ (६१५) रिग्गो प्रवेश ॥ (६१६) वअलो वट ॥ (६१७) लछ स्पृहा-न्वितम् ॥ (६१८) पट्ट अशुकम् ॥ (६१९) सेओ विनायक ॥ (६२०) लसअ विटपिक्षीरम् ॥ (६२१) पडिहत्थो प्रतिक्रिया ॥ (६२२) कारा रेखा ॥ (६२३) सुई बुद्धि ॥ (६२४) काहिलो वत्सपालक ॥

(600) HD 3 58 BT धुत्ती (601) HD 5 1 KS वट्ट. (602) HD 2 33 B गुट्टीहूआश्रम (?) (603) HD (हुलुव्वी) 8 71 B भुलुवीआ (604) HD (चिरिचिरा or चिरिंचिरा) 3 13 B विओ (?) (605) HD 8 72 HD सर्पाशिर संज्ञेन हस्तेन निषेध (606) HD. 2 82 B गहणी (607) ? KS वालुकी कुज्झटी (?) T वलुंकी कर्कटी Cf वाळूक in Marathi (608) HD 2 2 (609) ? K गअलो, S गअरो (610) ? K om विप्र (611) HD (रोरो रङ्क) 7 11 (612) HD (वेआलो, Sk विकाल) 7 95 BT पेआल (613) Sk हरित् B हरि. (614) ? B हल्लक (615) HD 7 5 BT गिग्गो, K विग्गो S प्रदेश for प्रवेश Cf रीघ in Marathi (616) HD (वयडो) 7 35 Sk वट ? KS वअल्लो (617) HD 7 26 BT वल्ल स्पशान्वितम् (618) Sk KS चट्ट शुक्ल, T पट्टसुक (619) HD 8 42 K लेओ or लिओ-S लेवो (620) HD (लसक तरुक्षीर) 7 18 B रसीअ, S सलअ K वटक्षीर for विटपिक्षीरम् (621) HD 6 19,28 (HD वचनमिति सात-वाहन) (622) HD 2 26 (623) HD 8 36 (624) HD 2 28. Words from 625 to 675 are omitted in B, but are found in KS and on the misplaced folio 138 in T_1 and folio 180 in T_2

(६२५) मणिणाअहरो वार्धि ॥ (६२६) पडीरो चोरसहति ॥(६२७) पेलव मार्दवम् ॥ (६२८) हूमो लोहकार ॥ (६२९) मुहत्थडी मुखेन पतनम् ॥ (६३०) कठो सूकर ॥ (६३१) माअली मृदु ॥ (६३२) लिलो यज्ञ ॥ (६३३) कठमल्ल यानपात्रम् ॥ (६३४) सुदारुणी चण्डाली ॥ (६३५) मरुलो भूत ॥ (६३६) ओसत्थो परिरम्भणम् ॥ (६३७) पाडल अब्जम् ॥ (६३८) परिआली भोजनभाण्डम् ॥ (६३९) आदओ आदर्श ॥ (६४०) वासुली (६४१) सफाली पङ्क्ति ॥ (६४२) गोच्चअ प्रतोद ॥ (६४३) कोसिओ कुविन्द ॥ (६४४) कडपडव तिरस्करिणी ॥ (६४५) अवऊढ व्यलीकम् ॥ (६४६) अगवलिज्ज तनुचलनम् ॥ (६४७) णेव्व तीव्रम् ॥ (६४८) पहम्मो देवखातम् ॥ (६४९) कठिओ द्वास्थ ॥ (६५०) किंजुक्खो शिरीष ॥

---

(625) HD (मणिणायहर समुद्र) 6 128 (626) HD 6 8 K पडिरो, S पडिलो, T वड्डीरो (627) Sk T वेलव मातप (?) (628) HD 8 71. KS हूसो लेखकार, T भूसो लोहकार (629) HD 6 136 KS सुहत्थई, T सुहर्थस (?) (630) HD 2 51 K जटा, S जटो (631) HD (माइली) 6 129 (632) HD (लीलो) 7 23 (633) HD 2 20 (HD मृतप्रवहण येन मृतकमुह्यते । सामान्येन यानपात्रमिति केचित्) KS कट्टमल, T कागमल (634) HD (सुदारुणो) 8 39 KST मुदाइणी (635) HD 6 114 KS मरलो, T मरूळो (636) ? T भूसत्थो (637) HD (पाडलो) 6 76 (638) HD (परिअली) 6 12 K परिआलो, S परिआलि, T परीआली (639) HD (अद्दाओ) 1 14 T अदओ (640) HD 7 55. KS पाडुली (641) HD 8 5 KS शेफाली, T सपाली (642) HD (गोच्चओ) 2 97 S गोंचअ, T गोप्पअ (643) From Sk कोश or कोसो वस्त्रम् After कुविन्द T adds तन्तुवाय (644) HD (कडपडवा) 2 25. T कीडवडव (645) HD (अवगूढं) 1 20 KS अवदूढ, T_2 अवऊढा. K वालिक, T_2 व्यळीक for व्यलीकम् (646) HD 1 42 (647) HD (णिव्व ककुद व्याज) 4 48 T नेप्प (648) HD (पहम्म) 6 11 K पहग्गो, S पहण्ण, T_1 पहमेमा (649) HD 2 15 KS काडिओ, T कीरिओ. (650) HD (किजक्खो) 2 31 S किंजुको, T किंजुक्खा

(६५१) तहल्ली अपसृति ।। (६५२) हत्थर साहाय्यम् ।। (६५३) गुप्पी इच्छा ।। (६५४) गोजल ग्रैवेयम् ।। (६५५) णढरी क्षुरिका ।।

(६५६) सकटम् आरदर ।। (६५७) अग्निविशेष पप्फाडो ।। (६५८) बल थोह ।। (६५९) गोमयखण्ड कउल ।। (६६०) गण्ड गज ।। (६६१) प्रकामम् अणुअत्थ ।। (६६२) ग्रामकर पड्डो (६६३) डग्गो (६६४) डिवओ ।। (६६५) शशी अमअणिग्गमो ।। (६६६) गृध्र सखरो ।। (६६७) सुवर्णकार झरओ ।। (६६८) पथिक तिमिच्छाहो ।। (६६९) प्रतिहतगमन खग्गडिअ ।। (६७०) आज्ञा मप्पा ।। (६७१) निरन्तर तित्तिरिओ ।। (६७२) शूर्पादिजीर्णभाण्ड कडतर ।। (६७३) यन्त्रवाहक भूयो ।। (६७४) दर्पोद्धुर सराहो ।। (६७५) निद्रालु सोज्झिओ ।। (६७६) पताका हुडुमा ।। (६७७) पश्चात् मग्गो (६७८) ओरिल्ल ।। (६७९) य ममुषित एक्कसाहिल्लो ।। (६८०) यत्रैक पदमुत्क्षिप्य शिशु क्रीडति हिंबिआ ।।

---

(651) HD (तहल्लिआ गोवाट) 5 8 KS अपश्रुति for अपसृति (652) HD (हत्थल्ली) (हस्तत्रसी ?) 8 61 T अर्थरी (653) HD (गुम्मी) 2 90 T गुर्पी (654) From गुंजा ? T गोज्जल (655) ? In the words that follow the meaning in Sanskrit is given first and the Desi word comes next (656) HD 1 78 KS अभ्रंदर ? (657) HD 6 9 KS पप्पडो, T पप्फडो (658) HD 5 30 S डोह, T दोह (659)HD 2 7 S कटल (660) HD (गजो गल्ल) 2 81 T_1 गज्ज (661) S अणुलद्ध T अणुल्ली (662)? S पडो, डावा in Marathi ?(663) HD 4 6 T डग्गो (664) ? KS ण्विओ (665) HD 1 15 KS अमअणित्थमो (666) ? S सकरो, T ससरो (667) HD 3 54 (668) HD 5 13 K तिगिंछाओ, S तिगिच्छादो (669) HD 2 71 T_1 खवदअ (670)? (671) HD (तित्तिरिअ स्नानार्द्रम्) 5 12 T तित्तिरिडी (672) HD 2 16 T कडत्तरा (673) HD 6 107 T_1 मृदओ, T_2 मृदओ (674) HD 8 5 (675) From स्वप् B सोसिओ, T सोसाओ (676) HD (हुडुमो) 8 70 (677) HD 6 111 (678) HD (ओरिल्लो अचिरकाल) 1 155 (679) HD 1 146 B एकमाहिल्लो, KS एक्कखाइओ (680) HD (हिंबिअ एकपदगमनक्रीडा) 8 68 KS हविडिआ

(६८१) या वध्वा उपरि परिणीयते वहुहाडिणी ॥ (६८२) कुमारी चुदिणी ॥ (६८३) घर्म पिल्लरी ॥ (६८४) यौवनो रूट अगडिगोहो ॥ (६८५) सुरत तत्तुडिल्ल ॥ (६८६) पतद्‌ग्रह णिलापा (६८७) णिल्लको ॥ (६८८) क्षेत्रजागर छेत्तसोवणी ॥

(६८९) वप्पओ (६९०) रप्पीहो चातके कुमारे च ॥ (६९१) डक्खरो (६९२) सइसिलिप्पो यूनि तरुणे च ॥ (६९३) कहेडो (६९४) महालक्खो (६९५) वोद्दही (६९६) पुअडो (६९७) पेटओ (६९८) पुआई तरुणे ॥ (६९९) आमल्लअ (७००) बब्बरी धम्मिल्ल-रचनायाम् ॥ (७०१) सिंदीर नूपुरे ॥ (७०२) उडल मञ्चे ॥ (७०३) वडुइओ (७०४) कुट्टारो चर्मकारे ॥ (७०५) चुट्टी (७०६) वासी शिखायाम् ॥ (७०७) कपर (७०८) कोत्थर विज्ञाने ॥ (७०९) णिक्खो चोरे सुवर्णे च ॥

---

(681) HD 7 50 KS सुहुअइणी (682) ? BT घुदिणी (683) HD 6 79 BT विल्लरी, S पित्तिरि (684) HD (अगडिगेहो) 1 40 K अगडिमोहो S अगडिमोहो (685) HD 5 6 KS चाडिल्ली (?) (686) HD (णिलक्को) 4 31 K णिलिप्पा (687) HD 4 31 (688)HD (छेत्तसोवणय) 3 32 B छेत्तसोपणी, KS उत्तसोवण In the next group some words have more than one sense (689) HD (वप्पीओ) 7 40 BT सप्पओ, S वप्फओ (690) HD (बप्पीहो) 6 90 BT सप्पिओ (691)? HD (पडिक्खरो क्रूर) 6 25 T पडक्खरो (692) HD (सइसिलिंबो स्कन्द = कुमार ?) 8 20 BT सइसिद्धिओ (693) HD 2 13 BT तहडो, KS कहोडो (694) HD 6 121 (695) HD (वोद्रहो) 7 40 (696) HD 6 53 BT दुहडो, K फुअडि S घअडि (697) HD 6 53 KS पडओ (698) HD 6 80 (699) HD (आमेलो ?) 1 62 T आमलक (700) HD 6 90 K चचरि, S चच्चरी काले (701) HD 8 10 BT सिदीरी KS सिदिर (702) HD 1 129 (703) HD (वड्‌ढइओ) 7 44 BT चइट्टओ S वडइओ (704) HD (कुट्टाओ) 2 37 BT कुठारो, K कुटारो (705) HD (चोट्टा) 3 1 B चुल्ल KS चुल्ली (706) HD (पासी) 6 37 (707) HD (कब्बरो) 2 13 KS कचर (708) HD 2 13 BT कोद्धुरा, KS कोथुर (709) HD 4 45 B जारे, KS पौरे for चोरे

(७१०) पडिओ बन्दिनि आचार्ये च॥ (७११) कमढो दधिकलशीपिठरयो ॥ (७१२) अवडुअ उलूखलविसस्थुलयो ॥ (७१३) गोला गोनद्यो ॥ (७१४) अक्खणवेल निधुवने प्रदोषे च ॥ (७१५) णिज्जाओ उपकारे पुष्पप्रकारे च ॥ (७१६) काहल्ली व्ययकरणे भ्राष्ट्रे च ॥ (७१७) करडो शार्दूलवायसयो ॥ (७१८) एक्कमुहो निर्धर्माधनयो ॥ (७१९) अतल्ली उदरे ऊर्मिमध्ये च ॥ (७२०) उअआरो ग्रामे सघे च ॥ (७२१) महल्लो मुखरे राशौ विस्तीर्णे च ॥ (७२२) कव्वाल कर्मस्थाने वेश्मनि च ॥ (७२३) वेल्लव विलासे लताया च ॥ (७२४) आअड्डिआ परायत्ताया नववध्वा च ॥ (७२५) सकप्प आर्द्रे अल्पे चापे प्रचुरे च ॥ (७२६) करोडो काके नालिकेरे वृषे च ॥ (७२७) रोह (७२८) रोडी इच्छामत्यो ॥ (७२९) कालिंबअ शरीराम्बुदयो ॥ (७३०) केजू रज्ज्वामसत्या कन्दे च ॥ (७३१) णिआर रिपौ ऋजौ प्रकटे च ॥ (७३२) कुरुलो (७३३) कुरुढो द्वावप्यनघे निपुणे च ॥

---

(710) ? (पडिअज्यओ ? HD 6 31) (711) HD 2 55 B कमठो, KS कमलो After this word KS add विरेडो (712) HD (अवड्डओ) 1 26 (713) HD 2 104 (714) HD 1 59 B अक्खणवेली (715) HD 4 34 B णिज्जओ KS णिज्जोओ, (HD 4 33) (716) HD 2 59 B काहिल्ली, KS होहल्लि, KS राष्ट्रे for भ्राष्ट्रे (717) HD (करडो) 2 55 (718) HD 1 148 B एक्कसहो, K एक्कसुहो, S एक्कसहो T एक्कसुहहो, B निर्धर्मासनयो for निर्धर्माधनयो (719) HD (अतेल्ली) 1 55 KS पुत्तिल्लि B कृषौ ऊअआरो for उदरे (720) ? (721) HD 6 143 (722) HD 2 52 BT अप्पाल (723) HD (वेल्हलो ?) 7 96 BT लल्नायां (724) HD (आअड्डिअ) 1 68 T आअटिआ (725) ? S सकंबं BT पुरे for प्रचुरे (726) HD 2 54 K वृष्टे for वृषे (727) HD (= प्रमाण) 7 16 KS लोह (728) HD 7 15 BT रोहंड KS इच्छामुन्यो, T_2 उच्छामर्त्या for इच्छामत्यो (729) HD (कालिंबो) 7 59 (730) केआ ? HD 2 44 BT केंधू (731) HD (= रिपुगृह) 4 29 B ऋच्छौ for ऋजौ (732) HD 2 63 S om the word (733) HD (कुरुडो) 2 63 S om the word B द्वावप्यद्रवे त्रपुणि च, S निदर्ये निपुणे च or द्वावप्यनघे निपुणे च

(७३४)आअ अतिदीर्घे विषमे मुसले कालायसे च ॥(७३५) किण्ह सिते-ऽशुके सूक्ष्मे च ॥ (७३६) लाइअ अजिरावे भूषण गृहीते च ॥ (७३७) कालिआ ऋणवृद्धौ काये अम्बुदे च ॥ (७३८) कडअल्ली कण्ठे कर्णिकाया च ॥ (७३९) उद्दाणो कुररे सगर्वे प्रतिशब्दे च ॥ (७४०) ओलअण दयितीभूताया नवरध्वा च ॥ (७४१) खव्वो वामहस्ते गर्दभे च ॥ (७४२) डोंगी रथ्यास्थासकयो ॥ (७४३) चेडा (७४४) सीहली शिखानवमालिकयो ॥ (७४५) उद्दो ककुदि जलपुसि दान्तपृष्ठे च ॥ (७४६) कोट्टी स्खलनाया दोहविषमाया च ॥ (७४७) तमणी लताया व्यधिकरणे च ॥ (७४८) सत्ती बन्धने वचने इच्छा या शिर स्रजि च ॥ (७४९) उप्पिञ्जल रते काके रजसि च ॥ (७५०) णड्डल विनते दुर्दिने च ॥ (७५१) उच्चाडण उपवने शीते च ॥ (७५२) दावो दासगर्दभयो ॥ (७५३) बोंदी रूपरचनयो ॥ (७५४) उम्मल्लो सान्द्रे भूपतौ च ॥ (७५५) बोडो धार्मिके यतिनि च ॥ (७५६) उच्चडिगो अधिकमाने नि सीम्नि च ॥

---

(734) HD 1 73 S आल (735) HD 2 59 BT किण्णो (736) HD 7 27 KS लाइर K अचिराथ for अजिराध (737) HD 2 58 KS कुलिआ KS तृणवृद्धौ for ऋणवृद्धौ (738) HD 2 15 KS कच्छे कठिकाया for कण्ठे कर्णिकाया (739) HD (उद्दाणा चुल्ली) 1 87 KS उद्धाणो KS कुचरे for कुररे (740) HD (ओलइणी) 1 160 BT ओलधणी S उलअण (741) HD 2 77 BT खप्पो (742) HD 4 13 BT डोंग, S कोंडि (743) HD 3 39 BT चेंडा, S देंडा (744) HD (सीहलिआ) 8 55 KS सिहडा (745) HD (उद्द) 1 123 B दर्दो, T दद्दो K उदके, T ककुदे for ककुदि K दातृपृष्ठे, S धातुपृष्ठे for दान्तपृष्ठे (746) HD 2 64 BT कोल्ली, KS कोंडि KS जीवनायां for स्खलनाया K दोहदविषमाया for दोहविषमायां (747) HD (=भुज) 5 20 B नमणी K तनणी, S तगणी (748) 8 1 (749) HD 1 135 BT उपिंजल K तरे, S तले for रते (750) HD 4 47 HD रते for विनते (751) HD (उच्चाडो विपुल) 1 97 K इच्छाडनं (752) HD (दाओ प्रतिभू) 5 38 BT दघो (753) HD 6 99 BT पोंदी, K बोड्डि, S वंदि (754) HD 1 131 (755) HD 6 96 BT बोधो (756) HD (उच्चड्डिओ) 1 106 BT उच्चविहो अशिकामाने ¹

(७५७) इ ल्ली वर्षत्राणे व्याघ्रे सिंहे च ।। (७५८) प त्त णं बाणफले शरपुङ्खे च ।। (७५९) अ क्क ड त लि मो अपरिणीतनिष्प्रेम्णो ।। (७६०) द अ उदकशोकयो ।। (७६१) घो लि अ शिलातले हठात्कृते च ।। (७६२) ज व ण हये शशिवदने च ।। (७६३) ख ज णो खञ्जरीटे कर्दमे च ।। (७६४) त लि मो गृहोर्ध्वभूमौ वासगृहे कुट्टिमे भ्राष्ट्रे शय्याया च ।। (७६५) झ सो गम्भीरे तटस्थे अयशसि दीर्घे च ।। (७६६) व प्पो भूतगृहीते बलाधिके च ।। (७६७) व ल्ल रो मरौ महिषे तरुणे क्षेत्रे अरण्ये च ।। (७६८) म रा लो सुन्दरे अलसे मसृणे च ।। (७६९) म म्म क्को गर्वे उत्कण्ठाया च ।। (७७०) वि सि ढो विरते विसस्थुले च ।। (७७१) ब ल व ट्टी व्यायामसहाया सख्या च ।। (७७२) सु ज्झ ओ रजकनापितयो ।। (७७३) वे इ ट्टो तनौ शिथिले आविद्धे ऊर्ध्वीकृते विसस्थुले च ।। (७७४) म ल इ ओ हते तीक्ष्णे च ।।

---

(757) HD 1 83 BT वल्ली B वफत्राणे for वर्षत्राणे Cf इरली in Marathi and Dravidian Puli (758) HD 6 64 (759) HD 1 60 BT अक्कडमलिमो (760) HD (दय) 5 33 BT उअ (761) HD 2 112 BT योलिअ, KS गालिअ (762) HD (= हलशिखा ?) 3 41 KS अयसिवदाने for हये शशिवदने (763) HD 2 69 B खज्जनो, KS खड्डरो, T खचनो (764) HD 5 20 BT कलिमो B गृहे बद्धभूमौ for गृहोर्ध्वभूमौ B पाशगृहे for वास° (765) HD 3 60 BT झझ्झा (?) (766) HD 7 83 BT वपो, KS वउप्पा B सभिके for बलाधिके (767) HD (वल्लर) 7 86 (768) HD 6 112 B मराली, KS मराल HD हस इति सातवाहन (769) HD (मम्मक्का) 6 143 B चम्मक्को, T चर्मकेका (?) (770) HD (विसढो ?) 7 62 KS पिसढो, T₂ बिसिढो (771) HD 6 91 B बलवडी, K बलपुच्छि, S बलपुट्टि B व्यायामे सभाया, K व्यायामसभाया, HD व्यायामसहेत्यन्ये (772) HD 8 56 BT सिझिओ, KS झिझओ B रजत° for रजक° (773) HD (वेइढो) 7 95 B वेइट्टो, T वेइट्ठो KS नतौ for तनौ (774) ?

(७७५) उडप लतागृहे सततपवने हिमवर्षे च॥ (७७६) गहो प्रिये शोभिते मलिने सनाथे विसस्थुले च॥ (७७७) वठो नि स्नेहे अकृतविवाहे भृत्ये च॥ (७७८) मथर कुटिले बहौ कुसुम्भे च॥ (७७९) लअण तनुकोमलयो॥ (७८०) मम्मण अव्यक्तवचसि रोषे च॥ (७८१) तुण्हिक्क मृदुनिश्चलयो॥ (७८२) ठेणो स्यासके चरे चोरे च॥ (७८३) तुबिल्लि मधुपटले उलूखले च॥ (७८४) पत्थरी शयने सहतौ च॥ (७८५) णिव्विट्ट रत्यारभटे समुचिते च॥ (७८६) दअरो पिशाचे ईर्ष्याया च॥ (७८७) झसुर ताम्बूले अर्थे च॥ (७८८) पिजरो (७८९) पाडलो हसवृषयो॥ (७९०) बिम्बोवणअ क्षोमे उपधाने विकारे च॥ (७९१) कुल्लो असमर्थे ग्रीवाया विच्छिन्नपुच्छे वा॥ (७९२) चुणुणिआ मुष्टिद्यूते यूकाया समर्थे च॥ (७९३) टको खड्गे छिन्ने जघापाते तटे खनित्रे च॥ (७९४) कोणो गर्विते निर्दये च॥ (७९५) णेलच्छो षण्ढे पण्डिते च॥ (७९६) खुलुखी मिथ्यायामघटमाने च॥

(775)HD 7 84 T सततवपन° for सततपवन° (776)HD 7 13 (777) HD 7 83 S चडो B भ्रमे for भृत्ये (778) HD 6 145 BT मत्थर BT कुट्बे for कुसुम्भे (779) HD (लयण) 7 27 B लअन, T लयन (780) HD (मम्मणो) 6 141 B सरोषे for रोषे (781) HD (तुण्हिक्को) 5 15 B तुण्हिक्की, KS तुम्हिक्क (782) ? BT छोणो KS चले for चरे, K जेरे, S चोले (783) HD 5 23 BT तुव्विल्लि (784) HD (पत्थारी) 6 69 S पथरी B स्वमतौ, K सततौ, T स्वतौ (?) (785) HD 4 34 B णिच्चविड, KS णिच्चिट्ट KS उद्धटे for रत्यारभटे (786) ? KS पदयोरपि (?) (787) HD ? 61 BT झसुरी (788) ? B विप्परो (789) HD 6 76 B पाटलो, K पाडिले, S पाडिरो (790) HD 6 98 S बिबोवअण (791) HD 2 61 KS कुकुल्लो (792) HD 3 23 B चुच्चुणिआ, K चुंचाणिआ, S चचुणेओ B मुष्टिकेष्टकाया for मुष्टिद्यूते यूकाया समर्थ च (793) HD 4 4 BT छिदको,S डक्को (794) HD 2 45 BT छिण्ण,S किणो (795) HD 4 44 B दान्ते,KS शाणे for षण्ढे (796) HD (खुखुणी ?) 2 76 K वेलक,S देलक KS मिथ्या घटमाने च ?

(७९७) अ ण्ण ओ धूर्ते यूनि देवरे च ॥ (७९८) दू णा वे ढ अशक्ये तडागे च ॥ (७९९) अ र लो (८००) अ र ला ओ चिरिकाया मशके च ॥ (८०१) अ च्छ अत्यर्थे शीघ्रे च ॥ (८०२) अ लि आ पितृष्वसरि कनिष्ठ-सोदरस्य वध्वा च ॥ (८०३) प क्क ण अतिशोभावति भग्ने श्लक्ष्णे च ॥ (८०४) प ब्भा रो सघाते गिरिगुहाया च ॥ (८०५) प व्व ज्जो काण्डे नखे शिशुमृगे च ॥ (८०६) पा स ण्णो वेश्मद्वारे तिरश्चीने च ॥ (८०७) वि प्प ओ उन्मत्ते चौर्यां च ॥ (८०८) को प्प रो वर्णसकरे जालके च ॥ के ड्डो व्यापने फेने श्याले दुर्बले च ॥ (८१०) ओ ह ट्ट नीव्यामवगुण्ठने च ॥ (८११) ओ हि त्थ रभसे विषादे च ॥ (८१२) नो लो (८१३) त ड्डो पिशाचे शलभे च ॥ (८१४) ड स री उष्णजले स्थाल्या च ॥ (८१५) णि उ क्क णो वायसे मूके च ॥ (८१६) प इ रे क्क एकान्ते पृथगित्यस्मिन्नर्थे शून्ये च ॥ (८१७) तु री उपकरणे तूलि-काया शून्ये च ॥ (८१८) वो क्क अ अनिमित्ते तात्पर्यार्थे च ॥ (८१९) प सु लो काकोले जारे च ॥ (८२०) कि र डी पार्श्वद्वारे पश्चिमाङ्गणे च ॥

---

(797) HD 1 55 (798) HD 5 56 BT पेड (799) HD 1 52 (800)HD (अरलाया) 1 26 BT अरालाओ BT मरक्ते for मशके (801) HD 1 49 (802) HD 1 16 BKT अल्लिआ (803) HD (पक्कणो) 6 65 BT कक्कण, S पचण BT अतिरोमाभाववति for अतिशोभावति (804) HD 6 66 BT वब्भारो (805) HD 6 69 B पच्चुज्जो, K चुच्चुज्जो, S चुचुज्जो (806) HD (पासल्ल) 6 76 BT वाअगो, KS वासण्णो (807) HD (विप्पय ?) 7 49 (808) ? KS आलकारे च for जालके च (809) ? KS कुड्डो व्यापन्ने, T केड्ढो (810) HD (ओहट्टो) 1 153 (811) HD 1 168 BT ओहक्कू, KS ओहद्ध (812) HD (टोलो) 4 4 KS शेलो (813) HD 5 23 BT तोड्डो (814) HD (डहरी ?) 4 7 BT डसरी, KS डसर (815) HD 4 51 BT छणी उक्कणे (?), KS णिदुक्कइणो B कार्मुके, KS कामे for वायसे (816) HD 6 71 B वक्क, T चक्क (817) HD 5 22 BT तुर, KS नुरि B कलि-काया for तूलिकाया (818) ? KST थोक्कअ अतिमत्रे तात्पर्यार्थेशक्ते च (819) Sk पांशुल ? KS छसुलो काकोले काले च T_2 फसुलो (820)HD (किविडा) 2 60 B किवटी, K किव्वडी

(८२१) छा आ भ्रमरी ।। (८२२) सिप्प तिलके शिरसो भूषणविशेषे च ।। (८२३) णलुअ वृतिविवरे कर्दमिते निमित्ते प्रयोजने च ।।(८२४) इच्छा-उत्तो योगिनीसुते ईश्वरे च ।। (८२५) पहेणअ उत्सवे भोज्ये च ।। (८२६) चारो इच्छाबन्धनयो ।। (८२७) जच्चदण अगुरुकुङ्कुमयो ।। (८२८) डिखा आतङ्के त्रासे च ।। (८२९) दलिअ अङ्गुलौ दारुणि कूणिताक्षे च ।। (८३०) चिप्पडी (८३१) विप्पत्ती व्रते उत्सवविशेषे च ।। (८३२) उचाडइओ हुकृतगर्जनयो (८३३) पच्चल असहने समर्थे च ।। (८३४) साहुली वस्त्रशाखाभूसखीसदृशबाहुषु ।। (८३५) लुबी लतास्तबकयो ।। (८३६) रजण घटकुण्टयो ।। (८३७) धुडूकी मुख-समेदे मौने च ।। (८३८) छुहइद्धिआ द्वेष्यायामस्पृश्याया च ।। (८३९) सरी प्रशास्ताकृतौ दीर्घे च ।। (८४०) गोरो ग्रीवायामक्षिण सीताया च ।। (८४१) भसत्तो वह्निदीप्तयो ।। (८४२) मेली चेट्यामाज्ञाया च ।।

---

(821) HD (छाया) 3 34 KS भ्रमरींद्राण्या for भ्रमरी (822) HD 8 28 KS डिप्प KS शिरसा विभूषणे च for शिरसो भूषणविशेषे (823) HD (णल्लय) 4 46 (824) Sk इच्छापुत्र KS नियोगिसुते for योगिनीसुते (825) HD (पहेणय) 6 73 KS पहणेअ (826) HD 3 21 (827) HD 3 52 B जयदण, K अवदण, S अबधण KS अगरु° for अगुरु° (828) Sk दश ? KS डिंबा, T डीआ (829) HD 5 52 KS दनिअ, T दुलिअ (830) ? S om the word (831) ? KS चिप्पत्ति (832) ? KS उच्चाडइओ, T_2 ओड-इओ (833) HD (पच्चलो) 6 69 B पचल, KS पवन, T वच्चल K असमाने for असहने (834) HD 8 52 T बाहुली (835) HD 7 28 B लुबी, T लुव्वी (836) B घटकुडलयो for °कुण्डयो (837) ? KS ढूकि (838) HD (छोब्भाइत्ती) 3 39 KS छूहइड्डिआ, T छुभ-इच्छिआ (839) HD 8 2 S सरि (840) HD (गोरा) 2 104 B सितायां, T भीतायां for सीतायाम् (841) ? Sk भस्मात्मन् ? (842) HD 6 110 BKS गोली B वेद्या for चेट्याम्

(८४३) कण्णोविआ चञ्चौ अवतसे च ॥ (८४४) अल्लत्थी अङ्गदे जलार्द्रीया च ॥ (८४५) अमारो नदीमध्यद्वीपे कमठे च ॥ (८४६) उप्फेसो भीतौ सद्भावे च ॥ इत्यादि ॥

अथ (१) आडम्बरो पटह ॥ (२) ओन्दुरो मूषिक ॥ (३) वामलूरो वल्मीकम् ॥ (४) किरी वराह ॥ (५) लहरी तरङ्ग प्रवाहो वा ॥ (६) तल्ल कासार ॥ (७) महाबिल गगनम् ॥ (८) पाढा शोभा ॥ (९) खेड ग्रामस्थानम् ॥ (१०) महानडो रुद्र ॥ (११) पुडइणी नलिनी ॥ (१२) जयण भयसनहनम् ॥ (१३) पाडल कमलम् ॥ (१४) कमडो भिक्षापात्रम् ॥ (१५) कल्ल कल्यम् ॥ (१६) गन्धुत्तमा सुरा इत्यादय शब्दास्तत्समतद्भवात्मना प्रयोगपदवीमासादयन्ति ॥ सिद्धा इति पद मङ्गलार्थम् ॥

॥ इति श्रीमदर्हनन्दित्रैविद्यदेवश्रुतधरश्रीपादप्रसादासादितसमस्तविद्याप्रभाव-
श्रीमत्त्रिविक्रमदेवविरचितप्राकृतव्याकरणवृत्तौ
तृतीयाध्यायस्य चतुर्थ पाद ॥
समाप्तश्च तृतीयोऽध्याय ॥

---

(843) HD (कण्णोल्ली) 2 57 (844) HD 1 54 B अल्लिढी, K अल्लिच्छि, S अल्लत्थि (845) १ K ओमारो, S ओमालो, T उज्झारो (846) HD 1 94 BKS उक्खो, T उप्पेसो HD अपवादार्थोऽप्यय दृश्यते

The following words are either तत्सम or तद्भव (1) T खाडिवरो (2) S ओद्दुलो (3) — (4) K किरो, S किलो, T कीरो (5) S om (6) T कल्लि (7) T महाबल (8) B पाढा, KS पाठा (9) T खेडी (10) T महाडो (11) KS पुडइणी तलिमा (12) K जअण, T नयणी (13) T पडली कमली (14) KS कमठो (15) T कल्लि (16)- KS तत्समवर्तमाना for तत्समतद्भवात्मना Colophon ST om from श्रीमदर्ह° down to श्रीमत् KST तृतीयस्याध्यायस्य

*　　　*　　　*

सप्रत्ययप्रकृतिसिद्धमदीर्घसूत्र-
सत्कारक बहुविधक्रियमाप्तदेश्यम् ।
शब्दानुशासनमिद प्रगुणप्रयोग
त्रैविक्रम जपत मन्त्रमिवार्थसिद्धयै ॥ १ ॥

विशन्नन्त श्रोत्र पदमधुरिमा मेदुरयति
प्रणेता नूत्नोऽर्थ प्रतिपदमहो सावुवचसम् ।
रस पात्रीकुर्याद् भुवनमनुभावादिव कृते-
र्यदि श्राव्य काव्य मम रसिकनैयायिकजनै ॥ २ ॥

वक्तार सन्तु सर्वेऽपि स्वाभिप्रायप्रकाशने ।
स्वपराशयसवादिकथास्वेकस्त्रिविक्रम ॥ ३ ॥

T om all the three stanzas as also one of the two Mss used for B 2 BT सावुवचन for साधुवचसम् BT °सवेदी कथासु for सवादिकथासु

परिशिष्टं प्रथमम्

त्रिविक्रमशब्दानुशासनस्य सूत्रपाठः

१७ बहुलम् (१ २) १८ दीर्घह्रस्वौ मिथो वृत्तौ (१ ४) १९ पदयोः संधिर्वा (१ ५) २० न युवर्णस्यास्वे (१ ६) २१ एदोतो स्वरे (१ ७). २२ स्वरस्योद्वृत्ते (१ ८) २३ त्यादे (१ ९) २४ लुक् (१ १०) २५ अन्त्यव्यञ्जनस्य (१ ११), न श्रदुदो (१ १२) २६ निर्दुरोर्वा (१ १३) २७ स्वरेऽन्तरश्च (१ १४) २८ नात्पुनर्यादाइ वा (१ ६५) २९ स्त्रियामादविद्युत (१ १५) ३० रो रा (१ १६) ३१ क्षुधो ह (१ १७), ककुभो ह (१ २१) ३२ धनुषो वा (१ २२) ३४ आयुरप्सरसोर्वा (१ २०) ३५ दिक्प्रावृषो स (१ १९). ३६ शरदादेरत् (१ १८)

---

३९ वा स्वरे मश्च (१ २४) ४० मोऽनुस्वार (१ २३) ४१ ङ्ञणनो व्यञ्जने (१ २५) ४२ वक्रादावन्त (१ २६) ४३ क्त्वास्यादेर्णस्वोर्वा (१ २७) ४४ मासादेर्वा (१ २९) ४६ किंशुके वा (१ ८६) ४७ वर्गेऽन्त्यो वा (१ ३०). ४८ विंशत्यादेर्लुक् (१ २८) ४९ स्नमदामशिरोनभ (१ ३२) ५० प्रावृट्शरत्तरणय पुंसि (१ ३१) ५१ वाक्ष्यर्थवचनाद्या (१ ३३) ५२ गुणाद्या क्लीबे वा (१ ३४) ५३ वेमाञ्जल्याद्या स्त्रियाम् (१ ३५)

१ निष्प्रती ओत्परी माल्यस्थोर्वा (१ ३८) २ आदे (१ ३९) ३ त्यदाद्यव्ययात्तत्स्वरस्य लुक् (१ ४०) ४ वाला ब्वरण्ये लुक् (१ ६६) ५ पदादपेर्वा (१ ४१) ६ इते स्वरात्तश्च द्वि (१ ४२) ८ लुप्तयरवशषसां शषसां दीर्घ (१ ४३) ९ दक्षिणे हे (१ ४५) १० अत समृद्ध्यादौ वा (१ ४४) ११ इ स्वप्नादौ (१ ४६) १२ पक्काङ्गारललाटे वा (१ ४७) १३ सप्तपर्णे वा (१ ४९) १४ मध्यमकतमे द्वितीयस्य (१ ४८) १५ ईहरे वा (१ ५१)

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
१६ उल् ध्वनिगवयविष्वचो व	२०
१७ ज्ञो णोऽभिज्ञादौ	२१
१८ स्तावकसास्ने	२१
१९ चण्डखण्डिते णा वा	२१
२० प्रथमे प्थो	२१
२१ आर्यायां र्यः श्वश्वामूल्	२१
२२ आसारे तु	२२
२३ तोऽन्तर्यल्	२२
२४ पारावते तु फो	२२
२५ उत्करवल्लीद्वारमात्रच	२२
२६ शय्यादौ	२२
२७ त्वार्द्रे उदोत्	२२
२८ स्वपि	२३
२९ ओदाल्या पक्तौ	२३
३० फो परस्परनमस्कारे	२३
३१ पद्मे मि	२३
३२ त्वपौ	२३
३३ ईल् खल्वाटस्त्यानयोरात	२३
३४ इत्तु सदादौ	२४
३५ आचार्ये चो ह्रश्च	२४
३६ श्यामाके म	२४
३७ न वाव्ययोत्खातादौ	२४
३८ घञि वा	२५
३९ स्वरस्य बिन्दुमि	२५
४० सयोगे	२५
४१ त्वेदित	२६
४२ मिरायां लित्	२६
४३ मूषिकविभीतकहरिद्रा-पथिपृथिवीप्रतिश्रुत्यत्	२६
४४ रस्तित्तिरौ	२६
४५ इतौ तो वाक्यादौ	२६
४६ वेङ्गुदशिथिलयो	२७
४७ उ युधिष्ठिरे	२७

१६ ध्वनिविष्वचोरुः (१ ५२), गवये व (१ ५४) १७ ज्ञो णत्वेऽभिज्ञादौ (१ ५६) १८ उ सास्नास्तावके (१ ७५) १९ चण्डखण्डिते णा वा (१ ५३) २० प्रथमे पथोर्वा (१ ५५) २१ आर्यायां र्यः श्वश्वाम् (१ ७७) २२ ऊद्वासारे (१ ७६) २३ तोऽन्तरि (१ ६०) २४ पारापते रो वा (१ ८०) २५ वल्युत्करपर्यन्ताश्चर्ये वा (१ ५८), द्वारे वा (१ ७९) २६ एच्छय्यादौ (१ ५७) २७ उदोद्वार्द्रे (१ ८२) २८ स्वपावुच्च (१ ६४) २९ ओदाल्यां पक्तौ (१ ८३) ३० नमस्कारपरस्परे द्वितीयस्य (१ ६२) ३१ ओत्पद्मे (१ ६१) ३२ वापौ (१ ६३) ३३ ईः स्त्यानखल्वाटे (१ ७४) ३४ इः सदादौ वा (१ ७२) ३५ आचार्ये चोच्च (१ ७३) ३६ श्यामाके मः (१ ७१) ३७ वाव्ययोत्खातादावदात (१ ६७) ३८ घञ्वृद्धेर्वा (१ ६८) ३९ ह्रस्वोऽमि (३ ३६) ४० ह्रस्वः संयोगे (१ ८४) ४१ इत एद्वा (१ ८५) ४२ मिरायाम् (१ ८७) ४३ पथिपृथिवीप्रतिश्रुन्मूषिकहरिद्राबिभीतकेष्वत् (१ ८८) ४४ तित्तिरौ रः (१ ९०) ४५ इतौ तो वाक्यादौ (१ ९१) ४६ शिथिलेङ्गुदे वा (१ ८९) ४७ युधिष्ठिरे वा (१ ९६)

---

४८ द्विन्योरुत् (१ ९४), प्रवासीक्षौ (१ ९५) **४९** वा निर्झरे ना (१ ९८), ओच्च द्विधाकृग (१ ९७) **५०** हरीतक्यामीतोत् (१ ९९), आत्कश्मीरे (१ १००) **५१** पानीयादिष्वित् (१ १०१) **५३** उज्जीर्ण (१ १०२) **५४** ताथ हे (१ १०४) **५५** ऊर्हीनविहीने वा (१ १०३) **५६** एत्पायूषापीडबिभीतककीदृशेदृशे (१ १०५), नीडपीठे वा (१ १०६) **५७** वोपरौ (१ १०८) गुरौ के वा (१ १०९) **५८** उतो मुकुलादिष्वत् (१ १०७) **५९** इर्भ्रुकुटौ (१ ११०), पुरुषे रो (१ १११) **६०** ई क्षुते (१ ११२) **६१** अनुत्साहोत्सन्ने त्सच्छे (१ ११४) **६२** लुकि दुरो वा, (१ ११५) **६३** ऊत्सुभगमुसले वा (१ ११३) **६४** कुतूहले वा ह्रस्वश्च (१ ११७) **६५** ओत्सयोगे (१ ११६) **६६** अदूत सूक्ष्मे वा (१ ११८) **६७** दुकूले वा लश्च द्वि (१ ११९) **६८** ईर्वोद्व्यूढे (१ १२०) **६९** उर्भ्रूहनूमत्कण्डूयवातूले (१ १२१) **७०** मधूके वा (१ १२२) **७१** इदेतौ नूपुरे वा (१ १२३) **७२** ओत्कूष्माण्डीतूणीरकूर्परस्थूलताम्बूलगुडूचीमूल्ये (१ १२४), स्थूणातूणे वा (१ १२५) **७३** ऋतोऽत् (१ १२६) **७४** आत्कृशामृदुकमृदुत्वे वा (१ १२७) **७५** इत्कृपादौ (१ १२८) **७६** मसृणमृगाङ्कमृत्युशृङ्गधृष्टे वा (१ १३०)

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
७७ पृष्ठेऽनुत्तरपदे	३३
७८ उद् वृषभे वु	३४
७९ वृन्दारकनिवृत्तयो	३४
८० ऋतुगे	३४
८१ गौणान्त्यस्य	३४
८२ इदुन्मातु	३५
८३ वृष्टिपृथङ्मृदङ्गनप्तृकवृष्टे	३५
८४ तु बृहस्पतौ	३५
८५ उदूदोल् मृषि	३५
८६ वृन्त इदेङ्	३५
८७ ढिराहते	३५
८८ दृप्तेऽरि प्ता	३६
८९ केवलस्य रि	३६
९० दृश्यक्सक्किपि	३६
९१ ऋतुऋजुऋणऋषिऋषभे वा	३६
९२ क्लप्त इलि	३६
९३ चपेटाकेसरदेवरसैन्यवेदना स्वेचस्त्वित्	३७

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
९४ सैन्धवशनैश्चरे	३७
९५ त्वत्सरोरुहमनोहरप्रकोष्ठा-तोद्यान्योन्ये वश्च को	३७
९६ कौक्षेयक उत्	३७
९७ शौण्डगेषु	३७
९८ गव्यउदाईत्	३८
९९ ऊ स्तेने वा	३८
१०० सोच्छ्वासे	३८
१०१ ऐच एङ्	३८
१०२ अइ तु वैरादौ	३८
१०३ दैत्यादौ	३९
१०४ नाव्याव	३९
१०५ गौरव आत्	३९
१०६ पौरगे चाउत्	३९
१०७ उच्चैर्नीचैसोरअ	३९
१०८ ई धैर्ये	४०
१०९ वा पुआय्याद्या	४०

७७ पृष्ठे वानुत्तरपदे(१ १२९) ७८ वृषभे वा वा(१ १३३) ७९ निवृत्तवृन्दारके वा (१ १३२) ८० उदृत्वादा (१ १३१) ८१ गौणान्त्यस्य (१ १३४) ८२ मातुरिद्वा (१ १३५) ८३ इदुतौ वृष्टवृष्टिपृथङ्मृदङ्गनप्तृके (१ १३७) ८४ वा बृहस्पतौ (१ १३८) ८५ उदूदोन्मृषि (१ १३६) ८६ इदेदोद् वृन्ते(१ १३९) ८७ आदृते ढि (१ १४३) ८८ अरिदृप्ते (१ १४४) ८९ रि केवलस्य (१ १४०) ९० दृश क्विप्टक्सक (१ १४२) ९१ ऋणर्ज्वृषभर्त्वृषौ वा (१ १४१) ९२ लृत इलि क्लृप्तक्लृन्ने (१ १४५) ९३ एत इद्वा वेदनाचपेटादेवरकेसरे (१ १४६) सैन्ये वा (१ १५०) ९४ इत्सैन्धवशनैश्चरे (१ १४९) ९५ ओतोद्वान्योन्यप्रकोष्ठातोद्यशिरोवेदनामनोहरसरोरुहे क्तोश्च व (१ १५६) ९६ कौक्षेयके वा(१ १६१) ९७ उत्सौन्दर्यादौ (१ १६०) ९८ गव्यउ आअ (१ १५८) ९९ ऊ स्तेने वा(१ १४७) १०० ऊत्सोच्छ्वासे (१ १५७) १०१ ऐत एत् (१ १४८) १०२ वरादौ वा (१ १५२) १०३ अइदैत्यादौ च (१ १५१) १०४ नाव्याव (१ १६४) १०५ आच्च गौरवे (१ १६३) १०६ अउ. पौरादौ च (१ १६२) १०७ उच्चैर्नीचस्यैअ (१ १५४) १०८ ईद्धैर्य (१ १५५)

१ एत् त्रयोदशादौ स्वरस्य सस्वरव्यञ्जनेन (१ १६५) २ वा कद्ले (१ १६७) ३ वेत कर्णिकारे (१ १६८) ४ ओत्पूतरबदरनवमालिकानवफलिकापूगफले (१ १७०) ५ न वा मयूखलवणचतुर्गुणचतुर्थचतुर्दशचतुर्वारसुकुमारकुतूहलोदूखलोलूखले (१ १७१) ६ उमो निषण्णे (१ १७४) ७ स्वरादसयुक्तस्यानादे (१ १७६) ८ कगचजतदपयवा प्रायो लुक् (१ १७७) ९ नावर्णात्प (१ १७९) १० अवर्णो यश्रुति (१ १८०) ११यमुनाचामुण्डाकामुकातिमुक्तके मोऽनुनासिकश्च (१ १७८) १२ कुब्जकर्परकीले क खोऽपुष्पे (१ १८१) १३ छागे ल (१ १९१), शृंखले ख क (१ १८९), किराते च (१ १८३) १५ मरकतमदकले ग कन्दुके त्वादे (१ १८२) १६ पुन्नाग भागिन्योगा म (१ १९०), चन्द्रिकाया म (१ १८५) १७ शीकरे महौ वा(१ १८४) १८ ऊत्वे दुर्भगसुभगे व (१ १९२) १९ निकषस्फटिकचिकुरे ह (१ १८६) २० खघथधभाम् (१ १८७) २१ पृथकि धो वा (१ १८८) २२ खचितपिशाचयो श्च सल्लौ वा (१ १९३) २३ जटिले जो झो वा (१ १९४) २४ डो ल (१ २०२), चपेटापाटौ वा (१ १९८) २५ स्फटिके ल (१ १९७) २६ अङ्कोठे ल्ल (१ २००)

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
२७ ढ कैटभशकटसटे	५०
२८ ठ	५०
२९ पिठरे हस्तु रश्च ढ	५०
३० लल् डोऽनुडुगे	५०
३१ टो ड	५०
३२ वेतस इति तो	५१
३३ प्रतिगेऽप्रतीपगे	५१
३४ दशदहो	५१
३५ दम्भदरदर्भगर्दभदष्टदशन-दग्धदाहदोहददोलादण्ड-कदने तु	५२
३६ तुच्छे चच्छौ	५२
३७ टल् त्रसरवृन्ततूबरतगरे	५२
३८ ह कातरककुदवितस्ति-मातुलिङ्गे	५२
३९ तु वसतिभरते	५२
४० ल पलितनिम्बकदम्बे	५३
४१ दोहदप्रदीपशातवाहना-तस्याम्	५३
४२ रल् सप्ततत्यादौ	५३
४३ अद्रुमे कदल्याम्	५३
४४ कदर्थिते खोर्व	५३
४५ पीते ले वा	५३
४६ डो दीपि	५४
४७ ढ पृथिव्यौषधनिशीथे	५४
४८ प्रथमशिथिलमेथिशिथिर निषधेषु	५४
४९ णर्दिना रुदिते	५४
५० णो वातिमुक्तके	५५
५१ गर्भिते	५५
५२ न	५५
५३ आदेस्तु	५५
५४ नापिते ण्ह	५५
५५ पो व	५५

---

२७ सटाशक्टकैटभे ढ (१ १९६) २८ ठो ढ (१ १९९) २९ पिठरे हो वा रश्च ड (१ २०१) ३० डो ल (१ २०२) ३१ टो ड (१ १९५) ३२ इत्वे वेतसे (१ २०७) ३३ प्रत्यादौ ड (१ २०६) ३४ दशदहो (१ २१८) ३५ दशनदष्ट-दग्धदोलादण्डदरदाहदम्भदर्भकदनदोहदे दो वा ड (१ २१७), गर्दभे वा (२ ३७) ३६ तुच्छे तश्चछौ वा (१ २०४) ३७ तगरत्रसरतूबरे ट (१ २०५), वृन्ते ण्ट (२ ३१) ३८ वितस्तिवसतिभरतकातरमातुलुङ्गे ह (१ २१४), ककुदे ह (१ २२५) ४० पलिते वा (१ २१२), कदम्बे वा (१ २२२) ४१ प्रदीपिदोहदे ल (१ २२१), अतसीसातवाहने ल (१ २११) ४२ सप्ततौ र (१ २१०) ४३ कदल्यामद्रुमे (१ २२०) ४४ कदर्थिते व (१ २२४) ४५ पीते वो ले वा (१ २१३) ४६ दीपौ धौ वा (१ २२३) ४७ निशीथपृथिव्योर्वा (१ २१६) वोषधे (१ २२७) ४८ मेथि शिथिरशिथिलप्रथमे थस्य ढ (१ २१५), निषधे धो ढ (१ २२६) ४९ रुदिते दिना ण्ण (१ २०९) ५० ५१ गर्भितातिमुक्तके ण (१ २०८) ५२ नो ण (१ २२८) ५३ वादौ (१ २२९) ५४ निम्बनापिते लण्ह वा (१ २३०) ५५ पो व (१ २३१)

५६ पाटिपरुषपरिघपरिखापनसपारिभद्रे फ (१ २३२) ५७ नीपापाडे मो वा (१ २३४) ५८ पापर्द्धा र (१ २३५) ५९ प्रभूते व (१ २३३) ६० फो भहौ (१ २३६) ६१ बो व (१ २३७) ६२ कबन्वे मयौ (१ २३९) ६३ बिसिन्या भ (१ २३८) ६४ कैटभे भो व (१ २४०) ६५ वाभिमन्यौ (१ २४३) ६६ मन्मथे व (१ २४२) ६७ विषमे मो ढो वा (१ २४१) ६८ वोत्तरायानीयतीयकृद्ये ज्ज (१ २४८) ६९ मयट्यइर्वा (१ ५०) ७० छायाया होऽकान्तौ वा (१ २४९) ७१ यष्ट्या ल (१ २४७) ७२ डाहवौ कतिपये (१ २५०) ७३ युष्मद्यर्थपरे त (१ २४६) ७४ आदेया ज (१ २४५) ७५ बृहस्पतौ बहो भय (२ १३७) ७६ पर्याणे डा वा (१ २५२) ७८ हरिद्रादौ ल (१ २५४) ७९ किरिभेरे रो ड (१ २५१) ८० करवीरे ण (१ २५३) ८१ ललाटे च (१ २५७) ८२ लाहललाङ्गललाङ्गूले वादेर्ण (१ २५६) ८३ स्थूले लो र (१ २५५) ८४ शबरे बो म (१ २५८) ८५ स्वप्ननीव्योर्वा (१ २५९) ८६ हो घोऽनुस्वारात् (१ २६४) ८७ शषा स (१ २६०). ८८ दशपाषाणे ह (१ २६२), दिवसे स (१ २६३), प्रत्यूषे षश्च हो वा (२ १४).

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
८९ स्नुषाया ण्ह फो	६२
९० छर्लं षट्शमीसुधाशाव सप्तपर्णे	६२
९१ सिराया वा	६२
९२ लुक्पादपीठपादपतनदुर्गा-देव्युदुम्बरेऽचान्तर्दे	६२
९३ व्याकरणप्राकारागते कगो	६३
९४ एवमेवदेवकुलप्रावारकयावज्जीवितावटावर्तमान-तावति व	६३
९५ ज्योर्दनुजवधराजकुलभाजन कालायसकिसलयहृदयेषु	६३
९६ अपतौ घरो गृहस्य	६४
९७ स्त्रीभगिनीदुहितृवनिताना मित्थीबहिणीधूआविलया	६४
९८ उभयाधसोरवहहेट्ठौ	६४

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
९९ मलिनधृतिपूर्ववैडूर्याणा मइलदिहिपुरिमवेरुलिआ	६४
१०० स्मरकद्वोरीसरकारौ	६४
१०१ बाहिंबाहिरौ बहिस	६४
१०२ कूरो गौणेषद	६५
१०३ एण्हि एत्ताहे इदानीम	६५
१०४ तिर्यक्पदातिशुक्तेस्ति रिच्छि पाइक्क सिप्पी	६५
१०५ गोणाद्या	६५

चतुर्थ पाद।

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
१ स्तो	७०
२ वा रक्ते ग	७०
३ शुल्के ङ्ग	७०
४ क शक्तमुक्तदष्टमृदुत्व रुग्णेषु	७०

---

८९ स्नुषाया ण्हो न वा (१ २६१) ९० षट्शमीशावसुधासप्तपर्णेष्वादेश्छ (१ २६५) ९१ शिराया वा (१ २६६) ९२ दुर्गादेव्युदुम्बरपादपतनपादपीठेऽन्तर्दः (१ २७०) ९३ व्याकरणप्राकारागते कगो (१ २६८) ९४ यावत्तावज्जीवितावर्तमानावटप्रावारकदेवकुलैवमेवे वः (१ २७१) ९५ लुग्भाजनदनुजराजकुले जः सस्वरस्य न वा (१ २६७), किसलयकालायसहृदये यः (१ २६९) ९६ गृहस्य घरोऽपतौ (२ १४४) ९७ दुहितृभगिन्योर्धूआबहिण्यौ (२ १२६), वनिताया विलया (२ १२८), स्त्रिया इत्थी (२ १३०) ९८ अधसो हेट्ठ (२ १४१), मलिनोभय° (२ १३८) ९९ मलिनोभयशुक्तिछुप्तारब्धपदातेर्मइलावहसिप्पिछिक्काढत्तपाइक्क (२ १३८), धृतेर्दिहि (२ १३१), पूर्वस्य पुरिम (२ १३५), वैडूर्यस्य वेरुलिअ (२ १३३) १०१ बहिसो बाहिंबाहिरौ (२ १४०) १०२ गौणस्येषत कूर (२ १२९) १०३ एण्हि एत्ताहे इदानीम (२ १३४) १०४ तिर्यचस्तिरिच्छि (२ १४३), मलिनोभय° (२ १३८) १०५ गोणादयः (२ १७४)

१ संयुक्तस्य (२ १) २ रक्ते गो वा (२ १०) ३ शुल्के ङ्गो वा (२ ११) ४ शक्तमुक्तदष्टरुग्णमृदुत्वे को वा (२ २)

५ क्ष्वेटकादौ (२ ६) ६ ष्कस्कयोर्नाम्नि (२ ४) ७ वृक्षक्षिप्तयो रुक्खछूढौ (२ १२७) ८ क्ष ख क्वचित्तु छझौ (२ ३) ९ स्थाणावहरे (२ ७) १० शुष्कस्कन्दे वा (२ ५), तीक्ष्णे ण (२ ८२) ११ स्तम्भे स्तो वा (२ ८) १२ थठावस्पन्दे (२ ९) १३ स्त्यानचतुर्थार्थे वा (२ ३३) १४ ष्टस्यानुष्ट्रेष्टासदष्टे (२ ३४) १५ ठोऽस्थिविसस्थुले (२ ३२) १६ कृत्तिचत्वरे च (२ १२) १७ त्योऽचैत्ये (२ १३) १८ वृश्चिके श्चे ञ्चुर्वा (२ १६) १९ सामर्थ्योत्सुकोत्सवे वा (२ २२), ऋक्षे वा (२ १९) २० क्षमायां कौ (२ १८) २१ क्षण उत्सवे (२ २०) २२ स्पृहायाम् (२ २३) २३ ह्रस्वात् थ्यश्चत्सप्सामनिश्चले (२ २१) २४ द्यय्यर्या जः (२ २४) २५ अभिमन्यौ जज्जो वा (२ २५) २६-२७ साध्वसध्यह्या झ (२ २६) २८ ध्वजे वा (२ २७) २९ इन्धौ झा (२ २८) ३० र्तस्याधूर्तादौ (२ ३०) ३१ वृत्तप्रवृत्तमृत्तिकापत्तनकदर्थिते ट (२ २९), ष्टस्यानुष्ट्रेष्टासदष्टे (२ ३४) ३२ मन्यौ न्तो वा (२ ४४), चिह्ने न्धो वा (२ ५०) ३३ गर्त ड (२ ३५), समर्दवितर्दिविच्छर्दच्छर्दिकपर्दमर्दिते र्दस्य (२ ३६)

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
३४ ढोऽर्धार्द्धिश्रद्धामूर्ध्नि तु	७६
३५ दग्धविदग्धवृद्धिदष्ट्रावृद्धे	७६
३६ पञ्चदशदत्तपञ्चाशति ण	७६
३७ ज्ञम्नो	७७
३८ स्तवो थो वा	७७
३९ रो ह्रश्चोत्साहे	७७
४० स्त	७७
४१ पर्यस्ते टश्च	७७
४२ वात्मभस्मनि प	७७
४३ ड्मक्मो	७८
४४ ष्पस्पो फ	७८
४५ भीष्मे	७८
४६ श्लेष्मबृहस्पतौ तु फो	७८
४७ ग्मो म	७८
४८ न्म	७८
४९ ताम्राम्रयोर्म्ब	७८
५० ऊर्ध्वे भो वा	७९
५१ ह्व	७९
५२ वश्च विह्वले	७९
५३ काश्मीरे म्भ	७९
५४ लो वार्द्रे	७९
५५ र्य सौकुमार्यपर्यस्तपर्याणे	७९
५६ अररीअरिज्जमाश्चर्ये	७९
५७ डेरो ब्रह्मचर्यसौन्दर्ये च	८०
५८ वा पर्यन्ते	८०
५९ धैर्ये र	८०
६० तूर्यदशार्हशौण्डीर्ये	८०
६१ बाष्पे होऽश्रुणि	८०
६२ कार्षापणे	८०
६३ न वा तीर्थदु खदक्षिणदीर्घे	८१
६४ कूष्माण्ड्या ण्डश्च तु ल	८१
६५ त्वथ्वद्ध्वा क्वचिच्चछजझा	८१
६६ ह्लो ल्ह	८१

---

३४ श्रद्धर्द्धिमूर्धार्ध न्ते वा (२ ४१) **३५** दग्धविदग्धवृद्धिवृद्धे ढ (२ ४०), दष्ट्राया दाढा (२ १३९) **३६** पञ्चाशत्पञ्चदशदत्ते (२ ४३) **३७** ज्ञम्नोर्ण॰ (२ ४२) **३८** स्तवे थो वा (२ ४६) **३९** वोत्साहे थो ह्रश्च र (२ ४८) **४०** स्तस्य थोऽसमस्तस्तम्बे (२ ४५) **४१** पर्यस्ते यटा (२ ४७) **४२** भस्मात्मनो पो वा (२ ५१) **४३** ड्मक्मो (२ ५२) **४४** ष्पस्पयो फ (२ ५३) **४५** भीष्मे ष्म (२ ५४) **४६** श्लेष्मणि वा (२ ५५), बृहस्पतिवनस्पत्यो सो वा (२ ६९) **४७** ग्मो वा (२ ६२) **४८** न्मो म (२ ६१) **४९** ताम्राम्रे म्ब (२ ५६) **५०** वोर्ध्वे (२ ५९) **५१** ह्वो भो वा (२ ५७) **५२** वा विह्वले भो वश्च (२ ५८) **५३** कश्मीरे म्भो वा (२ ६०) **५४** उदोद्वाद्र (१ ८२) **५५** पर्यस्तपर्याणसौकुमार्ये ल्ल (२ ६८) **५६** अतो रिआररिज्जरीअ (२ ६७) **५७** ब्रह्मचर्यतूर्यसौन्दर्यशौण्डीर्ये र्यो र (२ ६३) **५८** एत पर्यन्ते (२ ६५) **५९** धैर्ये वा (२ ६४) **६०** ब्रह्मचर्यतूर्यसौन्दर्यशौण्डीर्ये र्यो र (२ ६३), दशार्हे (२ ८५) **६१** बाष्पे होऽश्रुणि (२ ७०) **६२** कार्षापणे (२ ७१) **६३** दु खदक्षिणतीर्थे वा (२ ७२) **६४** कूष्माण्ड्या ष्मो लस्तु ण्डो वा (२ ७३) **६५** त्वथ्वद्ध्वा चछजझा क्वचित् (२ १५) **६६** ह्लो ल्ह (२ ७६)

६७ ६८ पक्ष्मश्मष्मस्मह्मां म्हः (२ ७४) **६९ ७०** सूक्ष्मश्नष्णस्नह्नह्णक्ष्णां ण्हः (२ ७५) **७१** आश्लिष्टे लधौ (२ ४९) **७२** स्तब्धे ठढौ (२ ३९) **७३** आडो रभ रम्भढवौ (४ १५५) **७४** बृहस्पतिवनस्पत्योः सो वा (२ ६९) **७५** स्तस्य थोऽसमस्तस्तम्बे (२ ४५), आदे श्मश्रुश्मशाने (२ ८६) **७६** श्चो हरिश्चन्द्रे (२ ८७) **७७** कगटडतदपशषसᳵकᳵपामूर्ध्वं लुक् (२ ७७) **७८** सर्वत्र लवरामवन्द्रे (२ ७९) **७९** अधो मनयाम् (२ ७८) **८०** वान्त्याम् (२ ८१), द्रे रो न वा (२ ८०) **८१** मध्याह्ने हः (२ ८४) **८२** ज्ञो ञः (२ ८३) **८४** रात्रौ वा (२ ८८) **८६** अनादौ शेषादेशयोर्द्वित्वम् (२ ८९) **८७** न दीर्घानुस्वारात् (२ ९२) **८८** कर्णिकारे वा (२ ९५) **८९** धृष्टद्युम्ने णः (२ ९४) **९०-९१** समासे वा (२ ९७) **९२** सेवादौ वा (२ ९९), **९३** तैलादौ (२ ९८) **९४** द्वितीयतुर्ययोरुपरि पूर्वः (२ ९०) **९५** क्ष्माश्लाघारत्नेऽन्त्यव्यञ्जनात् (२ १०१), शार्ङ्गे ङात्पूर्वोऽत् (२ १००), प्लक्षे लात् (२ १०३) **९६** क्ष्माश्लाघारत्नेऽन्त्यव्यञ्जनात् (२ १०१) **९७** स्नेहाग्न्योर्वा (२ १०२) **९८** शर्षतप्तवज्रे वा (२ १०५)

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
९९ हर्गमर्शश्रीह्रीक्रियापरामर्श-कृत्स्नदिष्ट्यार्हे	९०
१०० स्याद्भव्यचैत्यचौर्यसमे यात्	९०
१०१ लाद्क्लीबेषु	९१
१०२ नात्स्वप्ने	९१
१०३ स्निग्धे त्वदितौ	९१
१०४ कृष्णे वर्णे	९१
१०५ अर्हत्युच्च	९२
१०६ तन्व्यामे	९२
१०७ स्नुघ्ने रात्	९२
१०८ एकाचि श्व स्वे	९२
१०९ वा छद्मपद्ममूर्खद्वारे	९३
११० ईल् ज्यायाम्	९३
१११ ह्रश्च महाराष्ट्रे ह्रोर्व्यत्यय	९३
११२ लनोरालाने	९३
११३ वाराणसीकरेण्वा रणो	९३
११४ ललाटे डलो	९३

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
११५ ह्रदे दहयो	९३
११६ चलयोरचलपुरे	९३
११७ ह्ये ह्योर्वा	९३
११८ लघुके लहो	९४
११९ रलोर्हरिताले	९४
१२० दर्वीकरनिवहौ दव्वी-रयणिहवौ	९४
१२१ गहिआद्या	९४

द्वितीयोऽध्याय ।

प्रथम पाद ।

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
१ मन्तमणवन्तमाआलुआल-इरइल्लउल्लइन्ता मतुप	१०१
२ वतुपो डित्तिअमेतल्लुक् चैतत्तद्यद	१०१
३ किमिदमश्च डेत्तिअडित्तिल-एद्दहम्	१०२
४ इक पथो णस्य	१०२

---

९९ हेश्राह्रीकृत्स्नक्रियादिष्ट्यास्वित् (२ १०४) १०० स्याद्भव्यचैत्यचौर्यसमेषु यात् (२ १०७) १०१ लात् (२ १०६) १०२ स्वप्ने नात् (२ १०८) १०३ स्निग्धे वादितौ (२ १०९) १०४ कृष्णे वर्णे वा (२ ११०) १०५ उच्चार्हति (२ १११) १०६ तन्वीतुल्येषु (२ ११३) १०८ एकस्वरे श्व स्वे (२ ११४) १०९ पद्मछद्ममूर्खद्वारे वा (२ ११२) ११० ज्यायामात् (२ ११५) १११ महाराष्ट्रे हरो (२ ११९) ११२ आलाने लनो (२ ११७) ११३ करेणूवाराणस्यो रणोर्व्यत्यय (२ ११६) ११४ ललाटे लडो (१ १२३) ११५ ह्रदे हदो (२ १२०) ११६ अचलपुरे चलो (२ ११८) ११७ ह्ये ह्यो (२ १२४) ११८ लघुके लहो (२ १२२) ११९ हरिताले रलोर्न वा (२ १२१)

१ आल्विल्लोल्लालवन्तमन्तेत्तेरमणा मतो (२ १५९) २ यत्तदेतदोतोरित्तिअ एतल्लुक् च (२ १५६) ३ इदकिमश्च डेत्तिअडेत्तिलडेद्दहा (२ १५७) ४ पथो णस्येकट् (२ १५२)

५ सर्वाङ्गादीनस्येक (२ १५१) ६ ईयस्यात्मणो णय (२ १५३) ७ त्रपो हिहत्था (२ १६१) ८ इदमर्थस्य केर (२ १४७) ९ परराजभ्या क्कडिक्का च (२ १४८) १० युष्मदस्मदोऽञ एच्चय (२ १४९) ११ वतेर्व्व (२ १५०) १२ अनङ्कोठात्तैलस्य डेल्ल (२ १५५) १३ त्वस्य डिमात्तणा वा (२ १५४) १४ त्तो दो तसो वा (२ १६०) १५ वैकाद् सिसिअइआ (२ १६२) १६ कृत्वसो हुत्त (२ १५८) १७ डिल्लडुल्लौ भवे (२ १६३) १८ स्वार्थ कश्च वा (२ १६४) १९ उपरे सव्याने (२ १६६) २० ल्लो नवैकाद्वा (२ १६५) २१ मिश्राड्डालिअ (२ १७०) २२ शनैसो डिअ (२ १६८) २३ मनाको न वा डय च (२ १६९) २४ रो दीर्घात् (२ १७१) २५ भ्रुवो मया डमया (२ १६७) २६ विद्युत्पत्रपातान्धाल्ल (२ १७३) २७ त्वादे स (२ १७२) २८ शीलाद्यर्थस्येर (२ १४५) २९ क्त्वस्तुमत्तूणतुआणा (२ १४६) ३१ अव्ययम् (२ १७५) ३२ आम अभ्युपगमे (२ १७७) ३३ तं वाक्योपन्यासे (२ १७६) ३४ णइ चेअ चिअ च्च अवधारणे (२ १८४) ३५ हद्धी निर्वेदे (२ १९२) ३६ दरार्धाल्पे (२ २१५) ३७ किणो प्रश्ने (२ २१६) ३८ मिव पिव विव व्व विअ इवाथ वा (२ १८२) ३९ किरेरहिर किलाथ वा (२ १८६)

४० अम्मो आश्चर्य (२ २०८) **४१** अव्वो सूचनादु खसभाषणापराधविस्मयानन्दादरभयखेदविषादपश्चात्तापे (२ २०४) **४२** हु दानपृच्छानिवारणे (२ १९७) **४३** वणे निश्चयविकल्पानुकम्प्ये च (२ २०६) **४४** अइ सभावने (२ २०५) **४५** आनन्तर्य णवरि (२ १८८) **४६** णवर केवले (२ १८७) **४७** हन्द च गृहाणार्थे (२ १८१). **४८** हन्दि विषादविकल्पपश्चात्तापनिश्चयसत्ये (२ १८०) **४९** रे अरे सभाषणरतिकलहे (२ २०१) **५०** हरे क्षेपे च (२ २०२) **५१** थू कुत्सायाम् (२ २००) **५२** ऊ गर्हाक्षेपविस्मयसूचने (२ १९९) **५३** पुणरुत्त कृतकरणे (२ १७९) **५४** हु खु निश्चयवितर्कसभावनविस्मये (२ १९८) **५५** णवि वैपरीत्ये (२ १७८) **५६** वेव्वे भयवारणविषादे (२ १९३) **५७** वेव्व च आमन्त्रणे (२ १९४) **५८** मामि हला हले सख्या वा (२ १९५) **५९** दे समुखीकरणे च (२ १९६) **६०** ओ सूचनापश्चात्तापे (२ २०३) **६१** अण णाइ नञर्थे (२ १९०) **६२** बले निर्धारणनिश्चययो (२ १८५) **६३** मणे विमर्शे (२ २०७) **६४** माइ माथ (२ १९१) **६५** अलाहि निवारणे (२ १८९). **६६** जेण तेण लक्षणे (२ १८३) **६७** अवापोते (१ १७२) **६८** उच्चोपे (१ १७३). **६९** प्रत्येकम पाडिक्क पाडिएक्क (२ २१०) **७०** स्वयमोर्थ अप्पणो न वा (२ २०९).

---

७१ एक्कसरिअ झगिति सम्प्रति (२ २१३) ७२ इहरा इतरथा (२ २१२) ७३ मोरउल्ला मुधा (२ २१४) ७४ अयो वैत् (१ १६९) ७५ उअ पश्य (२ २११) ७६ इजेरा पादपूरणे (२ २१७) ७७ प्यादय (२ २१८)

१ वीप्स्यात्स्यादेर्वीप्स्ये स्वरे मो वा (३ १) २ अमोऽस्य (३ ५) ३ जश्शसोर्लुक् (३ ४) ४ टा-आमोर्ण (३ ६) ५ भिसो हि हिँ हिं (३ ७) ६ ङसेस्तोदोदुहिहिन्तोलुक (३ ८) ७ भ्यसस्तोदोदुहिहिन्तोसुन्तो (३ ९) ८ जस्शस्ङसि त्तोदोद्वामि दीर्घ (३ १२) १० ङस स्स (३ १०) ११ डे म्मि डे (३ ११) १२ अत· सेर्डो (३ २) १३ अत सेर्डो (३ २) १४ वैतत्तद (३ ३) १५ ङसेस्तोदोदुहिहि· न्तोलुक (३ ८) १६ डे म्मि डे (३ ११) १७ ङसेस्तोदोदुहिहिन्तोलुक (३ ८) १८ टामोर्ण (३ ६), टाण शस्येत् (३ १४) १९ भ्यसि वा (३ १३) २० टाण शस्येत् (३ १४) २१ भिसभ्यस्सुपि (३ १५) २२ इदुतोर्दीर्घ (३ १६) २३ चतुरो वा (३ १७) २४ पुंसि जसो डउ डओ वा (३ २०) २५ वोतो डवो (३ २१) २६ जसशसोर्णो वा (३ २२) २७ ङसिङ सो पुक्लीबे वा (३ २३) २८ टो णा (३ २४).

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
२९ श्लुगनपि सो	१२९
३० मङ्लुगसबुद्धेर्नप	१२९
३१ श्रिशिशिङ् जश्शसो	१२९
३२ शो शु स्त्रिया तु	१२९
३३ आदीत सोश्च	१२९
३४ ङसे शशाशिशे	१३०
३५ टाङिङसाम्	१३०
३६ नात शा	१३०
३७ पुसोऽजातेर्डीब्वा	१३०
३८ डीप्रत्यये	१३१
३९ हरिद्राच्छाये	१३१
४० कियत्तदोऽस्वमामि सुपि	१३१
४१ स्वसृगाड्डाल्	१३१
४२ डोश्लुकौ तु सबुद्धे	१३१
४३ ऋदन्ताड्डु	१३२
४४ नाम्नि डरम्	१३२
४५ टापो डे	१३२
४६ ह्रस्वलीदूत	१३२
४७ क्विप	१३२
४८ उद्दता त्वस्वमामि	१३३
४९ आर सुपि	१३३
५० मातुरा अरा	१३३
५१ सञ्ज्ञायामर	१३४
५२ आ सौ वा	१३४
५३ राज्ञ	१३४
५४ टो णा	१३४
५५ जश्शस्ङसिङसा णोश्	१३४
५६ णोणाङि ष्विदना ज	१३५
५७ इणममामा	१३५
५८ भिस्भ्यसाम्सुप्स्वीत्	१३५
५९ ङस्ङसिटा णोणोर्डण्	१३५
६० पुस्याणो राजवच्चान	१३६
६१ टो वात्मनो णिआ णइआ	१३६
६२ सर्वादेर्जसोऽतो डे	१३७
६३ डेस्त्थर्स्सिम्मि	१३७

२९ अक्लीबे सौ (३ १९) **३०** क्लाबे स्वरान्मू से (३ २५) **३१** जस्शस इँइणय सप्रागदीर्घा (३ २६) **३२** स्त्रियामुदोतौ वा (३ २७) **३३** ईत सेश्चा वा (३ २८). **३४ ३५** टाङम्ङेरदादिदेद्वा तु ङसे (३ २९) **३६** नात आत् (३ ३०) **३७** अजाते पुस (३ ३२) **३८** प्रत्यये ङीर्न वा (३ ३१) **३९** छायाहरिद्र्यो (३ ३४) **४०** कियत्तदोस्यमामि (३ ३३) **४१** स्वस्त्रादेर्डा (३ ३५) **४२** डो दीर्घा वा (३ ३८) **४३** ऋतोऽद्वा (३ ३९) **४४** नाम्न्यर वा (३ ४०) **४५** वाप ए (३ ४१) **४६** ईदूतोर्ह्रस्व (३ ४२) **४७** क्विप (३ ४३) **४८** ऋतामुदस्यमोसु वा (३ ४४) **४९** आर स्यादौ (३ ४५) **५०** आ अरा मातु (३ ४६) **५१** नाम्न्यर (३ ४७) **५२** आ सौ न वा (३ ४८) **५३** राज्ञ (३ ४९) **५४** टो णा (३ ५१) **५५** जस्शस्ङसिङसां णौ (३ ५०) **५६** इर्जस्य णो णा ङौ (३ ५२) **५७** इणममामा (३ ५३). **५८** ईद् भिस्भ्यसाम्सुपि (३ ५४) **५९** आ जस्य टाङसिङस्सु सणाणोष्वण् (३ ५५) **६०** पुस्यन आणो राजवच्च (३ ५६) **६१** आत्मनष्टो णिआ णइआ (३ ५७) **६२** अत सर्वादेडर्जस (३ ५८) **६३** ङे स्सिम्मित्था (३ ५९)

६४ न वानिदमेतदो हिं (३ ६०) ६५ आमो डेसि (३ ६१) ६६ किंतद्भ्या डास (३ ६२) ६७ कियत्तद्भ्यो टस (३ ६२) ६८ ईद्भ्य स्सासे (३ ६४) ६९ डेर्डाहे डाला इआ काले (३ ६५)) ७० ङसेर्म्हा (३ ६६) ७१ किमो डिणोडीसौ (३ ६८) ७२ तदो डो (३ ६७) ७३ इदमेतत्कियत्तद्भ्यष्टो डिणा (३ ६९) ७४ तदो ण स्यादौ क्वचित् (३ ७०) ७५ किम क्त्रतसोश्च (३ ७१) ७६ इदम इम (३ ७२) ७७ पुंस्त्रियोर्नवाऽयमिमिआ सौ (३ ७३) ७८ स्सिस्सयोरत् (३ ७४) ७९ णोम्शसटाभिसि (३ ७७) ८० अमेणम् (३ ७८) ८१ न त्थ (३ ७६) ८२ क्लीबे स्यमेदमिणमो च (३ ७९) ८३ किम किं (३ ८०) ८४ वेदतदेतदो ङसाम्भ्या सेसिमौ (३ ८१) ८५ वैतदो ङसेस्तो त्ताहे (३ ८२) ८६ त्थे च तस्य लुक् (३ ८३) ८७ एरदीतौ म्मौ वा (३ ८४) ८८ वैसेणमिणमो सिना (३ ८५) ८९ तदश्च त सोऽक्लीबे (३ ८६) ९० मु स्यादा (३ ८८) ९१ वाऽसो दस्य होनोदाम् (३ ८७) ९२ म्मावयेओ वा (३ ८९)

१ युष्मदस्त तु तुव तुह तुम सिना (३ ९०) २ त तु तुम तुव तुह तुमे तुए अमा (३ ९२)

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
३ जसा भे तुब्भे तुय्हे उय्हे तुब्भ	१४३
४ शसा वो च	१४३
५ टा मे ते दे दि तुम तुमइ	१४४
६ ङिटाभ्या तुमए तुइ तुए तुमाइ तुमे	१४४
७ तुब्भ तुहितो तुम्ह ङसिना	१४४
८ तु तुइ ङिप्ङसौ	१४४
९ तुव तुम तुह तुब्भ	१४४
१० भिसा भेतुब्भेह्युब्भेह्युय्हे-हितुग्हेहि	१४५
११ उम्होय्हतुग्हतुब्भ भ्यसि	१४५
१२ तुब्भोब्भोय्हतइतुहतुहतुम्ह तुवतुमतुमेतुमाइतुमो-देतेदितितुइए ङसा	१४५
१३ तुम्हाणतुब्भतुब्भाणतुमाण तुवाण तुहाण तुब्भ वो भे त्वामा	१४५

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
१४ वा ब्भो म्हज्झौ	१४६
१५ अस्मत्सुना अम्हि हमहअम हमहम्म्यम्मि	१४६
१६ मो भे वअ जसा	१४६
१७ अम्हे अम्हो अम्ह	१४६
१८ णे च शसा	१४६
१९ म णे ण मि मिम मममम्मि अह मम्हाम्ह अमा	१४६
२० मि मइ ममाइ मए मे ङिटा	१४७
२१ मम णे मआइ ममए टा	१४७
२२ णेऽम्हेह्यम्हाह्यम्हेऽम्ह भिसा	१४७
२३ मइ मम मह मज्झ ङसौ	१४७
२४ अम्ह मम भ्यसि	१४७
२५ अम्ह मज्झ मज्झ मइ मह महं मे च ङसा	१४७

३ भे तुब्भे तुज्झ तुम्ह तुग्हे उग्हे जसा (३ ९१) **४** वो तुज्झ तुब्भे तुग्हे उग्हे भे शसा (३ ९३) **५** भे दि दे ते तइ तुम तुमइ तुमए तुमे तुमाइ टा (३ ९४) **६** तुमे तुमए तुमाइ तइ तए ङिना (३ १०१) **७** तुग्ह तुब्भ तहिन्तो ङसिना (३ ९७) **८ ९** तु तुव तुम तुह तुब्भा ङौ (३ १०२) तइ तुव तुम तुह तुब्भा ङसौ (३ ९६) **१०** भे तुब्भेहि उज्झेहिं उम्हेहि तुग्हेहिं उग्हेहिं भिसा (३ ९५) **११** तुब्भतुग्होग्होम्हा भ्यसि (३ ९८) **१२** तइ तु ते तुम्ह तुह तुह तुव तुम तुमे तुमो तुमाइ दि दे इ ए तुब्भोब्भोग्हा ङसा (३ ९९) **१३** तु वो भे तब्भ तुब्भ तुब्भाण तुवाण तुमाण तुहाण उम्हाण आमा (३ १००) **१४** ब्भो म्हज्झो वा (३ १०४) **१५** अस्मदो म्मि अम्मि अम्हि ह अह अहय सिना (३ १०५) **१६ १७** अम्ह अम्हे अम्हो मो वय भे जसा (३ १०६) **१८** अम्हे अम्हो अम्ह णे शसा (३ १०८) **१९** णे ण मि अम्मि अम्ह मम्ह म मम मिम अह अमा (३ १०७) **२० २१** मि मे मम ममए ममाइ मइ मए मयाइ णे टा (३ १०९) **२२** अम्हेहि अम्हाहि अम्ह अम्हे णे भिसा (३ ११०) **२३** मइ मम मह मज्झा ङसौ (३ १११) **२४** ममाम्हौ भ्यसि (३ ११२) **२५** मे मइ मम मह मह मज्झ मज्झ अम्ह अम्ह ङसा (३ ११३).

---

२६ णे णो मज्झ अम्ह अम्ह अम्हे अम्हो अम्हाण ममाण महाण मज्झाण आमा (३ ११४) **२७** अम्ह मम मह मज्झा ङा (३ ११६), मि मइ ममाइ मए मे ङिना (३ ११५) **२८** चतुरश्चत्तारो चउरो चत्तारि (३ १२२) **२९** त्रेस्तिण्णि (३ १२१) **३०** दुवे दोण्णि वेण्णि च जस्शसा (३ १२०) **३१** द्वेदा बे (३ ११९) **३२** त्रेस्ती तृतीयादौ (३ ११८) **३३** सख्याया आमो ण्ह ण्ह (३ १२३) **३४** द्विवचनस्य बहुवचनम् (३ १३०) **३५** चतुर्थ्याः षष्ठी (३ १३१) **३६** तादर्थ्यङेर्वा (३ १३२) **३७** वधाड्डाइश्च वा (३ १३३) **३८** क्वचिद् द्वितायादे (३ १३४) **३९** द्वितीया-तृतीययोः सप्तमी (३ १३५) **४०** पञ्चम्यास्तृतीया च (३ १३६) **४१** सप्तम्या द्वितीया (३ १३७) **४२** क्यङोर्यलुक् (३ १३८)

१ त्यादीनामाद्यत्रयस्याद्यस्येचेचौ (३ १३९) **२** द्वितीयस्य सि से (३ १४०) **३** तृतीयस्य मि (३ १४१) **४** बहुष्वाद्यस्य न्ति न्ते इरे (३ १४२) **५** मध्यमस्ये-त्थाहचौ (३ १४३) **६** तृतीयस्य मोमुमा (३ १४४) **७** अत एवैच् से (३ १४५) **८** मिर्मोमैर्म्हिम्होम्हा वा (३ १४७) **९** सिनास्ते सि (३ १४६) **१०** अत्थिस्त्या-दिना (३ १४८) **११** णेरदेदावावे (३ १४९) **१२** गुर्वादेरविर्वा (३ १५०)

१३ भ्रमेराडो वा (३ १५१) **१४** लुगावी क्तभावकर्मसु (३ १५२) **१५** अदेल्लुक्यादेरत आ (३ १५३) **१६** मौ वा (३ १५४) **१७** इच्च मो मु मे वा (३ १५५). **१८** क्ते (३ १५६) **१९** एच्च क्त्वातुतव्यभविष्यत्सु (३ १५७) **२०** वर्तमानापञ्चमीशतृषु वा (३ १५८) **२१** ज्जाज्जे (३ १५९) **२२** सी ही हीअ भूतार्थस्य (३ १६२). **२३** व्यञ्जनादीअ (३ १६३) **२४** तेनास्तेरास्यहेसी (३ १६४) **२५** भविष्यति हिरादि (३ १६६) **२६** मिमोमुमे स्सा हा न वा (३ १६७) **२७** मोमुमाना हिस्सा हित्था (३ १६८) **२८** श्रुगमिरुदिविदिदृशिमुचिवचिछिदिभिदिभुजा सोच्छं गच्छं रोच्छं वच्छं दच्छं मोच्छं वोच्छं छेच्छं भेच्छं भोच्छं (३ १७१), सोच्छादय इजादिषु हिलुक् च वा (३ १७२) **२९-३१** =(३ १७१ १७२) **३२** कृदो हं (३ १७०) **३३** मे स्सं (३ १६९) **३४** ज्जात्सप्तम्या इर्वा (३ १६५) **३५** दु सु मु विध्यादिष्वेकस्मिंस्त्रयाणाम् (३ १७३) **३६** बहुषु न्तु ह मो (३ १७६) **३७** सोर्हिर्वा (३ १७४) **३८** अत इज्जस्विज्जहीज्जेलुको वा (३ १७५) **३९** वर्तमानाभविष्यन्त्योश्च ज्ज ज्जा वा (३ १७७) **४०** मध्ये च स्वरान्ताद्वा (३ १७८) **४१** न्तमाणौ (३ १८०). **४२** शत्रानशः (३ १८१) **४३** ई च स्त्रियाम् (३ १८२)

४४ क्त्वातुतव्येषु घेत् (४ २१०) ४५ वचो वोत् (४ २११), रुदभुजमुचा तोऽन्त्यस्य (४ २१२) ४६ दृशस्तेन ट्ठ (४ २१३) ४७ आ कृगो भूतभविष्यतोश्च (४ २१४) ४८ रुदनमोव (४ २२६), उद्विज (४ २२७) ४९ व्रजनृतमदां च्च (४ २२५) ५० गमिष्यमासा छ (४ २१५) ५१ रुधो न्धम्भा च (४ २१८) ५२ युधबुधगृधक्रुधसिधमुहा ज्झ (४ २१७) ५३ स्विदा ज्ज (४ २२४) ५४ छिदिभिदो न्द (४ २१६) ५५ कथवर्धा ढ (४ २२०) ५६ वेष्ट (४ २२१) ५७ समो ल्ल (४ २२२) ५८ खादधावोर्लुक् (४ २२८) ५९ सृजो र (४ २२९) ६० सदपतोर्ड (४ २१९) ६१ प्रादेर्मीले (४ २३२) ६२ स्फुटि चले (४ २३१) ६३ शकादाना द्वित्वम् (४ २३०) ६४ उवर्णस्याव (४ २३३) ६५ युवर्णस्य गुण (४ २३७) ६६ ऋवर्णस्यार (४ २३४) ६७ वृषादीनामरि (४ २३५) ६८ रुषादीना दीर्घ (४ २३६) ६९ व्यञ्जनाददन्ते (४ २३९) ७० स्वरादनतो वा (४ २४०) ७१ स्वराणा स्वरा (४ २३८) ७२ चिजिश्रुहुस्तुलूपूधूगा णो ह्रस्वश्च (४ २४१) ७३ न वा कर्मभावे व्व क्यस्य च लुक् (४ २४२) ७४ म्मश्चे (४ २४३) ७५ हन्खनोऽन्त्यस्य (४ २४४)

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
७६ दुहलिहवहरुहा भरत उच्च	१६९
७७ दहेर्झर्	१७०
७८ बन्धो न्ध	१७०
७९ रुध उपसमनो	१७०
८० द्वे गमिगे	१७०
८१ ईर हृकृतृञ्राम्	१७१
८२ अर्जेर्विढप्प	१७१
८३ आरभ आढप्प	१७१
८४ णप्पणज्जौ ज्ञ	१७१
८५ सिप्प सिचस्निहो	१७१
८६ वाहिप्पो व्याहृ	१७१
८७ ग्रहेर्घेप्प	१७२
८८ छिप्प स्पृशते	१७२
८९ दीसल् दृशे	१७२
९० वचेरुच्च:	१७२
९१ ईअइज्जौ यक्	१७२
९२ स्पृहदूञो सिहदूमौ णिचो	१७३

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
९३ निवृपतोर्णिहोडो वा	१७३
९४ धवलोद्घटोर्दुमोग्गौ	१७३
९५ भ्रमवेष्टयोस्तालिअण्टपरि-आलौ	१७३
९६ रावो रञ्जयते	१७३
९७ तुलिडोल्योरोहामरक्खोलौ	१७४
९८ आसघ सभावे	१७४
९९ अर्पेरल्लिवपणामचच्चुप्पा	१७४
१०० गुलुगुच्छोत्थङ्घोऽवेल्लो-ल्लाला उन्नमे	१७४
१०१ प्रकाशेर्णुव्व	१७४
१०२ णिहुव कमे	१७४
१०३ नशेर्विप्पगालनासवपलाव-हारवविउडा	१७५
१०४ वल आरोपे	१७५
१०५ विरेचेरोल्लुड्डोल्लुड्ड-पल्लत्था	१७५
१०६ कम्पेर्विच्छोल	१७५

---

७६ ञ्भो दुहलिहवहरुधामुच्चात (४ २४५) ७७ दहो ज्झ (४ २४६) ७८ बन्धो न्ध (४ २४७) ७९ समनूपाद्रुधे (४ २४८) ८० गमादाना द्वित्वम् (४ २४९) ८१ हृकृतृज्रामीर (४ २५०) ८२ अर्जेर्विढप्प (४ २५१) ८३ आरभेराढप्प (४ २५४) ८४ ज्ञो णव्वणज्जा (४ २५२) ८५ स्निहसिचो सिप्प (४ २५५) ८६ व्याहृगेर्वाहिप्प (४ २५३) ८७ ग्रहेर्घेप्प (४ २५६) ८८ स्पृशेश्छिप्प (४ २५७) ८९-९० दृशिवचेर्डीसडुच्च (३ १६१) ९१ ईअइज्जौ क्यस्य (३ १६०) ९२ दूङो दूम (४ २३), स्पृह सिह (४ ३४) ९३ निवृपत्योर्णिहोड (४ २२) ९४ धवलेर्दुम (४ २४), उद्घटेरुग्ग (४ ३३) ९५ भ्रमेस्तालिअण्टतमाडौ (४ ३०) ९६ रञ्जे राव (४ ४९) ९७ दोले रखोल (४ ४८), तूलेरोहाम (४ २५) ९८ सभावेरासघ (४ ३५) ९९ अपरल्लिवचच्चुप्पपणामा (४ ३९) १०० उन्नमेरुत्थघोल्लालगुलुगुञ्छोप्पेला (४ ३६) १०१ प्रकाशेर्णुव्व (४ ४५) १०२ कमेर्णिहुव (४ ४४) १०३ नशेर्विउडनासवहारवविप्पगालपलावा (४ ३१) १०४ आरोपेर्वल (४ ४७) १०५ विरिचेरोलुण्डोल्लुण्डपल्हत्था (४ २६) १०६ कम्पेर्विच्छोल (४ ४६)

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
१३८ जृम्भेऽवेर्जम्भा	१८१
१३९ जुञ्जजुज्जजुप्पा युजे	१८१
१४० जनो जाजम्मौ	१८१
१४१ उत्थल उच्छले	१८१
१४२ घूर्णेर्घुम्मपहल्लघोलघुला	१८१
१४३ लिम्पो लिप	१८१
१४४ शदेर्झडपक्खोडौ	१८१
१४५ ने सदेर्मज्ज	१८२
१४६ पुच्छ पृच्छेः	१८२
१४७ गण्ठो ग्रन्थे	१८३
१४८ तुवरजअडौ त्वरे	१८२
१४९ अतिडि तुर	१८२
१५० तूर शतृतिडि	१८२
१५१ पर्यसः पल्लट्टपल्लोट्टपल्हत्था	१८२
१५२ मृद्नातेर्मलपरिहट्टखुड्डपन्नाड चड्डमड्डमडा	१८३
१५३ दृशिरोअक्खणिअच्छाव-अच्छचज्ञावअज्झपुलअपु-लोअदेक्खावअक्खपेच्छा-वआसपासणिअसच्चवाव क्खान्	१८३
१५४ झरपज्झरपच्चड्डुखिरणि-ड्डुअणिब्बला क्षरे	१८३
१५५ कासेरवाद्वास	१८३
१५६ न्यसेर्णिमणुमौ	१८३
१५७ ग्रहेर्णिरुवारगेण्हबलहर-पग्गाहिपच्चुआः	१८४

तृतीयोऽध्याय ।

प्रथम पाद ।

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
१ होहुवहवा भुवेस्तु	१८५
२ पृथक्स्पष्टे णिव्वडः	१८५
३ प्रभौ हुप्प	१८५

---

१३८ अवेर्जृम्भो जम्भा (४ १५७) १३९ युजो जुञ्जजुज्जजुप्पा (४ १०९) १४० जनो जाजम्मौ (४ १३६) १४१ उच्छल उत्थल्ल (४ १७४) १४२ घूर्णो घुलघोलघुम्मपहल्ला (४ ११७) १४३ लिपो लिम्प (४ १४९) १४४ शदो झडपक्खोडौ (४ १३०) १४५ ने सदो मज्ज (४ १२३) १४६ प्रच्छ पुच्छ (४ ९७) १४७ ग्रथो गण्ठ (४ १२०) १४८ त्वरस्तुवरजअडौ (४ १७०) १४९ त्यादिशत्रोस्तूर (४ १७) १५० तुरोत्यादौ (४ १७२) १५१ पर्यस पलोट्टपल्लट्टपल्हत्था (४ २००) १५२ मृदो मलमढपरिहट्टखड्डचड्डमड्डपन्नाडा (४ १२६) १५३ दृशो निअच्छापेक्खावअच्छावयज्झवज्जसच्चवदेक्खावक्खावक्खावअक्खपुलोअपुलअनिआवआसपासा (४ १८१) १५४ क्षर खिरझरपज्झरपच्चडणिच्चलणिट्टुआ (४ १७३) १५५ अवात्काशो वास (४ १७९) १५६ न्यसो णिमणुमौ (४ १९९) १५७ ग्रहो वलगेण्हहरपङ्गनिरुवाराहिपच्चुआ (४ २०९)

१ भुवेर्होहुवहवा (४ ६०) २ पृथक्स्पष्टे णिव्वडः (४ ६२) ३ प्रभौ हुप्पो वा (४ ६३)

४ क्ते हू (४ ६४) ५ अचिति हु (४ ६१) ६ आघ्राइग्घ (४ १३), स्नातेरब्भुत्त (४ १४) क्षेणिज्झरो वा (४ २०) ७ विलिङ्टेर्निरा (४ ५६) ८ [illegible] (४ ५५) ९ प्रहृगे सार (४ ८४) १० प्रसरे पयल्लोवेल्लौ (४ ७७) ११ महमहो गन्धे (४ ७८) १२ स्मरेर्झरझूरभरभल लढविम्हरसुमरपयरपम्हुहा (४ ७४) १३ व्याप्रेराअड्ड (४ ८१) १४ निरसरेर्णीहर-नीलधाडवरहाडा (४ ७९) १५ जाग्रेर्जग्ग (४ ८०) १६ पिबे पिज्जडल्लपट्टघोट्टा (४ १०) १७ धूगेर्धुव (४ ५९) १८ श्रटेर्हण (४ ५८) १९ म्लेर्वापव्वाओ (४ १८) २० कृगे कुण (४ ६५) २१ काणेक्षिते णिआर (४ ६६) २२ निष्टम्भा-वष्टम्भे णिट्ठुहसदाण (४ ६७) २३ श्रमे वावम्फ (४ ६८) २४ निष्टम्भावष्टम्भे णिट्ठुहसदाण (४ ६७) २५ मन्युनौष्ठमालिन्ये णिव्वोल (४ ६९) २६ चाटौ गुलल (४ ७३) २७ शैथिल्यलम्बने पयल्ल (४ ७०) २८ क्षुरे कम्म (४ ७२) २९ निष्पाताच्छोटे णीलुञ्छ (४ ७१) ३० सवृगे साहरसाहट्टौ (४ ८२) ३१ निद्रातेरोहीरोंघौ (४ १२) ३२ उद्घातेरोरुम्मावसुआ (४ ११) ३३ रुते रुञ्जरुण्टौ (४ ५७) ३४ व्याहृगे कोक्कपोक्कौ (४ ७६) ३५ आहडे सनाम (४ ८३)

३६ अवतरेरोहरोरसौ (४ ८५) ३७ शकेश्चयतरतीरपारा (४ ८६) ३८ पचे सोल्ल पउलौ (४ ९०) ३९ खचेर्वेअड (४ ८९) ४० दु खे णिव्वल (४ ९२). ४१ मुचेश्छड्डावहेडमेल्लोसिक्केरअवणिल्लुञ्छवसाडा (४ ९१) ४२ सिचे सिञ्चसिम्पौ (४ ९६) ४३ रचेरुग्गहावहविडविड्डा (४ ९४) ४४ समारचेरवहत्थसारवसमारकेलाया (४ ९५) ४५ मस्जेराउड्डणिउड्डबुड्डखुप्पा (४ १०१) ४६ अनुव्रजे पडिअग्ग (४ १०७) ४७ वञ्चेवहववेलवजूरवोमच्छा (४ ९३) ४८ मृजेरुग्घुसलुञ्छपुञ्छपुसफुसपुसलुहहुलरोसाणा (४ १०५) ४९ भञ्जेर्वेमयमुसुमूरमूरसूरसूडविरपविरञ्जकरञ्जनीरञ्जा (४ १०६) ५० गजर्बुक्क (४ ९८) ५१ वृषे ढिक्क (४ ९९) ५२ तिजेरोसुक्क (४ १०४) ५३ पुञ्जेरारोलवमालौ (४ १०२) ५४ वोपेन कम्मव (४ १११) ५५ अर्जेर्विढव (४ १०८) ५६ लस्जेर्जीह (४ १०३) ५७ राजेरग्घछज्जसहरीररेहा (४ १००) ५८ घटेर्गढ (४ ११२) ५९ समो गल (४ ११३) ६० हासेन स्फुटेर्मुर (४ ११४) ६१ मण्डेश्चिञ्चचिञ्चअचिञ्चिल्लरीडटिविडिक्का (४ ११५) ६२ तुडेस्तोडतुट्टखुट्टखुडोक्खुडोल्लुक्कणिलुक्कलुक्कोल्लूरा (४ ११६)

६३ मन्थेर्घुसलविरोलौ (४ १२१) ६४ विवृतेर्ढस (४ ११८), रुधेरुत्थघ (४ १३३) ६५ आक्रन्देर्णीहर (४ १३१) ६६ आडा ओअन्दोद्दालौ (४ १२५) ६७ छिदेर्दुहावणिच्छल्लणिज्झोडणिव्वरणिल्लूरलूरा (४ १२४) ६८ कथेरट्ट (४ ११९) ६९ कथेर्वज्जरपज्जरोप्पालपिसुणसघबोल्लचवजम्पसीससाहा (४ २) ७० दु खे णिव्वर (४ ३) ७१ निषेधेर्हक्क (४ १३४) ७२ क्रुधेर्जूर (४ १३५) ७३ खिदेर्जूर-विसूरौ (४ १३२) ७४ तनेस्तडतड्डतड्डवविरल्ला (४ १३७) ७५ निर पदेर्वल (४ १२८) ७६ सतपेर्झख (४ १४०) ७७ व्यापेरोअग्ग (४ १४१), समापे समाण (४ १४२) ७८ बुभुक्षिवीज्योर्णीरववोज्जौ (४ ५), आक्षिपेर्णीरव (४ १४५) ७९ क्षिपेर्गलत्थाड्डक्खसोल्लपेल्लणोल्लछुहहुलपरीघत्ता (४ १४३) ८० उत्क्षिपेर्गुलगुञ्छोत्थंघाल्लत्थोब्भुत्तोस्सिक्कहक्खुवा (४ १४४) ८१ वेपेरायम्बायज्झौ (४ १४७) ८२ गुपेर्विरणडौ (४ १५०) ८३ उपालम्भेर्झखपच्चारवेलवा (४ १५६) ८४ क्षुभे खउरपड्डुहौ (४ १५४) ८५ प्रदीपेस्तेअवसदुमसधुक्काब्भुत्ता (४ १५२) ८६ उप सपरल्लिअ (४ १३९) ८७ स्वपे कमवसलिसलोट्टा (४ १४६)

---

८८ विलपेझ्खवडवडौ (४ १४८) ८९ आडो रभे रम्भढवौ (४ १५५) ९० भाराक्रान्ते नमेर्णिसुढ (४ १५८) ९१ रमे सखुड्डवेड्डोब्भावकिलिकिञ्चकोट्टुममोट्टायणीसरवेल्ला (४ १६८) ९२ शमे पडिसापरिसामौ (४ १६७) ९३ लुभे सभाव (४ १५३) ९४ आक्रमेरोहावोत्थारच्छुन्दा (४ १६०) ९५ विश्रमेर्णिव्वा (४ १५९) ९६ भ्रमेष्टिरिटिल्लढुण्ढुल्लढण्ढल्लचक्कम्मभम्मडभमडभमाडतलअण्टझण्टझम्पभुमगुमफुमफुसढुमढुसपरीपरा (४ १६१) ९७ गमेरईअइच्छाणुवज्जावज्जसोक्कुसाक्कुसपच्चड्डपच्छन्दणिम्महणीणीणणीलुक्कपदअरम्भपरिअल्लवोलपरिअलणिरिणासणिवहावसेहावहरा (४ १६२) ९८ आङा अहिपच्चुअ (४ १६३) प्रत्याङा पल्लोट्ट (४ १६६), अभ्याङोऽम्मत्थ (४ १६५) ९९ प्रविशे रिअ (४ १८३) १०० समा अब्भिड (४ १६४) १०१ विगलेस्थिप्पणिट्टुहा (४ १७५) १०२ पिषेर्णिवहणिरिणासणिरिणज्जरोञ्चचड्डा (४ १८५) १०३ दलिवल्योर्विसट्टवम्फौ (४ १७६). १०४ भ्रशे फिडफिट्टफुडफुट्टचुकभुल्ला (४ १७७) १०५ भषेर्भुक्क (४ १८६)

१०६ पूरेरग्घाडाग्घवोद्धुमाङगुमाहिरेमा (४ १६९) १०७ काङ्क्षेराहाहिलघाहिलखवच्चवम्फमहसिहविलुम्पा (४ १९२) १०८ नशेर्णिरणासणिवहावसेहपडिसासेहावहरा (४ १७८) १०९ कृषे कड्ढसाअड्ढाञ्चाणञ्छायञ्छाइञ्छा (४ १८७) ११० असावक्खोड (४ १८८) १११ उल्लसेरूसलोसुम्भणिल्लसपुलआअगुञ्जोल्लारोआ (४ २०२) ११२ सदिशेरप्पाह (४ १८०) ११३ ग्रसेर्घिस (४ २०४) ११४ भासेर्भिस (४ २०३) ११५ प्रतीक्षे सामयविहीरविरमाला (४ १९३) ११६ स्रंसेर्ल्हसडिम्भौ (४ १९७) ११७ म्रक्षेश्चोप्पड (४ १९१) ११८ दलिवल्योर्विसट्टवम्फौ (४ १७६) ११९ त्रसेर्डरवोज्जवज्जा (४ १९८) १२० बुभुक्षिवीज्योर्णीरववोज्जौ (४ ५) १२१ गवेषेर्डुण्ढुल्लढण्ढोलगमेसघत्ता (४ १८९) १२२ तक्षेस्तच्छचच्छरम्परम्फा (४ १९४) १२३ हसेर्गुञ्ज (४ १९६) १२४ दहेरहिऊलालुंखौ (४ २०८) १२५ विकसे कोआसवोसट्टौ (४ १९५) १२६ श्लिषे सामग्गावयासपरिअन्ता (४ १९०) १२७ जुगुप्सेर्झुणदुगुच्छदुगुञ्छा (४ ४) १२८ आरुहेश्चडवलग्गा (४ २०७) १३० अवाद्गाहेर्वाह (४ २०५) १३१ मुहेर्गुम्मगुम्मडौ (४ २०७) १३२ क्तेनाप्फुण्णादय (४ २५८) १३३ धातवोऽर्थान्तरेऽपि (४ २५९)

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
द्वितीय पाद ।	
१ दस्तस्य शौरसेन्यामखाव चोऽस्तो	२१७
२ अध क्वचित्	२१७
३ तावति खोर्वा	२१७
४ थो ध	२१७
५ इहहचोर्हस्य	२१८
६ भुवो भ	२१८
७ अन्त्यादिदेति मो ण	२१८
८ र्यो य्य	२१८
९ पूर्वस्य पुरव	२१८
१० इअदूणौ क्त्व	२१८
११ कृगमोर्डडुअ	२१९
१२ इदानीमो ल्दाणिं	२१९
१३ तस्मात्ता	२१९
१४ णं नन्वर्थे	२१९
१५ अम्महे हर्षे	२१९
१६ हीही वैदूषके	२१९
१७ हीमाणहे निर्वेदविस्मये	२२०
१८ एवार्थे एव्व	२२०
१९ हञ्जे चेट्याह्वाने	२२०
२० अतो ङसेर्डुदोश्	२२०
२१ आत्सावामन्त्र्य इनो न	२२०
२२ म	२२०
२३ भवताम्	२२१
२४ भविष्यति स्सि	२२१
२५ इचेचोर्दद्	२२१
२६ शेष प्राकृतवत्	२२१
२७ मागध्यां शौरसेनीवत्	२२२
२८ त्वाड्डाहो ङस	२२३
२९ आमो डाहड्	२२३
३० सौ पुस्येलत	२२४
३१ हगेऽहवयमो	२२४
३२ छोऽनादौ श्च	२२४
३३ क्ष ᳵक	२२४
३४ स्क प्रेक्षाचक्षे	२२४
३५ स सषो सयोगेऽग्रीष्मे	२२५

१ तो दोऽनादौ शौरसेन्यामयुक्तस्य (४ २६०) २ अध क्वचित् (४ २६१). ३ वादेस्तावति (४ २६२) ४ थो व (४ २६७) ५ इहहचोर्हस्य (४ २६८) ६ भुवो भ (४ २६९) ७ मोऽन्त्याण्णो वेदेतो (४ २७९) ८ न वा र्यो य्य (४ २६६) ९ पूर्वस्य पुरव (४ २७०) १० क्त्व इयदूणौ (४ २७१) ११ कृगमो डडुअ (४ २७२) १२ इदानीमो दाणिं (४ २७७) १३ तस्मात्ता (४ २७८) १४ ण नन्वथ (४ २८३) १५ अम्हहे हष (४ २८४) १६ हीही विदूषकस्य (४ २८५) १७ हीमाणहे विस्मयनिर्वेदे (४ २८२) १८ एवार्थे य्येव (४ २८०) १९ हञ्जे चेट्याह्वाने (४ २८१) २० अतो ङसेर्डादोडादू (४ २७६) २१ आ आमन्त्र्ये सौ वेनो न (४ २६३) २२ मो वा (४ २६४) २३ भवद्भगवतो (४ २६५) २४ भविष्यति स्सि (४ २७५) २५ दिरिचेचो (४ २७३) २६ शेष प्राकृतवत् (४ २८६) २७ शेष शौरसेनीवत् (४ ३०२) २८ अवर्णाद्वा ङसो डाह (४ २९९) २९ आमो डाहँ वा (४ ३००) ३० अत एत्सौ पुसि मागध्याम् (४ २८७), ३१ अहवयमोर्हगे (४ ३०१) ३२ छस्य श्चोऽनादौ (४ २९५) ३३ क्षस्य ᳵक (४ २९६) ३४ स्क प्रेक्षाचक्षो (४ २९७) ३५ सषो सयोगे सोऽग्रीष्मे (४ २८९)

३६ रसोर्लशौ (४ २८८) **३७** न्यण्यज्ञञ्जा ञ्ञ (४ २९३) **३८** व्रजो ज (४ २९४) **३९**जद्यया य (४ २९२) **४०** ष्टष्ठयोस्ट (४ २९०) **४१** स्थर्थयोस्त (४ २९१) **४२** तिष्ठश्चिष्ठ (४ २९८) **४३** णो न (४ ३०६) **४४** ज्ञो ञ्ञ पैशाच्याम् (४ ३०३), न्यण्योर्ञ्ञ (४ ३०५) **४५** राज्ञो वा चिञ् (४ ३०४) **४६** तदोस्त (४ ३०७) **४७** शषो स (४ ३०९) **४८** लो ळ (४ ३०८) **४९** यादृशादेर्दुस्ति (४ ३१७) **५०** र्यस्नष्टां रियसिनसटा क्वचित् (४ ३१४) **५१** टोस्तुर्वा (४ ३११) **५२** हृदये यस्य प (४ ३१०) **५३-५४** तदिदमोष्टा नेन स्त्रिया तु नाए (४ ३२२) **५५** अतो ङसेर्डातोडातू (४ ३२१) **५६** इचेच (४ ३१८), आत्तेश्च (४ ३१९) **५७** भविष्यत्येय्य एव (४ ३२०) **५८** क्यस्येय्य (४ ३१५) **५९** कृगो डीर (४ ३१६) **६०** क्त्वस्तून (४ ३१२) **६१** द्धूनत्थूनौ ष्ट्व (४ ३१३) **६२** शेष शारसेनीवत् (४ ३२३) **६३** न कगचजादिषट्शम्यन्तसूत्रोक्तम् (४ ३२४) **६४** रस्य लो वा (४ ३२६) **६५** चूलिकापेशाचिके तृतीयतुर्ययोराद्यद्वितीयौ (४ ३२५) **६६** नादियुज्योरन्येषाम् (४ ३२७) **६७** शेषं प्राग्वत् (४ ३२८)

---

१ स्वराणा स्वरा प्रायोऽपभ्रंशे (४ ३२९) २ अनादौ स्वरादसयुक्तानां कखतथपफा गघदधबभा (४ ३९६) ३ मोऽनुनासिको वो वा (४ ३९७) ४ म्हो म्भो वा (४ ४१२) ५ वाधो रो लुक् (४ ३९८) ६ अभूतोऽपि क्वचित् (४ ३९९) ७ आपद्विपत्सपदा द इ (४ ४००) ८ कथंयथातथां थादेरेमेमेहेधा डित (४ ४०१) ९ याद्दक्ताद्दक्कीद्दगीद्दशा दादेर्डेह (४ ४०२) १० अता डइस (४ ४०३) ११ यावत्तावतोर्वादेर्म उ महिं (४ ४०५) १२ वा यत्तदोऽतोर्डेवड (४ ४०७) १३ त्रस्य डेत्तहे (४ ४३६) १४ यत्रतत्रयोस्त्रस्य डिदेत्थवत्तु (४ ४०४) १५ एत्थु कुत्रात्रे (४ ४०५) १६ त्वतलो प्पण (४ ४३७) १७ तव्यस्य इएव्वउ एव्वउ एवा (४ ४३८) १८ क्त्व इइउइविअवय (४ ४३९) १९ एप्प्येप्पिण्वेव्येविणव (४ ४४०) २० तुम एवमणाणहमणहिं च (४ ४४१) २१ गमेरेप्पिण्वेप्प्योर्र्लुग्वा (४ ४४२) २२ तनोणअ (४ ४४३) २३ युष्मदादेरीयस्य डार (४ ४३४) २४ इवाथ ननउनाइ-नावइजणिजणव (४ ४४४) २५ तादर्थ्ये केहिंतेहिंरेसिरेसिंतणेणा (४ ४२५)

२६ पुनर्विन स्वार्थे डु (४ ४२६), एव पर सम ध्रुव मा मनाक एम्व पर समाणु ध्रुवु म मणाउ (४ ४१८) **२७** अवश्यमो डेंडों (४ ४२७) **२८** एकशसो ड (४ ४२८) **२९** अडडडुल्ला स्वार्थिककलुक् च (४ ४२९) **३०** योगजाश्चैषाम् (४ ४३०) **३१** स्त्रियां तदन्ताड्डी (४ ४३१) **३२** आन्तान्ताड्डा (४ ४३२) **३३** अस्येदे (४ ४३३) **३४ ३६** पश्चादेवमेवैवेदानीं प्रत्युतेतस पच्छइ एम्वइ जि एम्वहिं पच्चलिउ एत्तहे (४ ४२०) **३७** किलाथवादिवासहनहे किराहवइ दिवे सहु नाहिं (४ ४१९) **३८-३९** =(४ ४२०) **४०** = (४ ४१८) **४१** = (४ ४१९) **४२** प्रायस प्राउ प्राइव प्राइम्वपग्गिम्वा (४ ४१४) **४३ ४४** = (४ ४१९) **४५** = (४ ४१८) **४६** कुतस कउ कहतिहु (४ ४१६) **४७** = (४ ४१९) **४८ ४९** = (४ ४२०) **५०** ततस्तदोस्तो (४ ४१७) **५१** वान्यथोऽनु (४ ४१५), सर्वस्य साहो वा (४ ३६६) **५२** किम काइकवणौ वा (४ ३६७) **५३** विषण्णोक्तवर्त्मनो वुन्नवुत्तविच्चं (४ ४२१) **५४** परस्परस्यादिर (४ ४०९) **५५** अन्यादृशोऽन्नाइसावराइसौ (४ ४१३) **५६** शीघ्रादीना वहिल्लादय (४ ४२२) **५७** हुहुरुघुग्घादय शब्दचेष्टानुकरणयो (४ ४२३) **५८** घइमादयोऽनर्थका (४ ४२४)

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
चतुर्थ पाद ।	
१ दिहौ सुपि	२७३
२ स्वम्यम उत्	२७५
३ ओत्सौ पुसि तु	२७५
४ ए भिसि	२७६
५ टि	२७६
६ डिनेच्च	२७६
७ ङसेर्हेहु	२७७
८ भ्यसो हु	२७७
९ सुस्सुहो ङस	२७७
१० आमो ह	२७८
११ टो णानुस्वारौ	२७८
१२ एं चेदुत	२७८
१३ हि हे डिङस्यो	२७९
१४ हु भ्यस	२८०
१५ आमों हं च	२८०
१६ ङसो लुक्	२८१
१७ सुससो	२८१
१८ हो जसामन्त्ये	२८२
१९ हिं भिस्सुपो	२८२
२० स्त्रिया डेर्हि	२८२
२१ ङस्ङस्योर्हे	२८२
२२ हुमाम्भ्यसो	२८३
२३ उदोतौ जश्शास	२८४
२४ इं नपि	२८४
२५ कान्तस्यात उ स्वमो	२८५
२६ सर्वगात् डि हिं	२८५
२७ ङसिर्ह	२८६
२८ तु किमो डिह	२८६
२९ ङस सुश् यत्तत्किभ्य	२८६
३० स्त्रिया ङहे	२८७
३१ यत्तद् ध्रु त्रु स्वमो	२८७
३२ इदम इमु नपुसके	२८८
३३ एतदेह एहो एहु स्त्रीनृनपि	२८८

---

१ स्यादौ दीर्घह्रस्वौ (४ ३३०) २ स्यमोरस्योत् (४ ३३१) ३ सौ पुस्योद्वा (४ ३३२) ४ भिस्येद्वा (४ ३३५) ५ एट्टि (४ ३३३) ६ डिनेच्च (४ ३३४) ७ ङसेहहू (४ ३३६) ८ भ्यसो हु (४ ३३७) ९ ङस सुहोस्सव (४ ३३८) १० आमो ह (४ ३३९) ११ आट्टो णानुस्वारौ (४ ३४२) १२ ए चेदुत (४ ३४३). १३ १४ ङसिभ्यस्ङीना हेहुहय (४ ३४१) १५ हु चेदुद्भ्याम् (४ ३४०) १६ षष्ठ्या (४ ३४५) १७ स्यम्जस्शसा लुक् (४ ३४४) १८ आमन्त्र्ये जसो हो (४ ३४६) १९ भिस्सुपोर्हि (४ ३४७) २० डेर्हि (४ ३५२) २१ ङस्ङस्योर्हे (४ ३५०) २२ भ्यसामोर्हु (४ ३५१) २३ स्त्रियां जसूशसोरुदोत् (४ ३४८) २४ क्लीबे जसूशसोरि (४ ३५३) २५ कान्तस्यात उं स्यमो (४ ३५४) २६ डेर्हिं (४ ३५७) २७ सर्वादेर्ङसेर्हा (४ ३५५) २८ किमो डिहे वा (४ ३५६) २९ यत्तत्किंभ्यो ङसो डासुर्न वा (४ ३५८) ३० स्त्रियां ङहे (४ ३५९) ३१ यत्तद स्यमोर्ध्रुंत्र (४ ३६०) ३२ इदम इमु क्लीबे (४ ३६१) ३३ एतद स्त्रीपुक्लीबे एह एहो एहु (४ ३६२)

३४ एइर्जस्शसो (४ ३६३) **३५** अदस ओइ (४ ३६४) **३६** इदम आय (४ ३६५) **३७** युष्मद सौ तुहु (४ ३६८) **३८** जस्शसोस्तुम्हे तुम्हई (४ ३६९) **३९** भिसा तुम्हेहिं (४ ३७१) **४०** टाङ्यमा पइ तइ (४ ३७०) **४१** ङसिङस्भ्या तउ तुज्झ तुध्र (४ ३७२) **४२** तुम्हासु सुपा (४ ३७४) **४३** भ्यसाम्भ्या तुम्हह (४ ३७३) **४४** अम्हह भ्यसाम्भ्याम् (४ ३८०) **४५** सावस्मदो हउं (४ ३७५) **४६** टाङ्यमा मइ (४ ३७७) **४७** महु मज्झु ङसिङस्भ्याम् (४ ३७९) **४८** जस्शसोरम्हे अम्हइ (४ ३७६) **४९** अम्हेहिं भिसा (४ ३७८) **५०** सुपा अम्हासु (४ ३८१) **५१** त्यादेराद्यत्रयस्य सबन्धिनो हिं न वा (४ ३८२) **५२** मध्यत्रयस्याद्यस्य हि (४ ३८३) **५३ ५४** बहुत्वे हु (४ ३८४) **५५** अन्त्यत्रयस्याद्यस्य उं (४ ३८५) **५६** बहुत्वे हु (४ ३८६) **५७** हिस्वयोरिदुदेत् (४ ३८७) **५८** वर्त्स्यतिस्यस्य स (४ ३८८) **५९** भुव पर्याप्तौ हुच्च (४ ३९०) **६०** व्रजेर्वुञ (४ ३९२) **६१** ब्रूगो ब्रुवो वा (४ ३९१) **६२** क्रिये कीसु (४ ३८९) **६३** दृशेः प्रस्स (४ ३९३), ग्रहेर्गृण्ह (४ ३९४) **६४** तक्ष्यादीनां छोल्लादय (४ ३९५).

क्रमाङ्क	पृष्ठाङ्क
६५ ह्रो स्तोरुच्चारलाघवम्	३०३
६६ बिन्दोरन्ते	३०३
६७ हलूस्थैङ	३०३
६८ लिङ्गमतन्त्रम्	३०३
६९ शौरसेनीवत्	३०४
७० तद्व्यत्ययश्च	३०५
७१ शेष सस्कृतवत्	३०६
७२ झाडगास्तु देश्या सिद्धा	३०६

---

६५ कादिस्थैदोतोरुच्चारलाघवम् (४ ४१०) ६८ लिङ्गमतन्त्रम् (४ ४४५). ६९ शौरसेनीवत् (४ ४४६) ७० व्यत्ययश्च (४ ४४७) ७१ शेषं सस्कृतवत्सिद्धम् (४ ४४८).

परिशिष्टं द्वितीयम्

प्राकृतसूत्राणामकारादिक्रमेणानुक्रमणिका

पृष्ठाङ्क क्रमाङ्क

परिशिष्टं तृतीयम्

छन्दश्छायापन्नत्वेनाभिमतः सूत्रपाठः

प्रथमोऽध्यायः

[प्रथम पाद]

सिद्धिर्लोका[१]च्चानुक्तमन्यशब्दानुशासनवत्[२] ।
सञ्ज्ञा प्रत्याहारमयी वा[३] सुप्स्वादिरन्त्यहला[४] ॥ १ ॥
ह्रो ह्रस्वो[५] दिर्दीर्घ[६] शषसा शु[७] स समास[८] आदि खु[९] ।
गो गणपरो[१०] द्वितीय फु[११] सयुक्त स्तु[१२] तु विकल्पे[१३] ॥ २ ॥
प्रायो लिति न विकल्प[१४] शिति दीर्घ[१५] सानुनासिकोच्चार डित्[१६] ।
बहुल[१७] दिहौ मिथ से[१८] सधिस्त्वपदे[१९] न य[२०]ण्णेड[२१] ॥ ३ ॥
शेषेऽच्यच[२२]स्तिडो[२३] लोपो[२४]ऽन्त्यहलोऽश्रदुदि[२५] निर्दुरि वा[२६] ।
अन्तरि च नाचि[२७] शिश्लुड् नपुनरि[२८] त्वविद्युति स्त्रियामाल्[२९] रो रा[३०] ॥ ४ ॥
ह क्षुत्ककुभि[३१] धनुषि वा[३२] सशाशिषि[३३] स आयुरप्सरसो[३४] ।
दिक्प्रावृषि[३५] शरदामत्[३६] तु सक्खिणभवन्तजम्मणमहन्ता[३७] ॥ ५ ॥
यत्तत्सम्यग्विष्वक्पृथको मल्[३८] मोऽचि वा[३९] बिन्दुल्[४०] ।
हलि ङञणनमा[४१] स्वरेभ्यो वक्रादौ[४२] क्त्वासुपोस्तु सुणात्[४३] ॥ ६ ॥
लुड् मासादौ[४४] सस्कृतसस्कारे[४५] डे तु किशुके[४६] वर्गेऽन्त्य[४७] ।
विशतिषु त्या श्लोपल्[४८] स्नमदामशिरोनभो नरि[४९] शरत्प्रावृट्[५०] ॥ ७ ॥
अक्ष्यर्थंकुलाद्या वा[५१] क्लीबे गुणगा[५२] स्त्रियामिमाञ्जलिगा[५३] ।

[द्वितीय पाद]

निष्प्रती ओत्परी माल्यस्थो[१]वादे[२]लुंगव्यय ॥ ८ ॥
त्यदाद्यात्तदचो[३] वालाब्वरण्ये[४]ऽपे पदा[५]दिते[६] ।
तोऽच[७] शोर्लुंसयवरशोर्दि[८]र्हे दक्षिणेऽस्य[९] तु समृद्ध्यादौ[१०] ॥ ९ ॥
स्वप्नादाविल्[११] पक्वाङ्गारललाटे तु[१२] सप्तपर्णे फो[१३] ।
मध्यमकतमे च[१४] हरे त्वी[१५] उल् ध्वनिगवयविष्वचो वो[१६] ज्ञो णो ॥ १० ॥
[ऽ]भिज्ञादौ[१७] स्तावकसास्ने[१८] णा वा चण्डखण्डिते[१९] प्रथमे थ्थो[२०] ।
आयाया यँ श्वश्र्वामूल्[२१] आसारे तु[२२] तोऽन्तर्येल्[२३] ॥ ११ ॥

पारावते तु फो[२४]ल्लुकरवल्लीद्वारमालच [२५] शय्यादौ[२६] ।
ऽवाद्द उदोत्[२७]स्वपि[२८] ओदाल्या पक्वौ[२९] फो परस्परनमस्कारे[३०] ॥ १२ ॥

पद्मे मि[३१] ऽवर्पा[३२]वील्वखल्वाटस्त्यानयोरात[३३] इत्तु सदादौ[३४] ।
आचार्ये चो ह्रश्च[३५] श्यामाके मो[३६] न वाव्ययोत्खातादौ[३७] ॥ १३ ॥

घञि वा[३८] स्वरस्य बिन्द्वमि[३९] सयोगे[४०] ऽवेदितो[४१] मिराया लित्[४२] ।
मूषिकबिभीतकहरिद्रापथिपृथिवीप्रतिश्रुत्यत्[४३] ॥ १४ ॥

रस्तित्तिरा[४४]वितौ तो वाक्यादौ[४५] वेड्गुदशिथिलयो [४६] ।
उ युधिष्ठिरे[४७] द्विनीक्षुप्रवासिषु[४८] तु निर्झरद्विधाक्रुञोरोन्ना[४९] ॥ १५ ॥

ईत काश्मीरहरीतक्योर्लालौ[५०] गभीरग इत्[५१] ।
वा पानीयग[५२] उल् जीर्णे[५३] तीर्थे ह्रू[५४]ल्विहीनहीने वा[५५] ॥ १६ ॥

एल्पीठनीडकीदृशपीयूषविभीतकेदृशापीडे[५६] ।
ऽवदुत उपरिगुरुके[५७] मुकुलादौ[५८] रो भ्रुकुटिपुरुष इ[५९]ऽक्षुत ईत्[६०] ॥ १७ ॥

दोदोनुत्साहोत्सन्नऊच्छसि[६१] दुरो रलुकि तु[६२] सुभगमुसलयो [६३] ।
ह्रश्चौत्कुतूहले[६४] स्तौ[६५] सूक्ष्मे[६६]ऽद्वोतोऽल्दूकूल[६७] ईदुद्व्यूढे[६८] ॥ १८ ॥

उल् कण्डूयहनूमद्वातूले[६९] वा मधूक[७०] इदे ।
नूपुर[७१] ओल् स्थूणातूणमूल्यतूणीरकूर्परगुडूची ॥ १९ ॥

कूष्माण्डीताम्बूली[७२]ष्वृतोऽता[७३]द्वा मृदुत्वमृदुकक्रुशासु[७४] ।
इल् कृपगे[७५] शृङ्गमृगाङ्कमृत्युधृष्टद्युम्नमसृणेषु वा[७६] पृष्ठे ॥ २० ॥

[ऽ]नुत्तरपद[७७] उद् वृषभे[७८] वुवृन्दारकनिवृत्तयो[७९]र्ऋतुगे[८०] ।
गौणान्त्यस्ये[८१]दुन्मातु[८२]र्वृष्टिपृथङ्मृदङ्गनप्तृकवृष्टे[८३] ॥ २१ ॥

तु बृहस्पता[८४]वुदूदोल्मृषि[८५] वृन्त इदेड्[८६] ढिरादृते[८७]दृसेऽ रि ।
स्रा[८८] केवलस्य[८९] रिर्दृश्यक्सक्विप्यृ[९०]तुऋजुऋणऋषिऋषभे वा[९१] ॥ २२ ॥

क्लृप्त इलि[९२] चपेटाकेसरदेवरसैन्यवेदनास्वेचस्त्वित्[९३] ।
सैन्धवशनैश्चरे[९४] ऽवत्सरोरुहमनोहरप्रकोष्ठातोद्या ॥ २३ ॥

[ऽ]न्योन्ये वश्च क्तो [९५] कौक्षेयक उत्[९६] शौण्डगेषु[९७] गव्यउदाईत्[९८] ।
ऊ स्तेने वा[९९] सोच्छ्वास[१००] ऐच एड्[१०१] अइ तु वैरादौ[१०२] ॥ २४ ॥

दैत्यादौ[१०३] नाव्यावो[१०४] गौरव[१०५] आत्पौरगे चाउत्[१०६] ।
उच्चैर्नीचैसोरअ[१०७] ई धैर्ये[१०८] वा पुआय्याद्या [१०९] ॥ २५ ॥

[तृतीय पाद]

एत्साज्झला त्रयोदशगेऽच[1] कदले तु[2] कर्णिकारे फो[3] ।
नवमालिकाबदरनवफलिकापूगफलपूतर ओल्[4] ॥ २६ ॥

तु मयूरचतुर्थचतुर्वारचतुर्दशचतुर्गुणमयूखो–।
लूखलसुकुमारोदूखललवणकुतूहले[5] निषण्ण उम[6] ॥ २७ ॥

अस्तोरखोरच[7] प्रायो लुक्कगचजतदपयवा[8] नात्प[9] ।
यश्रुतिर[10] कामुकयमुनाचामुण्डातिमुक्तके मो ङ्लुक्[11] ॥ २८ ॥

खोऽपुष्पकुब्जकर्परकीले को[12]श्छागशृखलकिराते ।
लकचा[13] वैकादौ ग[14] खो कन्दुकमरकतमदकले[15] ॥ २९ ॥

पुन्नागभागिनीचन्द्रिकासु म[16] शीकरे तु भहौ[17] ।
ऊत्वे दुर्भगसुभगे वो[18] निकषस्फटिकचिकुरे ह[19] ॥ ३० ॥

खघथधभा[20] ध पृथकि तु[21] चो खचितपिशाचयो सल्लौ[22] ।
झा जटिले[23] टोबडिशादौ ल[24] स्फटिके[25] लरङ्कोठे[26] ॥ ३१ ॥

ढ कैटभशकटसटे[27] ठ[28] पिठरे ह्स्तु रश्च[29] ढो ल्ल् डो–।
[ऽ] तुडुगे[30] टो डो[31] वेतस इति तो[32] प्रतिगेऽप्रतीपगे[33] दशदहो[34] ॥ ३२ ॥

दम्भदरदर्भगदभदष्टदशनदग्धदाहदोहददोला–।
दण्डकदने तु[35] तुच्छे चच्छौ[36] टल् त्रसरवृन्ततूबरतगरे[37] ॥ ३३ ॥

ह कातरककुदवितस्तिमातुलिङ्गे तु[38] वसतिभरते वा[39] ।
लो निम्बपलितयो[40]र्दोहदप्रदीपशातवाहनातस्याम्[41] ॥ ३४ ॥

रल् सप्तत्यादा[42]वद्गुमे कदल्या[43] कदर्थिते खोर्वं[44] ।
पीते ले वा[45] डो दीपि[46] ढ पृथिव्यौषधनिशीथे[47] ॥ ३५ ॥

प्रथमशिथिलमेथिशिथिरनिषधेषु[48] र्णो दिना रुदिते[49] ।
णो वातिमुक्तके[50] गर्भिते न[52] आदेस्तु[53] नापिते ण्ह[54] पो व[55] ॥ ३६ ॥

फ पाटिपरिघपरिखापरुषपनसपारिभद्रेषु[56] ।
नीपापीडे मो वा[57] रल् पापर्द्धौ[58] प्रभूते व[59] ॥ ३७ ॥

फस्य भहौ वा[60] बो वो[61] ङ्वयौ कबन्धे[62] बिसिन्या भ[63] ।
वो भस्य कैटभे[64] त्वाभिमन्यौ मो[65] मन्मथे[66] तु ढो विषमे[67] ॥ ३८ ॥

यो जर्तीयानीयोत्तरीयकृत्येषु[68] ङ्म्मयटि[69] ।
छायाया होऽकान्तौ[70] यष्ट्या लल्[71] कतिपये वहशौ[72] ॥ ३९ ॥

अर्थपरे तो युष्मद्या[७३]देर्जो[७४] भ्यौ बृहस्पतौ तु बहो [७५] ।
रो डा पयाणे[७६] लो जठरवठरनिष्ठुरे[७७] हरिद्रादौ[७८] ॥ ४० ॥

किरिवेरे ड [७९] खो करवीरे णो[८०] लो ललाटे च[८१]
लोहललाङ्गललाङ्गूले वा[८२] स्थूले रलूतश्चौत्[८३] ॥ ४१ ॥

बो म शबरे[८४] नीवीस्वप्ने वा[८५] ह्रस्य घो बिन्दो [८६] ।
शो सल्[८७] प्रत्यूषदिवसदशपाषाणे तु ह [८८] स्नुषाया ण्ह [८९] फो ॥ ४२ ॥

छल् षट्शमीसुधाशावसप्तपर्णे[९०] सिराया वा[९१] ।
लुक् पादपीठपादपतनदुर्गादेव्युदुम्बरेऽचान्तद [९२] ॥ ४३ ॥

व्याकरणप्राकारागते कगो[९३]रेवमेवदेवकुल ।
प्रावारकयावज्जीवितावटवतमानतावति व [९४] ॥ ४४ ॥

ज्योर्दनुजराजकुलभाजनकालायसकिसलयहृदयेषु[९५] ।
अपतौ घरो गृहस्य[९६] स्त्रीभगिनीदुहितृवनिताना ॥ ४५ ॥

मित्थीबहिणीधूआविलआ[९७] उभयाधसोरवहहेट्ठौ[९८] ।
मलिनधृतिपूर्ववैडूर्याणा मइलदिहीपुरिमवेरुलिआ [९९] ॥ ४६ ॥

स्मरकैट्वोरीसरकारौ[१००] बाहिबाहिरौ बहिस [१०१] ।
कूरो गौणेषद्[१०२] एण्हि एत्ताहे इदानीम [१०३] ॥ ४७ ॥

तिर्यक्पदातिशुक्तेस्तिरिच्छिपाइक्कसिप्पि[१०४] गोणाद्या [१०५] ।

[चतुर्थ पाद]

स्तो[१]र्वा रक्ते ग [२] शुल्के ङ्ग [३] क शक्तमुक्तदष्टमृदुत्व ॥ ४८ ॥
रुग्णेषु[४] क्ष्वेडकगे खल्[५] ष्कस्कोनाम्नि[६] वृक्ष रुवृक्षे[७] ।
क्ष [८] स्थाणावहरे[९] स्कन्दतीक्ष्णशुष्के तु खो [१०] स्तम्भे ॥ ४९ ॥

स्थो[११]ऽस्पन्दे स्त्यानचतुर्थे च तु ठ [१३] ष्टो[१४] विसस्थुलास्थ्यधनार्थे[१५] ।
च कृत्तिचत्वरे[१६] त्योऽचैत्ये[१७] श्चेर्वृश्चिके न्चुर्वा[१८] ॥ ५० ॥

उत्सवऋक्षोत्सुकसामर्थ्ये छो वा[१९] क्षमाया कौ[२०] ।
क्षण उत्सवे[२१] स्पृहादौ[२२] थ्यश्चत्सप्सामनिश्चले[२३] द्यय्यर्या ॥ ५१ ॥

ज[२४]स्त्वाभिमन्यौ जजौ[२५] ध्यह्योर्झल्[२६] साध्वसे[२७] ध्वजे[२८] वेन्धौ[२९] ।
र्तस्याधूर्तादौ ट [३०] प्रवृत्तसदष्टमृत्तिवृत्तेष्टा ॥ ५२ ॥

पत्तनकदर्थितोष्टे[३१] वा न्तन्धौ मन्युचिह्न[३२]योर्डल् फो ।
मर्दितविच्छदच्छर्दिकपर्दवितर्दिगर्तसमर्दे[३३] ॥ ५३ ॥

ढोऽर्धर्द्धिश्रद्धामूर्ध्नि तु[३४] दग्धविदग्धवृद्धिदष्टावृद्धे[३५] ।
पञ्चदशदत्तपञ्चाशति णो[३६] ज्ञम्नो [३७] स्तवे थो वा[३८] ॥ ५४ ॥
रो ह्रश्चोत्साहे[३९] स्त [४०] पर्यस्ते टश्च[४१] वात्मभस्मनि प [४२] ।
ड्मक्मो [४३] ष्पस्पो फो[४४] भीष्मे[४५] श्लेष्मबृहस्पतौ तु फो[४६] ग्मों मो[४७] न्म [४८] ॥५५॥
ताम्राम्रयोम्बं[४९] ऊध्व भो वा[५०] ह्वो[५१] वश्च विह्वले[५२] काश्मीरे ।
स्मो[५३] लो वार्द्रे[५४] र्थ सौकुमार्यपर्यस्तपर्याणे[५५] ॥ ५६ ॥
अररीअरिज्जमाश्चर्ये[५६] डेरो ब्रह्मचर्यसौन्दर्ये च[५७] ।
वा पयन्ते[५८] धैय र[५९] स्तूर्यदशाहशौण्डीर्ये[६०] ॥ ५७ ॥
बाष्पे होऽश्रुणि[६१] कार्षापणे[६२] न वा तीर्थदु खदक्षिणदीर्घे[६३] ।
कूष्माण्ड्या डश्च तु ल[६४] स्त्वथ्वद्वध्वा क्वचिच्चछजझा[६५] ह्लो ल्ह [६६] ॥ ५८ ॥
श्मष्मस्मह्मामस्मररश्मौ म्ह [६७] पक्ष्मणि[६८] श्नष्णस्न ।
ह्लक्ष्णा ण्ह [६९] सूक्ष्म[७०] आश्लिष्टे लधौ[७१] ठढौ स्तब्धे[७२] ॥ ५९ ॥
तो ढो रश्चारब्धे तु[७३] सो बृहस्पतिवनस्पत्यो [७४] ।
शोर्लुक् खो स्तम्बसमस्तनि स्पृहपरस्परश्मशानश्मश्रौ[७५] ॥ ६० ॥
श्चस्य हरिश्चन्द्रे[७६] कगटडतदपःकःपशोरुपयद्रे[७७] ।
लवरामधश्च[७८] मनया[७९] धात्रीद्रे रस्तु[८०] हस्य मध्याह्ने[८१] ॥ ६१ ॥
ज्ञो ञोऽविज्ञाने[८२] द्वोद्वारे[८३] रात्रौ[८४] रितो द्वित्वल्[८५] ।
शेषादेशस्याहोऽचोऽखो[८६] दीर्घान्न[८७] कर्णिकारे णो वा[८८] ॥ ६२ ॥
धृष्टद्युम्ने[८९] वा से[९०] प्रमुक्तगे[९१] दैवगेषु[९२] तैलादौ[९३] ।
पूर्वमुपरि वगयुज [९४] श्राक्श्लाघाप्लक्षशार्ङ्गे ङ्लोत्[९५] ॥ ६३ ॥
क्ष्मारत्नेऽन्त्यहल [९६] स्नेहाग्न्योर्वा[९७] शंषंतप्तवज्रेष्वित्[९८] ।
हर्षामर्षश्रीह्रीक्रियापरामर्शकृत्स्नदिष्टयार्हे[९९] ॥ ६४ ॥
स्याद्भव्यचैत्यचौर्यसमे यात्[१००] लादक्लीबेषु[१०१] नात्स्वप्ने[१०२] ।
स्निग्धे त्वदितौ[१०३] कृष्णे वर्णे[१०४] ऽहत्युच्च[१०५] तन्व्याभे[१०६] ॥ ६५ ॥
स्रुघ्ने रा[१०७] देकाचि श्च स्वे[१०८] वा छद्मपद्मभूर्खद्वारे[१०९] ।
ईल् ज्याया[११०] हश्च महाराष्ट्रे ह्रोर्व्यत्ययो[१११] लनोरालाने[११२] ॥ ६६ ॥
वाराणसीकरेण्वा रणो[११३] र्ललाटे डलो[११४] ह्रदे दह्यो [११५] ।
चलयोरचलपुरे[११६] ह्ये ह्योर्वा[११७] लघुके लहो[११८] रलोर्हरिताले[११९] ॥ ६७ ॥
दर्वीकरनिवहौ दव्वीरयणिहवौ तु[१२०] गहिआद्या [१२१] ।

[प्रथमोऽध्याय. समाप्त]

द्वितीयोऽध्यायः

[प्रथम पाद]

मन्तमणवन्तमाआलुआलइरइल्लउल्लइन्ता मतुप[१] ॥ ६८ ॥
वतुपो डित्तिअमेतल्लुक् चैतद्यत्तद[२] किमिदमश्च ।
डेत्तिअडित्तिलडेद्दह[३]मिक पथो णस्य[४] खस्य सवाङ्गात्[५] ॥ ६९ ॥
छस्यात्मनो णओ[६] हित्थहास्त्रल[७] केर इदमर्थे[८] ।
राजपराङ्किक्कडक्कौ डे[९]च्चओ युष्मदस्मदोऽणो[१०]र्वं वते[११] ॥ ७० ॥
तैलस्यानङ्कोलाङ्डेल्ल[१२]स्त्वस्य तु डिमात्तणौ[१३] दो त्तो ।
त्तस[१४] एकाद् सि सिआ इआ[१५] ल्हुत्त कृत्वसो[१६] भवे ाडिल्लोल्लड्[१७] ॥ ७१ ॥
स्वार्थे तु क[१८]श्चोपरे संव्याने ल्लुख्[१९] नवैकाद्वा[२०] ।
मिश्राल्लिअश्[२१] शनैसो डिअ[२२] मनाको डअ च वा[२३] रो दीर्घात्[२४] ॥ ७२ ॥
ड्डुमअडमऔल् भ्रुवो[२५] लो वा विद्युत्पत्रपीतान्धात्[२६] ।
त्वादे स[२७] इर शीलाद्यथस्य[२८] तुमत्तुआणतूणा क्त्व[२९] ॥ ७३ ॥
वरङ्क्तगास्तृनाद्यै[३०]रव्यय[३१]मभ्युपगमे आम[३२] ।
त वाक्योपन्यासे[३३] णइ चेअ चिअ च्च एवार्थे[३४] ॥ ७४ ॥
हन्दी निर्वेदे[३५] दर अर्धेऽल्पे वा[३६] किणो प्रश्ने[३७] ।
मिव पिव विव विअ व व्व इवार्थे[३८] किर इर हिर किलार्थे[३९] ॥ ७५ ॥
अम्हो आश्चर्ये[४०]ऽब्भो पश्चात्तापसूचनादु ख ।
सभाषणापराधानन्दादरखेदविस्मयविषादभये[४१] ॥ ७६ ॥
हु पृच्छादाननिवारणे[४२] वणे निश्चयानुकम्प्यविकल्पे[४३] ।
सभावने अइ चा[४४]नन्तर्ये णवरिअ[४५] केवले णवर[४६] ॥ ७७ ॥
भन्द गृहाणार्थे[४७] भन्दि विकल्पविषादसत्यनिश्चयपश्चा ।
त्तापेषु च[४८] सभाषणरतिकलहे रे अरे[४९] हरे क्षेपे च[५०] ॥ ७८ ॥
धू कुत्साया[५१]मू गहाविस्मयसूचनाक्षेपे[५२] ।
पुणरुत्तं कृतकरणे[५३] हु खु निश्चयविस्मयवितर्के[५४] ॥ ७९ ॥
णवि वैपरीत्ये[५५] वेव्वे विषादभयवारणे[५६] ।
आमन्त्रणे वेव्वे च[५७] वा सख्या मामि हला हले[५८] ॥ ८० ॥
दे समुखीकरणे च[५९] ओ पश्चात्तापसूचने[६०] ।
अण णाइ नञर्थे[६१] निश्चयनिधारणे वले[६२] ॥ ८१ ॥

मणे विमर्शे[63] माइ मार्थे[64]ऽलाहि निवारणे[65] ।
लक्षणे जेण तेण[66] त्वोदवापोता[67] उ ओ उपे [68] ॥ ८२ ॥
प्रत्येकम पाडिएक्क पाडिक्क[69] स्वयमप्पणा[70] ।
एक्कसरिअ झटिति सम्प्रति[71] इहरा इतरथा[72] मुधा मोर ॥ ८३ ॥
उल्ला[73] अयि ऐ[74] उअ पश्ये[75]जेरा पादपूरणे[76] प्याद्या [77] ।

[द्वितीय पाद]

वीप्साथात्तदचि सुपो मस्तु[1] अम [2] श्लुगूजश्शसो[3] णशाम[4] हि हिँ ॥ ८४ ॥
हिं भिसो[5] हिंतो त्तो दो दु ङसिस्[6] सुतो भ्यसो[7] दिदोत्तोदोदु ङसौ[8] ।
सोर्लुक्[9] ङसोऽस्त्रिया सर्[10] ङेर्म्मिर[11]तो डो विसग [12] सो [13] ॥ ८५ ॥
वैतत्तदो[14] ङसे श्लुक्[15] ङेर्डे[16] ङसिसो हि[17] टो डेणल्[18] ।
दिर्वा भ्यसि[19] शस्येत्[20] भिसूभ्यस्सुपी[21]दुतोर्दि[22] चतुरो वा[23] ॥ ८६ ॥
पुसो जसो डउ डओ[24] डवो उतो[25] णो शसश्च[26] नृनपि ङसिङसो [27] ।
टो णा[28] श्नुगनपि सो[29]र्मङ्लुगसबुद्धेर्नप [30] श्चि शि शिङ् जस्शस्[31] ॥८७॥
शो ङ्गु स्त्रिया त्वा[32]दीत सोश्च[33] ङसे शशाशिशे[34] टाङिङसाम्[35] ।
नात शा[36] पुसोऽजातेर्डीब्वा[37] प्रत्यये[38] हरिद्राच्छाये[39] ॥ ८८ ॥
किंयत्तदोऽस्वमामि सुपि[40] स्वसृगाड्डाल्[41] डोश्लुकौ तु सबुद्धे [42] ।
ऋदन्ताड्डो[43] नाम्नि डर[44] टापो डे[45] ह्रस्वलीदूत [46] ॥ ८९ ॥
क्विप[47] उदृता त्वस्वमामिं[48] आर सुपि[49] मातुराअरा[50] सञ्ज्ञाया ।
मर[51] आ सौ वा[52] राज्ञ[53]ष्टो णा[54] जश्शस्ङसिङसा णोश्[55] ॥ ९० ॥
णोणाङिंष्विदना ज[56] इणममामा[57] भिसूभ्यसाम्सुप्स्वीत्[58] ।
ङस्ङसिटा णोणोर्डण्[59] पुस्याणो राजवच्चान [60] ॥ ९१ ॥
टो वात्मनो णिआ णइआ[61] सवादेर्जसोऽतो डे[62] ।
ङेस्त्थस्सि[63]म्म्यनिदमेतदस्तु कियत्तद स्त्रिया च हिममाम्[64] ॥ ९२ ॥
डेसि[65] कितद्भ्या सश्[66] कियत्तद्भ्यो ङस्[67] ईत से- ।
सार्[68] डिरिआ डाहे डाला काले[69] म्हा ङसे [70] किंमो डीसडिणो[71] ॥ ९३ ॥
डो तद[72] इदमेतत्कियत्तद्भ्यष्टो डिणा[73] क्वचित्सुपि तदो ण [74] ।
त्रतसि च किंमो ल्क[75] इदम इम [76] पुसि सुना त्वय स्त्रियामिमिआ[77] ॥९४॥

अत्सुस्सिहिंस्से[७९] टासरिस ण[७९] इहेण डयमा[८०] न त्थ [८१]।
क्लीबे त्वमेदमिणमिणमो[८२] किं किं[८४] तदिदमेतदा से सिं ॥ ९५ ॥
तु डसामा[८४] एत्तो एत्ताह डसिनैतद [८५] थें डेल्[८६]।
एत्तो म्मावदितौ वा[८७] सुनैस इणमो इण[८८] त सौ सो ॥ ९६ ॥
[ऽ]क्लीबे तदश्च[८९] सुप्यदसोऽमु [९०] अहद्वा सुना[९१] इआऔ म्मौ।

[तृतीय पाद]

युष्मत्सुना तुव तु तुम तुहा[१]मा तुमे तुए च[२] जसा भे ॥ ९७ ॥
तुब्भे तुय्हे उय्हे तुब्भ[३] शसा वो च[४] टा भे ते।
दे दि तुम तुमइ[५] डिटाभ्या तुमए तुइ तुए तुमाइ तुमे[६] ॥ ९८ ॥
तुब्भ तुहिंतो तुम्ह डसिना[७] तु तुइ डिम्डसौ[८] तुव तुम तुह।
तुब्भ[९] भिसा भे तुब्भेह्युब्भेह्युय्हेहि तुय्हेहि[१०] ॥ ९९ ॥
उम्होय्ह तुय्ह तुब्भ भ्यसि[११] तुब्भोब्भोय्ह तइ तुह तुह तुम्ह।
तुव तुम तुमे तुमाइ तुमो दे ते दि ति तु इ ए डसो[१२]म्हाण ॥ १०० ॥
तुब्भ तुब्भाण तुमाण तुवाण तुहाण तुब्भ वो भे त्वामा[१३]।
वा ब्भो म्हज्झौ[१४] अस्मत्सुनाम्हि हमहअमह म्म्यम्मि[१५] ॥ १०१ ॥
मो भे वअ जसा[१६]म्हे अम्हो अम्ह[१७] णे च शसा[१८]।
म णे ण मि मिम मममम्हि अह मम्ह अम्ह अमा[१९] ॥ १०२ ॥
मि मइ ममाइ मए मे डिटा[२०] मम णे मआइ ममए टा[२१]।
णे अम्हे ह्यम्हाह्यम्हे अम्ह भिसा[२२] मइ मम मह मज्झ ङसौ[२३] ॥ १०३ ॥
अम्ह मम भ्यसि[२४] अम्ह मज्झ मज्झ मइ मह मह मे च ङसा[२५]।
अम्हे अम्हो अम्हाण ममाण महाण मज्झाण ॥ १०४ ॥
मज्झाम्हाम्ह णे णो आमा[२६] अम्म मम मज्झ मह डिपि[२७] चतुरो।
जस्शस्भ्या चउरो चत्तारो चत्तारि[२८] तिण्णि त्रे [२९] ॥ १०५ ॥
दोण्णि दुवे बेण्णि द्वे[३०]दो बे टादौ च[३१] ति त्रे [३२] ण्ह।
ण्ह सख्याया आमोऽविंशतिगे[३३] द्विवचनस्य बहुवचनम्[३४] ॥ १०६ ॥
ङेसो ङम्[३५] तादर्थ्ये ङेस्तु[३६] वधाड्डाइ च[३७] क्वचिदसादे [३८]।
अस्टासो ङिप्[३९] ङसिङस्टाश्च[४०] ङिपोऽस्[४१] लुक्यङोयस्य तु[४२] ॥ १०७ ॥

[चतुर्थ पाद]

लटस्तिसाविजेच्[१] सिप्थास्से सि[२] मिर्मिविटौ[३] झिञौ ।
न्ति न्ते इरे[४] थध्वमित्थाह्चौ[५] मो ममु मस्महिड्[६] ॥ १०८ ॥
अत एवैच् से[७] त्वस्तेर्म्हं म्हो म्हि ममोमिना[८] सिना लिस[९] तिडास्थि[१०] ।
णिजदेदावावे[११] शुष्यादेरविवा[१२] अमेराड[१३] ॥ १०९ ॥
लुगाविल्भावकमक्ते[१४]ऽदेल्लुक्यात्खोरतस्तु मौ[१६] ।
मोममुष्विच्च[१७] क्ते[१८] एच्च क्त्वातुतव्यभविष्यति[१९] ॥ ११० ॥
वा लड्लोट्छतृषु[२०] ज्जाज्जे[२१] भूतार्थस्य सी हीअ ।
ही[२२] हल ईअो[२३]ऽहेस्यासी तेना[२४]स्तेर्भविष्यति हिरादि[२५] ॥ १११ ॥
हासां मिमोमुमे वा[२६] हिस्सा हित्था मुमोमस्य[२७] ।
डच्छ दृशिगम इजादौ हिलुक् च वा[२८] भिदिविदिच्छिदो डेच्छ[२९] ॥ ११२ ॥
डोच्छ वचिमुचिरुदिश्रुभुजो[३०] ड मेश्छात्तत[३१] कृदो ह[३२] सँ[३३] त्वि ।
ज्ञाह्लिड[३४] एकस्मिन्प्रथमादेर्विध्यादिषु दु सु मु[३५] बहौ न्तु ह मो[३६] ॥ ११३ ॥
सोस्तु हिं[३७] लुगिज्जहीज्जस्विज्जे[३८]ऽतो लड्लृटोश्च जजारौ[३९] मध्ये ।
चाजन्ता[४०]न्माणन्तौल् च लृड[४१] शतृशानच[४२] स्त्रियामीं च[४३] ॥ ११४ ॥
घेत्तुंतव्यक्त्वासु ग्रहे[४४]रन्त्यस्य वचिमुचिरुदिश्रुभुजा डोत्[४५] ।
ता हो दृश[४६] आ भूतभविष्यति च कृञो[४७] नमोद्विजरुदा व[४८] ॥ ११५ ॥
चनृंतिमदिव्रजा[४९] च्छर्गमिष्यमासा[५०] रुधो न्धम्भौ[५१] ।
युधबुधगृधक्रुधसिधमुहा च ज्झों[५२] जर्स्विदा[५३] छिदिभिदो न्द[५४] ॥ ११६ ॥
ढ कथिवर्धां[५५] वेष्टे[५६] समुदो ल्ह्[५७] खादधावि लुक्[५८] र सृजि[५९] ड ।
सीदपति[६०] मीले प्रादेर्ह्नं तु[६१] चलस्फुटे[६२] शकग[६३] उवर्णस्याव[६४] ॥ ११७ ॥
योरेङ्[६५] अरउ[६६]ररि वृषा[६७] रुषगेऽचोदि[६८]हलोऽक्[६९] त्वनतो[७०]ऽचोऽचा[७१] णो ।
ह्श्च चिजिपूश्रुधूस्तुहुलूम्यो[७२] वर्भावकर्मणि तुवयंग्लुक् च[७३] ॥ ११८ ॥
मर्चे[७४]रन्त्यस्य हनखनो[७५]दुंहलिहवहरुहा भरत उच्च[७६] दहे ।
झंर्[७७] बन्धो न्धो[७८] रुध उपसमनो[७९]र्द्धं गमिग[८०] ईर हृकृतॄत्राम्[८१] ॥ ११९ ॥
अर्जेर्विढप्प[८२] आरभ आढप्पो[८३] णप्पणज्जौ ज्ञ[८४] ।
सिप्प सिचस्निहो[८५]र्वाहिप्पो व्याहृ[८६]ग्रंहेर्वेप्प[८७] ॥ १२० ॥

छिप्प स्पृशते[८८]र्दीसल् दृशो[८९]वंचेवुंच[९०] इअइज्जौ यक्[९१] ।
स्पृहदूजो सिहदूमौ णिचो[९२]र्निवृपतोर्णिहोडो वा[९३] ॥ १२१ ॥

धवलोद्घटोदुमोग्गौ[९४] भ्रमवेष्टयोस्तालिअण्टपरिआलौ[९५] ।
रावो रञ्जयते[९६]स्तुलिडोल्योरोहामरखोलौ[९७] ॥ १२२ ॥

आसघ सभावे[९८]र्पैरल्लिवपणामचच्चुप्पा [९९] ।
गुलुगुञ्छोत्थघोव्वेल्लोल्लाला उन्नमे [१००] प्रकाशेणुंव्व [१०१] ॥ १२३ ॥

णिहुव कमे[१०२]र्नशेर्विप्पगालणासवपलावहारवविउडा [१०३] ।
वल आरोपे[१०४]र्विरिचेरोलुड्डोल्लुड्डल्लपल्लत्था [१०५] ॥ १२४ ॥

कम्पेर्विच्छोलो[१०६] रोमन्थेरोग्गालवग्गालौ[१०७] ।
फ्लावेरोव्वालपव्वालौ[१०८] मिश्रेर्मीसालमेलवौ[१०९] ॥ १२५ ॥

छदेर्नूमनुमोव्वालडक्कपव्वालसन्तुमा [११०] ।
अच्चुक्कवोक्कौ विज्ञापे [१११] परिवाडो घटे[११२] ईशे ॥ १२६ ॥

दावदक्खवदसा [११३] प्रस्थापे पेट्ठवपेड्डवौ[११४] ।
यापेजवो[११५] विकोशे पक्खोडो[११६] गुण्ठ उध्दूले [११७] ॥ १२७ ॥

तड आहोडविहोडौ[११८] ह्लादेरवअच्छलणिचश्च[११९] ।
निमेर्निम्मवनिम्माणौ[१२०] आल्लीडोऽल्लि [१२१] क्रिय कीण [१२२] ॥ १२८ ॥

केर्चं वे [१२३] स्त्य सम खा[१२४] ध्मो धुमोद् [१२५] स्थष्ठकुकुरौ[१२६] ।
णिरप्पथक्कठाचिट्ठा [१२७] विस्मर पम्हसवीसरौ[१२८] ॥ १२९ ॥

कृपौ णिजवहो[१२९] जाणमुणौ ज्ञो[१२०] धो दह श्रद [१३१] ।
स्पृशिश्छिवालुक्खफरिसफासफसालिहच्छिहान्[१३२] ॥ १३० ॥

फक्कस्थक्क [१३३] श्लाघ सलाह [१३४] थिप्पस्तृपो[१३५] भियो भाबिहो[१३६] ।
भुजिरण्णभुजकम्मसमाणचमढचड्डुजेमजिमान्[१३७] ॥ १३१ ॥

जृम्भोऽवेजम्भा[१३८] जुअजुज्जजुप्पा युजे[१३९] र्जनो जाजम्मौ[१४०] ।
उत्थल्ल उच्चले[१४१] घूर्णेर्घुम्मपहल्लघोलघुला [१४२] ॥ १३२ ॥

लिम्पो लिप [१४३] शदेर्झडपक्खोडौ[१४४] ने सदेर्मज्ज [१४५] ।
पुच्छ प्रच्छे[१४६]गण्ठो ग्रन्थे[१४७]स्तुवरजअडौ त्वरे[१४८]रतिडि तुर [१४९] ॥१३३॥

तूर शतृतिडि[१५०] पयस् पल्लट्टपलोट्टपल्हत्था [१५१]।
मृद्गातेर्मलपरिहट्टखुड्डपण्णाडचड्डमड्डमडा [१५२] ॥ १३४ ॥
दृशिरोअक्खणिअच्छावअच्छचज्जावअज्झपुलअपुलोअ ।
देक्खावअक्खपेच्छावआसपासणिअसच्चवावक्खान्[१५३] ॥ १३५ ॥
झरपज्झरपच्चड्डुखिरणिड्डुअणिब्बला ।
क्षरे [१५४] काशेरवाद्वासो[१५५] न्यसेर्णिमणुमौ[१५६] ग्रहे ॥ १३६ ॥
र्णिरवारगेण्हबलहरपगाह्पिच्चुआ ।

[द्वितीयोऽध्याय समाप्त]

तृतीयोऽध्यायः

[प्रथम पाद]

हेहुवहवा भुवेस्तु[१] पृथक्स्पष्टे णिव्वड [२] प्रभो हुप्प [३] ॥ १३७ ॥
हू क्ते[४] हुरचित्या[५]घ्राक्षिस्रामाइग्घणिज्झराब्बुत्ता [६]।
रा वोर्लीयो[७] निना ह्लिक्कणिलुक्कणिलिअलिक्कलुक्कणिरुग्घा [८] ॥ १३८ ॥
सार प्रहु [९] प्रसुरुवेल्लपयल्लौ[१०] महमहो गन्धे[११]।
झरझूरसुमरविम्हरभरभलल्ढपअरपम्हुहा स्मरते [१२] ॥ १३९ ॥
व्याप्रेराअड्डो[१३] निस्सुर्णीहरणीलदाडवरहाढा [१४]।
जाग्रेजग्गा [१५] पट्टघोट्टडल्लपिज्जा पिबे[१६] घुवो ॥ १४० ॥
धूञो[१७] हुण शृणोते[१८]र्ल्जै वापव्वाऔ[१९] कृञ कुण [२०]।
काणेक्षिते णिआरो[२१] निष्टम्भे णिट्ठुह [२२] श्रमे वापफ [२३] ॥ १४१ ॥
सदाणोऽवष्टम्भे[२४] णिव्वोलो मन्युनौष्ठमालिन्ये[२५]।
गुललश्चाटौ[२६] पअल्लो लम्बनशथिल्ययो [२७] क्षुरे कम्म [२८] ॥ १४२ ॥
णीलुञ्छो निष्पाताच्छोटे[२९] साहट्टसाहरौ सवु [३०]।
ओहीरोग्घौ निद्र[३१] उद्ध ओरुम्मावसुऔ[३२] रुवो ॥ १४३ ॥

रुजरुटौ[३३] कोक्कवोक्कौ व्याहु[३४] सनाम आहड[३५] ।
ओहौसरावक्तरेस्तु[३६] शकेस्तरतीरपारचआ[३७] ॥ १४४ ॥

सोल्लपउलौ पचे[३८]र्वेअड खचे[३९]र्णिव्वलो मुचेर्दु खे[४०] ।
अवहेडमेल्लणिल्लुछोसिक्कदिसडरेअवछण्डा[४१] ॥ १४५ ॥

सिञ्चसिम्पौ सिचे[४२] रचेर्विडविड्डावहोग्गहा[४३] ।
केलाअसारवसमारोवहत्था समारचे[४४] ॥ १४६ ॥

मस्जेराउड्डणिउड्डबुड्डखुप्पा[४५] अनुव्रजते ।
पडिअग्गो[४६] वञ्चेर्वेहववेलवजूरवोम्मच्छा ॥ १४७ ॥

रोसाणोबुसलुहलुच्छपुच्छफुसफुस्सघसहुला मार्ष्टे[४८] ।
भञ्जेर्वेमअमुसुमूरमूरपविरजसूरसूडकरज ॥ १४८ ॥

निरजविरा[४९] गर्जेबुक्को[५०] डिक्को वृषे[५१] तिजेरोसुक्क[५२] ।
आरोलवमालौ पुञ्जे[५३] कम्मवमुपभुजि[५४]र्विडवमर्जि[५५] ॥ १४९ ॥

लज्जेर्जीहो[५६] राजे सहरेहच्छज्जरिराग्घा[५७] ।
घटेर्गढ[५८] समो गलो[५९] हासेन स्फुटतेर्मुर[६०] ॥ १५० ॥

मण्डेष्टिविंडिकरिडचिचचिंचिल्लचिंचआ[६१] ।
तुडिरुल्लुक्कणिलुक्कोल्लूरोक्खुडलुक्कतोडखुट्टखुडान्[६२] ॥ १५१ ॥

घुसलविरोलौ मन्थे[६३]र्ढंसोत्थघौ विवृतिरुध्यो[६४] ।
णीहर आक्रन्दे[६५]रोअदोद्दालौ छिदेराड[६६] ॥ १५२ ॥

णिल्लूरल्लूरणिव्वरणिच्छल्लदुहावणिज्झोडा[६७] ।
अट्ट क्वथे[६८] कथेवज्जरपज्जरसग्घसाससाहचव ॥ १५३ ॥

जपपिसुणबोल्लोब्बाला[६९] दुःखे णिव्वरो[७०] निषेधेहक्क[७१] ।
जूर क्रुधे[७२]र्विसूरश्च खिदे[७३]स्तड्डवविरल्लतड ॥ १५४ ॥

तड्डास्तने[७४]र्निर पद्यतेवल[७५] सतपा झख[७६] ।
ओअग्गसमाणौ व्यापिसमाप्यो[७७]र्णीरवो बुभुक्ष्याक्षिप्यो[७८] ॥ १५५ ॥

क्षिपिरड्डुक्खपरिहुलघत्तच्छुहफेल्लणोल्लसोल्लगल्लत्थान्[७९] ।
उत्क्षिपिरुत्थग्घोस्सिक्कहक्खुवाल्लत्थगुलुगुछ ॥ १५६ ॥

उब्भुत्तान्[८०] बेपेराअब्बाअज्झौ[८१] विरणडौ गुपे[८२] ।
च्चार वेलव उपालभे[८३] खउरपड्डुहौ ॥ १५७ ॥

क्षुभे [८४] प्रदीपे सधुक्काब्भुत्ततेअवसधुमा [८५] ।
अल्लिअ उपसपे [८६] कमवसलिसलोट्टा स्वपे[८७]बंडवडो विलपे ॥ १५८ ॥

रम्भिराडो रम्भढवौ[८९] भाराक्रान्ते नमेर्णिसुढ [९०] ।
उब्भाववेल्लणीसरकोड्डुमसक्खुड्डुखेड्डुमोट्टाअ ॥ १५९ ॥

किलिकिंचा रमे [९१] पडिसा परिसाम शमे [९२] लुभे सभाव [९३] ।
आक्रामिरोहावोऽत्थारच्छुन्दान्[९४] विश्रमेर्णिप्पा[९५] ॥ १६० ॥

ढुण्ढुल्लढुमडडल्लभमाडभम्मभमुड ।
तलअटझ्झटगुमटिरिटिल्लपरीपर ॥ १६१ ॥

घमचक्कमभमडघसझ्झपड्डुसा भ्रमे [९६] ।
गमिरणुवज्जअवज्जसअक्कुसउक्कुसअइच्छअई ॥ १६२ ॥

अवहरअवसेहवडअवरिअलवरिअल्लवोल्लणिरिणास ।
वच्छड्डुणिणणिम्महपच्छदणिलुक्करभणीणिवहान्[९७] ॥ १६३ ॥

प्रत्यागमागमाभ्यागमा पल्लोट्टाहिपच्चुओम्मच्छा [९८] ।
रिहरिग्गौ प्रविशे [९९] सगमोऽब्भिड[१००]डिप्पणिड्डुहौ विगले [१०१] ॥ १६४ ॥

णिवहणिरिणासणिरिणिज्जरोचचड्डा [१०२]पिषेर्वलेवँफ [१०३] ।
भ्रशे पिडपिट्टचुक्कछुल्लपुट्टपुडा[११४] भषे ॥ १६५ ॥

बुंक्क [१०५] पूरेरग्घवाग्घाडाहिरेमाग्गुमोद्धुमा [१०६] ।
आहाहिलघवच्चाहिलक्खमहसिहचिल्लुपचपा काक्षे [१०७] ॥ १६६ ॥

नशिरवहरावसेहणिवहपडिसासेहणिरिणासान्[१०८] ।
साअड्ढाणच्छकड्ढाच्छाअछाणछा कृषे[१०९]रसा ॥ १६७ ॥

वक्खोड[११०] उल्लसेरूसलोसुभारोअणिल्लस ।
गुजोल्लपुलआआ [१११] सदिशोऽप्पाहो[११२] ग्रसेर्घिस [११३] ॥ १६८ ॥

भासेर्भिस [११४] प्रतीक्षेर्विहिरविरमालसामआ [११५] स्रसे- ।
ल्हंसडिंभौ[११६] म्रक्षेश्चोप्पडो[११७] विसट्टो दले[११८]स्रसेवज्जडरौ[११९] ॥ १६९ ॥

वोज्जो वीजेश्च[१२०] गवेषेघत्तगमेसडुडुल्ल ।
डडोला[१२१]स्तक्षेश्चञ्छरपरफा[१२२] हसेर्गुंज ॥ १७० ॥

दहिरहिऊलालुक्खौ[१२४] विकसे कोआसवोसग्गौ[१२५] ।
श्लिषोऽवआससामग्गपरिअता[१२६] जुगुप्सते- ॥ १७१ ॥

दुंगुञ्छझूणदुगुछा[127] वलग्गचडमारुहे [128]।
हुल्लो लक्ष्यात्स्खले[129]गाहोऽवाद्गाहो[130] गुम्मगुम्मडौ ॥ १७२ ॥
मुहे[131]रप्पुण्णगा क्वेन[132] धातवोऽर्थान्तरेष्वपि[133]।

[द्वितीय पाद]

दस्तस्य शौरसेन्यामखावचोऽस्तो[1]रध क्वचि[2]त्तावति खो ॥ १७३ ॥
र्यो[3] थो ध[4] इहहचोर्हस्य[5] भुवो भो[6]ऽन्त्यादिदेति मो णो[7] र्यो य्य[8]।
पूर्वस्य पुरव[9] इअदूणौ क्त्व[10] कृगमो डदुअ[11] इदानीमो ॥ १७४ ॥
ल्दाणिं[12] तस्मात्ता[13] ण नन्वर्थे[14]ऽम्महे हर्षे[15]।
ही ही वैदूषके[16] हीमाणहे निर्वेदविस्मये[17]॥ १७५ ॥
एवार्थे य्येव्व[18] हञ्जे चेट्याह्वाने[19]ऽतो ङसेर्दुदोश्[20]।
आत्सावामन्त्र्य इनो नो[21] मो[22] भवता[23] भविष्यति स्सि[24]रिचेचो ॥१७६॥
देदू[25] शेष प्राकृतव[26]न्मागध्या शौरसेनीवत्[27]।
स्वाङ्गाहो ङस[28] आमो डित्[29] सौ पुस्येल्लतो[30] हगेऽहवयमो [31]॥ १७७ ॥
छोऽनादौ श्च [32] क्ष ≍क [33] स्क प्रेक्षाचक्षे[34] स सषो सयोगे ।
[ऽ]ग्रीष्मे[35] स्तो श्लौ[36] न्यण्यज्ञञा ञ्ञ्[37] जो व्रजे[38]जयद्या य [39]॥ १७८ ॥
ष्टट्ठौ स्ट[40] स्थर्थौ स्त[41] चिष्ठस्तिष्ठस्य[42] नो नणो पैशाच्याम्[43]।
न्यण्यज्ञा ञ्ञ्[44] राज्ञो ञ्ञो वा चिञ्[45] तलू तदो [46] शषो सो[47] लो ळ [48]॥१७९॥
दुस्तिर्यादृशगे[49] र्यस्नष्टा रिअसिनसिटा क्वचित्[50] टोस्तु तु[51]थ ।
पो हृदये[52] टा नेन तदिदमो[53]नाए स्त्रिया[54] ङसेस्तोतुशात [55]॥ १८० ॥
तदिंजेच[56] एय्य एव भविष्यति[57] इय्यो यक [58] कृञो डीर [59] क्त्वा ।
तूनं[60] ष्ट्व ट्टूनत्थूनौ[61] शेष शौरसेनीवत्[62]॥ १८१ ॥
न प्रायो लुक्कादिच्छलूषट्शम्यन्तसूत्रोक्तम्[63]।
रो लस्तु चूलिकापैशाच्या[64] गजडदबघझढधभाम् ॥ १८२ ॥
कचटतपखछठथफाल्[65] अन्येषामादियुजि न[66] शेष प्राग्वत् ।

[तृतीय पाद]

प्रायोऽपभ्रंशेऽचोऽच्[1] अचोऽस्तवोऽखौ कखतथपफा ॥ १८३ ॥
गघदधबभान्[2] तु मो ञ्व[3] ह्यो म्भं[4] रोलुकमध [5] क्वचिदभूतोऽपि ।
विपदापत्सपदिं द इ[7] कथतथायथि डिहडिंधडिमडेमा था- ॥ १८४ ॥

देर्दादेर्डेहो यादृक्तादृक्कीदृगीदृशा[९] डइसोऽताम्[१०] ।
यावत्तावत्युमहिमा वादे[११]र्डेत्तुलडेवडा ॥ १८५ ॥

वियत्कियति च व्यादेवतुपो[१२] डेत्तहे त्रल[१३] ।
यत्तदोर्डेत्तु[१४] कुत्रात्रे च डेत्थु[१५] त्वतलौ प्पणम्[१६] ॥ १८६ ॥

तव्यस्य एव्वइएव्वउएव्वा[१७] क्त्व इ इउ इवि अवि[१८] ।
एप्प्येप्पिण्वेव्येविणु[१९] तुम एवमणाणहमणहि च[२०] गमे- ॥ १८७ ॥

स्त्वेप्पेपिण्वेप्योरेलुक्[२१] तृनोऽणअल्[२२] छस्य युष्मदादेर्डार[२३] ।
जणि जणु न नइ नावइ नाइ इवार्थे[२४] तणेण रेसि रेसि ॥ १८८ ॥

तेहि केहि तादर्थ्ये[२५] स्वार्थे डु पुनर्विनाध्रुवम[२६] ।
डेंडावश्यम[२७] परमेकशसोडडि[२८] अडडडुल्ला ॥ १८९ ॥

स्वार्थिककलुक् च[२९] तद्योगजाश्च[३०] डीत स्त्रिया[३१]मदन्ताड्डा[३२] ।
इदतोऽति[३३] इदानीमेव्वहि[३४] एव जि[३५] एवमेम[३६] नहि नाहि[३७] ॥ १९० ॥

प्रत्युत पच्चलिउ[३८] एवमेवेमइ[३९] सम समाणु[४०] किल किर[४१] ।
पग्गिमाप्राइमप्राउप्राइवप्रायसो[४२] दिवा ॥ १९१ ॥

दिवे[४३] सह सहु[४४] मा मं[४५] कुत कउ कहतिहु[४६] ।
अथवा मनागहवइ मणाउ[४७]मितसेत्तहे[४८] पश्चात् ॥ १९२ ॥

पच्छइ[४९] ततस्तदा तो[५०] त्वनुसाहावन्यथासवौ[५१] ।
किं काइकवणौ[५२] उन्नविच्चवुत्ता विषण्णवर्त्मोक्ता[५३] ॥ १९३ ॥

अत्थु परस्परस्या[५४]न्यादृशस्यान्नाइसाववरा ।
इसौ[५५] वहिल्लगा शीघ्रादीना[५६] हुहुरुघिग्घिगा ॥ १९४ ॥

शब्दचेष्टानुकृत्यो[५७]रनथका घइमादय ।

[चतुर्थ• पाद]

दिहौ सुपि[१] स्वम्यत उ[२]दोत्सौ पुंसि त्वे[३] भिसि[४] ॥ १९५ ॥

टि[५] ङिनेच्च[६] ङसेर्हेंहू[७] भ्यसो हु[८] सुस्सुहो ङस[९] ।
आमो ह[१०] टो णानुस्वारौं[११] ए चेदुतो[१२] हि हे ङिङसेर्हुं[१३] ॥ १९६ ॥

भ्यस[१४] आमो ह च[१५] ङसो लुक्[१६] सुससो[१७]र्हो जसामन्त्र्ये[१८] ।
हिं भिस्सुपो[१९] स्त्रिया ङे[२०]र्ङस् ङस्योर्हे[२१] हुमाम्भ्यस[२२] उदोतौ ज- ॥१९७॥

श्शस[२३] इ नपि[२४] कान्तस्यात उ स्वमो[२५] सर्वगाड्ङि हि[२६] ङसिं हं[२७] ।
तु किमो डिहे[२८] ङस सुश् यत्तत्किम्भ्य[२९] स्त्रिया डहे[३०] यत्तत् ॥ १९८ ॥

ध्रु त्रु स्वमो[31]रिदम इमु नपुसक[32] एतदेह एहो एहु ।
स्त्रीनृनपि[33] जश्शसोरेइ[34] ओइ अदस[35] इदम आअ [36] ॥ १९९ ॥

सौ युष्मदस्तुहु[37] तुम्हे तुम्हइ जश्शसो[38]र्भिसा तुम्हेहिं[39] ।
ङयम्टा पइ तइ[40] तुज्झ तुध्र तउ ङसिङसा[41] सुपा तुम्हासु[42] ॥ २०० ॥

तुम्हहमाम्भ्यस्भ्या[43]मस्मदोऽम्हह[44] सौ हउ[45] मइ ङयम्टा[46] ।
ङस्ङसिसा महु मज्झा[47]म्हइमम्हे जश्शसो[48]र्भिसाम्हेहिं[49] ॥ २०१ ॥

सुपाम्हासु[50] लटो हि वा झइयो[51]र्हिथास्सिपो[52][सप्तम्याश्च]हुं थ- ।
ध्वमो[53]रु मिबिटो[54]हुं मस्महिङो[55]रिदुदेत्स्वहे [56] ॥ २०२ ॥

स्यस्य सो ऌटि[57] पर्यासौ भुवो पहुच्च[58] व्रजेर्वञ्ज [59] ।
ब्रूञो ब्रुव [60] क्रिये कीसु[61] प्रस्सगृण्हौ दृशिग्रहो [62] ॥ २०३ ॥

तक्षाद्याश्छोल्लादीन्[63] होस्तोरुच्चारलाघव[64] बिन्दो ।
रम्ते[65] हल्स्थैडो[66] लिङ्गमतन्त्र[67] शौरसेनीवत्[68] ॥ २०४ ॥

तद्व्यत्ययश्च[69] शेषं सस्कृतवद्[70] झाडगास्तु देश्या सिद्धा [71] ।

[तृतीयोऽध्याय. समाप्त]

चतुर्थ परिशिष्टम्

अपभ्रंशपद्यसूची

Index of Apabhraṁs'a Stanzas

[*The figures indicate the number of the stanza in III iii iv*]

पञ्चमं परिशिष्टम्

देश्यशब्दसूची

[अस्या सूच्या प्रथम स्थूलाक्षरैर्देश्यशब्द, तदनन्तर प्रस्तुतग्रन्थस्य पृष्ठाङ्क, ततो गीर्वाणभाषया देश्यशब्दस्य अर्था, तत कसयोर्मध्ये मध्यमाक्षरै हेमचन्द्राचार्यविरचिताया देशीनाममालाया बोधक दे, अथवा हेमचन्द्राचार्यविरचितस्य प्राकृत व्याकरणस्य बोधक **हेव्या** इत्यक्षरम्, तत तत्रत्यरूपभेदार्थभेदयोर्निर्देश, ततो वर्गाङ्क श्लोकाङ्कश्च]

अ

अइरजुवई ६६ अचिरयुवति (दे–१ ४८)
अइराणी ३२६ इन्द्राणी (दे–१ ५८)
अइरिप्पो ३१४ कथाबन्ध (दे–अइरिंपो १२६)
अउज्झहरो ९७ रहस्यभेदी (दे–१ ४२)
अकासिअ २०७ पर्याप्तम् (दे–अकासि १ ८)
अकंडतलिमो ३३४ अपरिणीत, निष्प्रेमा (दे–१ ६०)
अक्कन्तो २०९ प्रवृद्ध (दे–अक्कत १ ९)
अक्कसालो ३२७ बलात्कार (दे–अक्कसाला १ ५८)
अक्कोडो ३२५ अज, छाग (दे–१ १२)
अक्को ३२० दूत (दे–१ ६)
अक्खणवेलं ३३२ निधुवनम्, प्रदोष. (दे–१ ५९)
अक्खवाआ ३१२ दिक् (दे–अक्खवाया १ ३५)
अगड्डिगोहो ३३१ यौवनोत्कट (दे–अगडिगेहो १ ४०)
अगिला ३२२ अविच्छिन्नस्वररोदनम् (दे–अगिला अवज्ञा १ १७)
अग्गिआओ ९९ इन्द्रगोप (दे–१ ५३)
अङ्किअ २०९ आलिङ्गितम् (दे–१ ११)
अच्छं ३३५ अत्यर्थम्, शाघ्रम् (दे–१ ४९)
अच्छिवडण ९७ निमीलनम् (दे–१ ३९)
अच्छिविअच्छी १०९ परस्पराकृष्टि (दे–१ ४१)
अच्छिहरुल्लो १०८ द्वेष्य (दे–१ ४१)
अजडो ९४ अजड शीघ्रकारित्वात्
अजणिक्क ३१४ सायभोजनम्
अज्झमो ६९ ऋजु
अज्झसिअ २१२ उत्कृष्टम् (दे–१ ३०)
अज्झंसिअ २१५ दृष्टम् (दे–१ ३०)
अज्झोलिआ ३२७ पुन पुनर्या दुह्यते धेनु (दे–अज्झोल्ली दुग्धदोह्या धेनु १ ७)
अट्टण्णो ११२ आर्तज्ञ
अट्टट्टो २१२ यात (दे–१ १०)
अट्टलो ३२३ अनपराध
अडअणा १०८ असती (दे–१ १८)
अडउज्झिअं ३१९ विपरीतरतम् (दे–१ ४२)
अड्डा ३१० प्रलम्बा केशा

ओसाओ ३१५ पीडा (दे-१ १५२)
ओसायण ६५ आपोशनम् (दे-१ ६४)
ओसिक्खओ ३१८ गतिविघात (दे-ओसिक्खिअ १ १७३)
ओहट्ट ३३६ नीवी, अवगुण्ठनम् (दे-ओहट्टो १ १५३)
ओहरणं २०७ आघ्रातम् (दे-१ १७४)
ओहल्ली ११४ अपसृति
ओहस ३०६ चन्दनम् (दे-ओहरिस चन्दनघर्षणशिला १ १६९)
ओहिअ ३०७ अधोमुखम् (दे-ओहुर? १ १५७)
ओहित्थ ३३६ रभसम्, विषाद (दे-१ १६८)

क

कइलबइल्लो ३२२ स्वेच्छोत्थायी बलीवर्द (दे-२ २५)
कउल ३३० गोमयखण्डम् (दे-२ ७)
कउह ३१७ नित्यम् (दे-२ ५)
ककुड ६७ ककुदम्
कक्काल ६९ कङ्काल, शरीरास्थि
कक्खडो ६७ कर्कश (दे-२ ११)
कच्च ११० कार्यम् (दे-२ २)
कच्छर ३०९ कर्दम (दे-कच्छरो २ २)
कडअल्ली ३३३ कण्ठ, कर्णिका (दे-२ १५)
कडप्पो ६८ कलाप समूह (दे-२ १३)
कडसी ३१७ श्मशानम् (दे-२ ६)
कड (पडं?) ३१५ पश्चिमाङ्गणम्
कडंतर ३३० शूर्पादिजीर्णभाण्डम् (दे-२ १६)
कडतरिअं २०६ छिन्नम्, छिद्रितम् (दे-२ २०)
कडंत ३२० मुसलम् (दे-२ ५१)
कडिल्ल १०९ गहनम्, दौवारिक, कटिवस्त्रम्, निर्विवरम्, विपक्ष, आशी (दे-२ ५२)
कडो २०९ उपरत, क्षाण (दे-२ ५)
कणआ ३१६ नीवी
कणइल्लो १०७ शुक (दे-२ २१)
कणई १०८ लता (दे- २ ५)
कण्णाराम ३२१ अवतस
कण्णोविआ ३३८ चञ्चू, अवतंस (दे-कण्णोल्ली २ ५७)
कत्त ६७ कलत्रम्
कत्थइ ६९ क्वचित्
कन्दोट्ट ९७ उत्पलम् (दे-२ ९)
कप्परिअ २१४ आरोपितम् (दे-२ २०)
कमडो ३३८ भिक्षापात्रम्
कमढो ३३२ दधिकलशी, पिठरम् (दे-२ ५५)
कमणी ११० निश्रेणि, सोपानम् (दे-२ ८)
कमल १०० आस्यम्, कलह (दे-२ ५४)
कमलो ३११ चोर (दे-कलमो २ २०)
कमिओ २०६ उपसर्पित (दे-२ ३)
करअडी ३१९ स्थूलवस्त्रम् (दे-करयरी २ १६)
करइल्लो ३०७ शुष्कमहीज (दे-२ १७)
करमो २०९ क्षीण (दे-२ ६)
करडो ३३२ शार्दूल, वायस (दे-करडो २ ५५)

कीलं ३१६ स्तोकम् (दे–२ २१)
कीला ३१० नववधू (दे–२ ३३)
कुई ३२३ बलाका
कुकुला ३१० नववधू (दे–२ ३३)
कुच्छिणी ३१२ वृतिविवरम्
(दे–कुच्छिल्ल २ २४)
कुच्छिमई ११२ गर्भवती (दे–२ ४१)
कुट्टमिओ ३१६ महिष
(दे–कट्टमिओ २ १५)
कुट्टारो ३३१ चर्मकार
(दे–कुट्टाओ २ ३७)
कुडओ ११३ लतागृहम् (दे–२ ३१)
कुडङ्गो ११३ लतागृहम् (दे–२ ३१)
कुडुक्को १०९ लतागृहम् (दे–२ ३१)
कुडुम्बिअ ११० सुरतम्
(दे–कुडुच्चिअ २ ४१)
कुडुगो १०९ लतागृहम् (दे–२३१)
कुडू ६८ कुतुकम् (दे–२ ३३)
कुणिआ ३१२ वृतिविवरम् (दे–२ २४)
कुद्दो २१३ आक्रान्तम् (दे–कुद्द २ ३४)
कुम्मणो १०८ म्लान (दे–२ ४०)
कुरुढो ३३२ अनघ, निपुण
(दे–कुरुडो २ ६३)
कुरुलो ३३२ अनघ, निपुण
(दे–२ ६३)
कुल्लो ३३५ असमर्थ, ग्रीवा, विच्छिन्न
पुच्छ (दे–२ ६१)
कुल्हो ३२५ शृगाल (दे–२ ३४)
कुविलो ३११ चोर
(दे–कुभिलो २ ६९)
कुसुमालो ३११ चोर (दे–२ १०)
कुहणी ३१५ रथ्या
(दे–कुहिणी २ ६२)

कुहिणं ३११ कूर्परम्
(दे–कुहिणी २ ६२)
कुगो १०९ लतागृहम् (दे–२ ३१)
कुड ३२८ हव्यवम, अग्नि (दे–२ ३३)
कुडिओ ३२६ ग्रामेश (दे–२ ३७)
कुतो ३१७ शुक (दे–२ २१)
कुमी ३२३ सुवर्णादिकमन्तर्निधाय बहि-
बद्ध कर्पटकखण्डम् (दे–कुटी वस्त्र-
निबद्ध द्रव्यम् २ ३४)
कूरं ३०८ भक्तम् (दे–२ ४३)
केआ ३१६ केली (दे–केआ रज्जु २ ४४)
केड्डो ३३६ व्यापनम्, फेन, श्याल,
दुर्बल
केंजू ३३२ रज्जु, असती, कन्द
(दे–केआ ? २ ४४)
कोच्चप्प ३२२ अलीकहितृकरणम्
(दे–२ ४८)
कोज्जरिअ २१० पूरितम्
(दे–कोज्झरिअं २ ५०)
कोट्टी ३३३ स्खलना, दोहविषमा गौ
(दे–२ ६४)
कोडिल्लो ११२ पिशुन (दे–२ ४०)
कोणो ३३५ गर्वित, निर्दय
(दे–२ ४५)
कोण्णाअं ३०८ म्लानम्
कोत्थरं ३३१ विज्ञानम् (दे–२ १३)
कोत्थुअवत्थं ३१६ नीवी
(दे–कुत्थुहवत्थं २ ३८)
कोप्परो ३३६ वर्णसंकर, जालकम्
कोप्पो ९६ अपराध. (दे–२ ४५)
कोलंब ३१६ पिठरम्
(दे–कोलंबो २ ४७)

घ

च

चदवडाआ ३१० अर्धप्रावृतदेहा (दे–३ ७)
चारवाओ ३२४ ग्रीष्मवात (दे–३ ९)
चारो ३३७ इच्छा, बन्धनम् (दे–३ २१)
चिक्क ४० स्तोकम् (दे–३ २१)
चिक्खअणो १११ असहन
चिक्खिल ३०९ कर्दम (दे–चिक्खल्लो ३ ११)
चित्तओ ३१३ व्याघ्र
चित्तल १०९ रम्यम् (दे–३ ४)
चित्तविओ २०८ परितोषित
चिप्पडी ३३७ व्रतम्, उत्सवविशेष
चिमिण २०९ रोमाञ्चितम् (दे–चिमिणो ३ ११)
चिरओ ३२८ कुल्या, अल्पा कृत्रिमा सरित् (दे–चिरिचिरा-चिरिंचिरा ३ १३)
चिरिआ ३२६ कुटी (दे–चिरया ३ ११)
चिरिक्का ३२७ चार्मण वारिभाण्डम् (दे–३ २१)
चिरिचिरिआ ९५ चिरिचिराति ध्वनिर्यस्या (दे–३ १३)
चिलिचिडिआ ९५ चिलिचिलातिध्वनिर्यस्या (दे–३ १३)
चिल्लो ३११ बाल (दे–३ १०)
चुक्को ३१३ मुष्टि (दे–३ १४)
चुच्चुलिअ ३१९ चुलकम् (दे–चुंचुलि ३ २३)
चुट्टी ३३१ शिखा (दे–चोट्टी ३ १)
चुडुली ३२३ उल्का (दे–३ १५)
चुप्पो ३२३ मेदुर (दे–चुप्पो सस्नेह ३ १५)
चुल्लो ३११ बाल (दे–३ २२)
चुल्लोडओ ३२० ज्येष्ठ (दे–३ १७)
चुचुणिआ ३३५ मुष्टिद्यूतम्, यूका, समर्थ (दे–३ २३)
चुचुमालिओ ३१७ अलस (दे–चुचुमाला ३ १८)
चुचुलिआरो ३२० चुलकम् (दे–चुचुलिपूरो ३ १८)
चुदिणी ३३१ कुमारा
चेडो ३११ बाल (दे–३ १०)
चेडा ३३३ शिखा, नवमालिका (दे–३ ३९)

छ

छट्टा ६७ छटा
छट्टो ३०७ मर्म (दे–वट्टा २ ७ ३१)
छवडी ३१६ चर्म (दे–३ २५)
छाआ ३३७ भ्रमरी (दे–छाया ३ ३४)
छाइल्लो १०९ रूपवान्, ३२० वैदग्ध्यवान् (दे–३ ३५)
छाहो ३१९ गगनम् (दे–छाही ३ २६)
छिक्क २११ स्पृष्टम्, २१२ क्षुतम् (दे–३ ३६)
छिच्छअणो ३२४ असोढा (दे–छिक्कोअणो ३ २९)
छिच्छई १०८ असती
छिच्छओ ९५ अक्षिक्षत नयनप्रीत्यनर्हत्वात् (दे–३ १७४)
छिच्छि ६६ धिक् धिक्
छिच्छिणरमण ३०९ चक्षुःस्थगन क्रीडा (दे–छिंछटरमण ३ ३०)
छिण्णालो ९५ सदाचारच्छिन्नो लात्या-दत्त इति

जोओ ९५ चन्द्र (दे–३ ४०)
जोडो ९९ तारका (दे–३ ४९)
जोव्वणजोअं ३१२ जरा
(दे–जोव्वणवेअ ३ ५१)
जोव्वणणी ३१२ जरा
(दे–जोव्वणोवय ? ३ ५१)
जोव्वणिर ३१२ जरा
(दे–जोव्वणणीर ३ ५१)

झ

झडी ३१० गुल्म (दे–झडी निरन्तर-वृष्टि ३ ५३)
झण्टिअ २१० प्रहृतम् (दे–३ ५५)
झत्थो २१२ गत (दे–झत्थ ३ ६१)
झसिअ २०८ पर्यस्तम् (दे–३ ६२)
झरओ ३३० सुवर्णकार (दे–३ ५४)
झरको ३२३ तृणमनुष्य (दे–३ ५५)
झलरी ३११ गुल्म
झसुर ३३५ ताम्बूलम्, अर्थ
(दे–३ ६१)
झसो ३३४ गम्भीर, तटस्थ, दीर्घ, अवश (दे–३ ६०)
झंटिलिआ ३११ चक्रमणम्
(दे–झटलिआ ३ ५५)
झंडली ३२३ असती (दे–३ ५४)
झडुली ३२३ असती (दे–३ ६१)
झाड ३०६ लतादिगहनम् (दे–३ ५७)
झुत्ति ३१० स्रोत (दे–३ ३८)
झुत्ती ३२८ रजस्वला (दे–३ ५८)

ट

टको ३३५ खड्ग, छिन्न, जंघापात, तटम्, खनित्रम् (दे–४ ४)
टोबरो ४० तुम्बुरु (दे–४ ˉ)

ठ

ठाणिज्ज ११२ गौरवम् (दे–४ ५)
ठाणो ३१३ अहकार (दे–४ ५)
ठेणो ३३५ स्थासक, चर, चोर

ड

डक्खरो ३३१ युवा, तरुण
(दे–पडिक्खरो क्रूर ? ६ २५)
डड्ढो २०७ त्रस्त
डव्वो ३३० वामकर (दे–४ ६)
डसरी ३३६ उष्णजलम्, स्थाली
(दे–डहरी ? ४ ७)
डहरो ३११ बाल (दे–४ ८)
डको ३१३ काक (दे–टको ४ १३)
डडर ३२२ ईर्ष्या कलह
(दे–ढढरो ४ १६)
डडरिआ ३०९ कर्दम
(दे–ढढरिओ ४ १५)
डडसिओ ३१९ ग्रामतरु
(दे–ढढसिओ ४ १५)
डडा ३०९ कर्दम (दे–ढढो ४ १६)
डभिओ ६८ दाम्भिक (दे–४ ८)
डाली ३१३ शाखा (दे–४ ९)
डिढओ २०८ जलान्त पतित
(दे–ढिढय ४ १५)
डिवओ ३३० वामकर
डिंखा ३३७ आतङ्क, त्रास
डुलरय ३०७ कपर्दीनां भूषा, कपर्दि-काभि कृतमाभरणम् (दे–उल्लरयं १ ११०)

णिरासो ६७ नृशंस
(दे–णिराहो ४ ३७)
णिरिक्को ३११ चोर (दे–णिरक्को ४ ४९)
णिरित्तो २१४ नत (दे–णिरिंको ४ ३०)
णिरुत्त २१५ निश्चितम् (दे–४ ३०)
णिवच्छण ३१० अवतारणम्
(दे–४ ४०)
णिवाओ ३२३ प्रस्वेद (दे–४ ३४)
णिव्वूढो २०७ उद्धत (दे–४ ३३)
णिलापा ३३१ पतद्ग्रह, पात्रम्
(दे–णिलक्को ४ ३१)
णिल्लको ३३१ पतद्ग्रह, पात्रम्
(दे–४ ३१)
णिविड्डो २०७ सुप्तोत्थित
(दे–णिविद्धो ४ ४८)
णिव्वहण ६६ उद्वहनम्, विवाह
(दे–४ ३९)
णिव्विट्ठ ३३५ रत्यारभट, समुचित
(दे–४ ३४)
णिसुद्धो २०७ निपातित (दे–४ ३६)
णिस्सीमिओ २१४ निर्वासित
णिहल ३१८ कूलम्
(दे–णिहण कुलम् ? ४ २७)
णिहसो ३१८ वल्मीकम् (दे–४ २५)
णिहुअं ९७ निधुवनम्, सुरतम्
(दे–४ ५०)
णिहुण ३२० व्यापार (दे–४ २६)
णिंदणिआ ३२५ कुतृणलुञ्चनम्
(दे–णिंदिणी ४ ३५)
णीसङ्को ९७ वृष (नि शङ्क)
णीसारो ३२३ मण्डप (दे–४ ४१)
णेलच्छिआ ३१२ कूपतुला
(दे–णेलिच्छी ४ ४४)
णेलच्छो ३३५ षण्ट, पण्डित
(दे–४ ४४)
णेवच्छण ३१० अवतारणम्
(दे–४ ४०)
णेव्व ३२९ तीव्रम् (दे–णि०व ककुद्व्याज ४ ४८)
णेसरो ३२७ सूर्य (दे–४ ४४)

त

तग्ग ३२८ सूत्रम् (दे–५ १)
तडहडिओ २०६ अनवस्थित
(दे–तडफडिअ ५ ९)
तड्डो ३३६ पिशाच, शलभ (दे–५ ३८)
तणसोल्ल ४० तृणशूकम्, मल्लिका
(दे–५ ६)
तणेसी ६९ तृणराशि (दे–५ ३)
तण्णाअ १११ आर्द्रम्
(दे–तण्णाय ५ २)
तत्तिल्लो ११२ तच्छील (दे–५ ३)
तत्ती १११ तत्परता (दे–५ २०)
तत्तुडिल्ल ३३१ सुरतम् (दे–५ ६)
तमणी ३३३ लता, व्यधिकरणम्
(दे–तमणी भुज ५ २०)
तम्बकिमी ९९ इन्द्रगोप (दे–५ ६)
तम्बकुसुम ९५ कुरबक कुरण्टक च
(दे–५ ९)
तरिड्डी ३१० अनुष्णो वायु
(दे–तिरिड्डी उष्णवात ५ १२)
तलपत्त ३२४ योनि, वराङ्गम्
(दे–तलवत्ती ५ २१)
तलप्फल ३१० शालि
(दे–तलप्फलो ५ ७)

तल ६५ तल्पम् (दे-५ १९)
तलारो ६८ तलवर, पुराध्यक्ष
(दे-५ ३)
तलिमो ३३४ गृहोर्ध्वभूमि, वासगृहम्, कुट्टिमम्, भ्राष्ट्रम् शय्या
(दे-५ २०)
तल्ल ६५ तल्पम्, ३३८ कासार
(दे-५ १९)
तेल्लड ६५ तल्पम् (दे-तल तल्ल ५ १९)
तहल्ली ३३० अपसृति
(दे-तहल्लिआ गोवाट ५ ८)
तड ३०८ शिरोहीनम् (दे-५ १९)
तामरो ३२६ सुन्दर
(दे-तामर रम्यम् ५ १०)
तारत्तरो ३१८ मुहूर्त (दे-५ १०)
तालफली ३०९ दासी
(दे-तालप्फली ५ ११)
तिक्खालिअ २११ शातम्, ताक्ष्णितम्
(दे-५ १३)
तित्तिरिओ ३३० निरन्तरम्
(दे-तित्तिरिअ स्नानार्द्रम् ५ १२)
तित्ती ३१३ सार, ३१६ स्तोकम्
(दे-तित्ती सारम् ५ ११)
तिमिच्छाहो ३३० पथिक
(दे-५ १३)
तिविडी ३०८सूचा (दे-पुटिका तिविडा सूचीति केचित् ५ १२)
तिंगआ ३०८ पुष्परज
(दे-तिंगिआ ५ १२)
तिंगिच्छी ३०८ पुष्परज
(दे-तिगिच्छी ५ १२)
तुच्छअ २१५ रञ्जितम् (दे-५ १५)
तुण्हिक्क ३३५ मृदु, निश्चल
(दे-तुण्हिक्को ५ १५)
तुरी ३३६ उपकरणम्, तूलिका, शून्यम्
(दे-५ २२)
तुगी ३११ रात्रि (दे-५ १४)
तुबिल्लि ३३५ मधुपटलम्, उलूखलम्
(दे-५ २३)
तेआलीसा ६७ त्रिचत्वारिंशत्
तेवण्णा ६६ त्रिपञ्चाशत्
तोमरिओ ११४ शस्त्रप्रमार्जक
(दे-५ १८)
तोमरी ३२५ लता (दे-५ १७)
तोलणो ३२५ पुमान् (दे-५ १८)
तोलो ३३६ पिशाच, शलभ
(दे-टोलो ४ ४)

थ

थक्को ३२६ प्रसञ्जनम्
(दे-थक्को अवसर ५ २४)
थमिअ २१२ विस्मृतम् (दे-५ २५)
थलओ ३२३ मण्डप (दे-५ २५)
थसलो ३२६ पृथु (दे-धसलो ५ ५८)
थासो ३२७ पृथु (दे-धसो ५ २५)
थिरण्णेसो ९६ चपलहृदय
(दे-५ २७)
थेट्टो ३१३ गृहम्
थेणिल्लअ २११ हृतम्
(दे-थेणिल्लिअ ५ ३२)
थेरोसण ९७ अम्बुजम् (दे-५ २९)
थेवो ६५ स्तोक, ९५ बिन्दु
(दे-५ २९)
थोओ ३२० रजक (दे-५ ३२)

थोक्को ६५ स्तोक (दे–५ २९)
थोवो ६५ स्तोक (दे–५ २९)
थोह ३३० बलम् (दे–५ ३०)

द

दअरो ३३५ पिशाच , ईर्ष्या
दअं ३३४ उदकम् , शोक
(दे–दय ५ ३३)
दड्ढाली ११३ दववर्त्म, दवाग्निमार्ग
दमदडो ३२२ भ्रमर
दरमत्ता ३२७ बलात्कार (दे–५ ३७)
दरवल्लहो ९९ कान्त (दे–५ ३७)
दरद्दरो ३१४ उल्लास (दे–५ ३७)
दलिअ ३३७ दारु, अङ्गुलि ,
कूणिताक्ष (दे–५ ५२)
दडवर्ण ३२१ आज्यम्
दावो ३३३ दास , गर्दभ
(दे–दाओ प्रतिभू १ ५ ३८)
दिरिआ ३२४ कामुकाकर्षिणी मृगी
दुक्खित्तो ३०७ कम्प
दुग्ग ६९ दु खम् (दे–५ ५३)
दुग्गुच्छ २११ भ्रमितम्
दुग्घोट्टो १०७ द्विप (दे–५ ४४)
दुट्ठहणो ३११ चोर
दुद्दोलणा ११४ दुग्धापि या दुह्यते गौ
(दे–दुद्धोलणी ५ ४६)
दुप्परिअल्लं ३०७ अशक्यम्
(दे–५ ५५)
दुब्भो ३२२ भ्रमर (दे–धगो १ ५ ५७)
दुम्मइणी १११ कलहपरा (दे–५ ४७)
दुहअ २१४ रणलब्धम्
(दे–दुहओ ५ ४५)
दुदुमिअ २०८ रसितम् (दे–५ ४५)
दूणावेढ ३३६ अशक्यम् , तडाग
(दे–५ ५६)
दूणो १०७ द्विप (दे–५ ४४)
दूसल ३२५ उद्वेग (दे–५ ४३)
दूसलो ६८ दुर्भग (दे–५ ४३)
देवरिअ ३१२ सुतजन्मनि तूर्यम्
(दे–थेवरिअ ५ २९)
दोग्ग ६६ युग्मम् (दे–५ ४९)
दोग्घोट्टो १०७ द्विप (दे–५ ४४)
दोडि ३१४ सायभोजनम्
दोवेलि ३१४ सायभोजनम् (दे–५ ५०)
दोणणिजन्तो ९५ चन्द्र (दे–५ ५१)
दोसारअणो ९५ चन्द्र
दोसिणी ६७ ज्योत्स्ना (दे–५ ५०)
दोसो ९९ कोप (दे–५ ५६)
दोहणी ३०९ कर्दम (दे–५ ४८)
दोहासल ३२७ कटि (दे–५ ५०)

ध

धणिआ ६६ धन्या, प्रियतमा
(दे–५ ५८)
धणी ३११ पर्याप्ति , गुप्ति (दे–५ ६२)
धमो ३२५ विलास
धम्मअ ३२४ रक्तबलि , पुरुषोपहार
(दे–५ ६३)
धसल ३२७ पृथु (दे–५ २५)
धारा ३२६ रणमुखम् (दे–५ ५९)
धारावासो १०० दर्दुर (दे–५ ६३)
धिरत्थु ६६ धिगस्तु
धुअराओ १०० भ्रमर
(दे–धुअगाओ ५ ५७)

धुड्की ३३७ मौनम् , मुखसभेद
धुत्तो २१३ आक्रान्तम् (दे-५ ५८)
धुरिअ ३२७ पृथु (दे-५ ६२)
धुधुमारा ३२६ इन्द्राणी (दे-५ ६०)
धूमद्धमअहिसीओ ९६ कृत्तिका (५ ६२)
धूमरी १०९ तुहिनम् (दे-५ ६१)
धोरणी ११३ पक्ति

न

नलिअ ६७ निलय (दे-णलिअ ४ २०)
निअत्थ ३०९ परिहितम्, वस्त्रम् (दे-णिअत्थ ४ ३३)
निड्डरिआ ३०९ भाद्रपदसितदशम्या-मुत्सवविशेष (दे-णिड्डरिआ ४ ४५)
निहेलण ६७ निलय (दे-णिहेलण ४ ५१)

प

पअरो १०० प्रवर , अर्थपर
पअलाओ ९६ फणी, सर्प (दे-६ ७२)
पइओ २१३ विस्तीर्ण (दे-पइअ भत्सितम् ६ ६४)
पइण्णो २१३ आक्रान्तम् (दे-६ ७)
पइरेक्कं ३३६ एकान्त , शून्यम् (दे-६ ७१)
पउडं ३१३ गृहम् (दे-६ ४)
पउलिअ ३०८ शूलप्रोत मासम् (दे-६ २९)
पऊढ ३२६ दीर्घमन्दिरम् (दे-६ ४)
पक्कड्डिअं २१५ प्रस्फुरितम् (दे-पक्खड्डिअ ६ २०)
पक्कण ३३६ अतिशोभावत्, भग्नम्, श्लक्ष्णम् (दे-पक्कणी ६ ६५)
पक्क २११ पिष्टम् (दे-पक्को ६ ६४)
पग्गेज्झो ३०९ समूह (दे-पग्गेज्जो ६ १५)
पच्चल ३३७ असहन , समर्थ (दे-पच्चलो ६ ६९)
पच्चावेणिओ २११ समुखागत (दे-पच्चोवणी ६ २४)
पच्चुअ ३२७ दीर्घम् (दे-पच्चुहिअ ? ६ २५)
पच्चुच्छाहण ३१७ सुरा (दे-पच्चुच्छुहणी ६ ३५)
पच्चुडरिअ २०९ प्रत्युद्गतम् (दे-उच्चुलउलिअ ? १ १२१)
पच्चूहो ३२७ सूर्य (दे-६ ५)
पज्जा ३१० अधिकार (दे-६ १)
पज्झामुरो ३११ प्रवया वृद्ध
पञ्चावण्णा ६६ पञ्चपञ्चाशत्
पट्ट ३२८ अशुकम्
पडअसाइमा ३२५ शबरमूर्धनि पत्रपुटी
पडड्डाली ३१८ काडा
पडमा ११३ दूष्यपटगृहम् (दे-पडवा ६ ६)
पड ३०७ ग्रामसीमास्थानम्
पडसुगा ३१८ ज्या, मौर्वी (दे-पडसुआ ६ १४)
पडिअग्गिअ २१५ वर्धापितम्, परिभुक्तम् (दे-६ ७४)
पडिओ ३३२ बन्दी, आचार्य (दे-पडिअज्झओ ? ६ ३१)
पडिक्किआ ३१२ प्रतिकृति (दे-पडिक्कओ प्रतिक्रिया ६ १९)

पडिक्खरो ९५ प्रतिकूल (दे-६ १८)
पडिच्छिरो ३१७ सदृश
(दे-पडित्यिरो ६ २०)
पडिणिअसण ३१२ निशि प्रावरणम्
(दे-६ ३६)
पडिपल्लिलो ३०७ विहितपूज
(दे-पडिएल्लिओ ? ६ ३२)
पडिरिग्गअ ३१० भग्नम्
(दे-पडिरजिअ ६ ८२)
पडिवेसो ३१२ विक्षेप (दे-६ २१)
पडिसाओ ९४ घर्घरकण्ठ (दे-६ १७)
पडिसारिअं ३११ स्मृतम् (द-६ ३३)
पडिसिद्धी ९८ प्रतिस्पर्धा (दे-६ ७७)
पडिसोत्तो ९५ प्रतिकूल (दे-६ १८)
पडिहत्थो ३१३ आपूर्णम् (दे-६ १९),
३२८ प्रतिक्रिया (दे-६ १९,
६ २८ वचनमिति सातवाहन)
पडीरो ३२९ चोरसहति (दे-६ ८)
पडुज्जइणी ३१२ तरुणी
(दे-पडुजुवई ६ ३१)
पडोहरं ३१६ पश्चिमाङ्गणम्
(दे-६ २२)
पड्डुल्लो ३१८ अधन (दे-पच्चलो
असहन ? ६ ६९)
पड्डो ३३० वामकर
पणओ ३०९ कर्दम (दे-६ ७)
पण्डरङ्गो ९९ महेश्वर (दे-६ २३)
पण्णवण्णा ६६ पञ्चपञ्चाशत्
(दे-६ २७)
पत्तण ३३४ बाणफलम्, शरपुखम्
(दे-६ ६४)
पत्तण्णी ३१५ रथ्या

पत्तल ३०८ तीक्ष्णम् (दे-६ १४)
पत्थण ३१९ स्थूलवस्त्रम्
पत्थर ९८ पादताडनम् (दे-पत्थरा ६ ८),
३१८ ज्या, मौर्वी (दे-पत्थरं
ऋजु ६ १०)
पत्थरी ३२५ शयनम्, सहति
(दे-पत्थारी ६ ६९)
पत्थेवाअ ६६ पाथेयम्
पप्फाडो ३३० अग्निविशेष (दे-६ ९)
पब्भारो ३३६ सघात, गिरिगुहा
(दे-६ ६६)
पम्हलो ९९ केसर (दे-६ १३)
पम्हुट्ठो २०८ प्रमुषित, प्रमृष्ट
पम्हुर ३२० अपमृत्यु (दे-६ ३)
परट्ठो २१५ भीत, पतित, पीडित·
परभत्तो ९८ भीरु, निष्क्रीड
(दे-परिब्भतो ६ ७१)
परिअट्टलिअ २१० परिच्छिन्नम्
(दे-६ ३६)
परिअडी ३२० मूर्ख (दे-६ ७३)
परिअड्ढिअं २१० प्रकटितम्
परिअम्मिअ २१२ अलकृतम्
परिअभओ ३२७ कर्मकृत्
परिआली ३२९ भोजनभाण्डम्
(दे-परिअली ६ १२)
परिक्खाइअअ २१२ परिक्षीणम्
परिच्चूड २०८ उत्क्षिप्तम्
परिहाइअ २०६ परिक्षीणम्
(दे-परिहाओ ६ २५)
परिहालो ३०७ जलनिर्गम (दे-६ २९)
परेओ ९८ परेत, पिशाच (दे-६ १२)
पल ३२३ प्रस्वेद (दे-६ १)

पिच्छल्ल ३०७ लज्जा
(दे–पिच्छिल्ली ६ ७४)
पिडिल्लिको ३१२ क्रूर
पिणाओ ३२० बलात्कार (दे–६ ४९)
पिण्डइअ २१४ प्रशा तम् (दे–६ ५४)
पिप्पिडिअ ११० यत्किंचित्पठितम्
(दे–६ ५०)
पिब्ब १०८ जलम् (दे–६ ४६)
पिल्लरी ३३१ घर्म (दे–६ ७९)
पिहुण ३१९ पुच्छम् (दे–पेहुण ६ ५६)
पिंजरो ३३५ हस, वष
पिंजलं ३१४ प्रमाणम्
पिंजुरुओ ३१८ भेरुण्ड (पक्षी)
(दे–पिजरुडो ६ ५०)
पिंडरखो ३१४ तैलादाना विक्रेता वणिक्
(दे–पेडइओ कणादिविक्रेता
६ ५९)
पीडरई ३१२ चौयण वधू (दे–६ ५१)
पुअई ३२६ चाण्डाल
पुअडो ३३१ तरुण (दे–६ ५३)
पुआई ४० पिशाच उन्मत्तश्च
(दे–६ ४०), ३३१ तरुण
(दे–६ ८०)
पुआइणिआ ४१ पिशाचिनी, उन्मत्ता,
दु शीला (दे–६ ५४)
पुइओ ३२६ चाण्डाल
पुडइणी ३३८ नलिनी
पुण्णाली १०८ असती (दे–६ ५३)
पुरिल्लदेवा ९८ दैत्या (दे–६ ५५)
पुप्फी ११४ पितृष्वसा (दे–पुप्फा ६ ५२)
पुल्ली ३१३ व्याघ्र (दे–६ ७९)
पुडरिआ ३१२ उ त्क लि का
(दे–पुरुपुरिआ ६ ५५)

पुसुल ३०९ विसवाद
पूणो ३२३ गर्वित
पेआल ३१३ प्रमाणम् (दे–६ ५७)
पेक्किअ २०९ वषरटितम्
पेज्जलिअ २०९ सघटितम्
(दे–पेज्जल प्रमाणम् ६ ५७)
पेट्ट ३१२ उदरम् (दे–६ ६०)
पेण्डइअ २११ पिण्डितम्
(दे–पेंड ६ ८१)
पेलव ३२९ मार्दवम्
पेसणआरी ९५ दूती (दे–६ ५९)
पेडओ ३३१ तरुण (दे–६ ५३)
पेडलो ३१८ रस (दे–६ ५८)
पोअग्गो ३१२ निर्भय (दे–पोअडो
६ ३१)
पोइओ ३२७ ज्योतिरिङ्गण, खद्योत
(दे–पोइओ कान्दविक, खद्योत
इत्यन्ये ६ ६३)
पोट्टलिक ३२३ सुवर्णादिकमन्तर्निधाय
बहिबद्ध कर्पटकखण्डम्
पोरत्थो ९९ मत्सरी (दे–६ ६२)
पोरवग्गो ३२७ विश्राम
(दे–पारुअग्गो ६ ४४)
पोलिओ ३२६ सौनिक (दे–६ ६२)

फ

फलस ३२० कार्पास (दे–फलही ६ ८२)
फसुलो २१५ मुक्त (दे–फसुलो ६ ८२)
फुड्ड २०८ स्पृष्टम्
फुल्लधओ १०७ भ्रमर (दे–फुल्लधुओ
६ ८५)
फेणवडो ३१६ वरुण (दे–फेणबंधो
६ ८५)

भावई ३०७ गृहिणा (दे-भावइआ धामिकगृहिणी ६ १०४)
भिङ्ग ९८ कृष्णम् (दे-४ १०४)
भित्तर ३२० गृहद्वारम् (दे-६ १०५)
भित्त ३२० गृहद्वारम् (दे-६ ११०)
भूयो ३३० यन्त्रवाहक (दे-६ १०७)
भेज्जलो ११३ भीरु (दे-६ १०७)
भेज्जो ११३ भारु (दे-६ १०७)
भेली ३३७ चेटी, आज्ञा (दे-६ ११०)
भोइओ ९९ ग्रामेश (दे-६ १०८)
भोट्टणो ३०७ मृतक (दे-भुत्तूणो, भोत्तूणो ६ १०६)

म

मइओ २१३ विस्तीर्ण (दे-मइअ भत्सितम् ६ ११४)
मइमोहिणी १०० सुरा (दे-६ ११३)
मइलपुत्ती १०७ पुष्पवती
मई ३१७ मदिरा, सुरा (दे-६ ११३)
मग्गो ३३० पश्चात् (दे-६ १११)
मघोणो १०८ मघवा
मडप्फरो ११४ मधुपर (दे-मडप्फरी ६ १२०)
मड्डल्लो ३२३ गर्वित
मड्डा ३२७ बलात्कार (दे-६ १४०)
मड्डो ३१७ अलस (दे-मट्टो ६ ११२)
मणिणाअहरो ३२९ वार्धि, समुद्र (दे-मणिणायहर ६ १२८)
मज्झिमगड ३२३ उदरम् (दे-६ १२५)
मत्तल्ली ३२७ बलात्कार (दे-६ ११३)
मत्तवालो ११३ मत्त (दे-६ १२२)
मदोली ९५ मद, कामपरपराकारणत्वात् (दे-६ १८२)
मप्पा ३३० आज्ञा
मब्भक्खर ३१७ सुरा
मम्मक्को ११४ गर्व, ३३८ गव, उत्कण्ठा (दे-मम्मक्का ६ १४३)
मम्मण ३३५ अव्यक्त वच, रोष (दे-मम्मणो ६ १४१)
मरट्टो ३१५ गर्व (दे-६ १२०)
मराली ९५ दूती (दे-६ १४२)
मरालो ३३४ सुन्दर, अलस, मसृण (दे-६ ११२)
मरलो ३२९ भूत (दे- ११४)
मरो ३४४ केशसचय (दे- १४०)
मलइओ ३३४ हत, तीक्ष्ण
मलओ ३१५ गिर्यकदेश (दे-६ १४४)
मलहलो ३१८ कलकल (दे-मलहरो ६ १२०)
मलो ३२३ प्रस्वेद (दे-६ १११)
महई ३२३ पितृमन्दिरम (दे-महण ? ६ ११४)
महल्लो ११२ मुखर, ३३२ मुखर, राशि, विस्तार्ण, (दे-६ १४३)
महानडो ३३८ रुद्र
महाविल ३३८ गगनम्
महारअण ३२५ वस्त्रम्
महालक्खो ३३१ तरुण (दे-६ १२१)
महालवक्खो ४१ महालयपक्ष (दे-६ १२७)
महिंड ३०९ कर्दम (दे-महेड्डा ६ ११९)

र

ल

वल्लरो ३३४ मरु, महिष, तरुण, क्षेत्रम् अरण्यम् (दे-वल्लर ७ ८६)
ववडओ ३२८ द्विज
ववहिओ २१२ उन्मत्त
वसतुडो २१३ काक (दे-वसभुड्डो ७ ४९)
वहओ ३२४ मणिकार (दे-वेअडिओ ? ७ ७७)
वहिओ ६७ मथित
वहुज्जा १०८ कनीयसी श्वश्रू (दे-वहुव्वा ? ७ ४०)
वहुणिआ ११३ ज्येष्ठभ्रातृवधू (दे-वहुण्णी ७ ४१)
वहुहाडिणी ११४, ३३१ या वध्वा उपरि परिणीयते (दे-७ ५०)
वठो २२५ नि स्नेह, अकृतविवाह, भृत्य (दे-७ ८३)
वजरो ६९ मार्जार
वाअडो १०७ शुक
वाउत्तो ३२२ विट (दे-७ ८८)
वाउल्लो १०८ प्रलपिता (दे-७ ५६)
वाडी ६६ वृति (दे-७ ४३)
वाडुवी ३१७ अश्वालकार (दे-पाडुच्ची ६ ३९)
वाणो ३२६ चाण्डाल (दे-६ ३८)
वामरोरो ४० वामलूर वल्मीकम्
वामलूरो ३३८ वल्मीकम्
वामो २१३ आक्रान्तम् (दे-७ ४७)
वारिज्जो ,१२ विवाह (दे-७ ५५)
वालप्प ३२२ पुच्छम् (दे-७ ५७)
वालिओ ३२३ गर्वित
वावडो ९८ कुटुम्बी व्यापृत (दे-७ ५४)
वासी ३३१ शिरा (दे-पासी ६ ३७)
वासुली ३२९ पक्ति (दे-७ ५५)
विआलो ३११ चोर (दे-७ ९०)
विउल ३१९ क्षीरम्
विउलो २११ आविग्न (दे-विओलो ७ ६३)
विक्खिण्णो २१४ अवकीर्ण (दे-विक्खिण्ण ७ ८८)
विच्छुओ ३१७ पिशाच
विच्छेओ ३२२ विलास (दे-७ ९०)
विज्झड्डो ३०९ समूह (दे-विच्छड्डो ७ ३२)
विडत्त २११ अजितम्
विडप्प ३२२ राहु (दे-७ ६५)
विड्डर ६८ विस्तार
विड्डिरिआ ३११ रात्रि (दे-विड्डिरिल्ली ७ ६७)
वित्तई ३२३ गर्वित (दे-७ ९१)
विद्दूणा ३०७ लज्जा (दे-७ ६५)
विप्पओ ३३६ चौरी, उन्मत्त (दे-विप्पय ? ७ ४९)
विप्पत्ती ३३० व्रतम्, उत्सवविशेष
विमइओ २१३ विस्तीर्ण (दे-विमइअ ७ ७१)
विरण्णिअ ३२२ आर्द्रम् (दे-विरल्लिअं ७ ७१)
विरिंचरो १०७ धाराविरेचनशील (दे-विरिंचिरो ७ ९३)
विरुअ ६५ विरुद्धम् (दे-७ ६३)
विसग्गो ६७ व्युत्सर्ग
विसारो ९६ सैन्यम् (दे-७ ७२)
विसिडो ३३४ विरत, विसस्थुल (दे-विसढो ? ७ ६२)

सोरी ३२६ सौनिक
(दे–सउरी शकुनिक ८ ८)
सोल्ल ३०७ मांसम् (दे–८ ४४)
सोवण ३२१ अन्त पुरम् (दे–८ ५८)
सोहिल्ल २११ पिष्टम्

ह

हट्टमहट्टो ९७ स्वस्थ (दे–८ ६५)
हडहड ११२ अनुराग (दे–८ ७४)
हड्डुव ३१६ कलह (दे–भडण ६ १०१)
हणं ३११ दूरम् (दे–८ ५९)
हत्थर ३३० साहाय्यम् (दे–हत्थल्ला ८ ६१)
हत्थ ३१२ शीघ्रम् (दे–८ ३९)
हद्धिण ३०९ चक्षु स्थगनक्रीडा
(दे–गद्दीणी २ ८३)
हरण ३२५ वस्त्रम्
हर ३२८ तृणम्
हलबोलो ३१८ कलकल (दे–८ ६४)
हलप्फलिअ २१२ त्वरितम्
(दे–८ ५९)
हलबोलो ३१८ कलकल (दे–८ ६४)
हालो ३०८ शातवाहन (दे–८ ६६)
हासिअ २०८ दत्तम्
हिक्का ३१५ रजकी (दे–८ ६६)
हिज्जो ६७ ह्य
हित्त ३२३ असती
हित्थो २०७ त्रस्त (दे–८ ६७)
हिमोर ६८ हिमोद्दरम्
हिल्ला ३१५ सिकता (दे–हिला हिल्ला ८ ६६)
हिंडोली ३१५ केदारस्य रक्षणयन्त्रम्
(दे–हिंडोल हिंडोलय ८ ६९)
हिंबिआ ३३० यत्रक पदमुत्क्षिप्य शिशु क्रीडति (दे–हिंबिअ एकपद-गमनक्रीडा ८ ६८)
हीरणा १११ त्रपा (दे–८ ६७)
हीसमण २१४ उन्नतं उत्तम चुम्बितं च
(दे–८ ६८)
हुडुमा ३२० पताका (दे–हुडुमो ८ ७०)
हुरुहुण्डिअ २१२ अवनतम्
हुलिअ ४० लघुशीघ्रमित्यर्थः
हुलुविआ ३२८ प्रसवपरा
(दे–हुलुव्वी ८ ७१)
हूमो ३२९ लोहकार (दे–८ ७१)
हेआलं ३२८ अहिभोगाहस्तेन निवारणम् (दे ८ ७२)
हेक्किअ २१४ उन्नतम्, उत्तम चुम्बित च
हेरिम्बो ४० हेरम्ब (दे–८ ७२)
हेला ३२२ अविच्छिन्नस्वररोदनम्
(दे–हेला वेग ८ ७१)
हेलुअं २१२ क्षुतम् (दे–८ ७२)
हेसिअं २०८ रसितम्

षष्ठं परिशिष्टम्

धात्वादेशसूची

(अ) संस्कृत-प्राकृत

[अस्या सूच्या प्रथम स्थूलाक्षरै संस्कृतधातुरूपम्, तत कसयोमध्ये भावकर्मणि रूपनिर्देश सोपसर्गकसंस्कृतधातुनिर्देशो वा, तत प्राकृतभाषायामुपलभ्यमाना तस्य आदेशा, तत अध्यायाङ्क, पादाङ्क सूत्राङ्कश्च ॥ (अप) अपभ्रंशे]

अर्ज्–विढव ३ १ ५५

अर्जय्–(भावकर्मणि) विढप्प २ ४ ८२

अर्पय्–अल्लिव, पणाम, चच्चुप्प २ ४ ९९

अस्–(नि+अस्) णिम, णुम २ ४ १५६, (परि+अस्) पलट्ट, पल्लोट्ट, पल्हत्थ २ ४ १५१

आप्–(वि+आप्) ओअग्ग ३ १ ७७, (सम्+आप्) समाण ३ १ ७७

ईक्ष्–(प्रति+ईक्ष्) विहिर, विरमाल, सामअ ३ १ ११५

कथ्–वज्जर, पज्जर, सग्घ, सास, साह, चव, जप्प, पिसुण, बोल्ल, उव्वाल ३ १ ६९, (दु ख कथ्) णिव्वर ३ १ ७०

कमय्–णिहुव २ ४ १०२

कम्पय्–विच्छोल २ ४ १०६

कस्–(वि+कस्) कोआस, वोसग्ग ३ १ १२५

काशय्–(प्र+काशय्) णुव्व २ ४ १०१

कास्–(अव+कास्) वास २ ४ १५५

काङ्क्ष्–आह, अहिलघ, वच्च, अहिलक्ख, मह, सिह, विलुम्प, चम्प ३ १ १०७

कृ–कुण ३ १ २०, (काणेक्षित कृ) णिआर ३ १ २१, (विष्टम्भ कृ) णिट्टुह ३ १ २२, (श्रम कृ) वापम्फ ३ १ २३, (अवष्टम्भ कृ) सदाण ३ १ २४, (मन्युनौष्ठमालिन्य कृ) णिव्वोल ३ १ २५, (चाटु कृ) गुलल ३ १ २६, (लम्बन कृ, शैथिल्य कृ) पअल्ल ३ १ २७, (क्षुरविषय कृ) कम्म ३ १ २८, (निष्पतन कृ, आच्छोटनं कृ) णिलुञ्छ ३ १ २९, (खुट्शब्द कृ) खुडुक्क (अप) ३ ४ ६४, (घडघडशब्दं कृ) घुडुक्क (अप) ३ ४ ६४

कृप्–अवहावे, अवहावय (२ ४ १२९)

कृष्–साअड्ढ, अणच्छ, कड्ढ, अच्छ, आअच्छ, आणञ्छ ३ १ १०९, (असि ॰) अक्खोड ३ १ ११०

क्रन्द्–(आ + क्रन्द्) णिहर ३ १ ६५

क्रम्–(आ + क्रम्) ओहाव, उत्थार, छुन्द ३ १ ९४, चम्प (अप) ३ ४ ६४

क्री–कीण २ ४ १२२, (वि + क्री) विक्के २ ४ १२३

भी-भा, बिह (बीह) २ ४ १३६
भुज्-अण्ण, भुज्ज, कम्म, समाण, चमड, चड्ड, जेम, जिम २ ४ १३७, (उप+भुज्) कम्मव ३ १ ५४
भू-हो, हुव, हव ३ १ १, णिव्वड ३ १ २, (प्र+भू) हुप्प ३ १ ३, (पर्याप्तौ भू) पहुच्च (अप) ३ ४ ५९
भ्रम्-डुण्डुल्ल, डुम, डण्डल्ल, भमाड, भम्म, भमुड, तलअण्ट, झण्ट, गुम, टिरिटिल्लि, परि, पर, घम, चक्कम, भमड, घस, झम्प, डुस ३ १ ९६
भ्रमय्-तालिअण्ट २ ४ ९५
भ्रश्-पिड्ड, पिट्ट, छुक, छुल्ल, पुट्ट, पुड ३ १ १०४
मण्डय्-टिविडिक्क, रिड, चिञ्च, चिञ्चिल्ल, चिञ्चअ ३ १ ६१
मन्थ्-घुसल, विरोल ३ १ ६३
मस्ज्-आउड्ड, णिउड्ड, बुड्ड, खुप्प ३ १ ४५
मिश्रय्-मीसाल, मेलव २ ४ १०९
मी-(निर्+मी) निम्मव, निम्माण २ ४ १२०
मुच्-अवहड, मेल्ल, णिल्लुञ्छ, उसिक्क, दिसड, रेअव, छण्ड ३ १ ४१, (दुःखं मुच्) णिव्वल ३ १ ४०
मुह्-गुम्म, गुम्मड ३ १ १३१
मृज्-रोसाण, उग्घुस, लुह, लुञ्छ, पुञ्छ, फुस, फुस्स, घस, हुल ३ १ ४८
मृद्-मल, परिहट्ट, खुड्ड, पन्नाड, चड्ड, मड्ड, मड २ ४ १५२
म्रक्ष्-(मृक्ष्) चोप्पड ३ १ ११७
म्लै-वा, पव्वाअ ३ १ १९
यापय्-जव २ ४ ११५
युज्-जुञ्ज, जुज्ज, जुप्प २ ४ १३९
रच्-विडविड्ड, अवह, उग्गह ३ १ ४३, (सम् + आ + रच्) केवलाअ, सारव, समार, उवहत्थ ३ १ ४४
रञ्जय्-राव २ ४ ९६
रभ्-(आ + रभ्) रम्भ, ढव ३ १ ८९, (भावकर्मणि) आढप्प २ ४ ८३
रम्-उब्भाव, वेल्ल, णिसर, कोड्डुम, सक्खुड, खेड्ड, मोट्टाअ, किलिकिञ्च ३ १ ९१
राज्-सह, रेह, छज्ज, रिर, अग्घ ३ १ ५७
रु-रुञ्ज, रुण्ट ३ १ ३३
रुध्-उत्थघ ३ १ ६४
रुह्-(आ + रुह्) वलग्ग, चड ३ १ १२८
रेचय्-(वि + रेचय्) ओल्लुड्ड, उल्लुड्ड, पल्लत्थ २ ४ १०५
रोपय्-(आ + रोपय्) वल २ ४ १०४
रोमन्थय्-ओग्गाल, वग्गाल २ ४ १०७
लप्-(वि + लप्) झख ३ १ ७६, बडबड ३ १ ८८
लभ्-(उप + आ + लभ्) चम्भार, वेलव ३ १ ८३
लस्-(उद् + लस्) ऊसल, ऊसुम्भ, आरोअ, णिल्लस, गुञ्जोल्ल, पुलआअ ३ १ १११
लस्ज्-जीह ३ १ ५६
लिप्-लिम्प २ ४ १४३

ली-(आ+ली)-अल्लि २ ४ १२१, (नि+ली) लिहक्क, णिलुक्क, णिलिअ, लिक्क, लुक्क, णिरग्घ ३ १ ८, (वि+ली) विरा, विराअ ३ १ ७

लुभ्-सभाव ३ १ ९३

ल्हाद्-अवअच्छ २ ४ ११९

ल्हादय्-अवअच्छ २ ४ ११९

वञ्च्-वेहव, वेलव, जूरव, उम्मच्छ ३ १ ४७, (भावकमणि) उञ्च २ ४ ९०

वल्-वम्फ ३ १ १०३

वा-(उद्+वा) ओरुम्मा, वसुआ ३ १ ३२

विकोशय्-पक्खोड २ ४ ११६

विश्-(प्र+विश्) रिह, रिग्ग ३ १ ९९

वीज्-वोज्ज ३ १ १२०

वृ-(सम्+वृ) साहट्ट, साहर ३ १ ३०, (नि+वृ-णिच्) णिहोड २ ४ ९३

वृत्-(वि+वृत्) ढस ३ १ ६४

वेप्-आअब्ब, आअज्झ ३ १ ८१

वेष्टय्-परिआल २ ४ ९५

व्रज्-(अनु+व्रज्) पडिअग्ग ३ १ ४६, वञ्ज (अप) ३ ४ ६०

शक्-तर, तीर, पार, चअ ३ १ ३७

शद्-झड, पक्खोड २ ४ १४४

शब्दाय्-धुद्दुअ (अप) ३ ४ ६४

शम्-पडिसा, परिसाम ३ १ ९२

श्रम्-(वि+श्रम्) णिप्पा ३ १ ९५

श्रु-हण ३ १ १८

श्लाघ्-सलाह २ ४ १३४

श्लिष्-अवआस, सामग्ग, परिअन्त ३ १ १२६

श्वस्-(निस् + श्वस्) झख ३ १ ७६

सद्-(नि + सद्) मज्ज २ ४ १४५

सिच्-सिञ्च, सिप्प ३ १ ४२, (भावकर्मणि) सिप्प २ ४ ८५

सिध्-(नि + सिध्) हक्क ३ १ ७१

सृ-(प्र + सृ) उवेल्ल, वअल्ल, महमह ३ १ १०, (नि + सृ) निहर, निल, दाढ, वरहाढ ३ १ १४

सृप्-(उप + सृप्) अल्लिअ ३ १ ८६

स्खल्-(लक्ष्यात् स्खल् हुल्ल) ३ १ १२९

स्त्यै-(सम् + स्त्यै) खा २ ४ १२४

स्था-निरप्प, णिरप्प, थक्क, ठा, चिट्ठा २ ४ १२७, (उद् + स्था) उट्ठ, उक्कुर २ ४ १२६

स्थापय्-(प्र + स्थापय्) पेट्ठव, पेड्डव २ ४ ११४

स्ना-अब्बुत्त, ण्हा ३ १ ६

स्निह्-(भावकमणि) सिप्प २ ४ ८५

स्पृहय्-सिह, दूम २ ४ ९२

स्पृश्-छिव, आलुक्ख, फरिस, फास, फस, आलिह, छिह २ ४ १३२, (भावकर्मणि) छिप्प २ ४ ८८

स्फुट् (हासेन स्फुट्) मुर ३ १ ६०

स्मृ-झर, झूर, सुमर, विम्हर, हर, हल, लुढ, पअर, पम्हुह ३ १ १२, (वि + स्मृ) पम्हस, वीसर २ ४ १२८

स्रस्-ल्हस, डिम्भ ३ १ ११६

स्वप्-कमवस, लिस, लोट्ट ३ १ ८७

हस्-गुञ्ज ३ १ १२३

हृ-(प्र + हृ) सार ३ १ ९, (वि + आ + हृ) वोक्क, कोक्क, ३ ३ ३४, कोक्क ३ १ ३४, (वि+आ+हृ) (भावकर्मणि) वाहिप्प २ ४ ८६

(आ) प्राकृत–संस्कृत

[अस्या सूच्या प्रथम स्थूलाक्षरै प्राकृतधात्वादेशनिर्देश , तत कसयोर्मध्ये सस्कृते समानार्थक धातुरूपम्, तत त्रैविक्रमीयशब्दानुशासनस्य अध्यायाङ्क पादाङ्क सूत्राङ्कश्च ।]

स

सप्तमं परिशिष्टम्

भरतमुनिनिबद्धं प्राकृतभाषाणा स्वरूपम्

[१७ ७ २५, ५९-६३]

एओआरपराणिअ अआरपर च* पाअए णत्थि।
वसआरमज्झिमाणि अ कचवग्गतवग्गणिहणाइ ॥ ७ ॥
वच्चति कगतदयवा लोप, अत्थ च से वहति सरा।
खघथधभा उण हत्त उवेंति अत्थ अमुचता ॥ ८ ॥
उप्परहुत्तरआरो हेट्ठाहुत्तो* अ पाअए णत्थि।
मोत्तूण भद्रवोद्रहपद्रह्रदचन्द्रधा*ईसु* ॥ ९ ॥
खघथधभाण हआरो मुद्दमेहकहावहूपहूएसु।
कगतदयवाण णिच्च बीयम्मि ठिओ सरो होइ ॥ १० ॥
छ इति षकारो नित्य बोद्धव्य षट्पदादियोगेषु।
किलशब्दान्त्यो रेफो भवति तथा खु त्ति खलुशब्द ॥ ११ ॥
ड इति च भवति टकारो भटकटककुटीतटाद्येषु।
सत्व च भवति शषयो सर्वत्र, यथा विस सका ॥ १२ ॥
अस्पष्टश्च दकारो भवत्यनादौ तकार इतराद्य ।
व*डवातडागतुल्यो भवति डकारोऽपि च ल*कार ॥ १३ ॥
[व*धमधुशब्दे च तथा धकारवर्णो हकारता याति।
शठपाठपीठिकादिषु ठकार]वर्णोऽपि ढत्वमुपयाति।
सर्वत्र च प्रयोगे भवति नकारोऽपि च णकार ॥ १४ ॥
आपानं आवाण भवति पकारेण वत्वयुक्तेन।
अयथातथादिकेषु तु थ*कारवर्णो व्रजति धत्वम् ॥ १५ ॥
परुषं फरुसं विद्यात्पकारवर्णोऽपि फत्वमुपयाति।
यस्तु मृत सोऽपि मओ, यश्च मृग सोऽपि हि तथैव ॥ १६ ॥
ओकारत्व गच्छेदौकारश्चौषधादिषु नियुक्त ।
प्रचलाचिराचलादिषु भवति चकारोऽपि तु यकार ॥ १७ ॥
अपरस्परनिष्पन्ना ह्येव प्राकृतसमाश्रया वर्णा ।
सयुक्तानां तु पुनर्वक्ष्ये परिवृत्तिसयोगम् ॥ १८ ॥

The * mark indicates that the text printed in GOS edition has been emended by me

श्चप्सत्सथ्या छ इति तथा भ्यह्यध्या भवन्ति तु झकारा ।
ष्ट ठ., स्त त्थ , ष्मो म्ह , क्ष्णो ण्ह *, ष्णो ण्ह , क्ष खकाररूपोऽपि ॥१९॥

आश्चर्य अच्छरिअ, निश्चयमिच्छन्ति णिच्छय च त*था ।
वत्स वच्छ च त*था अप्सरस तद्वदच्छरअ ॥ २० ॥

उत्साहो उच्छाहो पथ्य पच्छ च विज्ञेयम् ।
तुभ्य तुज्झ मह्य मज्झ विन्ध्यश्च भवति विंझो त्ति ॥ २१ ॥

दष्टो दट्ठो त्ति तहा हस्तोऽपि च भवति हत्थो त्ति ।
ग्रीष्मो गिम्हो त्ति तथा श्लक्ष्ण सण्ह सदा तु विज्ञेयम् ॥ २२ ॥

उष्ण उण्ह यक्षो जक्खो पलंको* भवति पर्यङ्क * ।
विपरीत हमयोगे ब्रह्मादौ स्याद् बृहस्पतौ फत्वम् ॥ २३ ॥

यज्ञो भवति च जन्नो भीष्मो भिम्हो त्ति विज्ञेय ।
उपरिगतोऽधस्ताद्वा भवेत्ककारादिकस्तु यो वर्ण ।
स हि संयोगविहीन शुद्ध कार्य प्रयोगेऽस्मिन् ॥ २४ ॥

[एवमेतन्मया प्रोक्त किंचित्प्राकृतलक्षणम् ।
शेष देशीप्रसिद्ध च ज्ञेय विप्रा प्रयोगत ॥ २५ ॥]

× × ×

गङ्गासागरमध्ये तु ये देशा संप्रकीर्तिता ।
एकारबहुला भाषा तेषु तज्ज्ञ प्रयोजयेत् ॥ ५९ ॥

विन्ध्यसागरमध्ये तु ये देशा श्रु(स्थि ?)तिमागता ।
नकारबहुला तेषु भाषा तज्ज्ञ प्रयोजयेत् ॥ ६० ॥

सुराष्ट्रावन्तिदेशेषु वेत्रवत्युत्तरेषु च ।
ये देशास्तेषु कुर्वीत चकारप्रायसश्रयाम् ॥ ६१ ॥

हिमवत्सिन्धुसौवीरान् ये जना समुपाश्रिता ।
उकारबहुला तज्ज्ञस्तेषु भाषा प्रयोजयेत् ॥ ६२ ॥

चर्मण्वतीनदीतीरे ये चार्बुदसमाश्रया ।
ओकारबहुला नित्य तेषु भाषा प्रयोजयेत् ॥ ६३ ॥

Above is the text in Bharata's Nāṭyaśāstra (XVII, 7–25, 59–63) on the principal Prakrit and on some characteristics of its dialects I give below the description of the Prakrit language as found there

Vowels—The following vowels are not found in Prakrits, viz , ऋ, ॠ, ऌ, ॡ, ऐ, औ and विसर्ग

Consonants—The following consonants are not found in Prakrits, viz , ङ, ञ, न, श, ष

Treatment of single (and non-initial or medial ?) consonants

(1) Non-initial क, ग, त, द, य and व lose their vocalic element, the vowel left carrying the sense of the word

(2) Non-initial ख, घ, थ ध and भ are changed to ह

Illustrations of (2) मुख = मुह, मेघ = मेह, कथा = कहा, वधू = वहू; and प्रभूत = पहूअ

(3) ष (initial) is changed to छ षट्पद = छप्पअ

(4) ट (non initial) is changed to ड, भट = भड, कटक = कडअ; कुटी = कुडी and तट = तड

(5) श and ष (initial as well as non-initial) are changed to स, विष = विस, शङ्का = संका

(6) ठ changed to ढ शठ = सढ, पाठ = पाढ, पीठ = पीढ

(7) न (initial as well as non-initial) is changed to ण everywhere

(8) प (non-initial) is changed to व आपान = आवाण

(9) ड (non-initial) is changed to ल, वडवा = वलवा तडाग = तलाअ

(10) च (non-initial) is changed to य, प्रचल = पयल, अचिर = अइर, अचल = अयल

(11) Non-initial द becomes soft and pronounced with a light vocalic sound (अस्पष्ट or लघुप्रयत्न, corresponding to लघुप्रयत्नतरयश्रुति of Hemacandra)

(12) Miscellaneous words किल = किर, खलु = खु, यथा = जधा, तथा = तधा, परुष = फरस, मृत or मृग = मअ, औषध = ओसह

Treatment of conjunct consonants

(1) रेफ as first or second member of a conjunct consonant is not found in Prakrits except in the following words भद्र, वोद्रह, ह्रद, द्रह, चन्द्र and धात्री

(2) श्च = छ, आश्चर्य = अच्छरिअ, निश्चय = निच्छअ

(3) प्स = छ, अप्सरस् = अच्छरा

(4) त्स = छ, उत्साह = उच्छाह

(5) थ्य = छ, पथ्य = पेच्छ

(6) भ्य = झ, तुभ्य = तुज्झ
(7) ह्य = झ, मह्य = मज्झ
(8) ध्य = झ, विन्ध्य = विंझ
(9) ष्ट = ट्ठ, दृष्ट = दट्ठ
(10) स्त = त्थ, हस्त = हत्थ
(11) ष्म = म्ह, ग्रीष्म = गिम्ह
(12) क्ष्ण = ण्ह, श्लक्ष्ण = सण्ह
(13) ष्ण = ण्ह, उष्ण = उण्ह
(14) क्ष = क्ख, यक्ष = जक्ख
(15) ह्म = म्ह, ब्रह्मा = बम्हा
(16) र्य = ल्ल, पर्यङ्क = पल्लक
(17) स्प = प्फ, बृहस्पति = बहप्फइ
(18) ज्ञ = न्न, यज्ञ = जन्न
(19) ष्म = म्ह, भीष्म = भिम्ह
(20) क्र or क = क्क, अक = अक्क, शक्र = सक्क

At the end of the treatment of Prakrit Grammar, a manuscript of Bharata's Nātyaśāstra adds

एवमेतन्मया प्रोक्त किंचित्प्राकृतलक्षणम् ।
शेष देशीप्रसिद्ध च ज्ञेय विप्रा प्रयोगत ॥

In stanzas 59–63 of the same adhyāya, Bharata states certain dialectal peculiarities of the Desabhāsās which deserve notice

(1) ए (at the end of a masculine noun in Nom case?) is found in regions between गङ्गा and सागर (Magadha?)

(2) उ (as above) is found in regions of हिमवान् and सिन्धुसौवीर (a characteristic of Apabhramśa?)

(3) ओ (as above) is found in the regions चमण्वती and अर्बुद mountains (a characteristic of Śauraseni?)

(4) न is found in place of ण in regions between विन्ध्य and सागर (a characteristic of Paiśāci?)

(5) च (a clear palatal sound?) is found in regions like सौराष्ट्र, अवन्ती and river वेत्रवती (a characteristic of the influence of Prācyā or Paiśācī?)

त्रुटिशोधनम्

[प्राधान्येन त्रिविक्रमप्राकृतशब्दानुशासनस्था एव त्रुटयोऽत्र निर्दिष्टा ।]

पृष्ठम्	सूत्रम्	अशुद्धम्	शुद्धम्
१४	१ १ ४७	अङ्गण । अगण	अङ्गण अगण
१४	१ १ ४७	अन्तर अन्तर	अन्तर अतर
५७	१ ३ ६३	भिसिन्या भ	बिसिन्या भ
६२	१ ३ ८८ (टि)	M T पच्चूसो	M T पच्छूसो
,,	१ ३ ८९	ण्ह फो	ण्ह फो
७९	१ ४ ५२	वश्च विह्वले	भश्च विह्वले
९१	१ ४ १०१	किलित	किलिन्तं
९२	१ ४ १०७	स्नुघ्ने रात्	स्नुघ्ने रात्
९२	१ ४ १०७	स्नुग्घ्ने सयु°	स्नुघ्ने सयु°
१००	पुष्पिका	प्रथमोध्यायस्य	प्रथमाध्यायस्य
१०२	२ १ ३	°डित्तिलएद्दहम्	°डित्तिलडेद्दहम्
१२९	२ २ २९	श्नुगनपि सो	श्लुगनपि सो
१४५	२ ३ १२	°दितुइए ङ्सा	°दितितुइए ङ्सा
१७५	२ ४ १०४	वल आरोपे	वल आरोपे
१८१	२.४ ४२	घूर्णेघुम्म°	घूर्णेर्घुम्म°
१९४	३ १ ५४	कम्मवमुपभुजि	कम्मवमुपभुजि
२०७	(४६)	णिव्वूठो	(४६) णिव्वूढो
२५३	३ ३ ३२	तदन्तन्नाम्न	तदन्तान्नाम्न
२८२	३ ४ २०	स्त्रियां र्ङेहिं	स्त्रियां ङेर्हिं